BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
12
3 C
28

14
3
C
28

VIII B 125

14. 3. C. 28.

Inſtitutionum
DIALECTICARVM

Libri ſex, per fratrem Franciſcum Titelmānum, Heſſellenſem, ordinis fratrum Minorum, cum Indice capitū, necnon eorum, quę in his continentur.

*

Ad caſtigatiſsimi cuiuſque exemplaris fidem accuratiſsimè reſtituti.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

LVGDVNI,
APVD GVLIELMVM
ROVILIVM.
1545.

Florentiſsimæ in Louanienſi academia Liberalium artium facultati, frater Franciſcus Titelmannus, eiuſdē humilis alumnus, debitum offert obſequium.

Memini ferè ante triennium cùm libros duodecim de conſideratione rerum naturalium tuo nomini mater veneranda, nuncuparem, quod tum in Phyſica diſciplina exhibebam, id & in Dialectica aliquando me tentaturum ſpopondiſſe, ſi modò noſter ille labor tibi non ingratus, & tuis alumnis nō inutilis comprobaretur. Quæ ſanè promiſſio, tametſi ſub dubitationis quodam moderamine pronuntiata, ſic me deuinxit, atque etiamnum conſtrictum implicitúmque tenet, vt ab officio illo vel ſine mei nominis iactura, vel ſine tuæ gratitudinis offenſa, nō mihi integrum videatur ceſſare. Si enim ab implenda promiſsione deſtitero, vel tu faſtidiuiſſe iudicaberis humile donum; vt ego à promiſſo videar illo tuo faſtidio abſolutus, futurúmque eſt, vt de te malè iudicent, & aduerſum te indignentur, ſiqui fortè extiterint, quibus prior ille noſter labor non videbatur improbandus: aut ego tanquam promiſsionis immemor, leuitatis arguar ac vanitatis: audiámque à ſubſannantibus quod aduerſum vanos homines proferri ſolet, Pollicitis diues quilibet eſſe poteſt. Et illud, Parturiunt montes, naſcetur ridiculus mus. Accedit ad hanc neceſsitatem, ſtudioſorum plurimorum, tum noſtratium, tum externorum, pia & importuna quædam ſedulitas: qui ab eo tempore, quo prior ille labor ſub oculos hominum exijt in lucem, partim verbis, partim literis, promiſsi me admonere, atque ad ſatiſfaciendum illi, quam ex meis verbis concepiſſe ſe aſſerunt, expectationi perurgere atque impellere hactenus non deſiſtunt. Alijs quidem humili prece id à me fieri poſtulātibus, alijs pia charitate pro cōmuni bono & ſtudijs honeſtis adiuuandis pia charitate efflagitātibus, nōnullis etiā quaſi debitū rigoroſa quadam iuſtitiæ ſeueritate exigentibus. Proinde vt matrem, de me optimè meritā ab iniqua ſuſpicione liberarem, & meum ipſius humile nomē à leuitatis & vanitatis nota defenderem, ſtudioſorum

BIBLIOTECA NAZ. ROMA

quoque expectationi maturius ſatiſfacerem, (& quæ primo loco erat cauſa proferenda (promouendis liberalibus ſtudijs, hoc ſanè tempore quo omnia ab hæreticis contaminantur & commiſcentur, ad Eccleſiæ *& veritatis catholicæ defenſionem permaximè neceſſarijs, pro mea virili nonnihil conferrem: viſum eſt non vltrà differre propoſiti promiſſíque adimpletionem, quam neque hactenus protraxiſſem, ſi per corpuſculi imbecillitatē, & otium à rebus neceſſarijs, maturius præſtare quod promiſerā, licuiſſet. Superiori itaque æſtate corporis viribus vtcunque reparatis, & otio à rebus magis ſerijs tantiſper, vel cum gratia impetrato, vel cum iniuria quadam ſuccíſo, & (vt planè dicam) furtim ſubſtracto, animum adijciens* Dialecticarum *rerum conſiderationi, ſex libris quicquid in eis videbatur eſſe præcipuum, tentaui comprehendere, illíſque omiſſis, quæ à* Dialecticæ *ſynceritate prorſus aliena videbantur, ea quæ ad rem faciebant planè lucidéque quantum potui, proponere & explanare curaui: ne tenelli adoleſcentes rerum ſuperuacanearum prolixa multitudine & inuoluta difficultate deterriti, animum deſponderent, relictíſque vtilibus ſtudijs ad inania defluerent: id quod hactenus non paucis euenisse conſtat. Semper enim in illa fui ſententia, quā &* Socrati *apud* Platonem *inuenio probatam, melius eſſe pauca quædam ordinatè & lucidè proponere, quàm multa ſine ordine conuoluta obſcurè profundere. Quo verò tuis alumnis noſter hic labor foret vtilior, illum ferè in omnibus ordinem ſumus inſequuti, qui eſt apud* Ariſtotelem M. Tul. *iudicio totius* Dialecticæ *principem: quo idem ille dicit nihil eſſe acutius, nihil politius: cui admirabilem tribuit ſcientiam & inuentionem, incredibilem quoque dicendi copiam & ſuauitatem: quem denique tanti ille facit, vt nec venia dignos putet philoſophos illos, quibus tantus philoſophus eſſet incognitus. Vt non immeritò præ cæteris omnibus qui* Dialecticam *tractauerunt, hunc vnum à multis ſeculis* Academiæ *cenſuerint adoleſcentibus in arte* Dialectica *inſtituendis proponendum atque prælegendum. Ad cuius auguſtam amplitudinem compendioſam huius noſtri operis breuitatem velut introductoriam. nos quoque parauimus. Hunc itaque noſtrum in* Dialecticis *laborem, quem tuo nomini mater venerāda, omni iure debui nuncupare, precor vt eo animo de manu ſeruuli & alumni tui ſuſcipias, quo priorem illum in* Phyſicis *à te fuiſſe ſuſceptum, certiſſimis argumentis feciſti teſtatum. Bene vale.* Louanij, *Anno à* Chriſto *nato, Milleſimo quingenteſimo,* Triceſimotertio. *xv.* Octobris.

Prologus

PROLOGVS APOLOGETICVS pro Dialecticæ cæterarúmque liberalium artium tuenda dignitate.

GLORIOSVM illud Eccleſiæ lumē Aurelius Auguſtinus, in libris quos de ciuitate Dei pro Chriſtianę fidei firmamēto inſignes & nunquā ſatis laudatos edidit de varijs Eccleſię perſequutionibus agēs, inter cætera de apoſtata illo Iuliano Auguſto, cuius egregiam indolem amore dominandi (vt idem ille ait) ſacrilega & deteſtanda curioſitas perdidit, hoc ſignanter cōmemorat, atque etiam digno pondere aggrauat, quòd publico edicto Chriſtianos vetuerit, artes liberales docere vel diſcere. De Iuliano (inquit) apoſtata quid dicturi ſunt? An ipſe non eſt Eccleſiā perſequutus, qui Chriſtianos liberales artes docere aut diſcere vetuit? Cuius quidē propoſiti rationem illi, qui cum Apoſtolo cogitationes aſtutè illius Satanæ non ignorat, in promptu erit inuenire, atque exponere facillimū. Nimirum aduertens humani generis inimicus, per vim atque potentiā principum, quorum furorē aduerſus Chriſtianū nomē ab initio naſcētis Eccleſiæ excitauerat, vſque adeò nihil ſe promouere, vt in dies magis magiſque Chriſtiani nominis gloria clareſceret, & fides Chriſti dilatata proficeret, aliam excogitauit ille artifex perſequendi rationem: qua videlicet ſapientum huius ſeculi tumidos animos in Chriſtianam ſimplicitatem excitaret, illorúmq; ſtylos & calámos in hanc exacueret, vt omnē ingenij vim & totū artis acumen ad hāc oppugnandā conuerterent. Inter quos vel primus extitit peruerſus ille apoſtata, qui poſt abnegatū ſacrū Chriſti nomē, cuius ſacramentis fuerat initiatus, vim omnē ſuæ eruditionis atque eloquentiæ, qua ab annis teneris egregiè erat inſtitutus, eò cōtulit, vt ſemel abiuratā fidem pro ſua virili funditus deleret, Chriſtiq; Eccleſiā, quā ipſe perfuga factus iā dereliquerat, ſolo ęquaret, radicitúsq; euerteret. Id quod luce clarius teſtātur eius virulētiſsima opera, in odiū & oppugnationē fidei Chriſtianæ

Auguſt. lib. 18. de ciuit. Dei.

2. Cor. 2

ſtianæ edita,quorum fragmenta aliquot in libris ſanctorum patrum,qui illius inſaniæ diuino auxilio freti reſtiterũt viriliter, etiamnũ viſere licet.Ex quibus pauculis,facile eſt cõijcere,cuiuſmodi illa fuerint plena volumina, quæ in Chriſtũ (quẽ contumelię gratia Galilæũ)& Chriſtianos(quos ab illo Galilæos nominabat)temeritas eius inſana euomuit.Is itaq; cùm videret à viris Chriſtianis ſe nec ſapientia nec eloquentia ſeculari inferioribus, quales ab initio aliquot ſemper habuit Eccleſia,validius quã exiſtimauerat ſuis obiectiõibus reſponderi,nec deeſſe qui inſana in Chriſtũ iactata conuitia in furibundũ ipſius caput aptiſsimè retorquerent, quique(iuxta

Prou.23. ſapientis verbũ)ſtulto auderent & poſſent iuxta ſtultitiã ſuã reſpondere,ne ſibi ac ſuis nimiũ ſapiens videretur,facilè aduertit,non effectũrũ ſe quod conceperat animo,nec poſſe voto potiri,donec inter Chriſtianos vigeret ſapiẽtia & eloquẽtia ſeculi,quibus ſolis à cõſequẽdo propoſito ſe impediri exiſtimabat.Simplicitatẽ nanque Chriſtiani dogmatis facilè ſuperare ſe poſſe cõfidebat,ſi ſecularis eſſet ſapientiæ præſidio deſtituta.Hoc itaque animo,illo ſuggerente,à quo poſsidebatur & agitabatur perfida belua,publico edicto,ne Chriſtiani

1.Re.13. liberales artes vel docerẽt vel diſcerẽt,prohibuit. Cuius quidem impietatis figura quædam, multo antè in Philiſthæorũ aduerſus Iſraëlitas,populũ Domini,iniqua machinatiõe pręmonſtrata eſt,qui vt populũ Domini ſecura poſſeſsione ſub tyrannide ſua continerent,fabrilem artẽ de terra Iſraëlitica abſtulerant,cauentes ne Iſraelitæ haſtã haberent aut gladiũ, quibus ſe aduerſus illorũ tyrannidem poſſent defendere. Imitãtur verò ſtrenuè illlud apoſtatæ exemplum,& Philiſthæorũ figurã adimplẽt,ĩpudẽtes hæretici,pręcipuè verò hęreticorũ magiſtri:quos experientia docet, & liberales artes omnes, & ſcholas in quibus eiuſmodi traduntur,ſummo odio perſequi,maledictiſque & blaſphemijs inceſſere:nõ alio haud dubiè prætextu quàm fecerat ille,ſed nec diſsimili animo. In colorẽ enim aut fucũ verius ſuę impietatis,dicebat ille,nõ decere Chriſtianã ſimplicitatẽ adinuẽtionibus hominũ intẽdere, nec debere ſtrophis Dialecticis implicari eos qui profeſsionẽ tã ſimplicẽ vellent ſectari.Sicq; aſtutus ille etiã gratiã videbatur

Hæretici artes liberales criminãtur.

tur repoſcere,quaſi pro inſigni beneficio, cũ dolum peſſimũ animo meditaretur.Ita ſanè & impij hæretici liberales artes inceſſunt conuitijs,& maledictis dilacerant:pietatis quidẽ fucum prætexentes,ſed animũ mala cogitatione plenũ geſtantes.Optarent enim ſe ſolos armis eſſe munitos, cæteros autẽ omnes inermes remanere:quò facilius in ſuę impietatis ditionem,vi diſputationis aut perſuaſionis efficacia,ſimpliciũ animos pertraherẽt,ſuæque tyrannidis ſubiectos retinerẽt. Præ cæteris verò Dialecticã odiò irrecõciliabili perſequũtur:propterea quòd inter omnes nulla ſit adeò illorũ propoſito aduerſa,quæ ſic illorum fraudes detegit, nodos diſſoluit,aperit laqueos,perſuaſiones annihilat.Hac nimirũ ratione,vt(iuxta Comici verbum)ſemper odiũ parit veritas,Dialecticã illi criminantur & calumniantur,quaſi cũ ſimplicitate Chriſtiana pugnantẽ:multiſq; alijs rationibus & confictis falſis calũnijs, ingenuos adoleſcentes dehortantur, ne illi animum dedant: ſimplicibúſque perſuadẽt parentibus, ne ſuos liberos talibus deſtinent ſtudijs.Sunt verò & alij non pauci Dialecticæ cæterarúmq; liberaliũ artiũ ſtudijs nõ tam ex affectus peruerſitate,quã ex ignorãtia & imperitia rerúmq; inexperientia detrahentes:qui cũ neq; Dialecticæ verũ vſum neq; traditionis eius modũ nouerint, audent tamen egregij homines paſſim apud ineruditos ſimplicéſq; & inexpertos adoleſcentes,eã irridere,quaſi ieiunã,ſpinoſam,horridam, ſqualidam,ſterilem, inamœnã,inutilẽ,nomine etiã odioſo ſophiſticã eã appellãtes.Quos ſi interroges quid Dialectica,aut quid ſophiſtica & quid ab inuicẽ hæ differãt,mutos inuenies,& quę dãnauerint aut cõprobauerint,nõ ĩtellexiſſe cõperies.Qui ſi eruditiſsimorũ & probatiſsimorum authorũ de illa ſententiã diligenter expendiſſent,& rerũ iuſtã haberent experientiã,nõ ſic adoleſcentũ animos corrumperent,neque ab optimis & vtiliſsimis ſtudijs auocarent.Cùm itaque hac noſtra tẽpeſtate quamplurimos eiuſmodi liberaliũ artium,peculiariter verò Dialecticę calumniatores,paſsim inueniri conſtet,quorum falſis perſuaſionibus bonam partem adoleſcentũ eorũ, maximè de quibus amplior aliqua ſpes bonę frugis videbatur expectãda,miſerè perire,quotidiana(proh dolor)experiẽtia apertius mon-

 ſtret,

ſtret,quàm vt diſsimulare liceat,viſum eſt nobis,in huius noſtri operis initio quod de cõſideratione Dialecticá ad cõmunem ſtudioſorum vtilitatem conſcripſimus.Dialecticæ dignitatem & authoritatẽ aduerſum calumniantes tueri atque defendere:nõ quidẽ ſtudio cõtentionis,ſed eo tantũ animo ,vt qui fortè per ignorãtiam aut in experientiam minus bene de Dialectica ſenſerint,& minus rectè loquuti fuerint , cognita veritate,deſinant malè ſentire,deſinant & maledicere. Quia verò ad tantæ rei perſuaſionem,noſtrã orationem ſciebamus nequaquã ſufficere,viſum eſt ex clariſsimorum & omniũ iudicio eruditiſsimorum authorum ſentẽtijs id agere : quorum tãta eſt apud omnes eruditos æſtimatio,tanta authoritas, vt refragari illis nemo audeat.Proinde,annotatis ex varijs authoribus notatu dignis ſententijs,quæ ad Dialecticæ cõmendationem facere videbãtur,eas in hunc locum congeſsimus, ſicque per titulos & capita certo quodam ordine(quantũ cõmodè in tam confuſa diuerſarum rerũ ſylua fieri potuit) digeſsimus:vt quaſi vna perpetua videri poſsit oratio; quæ ex tam varijs eſt partibus cõtexta.Poteramus forſitã & nos,propria qualicunque oratione,Dialecticam vtcunque cõmendare,& eius multiplicem explicare vtilitatẽ,dignitatémq; exponere.Verùm illud putabamus,fore vtilius,ſi quæ à nobis fuerant dicẽda,ea ex grauiſsimorũ authorum & Chriſtianorum & gentiliũ ore proferrẽtur.Obſecro igitur eos,ad quos noſter hic labor perueniet,vt maturo iudicio ijs quę infrà ſubijcientur ſententijs expenſis, bonas artes diſcant magnificare , deſinántque ſimplices ſtudioſorũ adoleſcentũ animos ab ijs quę ex re ipſorum ſunt,auertere Quòd ſi fortè ab illis nequiuero obtinere,qui animum obfirmauerunt aduerſus bona ſtudia,ſpero tamen adoleſcentes ipſos noſtra hac diligẽtia poſt hac cautiores futuros,& tam graui támque multiplici authoritate præmonitos nõ ita facilè malè ſuadentibus aures præbituros.Neque enim tam ſine iudicio eſſe poterunt,quin facilè aduertant,quæ à præclariſsimis viris tam magnopere ſunt commendata,atque in tãto pretio habita , ad hominis vnius vulgaris, vel imperiti vel inexperti iudicium , non eſſe contemnenda.Sed nos iam ad rem accedamus.

Sententiæ quædam

CLARISSIMORVM VIRORVM tum Chriſtianorũ, tum Gentilium, ex ipſorũ eruditiſsimis libris huc cõgeſtæ, atque per titulos & capita certo quodam ordine digeſtæ, pro Dialecticæ cæterarúmque liberalium artium tuenda dignitate.

CAPVT I.

Quàm magnificè diuinus Plato de Dialectica ſenſerit: ſuóque illo ore in Philoſophia (vt Auguſtinus ait) purgatiſsimo & lucidiſſimo pronuntiauerit, in dialogo qui Phædrus inſcribitur, Socratem præceptorem ſuum introducit cum Phædro ita loquentem,

Diuinus Plat. magnificè ſẽtit de dialectica.

HArum ergo diuiſionũ collectionúmque, ô Phædre, amicus ſum, vt & intelligẽdi & loquendi ſim cõpos. Ac ſi quẽ alium poſſe arbitror, tum ad vnũ, tum ad multa, pro rerũ natura reſpicere, huius à tergo tanquã Dei veſtigia ſequor. Atque eos qui id facere poſſunt, hactenus voco Dialecticos. Conſentítque mox Phædrus rectè artem hanc Dialecticam appellari, dicens,

In eodem dialogo de Pericle inſigni oratore cũ Phædro colloquens Socrates,

Pericles ob Dialecticæ & Phyſicæ peritiam orator inſignis.

Videtur, inquit, non iniuria Pericles oratorũ omniũ perfectiſsimus extitiſſe. Magnæ enim quęlibet artes, exercitatione dialectica, contẽplationéque ſublimiũ in natura rerũ indigent. Ipſa enim mentis ſublimitas, & vis efficax in qualibet re perficienda, hinc quodãmodo proficiſci videntur: quod Pericles ad ingenij acumẽ adiunxit. Anaxagoræ nãq; huiuſmodi rerũ indagatoris familiaritate fretus contẽplationi ſe tradidit vnde ad dicendi artem quod ipſi videbatur traduxit,

In dialogo autem ſeptimo in republica vel de iuſto Socratem inducit mechanicas artes atque etiã mathematicas cum Dialectica comparantem, vbi hæc eius cum Glaucone differentis verba leguntur,

Socrates, Nemo autẽ aduerſabitur nobis dicẽtibus quòd

diſſerendi facultas dũtaxat conatur ordine certo circa vnũquodque, quid ipſum ſit, inuenire. Siquidem cæteræ artes (id eſt mechanicæ) aut ad opiniones hominum cupiditatéſque reſpiciunt, vel ad generationes & compoſitiones, vel ad culturam eorum quæ generantur & corrumpuntur. Reliquæ vero, quas diximus verarum rerum quoquo modo participes eſſe, Geometria ſcilicet eiúſque comites, circa ipſam eſſentiam quodam modo ſomniant: ſyncerè autem quicquam ab illis cernere, impoſsibile eſt, quouſque ſuppoſitionibus hærent, eáſque ratas & immobiles adeò ſeruant, vt illarum rationem reddere nequeant. Dialectica verò ſola ſublatis ſuppoſitionibus omnibus ad ipſum principium confirmandum pergit, ac reuera animi oculum cœno barbarico obrutũ, paulatim ſurſum trahit ac ducit, tanquam adiutricibus ac miniſtris, quibuſdam vtens his artibus quas narrauimus.

Hoc ipſũ eſt quod in Topi. ait Ariſt. dialecticã ad omniũ methodorũ principia habere viam.

Ac deinde nonnullis interpoſitis.

Legem ſtatuit eſſe ferendam in republica, qua iubeantur diſcentes eam potiſsimum diſciplinã capeſcere, ex qua ad interrogandum & reſpondendum, vt ſcientem decet, aptiſsimi ſint, quæ eſt Dialectica. Poſtremò (conſentiente in idem Glaucone) Dialecticam doctrinis omnibus velut apicẽ eſſe præpoſitam dicit, nec vllã doctrinam vlterius aut eminentiorem reperiri, ſed hic iam doctrinarum omnium eſſe finem.

Dialecti. apex & finis omnium doctrinarũ.

In dialogo quoque qui Cratylus inſcribitur, ſiue de recta ratione nominũ: Dialectici dicit eſſe officium, imponere rebus nomina, quòd is colligere ſciat atq; diuidere, nec ab alio quàm à Dialectico commodè id fieri poſſe exiſtimat.

CAPVT II.

Quòd ſine Dialectica Philoſophia non potuit eſſe conſummata quòdque Dialecticam Plato adiungens ſcientiæ naturali & morali, conſummatam effecerit Philoſophiam. Ex Auguſtino, libro tertio contra Academicos. Capite. 17.

Auguſtinus de Platone & Dialectica.

PLato vir ſapientiſsimus & eruditiſsimus temporũ ſuorũ, qui & ita loquutus eſt, vt quæcunque diceret magna fierent: & ea loquutus eſt, vt quomodocũque diceret parua non fierent, dicitur poſt mortem Socratis magiſtri ſui, quem ſingulariter dilexerat, à Pythagoricis etiã multa didiciſſe. Pythagoras

thagoras autem Græca Philoſophia non contentus,quæ tũc aut penè nulla erat,aut certè occultiſsima,poſtquã cõmotus Pherecydæ cuiuſdã Syri diſputationibus,animũ eſſe immortalẽ credidit,multos ſapientes etiã longè lateq; peregrinatus audierat. Igitur Plato adijciẽs lepori ſubtilitatiq; Socraticæ, quã in moralibus habuit,naturaliũ ,diuinarũq; rerũ peritiã, quam ab eis quos memoraui diligenter acceperat,ſubiũgẽnsque quaſi formatricẽ illarũ partiũ iudicémque Dialecticam, quæ aut ipſa eſſet,aut ſine qua ſapientia omnino eſſe nõ poſſet,perfectam dicitur cõpoſuiſſe Philoſophiæ diſciplinam.

His Auguſtini verbis atteſtatur Diogenis Laertij ſententia,in libro de vita Philoſophorum,cuius in deſcriptione vitæ Platonis,hæc ſunt verba,

Vt olim in tragœdia,prius quidem ſolus chorus agebat, poſtmodum verò Theſpis vnum inuenit hiſtrionem,vt chorus interdum requieſceret:ſecũdũ poſtea Æſchylus adiecit, & tertiũ Sophocles,atque in hunc modũ tragœdia cõſummata eſt:ita & Philoſophiæ ratio dudum circa vnã tantũ Phyſicæ ſpeciem verſabatur. Acceſsit Socrates & adiecit Ethicen. Tertiam Plato Dialecticen addidit,& conſummato Philoſophiæ operi extremam manum appoſuit. Diogenes Laertius.

CAPVT III.

Quæ neceſsitas ad Dialecticæ *artis inuentionem veteres induxerit.* Ex *Seuerino Boetio,in commentarijs ſuper* Topica *Ciceronis.*

CVm Philoſophia maximis in rebus operã ſtudiũmq; cõſumat,cũmq; & in naturalibus inſpectionẽ ſpeculationẽq; adhibeat,& in moralibus actionẽ,& ſic formare geſtiat mores,vt vera vitæ ratio perſuaſerit,euenire neceſſe eſt, vt ſecũdũ id quod ratio tenẽdũ omittẽdũve , faciẽdum quoq; aut nõ faciẽdũ eſſe decreuerit,vel iudiciũ cõſtituatur,vel exercẽdæ vitę dirigatur intẽtio. erit igitur neceſſariũ,vel in naturali ſpeculatione,vel in moraliũ actionũ cogitatiõe,vt certa ratio vel quod in rebus ſpeculãdũ eſt inueniat,vel quod in actũ viuẽdi duci oporteat antè perpendat. Hæc autẽ ratio niſi via quadam proceſſerit , ſæpe in multos neceſſe eſt labatur errores. Quod ne paſsim fieret , atque vt certis regulis tractatus Seuerinus Boetius.

Dialecti-ca differẽdi magiſtra. tus inſiſteret, viſum eſt antiquę Philoſophiæ ducibus, vt ipſarum ratiocinationum quibus aliquid inquirendum eſſet, naturam penitus antè diſcuterent: vt his purgatis atque compoſitis, vel in ſpeculatione veritatis, vel exercendis virtutibus vteremur. Hæc eſt igitur diſciplina, quaſi differendi quædam magiſtra, quam Logicen veteres Peripatetici appellauerunt, quam Cicero definiens, differendi diligentem rationem vocauit, Stoici verò Dialecticam eam nuncupauerunt,

Hugo à Sancto Victore. His per omnia conſonant, quæ vir in diuinis & humanis literis egregiè eruditus, Hugo à Sancto Victore, libro primo Didaſcalicæ eruditionis ſcribit. in hunc modum,

Cùm veteres multis ſæpe lapſi erroribus, falſa quædam & ſibi cõtraria in diſputatione colligerent, atque id fieri impoſsibile videretur, vt de eadem re contraria concluſione facta vtraque eſſent vera, quæ ſibi diſcutiẽs ratio concluſiſſet, cui ve ratiocinationi credi oporteret, eſſet ambiguũ: viſum eſt prius diſputationis ipſius veram atque integram conſiderare naturã, qua cognita, tũ illud quoque quod per diſputationem inueniretur, an verè eſſet cõprehenſum, poſſet intelligi. Hinc igitur profecta Logicæ peritia diſciplinæ, quæ diſputãdi modos, atque ipſas ratiocinationes internoſcendi vias parat: vt quę ratiocinatio nunc quidem vera, nunc autem falſa, quæ verò ſemper falſa, quę nunquã falſa, poſsit agnoſci. Hæc tempore quidem eſt poſtrema, ſed ordine prima. Hæc enim inchoantibus prima legenda eſt, propterea quòd in ea docetur vocum atque intellectuum natura, ſine quibus nullus Philoſophiæ tractatus rationabiliter explicari poteſt.

CAPVT IIII.

Dialecticam cæteris artibus inueniendis atque formandis eſſe neceſſariam.

Auguſti. Auguſtinus in libro de ordine.

ILlo, inquit, modo perfecta diſpoſitáq; Grammatica, admonita eſt ratio quærere hanc ipſam vim quæ pepererat artem. Nam definiendo, diſtribuendo, colligendo, nõ ſolùm digeſſerat Grammaticam atque ordinauerat, verumetiã ab omni falſitatis irreptione defenderat. Quando ergo ratio ad

alia

alia fabricanda tranſiret,niſi ſua ipſa prius machinaméta diſtingueret,notaret,digereret,proderétque ipſam diſciplinā diſciplinarum,quam Dialecticam vocāt?Hæc docet docere, hæc docet diſcere.In hac ſeipſam ratio ſibi demonſtrat, quæ ſcit,quid velit,quid valeat.Scit autem ſcire,vult ſola ſcientes facere:nec ſolùm vult,ſed etiam poteſt. Dialectica diſciplina diſciplinarum.

Eandem ſententiam Craſſus apud Ciceronem primo libro de Oratore pronuntiat,his verbis,

Nihil eſt quod ad artem redigi poſsit, niſi ille prius qui illa tenet,quorum artem inſtituere vult, habeat illam ſcientiam,vt ex ijs rebus quarū ars nondū ſit, artē efficere poſsit. Hoc video,dū breuiter voluerim dicere,dictū à me eſſe paulò obſcurius.Sed experiar,& dicā,ſi potero, planius. Omnia ferè quę ſunt cōcluſa nūc artibus,diſperſa & diſsipata quondā fuerūt:vt in Muſicis, & numeri & voces & modi:in Geometria,lineaméta,formæ,interualla, magnitudines:in Aſtrologia,cæli conuerſio,ortus,obitus,motúſque ſyderū:in Grammaticis,Poetarū pertractatio,hiſtoriarū cognitio,verborum interpretatio,pronuntiandi quidā ſonus.In hac denique ipſa ratione dicēdi,excogitare,ornare,diſponere,meminiſſe,agere,ignota quædā omnibus & diffuſa latè videbantur.Adhibita eſt igitur ars quædam extrinſecus,ex alio genere quodam, quod ſibi totū Philoſophi aſſumunt,quæ rē diſſolutā cōuulſámque conglutinaret & ratione quadam conſtringeret. Cicero.

Quòd autē hanc artem Dialecticā velit dicere,ex alio eiuſdē authoris opere mōſtratur apertius, quod de claris oratoribus inſcribitur:vbi de Seruio Sulpit.loquēs, hūc in modū Bruto interrogāti ipſe reſpōdet.

Sic enim(inquam)Brute,exiſtimo,iuris ciuilis magnū vſum, & apud Scæuolam & apud multos fuiſſe, artem in hoc vno: quod nunquā effeciſſet ipſius iuris ſcientia,niſi eam pręterea didiciſſet artē,quæ doceret rem vniuerſam diſtribuere in partes,latentem explicare definiendo,obſcurā explanare interpretando,ambigua primū videre,dein diſtinguere.Poſtremò habere regulam qua vera & falſa iudicarentur,& quæ quibus propoſitis eſſent,quæque nō eſſent cōſequentia. Hic enim attulit hanc artem omniū artiū maximam, quaſi lucem, ad ea quæ Scæuola ob dialecticæ peritiā,cæteros in iuris cognitione excellui[t]

Dialeĉticaomniũ artiũ maxima.

quæ cõfuſè ab alijs aut reſpõdebantur,aut agebantur.Dialeĉticam mihi videris dicere,inquit Rectè,inquam,intelligis.

Hanc quoque ſententiam confirmat,quæ noſtrorũ ferè temporum vir eruditiſsimus,Rodolphus Agricola,lib.ſecundo de inuentione ſcribit in hunc modũ,

Rodolph⁹ Agricola.

Ariſtoteles,quique poſt eum alij,Dialectica inſtructi fuere,facilè ſuis libris oſtendunt,quã magnus ſit vſus eius & quã tractandis omnibus rebus accõmodatus:vtque ſine ea nõ ſolùm ſingula,de quibus in artium decurſu dubitaretur explicari nequirent, ſed ne artes quidem colligi poſſent, & in hanc quam acceperunt redigi formã.Hæc eſt illa ſciẽtia,quã apud Ciceronem Craſſus neceſſariam formandis artibus putauit, quámque cupit eſſe in iureconſultis,quò non eſſent apud eos omnia actorum ſimilia.Quæſitum eſt à Titio ,& Labeo ait, etiam Celſus reſpondit,& apud Trebatium ſcriptum eſt.

Dialecticã in iureconſultis deſiderat Cicero.

Ex his obiter diſcimus,etiam iuris ciuilis ſtudioſis,Dialecticã apprimè conducere,maximámque ad illud lucem adferre:id quod & Quintilianus videtur indicare,libro duodecimo oratoriarũ inſtitutionum,loquens in hunc modum,

Quintilianus.

Quid? Nónne quæſtio iuris omnis, aut verborum proprietate,aut æqui diſputatione, aut voluntatis coniectura cõtinetur:quorum pars ad rationalem(Dialecticam dicit) pars ad moralem tractatũ redũdat. Ergo natura permiſta eſt omnibus iſtis oratio,quæ quidem oratio eſt verè.Nam ignara quidem huiuſce doctrinæ loquacitas erret neceſſe eſt:vt quæ nullos vel falſos habeat duces.

CAPVT V.

Quanti Dialecticam fecerint veteres illi Stoici,ex Diogene Laertio,de vita Philoſophorum.

Stoicorũ ſententia ex Diogene Laertio.

ABſque Dialecticæ ſpeculatione,ſapientẽ dicunt in oratione ſine lapſu nõ futurum.Quippe ex illa dignoſci verũ atq; falſum probabile itẽ & quod ambiguè dicatur intelligi.Ea remota,iã nõ licet rite interrogare atq; reſpõdere, ſed pertingere eã q̃uæ in negationibus eſt temeritatẽ, ad ea etiã quæ fiũt,adeò vt in abſurditatẽ ac vanitatẽ vertatur, qui phãtaſias minimè exercitas habet, neq; aliter acutũ & ingenioſum

ſum cautûmq; omnino in dicendo & fore & viſum iri ſapien tē.Eiuſdē enim eſſe,rectè loqui rectéq; cogitare, eiuſdémq; ad ea, quę proponūtur diſſerere,& ad ea quæ interrogantur reſpondere,quæ ſint omnia viri Dialecticæ periti.

Ex eodem,

Huiuſmodi ſunt in logicis Stoici,vt maximè aſſerāt, Dialecticū ſolū eſſe ſapiētē.Omnes enim res per eā,quę in verbis eſt ſpeculationē cerni, quæq; ad naturā pertinēt,& quæ rurſum ad mores logicæ egere adminiculo. Ex eodem.

Enimuero Philoſophiam animanti ſimilem dicunt, oſsibus ac neruis Logicē,carnibus Ethicen,animæ Phyſicen conferentes.Siue rurſus ouo:eſſe quippe ſuperficiē(id eſt,teſtam) Logicē,ſequentia Ethicē,intima & penitus abſtruſa Phyſicē. Sunt qui agro frugifero:quippe circumiectā ſepē,Logicē:fructum Ethicen,humū ac arbores Phyſicē.Nōnulli ciuitati muris optimè ſeptæ,ac pulchrè ex dignitate adminiſtratæ. In qua Stoicorū comparatione illud eſt diligenter notādū,Dialecticā vbique cōparari ijs per quæ alia continentur,corroborantur,ſuſtentantur,finiūtur,muniuntur,& defenduntur, vt pote oſsibus & neruis,teſtæ oui,ſepi agrum,aut muro ciuitatem circundanti.Videlicet vt indicetur his comparationibus, quòd apertè aſſerit Rodolphus,Dialecticē eſſe ducē, directricem,atque ſtabilitricē cæterarum artium,& ſine cuius præſidio tueri fines ſuos reliquæ non ſatis commodè poſſent. Stoicorū pulchra comparatio. Rodol. Agricola

Apud Ciceronem libro tertio de finibus bonorum Cato refert Dialecticam & Phyſicam à Stoicis inter virtutes eſſe numeratas, & rationē eius reddit apertius.

Ad eas,inquit,virtutes de quibus diſputatū eſt,Dialecticam etiā Stoici adiungunt & Phyſicā,eáſque ambas virtutū nomine appellant.Alteram quòd habeat rationē,ne cui falſò aſſentiamur,néve vnquā captioſa probabilitate fallamur eáque quę de bonis & malis diceremus tenere tueriq; poſsimus. Nā ſine hac arte,quéuis arbitramur à vero abduci falliq; poſſe.Rectè igitur ſi omnibus in rebus temeritas ignoratióq; vitioſa eſt,ab his ea,quæ tollit hæc, virtus nominata eſt. Phyſicæ quoque non ſine cauſa idem tributus eſt honos. Hactenus Stoicorum de dialectica protulimus ſententiam : Dialecticā & Phyſicā Stoici virtutes appellant.

quam illi quidẽ tanti fecerũt, cũ nõ niſi altera eius pars, & ea quidẽ naturę ordine poſterior, ab eis fuerit cognita. id quod manifeſtiſsimè Cicero teſtatur in Topicis, ad Trebatium ita ſcribens. Ex Cicerone in Topicis,

Cice. de duab⁹ dialecticæ partibus. Cùm omnis ratio diligens diſſerendi duas habeat partes, alteram inueniẽdi, alterã iudicãdi, vtriuſque princeps (vt mihi quidem videtur) Ariſtoteles fuit. Stoici autẽ in altera elaborauerunt. Iudicandi enim vias diligenter perſcrutati ſunt, eam ſcientiam quam Dialecticen appellant. Inueniendi verò artem, quæ Topice dicitur, quæ ad vſum potior erat, & ordine naturæ certè prior, totam reliquerunt.

Idem libro 4. de finibus bonorum, Catoni qui de Stoicorum ſecta erat, reſpondens, ſic ait,

Cato Stoicus Dialect. & Phyſicã inter virtutes numerat. Cùm duæ ſint artes quibus perfectè ratio & oratio compleatur, vna inueniendi, altera diſſerendi, hanc poſteriorem & Stoici & Peripatetici: priorem autem hi egregiè tradiderunt, illi omnino ne attigerunt quidem. Nam è quibus locis quaſi è theſauris argumenta depromerentur veſtri ne ſuſpicati quidẽ ſunt, ſuperiores autem artificio & via tradiderunt. Hæc ille. Quantò ergo pluris nunc eſt facienda Dialectica, quæ præter illam Stoicorum diſciplinã, alteram continet, & quaſi nouã inueniendi artem, vſu potiorẽ, & natura priorem, quam Ariſtoteles pluribus libris tradidit, & de qua ſola noſtris ferè tẽporibus, hõ doctiſsimus Rodolphus Agricola, tres libros cõſcripſit, ab eruditis omnibus maximè laudatos.

CAPVT VI.

Quòd dialectica admodum coniunctam habeat eloquentiam artémque dicendi. Ex Quintiliano libro ſecundo oratoriarum inſtitutionum.

Quintil. DVo (inquit) genera ſunt orationis, altera perpetua, quæ Rhetorice dicitur: altera cõciſa, quæ Dialectice: quas quidem ita Zenon cõiunxit, vt hanc compreſſæ in pugnum manus, illam explicitæ diceret ſimilem.

In eãdem ſententiam & Cicero ſcribit libro ſecundo de Finibus bonorum & malorum.

Cicero. Zenonis eſt, inquam, hoc Stoici, omnem vim loquendi, in duas tributã eſſe partes dicere, Rhetoricam palmæ, Dia-

lect.

lecticam pugno ſimilem eſſe dicebat: quòd latius loquerentur Rhetores, Dialectici autem contractius. Idem in libro de perfecto oratore.

Zeno quidem ille, à quo diſciplina Stoicorum eſt, manu demonſtrare ſolebat, quid inter has artes (Dialecticam & Rhetoricam) intereſſet. Nam cùm compreſſerat digitos, pugnúmque fecerat, Dialecticam aiebat eiuſmodi eſſe: cùm autem diduxerat, et manum dilatauerat, palmę illius ſimilem eſſe eloquentiam dicebat. Atq; etiam ante hunc Ariſtoteles in principio artis Rhetoricæ, dicit illam artem quaſi ex altera parte reſpondere Dialecticæ: vt hoc videlicet differant inter ſe, quòd hæc ratio dicendi latior ſit, illa loquendi contractior.

Apta Zenonis cõparatio.

Ariſtote.

CAPVT VII.

Quòd abſque Dialectica & Philoſcpia nemo perfectam aſsequi poſsit eloquentiam, nec Rhetor eſse ſine Philoſophia, Ex Cicerone libro primo de perfecto oratore Platonis & aliorum Philoſophorũ diſputationibus, & exagitatus maximè orator eſt, & adiutus. Omnis enim vbertas, & quaſi ſylua dicendi, ducta ab illis eſt.

Orator debet eſſe Philoſophus.

Rurſum.

Poſitum ſit igitur in primis, quod pòſt magis intelligetur, ſine philoſophia non poſſe effici, quem quærimus eloquentem. Nam nec latius, nec copioſius de magnis varijsq; rebus, ſine Philoſophia poteſt quiſquam dicere. Necverò ſine Philoſophorum diſciplina genus & ſpeciem cuiuſq; rei cernere, neq; eam definiendo explicare, nec tribuere in partes poſſumus, nec iudicare quę vera, quæ falſa ſint, neque cernere conſequentia, repugnantia videre, ambigua diſtinguere.

Expreſsius etiã & diſtinctius poſtmodũ illa declarat, cùm poſt multa eodem in libr. de Oratore tractata, iſta ſubiungit:

Eſſe igitur perfectę eloquentię puto. nam eã ſolùm facultatem habere quæ ſit eius propria, fusè lateq; dicendi, ſed etiam vicinam eius, atq; finitimã Dialecticorum ſcientiã aſſumere.

Orator ſit Dialecticus.

Et rurſum poſt pauca:

Nam & ipſe Ariſtoteles tradidit præcepta plurima diſſerendi. & poſtea, Qui Dialectici dicũtur, ſpinoſiora multa pepererunt. Ergo cùm cenſeo, qui eloquentiæ laude ducatur,

non eſſe earum rerum omnino rudem: ſed vel illa antiqua, vel hac Chryſippi diſciplina inſtitutus, nouerit primùm vim, naturam, genera verborum & ſimplicium & copulatorum. Deinde, quot modis quidque dicatur, qua ratione verum falſumve ſit, iudicetur. quid efficiatur è quoque, quod cuiq; conſequens ſit, quodque contrarium. Cunque ambiguè multa dicantur, quomodo quidque eorum diuidi explanariq; oporteat. Hæc tenenda ſunt oratori, ſæpe enim occurrunt, ſed quia ſponte ſua ſquallidiora ſunt, adhibendus erit in his explicandis quidam orationis nitor. Et quoniam in omnibus, quæ ratione docentur & via: primùm conſtituendum eſt, quid quidq; ſit (Niſi enim inter eos, qui diſceptant, conuenit, quid ſit illud, de quo ambigitur: nec rectè diſſeri, nec vnquam ad exitum perueniri poteſt) explicanda eſt ſæpe verbis mens noſtra de quaque re, atque inuolutæ rei notitia definiendo eſt aperienda. Siquidem definitio eſt oratio, quæ quid ſit id, de quo agitur, oſtendit breuiſsimè. Tum, vt ſcis, explicato genere cuiuſque rei, videndum eſt, quæ ſint eius generis, ſiue formæ, ſiue partes. vt in eas diſtribuatur omnis oratio. Erit igitur hæc facultas ei, quem volumus eſſe eloquẽtem, vt definire rem poſsit. Idémque etiam cùm res poſtulabit, genus vniuerſum in ſpecies certas, vt nulla neque prætermittatur, neque redundet, partietur ac diuidet.

Hec oĩa ſola docet Dialectica.

Quam denique ſententiam ita concludit:

Nec verò Dialecticis modò ſit inſtructus, ſed habeat omnes Philoſophiæ notos & tractatos locos.

Quintili.

Suprapoſitæ Marci Tullij ſententiæ apertè ſubſcribit Quintilianus lib. duodecimo oratoriarum inſtitutionum de ſcientia diuinarum humanarúmque rerum loquens:

Quæ quidem, inquiens, cùm ſit in tres diuiſa partes, naturalem, moralem, & rationalem, quę tandem non eſt cum oratoris opere coniuncta? Nam (vt ordinem retrò agamus) de vltima illa, quæ tota verſatur in verbis, nemo dubitauerit, & proprietates vocis cuiuſque noſſe, & ambigua aperire, & perplexa diſcernere, & de falſis iudicare, & colligere ac reſolue re quæ velis, oratoris eſſe: quanquam non eſt tam minutè atque conciſè in actionibus vtendũ, quàm in diſputationibus.

Ac poſt pauca, quam velit artem proprio nomine apertiſsime explicans, ſubiungit:

Pars hæc (inquit) Dialectica, ſiue illam dicere malimus diſputatricem, vtilis eſt ſæpe, & definitionibus, & comprehēſionibus, & ſeparandis quæ ſunt differentia, & reſoluenda ambiguitate, & diſtinguendo, diuidendo, illiciendo, implicando.

CAPVT VIII.

Quòd Oratorum præclariſſimi Philoſophiæ, & peculiariter Dialecticæ ſtudia coluerint, Quintilia. oratoriarum inſtitutio. libr. 12.

Quæ denique, inquit, intelligi ſaltem poteſt eloquentia hominis optima neſciētis? Hęc ſi ratione manifeſta non eſſent, exemplis tamen crederemus. Siquidem & Periclem, cuius eloquentiæ, etſi nulla ad nos monumenta venerunt, vim tamen quādam incredibilem, tum hiſtorici, tum etiam liberrimum genus hominum Comici veteres tradunt: Anaxagoræ Phyſici conſtat auditorem fuiſſe, & Demoſthenem principem omnium Gręciæ oratorum dediſſe operam Platoni. Nam M. Tullius non tantum ſe debere ſcholis Rhetorum, quantum Academiæ ſpatijs, frequenter ipſe teſtatus eſt. Neque ſe tanta in eo vnquam fudiſſet vbertas: ſi ingenium ſuo conſepto fori, non ipſius rerum naturæ finibus terminaſſet. Quintil. Pericles. Demoſthenes. Cicero.

Quid hic vltimo loco dicit Quintilianus, ipſe de ſe Cicero verum eſſe teſtatur, in præfatione libri de oratore:

Ego autem (inquit) & me ſæpe noua videri dicere intelligo, cùm peruetera dicam, ſed inaudita pleriſque: & fateor me oratorem (ſi modò ſim, aut etiam quicunq; ſim) non ex Rhetorum officinis, ſed ex Academiæ ſpatijs extitiſſe. Cicer. de Philoſophia magis quàm de Rhetorica gloriatur.

Eodem in loco, & quæ de Pericle dicta ſunt atque Demoſthene, confirmat his verbis:

In Phædro Platonis hoc Periclem præſtitiſſe cæteris dicit Oratoribus Socrates, quòd is Anaxagoræ Phyſici fuerit auditor, à quo cenſet eum, cùm alia præclara quædam & magnifica didiciſſet, vberem & fœcundum fuiſſe, gnarûmque, (quod eſt eloquentiæ maximum) quibus orationis modis, quæque animorum partes pellerentur. Quod idem de Demoſthene exiſtimari poteſt: cuius ex epiſtolis intelligi licet, quàm frequens fuerit Platonis auditor. Locus is eſt, quem ſuprà citauimus.

In libro verò de claris oratoribus,cum Bruto ſuo colloquens, etiam præceptoris ſui nomen exprimit, quo in Dialectica eſt vſus.

Diodor. Ciceronis in dialectica præceptor.

Eram,inquiẽs,cũ Stoico Diodoro, qui cùm habitauiſſet apud me,mecumque vixiſſet,nuper eſt domi meæ mortuus, à quo cùm alijs in rebus,tum ſtudioſiſsimè in Dialectica exercebar, quæ quaſi contracta & aſtricta quædã eloquentia putanda eſt,ſine qua etiã tu Brute iudicauiſti te illã iuſtã eloquentiam,quam Dialecticã dilatatã putant,conſeq nõ poſſe.

CAPVT IX.

Lactant. de Epicuro dialectices cõtẽptore.

Quomodo ſui contemptum vlciſcatur Dialectica,vel in vno Epicuro fœdiſsimæ voluptatis aſſertore(ſic eum Lactantius Firmianus digno appellat nomine)luce clarius cernitur:qui illam prorſus contemnens,& vt tranſuerſum agentem(quomodo Diogenes Laertius ait)prorſus repudiãs, in fœdos lapſus eſt errores,de quo Tullius libro ſecundo de finibus bonorum & malorum, Torquato colloquens,ita ait:

Cicero Epicuri errores imputat contemptui Dialecticæ.

Dum Dialecticam,Torquate,contemnit Epicurus,quæ vna continet omnem & perſpiciendi quid in quaque re ſit,ſcientiam,& iudicandi quale quidque ſit,hac ratione & via diſputandi ruit in dicendo,vt mihi quidem videtur,nec ea quæ dicit,vlla vult arte diſtingui.

Confirmant hanc Ciceronis ſententiã,quæ ab Hugone à ſancto Victore ſcribuntur libro primo didaſcalicæ eruditionis in hunc modum:

Hugo à ſancto Victore.

Cæteræ artes prius repertę fuerãt,ſed neceſſe fuit Logicam quoq; inueniri, quoniam nemo de rebus conuenienter diſſerere poteſt,niſi prius rectè loquendi rationem agnouerit.Nam ſicut dicit Boetius,cùm primitus antiqui circa rerũ naturas & morũ qualitates inueſtigãdas operã impenderẽt, neceſſe fuit ſæpe falli eos,quia vocũ & intellectuum diſcretionẽ non habebant:vt in multis euenit Epicuro,qui atomis mundum conſiſtere putat,& honeſtũ voluptate metitur.Hoc autẽ idcirco huic atq; alijs accidiſſe manifeſtũ eſt, quoniam diſputando quicquid ratiocinatione cõprehenderant,hoc in res ipſas quoque euenire arbitrabantur.Hic verò magnus eſt error.Neq; enim quicquid ſermonũ decurſus ratiocinando

inue

inuenerit, id in natura fixum tenetur. Quare neceſſe eſt falli eos, qui abiecta ſcientia diſputandi, de rerum natura perquirerent. Niſi enim prius ad ſcientiam venerit, quæ ratiocinatio veram teneat ſemitam diſputandi, quę veriſimilem agnouerit, & quæ fida, & quæ poſsit eſſe ſuſpecta, rerum incorrupta veritas ex ratiocinatione non poterit inueniri.

Atque illud etiam magis Dialecticæ in veri inueſtigatione neceſsitatem indicat, quòd hi quoque, qui eius videri volebant contemptores, aliquid ipſi ſimile confingebant, quo eius loco ſe vti dicerent. Id quod de Epicureis apertè teſtatur diuus Auguſtinus libro primo contra Creſconiũ Grammaticum, capite decimotertio.

Noſti, inquit, quàm maximè apud Stoicos viguiſſe Dialecticã, quamuis & ipſi Epicurei, quos imperitia liberalium diſciplinarum non ſolum non pudebat, verumetiam delectabat, quaſdam quaſi diſputandi regulas, quibus quiſque vſus minimè falleretur, ſe potius tenere & docere iactabãt. Quid enim eſt aliud Dialectica, quàm peritia diſputandi? Auguſti. de Epicureis.

Errores autem Epicuri, in quos per inſcitiam ratiocinandi videtur incidiſſe, Lactantius Firmianus libro.3. diuinarum inſtitutionum ſummatim enarrat, his verbis:

Archipirata quiſquam, vel latronum ductor, ſi ſuos ad graſſandum cohortetur, quo alio ſermone vti poteſt, quàm vt eadem dicat, quæ dicit Epicurus? Deos nihil curare, non ira, nõ gratia tangi: inferorum pœnas non eſſe metuendas, quòd animæ poſt mortem occident, nec vlli omnino ſint inferi: voluptatem ſummum eſſe bonum, nullam eſſe humanam ſocietatem, ſibi quemque conſulere, neminem eſſe qui alterum diligat, niſi ſui cauſa. Eſt planè, cur quiſpiam putet hanc vocẽ eſſe viri ſapientis, quę poteſt aptiſsimè latronibus accommodari. Lactant. de erroribus Epicuri.

CAPVT X.

Quòd naturæ non ita ſit fidendum, vt propterea ars ipſa Dialectica vel contemnatur, vel negligatur, id quod plerique faciunt.

Ex *Cicerone libro quarto de finibus bonorum, atque malorum.*

Quòd etſi ingenijs magnis præditi quidam dicendi copiam ſine ratione conſequuntur, ars tamen eſt dux certior, quàm natura. Aliud eſt enim Poëtarum more, verba fundere, aliud Ars natura certior.

ea quæ dicas,ratione & arte diſtinguere.

In dialogo quoque Platonis qui Phædrus inſcribitur, Socrates de Rhetorica (quæ tamen minus videtur arte indigere)idē pronũtiat:vbi à Phædro interrogatus, quomodo & vnde veri oratoris artē ſibi poſſet vēdicare,ita reſpōdet:

Plato. Conſentaneum eſt,ô Phædre,fortè etiã neceſſariũ quémadmodum in cæteris rebus,ita & in hoc certamine peragendo perfectum eſſe.Quippe ſi tibi natura vt ſis orator,tribuerit,accedēte doctrina & exercitatione excellens eris orator: Si quid verò horum tibi defuerit,mancus eris.

Quintil. Conſentit & Quintil.lib.2.oratoriarũ inſtitutionum, Conſummatos inquiens, in arte,plus doctrinæ debere, quã naturæ putabo:ſicut in ſolo fœcũdo, plus cultor, quàm ipſa per ſe bonitas ſoli efficiet.

Hugo à ſanct. Victore. Pulchrè quoq; hac de re generali ſermone,quãtũ ad oēs artes,diſſeruit vir eximius Hugo à ſãcto Victore libro primo Didaſcalicæ eruditionis, cuius eo in loco hęc ſunt verba:

Omnes ſcientiæ prius erant in vſu,quàm in arte.Sed conſiderantes deinde homines vſum poſſe in artem conuerti,& quod vagũ fuerat ac licentioſum,prius certis regulis & prçceptis poſſe reſtringi,cœperunt conſuetudinem,quæ partim natura,partim vſu exorta fuerat,ad artem reducere, quod prauum habebat vſum, emendãtes,quod minus habebat,ſupplentes, quod ſuperfluum habebat, reſcantes, & de cæteris ſingulis certas regulas ac præcepta præſcribentes.Huiuſmodi fuit origo omnium artium.Priuſquam eſſet Grammatica, & ſcribebant & loquebantur homines.Priuſquam eſſet Dialectica,ratiocinando verum à falſo diſcernebant.Priuſquam eſſet Rhetorica,iura ciuilia tractabant.Priuſquam eſſet Arithmetica,vſum numerandi habebant.Priuſquam eſſet Muſica,canebant.Priuſquam eſſet Geometria, agros menſurabant.Priuſquam eſſet Aſtronomia,per curſus ſtellarũ tēporũ diſcretiones capiebant. Superuenerunt artes, quæ licet ab vſu principium ſumpſerunt,vſu tamen meliores ſunt.

Ars vſu melior. Eandem hanc quæſtionē prolixè ſimul & eruditè tractat Rodolphus Agricola lib.2.de inuentione cap.5. Cuius etiam verba(vt certior ſit veritati nouis atque veteribus cōprobatæ

probatæ fides)hic non pigebit annotare.Primũ itaque quæſtionem mouet. Rodolphus Agrico. de vſu & arte.

Quid ergo?dicit aliquis.Nónne & ante inuentam Dialecticen fuerunt artes,& diſputatum eſt,& inuentum eſt verum?Et nunc quoque quotuſquiſque eorũ qui diſputant,Dialecticẽ tenet?Deinde quæſtioni reſpondet:Non eſt,inquiẽs, quód negem,hæc ita eſſe. Illi tamen quod Dialectice docet, & faciunt,& fecerunt,multò commodius ſi hanc didiciſſent, fortaſſe facturi. Quemadmodũ & ante traditam Rhetoricẽ diſerti viri fuerunt,& priuſquàm literis comprehenſa eſt,muſicè cecinerunt homines.Nec Hippocrates, vt primus in artis imaginem medicinam coëgit,ſic & primus cognouit morbum,profutura meditatus eſt, ægrũ leuauit.Facta ſunt hæc, antequam artes fierent, & ob idipſum quód crebrò ſunt facta,longa rectè ſecúſque,factorũ annotatione artes eſſe cœpere.Prouenere deinde præclara ingeniã,quæ diſperſa colligerent,confuſa diſponerẽt,explerent imperfecta,rudia perpolirent,& omnia complecterentur,nõ modò quæ facta eſſent,ſed quæ fieri etiam poſſent.Sic quod caſus antè fuerat, cœpit deinde ratio eſſe.Et ſequutum eſt,vt non quia factum iam eſſet aliquid debere fieri,ſed quia deberet fieri,crederent eſſe faciendum.Qui priores ergo fuerunt artibus,ſimilia his ipſis quæ nunc præcipiuntur,ſi quando rectè fecerunt,ſecuti ſunt,ſicut hodie plerique faciunt. quod artis eſt, ſed non ex arte:quippe quam nullam habent, ſed vel longa obſeruatione, vel ingenij quodam præſtante vigore. Quantò rectius tamen,quantò melius expedirent illa,ſi certa artiũ ratione ducerentur? Duratura enim ſeculis ingenia,& quibus non præſentes ſolùm plaudant,ſed quæ omnis poſteritas miretur,ea tum demum fiunt, quoties cum optima natura ars perfecta coniungitur. Sic,quod Dialectices eſt, inuenerunt argumenta homines,& errorem malè inuentorum aliquando deprehenderunt,anteá quàm eſſent omnia præcepta illius in artis formam collecta. Ariſtoteles tamen, quique poſt eum illa inſtructi fuere, facilè libris ſuis oſtendunt, quàm magnus ſit vſus eius,& quàm tractandis omnibus rebus accõmodatus:vt quę ſine ea nõ ſolùm ſingula de quibus in artium Sentẽtiã notatu dignißima.

decurſu dubitaretur, explicari nequirent, ſed ne artes quidem colligi poſſent, & in hanc, quam acceperunt, redigi formam.

CAPVT XI.

Quòd eruditio Dialectica, cæterarúmque diſciplinarum liberalium, à Chriſtiana profeſſione non ſit aliena, nec percipiendæ veritatis præbeat impedimentum. Auguſtinus libro tertio contra Academicos, capite decimooctauo.

Auguſti. de liberaliũ artiũ ſtudijs.

ERuditio, inquit, artium liberaliũ, modeſta ſanè atq; ſuccincta, & alacriores & perſeuerantiores & comptiores exhibet amatores amplectẽdæ veritati, vt & ardentius appetant, & cõſtantius inſequãtur, & inhæreãt poſtremò dulcius.

Idem libr. 1. contra Creſconium Grammaticum, capi. 20.

Hanc artem, quam Dialecticam vocant, quæ nihil aliud docet, quã conſequentia demonſtrare, ſeu vera veris, vel falſa falſis, nunquam doctrina Chriſtiana formidat: ſicut eam in Stoicis non formidabat Apoſtolus, quos ſecum volentes conferre non reſpuit. Et ipſa enim fatetur, & verum eſt, neminem diſputando ad concluſionem falſam conſequenter impelli, niſi prius conſenſerit falſis, quibus eadem concluſio, velit nolit, efficitur. Ac per hoc, qui cauet, ne ſe loquente conſequantur falſa, quæ non vult, volens falſa caueat, quæ præcedunt. Si autem præcedentibus veris inhæſerit, quæcunq; conſequentia perſpexerit, quæ falſa exiſtimabat, vel de quibus dubitabat, admonitus amplectatur, ſi veritati eſt pacatiſsime amicitior quàm contentioſiſsimæ vanitati.

Eodem in libro per multa capita oſtendit, & Chriſtum & apoſtolum Paulum, ac cæteros, vſos eſſe Dialectica in diſputando, neque quenquam Dialecticè volentem agere cum Chriſtianis eſſe reſpuendum. Donatiſtas quoque illos non rationabiliter agere oſtendit, qui dicerent ſe nec velle, nec debere cum eo in diſputationem congredi, eò quòd eſſet Dialectica arte inſtructus, eaque inter diſputandum vteretur, ac proinde fugiendum magis & cauendum, quàm refellendum reuincendumque cenſerent.

Sanctus Clemens

Clemens ſucceſſor Petri inſignis ante Chriſtianiſmum Philoſophus libro primo recognitionum, vbi à Petro interrogatus reddidiſſet ea, quæ pridie ab eodem audierat, eaque

tam euidenter narraſſet, vt Petrus gaudio perfuſus, teſtaretur à Clemente illa euidentius eſſe reddita, quàm à ſe expoſita fuerant: ita præceptori ſe collaudanti reſpondit:

Narrandi ordinem, & lucidius ea, quæ res expetit proferendi, eruditio nobis contulit liberalis, qua ſi vtamur in antiquitatis erroribus, in perniciem vitæ verborum decore ac ſuauitate decidimus. Si verò ad aſſerendam veritatem, eruditionem ſermonis, & gratiam conferamus: puto ex hoc non parum vtilitatis acquiri.

Rupertus abbas Tuitienſis, vir diuinarum pariter & humanarum literarum peritiſsimus, cuius multa extant in diuinas ſcripturas præclara volumina libro ſeptimo de operibus Spiritusſancti ita ſcribit: Rupert' abbas Tuitienſis.

Paulus Apoſtolus non ſtudia condemnat, vel ſcholas Grammaticorum, Dialecticorum, Rhetorum, Arithmeticorum, Geometricorum, Muſicorum, Aſtronomorum: ſed hoc in eis culpat, quòd nõ quæſierunt ex eis ſapientiæ fructum, propter quem artes iſtæ à Deo datæ ſunt, id eſt, in notitia habere Deum, & glorificare ſicut Deum. Et rurſum:

Reuera Dialecticæ ars veritatem non perſequitur, nec verbo Dei nectit vinculum, ſed potius veritatem ſequitur, et verbum Dei verum fidis argumentationibus comprobat, ſi quis legitimè vtatur illa. Proceſſum ſacræ ſcripturæ diligenter aſpiciat Dialecticæ ſimul & Rhetoricæ ſtudioſus pariter & beneuolus: & videbit, quòd eam, tanquam dominam famulæ proſequuntur.

CAPVT XII.

Quòd etiam ad ſcripturas exactius intelligendas plurimum conducat peritia Dialectica, Auguſtinus libro ſecundo de doctrina Chriſtiana, capite triceſimo primo.

Diſputationis diſciplina, ad omnia genera quæſtionum, quæ in literis ſacris ſunt penetranda, & diſſoluenda plurimum valet. Tantum ibi cauenda eſt libido rixãdi, & puerilis quędã oſtentatio decipiẽdi aduerſariũ. Dialectica ad ſcripturarũ intellectum vtilis. Aug.

Et iterum capite. 37.

Scientia concluſionum, & definitionum, & diſtributionum, plurimum lectorem ſcripturarum adiuuat: tantum ab-

ſit error, quo videntur homines ſibi ipſam beatæ vitæ veritatem didiciſſe, cùm iſta didicerint.

Rupertus Tuitien. lib. 7. de operib. Spiritus ſancti cap. 13.

Primùm hoc aſſerere licet, quia genus, & differentia, ſpecies, & proprium, atque accidens: quæ ſapientes ſeculi pro magnis atque arduis habent, quaſi prima diuinæ ſcripturæ incipientis elementa ſunt. Vbi verſus aliquot ex primo capit. Geneſeos proferens, in quibus generis & ſpeciei fit mentio, ſic proſequitur, Genera iſta & ſpecies ſine dubio ſunt, de quibus apud Philoſophos ſermo eſt. Ac deinde:

Dicamus ergo, quòd in ipſa ſanctæ ſcripturæ litera, & ſimplices ſit quod mulceat, & ſapientes, aut Philoſophos quod exerceat. Arbitramur enim, non minus ad hanc ſcripturam, quàm ad eam, quæ eſt apud Ariſtotelem prædicamentorum doctrinam eſſe neceſſariam, ſcire quid ſit genus, & quid differentia, & quid proprium, & quid accidens. Quæ deinde particulatim author ille prolixo ſermone proſequitur. Poſtremò, huius capitis ſermonem ita concludit: Huius artis vtilitas & virtus tota oſtenditur in ſyllogiſmis, quorum concluſio plurimum lectorem adiuuat, ad veritatem inueſtigādam tantùm: vt abſit illi error decipiendi aduerſarium, per ſophiſmata falſarum cōcluſionum. Quis autem omniū ſecularium ita vt hæc ſancta ſcriptura fortiter aut ſuauiter nouit, aut potuit nodoſūm texere aut ſtringere ſyllogiſmum?

De omnibus verò artibus liberalibus, quòd earum ſit in ſcriptura ſancta bonus vſus, generalem profert ſententiam, capite decimo in hæc verba:

Ingreſſæ ſunt ergo ſeptem artes liberales, tanquam famulæ in ſacrum & reuerendum dominæ ſuæ ſapientiæ triclinium, & quaſi de triuijs licentioſis, ad diſtrictum & ſeuerum verbi Dei magiſterium diſpoſitæ, & aſsidere iuſſæ ſunt. Vagabantur enim prius per circumitum, laſciuæ, garrulæ, & verboſæ puellulę, nihil operantes, ſed curioſè agentes ſolummodo, vbi negotioſæ magis eſſe videbantur circa creaturam diſcutiendam curſitantes, ipſum autem creatorem negligentes. Miſſæ ſunt ergo in opus, vt non iam quod ſuperfluum erat, de creatura mundi fabularentuŗ, ſed ſeriò fidelitérque

quod expediret, de creatore loquerentur, bonumque ad honorem eius ſermonem opere ſplendido texentes, operarentur, id eſt, vt iam non res verbis, ſed verba rebus ornarentur.

CAPVT. XIII.

Quòd Dialectica ad euertendos ſecularis ſapientiæ errores egregiè valeat, ſi quis ea rectè vtatur, Hierony. in Cōmen. ſuper Ezech. Hieron.

Verè quicquid in ſeculo peruerſorum dogmatum eſt, quicquid ad terrenam ſcientiam pertinet, & putatur eſſe robuſtum, hoc Dialectica arte ſubuertitur, & inſtar incendij in cineres fauillasque diſſoluitur: vt probetur nihili, quod putabatur eſſe fortiſsimum.

Auguſtinus in libro de cognitione veræ vitæ eandem confirmat ſententiam, dicens: Ad omnia quidem humana potentem eſſe Dialecticam, tametſi ad diuinitatis perfectionem, vt in ſe eſt, non poſsit pertingere. Auguſti.

Dialectica, inquit, differendi potens, potenter dubia quæque definiens, cunctas ſcripturas euibrans, & euiſcerans, cunctam humanam ſapientiam annihilans, cùm in Diuinitatem intendit, tantæ maieſtatis luce pauidum caput tremefacta reflectit. Hoc ipſum videtur velle Lactantius Firmianus, cùm libro quarto Diuinarum inſtitutionum dicit, Philoſophiam humanam ſuis armis eſſe confectam, quia nimirum diſputandi officio (quod ipſa docet) quicquid à Philoſophia humana non rectè, id eſt, non conſonè ad Chriſtianam ſapientiam dicitur, potenter deſtruitur, & falſum eſſe Dialectica diſputatione conuincitur. Lactant.

CAPVT XIIII.

Quòd ſic Deo placitum ſit, per liberales artes hæreticorum figmenta diſſoluere, Rupertus libro ſeptimo, de operibus Spiritus ſancti, capite nono.

Amplius autem & hoc non erit prætereundum, quia quos Eccleſiaſticæ fidei defenſores habere, quorum lingua contra hæreticos, vel ad erudiendam Eccleſiam ſuam Dominus vti dignaretur, ipſe egit, ipſe prouidit: vt prius artibus liberalibus inſtruerentur, & in matris periculum ad pugnandum deſcenſuri in nauibus, prius quaſi circa littora leuioribus ludis exercerentur. Inſtructos liberalibus artibus vult Deus eſſe fidei catholicæ defenſores.

Et rurſum

Et rurſum eodem in loco:

Grata viciſsitudo hæc erat, vt fideles qui liberalium facultates habebant artium bene vtendo illis, contra hæreticos eiſdem artibus malè vtentes veritatē defenderent, quod erat potare Ieſum fatigatum, & ſitientem: atque hoc facientibus, daret ipſe aquam viuam, magis ac magis aperiendo illis ſenſum, ad veritatem ſcripturarum intelligendam. Factumque eſt hoc modo amicum pulchrumq; commercium. Ipſi quam de Philoſophicis hauſerant puteis, poſtulanti domino porrexerunt aquā, de qua ipſe dicebat: Omnis qui biberit ex aqua

Ioan. 4. hac, ſitiet iterum: & acceperunt ab eo aquam viuam, de qua qui biberit (ait idem) non ſitiet vnquam.

CAPVT XV.

Quòd hæretici in ſuis erroribus ſtabiliendis plurimum vtantur Dialectica, Hieronymus in diſputatione contra Luciferianos de Arriana hæreſi id manifeſtè teſtatur, dicens:

Atrij hæreſis Dialectica ſe fouere nitebatur.

Arrij hæreſis magis cum ſeculi ſapientia facit, & argumētationum riuos de Ariſtotelis fontibus mutuatur.

Idem in enarratione Pſalmi. 143. ſecundū myſticū ſenſum verbū illud enarrās: Nō eſt ruina maceriç neq; trāſitus.

Hæretici plerunq; vtuntur Dialectica.

Difficilè hæreticos inuenies imperitos. Omnes enim magiſtri inſtructi ſunt ſcientia ſeculari. Non habent rete Apoſtolicum, ſed catenulas Dialecticas. Non eſt ruina maceriæ neque tranſitus. Siquando ſunt in diſputationibus, ſiquando tecum cœperint diſputare, ſic verba eorum breuia ſunt, ſic artifici ſermone concluſa, vt euadere inde difficile ſit. Cùm enim ligauerint te ſyllogiſmis ſuis, & te clauſerint, & quaſi maceriam tibi ſyllogiſmum texuerint, & ædificauerint, non potes conuertere, non potes tranſire, teneris incluſus. Cúmque te tenuerint quaſi quodā gyro incluſum, tūc non eris in anguſta via quæ ducit ad vitā, ſed in lata quæ ducit ad mortē. Idē ſuper illo Pſalmi, Et cyniphes in oībus finibus eorum.

In cyniphe, inquit, Dialecticæ artis ſtimulus intelligitur, quæ licet paruum habere videatur ſeductionis aculeum, grauiſsimè tamen ſauciat mentes humanas.

CAPVT XVI.

Quòd nimium in hoc iniqui ſunt & improbi hæretici, cùm ipſi ad oppu

oppugnationem veritatis libenter & frequenter vtantur & Dialectica & Rhetorica & cæteris liberalibus artibus, nolint tamen hæc à veritatis aſſertioribus, ad veritatis defenſionem vſurpari, & eos qui illis vtuntur, hac ratione criminantur, tanquam Sophiſtas, & Chriſtianæ ſimplicitatis expertes. Auguſtinus lib.i. contra Creſconium Grammaticum.

Dialecticã, inquit, mihi obijcere voluiſti, quaſi Chriſtianæ nõ cõgruat veritati, & ideo me doctores veſtri velut hominẽ Dialecticũ merito fugiẽdũ potius & cauẽdũ, quã refellendũ atq; reuincendũ cenſuerunt. Quod cũ tibi nõ perſuaſerunt (nã te aduerſus nos etiã ſcribẽdo diſputare nõ piguit) tu tamen in me Dialecticã criminatus es, quò falleres imperitos, illosq; laudares qui diſputãdo mecũ congredi noluerant. Sed tu videlicet Dialectica nõ vteris, cũ cõtra nos ſcribis? Vt quid te ergo in tantũ diſputãdi periculũ proieciſti, cũ diſputare nõ noueris? Aut ſi noſti, cur Dialecticus Dialecticã criminaris? ita vel temerarius vel ingratus, vt aut imperitiã qua vinceris, non refrenes, aut doctrinã qua iuuaris, accuſes. Inſpicio ſermonẽ tuum iſtũ ipſum, quẽ ad me ſcripſiſti. Video te quædã copioſè ornateque explicare, hoc eſt, eloquenter: quędam verè ſubtiliter arguteque diſſerere, hoc eſt dialecticè, & tamen eloquentiam Dialecticamque reprehendere. Si noxia ſunt, quare hoc facis? Si non ſunt, cur arguis?

Hæretici Dialecticã in Orthodoxis criminatur.

Apud Hieronymũ quoq; in Dialogo aduerſus Luciferianos, idem in promptu eſt videre: vbi Luciferianus hæreticus, cũ ab Orthodoxo vi argumentorũ vrgeri ſe conſpiceret, nec vllum ſibi ſupereſſet effugium, iterum iterumque poſtulat, Chriſtianè ſecum non philoſophicè agi.

Oro te (inquit ad Orthodoxũ) vt Philoſophorũ argumẽtatione depoſita, Chriſtiana mecũ ſimplicitate loquaris: ſi tamen nõ Dialecticos ſequaris, ſed piſcatores. Et iterum:

Iam & ſuperius rogaui, vt nõ philoſophicè, ſed Chriſtianè mecũ loquaris. Nimirũ quòd ita metuãt hęretici Dialecticos neruos, virtutẽ ipſius artis & efficaciã teſtatur: cui ſe non poſſe reſiſtere metuũt, ſibi malè conſcij. Et (iuxta Saluatoris verbũ) Omnis q malè agit, odit lucẽ, & ad lucẽ venire formidat, ne arguãtur opera eius. Huc etiam pertinet impietas illa

Iuliani

Iuliani,quã in principio prologi commemorauimus.

CAPVT XVII.

Non ob hoc eſſe damnandam Dialecticam aut fugiendam, quòd plerique ea ad captiones ſophiſticas aut deceptiones abutantur, cùm nihil ſit ita bonum,quo non praui abutantur.

Auguſtinus lib.1.contra Creſconium Grammaticũ:Neque enim pro patria non eſt miles armandus,quia cõtra patriam nonnulli arma ſumpſerunt.aut ideo vti non debẽt boni doctiq; medici medicinalibus ferramentis ad ſalutẽ, quia his ad perniciem etiam indocti peſsimiq; abutuntur? Quis enim neſcit:ſicut vtilia vel inutilia fuerint,quæ quærũtur,ita peritiam facultatémque dicendi ſic eſſe vtilem vel inutilem, vt fuerint vtilia vel inutilia quæ dicuntur?

Rodolphus Agricola lib.2.de inuentione: Dialecticẽ vtilẽ eſſe certũ eſt,ſi falli,decipi,vera pro falſis,falſa pro veris accipi,inutile putauimus.Fallitur tamẽ nõ nũquã Dialecticus,& pro veris falſa tradit.Euenit id quidẽ, ſed & nauem aliquando gubernator euertit,& medicus aliquãdo perimit.Hominũ ſunt iſta,non artiũ.Atq; vel eò magis fatẽdum erit vtilẽ Dialecticẽ,cũ & qui oratione ſeducũt aſtu perſępe,nulla etiam inſtructi arte id faciãt,& qui fallitur,ſi artẽ calleret,vel neq; aq̃ id,vel minus vtiq; pateretur. Sanè ſicut reliquæ artes quæ remedio ſunt inuentę,humanis neceſsitatibus nõ potuerunt ſuccurrere incõmodis,niſi prius ea detegerent.ſic Dialectice cũ magna ex parte in eo ſit poſita,quo pacto laqueos captionũ fraudumq; in dicẽdo vitemus,neceſſe habuit aperire inſidias,& oſtẽdere quã variè qs capi poſſet.Quę ſi quis inde deprompta vtenda ſibi putauit, nõn artis hoc eſt,culpa vitare fugienda monſtrantis,ſed improbitatis ſectari fugienda cupientis. Aperienda enim ſunt vt caueantur mala,& nemo artifex tantum remedia nouit.

Rodolphus Agricola.

Simile quiddã Diuus Auguſt.lib.2.de doctrina Chriſtiana cap.36. de eloquentia dicit,his quidem verbis: Sunt etiã quædã præcepta vlterioris diſputationis, quæ iã eloquẽtia nominatur,quæ nihilominus vera ſunt, quãuis ea poſsint etiã falſa perſuaderi,Sed quia & vera eſſe poſſũt, nõ eſt facultas ipſa culpabilis,ſed ea malè vtẽtiũ peruerſitas.

Auguſti.

Exhortatio

EXHORTATIO AD INGENVOS ADOLESCENTES,

vt Dialecticæ cæterarũque liberalium artiũ ſtudio, dum per ætatem licet, diligenter incumbant, neq; ab honeſtis & vtiliſsimis ſtudijs vllo deterreantur labore.

PRopoſitis eruditiſsimorũ virorum ſententijs, quibus Dialecticæ cæterarũmque liberalium artium dignitatem, vtilitatẽ, ac neceſſitatem exiſtimamus abundè demonſtratam, vnũ hoc ſupereſſe videbatur adoleſcẽtes optimi, aduerſus laborem, qui in primo liberalium artium aggreſſu, maximè autẽ in ipſo Dialectices primo limine ſeſe offerre & oſtentare ſolet, infirmos veſtros & laboris impatientes animos confirmare, pauidaq; pectora breui exhortatiuncula conſolari: ne fortè labore aut difficultate principiorum deterriti, à capeſſendis bonarum artiũ ſtudijs, quibus hac ſanè ætate nihil vobis proponi poſſit vtilius, vlla ratione deſiſtatis. Principio enim illud vobis certiſſimè perſuaſum eſſe debet, quod apud Platonem Socrates de huiuſmodi ſtudijs loquens ait, eũ qui Philoſophiæ ſacris ſit initiandus, ad labores ſuſcipiendos nequaquam claudum eſſe debere: ita vt eos partim quidem adeat, partim recuſet, ſed magno & inuicto animo ad ſuperandum quicquid in eis occurrere poſsit laboris, paratum ſeſe offerre, & infatigabilẽ. Verùm ex aduerſo laborem iſtum conſolatur, & lenit moleſtiam, primum quidem illud quod in omni opere vſu uenire docet experiẽtia, vt peculiarẽ difficultatẽ habeat aggreſſus, progreſſus verò rem faciat leuiorẽ. Cui ſententię apud Plato. Socrates aſtipulatur, dicẽs: Omnis operis maximũ q̃d eſſe principiũ, præſertim iuueni cuiq; & tenero. Vt nõ imeritò cecinerit Poeta dimidiũ facti habere eũ, qui bene cœperit. Deinde & hoc peculiare habet Dialecticæ ſtudiũ, quod progreſſus non ſolũ leuiorẽ reddat laborem, verumetiam ſuauitatẽ magnã adferat: adeò vt ſtatim poſt prima limina tranſita, ſingularis quædam ſentiri incipiat in diſcendo voluptas,

Socrates apud Platonem.

interiorq;

interiorq́; ſuauitas, quæ animum laboris moleſtia grauatum ſua blanditie demulcet, ſibique reſtituit, atque ad vlteriorem progreſſum inuitat: ita vt iam vltrò in penitiora currere geſtiat, qui pauloante vix ad ſubeunda prima limina, vel improbis hortatibus potuit impelli. Adeoque temporis ſucceſſu, & ſtudij profectu illa increſcit ſuauitas, vt etiam periculi nõ nihil ab ea immineat, ſi non modũ (qui in omnibus rebus iuxta Poetã, eſt virtus pulcherrima) illi p rationẽ adhibeas. Huius

Aul. Gel. de ſtudio Dialecticæ.

reiveritatẽ apertiſsimè teſtatur Aulus Gellius Atticarum noctium lib. 16. Is enim capite nono eius libri, vbi ex Dialectica breue libamẽtum (vt ipſe ait) dediſſet, quibuſdam explicatis, quæ ad illius determinationem pertinent, nimirum quid ſit quod à Græcis ἀξίωμα, à noſtris pronuntiatum vel proloquutum eſt appellatum, quid item pronuntiatum adiunctum ſiue connexum, quid coniunctum vel copulatum, quid diſiunctum, & quæ ad huiuſmodi pronũtiatorum veritatem requirãtur, eaque omnia appoſitè & copioſè, adhibitis ad ſingula exẽplis, diſſeruiſſet (vt vel ex vno hoc loco teſtatiſsimũ ſit virũ illũ Dialecticæ artis nequaquam fuiſſe imperitum) tandem caput hoc finiturus, ſuam de Dialecticæ ſtudio ſententiam protulit, quam hic ad verbum citare, quò certior eſſet ſides, duximus operęprețiũ. Sed hoc iam breue, inquit, ex Dialectica libamentum dediſſe non ſatis erit. Atque illud ſolùm addendum admonendumque eſt, quòd huius diſciplinæ ſtudium atq; cognitio in principijs quidem tetra & aſpernabilis inſuauiſq; & inciuilis videri ſolet: ſed vbi aliquantulum proceſſeris, tum demum & emolumentum eius in animo tuo dilucebit, & ſequetur quædam diſcẽdi voluptas inſatiabilis: cui ſanè ſi modũ non feceris, periculum nõ mediocre erit, ne vt plerіq; alij, tu quoq; in illius Dialecticæ gyris atque Meãdris, tanquam apud Syreneos ſcopulos cõſeneſcas. Hęc ille. Quibus ſanè verbis quid poſſit dici apertius? aut aduerſus laborẽ & horrorem qui in ipſius Dialecticæ ſeſe oſtentat principijs, quid proferri potuit efficacius? Neque verò illa tantum, quæ in ipſo diſcendi exercitio ſtatim poſt principia ſeſe offert ſuauitas, moleſtiam iſtam conſolatur, verumetiam multò magis fructus ille multiplex & copioſus, quem huiuſmodi proferunt

ferunt ſtudia, & quæ ex eis abundè magna prouenit vtilitas, ad ſuſcipiendum tantillum laborem, tædiumq; illud quantu luncunq; deuorādum, meritò debet inducere. Et planè quod apud Ciceronem. 1. lib. de oratore, Craſſus de iuris ciuilis cō gnitione ait, nobis nō minori iure liceat dicere: Caſtigemus, inquit ille, ſegnitiem hominum atq; inertiam. Nam ſi eſſet iſta cognitio iuris magna ac difficilis, tamen vtilitatis magni tudine deberet homines ad ſuſcipiendum diſcendi laborem impellere. Liceat & nobis hoc exemplo, ô delicati adoleſcen tuli, ſi non deſidiam inertiamq; veſtram caſtigare, certè timo rem vanum, quo veſtrum pleriq; à ſtudijs vtilioribus auocan tur, blāda oratione depellere. Profectò enim, ſi cognitio iſta Dialecticæ magna & difficilis videatur, tamen vtilitatis ma gnitudine, imò & neceſsitatis cōſideratione, deberet vos ad ſuſcipiēdum diſcendi laborem impellere. Quàm enim ſit hu ius cognitio vtilis, neq; vtilis tantùm, verumetiam neceſſaria ad omnem diuinarum humanarumq; rerum cognitionem, ea, quę paulò antè ex eruditiſsimorum hominum libris pro tulimus, clariſsimè demonſtrarunt: neq; eadem hîc repetere operæpretium fuerit. Memineritis itaque, ô adoleſcentes, ſi quando labore fatigemini, veriſsimi illius apophthegmatis, quod Platoni frequēs erat in ore, Difficilia eſſe, quę pulchra. Plato. Ac rurſum illius, quod Diogenes Laërtius refert Ariſtotelem Ariſtotel. ſuis diſcipulis dicere ſolitum: Liberales ſcientias radices qui dem habere amaras, ſed fructus ſuaues. Sicq; conſideratione futuræ vtilitatis, præſentem laborem leuiter ferre aſſueſcite: illud ſubinde Virgilianum animo reuoluentes, atque etiam (ſi libebit) ore hilari cantillantes: Forſan & hæc olim memi niſſe iuuabit. O paſsi grauiora, dabit Deus his quoq; finem. Durate, ô iuuenes, durate, & voſmet rebus ſeruate ſecundis.

QVia non omnium ingeniorum ęqualis eſt captus, ſed alij plurium, & maiorum, alij pauciorum & minorū ſunt capaces, iuxta vetus illud: Non omnia poſ ſumus omnes: viſum eſt nobis, in ſequentibus ſigno rum quorundam diſtinctione ea, quæ in Dialectica cogni tione habentur præcipua, ab alijs, quæ non ita omnibus ſunt neceſſaria cognitu, ſeparare: vt pro vario captu adoleſcentū

præceptores, vel omnia, vel plura, vel pauciora creditis ſibi diſcipulis proponāt, atq; ediſcenda tradant. Vbicunq; igitur ſignum huiuſmodi triplex *** ad marginem conſpexeris, ſcito, ea quæ ab illo loco habentur, vſq; dum ad manū indicē perueniatur, non omnibus eſſe neceſſaria, poſſeque ab ijs, qui tantū pręcipua, & quaſi capita rei Dialecticæ quærunt, omitti ac tranſiliri? Porrò definitiones, & regulas Ariſtotelicas ad verbū ex Ariſtotele Porphyrioq; deſumptas, maiori charactere deſcribi curauimus: cæteris autē, quibus non eſt tāta authoritas, duplicatā huiuſmodi notulā " ad marginē affiximus: in omnibus veſtro cōmodo cōſulere bene cupiētes. Bene valete.

De prædicabilibus

LIBER PRIMVS.

PRAEFATIO.

DIALECTICA conſideratio recto ordine à ſimplicioribus ad compoſita procedens, primùm quidem circa ſimplices vòces & incōpoſita vocabula verſatur. Quæ Dialecticæ cōſiderationis pars, libris duobus (quorum alter de quinq; generibus vniuerſalium, alter de decem tractat prædicamentis) traditur. Poſt verò hanc ſimplicium contēplationem, proximum eſt, vt quæ prius ſeparatim conſiderata ſunt, in completas enuntiationes, atq; propoſitiones componātur, quibus verum aut falſum pronuntiatur. quam rem liber tertius (qui de enuntiatione inſcribitur) expediet. Subſequitur deinde poſt ſimplicium enuntiationum tractatum, vt doceatur quomodo adinuicem certis debitisq; modis illæ valeāt connecti, ſic vt ex altera alterā ſciamus vera certaq; ratiocinatione inferre, atque ex alia aliam vel aſtruere, vel deſtruere. Hic enim finis eſt, & præcipua vtilitas Dialecticæ diſciplinæ. Ad hanc autē rem, primò neceſſe eſt, certas præſcribi formas argumentationū, ſecundū quas fieri debeat illatio, bonasq; formas à malis diſtingui, quas liber quartus, qui de quatuor erit ſpeciebus argumētationum) deſcribet. Deinde neceſſe eſt, vt loca certa de-

ſignentur,ex quibus argumentationum ſumatur materia, & ad concluſionem quamlibet congrua adferantur argumenta. Atque hæc quintus liber (cui de locis Dialecticis erit titulus)deſignabit.Poſtremò,aduerſus ſophiſticas captiones liber ſextus conſtituetur:in quo latens illarum falſitas,& apparentis cauſa deceptionis manifeſtabitur. De demonſtratione autem librum ſpecialem non faciemus: ſed quæ de ea dicere volumus,in quarto libro, opportuno loco, conſtituentur.Nunc itaque ad id,quod primum eſt propoſitum, id eſt, de quinque vniuerſalium determinatione agamus.

CAPVT PRIMVM.

De indiuiduo & vniuerſali in genere.

ILlud in primis aduertendum eſt, in vniuerſa Dialectica determinatione,principaliter fieri ſermonem de vocibus, ſiue ſimplicibus,ſiue compoſitis: nõ tamen de ipſis quatenus nudæ voces ſunt, ſed quatenus ſignificatiuæ ſunt rerum, ad quas ſignificandas ſunt impoſitæ.Atque hinc fit,vt frequenter nunc de vocibus ſignificantibus,nunc de rebus ſignificatis permiſtim loquamur:& quæ de vocibus dicuntur, ea ſuo quodammodo rebus etiam ſignificatis competere,atq; econtrario. Atque ita in ſequentibus, de indiuiduo, de genere, de ſpecie,de differentia,de proprio,& accidente: nunc de rebus, nunc de vocabulis, velut permiſtim ſermo habebitur. Primò verò omnium ſcire oportet,quomodo indiuidua diſtingui debeant, atque ſeparari ab vniuerſalibus. Sunt enim indiuidua termini ſingulares,vnam tantum rem ſingularem & particularem ſignificantes.Vniuerſalia verò ſunt termini communiores,multas res generali & communi ſignificatione deſignantes. Definitur enim indiuiduum hoc modo:

Indiuiduum eſt,quod de vno ſolo prædicat. *Definitio indiuidui.*

Cuius definitionis hic eſt ſenſus: Indiuiduum eſt vocabulum,quod ex ſuæ ſignificationis,quam habet proprietate,nõ poteſt de pluribus rebus diuiſim prædicari,idque vniuocè,id eſt, ſecundum vnam eandemque ſignificationem. Exempli gratia:Ioannes indiuiduum eſt,quoniam non niſi de vno po

teſt ſecundum vnam ſignificationẽ prædicari,dicendo: Hic homo eſt Ioannes.Quod ſi alium quemlibet ab hoc demonſtrato deſignaueris,dicens:Etiam iſte Ioannes eſt, hoc manifeſtum eſt non ſecundum eandem, ſed ſecundum variatam ſignificationem ſic dici.Indiuiduũ enim ex ſuæ ſignificationis natura,ſecundum vnam ſignificationem,non niſi vnam rem ſingularẽ poteſt ſignificare:ac proinde ſecundum vnam ſignificationẽ non poteſt niſi de vna re ſingulari prædicari. Dicitur autem indiuiduum ſecundum hanc rationem(iuxta interpretationem nominis) quod ita ſit ſingulare,vt diuidi non poſſit in plura particularia,de quibus poſſit prædicari. Per contrarium verò vniuerſale definitur,hoc modo:

Definitio vniuerſalis.

Vniuerſale eſt,quod prędicatur de pluribus

Quàm definitionem,ſic intellige:Vniuerſale eſt vocabulum eiuſmodi,quod ſecũdũ generalitatẽ ſuæ ſignificationis ſuã habet,de pluribus diuerſis rebus poteſt diuiſim ſiue in diuerſis propoſitionibus prædicari,idque vniuocè,id eſt in eadẽ ſignificatione.Verbi gratia,homo vniuerſale eſt: quoniã & de Petro prædicatur,dicẽdo:Petrus eſt homo.& ſimiliter de Paulo,Iacobo,ac cæteris omnibus particularibus hominibus ſigillatim põt prædicari.In his autẽ omnibus,vocabulũ homo,eandem ſemper habet ſignificationẽ,de quocũque indiuiduo prędicetur. Vna enim eadẽmq; ſignificatione, vox homo,vniuerſos homines particulares in humana natura cõmunicantes ſignificat.Neq; aliã habet ſignificationẽ cùm dico,Ioãnes eſt homo,quàm cùm dico,Petrus eſt homo. Vtrobique enim generaliter omnes homines particulares ſub generalitate ſignificat. Vocatur autẽ vniuerſale alio nomine prædicabile.Secundum enim rem iſta cõuertuntur: quoniã quicquid eſt vniuerſale,eſt & prædicabile,& econuerſo. Diuerſa tamẽ ratione aliquid dicitur vniuerſale & prędicabile.Vniuerſale enim dicitur,quatenus rẽ vniuerſalẽ ſiue generalem & cõmunem atque participabilẽ multis principaliter ſignificat.Vt(verbi gratia)homo principaliter & primario ſignificat humanã naturã,in qua conueniunt,& cõmunicant, quamque participant omnes particulares homines. Sic

animal

animal naturã animalẽ communem omnibus animantibus. Atque has vocant naturas cõmunes atq; vniuerſales. De quibus à nõnullis ſolent plurimæ & difficillimæ in ipſo Dialecticæ determinationis ingreſſu moueri quæſtiones, quæ tamen quoniã ad Metaphyſicã potius ſpectant, nequaquã huic loco inſerẽda arbitramur. Sunt enim ſuis locis dicẽda tractãdãq; ſingula, vt nõ ſub onere ſuccũbãt recentia atque tenella diſcipulorũ ingenia. & hoc maximè prouidendum eſt liberalium diſciplinarum tractatoribus, ijs potiſſimũ, quibus mollis ætas ac tenera eſt inſtituenda, ne rerum ſublimiũ ac puerilis tenuitatis captum longè ſuperantium nimia difficultate in ipſis ſtatim foribus propoſita, animum deſpondeant tanti laboris impatiẽtes adoleſcẽtuli. Prædicabile verò dicitur, quatenus de pluribus poteſt propter ſignificationis ſuæ generalitatẽ, prædicari. Quòd autẽ terminus quilibet poſſit de pluribus prædicari, inde habet, quia vniuerſalẽ aliquã & multis cõmunẽ, vel cõmunicabilẽ naturã ſignificat, cũ qua ſimul & omnia indiuidua vel inferiora in illa natura cõmunicantia, velut ſecundaria ſignificatione, includit. Atque ob hanc cauſam videtur prædicabile ſic conſequi ad vniuerſale, quomodo riſibile cõſequitur ad hominẽ, ſicut propriũ ad ſubiectũ, de quibus latius in ſequentibus, vbi de proprio agetur.

CAPVT II.

De quadruplici indiuiduo, & primùm de indiuiduo determinato.

SVnt autẽ indiuidua quædã, quæ vocantur determinata, vocabula ſcilicet ad ſignificandum determinatã & certam rem ſingularem ex arbitrio impονẽtiũ inſtituta. Atque hæc potiſsimum inueniuntur in angelis, tã bonis, quàm malis, & in hominibus: atque etiã in nonnullis animalibus domeſticis. In angelis, vt Michael, Gabriel, Raphael, Beelzebub, Aſmodeus, Lucifer. In hominibus, vt Adã, Noe, Abrahã, Dauid, Salomon, Petrus, Paulus, Eua, Sarra, Noemi, Maria, Catharina: in domeſticis animantibus, patet ex appellationibus equorũ, vaccarum, canum, & ſimilium, quibus pro ſuo arbitrio domini nomina imponũt: ad quæ ita etiã aſſuefaciunt

Indiuiduum determinatum.

faciunt animalia, vt mox ad auditũ ſui nominis accurrãt, id quod experiẽtia notũ facit. Habent quoque fluuij & montes ſua nomina, & præter vrbes, prouincias, ac regiones, etiã loca alia quouis modo inſignia. Nomina fluuiorũ ſunt, Moſa, Dilia, Timera, Schalda, Sequana. Nomina montiũ, vt Sinai, Thabor, Hermõ, Monſpeſſulanus, Monroſelanus, & ſimilia.

*** In his autẽ determinatis indiuiduis hoc eſt diligẽter aduertẽdũ, quòd plerũq; ſecũdũ vim ſuæ originis, & radicẽ ſuę ſignificationis communia & vniuerſalia ſunt. Quemadmodũ (exempli gratia) Adam, ſi reſpiciamus ad originalem Hebrææ vocis ſignificationẽ, cõmune nomen eſt, terrenum ſignificans, ſiue eũ qui de terra factus eſt. Cui ſignificationi alludens beatus Apoſtolus, & Adã veterẽ, cũ Chriſto nouo Adã conferens, ait: Primus homo, de terra terrenus, ſecundũ quẽ reſpectum omnes homines rectè Adam dici poſſunt, idque prorſus vniuocè. Omnes enim de terra nati terreni ſumus, iuxta illã vniuerſo generi humano definitã firmatãmque ſententiã: Terra es, & in terrã reuertẽris. Sic Abrahã ſecũdũ partiũ ſignificationẽ, patrẽ gentium ſignificat, eò quòd Dominus voluit Abrahã fieri patrẽ multarũ gentiũ, iuxta illud Geneſis: Patrem multarum gentium poſui te. Hæc autem ſignificatio, etiam Apoſtolorum cuilibet rectè cõpetit, & iure ſingulos eorum vocare poterimus Abrahã, quoniã patres ſunt ſecundum ſpiritum multarum gentium, & principes populorũ, quos Chriſto genuerunt per Euangeliũ. De quibus & in Pſalm. dicitur: Principes populorum cõgregati ſunt cũ Deo Abrahã, &c. Sic Petrus dictus eſt à petra, propter firmitatem fidei, dicẽte ad illũ Domino: Ego dico tibi, quia tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meam. Atq; hoc pacto Petri ſumus, quicunque ſupra petrã Dominum in firma fidei confeſsione fundati ſumus. Hæc ergo omnia ex vi quidẽ ſuæ originalis ſignificationis ſunt communia vocabula, ſunt tamen ad determinatẽ ſignificãdum ſingulares perſonas impoſita: atq; ideo, donec vt indiuidua accipiũtur, nõ niſi vnã rem determinatè & particulariter ſignificãt, vna ſignificatione. Cùm verò ſecundũ illã ſuę originis ſignificationem accipiuntur, nõ iam indiuidua, ſed vniuerſalia ſunt.

1. Cor. 15
Gen. 3.
Gen. 17.

CAPVT III.

De indiuiduo ex demonſtratione.

Alia verò ſunt indiuidua ex demonſtratione, cùm videlicet terminum communem cum pronomine demonſtratiuo ſumimus, ad vnũ aliquid particulare deſignandum. Velut cùm dicimus, hic homo, illa arbor, iſtud aurum, ego debilis, tu fortis. Et interdum quidem terminus ſic apertè exprimitur, interdum verò ſubintelligitur. Atque id rurſum vel propter contemptum, quemadmodum accuſantes Chriſtum Iudæi dicebant: Hunc inuenimus ſubuertentẽ gentẽ noſtrã. Vel propter honoris æſtimationem. Vt cùm dicerent populi eundem paulò antè magnificantes: Hic eſt Ieſus propheta à Nazaret Galilææ. Interdum verò tantum propter claritatem ſententiæ, eò quòd ex natura pronominis ſatis conſtet quid ſubintelligitur, abſque vlla expreſsione. quemadmodum ferè ſemper euenit in pronominibus ego & tu. Hæc enim, ex ipſa pronuntiatione monſtrant id de quo fit ſermo. Ego enim loquentem reſpicit, tu verò illum ad quem dirigitur ſermo. Vt ego dixi, tu dixiſti, nos vidimus, vos audiſtis, & cætera. Illud verò de his indiuiduis notandum eſt, non poſſe fieri (quod de determinatis prius diximus) vt in vna ſignificatione plura atque diuerſa ſimul ſignificent. Cùm enim pronominis demõſtratiui ſignificatio ſit ipſa eius demonſtratio, manifeſtum eſt toties variari ſignificationẽ, quoties variatur demonſtratio. Vnde cõſequitur, ſicut plura diuerſa ſimul nõ poſſunt vna demonſtratione demonſtrari, ita neque vna ſignificatione poſſe plura diuerſa ſignificari. Notandũ eſt inſuper, nõ omnia indifferenter demõſtratiua pronomina facere indiuidua ex demonſtratione, ſed tantum ea, quæ ſunt primitiuę ſpeciei. Quę enim ab alijs primitiuis deriuata ſunt, nequaquã indiuidua componũt, cum terminis communibus adiunguntur. Cùm enim dico, veſtis mea, domus tua, hortus noſter, veſtrũ prędiũ, cõmunia ſunt hęc, quia de multis ſecũdũ vnam eandémque ſignificationẽ prædicantur, nõ autem ſingularia aut indiuídua. Si enim domos plures poſſideas, de vnaquaque verè dixeris: Hæc domus mea eſt, idque ſecundũ vnã eandémque ſignificationẽ. Huiuſmodi autẽ indiuidua ex

» Indiuiduum ex demonſtratione.

dua ex demõſtratione magis propria ſunt & obuia, magiſq; vulgari vſu frequentata, quàm indiuidua determinata. Nam in omnibus generibus & ſpeciebus per hunc demonſtrandi modum deſignamus particularia tam in accidentibus, quàm in ſubſtantijs: & indiuiduorum determinatorum locum hæc ſupplent, vbi illa defuerint. Dicimus enim iſtum hominem, iſtum aſinum, illum leonem, hunc vrſum, hanc ſtellam, hoc metallum, illud argentum, hanc arborem, hoc cælum, hanc ſubſtantiam, hanc quantitatem, hanc qualitatem, hanc actio nem, & ſic de omnibus prædicamentis. Et eſt iſtud de natura pronominis demonſtratiui ſatis admiratione dignum: quòd tantæ ſit potentiæ & efficaciæ ad conſtringendum & contrahendum, vt tam facilè, & nihil minus ſingulare efficiat, additum generaliſsimo termino, quàm ſi adderetur infimæ cuilibet ſpeciei. Vt (verbi gratia) tam eſt ſingulare & indiuiduum, quod dico, hæc ſubſtantia, hæc qualitas: quàm ſi dicam, hic homo, hæc albedo. Aequè enim vtraque non niſi vnum valent ſimul ſuppoſitum demonſtrare, aut ſignificare.

CAPVT IIII.

De indiuiduo vago.

Indiuiduum vagũ

PRædictis verò adijciunt vaga quędam indiuidua, quę ſcilicet vſurpantur ad vnum aliquid particulare ſingulariter ſignificandum: non tamen determinant, neq; determinatè indicant, neque ex nominis impoſitione, neq; ex demõſtrãdi ratione, quod ſit illud ſingulare, de quo ſit mentio. Vt cùm Ariſtoteles in prædicamentis, aliquem hominem, & aliquem equum, dicit eſſe primas (id eſt ſingulares) ſubſtantias, manifeſtum eſt terminos illos res particulares ſignificare. Quia tamen in vago & confuſo hoc tantùm faciunt, non in dicando certum ſuppoſitum: idcirco vagum nuncupatur, quaſi ſignificatione indeterminatum ad quodlibet particulare ſuppoſitum. Quaſi per vagum indiuiduum Saluator loquebatur: cùm mittens Petrum & Ioannem ad parandum paſcha, diceret: Ite in ciuitatem ad quendam, & dicite illi. Manifeſtum eſt enim, quòd de vno particulari loquebatur: tamen ex ipſo loquendi modo non determinat hæc locutio, quiſnam ille eſſet. Ita ferè accipere poſſumus in ſcripturis,

Mat. 26.

cùm leg

cùm legimus, vir quidam, homo quidam, quidam paterfamiliâs, die quadam, & huiuſmodi. Per hęc indiuidua loquimur, cùm dicimus: Sãctum aliquem elige, cuius patrocinijs cauſas tuas commendes. Amicum aliquem tibi quære, cum quo tua conſilia cõmunices. Aduoca mihi miniſtrum aliquem, adiunge mihi ſocium aliquem, & his ſimilia. His autem vagis indiuiduis adijcere ſolent nonnunquam determinata, ad indicandum certum ſuppoſitum, de quo fit mentio. Quemadmodum cùm legimus, Vir quidam erat in terra Hus, nomine Iob. Item, Vir quidam nomine Ananias: Legiſperitus quidã, nomine Gamaliel: Decurio quidam nomine Ioſeph: Phariſæus quidam, Nicodemus nomine: Mulier quędam, Martha nomine. Nonnunquam alia quædam adijciuntur, ex quibus diſcerni poteſt, quòd illud ſit particulare, de quo fit mentio. Quemadmodum Actuum tertio, Vir quidam, qui erat claudus ex vtero matris ſuæ, quem ponebant quotidie ante portam templi, vt peteret eleemoſynam, &c. Sicut autem indiuiduis ex demonſtratione maximè vtimur in rebus pręſentibus & notis, quas demonſtrare poſſumus, ita his vagis vtimur potiſsimum in rebus abſentibus & incognitis: cùm illi, cui loquimur, per demonſtrationẽ non poſſumus ſufficienter notũ facerę particulare ſuppoſitũ, de quo loqui intendimus. Actuũ.

Aliter quoq; (cùm de rebus ſit ſermo) vagum appellatur indiuiduum, res ſingularis, quæ ſub genere aliquo ponitur, et ſub nulla determinata eius ſpecie. Quemadmodũ dicunt de embrione in vtero matris, id eſt, de fœtu in vtero concepto, antequam formam vltimã habeat. Fœtus enim in vtero matris conceptus, ſecundum Phyſicorum opinionem, prius videtur habere tantùm animam vegetatiuã, non etiam ſenſitiuã aut rationalem. Deinde animã acquirit ſenſitiuã. poſtremò, temporis ſucceſſu, formam acquirit vltimã, id eſt, animam rationalem. Donec ergo fœtus ille tantũ habet animam vegetatiuam, videtur vtiq; ſub genere eſſe corpus animatũ. Sub nulla tamen ſpecie corporis animati videtur conſtituendus, quoniam neq; animal videtur eſſe, neq; planta. Deinde, cum etiã ſenſitiuam nactus fuerit animam, ſed nondum rationalem, videtur iam ſub genere animal contineri, non tamen ſub ali- Indiuiduum vagũ reale.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

qua ſpecie animalis. Non enim eſt homo, quia animam rationalem non habet. Nec brutũ videtur, quoniã nullius bruti formam aut ſpeciẽ habet. Rectè igitur hac ratiõe indiuiduũ iſtud vagum dicitur, quaſi certũ in nulla ſpecie locũ habens.

CAPVT V.

De indiuiduo ex hypotheſi.

Indiui-„ duum „ ex hy- „ potheſi „

ADdunt quoq; prædictis indiuiduum, quod ex hypotheſi, id eſt, ex ſuppoſitione, nominant: quod videlicet in ſe quidem, quantum ex ſignificationis ſuę natura, vniuerſale & commune eſt, facta tamen hypotheſi, & ſuppoſitione aliqua, non niſi de vno particulari prædicatur. Quemadmodũ, (exempli gratia) Mariæ filius, ex ſe quidem eſt terminus communis, & generaliter ſignificat: quia tamen iuxta veritatem, vt res ſe modo habet, non niſi vni cõpetit, quia non niſi vnus eſt Mariæ filius: idcirco ſecundum hanc ſuppoſitionẽ, & hypotheſim, quodãmodo indiuiduũ dicitur. Vnde & pro eodẽ accipimus, ſiue dicamus Ieſum (quod indiuiduum determinatum eſt) ſine peccato natum, pro peccatoribus mortuum, ſiue Mariæ filium. De eadem enim re ſingulari loquimur. In hoc tamen eſt differentia, quòd illud nomen eſt determinatũ à patre, digniſſimo illi homini, qui Chriſtus dictus eſt, propriè impoſitũ, & ab Angelo denuntiatum, ad ipſum Chriſtum Dominum particulariter & determinatè ſignificandũ. Nomen autẽ, hoc Mariæ filius, quantũ ex ſua ſignificatione commune eſt: & ſi habuiſſet Maria alios filios poſt Chriſtum (vt impiè aſſerũt impij Eluidiani) de eiſdem vniuocè potuiſſet prædicari. Ita Abrahæ filius, indiuiduum ex ſuppoſitione eſſet, facta hypotheſi, quòd vnicus eſſet Abrahæ filius, ipſe videlicet Iſaac. Similiter & Bethſabeę filius pro Salomone facta ſimili hypotheſi, quòd vnicũ filiũ genuiſſet Salomonem.

CAPVT VI.

De alia quadam definitione indiuidui.

Secunda definitio indiui- dui.

PRæter definitionem indiuidui ſuprapoſitam, quæ vocibus potiſſimum cõuenit, alterã aſsignat Porphyrius, quæ ipſis rebus magis propriè videtur applicanda, in hunc modũ: Indiuiduum eſt, quod conſiſtit ex proprietatibus, quarum collectio nunquam in alio erit eadem.

Cuius

Cuius definitionis hic eſt ſenſus: Indiuiduum reale eſt ſingulare aliquid, quod ſub certis quibuſdam proprietatibus cōſiſtit, id eſt, per ſe ſubſiſtens, determinatas quaſdam habet cōditiones indiuiduantes vel ſingularizantes, quæ omnes ſimul ſumptæ, nunquam inueniri poſſunt eædem numero in vllo alio ſingulari. In quo manifeſtè differt indiuiduum ſingulare, à natura vniuerſali ſiue communi: quoniam proprietates, quas habet natura vniuerſalis, ſiue generica, ſiue ſpecifica, eædem inueniuntur in omnibus ſpeciebus vel indiuiduis, ſub genere illo, aut ſpecie illa contentis: Quemadmodum (exempli gratia) riſibilitas & flebilitas, ac diſciplinę ſuſceptibilitas, proprietates ſunt ipſius naturæ humanæ: ſunt autem eædem in omnibus hominibus, quemadmodum poſterius ſuo loco in tractatu de proprio declarabitur. Secus eſt de proprietatibus ſingularibus indiuiduorum. Habent enim ſingulas ſuas proprietates, quas etiam conditiones, indiuiduales ſiue indiuiduantes appellant. Et hæc quidem de indiuiduo dicta ſufficiant. Nunc ad vniuerſalis ſpecies conſiderandas recto ordine tranſeamus.

CAPVT VII.

De quinque ſpeciebus vniuerſalis, & primùm de genere.

Diuiditur autem vniuerſale in quinq; ſpecies: nempe in genus, ſpeciem, differentiam, proprium, & accidens. De quibus ſuo ordine nunc eſt ſigillatim pertractandum. Et primùm quidem de genere, quod in ſignificatione, quæ Philoſophis commoda eſt, ſic à Porphyrio definitur:

Genus eſt, quod prædicatur de pluribus differentibus ſpecie in eo quod quid eſt. Definitio generis.

Quam definitionem ita intellige: Genus eſt vniuerſale eiuſmodi, quod ſecundum ſuam ſignificationem ita eſt generale & commune, vt verè prædicari poſsit de pluribus diuerſis ſpeciebus, aut indiuiduis diuerſarum ſpecierum, idq; eſſentialiter, & (vt ita loquamur) quidditatiue: hoc eſt, ſic vt ad interrogationem factā per quid, reſpectu illorum ſpecie differentium, rectè & verè valeat reſponderi. Exempli gratia, animal eſt

mal,eſt genus,quoniam ita generalem habet ſignificationē, vt ſecundum eam prædicari poſſit de pluribus diuerſis ſpeciebus ſub ſe contentis,dicendo:Homo eſt animal,equus itē eſt animal,ſimiliter & leo & vrſus, atque ita in cæteris ſpeciebus,quæ ſub animali ſunt. Aut de indiuiduis diuerſarum ſpecierum,dicendo:Petrus animal eſt, & hic leo animal eſt, & item hic vrſus,atque ita in cæteris. Prædicatur autem de his in eo quod quid eſt,id eſt in prædicatione(vt ſic dicamus)quidditatiua,rei quidditatē ſiue quid res ſit explicante: quoniam ſi quis roget,quidnam ſit homo,vel equus, vel aſinus,cōuenientiſſimè reſpōdebitur,ea eſſe animalia.Et qui hominem dicit eſſe animal,exprimit hominis quidditatem,hoc eſt, quidnam ſit ipſe. Sic arbor genus eſt pomi, pyri,pruni, mori,oliuæ, & cæterarum ſpecierum ſuarum. Sic metallum ad aurum,argentum,cuprum,ſtannū,æs, ferrum. In hac igitur generis definitione,vniuerſale genus eſt definiti, per quod excluduntur ſemel omnia indiuidua, quorum nullum genus eſſe poteſt. Quæ autem ſequuntur ſimul coaceruata differentiæ locum obtinent.Nam prædicari de pluribus ſpecie differētibus,excludit à definitione generis,ſpeciē:quæ(vt poſterius dicetur)non prędicatur de pluribus ſpecie differētibus,ſed tantum pluribus differentibus numero, de indiuiduis ſub ſe contentis. Quod autem ſequitur in eo quod quid eſt,excludit differentias,propria,& accidentia,quorum nullum in eo quod quid eſt prædicatur, ſed tantum in eo quod quale eſt,vt ex ſequentibus patebit.

CAPVT VIII.

De aliis duabus acceptionibus vocabuli genus.

POnit autem Porphyrius & alias duas generis acceptiones, ſiue ſignificationes, quarum priorem ita deſcribit:

Gen' primo modo.

Genus vno modo dicitur, aliquorum quodammodo ſe habentium ad vnum aliquid & ad ſe inuicem,collectio.

Cuius definitionis hic eſt ſenſus:Genus primo modo ſiue in prima ſignificatione dicitur collectio ſiue multitudo aliquorum

aliquorum habentium ſe certa quadam habitudine ad vnum aliquid tanquam ad vnum ipſorum cõmune principium, ſiue productiuum, ſiue conſeruatiuũ. item & ad ſe inuicem tanquam ſimul ab eodem principio productorum vel conſeruatorum, videlicet per modum quendã cognationis, hoc eſt (vt ita loquamur) conſanguinitatis aut conterraneitatis.

Secundum hanc ſignificationẽ, tota generatio ſiue populus Iudæorũ dicũtur genus ipſius Abrahæ, Iſaac, & Iacob patriarcharũ, à quibus deſcenderunt: Iſmahelitæ oẽs genus ſunt Iſmahelis. Idumęi ipſius Edõ, ſiue Eſau: Ammonitæ reſpectu Ammon patris ipſorũ: & Moabitæ reſpectu patris Moab. Itẽ & reſpectu Sarræ omnes ab ea deſcẽdẽtes, ipſius genus dicũtur, ſicut reſpectu Abrahæ: & Agareni omnes ipſius Agar ancillę dicũtur genus. Nihil enim refert, vir an mulier ſit principiũ, ad quod eſt habitudo. Nã vt vir eſt principiũ productiuũ, ita & mulier: ille quidẽ actiuum, hæc paſsiuũ. Simul enim ad generationem concurrant neceſſe eſt, vir & mulier.

Inſuper & reſpectu loci dicitur genus primo modo. Eſt enim locus principium conſeruatiuum rerum, quæ in ipſo naſcuntur, natiuas quaſdam proprietates in illas influens, & certa complexione diſponens: propter quod merito principij nomen habet. Sic Aegyptios dicimus genus reſpectu AEgypti. Troianos reſpectu Troiæ, Brabantos à Brabantia, Gallos à Gallia, Germanos à Germania, atque ita in cæteris.

Propriè verò non dicitur genus primo modo, niſi reſpectu principij talis, quo vna collectio diſtingui poſſit ab alia, id quod in textu ſatis apertè videtur indicare Porphyrius. Vt collectio quæ ab Abraham deſcendit, per ipſum ſuũ hoc principium diſtinguitur ab omnibus alijs populis & gentibus, quæ non deſcenderunt ab eodem. Item genus Troianũ, per ſuæ originis locum hunc, diſtinguitur ab alijs omnibus gentibus. Huiuſmodi autem vocari poſſunt principia diſtinctiua. Vnde propriè loquendo vniuerſitas hominum nõ dicetur genus ipſius Adæ aut Euæ, eò quòd nõ ſunt principia diſtinctiua: neque reſpectu totius mundi vel aeris dicetur genus, vniuerſa hominum collectio, eò quòd locus ſit communis omnium hominum, per quem non diſtinguitur collectio

à collectione,

à collectione. Sic neque reſpectu Dei, vniuerſitas hominũ vi detur dicenda genus: tametſi minus propriè id, dici poſſet, quemadmodũ ex Poeta in Actibus Apoſtolorũ Paulus ad-
Act. 17. ducit, dicẽs: Ipſius enim (nempe Dei) & genus ſumus. Genus ergo cũ ſimus Dei, & cætera. Secundo autẽ modo genus dicitur ipſum principiũ tale multorũ deſcendentium ab eo, habẽtium ſe certo modo cognationis ſiue conſanguinitatis, vel (vt ita dicam) conterraneitatis, adinuicẽ, & ad vnũ illud principium. Definitur autem à Porphyrio hoc modo:

Genus ſecundo modo.

Altero modo dicitur genus, quod eſt vniuſ cuiuſque generationis principium, vel ab eo, qui genuit vel à loco, in quo quis genitus eſt.

Quam definitionem ita intellige: Genus ſecundo modo dicitur principium alicuius generationis, ſiue alicuius collectionis & multitudinis, quæ deſcendit ab ipſo, tanquam à principio productiuo vel conſeruatiuo. Sic Abraham, Iſaac, aut Iacob, dicuntur ſinguli genus Iſraëlitici populi. Sic Rhoma, Rhomanorum eſt genus, Germanorum Germania, atque ita in cæteris. Cuius definitionis intellectus ex priore ſatis patet. Sunt autem genus primo modo & ſecundo modo adinuicem relatiua, quoniam adinuicem referuntur, ſicut pater & filius. Quomodo enim pater dicitur pater reſpectu filii, & econtrario, ſic genus primo modo dicitur reſpectu generis ſecũdo modo, & econtrario. In his autẽ duabus ſignificationibus non eſt vocabuli huius vſus apud Philoſophos, ſed ad Poetas magis & Oratores ſpectat. In priore ſignificatione eius vſum inuenimus apud Virgiliũ in ipſo ſuæ Aeneidis exordio, de Troiano Aenea ita loquentem: Inferretq; deos Latio, genus vnde Latinum. Quod Seruius Virgilii commentator interpretatur, à loco non à perſona, id eſt, à Latio nõ ab Aenea, genus dici Latinum. Vel aliter, ab Aenea, qui antiquum Latinorum nomen reliquit, & ſuis dedit, quod mutare potuiſſet, & à ſe Aeneadas nominare. Qua appellatione Dido Troianos appellat ita eos alloquẽs: Quis genus Aeneadum, aut quis Troiæ neſciat vrbem? In eadem

eadem ferè ſignificatione vocabulo hoc vtitur, in oratione Neptuni, quem introducit ventis ita loquentem: Tantáne vos generis tenuit fiducia veſtri? videlicet ſignificare volens (iuxta Seruium atque Donatum) ventos genus eſſe gigantum, qui Dijs bellum inferre moliti ſunt, atque ab eis eſſe natos (iuxta poetarum figmentum) ex Aſtræo videlicet vno de Titanibus & Aurora, vt videantur hãc audaciam habere ex paterna hæreditate. Similis eſt ſignificatio, cùm à Troianis Didoni dicitur: Parce pio generi, & propius res aſpice noſtras. Se quippe pium genus appellant, quòd à pijs parentibus deſcenderint. In ſecunda autem ſignificatione, hoc vocabulo vtitur maximus ille Illioneus, pro Aenea Troiano, & de eo apud Latinum regem loquens, in hæc verba:

Ab Ioue principium generis, Ioue Dardana pubes
Gaudet auo, rex ipſe Iouis de gente ſuprema

Troius AEneas, tua nos ad littora miſit. Videlicet ſignificare volẽs, AEneã habere principiũ ac genus ſuũ, ipſum ſummũ Iouẽ, per matrẽ Venerẽ, ex qua dicitur ab Anchiſe patre genitus. Et alibi ipſe AEneas loquitur dicẽs: Italiã quæro patriã & genus ab Ioue ſummo. Italiã ſignificans ſuum eſſe genus & patriam ex parte aui ſui Iouis. Apud philoſophos verò (vt ſuprà diximus) harũ ſignificationum nullus eſt vſus, ſed tantũ illius, in qua primo loco genus eſt à nobis definitũ.

CAPVT IX.

De ſpecie.

INter quinque prædicabilia, ſecundum iure obtinet locum ſpecies, proptetea quòd cum genere plus cæteris cõueniat. Idẽ enim eſt vtriſque prædicandi modus. Nam & genus & ſpecies ſimiliter prædicantur in eo quod quid eſt. Quemadmodum autem duas poſuimus generis acceptiones, ſecundum quas non eſt in vſu philoſophis, ſic & ſpeciei vnam aſſignat Porphyrius acceptionem, quæ non eſt vſui Dialecticis. Sic enim ait:

Species dicitur vniuſcuiuſque forma.

Secundum hanc ſignificationem dicimus Priami ſpeciẽ dignam eſſe imperio. Dicimus item ſecundum hanc ſignificationem

cationem, mulierem eſſe honeſta vel liberali, vel inhoneſta & illiberali ſpecie, venuſta quoque & inuenuſta, decora & indecora ſpecie. Vnde & ſpecioſos homines dicimus, quos alio nomine æquiualenti, formoſos vocamus. Secundum aliam autem acceptionem, quæ vſui eſt Dialecticis, definitur ſpecies à Porphyrio in hunc modum.

Species eſt, quod prædicatur de pluribus differentibus numero in eo quod quid eſt.

Species prędicabilis.

Hoc eſt, vniuerſale huiuſmodi, quod ſecundum ſuam ſignificationem (quam habet ſtrictam quidem & anguſtam, licet non omnino vt indiuidua, ſingularem) tam eſt ſpeciale, vt poſsit tantum de diuerſis indiuiduis eiuſdem ſpeciei verè prædicari, non etiam de diuerſis ſpeciebus, aut diuerſarum ſpecierum indiuiduis: idque eſſentialiter, & quidditatiuè ad interrogationem, ſcilicet factam per quid. Verbi gratia: Homo ſpecies eſt reſpectu ſubiectorum ſibi indiuiduorum, quoniam de ſuis indiuiduis prædicatur; Petro videlicet, Paulo, Ioanne, & cæteris particularibus indiuiduis. Et de his quidem in eo quod quid eſt, prædicatur: quoniam roganti quid ſit Petrus, aut Auguſtinus, mox aptiſsima reſponſione dicetur, homo eſt. Eſt enim ſpecies ſuorum indiuiduorum quidditas, ſicut genus quidditas eſt ſuarum ſpecierum. Et ſicut ad interrogationem de ſpecie factam per interrogatiuũ ſignum quid, commodè adhibetur reſponſio generis de ſpecie (quēadmodum præcedenti capitulo dictum eſt) ita ad interrogationem de indiuiduo ſub eodem ſigno factam, adhibenda eſt reſponſio ſpeciei, & proxima & promptiſsima. Prædicabitur itaque homo de pluribus differentibus numero, in eo quod quid eſt. Verùm tam anguſtę ſignificationis eſt, vt non niſi de differentibus numero hoc modo prædicari poſsit, nō etiam de multis differentibus ſpecie, id eſt, diuerſis ſpeciebus, aut de indiuiduis diuerſarum ſpecierũ. Neque enim vlla ſpecies inferior ſub homine eſt, de qua poſsit prædicari, neque vlla alia indiuidua, niſi particulares homines, qui omnes vnius eiuſdemque ſpeciei ſunt, nempe humanæ, & ſolo numero differunt Ex qua declaratione patet, quòd definitio præd

tio prędicta ſecundum excluſionem debeat intelligi, hoc modo: Species eſt vniuerſale, quod ſolùm de numero differentibus prædicatur, in eo quod quid eſt. Alioqui & genera de indiuiduis eiuſdem ſpeciei (quæ numero differunt) prædicantur in quid: vt animal de Petro & Paulo. Sed non de his tantum differentibus numero prædicatur, verumetiam de differentibus ſpecie, vtpote homine, equo, aſino, &c.

CAPVT X.

De identitate & diuerſitate.

QVoniam autem iam diximus de numero & ſpecie differentibus, opportunè hîc conſiderandum eſt, (ne in ignotis verſemur nominibus) quid ſibi velint iſta vocabula. Sciẽdum itaq; eſt tripliciter aliqua differre. Quædam enim ſolo numero differunt, quædam ſpecie, quædam etiam genere. Numero enim differunt, diuerſa indiuidua, ſub eadem proxima ſpecie poſita, quæ numero quidem differre dicũtur, propter diuerſitatem indiuidualem, quæ numerum conſtituit. Solùm autem numero differunt, quia maior differentia, quàm numeralis inter illa, quæ ſub eadem ſpecie ſpecialiſsima poſita ſunt, non poteſt reperiri. In prima enim eſſentia, quæ ſuperior eſt, nempe natura ſpeciei, mox conueniẽtia inuenitur. Omnia enim indiuidua eiuſdem ſpeciei, ex æquo naturam ſpeciei participant, & æqualiter communicant in ea, multò autem magis in natura generis. Relinquitur ergo, vt ſolo numero differant. Differunt autem ſpecie, quę vel ſunt ſpecies diuerſæ, vel diuerſarum ſpecierum indiuidua: vt equus & homo ſpecie differunt, ſimiliter leo & vrſus, pomus & pirus, aurum & argentum, albedo & nigredo, & ita in cæteris. Rurſum hic homo, & hic equus, iſte leo, & iſte vrſus, hæc pomus, & hæc pirus. Huiuſmodi autem ſolùm ſpecie differunt, quæ in proximo genere communicant. Vt homo, & equus in animali, quod ſuper ipſa eſt proximum, aurum & argentum in metallo, albedo & nigredo in colore. Similiter hic homo, & hic equus in proximo genere communicant, quapropter non niſi ſpecie differunt. Differunt verò genere, quæ vel ſunt diuerſa genera, vel ſpecies, aut indiuidua ſub diuerſis generibus conſtituta: vt brutum & arbor genere

Differentia numero.

Differentia ſpecie

Differentia genere.

differunt,quia duo ſunt diuerſa genera, equus verò & pirus quoniam diuerſorum generum ſunt ſpecies. Deinde etiã hoc animal,& hæc arbor,quia indiuidua ſunt ſub diuerſis generibus poſita. Inter hæc autem per ſe euidens eſt ea,quę tertio modo differunt,maximè: quæ primo minimè, quæ verò ſecundo mediocriter differre.

Numero eadem. Quoniam verò ſecundum vſitatiſsimã illam Ariſtotelis regulam (tot modis dicitur vnum oppoſitorum,quot modis & reliquum)poſſunt ſimiliter tres modi identitatis aſsignari. Primum enim dicimus idẽ numero,quando nec ſecundum numerum inuenitur differentia,vtpote cùm inueniri non poteſt indiuidualis diuerſitas, quæ numerum debet conſtituere. Sic homo quilibet heri & hodie,idem eſt numero. Et quælibet res eadem eſt cum ſemetipſa. Eadem enim res,quotieſcunq; ſumatur vel replicetur,ſecundum nomen aut conſiderationem, non poteſt numerum conſtituere. Oportet enim diuerſa accipere indiuidua vt minimum duo,priuſquam conſurgat numerus.

Specie eadẽ. Specie verò dicuntur eadem, quæ ſub eadem ſpecie proxima & ſpecialiſsima inueniuntur poſita. Vt omnes particulares homines cùm ſeinuicem ſunt ſpecie idem,& omnes leones cum ſeinuicem.

Genere eadem. Eadem verò genere ſunt, quæ ſub eodem genere ponuntur. Vt homo,equus,aſinus,leo,& horum indiuidua. Quantò autem genus iſtud ad quod fit ſpecierum cõparatio,fuerit generalius generaliſsimoq; vicinius,& ab vltima ſpecie remotius,tantò minor eſt huiuſmodi ſpecierum identitas. Nihil enim dubium eſt, quin homo & equus ſint magis genere idem,quàm equus & arbor. Homo enim & equus in animali cõueniunt,equus autem & arbor non conueniũt niſi in corpore animato, quod genus à ſpecie ſpecialiſsima eſt elongatius,& generaliſsimo primoque generi magis appropinquat. Quemadmodum autem ſupradictum eſt, illa minimè differre,quæ numero tantũ differunt,illa autem maximè,quæ genere, ſic per oppoſitum de idẽtitate dicẽdum eſt, maximam eſſe numeralẽ, minimam genericam,ſpecificam verò medio modo ſe habentem. Nunc verò ad ſpeciei pertractationem redeamus.

CAPVT XI.

De ſpeciei varia acceptione.

ADuertendum autem eſt, vocabulũ ſpeciei vario mõ à Dialecticis vſurpari: & nonnunquã quidem ad ſubiecta indiuidua, aliàs verò ad ſuppoſita genera referri. Secundum priorem acceptionem nominant ſpeciẽ prædicabilem, quam etiam ſuprà definiuimus ſolùm de differentibus numero prædicari. Atque hæc eſt ſpecies ſecũda vniuerſalis. Secũdum verò poſteriorem conſiderationem, ſubijcibilem ſpeciem appellant, quam ita definiunt, duplici definitione:

Species eſt, quæ ſub genere ponitur: & de qua genus in eo quod quid eſt, prædicatur. Species ſubijcibilis.

Hoc eſt, vniuerſale eiuſmodi aut dictio vniuerſalis, quæ ſub alio ſuperiori genere in prædicamentali ordine, aut ordinata prædicatione ſubiicitur, & de quo ſuperius genus quidditatiuè, ſiue in reſponſione ad interrogationẽ quid eſt, prædicatur. Iuxta hanc autem acceptionẽ non ſolùm vltimæ ſpecies ac ſpecialiſsimæ, & quæ de ſolis numero differẽtibus prædicantur, dicendæ ſunt ſpecies, verumetiam genera omnia quæcunque inter generaliſsimũ genus & vltimam ſpeciem ſunt intermedia. Nã & animal hoc mõ eſt ſpecies corporis animati, & corpus animatũ ſpecies corporis, & corpus ſubſtantiæ. Neq; vocabulũ ſpecies ſecundũ hanc acceptionẽ haberi põt pro ſecũda ſpecie vniuerſalis, quoniã vniuerſale reſpectũ notat ad ſubiecta, de quibus ſecũdũ rectã & ordinatã prædicationẽ dici põt. Sed eſt correlatiuũ generis: quẽadmodum filius correlatiuũ eſt patris. Sicut enim pater omnis eſt pater filij, ita genus reſpectu ſubiectæ ſibi ſpeciei dicitur genus: & viciſsim ſpecies hoc modo ſumpta, eſt alicuius ſuprà ſtantis generis ſpecies, vt omnis filius eſt patris ſui filius. Species autem prædicabilis, ad indiuidua referri debet.

CAPVT XII.

De ſpecialiſsima & ſubalterna ſpecie, itemq; de genere generaliſsimo & ſubalterno.

HAnc autẽ ſpeciẽ prædicabilẽ, quam ſuprà diximus ſolùm prædicari de differẽtibus numero, vocamus etiam ſpeciem ſpecialiſsimã, eò quòd vltima ſit & infima, indiuiduiſq; proxima, & immediata. Definitur autem hoc modo:

Species ſpecialiſſima.

Specialiſsimum eſt, quod cùm ſit ſpecies, nõ eſt genus: vel etiam quod cùm ſit ſpecies, non diuiditur in ſpecies.

Hoc eſt, quòd quidẽ eſt ſpecies comparatiõe ad ſubiecta indiuidua, nullas tamẽ habet ſub ſe ſpecies, quarũ cõparatione queat dici genus, aut in quas poſsit diuidi, ad eũ modum quo genus eſſentiali diuiſione ſecatur in ſpecies. Huiuſmodi autẽ ſpecies ſpecialiſsimæ ſunt omnes, quę indiuiduis proximæ ſunt, & ſub quibus non eſt reperire, niſi indiuidua. Sic per oppoſitum definitur genus generaliſsimũ hoc modo:

Genus generaliſsimũ.

Generaliſsimum genus eſt, quod cùm ſit genus, non eſt ſpecies: & iterum, ſupra quod non eſt aliud ſuperueniens genus.

Hoc eſt, quod ita eſt ſecundum ſuã ſignificationẽ generale & eminẽs, vt ſupra omnia alia genera ſui ordinis vel prædicamẽti emineat: ipſum verò nihil ſuperius ſe & generalius agnoſcit in ſuo prædicamentali ordine, cui ſubijciatur. Exẽpli gratia, Subſtantia generaliſsimũ genus eſt, quoniã genus ita generale & eminens, vt ſuper omnia conſtituatur, quæ in ordine ſunt prædicamẽti ſui, tanquã omniũ ſubſtantiarũ genus: ipſum verò in eodẽ ordine nihil ſe habet ſuperius. Animal verò genus quidẽ eſt, ſed non generaliſsimũ, quoniã ſupra ſe habet alia genera in eadem prædicamẽtali coordinatione. Habet enim ſupra ſe corpus animatũ, corpus & ſubſtãtiam altiora genera, quibus neceſſariò ſubijcitur. Imò verò corpus tametſi genus ſit admodũ generale, & multò generalius, quã animal: nequaquã tamẽ ad hoc pertingere valet, vt generaliſsimũ genus dicatur, quoniam vnum habet ſupra ſe genus, nempe ſubſtantiam, cui ſupponitur. Hęc autẽ generaliſsima, vocamus prima atq; ſuprema genera, eò ꝙ nihil ſit illis generalius aut prius: quemadmodum ſpecialiſsima dicimus, vltimas

mus, vltimas ſpecies, eò ꝙ nullũ vniuerſale ſit ſub illis ſpecialius aut poſterius. Sola enim habẽt ſub ſe indiuidua. Quæ verò ſimul genus ſunt & ſpecies, hęc ſubalterna rectè appellantur, eò quòd ſub alijs ſunt poſita genera. Dicimusq; huiuſmodi vel genera ſubalterna, vel ſpecies ſubalternas. Quæ à Porphyrio ita definiuntur:

Subalterna ſunt, quorũ vnumquodq; genus & ſpecies eſſe poteſt, ad aliud quidem, & ad aliud ſumptum. Subalterna.

Ex prędictis verò manifeſtũ eſt, generaliſsimũ ſolũ vnã habere habitudinẽ ſiue reſpectum vnicum ad ea, quę inferius poſita ſunt genera & ſpecies, nempe habitudinẽ generis non autẽ ſpeciei. Speciem quoque ſpecialiſsimam ſimiliter habere vnicã habitudinem, nempe ſpeciei tãtum, nõ autem generis. Subalterna verò duplicẽ habere habitudinẽ, alterã quidẽ generis, qua ſe habẽt erga ſubiectas ſpecies, & ad illas referũtur, dum illarũ dicuntur genera: alteram verò ſpeciei, qua ſe hábent erga ſuprapoſita genera, & qua ad illa referuntur, vt dicantur eorũ ſubijcibiles ſpecies. Quę omnia in ſubiecta ordinatione ſubſtãtialium generũ & ſpecierũ ad oculum patent.

Generaliſsimum genus.

Differentiæ	Genera ſubalterna.	Differentiæ.
	Subſtantia	
Corporea	Corpus	Incorporea conſtituit ſpiritum.
Animatum	Corpus aĩatũ	Inanimatum conſtituit corpus animatum.
Senſibile	Animal	Inſenſibile conſtituit plantam.
Rationale	Homo.	Irrationale conſtituit brutum.

Species ſpecialiſsima, ſub qua ſola ſunt indiuidua.

CAPVT XIII.

De differentia.

POſtquam de genere & ſpecie breuis abſoluta eſt determinatio, ad tractatum differentiæ bono ordine nobis eſt procedendum. Vbi primum omnium notandum eſt, differentiam eſſe triplicem, nempe communem, propriam, & magis propriam. Sic quoque tripliciter dicitur alterum differre ab altero, nempe communiter, propriè, & magis propriè. Quæ ita apud Porphyrium definiuntur:

Communiter differre.

Communiter differre alterum ab altero dicitur, quod alteritate quadam differt quocunque modo, vel à ſeipſo, vel ab alio.

Quam definitionem ſic intellige: Communiter illa differunt, quæ ſecundum ſeparabile accidens (quam Porphyrius nominat quandam alteritatem) differunt, vt homo calidus differt à frigido, Petrus ſtans à Paulo ſedente aut ambulante. Atque hoc modo non ſolùm ab altero, verũetiã idem à ſeipſo ſecundũ diuerſa tẽpora differre dicitur. Vt (exempli gratia) Petrus iã ſedens differt à ſeipſo, qui mox ambulabat, homo probè potus à ſeipſo prius ſobrio. Hæc autẽ cõmunis differẽtia nominatur, eò quòd nõ ſit ſecũdũ aliquã fixè inhærentẽ rei proprietatẽ. Secundũ hunc autẽ modũ, vt maximè frequenter, ita minimè certò diſtinguere ſolent homines, & differentias ponere. Maximè quidẽ frequenter, quòd maximè pateant ſenſui, minimè autẽ certò, eò quòd nulla eſt inſtabilitas eius differentiæ, quæ ſecundum hæc accidentia ſumitur.

Propriè differre.

Propriè differre alterum ab altero dicitur, quando ab aliquo inſeparabili accidẽte differt.

Vt coruus niger ab albo cygno propriè differt, per ſuam nigredinem. Sic differunt, quorum alter albos, alter glaucos habet oculos aut capillos. Atq; hoc modo etiam idem à ſeipſo poteſt differre. Petrus enim iam cicatricẽ firmatã habens à ſeipſo differt prius illam non habente, & iam morbilloſus, à ſeipſo prius bene ſano. Dicimus autẽ inſeparabile accidens, quod ſecundum naturam, vel omnino non poteſt, vel certè

non niſi

non niſi admodũ difficulter poteſt,à ſubiecto emigrare, cui ſemel inſederit abſque ſubiecti ſui corruptione. Quæ verò facilè abſcedunt,ea ſeparabilia dicimus,vt calor in homine aut frigus,loquendo dè exteriori membrorum calore aut frigore. Nam huiuſmodi calor facilè emigrat; vbi in vẽtũ aut aërẽ frigidum quis fuerit ingreſſus;& facilè pellitur frigus,vbi ad ignem corpus admouerit. Cæterũ calor vitalis ſine quo viuere non poteſt homo,accidens ſeparabile non eſt. Hæc autem differẽtia,priore certior & firmior eſt,ac proinde rectè propria,in cõparatione ad priorem minus cõmunem appellatur. Quid autẽ ſit differre magis propriè, ita definit Porphyrius:

Magis propriè alterum ab altero differt, quando ſpecifica differentia differt.

Differre magis propriè.

Vt homo à bruto differt per rationalitatem,quam Porphyrius vocát obſcurius rationalẽ qualitatem. Specifica autẽ differentia dicitur,quæ ſpeciem conſtituit & cõponit,quæq; interſecat inter ſpecies ſub eodem genere poſitas, & ſpeciem à ſpecie diuidit,atque diſtinguit eſſentialiter. Loquimur autẽ hic non tantum de ſpecie ſpecialiſsima: ſed etiam de ſpecie ſubalterna. Eſt enim rationale ſpecifica differentia hominis, qua differt à brutis.& nihilominus ſenſitiuum, differẽtia eſt ſpecifica animalis,qua differt à plãta inſenſitiua: animatum, corporis animati,qua nimirum differt à corporibus inanimatis. Corporeum corporis quoq; eſt ſpecifica differentia, qua differt corpus à ſpiritu,qui eſt incorporeus.

CAPVT XIIII.

De diſtinctione huius triplicis differentiæ.

Circa has autem differentias aduertendum eſt, quòd duæ primæ non faciunt aliud: id eſt, eſſentiam & ſubſtantiam rei non diſtingunt,neque ſpeciem conſtituunt, aut ſpeciem à ſpecie eſſentialiter diſtingunt, ſed faciunt tãtũ alteratum, id eſt ſubiectum ſolùm faciũt aliquo modo aliter ſe habere. Non enim quia modò calidus ſum,qui mox fuerã frigidus,idcirco aliud ſum,quàm ante modicũ temporis fueram. Idem enim ſum & non aliud prius calidus,& pòſt frigidus. Neque aliud eſt homo cicatricem habens, à ſeipſo prius

illam nō habente. Imò neq; homo ab equo aliud eſt, propter diuerſam figuram. Faciunt tamen illæ priores differentiæ rē alteratā, vel quodāmodo alterā dici, id eſt, aliter ſe habentē. Qui enim ante modicū calidus, nunc factus eſt frigidus. Per hoc adueniens frigus rectè alteratus dicetur, vel aliquo modo alter à ſeipſo prius calido, id eſt, aliter ſe habēs, quā prius: differētia aūt magis propria, non facit rem alterā tantū aut alteratā, id eſt, aliter ſe habentē, ſed etiam aliud facit, & eſſentialem diuerſitatem inter ſpeciem & ſpeciem conſtituit.

Differentia enim eſt, quæ genericæ naturæ adueniens ipſam contrahit, & limitat ad certā ſpeciē cōſtituendā. Nam genus per ſe ſumptū, īdifferēs eſt ad ſingulas ſpecies: quapropter ex genere nō poteſt ſpecierū ſubiectarū ſumi diuerſitas, ſed per aduenientē differentiā quaſi ſtringitur eius indifferētia, & ad certā ſpeciem cōponendam cogitur. Quāobrem ex differentijs iſtis ſumi debet eſſentialis ſpecierum diuerſitas. Fiat aūt exēplo clarum, quod dicimus. Animal genus eſt, homini & bruto ex æquo cōmune: neque quātū ad eſſe animal vlla inter hominē & brutū differentia eſt. Tam enim animal eſt brutū, quàm homo. Verū rationale accedens ad animal, ipſum contrahit & conſtringit ad conſtituendā vnā ſecū certā ſpeciē, quæ eſt homo. Similiter irrationale ex altera parte, cōtrahit animal ad componendū cum ipſo certā ſpeciem, quæ eſt brutum. Nam ſpecies ſimul ex genere & differentia componitur, & eſſentialiter cōſtituitur: eſtq; genus cū differētia, tota eſſentia ſpeciei. Homo enim eſt animal rationale, & brutum animal irrationale. Sic corporeū adueniens ſubſtātiæ, ipſam cōtrahit ad cōponēdā ſpeciē, quæ eſt corpus, & ex aduerſo incorporeū, ad cōponendū ſpiritū. Rurſum differentia animatū, cōtrahit genus corpus ad conſtituēdū corpus animatū. Hæc enim ita ſecūdū cōpoſitā figurā in ſignificatione ſimplici accipimus, propter nominū ſimpliciū inopiam. Rurſum corpori animato aduenieēs differētia ſenſibile vel ſenſitiuū, cōtrahit ipſum ad conſtituendū animal, ex aduerſo autē in ſenſitiuū, ad componēdā plantā. Poſtremò aduenieēs animali rationale (vt diximus) conſtituit hominem, ex aduerſo autē irrationale brutū componit. Atq; hæ, q̄ modò numeratæ

ratæ ſunt ferè ſunt omnes differentiæ, quas habemus cognitas, & ſuis proprijs nominibus deſignatas. Et licet in alijs ſpeciebus nõ habeamus nomina cognita, neq; etiam ipſas differentias perſpectas, hoc tamẽ conſtat omnẽ ſpeciem quæcunque ſub genere ponitur habere eſſentialẽ differentiam, quæ ipſam ſimul cũ genere eſſentialiter cõponit, & pars eſt eſſentiæ eius. Impoſsibile enim eſt, intelligere ſpeciem ſine differẽtia & ſine genere, quẽadmodũ neque homo viuens eſſe poteſt ſine anima. Ratio autẽ, quare tam paucas cognoſcamus rerũ differentias eſſentiales, eſt hebetudo noſtri intellectus, & noſtræ naturæ rationalis imperfectio, quę res vt in ſe ſunt, nõ valet cognoſcere, neq; intimè eas penetrare, & vt in ſeipſis ſunt, intelligere: ſed circa exteriora occupatur, & ex illis ratiocinãdo debet interiora, quę poteſt cognoſcere. Deus autẽ qui res vt in ſeipſis ſunt, intuetur, ſimiliter & intelligentiæ abſq; materia, cuiuſmodi ſunt beati ſpiritus, ꝗ rerũ eſſentias intelligunt, & ſecundum ſe cognoſcunt, optimè cognitas habent & perſpectas ſingularum ſpecierum eſſentiales differentias: & eſt illis iucundiſsimum ſpectaculum, videre quomodo inter tam varias rerum ſpecies ſingulæ ſecundũ propriam ſuam eſſentiam diuiſæ ſint atque diſiunctæ à ſingulis, ita vt ab vna in aliam non poſsit vnquam fieri commutatio.

CAPVT XV.

Declaratur per analogiam, quomodo genus contrahatur per differentiam ad componendum ſpeciem.

VT autem clarius fiat quod dicimus, genus per ſpeciem contrahi, & differentiam limitare genus ad certæ ſpeciei compoſitionem: genus ipſum materiæ comparabimus, & differentiam formæ, ſpeciem verò toti ipſi cõpoſito, quod ex materia & forma componitur. Habet enim genus rationem materiæ: differentia rationem formæ, & ſpecies rationem compoſiti, id eſt, ſimilitudinem: ſecundum quem ſenſum dicit Porphyrius genus eſſe proportionabile cum materia, & differentiam cum forma, id eſt comparabile vel aſsimilabile. Quemadmodũ itaq; materia (vt in phyſicis plenius declaratur) indifferẽs eſt ad cõpoſitionẽ vel huius vel illius naturalis cõpoſiti, ſic & genus ad cõſtitutionem huius

vel illius ſpeciei. Et queadmodũ forma adueniẽs cũ materiã certum cõpoſitũ efficit (vt cùm anima rationalis in materiã aduenerit, homo efficitur) ſic differẽtia generi adueniens ſpeciẽ cõponit. Et ſicut cõpoſitũ ex corpore ſimul & anima cõſtat, ſic ſpecies ex ſuperiore genere & adueniẽte differentia.

Clarius quoq; hoc ipſum videmus ad oculũ in maſſa cerę, quòd ex ſe ſit indifferens ad ſuſcipiendã impreſsionẽ ſigillarẽ, quãcũq; attulerit adueniẽs ſigillũ: ſed ſigilli ſculptura impreſſa maſſæ iam ipſam cõſtringit & limitat ad certæ imaginis repræſentationem Eſt autem genus quomodo maſſa cerę indifferẽs, & differẽtia quomodo ſigillaris illa figura, determinãs maſſæ indifferẽtiã. Patet itaq; ex prædictis, quẽadmodum differentia magis propria (iuxta Porphyrij dictũ) facit aliud: differẽtiæ autem priores, tantũ alteratũ. quapropter & noſtro propoſito nõ ſunt accõmodę, ſed tãtũ magis propriæ.

CAPVT XVI.

Differentias conducere ad diuidendum & definiendum.

OMnes verò differentiæ iſtæ magis propriæ ad duo ſunt vtiles, nempe ad diuiſionem generum, & cõſtitutionẽ ſpecierum. Diuidunt enim genus; & ſpecies cõſtituunt: vnde & diuiſiuæ generũ vocantur, & cõſtitutiuę ſpecierũ. Vt (verbi gratia) rationale & irrationale diuidunt animal, conſtituunt autẽ ſub ipſo ſpecies: illud quidem hominem, hoc verò brutũ. Ad eundẽ modũ ſenſibile & inſenſibile diuidunt corpus animatũ, ſed cõſtituũt ſub eo duas ſpecies animal & plãta: atq; ita in reliquis facilè eſt cõſiderare. Quomodo autẽ diximus differentias iſtas cõducere ad ſpeciei cõſtitutionẽ, ita etiã dicimus eas ad definiendã ſpeciẽ cõducere. Definitur enim ſpecies per genus & differentiã, quę ſunt tota eius eſſentia. Eſt enim homo, animal rationale: brutũ, animal irrationale: animal, corpus animatũ ſenſibile: corpus, ſubſtãtia corporea: ſpiritus, incorporea ſubſtãtia, & ita in alijs. Inſuper & hoc eſt notandũ: quod generaliſsima genera differentias habẽt tãtũ diuiſiuas, nõ aũt cõſtitutiuas, ſpecies verò ſpecialiſsimæ, cõſtitutiuas habẽt, nõ diuiſiuas. Quæ verò intermedia ſunt ſubalterna genera, differentias habẽt & diuiſiuas

& conſti

& conſtitutiuas:diuiſiuas quidē,per quas in inferiores ſpecies diuiduntur:conſtitutiuas autē,ex quibus cum ſuperioribus generibus eſſentialiter cōſtituūtur. Generaliſsimū enim cū ſit primū genus,non habet cōnſtitutiuam differentiam. Alioqui primū genus nō eſſet,ſed oporteret aliud aliquod genus eſſe ipſo ſuperius,quod per hanc differentiam contraheretur ad eius compoſitionem. Specialiſsimū verò cùm ſit vltima ſpecies,nō poteſt habere alias diuiſiuas differētias. Alioqui oporteret poſt ipſam eſſe alias ſpecies inferiores,quæ ex his differētijs cum illis ſpeciebus cōſtituerētur. Sunt autem hęc planè abſurda & impoſsibilia. De intermedijs autē generibus mōſtratū eſt,nihil ſequi incōmodi,ſi & cōſtitutiuas habeāt & diuiſiuas differētias. Imò neceſſariū ſimpliciter eſt intermedijs generibus,vt vtraſq; habeāt. Attamen illud notādū eſt, licet omnia intermedia habeāt & diuiſiuas & cōſtitutiuas differētias,nō poſſe tamen fieri,vt eadē differentia eiuſdē ſpeciei ſit diuiſiua & conſtitutiua. Impoſsibile enim eſt,eandē differētiā eſſe huius ſpeciei conſtitutiuā,& ſimul eiuſdē ſpeciei eſſe diuiſiuā:ſed neceſſariū eſt,ſi huius ſit generis diuiſiua,vt inferioris ſpeciei ſit cōſtitutiua:& ſi huius ſpeciei ſit conſtitutiua,neceſſe eſt ſuperioris generis eā eſſe diuiſiuam. Vt (verbi gratia) rationale eſt hominis cōſtitutiua differentia,atq; idcirco eſt generis ſuperioris(nēpe animalis)diuiſiua differentia:& ſenſibile diuiſiua eſt differentia corporis animati,atq; idcirco cōſtitutiua ſubiectę ſpeciei,ſcilicet animalis. Neceſſe tamen eſt,omnem differentiam diuiſiuam eſſe conſtitutiuā, & econtrario, verum reſpectu diuerſorum,nimirum diuiſiuam ſuperiorioris generis, & cōſtitutiuam inferioris ſpeciei.

CAPVT XVII.

Specificam differentiam dici dupliciter.

SCiendum quoq; eſt, differentiā ſpecificā dici dupliciter. Cùm enim ſpecifica dicatur, quæ facit ſpeciem, ſpecies verò dicatur dupliciter, videtur etiam ſpecifica differentia hac ratione dupliciter accipi. Primum enim à ſpecie ſubijcibili dicitur,quæ videlicet ſpeciem ſubijcibilem conſtituit ſub certo genere. Atq; ita hactenus ſpecificā differentiā appellauimus:eſtque hoc modo omnis differentia magis

propria,

propria, ſpecifica differẽtia: neq; incõueniens eſt, eandẽ differentiã ſpecificã ſimul & genericã eſſe, etiã reſpectu eiuſdem, quemadmodum idem hoc modo poteſt eſſe ſpecies & genus.

Nonnunquam tamẽ ſpecificam differentiam accipimus ſtrictius à ſpecie ſpecialiſsima: pro ea videlicet differentia, quæ ſpeciem ſpecialiſsimam conſtituit: quemadmodũ eſt rationale. Atque ita contra genericam diſtinguitur. Non enim poteſt eadẽ differentia generica eſſe, id eſt, generis conſtitutiua & ſimul ſpecifica, id eſt, ſpeciei ſpecialiſsimæ cõſtitutiua, neque reſpectu vnius, neq; reſpectu diuerſorũ. Vna enim differentia non poteſt niſi vnũ conſtituere, ſiue genus illud ſit, ſiue ſpecies: ita, vt ſi cõſtituat ſpecialiſsimã ſpeciẽ, non poſsit conſtituere genus: & ſi genus, non poſsit talẽ efficere ſpeciẽ.

CAPVT XVIII.

Ponuntur definitiones differentiæ magis propriæ.

DEfinitur autem differentia iſta magis propria pluribus definitionibus. Primùm quidem ſic:

Prima definitio differentiæ.

Differentia eſt, qua abundat ſpecies à genere.

Id eſt, ſecundũ quã ſpecies eſſentialiter plus habet, & (vt ita loquar) ditior eſt, quàm ſuũ genus. Nã ſpecies homo, quia eſſentialiter in ſe includit rationale, vtpote partẽ ſuæ eſſentiæ, ſupra animal: ipſum verò genus animal in ſe nõ eſſentialiter includit rationale (aduenit enim ei quaſi per accidentis modũ) idcirco per eã ſpecies homo abundat, eſtque ditior ſupra genus animal. Sic animal abũdat ſupra genus ſuũ corpus animatũ, per differentiã ſenſibile, & ita in reliquis omnibus. Quicquid enim habet genus, habet etiã generis ipſius ſpecies, & vltra totũ hoc habet ſpecies differẽtiã in ſe, vt eſſentialem ſui partẽ, quã ſic nõ habet genus. Vnde cõſequitur per differẽtiã omnẽ conſtitutiuam, ſpeciem abundare prę ſuo genere.

Altera definitio eſt:

Secunda definitio differentiæ.

Differentia eſt, quę diuidit ea, quę ſub eodem genere poſita ſunt.

Hoc eſt, quæ ſpecies ſub eodem genere poſitas ab inuicem ſecat, diſiungit ac ſeparat, eſſentiali diſtinctione. Atque

id quo

Id quomodo fiat, in præcedentibus dictum eſt manifeſtius. Veruntamen hæ definitiones non videntur explicare rationem vniuerſalis, neque differentiam deſcribunt ſecundum rationem prædicabilis. Oportet ergo aliam ſubiungere, quæ differentiam rectè definiat ſecundum rationem huiuſmodi, quatenus videlicet tertium prædicabile eſt, & vniuerſalis tertia ſpecies. Ea eſt hæc:

Differentia eſt, quę de pluribus & ſpecie differentibus, in eo quod quale eſt, prędicatur. Tertia definitio differentiæ.

Hoc eſt, vniuerſale eiuſmodi quod de multis ſiue ſpecie, ſiue numero differentibus prædicari natum eſt, ad interrogationem factam de re qualis ipſa ſit, qualis inquam eſſentialiter, non accidentaliter. Quomodo enim ſuprà dictum eſt, genus conuenienter reſponderi ad interrogationem quid eſt, factam de ſpecie, & item ſpeciem ad interrogationẽ quid eſt de indiuiduo: ſic interroganti de indiuiduo vel de ſpecie, quale quid ſit (eſſentialiter interrogando) reſponderi poteſt, & debet differentia. Si enim interrogaueris, quale animal ſit homo: reſpondebitur proculdubio rationale. Aut ſi ſimpliciter interrogetur: qualis eſt homo ſecundum eſſentiam: reſpondebitur, rationalis eſt. Diximus autem in definitione, de pluribus ſpecie differentibus: quoniam ſolùm datur definitio de differẽtijs genericis, niſi quis adijciat, vel numero, quod Porphyrij exemplis in veritate nõ repugnat. Ratio autem quare differentia prædicatur in eo quod quale eſt, & quare ad huiuſmodi interrogationem aptè reſpondeatur, eſt: quoniam (vt diximus) differentia rationem habet formæ, & eſt eſſentialis quædam qualitas: propter quod etiam à Philoſophis rationalitas ipſa qualitas rationalis nuncupatur, ſecundum quem etiam modum, ipſam animalis naturam poſſumus appellare quidditatem hominis. Rectè autem adiectum eſt, in eo quod quale eſt eſſentialiter, vt excluderentur à definitione differentiæ communis & propria: quæ licet in quale prædicentur de ſuis ſubiectis, non tamen niſi in quale accidentaliter, quemadmodum in conſequentibus declarabitur.

CAPVT XIX.

De quatuor acceptionibus proprij.

Quartam vniuerſalis ſpeciem aſsignant proprium, cuius etiam quatuor ponunt modos.

Propriũ primo modo. Proprium primo modo eſt, quod accidit ſoli alicui ſpeciei, ſed non omni.

Hoc eſt, quod quantum ad aliquam ſpeciem, ſoli illi conuenit, ita vt nulli extra eam, ſed non omni, tamen eius ſpeciei indiuiduo. Vt Grammaticum eſſe aut prudentẽ, ſoli cõuenit humanę ſpeciei, non tamen omnes homines huiuſmodi ſunt. Sic proprium eſt homini, per fidem deum cognoſcere, & ratione deum colere, veruntamen non omnes id faciunt.

Propriũ ſecundo modo. Secundo modo proprium dicitur, quod omni & non ſoli accidit.

Hoc eſt, quod alicuius ſpeciei omni quidem indiuiduo conuenit, attamen non illi ſoli ſpeciei conuenit, neque ei eſt peculiare, ſed etiam extra eam in alijs poteſt inueniri. Vt homini duos habere pedes, aut duos oculos. Nam hæc etiam extra humanam ſpeciem licet inuenire in alijs animantibus. Sic ſupernæ beatitudinis capacem eſſe, omni quidem homini conuenit, ſed non ſoli humanæ ſpeciei. Nam & angelicæ naturæ id cum homine commune eſt.

Propriũ tertio modo. Tertio modo dicitur proprium, quod omni, ſoli, & aliquando accidit.

Hoc eſt, quod conuenit quidem ſoli alicui ſpeciei, & inſuper omni illius ſpeciei indiuiduo, ſed certo tantum ac definito tempore, non tamen ſemper. Vt caneſcere, ſoli humanæ ſpeciei conuenit ſecundum proprietatem loquendo, & omni homini conuenit: ſed tantum in ſenectutis tempore, ita vt qui ad tempus illud attigerint, caneſcant. Ita & augeri conuenit omni viuenti, & ſoli viuenti, verùm non ſemper: ſed vſq; dum in perfectum robur & ſtaturam excreuerit: ſimiliter & diminui decreſcente robore.

Quarto

Quarto autem modo proprium dicimus, quod omni, ſoli, & ſemper accidit. Propriũ quarto modo.

Hoc eſt, quod conuenit alicuius ſpeciei omni indiuiduo, & ſoli illi ſpeciei, atque etiam ſemper, non aliquo tantũ determinato tempore. Vt homini omni, & ſoli, & ſemper conuenit eſſe riſibilem & flebilem, id eſt, natum ridere & flere: ſic omni homini, & ſoli ſemper conuenit, per exteriorem inſtructionem eſſe ſuſceptiuum diſciplinæ. Cùm autem propria huiuſmodi aſsignantur, proponi debent non ſecundum actum, ſed ſecundum aptitudinem. Non enim ridere proprium eſt homini quarto modo, cùm non ſemper homini conueniat actu ridere, ſed riſibile proprium eſt huius, quòd potentiam quandam, id eſt, naturalem aptitudinem & propenſionem ſignificat ad ridendum. Sic non omnes homines diſciplinam ſuſcipiunt, imò quidã nec poſſe videntur: quemadmodum moriones, furioſi, & donec abſque ratione ſunt, pueri, idque propter defectum vſus rationis, & inſtrumentorum interiorum indiſpoſitionem, & organorum inhabilitatem. Quotquot tamen homines ſunt, ex naturali aptitudine diſciplinæ ſunt ſuſceptibiles.

CAPVT XX.

Quomodo proprij natura fluat ex coniũctione differentiæ cũ genere.

AD intelligendam autẽ plenius naturã proprij, ſciendũ eſt huiuſmodi propria quarto modo ſignificare naturales quaſdam proprietates ſeu aptitudines ad aliquid, quas etiam nonnulli proprias paſsiones vocare ſolent, aut naturales propenſiones & inclinationes, quę ſanè propẽſiones & inclinationes naturales, totam aliquã ſpeciem cõſequuntur, vtpote naturaliter & neceſſariò effluẽtes ab ipſa rei eſſentia: ſic tamen vt eſſentiæ ſint extrinſecæ, neq; pars ſint eius, ſed tantũ ab ea neceſſariò effluant ac procedãt. Effluunt autem non à genere tantũ, neq; à differẽtia tantum, ſed à genere ſimul & differẽtia, ad eiuſdem ſpeciei cõpoſitionem coniunctis. Vt (verbi gratia) ex animali rationali, id eſt, ex natura animalis cũ rationali qualitate cõiũcta, & per eã cõtracta, ad humanæ ſpeciei cõpoſitionem, effluit ac naturaliter neceſſarioq; procedit naturalis quædã propẽſio ſiue aptitudo, ſiue

ſiue inclinatio ad capiẽdũ per ratiocinationẽ & inſtructionẽ diſciplinã: ſimiliter ad ridendũ ex cõſideratione rei iucũdæ, ſimiliterq; ad flendũ in contẽplatione rei triſtioris. Huiuſmodi autẽ naturales propẽſiones, quoniam adęquatè effluũt ex principijs intrinſecis ſpeciei, id eſt, ex genere & differẽtia ſimul compoſitis, quæ (vt diximus) tota ſunt ſpeciei eſſentia: hinc fit, vt totam ſpeciẽ conſequantur, ſintq; ex æquo in omnibus indiuiduis ſpeciei, è cuius eſſentia fluũt. Neq; minus eſt quælibet naturalis propenſio in eo indiuiduo, quod nunquã fortè actũ habuit, aut habebit illius inclinationis, quàm ſit in alio indiuiduo, quod frequenter admodũ eundẽ actum habet: vt non eſt minus ſuſceptibilis diſciplinæ morio aut amens, quàm alius quilibet ex ijs, qui ſunt præſtantiſsimi diſcipuli. Neque minus erat riſibilis ille, quem ferunt omnia fleuiſſe Heraclitus, quàm fuerit alius ille omnia ridens Democritus. Neque ſunt cachinnones hominibus tetricis magis riſibiles, dum ſecundũ proprietatem loquimur. Ipſa enim naturalis paſsio ſiue propenſio, in omnibus eſt æqualiter. Proniores tamen ad riſum ſunt, & in actum frequentius exeunt alij alijs ſecundum diſpoſitionẽ variam organorũ, quibus huiuſmodi actus exercentur: vt in illis, in quibus eſt ſplen, maioris petulantiæ facilius riſus & cachinni excitantur, in illis autem qui ſunt ſplene duriori, difficilius. Sic qui cerebrum habẽt rectè diſpoſitum, & vires internas bene habiles, hi diſciplinam citius & facilius capiunt illis, qui eiuſmodi organa habẽt per vllum exceſſum aut diſproportionem, vel omnino malè vel non ita feliciter diſpoſita. Omnes tamen homines ex æquo riſibiles ſunt & diſciplinę ſuſceptibiles, quemadmodũ omnes ex æquo animalia rationalia ſunt, tametſi non æqualiter omnibus adſit rationis vſus. Patet ergo quemadmodum huiuſmodi naturales propẽſiones totam ſpeciem conſequãtur, à cuius principijs effluũt, ac proinde omnibus ipſius indiuiduis ſunt cõmunes. Sed & ſolis eiuſdem ſpeciei indiuiduis cõueniãt, neceſſe eſt. Cũ enim eſſentialia prĩcipia ſpeciei ſint tota atq; adæquata cauſa & velut fontalis origo, à qua effluũt, vt effectus à ſua cauſa adæquata: fieri nõ poteſt, vt alicubi inueniantur extra illam ſpeciem. Sine cauſa enim ſua eſſe non

poſſunt

poſſunt, à qua neceſſariò habent ſemper effluere. Eſſent autē ſine ſua cauſa, ſi extra ſpeciē inueniri poſſent, cuius eſſentiā cōſequuntur. Similiter & ex his manifeſtū eſt, quomodo ſemper cōueniūt propria ſuis ſpeciebus. Si enim ſemper & neceſſario effluūt hæ naturales propēſiones ex ſpecierū eſſentijs: neceſſe eſt, vt vocabula quoq; has propenſiones ſignificantia ſemper & neceſſariò de ipſis ſpeciebus dicātur.

CAPVT XXI.

Definitio proprij, vt eſt quartum prædicabile.

QVoniam verò (vt diximus) proprium huiuſmodi quarto mō quarta poni ſolet vniuerſalis ſpecies, & quartum prædicabile: iuſtum eſt, vt huic quoque ſecundū rationē prædicabilis atque vniuerſalis definitionem aſsignemus, ſicuti hactenus tribus præcedentibus ſimiles dedimus ex modo prædicandi definitiones. Sic autem definitur:

Proprium eſt, quod prædicatur de pluribus in quale accidentaliter & neceſſariò. Definitio proprij.

Hoc eſt, vniuerſale eiuſmodi, quod de multis, ſiue ſpecie, ſiue numero differētibus prædicatur, in eo quod quale quid eſt, accidētaliter, neceſſariò tamē, hoc eſt, ad interrogationē factam de re, hoc modo, qualis eſt, accidentaliter & neceſſariò. Vbi cū dicimus, in quale, excludūtur genus & ſpecies: quæ ī eo quod quid, nō in quale prædicātur. Cū verò dicitur in quale accidētaliter, differētia excluditur, quæ in eo quod quale quid eſt, reſpōdetur, ſed quale eſſentialiter, non accidētaliter. Non enim hō accidētaliter rationalis eſt, ſed eſſentialiter: cū ſit rationalis qualitas pars ipſius eſſentialis. Cū verò additur poſtremo loco, neceſſariò tamē, ab accidente diſiungitur propriū: quod (vt in ſequētibus dicetur) prædicatur quidem in eo quod quale eſt, non tamen in quale neceſſariò, ſed tantū contingēter. Neque enim neceſſariò eſt homo doctus, vel bonus, vel magnus, vel albus. Eſt tamen neceſſariò diſciplinæ ſuſceptibilis, & riſibilis, atque flebilis. Sciendum autem eſt, nō ſolas ſpecialiſsimas ſpecies habere huiuſmodi, propria, ſed etiā ſubalternas, omnes videlicet, quæ ex genere cōponuntur ſuperiori & cōtrahēte differētia. Vnde & animali

aſsignamus proprium,ſenſitiuũ eſſe: vt ſignificet aptitudinẽ, & naturalem inclinationem ad ſentiendum: corporis animati ſunt propria,nutribile,augmentabile, minuibile : corporis verò,mobile. Vnde quẽadmodũ ſuprà diſtinximus,differentias,quaſdam genericas,quaſdam ſpecificas, ſic non incõmodè diſtinguere licebit propria quædã generica,quæ videlicet conſequũtur genericã naturam:quædam verò ſpecifica:quæ naturam conſequuntur ſpecialiſsimæ ſpeciei. Nequaquam tamen aliam differentiæ diuiſionem,in diuiſiuam & cõſtitutiuam,proprio accõmodare valebimus. Nam tametſi vtcũq; diuidere poſsint propria, cõſtituere tamen nequaquam poſſunt vllam ſpeciem.Non enim ſunt aut eſſe poſſunt ſpeciei pars eſſentialis.Nihil autem rẽ conſtituere poteſt,quod non ſit pars eſſentialis ipſius compoſiti. Et hæc quidẽ de proprio dicta ſint ſatis.Nũc ad vltimã vniuerſalis ſpeciẽ pergamus.

Propria generica & ſpecifica.

CAPVT XXII.

De accidente.

DE accidente autem, quæ eſt vniuerſalis quinta ſpecies & quintum prædicabile, pauca iam in prioribus dicta ſunt,cùm de differentia cõmuni & propria fieret ſermo. Diſtinximus enim illo in loco,quid accidens ſeparabile, quidq; inſeparabile,quapropter harũ rerũ repetitione,nihil erit opus. Sat nobis erit naturã huius quoq; quinti vniuerſalis, & eius prędicandi modum declarare. Definitur autẽ accidẽs à Porphyrio pluribus definitionibus:quarũ prima hæc eſt:

Prima definitio accidentis.

Accidens eſt, quod adeſt, & abeſt, præter ſubiecti corruptionem.

Hoc eſt,quod ſuo ſubiecto, cui ineſt,nõ neceſſariò ineſt, ſed etiam abeſſe poteſt,& ab eo ſeparari, ſic vt propter hoc non ſit neceſſe interire ſubiectum cui prius inerat. Exempli gratia,albedo accidẽs eſt corporis eius quod habet albedinẽ. quoniam licet inſit,non ineſt tamen ei neceſſariò,ſed contingenter:ita vt poſsit non ineſſe, permanente nihilominus ſubiecto,& abſque eius interitu à quo abſcedit. Poteſt enim corpus,quod modo albũ eſt,fieri nigrum, neque ob hoc læſionẽ vllam patietur corpus.Similiter homini virtus,atque doctrina eſt

na eſt accidens:quoniam & ſi nunc inſit,poteſt tamē fieri vt aliquando eã deperdet homo ille, fiátque vacuus & doctrina & virtute: neq; propter hoc deſinet eſſe quod fuerat. Idē quoque ſibi vult altera accidentis definitio,quę talis eſt:

Accidens eſt, quod contingit ineſſe & non ineſſe eidem.

Secunda definitio accidentis.

Intellige ex priori,præter ſubiecti corruptionē. Hæ autem duæ definitiones,de rebus potius quã de vocibus videntur intelligendæ:niſi impropriè admodum accipiatur adeſſe & ineſſe pro prædicari:abeſſe vero & non ineſſe,pro nō prædicari.Sed hac inuentione nihil eſt opus:cũ(vt initio huius libri declarauimus,& totius docuit rei proceſſus)paſsim liceat fieri nunc de vocibus ſignificantibus, nunc de rebus ſignificatis,ſermonem.Neque difficile eſt ijs, quibus quicquam eſt ingenij,ea quæ de rebus dicũtur,ſuo modo ad voces res eiuſmodi ſignificantes referre,& econtrario,quæ de vocibus ſignificantibus, ſuo modo ad res ſignificatas accommodare.

Definitur etiã accidens per abnegationem quatuor aliorum prædicabiliũ iam ſuprà determinatorũ ad hunc modũ:

Accidens eſt,quod neque eſt genus,neq; ſpecies,neque differentia,neque proprium,ſemper autem eſt in ſubiecto ſubſiſtens.

Tertia definitio accidētis

Quæ ſanè definitio,pro hoc loco,non eſt omnino incōmoda, eò quòd iam explicata ſint ſufficienter quatuor prædicta.Et neceſſe eſt, omne vniuerſale quod neque genus eſt, neque ſpecies, neque differentia, neque proprium eſſe accidens:poſteaquam conſtat, omne vniuerſale horum quinque aliquod eſſe debere. Veruntamen non æquè bona fuiſſet hæc deſcriptio, ſi ante hunc locum,vllum aliorum prædicabilium ſimili modo fuiſſet deſcriptum. Nam ſi initio ſtatim libri definiuiſſes genus eſſe, quod non eſt ſpecies,neque differentia, neque proprium, neque accidens, non fuiſſet probãda huiuſmodi deſcriptio, eò quòd nondum nota fuiſſent, quæ in definitione ponuntur.Nunc verò,dum præcedentes

E 2 quatuor

quatuor ſpecies explanatæ ſunt, non malè nec obſcurè vltima per priorũ abnegationẽ definitur: atque id ſimiliter licebit, vbicũque plures ſunt ſpecies ſub eodem genere, in numero determinato: præter vnã omnibus definitis vltimã tãdem per priorum abnegationẽ deſcribere. Vltima verò particula, ſemper autem eſt in ſubiecto ſubſiſtẽs, adijcitur nõ ad aliquam neceſsitatẽ, ſed propter naturæ accidẽtis manifeſtationem. Tantò enim eſt deſcriptio ſiue definitio melior, quãtò melius ac plenius naturam exprimit eius quod definitur vel deſcribitur. Eſt autẽ hoc de natura accidentis, quod quãdiu eſt, in ſuo ſubiecto ſubſiſtit. Quanquam enim (vt iã dictũ eſt) poſsit accidens à ſubiecto abeſſe abſque corruptiõe ſubiecti, vt accidente perdito, in ſua nihilominus ſubſiſtẽtia ſubiectũ permaneat: non eſt tamen ſecundũ naturã poſsibile, vt accidens ſeparetur à ſubiecto, ſic vt permaneat in rerum natura. Non ſolũm enim non poteſt accidẽs ab omni ſubiecto ſeparatum ſubſiſtere, ſed nec põt extra ſubiectũ particulare cui ſemel ĩfuerit, exiſtere: ita, vt nec migrare poſsit de ſubiecto alio in aliud. Cũ enim (iuxta Phyſicorũ ſententiã) accidentis eſſe ſit ineſſe: neceſſe eſt, vt quandiu eſt, in ſubiecto cui ineſt, debeat permanere. Secũdum verò rationẽ vniuerſalis quatenus quintum prædicabile eſt, ita poteſt accidens definiri:

Quarta definitio accidẽtis

Accidens eſt vniuerſale, quod de pluribus contingenter natum eſt prædicari.

Hoc eſt, non eſſentialiter quidem, neque etiam neceſſariò, ſed tantum contingenter, ita vt poſsit etiam de eo verè abnegari. Sic ſanè doctum eſſe aut bonum, de multis prædicatur. Complures enim reperiuntur viri, & boni, & eruditi, de nullo tamen iſta prædicantur eſſentialiter, imò neque neceſſariò: ſed de quibuſcunque prædicantur, de illis contingenter prædicantur, ſic videlicet, vt poſsit etiam de illis abnegari. De quocũque enim verè iam dicimus, quod probus ſit aut doctus, de eodẽ fieri poteſt, vt dicamus aliquando, iã probus nõ eſt, neque doctus. Atque hac vna particula differt accidẽs à quatuor reliquis, genere, ſpecie, differentia, ac proprio. Nullum enim horũ prædicatur contingenter: ſed propriũ neceſſariò

ſariò:differentia autem non tantum neceſſariò,ſed eſſentialiter etiam prædicatur, ſimiliter quoque genus & ſpecies.

CAPVT XXIII.

De accidentibus diuerſis,ſeparabilibus,& inſeparabilibus.

DIXIMVS autem in prioribus de differentia tractatis,accidētia quædam eſſe ſeparabilia,quędā inſeparabilia, quæ ibi latius explicata ſufficiant. Hoc autem in loco adiiciendum nobis eſt,ad pleniorem accidentis notitiā,etiā inter inſeparabilia accidentia eſſe quandam differētiam,nequaquam ſilentio pertrāſeundā.Sunt enim inſeparabilia accidentia quædam ſingularia ſiue particularia,quæ videlicet vni inſunt indiuiduo,non alteri eiuſdem ſpeciei.Huiuſmodi ſunt,cicatrix poſt ſanatum vulnus relicta,oculorū color cæſius aut albus,atq; id genus alia.Sunt enim hęc inſeparabilia accidentia, particularia tamen ſunt, vtpote vni indiuiduo conuenientia,nō ſimiliter alteri. Alia verò ſunt,quæ toti alicui ſpeciei cōueniunt,& omnibus eius indiuiduis. Vt coruo nigredo cōuenit ſecundū totā ſpeciem, & cygno albedo, ita vt vel omnino non,vel vix,reperiatur coruus, niſi niger: neq; cygnus,niſi albus,potiſsimum vbi tēpus aduenerit, quo ſolent hunc ſibi colorem acquirere. Verū id forſitan parum videatur,cùm legamus pullos coruorū non ſtatim nigras pennas accipere,neque cygnorum albas.Nonnulli quoque viſos aliquando albos coruos aſſerunt.Illud vt minimum, quantū ad huiuſmodi,cōſtat, quòd licet ſic videamus coruos omnes fieri colore nigros,& cygnos albos,non apparere tamen vllā neceſsitatem ex parte ſpeciei,quæ videatur expoſtulare huiuſmodi accidens. Magis verò admirandum eſt in hominibus, atque adeò in omnibus animalibus, de potentiis quibuſdā naturalibus,ſine quibus nemo hominū,imò nullū animaliū poſsibile eſt ſubſiſtere. Huiuſmodi ſunt ,ſenſus,tactus, quem Ariſtoteles atteſtatur omni animali eſſe neceſſarium, ita vt ſine eo non poſsit ſubſiſtere , ipſoque ablato neceſſe ſit mox animal corrūpi.Similiter & nutritiua potētia. Sicut enim idē author teſtatur,neceſſe eſt omne viuēs quādiu viuat, nutriri. Simile eſt de naturali calore(qui hominē non poteſt priuſquā diē clauſerit extremū,deſerere)& vitali operatione, Quæſtio

 cordiſque

cordiſque pulſione,& ſpirituum agitatiõe,quę omnia animali cuilibet adeſſe experimur,donec ſubſiſtit:nũquã verò abeſſe cõtingit,niſi cũ ſubiecti corruptione. Conſtat tamen,hæc omnia,nõ aliud quàm accidẽtia eſſe.Nã potẽtiæ illæ naturales,manifeſtè ſub ſecunda qualitatis ſpecie abſq; hæſitatione cõſtituũtur, ab omnibus philoſophantibus. Cætera quoq; aut qualitates ſunt,aut actiones quædã,quę omnia eſſe accidentia nemo poteſt negare. Ex his ergo dubitatio ſatis perplexa oritur,quinam fieri poſſit,vt hæc ſint accidẽtia, cũ tamẽ videãtur neceſſariò ſuo ineſſe ſubiecto, nõ cõtingenter,cũ nõ poſsint abeſſe ſuis ſubiectis abſq; eorũ corruptiõe. Accidens verò ſuprà definitũ eſt,quod abeſſe poteſt,& quod contingit non ineſſe,abſque ſubiecti iniuria & corruptione. Quomodo aũt ſine ſubiecti corruptione poteſt abeſſe,quod vbi primũ abſceſſerit extinctũque fuerit in ſubiecto, ſtatim corrumpi facit ſubiectũ cui inerat. Huic autẽ quæſtioni reſpõderi poteſt,ex ſublimiori cõſideratione & diligenti inſpectione horũ accidentium,& earum, quę ſuprapoſitæ ſunt naturalium proprietatum.Naturales enim illas inclinationes ex natura & eſſentia ſpeciei diximus effluere,atque ex cõpoſitione generis cũ differẽtia neceſſariò effluxu prodire. Hæc autẽ accidentia quę dicta ſunt,quantuncunque videantur ad rei ſubſiſtẽtiã neceſſaria,non tamen fluunt à principijs eſſentialibus ſpeciei. Alioqui,vnus eſſet idémque tactus in omnibus hominibus,non multi,neq; diuerſi in diuerſis: ſicut eadẽ omnino eſt ſpecifica natura,& eadẽ eius pincipia eſſentialia in omnibus,nõ in diuerſis indiuiduis diuerſa & ſicut eadẽ eſt in omnibus hominibus riſibilitas,aut in omnibus animalibus ad ſentiendũ naturalis aptitudo. Similiter quoq; dicendũ de alijs,quæ ſuprà fuerãt aſsignata.Cũ ergo hæc nõ fluant ab ipſa natura ſpeciei,neq; ab ipſius eſſentia,cõſequitur etiã hoc, quod nõ neceſſariò debeãt ſubiectis adeſſe,poſsintque abeſſe ſuis ſubiectis abſq; eorũ corruptione,quãtũ eſt ex parte naturæ ſpeciei:quẽadmodũ coruo,quãtũ ex parte ſpecificæ naturę,nõ eſt neceſſarius color niger,neq; cygno albus.Sic quælibet accidẽtia prędicta,quãtũ ex parte ipſius naturę ſpecificę hominis abeſſe poſſunt.Vt enim Petrũ intelligã ſub hominis

Queſtio

Solutio

ratione,

ratiõe,nõ opus eſt cogitare,quòd vllũ ſenſum habeat:ſed ſufficit,quòd ipſum vt animal ratiõalis naturæ cõſiderẽ. Iam ſi quis obiiciat,ſic etiã propriũ abeſſe poſſe,& rẽ poſſe intelligi abſque naturali ſua proprietate. Reſpondebitur,ſine iniuria ſpecificæ naturæ proprietatẽ naturalẽ non poſſe intelligi abſentẽ indiuiduo. Velut q hominẽ intelligit,vt nõ riſibilem aut nõ diſciplinæ ſuſceptibilẽ, ſine ſpecificæ naturæ iniuria id nõ facit. Cùm enim ex ipſius eſſentialibus principijs effluat naturaliter & neceſſariò riſibilitas diſciplinæque ſuſceptibilitas,fieri non poteſt,vt abſque ſpecificæ naturæ iniuria,quodcunque hominis indiuiduũ imaginemur ſubſiſtere, & ſimul ipſum non eſſe riſibile aut diſciplinę ſuſceptiuũ. Includit enim hęc imaginatio manifeſtã repugnantiã ſpecificę naturæ hominis,eò quòd in ſpecie includatur propriũ,tãquã ab ipſius eſſentia neceſſariò & naturali fluxu effluens, ipſaq; in ſe ſuſciperet à ſuis intrinſecis principijs effluens. Cæterũ ſi intelligam Petrum vt non habentẽ qualitatẽ huiuſmodi,quę tactus nominetur, aut vt non habentem qualitatem calorẽ, aut cordis actualem pulſionem,nulla in hoc eſt repugnantia aut iniuria hominis ſpecificæ naturæ: quemadmodum cum cygnũ imaginor nigrum, nulla fit ſpecificæ naturæ iniuria. Quantũ enim ad naturã ſpecificã,cygno perinde eſt,ſiue colorẽ habeat nigrũ ſiue albũ. Quòd ſi quis roget,vnde ergo hæc neceſsitas,vt ſecundũ rei veritatẽ non poſsit ſubſiſtere animal,abſque ſenſu tactus & cæteris? Si enim naturę ſpecificę non repugnat,quid ergo prohibet,vt fieri id nunquam videamus,imò neq; fieri poſſe? Huius rei cauſam (quoniã in phyſicis requirere magis oportebat) breuiter aſsignantes,dicimus,quòd ex parte formæ ſubſtantialis prouenit,& vnione corporis cũ anima rationali:quæ duo adinuicẽ vnita permanere non poſſunt,niſi quandiu certa quædã harmonia,cõſenſus atq; proportio qualitatũ in materia perdurat, quam ſanè proportionẽ,ſenſus tactus conſequitur:qua etiã proportione diſſoluta anima vltra nõ poteſt materiã informare:ſicq; ſubiectũ cogitur deficere, & ſimul cũ huius harmoniæ diſſolutiõe perit ſenſus tactus. Similiter ferè,& de alijs ſuprapoſitis, & ſi quę ſunt ſimilia,dicendũ:quod ob hoc nõ poſſint à ſub-

Solutio obiectionis circa prædicta

iecto ſeparari, quia abſque illorum inexiſtentia non poteſt forma ſubſtantialis permanere in materia. Sed altius iſta for taſſe ac latius cuiquam dicta videbuntur, quã Dialectica pati tur conſideratio. Nos tamen ad plenã horum quinque prædicabilium cognitionem ea arbitramur non minimum habere momenti, apud illos potiſsimum, qui diligenti curioſitate harum rerum naturam ac proprietaté exactius voluerint penetrare, penitiúsque introſpicere. Nunc veró ad vniuerſaliũ quinque differentiam & conuenientiam paucis deſcribendã tranſeamus.

CAPVT XXIIII.

De conuenientia prædicabilium.

VT ergo breuiter ac ſummatim recapitulemus quæ hactenus dicta ſunt, conueniunt quidem in hoc omnia prædicabilia, quod de pluribus nata ſint prædicari, & habere certum aliquid ſubijcibile, ſiue potius ſubijcibilia. Subijcibile enim, correlatiuum eſt prædicabilis: & habet vnumquodq; vniuerſale ſuum ſubijcibile, vel ſubijcibilia potius, ad quæ comparatum dicitur vniuerſale vel prædicabile. Subijcibile enim generis eſt ſpecies, quæ ſub ipſa ponitur: ſpeciei ſubiicibile, indiuiduum: differentiæ ſubijcibile, ſpecies quam cõſtituit, & omnia eius indiuidua. Proprii veró, ſpecies é cuius natura fluit, & omnia eius ſpeciei indiuidua. Accidẽtium autem ſubijcibilia ſunt ſubiecta, quibus inhærent. Cùm autẽ ita ſubijcibilia dicimus, nõ intelligimus de ſubiectione, quæ eſt ſecundum prædicamentalem ordinem (ſic enim neq; differentię ſubijcitur conſtituta ſpecies, neque proprio ſua' ſpecies, neque item accidenti ſubiectum cui inhæret) ſed accipitur ſecundum prædicationem, quoniam videlicet ſecundum prædicationem rectã & ordinatam, vniuerſalia de ſuis ſubijcibilibus prædicari nata ſunt.

CAPVT XXV.

De prædicatione ordinata & inordinata.

Quid ſit prædicatio ordinata vel inordinata.

SOLAE autem hæ prędicationes, in quibus aliquod quinq; prædicabilium de ſuo ſubijcibili dicitur, à recentioribus ordinatæ nominantur, & ſecundum veritatem ſolæ ordinatæ ſunt, quaſi in quibus naturalis ordinis correſpondentia obſeruatur,

obſeruatur. Cæteræ verò, aut ordinem prædictũ perturbantes ſunt, aut malè cõmutantes, quas proinde inordinatas cõtra ordinẽ appellant, cũ videlicet ſubijcibile contra naturalis ordinis correſpondentiã de ſuo prædicabili dicitur, vt pote ſpecies de genere, aut indiuiduũ de ſpecie, aut ſpecies vel genus de differentia cõſtituẽte: aut ſpecies de proprio, quod ipſam conſequitur: aut ſubiectum de eo, quod ipſi inhęret accidenti. Vt ſi dicamus, animal eſſe hominem, hominẽ eſſe Petrum, rationale eſſe hominẽ, riſibile eſſe hominẽ, & nigrũ eſſe cygnum. Et ſicut cũ ordinata prædicatione genus de ſpecie, aut eius indiuiduis dicitur, prædicationem ſolent vocare primi prædicabilis, id eſt, generis, quatenus genus eſt: eam verò quæ eſt ſpeciei ſpecialiſsimæ, vocare ſolent prædicationẽ ſecundi prædicabilis, id eſt, ſpeciei quatenus ſpecies eſt. Differentiæ autem de ſpecie conſtituta aut ipſius indiuiduis prædicationem, prædicabilis tertij, id eſt, differentiæ quatenus differentia eſt, atque ita & de proprio & accidente proportionabiliter: ſic per contrarium, quoties ordine perturbato ſpecies de genere dicitur, prædicationem rectè vocant inordinatã, contra ordinẽ prædicabilis primi. Contra enim naturalẽ generis ordinem eſt, quod ſuæ ſpeciei in prædicatione ſubiiciatur. Cùm verò indiuiduum de ſpecie dicitur, prædicatio eſt inordinata contra ordinẽ prędicabilis ſecũdi, id eſt, cõtra naturã ſpeciei, cui magis cõuenit ſecũdũ naturalẽ ordinem de indiuiduo prædicari, quam ei ſubiici. Atque ita proportionaliter in reliquis. Sic enim in his prędicationibus ordinis eſt perturbatio & inordinata ſunt omnia: cũ id quod ſecũdũ ſuę ſignificationis naturã ſubiicibile eſt, prædicatur: quod autẽ prędicabile eſt, ſubiicitur. quomodo in regimine agitur, cũ is q ſeruus natus eſt. perturbato naturæ ordine, dominatur: q verò liber & rex natus eſt, econtrario ſubiicitur. Vt enim hic regni, ita illic prędicatiõis eſt perturbatio, cõtra iuſtũ ordinẽ.

Prædicatio inordinata cõtra ordinem.

CAPVT XXVI.

De prædicationibus identicis, & per accidens.

NOnnunquam verò prædicationes fiunt quæ dicuntur, & ſunt, non contra ordinẽ vllius prædicabilis: ſed pręter omnem ordinem, hoc eſt, prorſus abſque ordine. Illę nimirum,

mirum, in quibus nec vniuerſale pręedicatur de ſuo ſubijcibili, nec econtrario ſubijcibile de ſuo pręedicabili. In his enim nullus ordo neq; rectus neq; cõmutatus poteſt inueniri, ita vt etiã ſi vertas extrema: nõ inuenias tamẽ prædicationẽ ordinatã. Diuiditur autẽ hæc pręedicatio inordinata pręter ordinẽ, in pręedicationẽ identicam per accidens: & extrinſecam.

Prædicatio identica.

Prædicatio identica appellatur, in qua idẽ pręedicatur de ſeipſo. Vt cũ dico, Ioannes eſt Ioannes, hic homo eſt hic homo, Marcus eſt Tullius, Gladius eſt enſis, hic homo eſt Ioannes. Nihil enim refert, ſiue indiuiduũ pręedicetur de ſeipſo, ſiue vniuerſale. Neq; refert, ſi vocabula ſint diuerſa, modò ſignificatio ſit eadẽ. Huiuſmodi pręedicationes manifeſtum eſt præter ordinẽ eſſe: quoniã nullus eſt ordo rectus eiuſdem ad ſeipſum, quãtũ ad pręedicationẽ attinet.

Pręedicatio per accidens.

Pręedicatio per accidẽs dicitur, quãdo res per pręedicatũ ſignificata, principaliter nõ eſt in re ſignificata ꝑ ſubiectũ, nec ecõtrario, ambo tamẽ reperiũtur ſimul in eodẽ tertio. Verbi gratia, cũ dicimus, albũ eſt dulce: manifeſtũ eſt nec dulcedinẽ eſſe in albedine, nec albedinẽ in dulcedine (q̃ ſunt res ꝑ extrema pręedicatiõis illius principaliter ſignificatę) ſed ambæ ſimul in eodẽ tertio inueniuntur, nempe in lacte. Sic per accidẽs dicimus, calidũ eſſe ſiccũ, frigidũ eſſe humidũ. Non enim calor eſt in ſiccitate, nec ecõtrario ſiccitas in calore: ſimul tamẽ in eodem igne inueniũtur. Ita nõ eſt humiditas in frigiditate, neq; hęc in illa, ſed ambę ſunt in eadẽ aqua.

*** Hæc aũt pręedicatio, quoniã latè patet, & eius cognitio eſt philoſopho ad modũ neceſſaria (cuius eſt vbiq; ea, quę per ſe ab iis, quę per accidẽs diligenter ſeparare) idcirco pauculas ad eius cognitionẽ hoc in loco regulas dabimus. Prima hæc eſt:

Prima regula pro prædicationibus per accidens.

Quãdo aliqs terminus cõcretiuus nouẽ vltimorũ prædicamẽtorũ verè prædicatur, de ſimili termino alterius pręedicamẽti, ferè eſt pręedicatio per accidẽs. Vt cũ dicimus: Quãtũ eſt quale, lineatũ eſt coloratũ. Pater eſt quantus. Filius eſt eruditus, Grãmaticus ambulat. Exiſtẽs in loco eſt in tẽpore, Sedens eſt veſtitus, atq; ita in alijs. Signãter adiecimus ferè particulã diminuentẽ & ſubtrahẽtẽ aliqd à generalitate regulę, quoniã interdũ cõtingit pręedicationẽ eſſe ordinatã, & nõ per accidens, in qua terminus

minus cōcretiuus vnius prædicamēti prędicatur de alio alterius prędicamēti. Vt eſt in his prędicationibus. Quantū eſt coloratū. Superficiatū eſt albū. Lineatū eſt figuratū. Corpulentū eſt ſphęricū, atq; ita in ſimilibus iuxta illorū probabilē ſententiā, qui dicunt corporalia accidentia immediatè in quantitatibus ſubiectari, ac mediante quantitate in ſubſtantia. Idē eſt de his iudiciū: Quātū eſt æquale aut inęquale. Album eſt ſimile. Nigrū eſt diſsimile, vbi terminus prędicamēti ad aliquid predicatur de termino prędicamēti quātitatis vel qualitatis. Secūda regula: Quando verè prędicātur de ſe inuicem diuerſa accidentia eiuſdē prędicamēti ſub diuerſis generibus aut ſpeciebus contenta, prędicatio ferè eſt per accidēs. Huiuſmodi ſunt iſtę: Pater eſt filius, Dominus eſt ſeruus. Durū eſt coloratū. Albū eſt dulce. Flauum eſt amarū. Lineatum eſt numeratū. Percutiens eſt intelligens. Veſtitus eſt armatus, & aliæ conſimiles. In ſingulis enim, ſubiectum & prędicatum ſunt eiuſdem prędicamenti, ſed ſub diuerſis ſunt generibus pater & filius, ambo ſub ad aliquid ſunt, ſed pater eſt ad aliquid ſuperpoſitionis, filius ad aliquid ſuppoſitionis. Idē eſt de domino & ſeruo. Durum & coloratum, ambo ſub qualitate ſunt, ſed durū ſub ſecūda ſpecie, coloratū ſub tertia. Ita in cæteris. Signanter adiecta eſt excipiens particula, ferè, quoniā interdū regula inſtantiā patitur. Vt cū dicimus: Corporale eſt ſuperficiatū, ſuperficies eſt lineata, ſecūdū eorū ſententiā qui dicunt ſuperficiem eſſe in corporea quantitate, vt accidens in ſubiecto, & lineam ſimiliter in ſuperficie. Verùm harū rerū plenior cognitio, ex prędicamētis pendet. Tertia regula: Quandocunq; verè vna differētia vniuerſalis prędicatur de alia itē vniuerſali, aut propriū vniuerſale de alio ſimili, prędicatio eſt per accidēs. Exempli gratia: Hæ ſunt per accidens prædicationes: Rationale eſt ſenſibile. Senſibile eſt animatum. Animatum eſt corporeum. In quibus prędicantur differentiæ communes de ſe inuicem. Similiter & hæ: Riſibile eſt flebile. Riſibile eſt capax diſciplinæ. Rudibile eſt portatiuū onerū. Mugibile eſt natū lac dare. Riſibile eſt mobile ſecundū locū. Huius regulæ ratio eſt, quoniā vna natura differētialis nunquam eſt in alia, cùm ſit natura differentialis

Secunda regula.

Tertia regula.

rentialis(vt ſuprà declaratum eſt)omnino ſimplex & incõpoſita.Idem conſequitur & de natura proprij,quod vnũ nõ ſit in alio,ſed ſimul inſunt eidẽ naturę ſpecificæ à qua effluunt, vt ſuprà dictum eſt. Signanter autem dictum eſt in regula,Quando differentia communis prædicatur de differentia ſimili,aut proprium commune de ſimili,quoniam(iuxta cõmunem multorum ſententiam)quoties differentia communis prædicatur de ſuo indiuiduo proprio,eſt prædicatio ordinata,& ſecundi prædicabilis.Item & quãdo proprium cõmune prædicatur de ſuo indiuiduo.Vt cùm ſic dicitur: Hoc rationale eſt rationale,hoc ſenſibile eſt ſenſibile, hoc ſuſceptiuũ diſciplinæ eſt ſuſceptiuum diſciplinæ Dicunt enim,omnẽ differẽtiã vniuerſalẽ in cõparatiõe ad ſuũ propriũ indiuiduũ eſſe ſpeciẽ ſpecialiſsimam,& ſpeciẽ prædicabilem, ſimiliter & de proprio vniuerſali dicũt reſpectu ſui indiuidui.

CAPVT XXVII.

De prædicatione extrinſeca.

Prædicatio extrinſeca.

PRAEDICATIO extrinſeca eſt,quando res principaliter ſignificata per prædicatum,non eſt in re ipſa per ſubiectũ ſignificata,nec ecõtrario:nec ambo ſunt in vno tertio, dicuntur tamen de ſeinuicem propter certã aliquã habitudinem rerũ ſignificatarũ adinuicẽ.Vt hæ ſunt extrinſecæ:Color videtur.Sonus auditur. Odor odoratur. Calor aut frigus tangitur.Lapis intelligitur.Cælum conſideratur. Manifeſtũ eſt enim,quòd viſio,auditio,odoratio,tactio,intellectio, & cõſideratio,nõ ſunt in rebus viſis,auditis &c.Sed in ipſo homine,qui videt & intelligit.Eſt autẽ quædã ſpecialis habitudo coloris ad viſum &viſionem,ſoni ad auditionẽ,odoris ad odorationem,qualitatis tangibilis ad tactionẽ,rei intellectæ ad intellectionẽ,nimirum habitudo obiecti ad actum,qui eſt circa ipſum vel de ipſo Atque ob hanc habitudinẽ ſic de ſeinuicẽ dicuntur,non ratione mutuæ inexiſtentię.Huiuſmodi dicuntur eſſe omnes prædicationes,in quibus prędicantur termini, qui à Dialecticis appellantur ſecundæ intentionis, aut impoſitionis,de terminis primę impoſitionis: cuiuſmodi ſunt penè omnia, quæ definiuntur in ſcientiis ſermocinalibus,Grammatica,Rhetorica, Dialectica.Vt cùm dicimus, Ioannes

Ioannes eſt nomẽ. Amo eſt verbum. Amans eſt participium. Homo currit eſt propoſitio. Animal eſt genus. Homo eſt ſpecies. Petrus eſt indiuiduum. Homo eſt ſecunda ſubſtantia Petrus eſt prima ſubſtãtia Et quia hoc in loco opportunè ſe nobis offert cõmoda occaſio de terminis primæ & ſecundæ intentionis ſiue impoſitionis tractandi, operæpretium nobis viſum eſt eorũ differentiã hic proferre, idque nõ niſi ex ſententia Seuerini Boetii, inter commẽtatores Ariſtotelis fideliſſimi. Cuius hęc eſt ſuper ea re ſententia. Primũ omniũ rebus ipſis ſingulis ad arbitriũ imponẽtiũ fuiſſe impoſita nomina: vt ſubſtantiæ, quę eſt homo, ſuum eſt nomen aſſignatũ, & illi quæ eſt equus, ſuum item peculiare quo appellaretur, vocabulũ. Ipſis quoq; rerũ accidentibus, quę & ipſæ res ſunt accidẽtales, ſunt impoſita ſua nomina, vt accidens illud ſecundum quod dicitur homo quantus, diceretur quantitas: vt qualitas illa, quæ viſibilẽ facit ſubſtantiã, appellaretur color, atque ita in cæteris: vt operationes, quæ ſubſtantiis cõueniũt, diſtinctis quoq; vocabulis nominarentur, per huiuſmodi vocabula, calefacere, frigefacere, agere, pati, percutere, ſecare, indurare, emollire: itẽ vt habitudo ipſa ex parte rei inter ſubſtãtiã gignentẽ & genitã exprimeretur nominibus patris & filii, habitudo imperãtis & ſubditi p nomina domini & ſerui, atq; ita in cęteris omnibus habitudinibus, quę ex parte rei in ipſis rebus inuenirẽtur Hæc proinde oĩa dicũtur vocabula primæ intẽtionis vel impoſitionis, quoniã hæc prima fuit intẽtio, & hoc primũ fuit ſtudiũ impoſitoribus, vt rebus ipſis & ſubſtantialibus & accidẽtalibus ſingulis ſingula inderent vocabula. Poſtea verò quàm huic primę intẽtioni fuiſſet ſatisfactũ, & prima illa impoſitio circa res fuiſſet perfecta, animaduerſum eſt, inter vocabula illa primę impoſitionis, ex parte ſignificationis acceptæ per primã illã impoſitionẽ, quędã cũ ſeinuicẽ conuenire, alia differre, nõ ſecundũ aliquid ex parte rei exiſtens, ſed ſecundũ vim & vſum ſignificationis acceptæ. Animaduerſum eſt, quædã vocabulorũ illorũ ſupponi & ſubſterni ex ſuæ ſignificationis iam acceptæ proprietate, alia verò ſubſtratis & ſubiectis apponi, omnia nimirum nomina apta eſſe ad ſubiiciendũ, non per ſe ad prædicandum: contra verò verba

verba eſſe apta ad prædicandum per ſeſe,non ad ſubijciendũ. Animaduerſum eſt,quędã vocabula ex impoſitis eſſe generalia valde,& multis etiã ſpeciebus diuerſis cõuenire,alia nõ niſi vnius ſpeciei indiuiduis. Hæc ergo fuit ſecunda impoſitorum intentio & ſtudiũ ſubſequens:ipſis quoque vocabulis iam antè pro arbitrio effectis noua indere vocabula, quæ iam non rerũ foris exiſtentium, ſed ipſorũ tantũ vocabulorũ,ex parte acceptæ ſignificationis eſſent nomina ſiue vocabula. Vnde ex hac ſecũda intẽtione,cõſultò impoſitores illa vocabula,quę ſubijci per ſe nata ſunt,nõ per ſe prædicari,nomina decreuerunt appellãda:illa autẽ quæ prędicari de aliis nõ ſubiici nata ſunt,eſſent verba. Itẽ vt illa vocabula, quę inuenirentur ex accepta ſignificatione de multis ſpeciebus prędicari,dicerentur genera:quę autẽ ſolũ de ſingularibus vnius ſpeciei,dicerẽtur ſpecies: ipſa autem ſingularia,quę de nullis ſubiectis poſſunt prędicari,dicerentur indiuidua. Ita in cæteris poteſt declarari. Ecce habes intentionẽ ſecũdã,quę poſteriorẽ ſubſequuta eſt,& quaſi è priori enata. Ab illa enim ad hac profecta eſt humani animi ſagax induſtria.& pręſupponit hęc illam. Hoc ſcilicet eſt dici vocabulũ primæ intentionis,id eſt,circa quod ac ſimilia primũ verſata eſt imponẽtiũ intentio. Hoc eſt vocabulum primę impoſitionis,quod in illa prima rerũ impoſitione eſt inſtitutũ ad ſuã rem ſignificãdã. Secundę autẽ intentionis vocabula ſunt,circa quę nõ primũ ſtudiũ primáque attẽtio & intentio imponentiũ fuit,ſed poſterius ex prima impoſitione facta excitata eſt impoſitorũ intẽtio ad ipſa quoque poſterius certę ſignificationi deſtinãda. Et hęc ſunt impoſitionis ſecũdę vocabula,quę in iſta ſecũda impoſitione poſt primã ſubſequuta,ſuę ſignificationi ſunt deputata. Hęc eſt vera & indubitata ſup prędictis Boetii ſentẽtia,quã nos idcirco prolixius declarauimus,quoniã pulchra eſt cõſideratio,ſed captu ſatis difficilis,vt ferè ſunt(iuxta prouerbiũ, difficilia quę pulchra. Hęc aũt vocabula ſecundæ impoſitionis ſiue intẽtiõis,nõ ſignificãt res ipſas foris exiſtẽtes,nec ſubſtãtias,nec eorũ realia accidẽtia,ſed tãtũ habitudines quaſdã & cõparatiões ſiue relatiões intellectus humani, quas proinde relatiões ratiõis appellare ſolẽt:quæ nõ in ipſis

ſunt rebus,

ſunt rebus,ſed tãtũ in intellectu humano. Quod ita euidẽter monſtratur.Quòd enim vox homo dicatur nomẽ & nõ verbum, quòd vox homo ſit ſpecies & non genus, quòd rationale differentia & non proprium, manifeſtum eſt non eſſe ex parte alicuius rei vel realis proprietatis,in ipſa voce realiter inexiſtentis.Nam ſi nulla omnino circa vocem illam fiat mutatio realis, ex ſolo arbitrio hominũ poterit fieri,vt vox illa homo ſit genus, & non ſpecies: contrà, animal fiat ſpecies,& non genus: rationale proprium, & non differentia: riſibile differentia, & non proprium. Videlicet voce intacta & inuariata permanente, tantum ex ſuo arbitrio, homines authoritate præcellentes in lingua Latina, decernant vocabula,homo & animal,permutare exnunc ſignificationẽ:item rationale & riſibile,vt quod hactenus latinis ſignificauit animal,poſt hac ſignificet homo,& econtrario : quod hactenus rationale,poſt hac riſibile:proculdubio ex hac tantum mutatione humani arbitrii ſine vlla ſui mutatione,iam erit homo genus:animal ſpecies,rationale proprium,riſibile differẽtia. Velint quoque homo iã ſignificare, quod hactenus amo ſignificauit, & econtrario, ſtatim erit vox homo ſine ſui reali mutatione verbum, & coniugabitur per perſonas homo,homas, homare. Amo autem nomen erit, & declinabitur amo amonis amoni. Patet ergo, quòd nullam realem proprietatem vel accidens vllum realiter inexiſtens ipſis rebus ſignificent termini ſecundæ impoſitionis. Ex quo deinde manifeſto cõſequio infertur,quod in principio huius capitis diximus, prædicationes illas,in quibus prædicantur termini ſecundæ impoſitionis de terminis primæ impoſitionis eſſe extrinſecas.Videlicet in promptu eſt ratio:quoniam quod per prædicatum ſignificatur,non eſt in illo,quod per ſubiectum ſignificatur in ipſo,videlicet vocabulo pro quo eſt in tali prędicatione ſemper ſubiecti acceptio. Terminus enim primæ impoſitionis(vt eſt regula Dialecticorum)qui ſubiicitur reſpectu prædicati, quod eſt terminus ſecundæ impoſitionis, non illic accipitur pro ipſa re,ad quam ſignificandam ex primaria impoſitione eſt impoſitus, ſed pro ipſomet vocabulo, quatenus eſt ſignificatiuum talis rei.

CAPVT XXVIII.

De differentia quinque prædicabilium ſecundum diuerſos modos prædicandi.

Differentia autē quinque prædicabiliū,tametſi ex prædictis ſatis colligitur,placet tamē hic breuiter eā repetere.Sciendū itaq; eſt,genus & ſpeciē differre ſecūdū ſubiicibiliū diuerſitatē,nimirū quòd genus prædicetur de ſpecie differentibus,ſpecies verò de ſolis numero differentibus: cæterū,ipſe prædicandi modus,quo hęc tātū de numero differentibus,illud de differentibus ſpecie prædicatur,idē eſt,nempe in eo quod quid eſt,in reſponſione ad interrogatiuum ſignū quid. In reliquis autē,ex ipſo prædicandi modo potiſsimū accipienda eſt differentia. Habet enim genus & ſpecies alium modū prædicandi,quàm habeat differentia,aliū quàm propriū,aliū quàm accidens,differentia itē alium habet à genere & ſpecie,itémque à proprio & accidente:faciúntque hi modi prædicādi,ordinatas prædicationes diuerſi generis. Genus enim & ſpecies quoniam ad interrogationē quid eſt,reſpondentur de ſubiicibilibus,prędicationes faciūt,quas(licet confictο,tamē ad rem ſignificandā apto ſatis vocabulo) vocāt Dialectici quidditatiuas. In illis enim ſubiecti quidditas, id eſt,quid ſit,exprimitur,vt in ſuperioribus factū eſt dilucidum. Differentia verò nō prędicatur quidditatiua prædicatione,quoniā nō ad interrogationē quid eſt,reſpōdetur, neq; qd res ſit, exprimit:ſed prædicatur in eo quod quale qd eſt,neq; quomodolibet quale,ſed eſſentialiter. atque idcirco prædicationē eſſentialem facit & qualitatiuā,vt rebus ſecundum neceſsitatē accōmodemus apta vocabula. Poteſtque hęc differentiæ de ſuo ſubiicibili prædicatio,eſſentialiter qualitatiua, vel eſſentialis & qualitatiua nuncupari. Indicat enim de re,qualis eſſentialiter exiſtat: & eſſentialē ipſius qualitatē(vt ſic Porphyriano more loquamur) aſsignat. Propriū autem,neq; quidditatiuā facit prædicationē.quoniā non in eo quod quid eſt,prædicatur:neq; eſſentialē: quoniā nō eſſentialiter de ſubiecto prædicatur,qualitatiuam tamē facit, ſed accidentalē,id eſt,nō eſſentialē,neceſſariā tamen. Vnde prędicatio proprii de ſuo ſubiecto,accidētalis & neceſſaria rectè

nuncupabi

nuncupabitur, ſic accipiendo accidentaliter largè, vt valeat, non eſſentialiter. Indicat enim propriũ, qualis ſit res neceſſariò, & non eſſentialiter. Nouiſsimè autem omnium accidens prædicationem facit contingentẽ: quoniã videlicet ſubiecto prædicatum conuenit contingenter, ita vt adeſſe poſſit & abeſſe prædicari & negari. Indicat enim de re qualis ſit contingenter. His verò de prędicabilibus ita determinatis & aſsignatis per ſingula, finem huic imponamus tractatui, ad omnipotentis Dei gloriã, qui ſua prouidiſsima æternæ ſapiẽtiæ diſpoſitione ſic res rerumq́ue naturas aptiſsimo digeſsit ordine, vt quicquid de vniuerſa rerũ natura cogitari poſsit, id ſub quinque vocum determinatione poſsit comprehendi. Ipſi honor & gloria in ſecula ſeculorum, Amen.

LIBRI SECVNDI

CONSIDERATIONIS DIALECTICAE, QVI DE PRAEDICAMENTIS INSCRIBITVR

PRAEFATIO.

INFINITAM rerum ab optimo maximoq; Deo, ad oſtentationem immẽſæ potẽtiæ, ſapientiæ, atque bonitatis ſuæ cõditarũ, varietatẽ, quoniã ſigillatim nõ potuit humanũ ingenium īueſtigare atque pertractare, laborioſa ſagacitate infinitatẽ illam particulariũ, in pauca aliquot vniuerſalia coëgit, ſub quibus illa omnia, tã multa, tam varia, tam ab inuicem diſtãtia, ſaltem generatim cõcluderet, quæ diſtinctè & ſigillatim nequiſſet cõprehẽdere. Hæc ſunt decẽ illa prima genera, ſubſtantia, quãtitas, qualitas, ad aliquid, agere, pati, vbi, quãdo, ſitus, & habitus: ad quorũ aliquod neceſſe eſt redigi, quicqd in creatis rebus, vel ſubſtantiale, vel accidentariũ poſſet reperiri. Propter quod & prima vel generaliſsima genera appellantur, eò quòd ante ipſa nõ ſint alia priora genera, & ipſis ſubiiciãtur cætera omnia. Dicũtur quoq; κατηγόριαι, id eſt, præ-

dicamēta, quòd ipſa de alijs omnibus generibus & ſpeciebus atque indiuiduis ſingula de ſibi ſubiectis prædicentur. De his igitur decē primis generibus vniuerſali ſignificatione totam rerū infinitatem complectētibus, in pręſenti libro ſermo inſtituitur: in quo Ariſtotelis philoſophorū facilè principis ordinem atque determinationem præcipuè inſequimur, quomodo in præcedenti quinque prædicabilium libro Porphyrij potiſsimum traditionem pro viribus fuimus inſequuti.

CAPVT PRIMVM.

De triplici acceptione termini prædicamentum.

ET primùm quidē de Categoriæ ſiue prædicamenti vocabulo (ne ignoto nomine quis hæreat) ſciendum eſt, triplici ipſum ſignificatione vſurpari. Interdum enim generaliter pro vocabulo quolibet, quod dicitur ſiue prædicatur de alio, ſumitur: vt homo, equus, album, nigrum, currere, iacere dicantur prædicamenta, & in ſumma quicquid poteſt de altero prædicari. In quā ferè ſignificationem, vocabulo iſto vſus eſt diuus Gregorius, homilia ſeptima dicens: Ioannem Baptiſtā ad ſe venientibus reſpondiſſe prædicamenta vitæ, id eſt, verba vitæ, verba ſcilicet veritatis & iuſtitiæ. Atque hoc modo omnia vocabula, quæ in ordine quolibet prædicamentali ponūtur, prædicamenta dici poſſunt. Secūdò prædicamētum accipitur pro tota aliqua collectione & coordinatione generū ac ſpecierum, ſub vno aliquo genere generaliſsimo, ſecūdū ſuū ordinē diſpoſitorū. Vt tota illa coordinatio generū & ſpecierū ſub genere ſubſtātia, quę in libro prædicabiliū poſita eſt, dicitur prædicamentū ſubſtātię, videlicet à genere ſupremo (quod caput eſt totius collectionis, & quaſi primum principiū) habēs appellationē. Hoc modo accipitur prædicamentū, cū dicitur apud Dialecticos, vocabulū aliquod in hoc aut illo prædicamēto cōſtitui, id eſt, in hac aut illa collectione prædicamētali. Tertiò prędicamētū accipitur ſpecialiter pro ipſo quod eſt ſummū, in aliquo prædicamētali ordine, nēpe pro primo tātū & generaliſsimo genere. Atq; in hac ſignificatione ſumitur prędicamētū, cū dicitur: Homo eſt ſub prędicamēto ſubſtātiæ, id eſt, ſub illo prædicamēto quod eſt ſubſtantia. Sic dicimus ſubſtantiā eſſe, primū prædicamētum,

quantitatem

quantitatẽ ſecundũ prædicamentum,&c.In propoſito igitur cùm dicimus,librum iſtum de prędicamentis pertractare,accipiendũ eſt prædicamentum vel ſecundo vel tertio modo. Tractat enim liber iſte de primis decẽ generibus, atque etiã de totis coordinationibus,quarum illa ſunt capita.

CAPVT II.

De antepredicamentis.& primùm de æquiuocis.

ANtè quàm ad prædicamentorũ determinationẽ procedat Ariſtoteles,quædã præmittit ad eorũ cognitionẽ, pręparamenta ſiue pręambula:quę proinde à recẽtiorib⁹,nõ impropriè efficto vocabulo, appellata ſunt antepræedicamenta,quaſi ante prædicamentorũ determinationẽ tradita. Hæc ſunt definitiones tres:nẽpe æquiuocorum,vniuocorũ, & denominatiuorum,diuiſiones duæ,& duę item regulæ. Quæ omnia eò ordine,quo ab illo ſunt poſita nobis, veniunt declaranda,priuſquam prædicamentorum aggrediamur elucidationem.Definitio igitur æquiuocorum hæc eſt:

Aequiuoca dicuntur,quorum ſolùm nomẽ eſt commune,& ratio ſubſtantię ſecundum illud nomen eſt diuerſa. Definitio æquiuocorum

Pro cuius definitionis intellectu notandũ eſt æquiuocũ dici dupliciter.Interdũ enim dicitur ęquiuocũ,vocabulum ipſum quod plura habet ſignificata,vel poti⁹ ſignificationes plures:quẽadmodũ dictio canis habet plures ſignificationes, quarũ vna ſignificat animal domeſticũ,quod latrãdo domũ ſeruat,altera cęleſte ſydus illud,quo ſe prodẽte ardor immodicus exurit ſegetes. vnde caniculares dies vulgò appellãtur. Quas duas ſignificationes nemo dubitat eſſe diuerſas.Interdum verò ęquiuocũ dicitur ipſum ſignificatũ,& ęquiuoca dicũtur ipſa ſignificata diuerſa:quæ ſic per idem vocabulũ ſignificãtur,mediãtibus diuerſis ſignificationib⁹ ſiue cõceptibus. Vt canis domeſticus latrãs,& cæleſte illud exurẽs ſydus, æquiuoca ſunt:cõparatione ad vocabulũ canis,per quod ambo ſignificantur,mediãtibus diuerſis ſignificationib⁹ aut cõceptibus. Quod ſignãter adijcitur,quoniã nõ omnia plura ſignificata eiuſdem vocis, dicũtur æquiuoca in compara-

tione ad illam vocem, ſed oportet plura illa ſignificata ſecũdum diuerſas ſignificationes, aut diuerſos conceptus ſignificari. Homo nãque & equus diuerſa ſunt ſignificata vnius termini animal, nõ tamẽ æquiuoca ſunt, ſed vniuoca: quoniam licet plura ſint ſignificata vnius termini animal, ſignificãtur tamen per illũ mediante vno conceptu, vel ſecundũ eandẽ ſignificationẽ. Secundũ vnã quippe & eandẽ ſignificationẽ, & ſecundum conceptũ ſiue cogitatũ vnum genus animal, ſignificat hominẽ, equum, aſinum, & omnes ſpecies. Interdum itaque æquiuocũ dicitur ipſa dictio plures habens ſignificationes, interdum verò ipſum ſignificatũ, quod per dictionem talẽ ſignificatur. Ad quarũ duarũ acceptionũ diſtinctionem, recentiores non incõmodè effictis vocabulis, prius appellant æquiuocũ æquiuocans, id eſt, æquiuocè plura ſignificans: poſterius dicunt, æquiuocũ æquiuocatũ, id eſt æquiuocè ſignificatũ. Hoc præmiſſo, ad elucidandã Ariſtotelis ſu prapoſitã definitionẽ accedamus. Quæ licet poſſit & æquiuocantibus & æquiuocatis citra abſurditatem, ſuo modo applicari: cõmodius tamen de æquiuocatis intelligitur hoc mõ: Aequiuoca æquiuocata, dicuntur alicuius vocabuli plura aliqua ſignificata, quibus ſolũ nomen æquiuocans cõmune eſt, per ſignificationem atque etiam per prædicationẽ: ſed ratio ſubſtantiæ ſecundũ illud nomen eſt diuerſa, id eſt, licet idem nomen plura ſignificet, & de illis prædicetur: nõ tamen ſecũdum eandem rationẽ, vel ſecundũ eundem conceptum eſſentialẽ, vel ſecundũ eandem definitionẽ ſubſtantialẽ. Exempli gratia, canis latrãs in domo, & canis æſtuans in cælo, plura ſunt ſignificata, quibus vnũ nomẽ canis, in ſignificãdo, atque etiã in prædicãdo, cõmune eſt. Dictio ſiquidẽ canis, vtrũque ſignificat, & de vtroq; prædicatur. Verũtamen ſolum nomẽ cõmune eſt illis, ita quod nõ eſt cõmunis ratio ſubſtãtiæ, ſed diuerſa: quia nõ ſecũdũ eãdẽ ſignificationẽ, canis vtrũque ſignificat, nec mediante vno eodẽmque cõceptu, ſed mediãtibus diuerſis ſignificationibus & cõceptibus. Ideo plura illa ſignificata, dici debent æquiuoca æquiuocata, cõparatione ad

*** Ratio ſubſtãtiç.

terminũ canis, æquiuocè illa plura ſignificãtem. Per rationem autem ſubſtantiæ, quidã intelligunt conceptũ ſubſtantialem

tialem ſiue eſſentialem, alij definitionē eſſentialē, vel (ſi deſit definitio) deſcriptionē. Et vtrūque ferè in idē redit. Siquidem ad inuicē cōnexa ſunt, diuerſus conceptus, & diuerſa definitio: vt ſi terminus aliquis plura ſignificet mediãtibus diuerſis cōceptibus, etiā de eiſdem dicatur, ſecundū diuerſas rationes, ſiue definitiones: cōtrà verò, ſi mediãte vno conceptu eſſentiali, etiā mediãte vna definitione eſſentiali. Exēpli gratia, animal mediãte vno eſſentiali conceptu, ſignificat hominē, equum, aſinum, &c. idcirco de omnibus illis etiā ſecūdum vnam rationē, ſiue definitionē eſſentialem prædicatur. Homo enim eſt animal, quia corpus animatū ſenſibile: equus itē eſt animal, quia corpus animatū ſenſibile: atque ita in reliquis. Cōtra verò terminus canis, quia ſecūdū diuerſas ſignificationes, aut mediantibus diuerſis conceptibus ſignificat ſydus vrēs & latrãs animal, idcirco nō ſecundū vnam definitionem vel rationē de vtroq; dicitur. Si enim q̄ras, quare ſydus cæleſte illud canis dicatur, nō eadem aſsignabitur ratio, ac ſi quęratur de latrante animali, ſed longè diuerſa. Nihil itaque aut perparum refert, ſiue per rationem ſubſtantię, in hac definitione æquiuocorū, atque item in illa, quæ ſequitur vniuocorū, intelligatur cōceptus ſiue definitio. Si verò de æquiuocis æquiuocãtibus cuiquã placeat interpretari ſuprapoſitã definitionē, ad hunc modū eam explicabit. Aequiuocãtia dicuntur vocabula aliqua, quorū nomen eſt cōmune, id eſt, quę ſecundū nomen ſunt cōmunia, pluribus ſuis ſignificatis, ſed ratio ſubſtantiæ nominis eſt diuerſa, id eſt, diuerſa ratione ſignificant plura illa, aut de pluribus illis dicuntur. Verū prior expoſitio cōmodior minúſque torta videtur.

CAPVT III.

De æquiuoco à caſu & à conſilio.

EST autem duplex æquiuocū, nēpe ęquiuocū à caſu, & æquiuocū à conſilio. Aequiuocū à caſu dicitur, quod plura habet ſignificata æquè principalia, ita vt nō vnū ſignificet propter ſimilitudinē cū altero, vel relationē ad alterū. Sic dictio canis, ęquiuocū eſt reſpectu animalis latrãtis, & cęleſtis ſyderis. Sic dictio Petrus, ęquiuocè ſignificat hūc atque illū. Malus æquiuocè ſignificat arborē pomiferã, & malū na- „ Aequiuocū à „ caſu.

 uis,

„ AEqui„ uocũ à „ cõſilio. nis. Polypus ęquiuocè ſignat piſcẽ & morbum. Aequiuocum autẽ à cõſilio dicitur, quod plura habet ſignificata: ſed vnum principalius, & aliud minus principale, vtpote propter ſimilitudinẽ vel cõparationẽ, aut relationẽ ad ſignificatũ principale, vt homo æquiuocè ſignificat hominẽ viuum, quod eſt, ipſius principale ſignificatũ, & hominis imaginẽ depictã, aut ſculptã, aut fuſam, quòd eſt ſignificatum minus principale, vt pote quod nõ niſi propter ſimilitudinem imaginis cum viuo homine, ſecundũ lineamẽtorũ protractionẽ & colorũ diſpoſitionẽ, per dictionẽ homo repręſentatur. Sic Deus prima & pręcipua ſignificatione, ſignificat id quod naturã habet diuinã, ſiue quod ſecũdũ naturã Deus eſt: deinde minus principaliter quod ſola æſtimatione Deus putatur, ſignificat: itẽ & eos, qui ſecundũ aliqua participationẽ ſimilitudinis dij appellantur, vt iudices & prępoſiti populorũ dij appellantur in ſacris literis, eò quòd aliqua ex parte deo verò ſint ſimiles ſecũdũ acceptã ab eo poteſtatẽ atque authoritatẽ. Ita ſanũ principaliter id quod ſanitatẽ in ſe habet, ſignificat, nempe ipſum animal, quod in ſe habet ſanitatẽ. Minus autẽ principaliter ſignificat id quod ſanitatis eſt effectiuum, quo modo medicinã dicimus ſanã: atque etiã id quod eſt indicatiuũ ſanitatis, quomodo vrinã dicimus ſanam. Ratio autẽ harũ appellationũ, ſecundũ quã diſtinctè priora æquiuoca vocẽtur à caſu, iſta poſteriora à conſilio, hæc eſt: quoniã id quod plura habet ſignificata ęquè principalia, quorum nõ alterum propter ſimilitudinẽ cum altero, vel relationem ad alterũ ſignificat, manifeſtũ eſt caſu & fortuito nactum eſſe plures illas ſignificationes, nimirum quod caſu obtigerit idem vocabulum pluribus accõmodari ſignificationibus. Quod verò plura habet ſignificata, ſed alterũ tantum propter ſimilitudinẽ cum altero, vel comparationẽ ad alterũ, manifeſtũ eſt, id non caſu ſic obtigiſſe, ſed ex conſideratione, iudicio, & conſilio hominũ, qui cõſiderãtes ſimilitudinẽ huius cum illo, eodẽ nomine iudicant appellãdam ſimilitudinẽ, quo ipſum pręcipuum, cuius eſt ſimilitudo. Vt videntes ſtatuã Cæſaris ſimilitudinẽ habere in lineamentis atque habitus apparẽtia exteriori, cum viuo ipſo Cæſare, ſtatuã appellitant Cæſarem. Appellatur quoque

quoque iſtud æquiuocū à cōſilio alio nomine ἀνάλογον,qua ſi ſecūdū relationē aut comparationē plura ſignificans, verū tamen non dicitur dictio aliqua ἀνάλογον niſi reſpectu ſignificati alicuius minus principalis. Vt,verbi gratia, homo non dicitur analogum reſpectu hominis viui,quoniam nō ipſum ſignificat per relationem aut comparationē, ſed per propriā impoſitionem:analogum autem dicitur reſpectu hominis picti,quem non ex propria & primaria impoſitione,ſed ex ſimilitudine & comparatione ſignificat. Aequiuocum tamen à cōſilio dicitur, reſpectu amborum ſignificatorum alterius principalis,& alterius minus principalis.

CAPVT IIII.

Tres ponuntur de æquiuocis regulæ.

DE his autem æquiuocis tres ſolent poni regulæ, quarū prima & tertia omnibus generaliter conueniunt,ſecūda tantum æquiuocis à conſilio ſiue analogis.

Prior hæc eſt:

Nullum æquiuocum vt æquiuocum,poteſt conſtitui in vllo prædicamento,neque vlla definitione poteſt definiri, neque diuiſiōe diuidi.

De ęquiuoco prima regula.

Huius dicti ratio eſt,quia æquiuocum vt ęquiuocū nihil vnum ſignificat,ſed plura indeterminatē.Oportet autē determinatē vnū habere ſignificatū,quòd debeat in prædicamento conſtitui,aut definitiōe aliqua definiri:aut diuiſiōe diuidi. Quòd intelligi debet de diuiſione propriè dicta. Nā impropria diuiſiōe poſſet canis diuidi in canē latrātē,& ſydus cæleſte. Verū hæc potius enumeratio eſt ſignificationum termini ęquiuoci,quàm ipſius diuiſio. Signanter dicitur,ęquiuocū vt ęquiuocū,non poſſe in vllo prædicamento,&c. quoniā æquiuocum ſecundum vnam ſignificationem conſideratum, rectè in prædicamento cōſtituitur,& definitur,& diuiditur. Sic enim nō vt æquiuocum conſideratur,ſed vt vniuocum.

Secunda regula:

Secunda regula.

Analogum per ſe poſitum ſtat pro ſuo ſignificato famoſiori.

Hoc eſt,pro ſignificato præcipuo & primario accipitur, & pro eo vno verificatur id,quod dicitur. Dicitur aut per ſe poni analogũ,id eſt,æquiuocũ ęquiuocãs à cõſilio,quãdo nõ additur ei dictio alia,quæ ipſum trahat ad ſignificatũ minus principale,aut quę ipſum indicet pro minus prĩcipali accipi. Exẽpli gratia,dictio Cæſar,cùm dico, Cæſar eſt longus ſex pedes.Cęſar agit Romę:per ſe ponitur:quoniam nõ additur ei aliqua particula diſtrahens ipſum ad ſignificatũ alterũ mi nus principale,ſed in ſua cõſiſtit libertate.Ideo pro ſuo ſigni ficato pręcipuo ſine heſitatione accipitur.Cùm autem dico: Cęſar ſculptus,pictus,fuſilis, aut fictilis.item Cęſar terreus, vel aureus,vel argenteus,vel huiuſmodi aliquid manifeſtum eſt per aliquam illarum adiectionum diſtrahi terminum à ſi gnificato præcipuo ad ſecundarium & minus principale. Facilè enim quilibet intelligit illic non de vero Cęſare, ſed de eius imagine fieri ſermonem.

Tertia regula.

Tertia regula. Aequiuoco non debet eſſe vſus in diſciplinis,niſi fuerit diſtinctum.

Hoc eſt,niſi prius fuerit indicatũ, pro quo ſignificato debeat accipi.Cuius ratio eſt:quoniam ęquiuocũ indiſtinctum (vt rectè dici ſolet)cõfuſionẽ parit.A diſciplinis autẽ omnis confuſio longè arcenda venit, vtpote in quibus omnia cõuenit eſſe quàm ordinatiſsima,minimeq́; perturbata.Qui enim confuſioni & perturbationi rerũ vocumq́; ſtudẽt, hos cõſtat non bonę diſciplinę,ſed ſophiſticę cauillationis eſſe ſtudioſos.Hactenus de ęquiuocis æquiuocantibus,& ęquiuocatis à caſu,item & conſilio.Nunc ad vniuoca pergamus.

CAPVT V.

De definitione vniuocorum.

Definitio vniuocorũ. VNiuoca dicuntur,quorum & nomen eſt commune,& ratio ſubſtantiæ ſecundum illud nomen eſt eadem.

Huius definitionis intellectus,magna ex parte haberi põt ex ſuprapoſita & declarata definitione ęquiuocorum. Secundum comparationem ñanque omnia ſic dicenda ſunt de vni

uocis,

uocis,quemadmodũ illic de æquiuocis diximus. Quomodo enim æquiuoca diximus ęquiuocantia vel ęquiuocata,ſic vni uoca diximus vniuocãtia vel vniuocata. Vniuocũ quippe vniuocãs, eſt dictio vniuocè plura ſignificãs,id eſt,quę mediãte vno eſſentiali cõceptu plura ſignificat,aut ſecũdũ vnã orationẽ ſiue definitionẽ eſſentialem de pluribus prædicari poteſt. Vt animal genus eſt vniuocũ reſpectu omniũ ſpecierum ſuarum,quas omnes mediãte vno cõceptu eſſentiali ſignificat,& de quibus omnibus ſecundum vnã eſſentialẽ rationem ſiue definitionẽ prędicatur. Homo enim eſt animal,quia corpus animatum ſenſibile:& eadem ratione eſt equus, animal, & itẽ aſinus,atque ita in reliquis. Vniuocata verò dicũtur ipſa plura ſignificata,quæ ſic per vnum vocabulum mediãte vno conceptu eſſentiali ſignificantur. Ex his facile eſt ſupradictam Ariſtotelis definitionem exponere in hũc modũ: Vniuoca vniuocata dicuntur plura aliqua ſignificata,quorũ eſt vnum commune nomen vniuocans,id eſt, quę per vnum aliquod vocabulum vniuocãs ſignificantur: & non ſolũ nomen eſt illis commune,verùm etiam ratio ſubſtantiæ ſecundum illud nomen eſt eadẽ,id eſt,mediante eodem conceptu eſſentiali,per illud nomen ſignificantur, vel ſecundum eandem rationem ſiue definitionem eſſentialem. De eis prędicatur illud nomen. Quid autem ſit ratio ſubſtantię,patet ex dictis circa declarationẽ definitionis ęquiuocorum. Signanter verò in definitione dicitur, quòd ratio ſubſtantiæ ſecundum illud nomẽ cõmune,debeat eſſe eadem: quoniam ad rationem vniuocorum non ſufficit quamlibet rationem eſſe cõmunem:ſed oportet rationem ſubſtãtię eſſe cum nomine cõmunem:id eſt, oportet vocabulum illis ſignificatis pluribus conuenire ſecundum eundem conceptum eſſentialẽ,vel ſecũdum eãdem definitionem eſſentialem. Homo enim & equus nõ poſſunt dici vniuocata reſpectũ albi:attamen homo & equus habent nomẽ albi ſibi commune,ſiue per prędicationẽ, dicendo,homo eſt albus,equus eſt albus: ſiue per ſignificationem & conceptum, quoniam album generali ſignificatione omnia illa in quibus eſt albedo,ſignificat. Verùm non eſt illis ſecundũ nomẽ iſtud ratio ſubſtãtiæ eadem. Nam ratio albi

Exponitur definitio.

non eſt homini & equo ſubſtãtialis,ſed tantum accidẽtalis.

CAPVT VI.

De quibuſdam ad cognitionem denominatiuorum ſpectantibus.

*** PRo intellectu definitionis denominatiuorum,quã ſubſequenter ponit Ariſtoteles, præmittenda eſt differentia, quã ponunt Dialectici conformiter ad cõmunem vſum & modum loquendi inter terminos concretiuos ſiue concreta, & terminos abſtractiuos ſiue abſtracta. Terminus cõcretiuus ſiue concretũ,dicitur vocabulũ,quod de ſubiecto aliquo per ſemetipſum accidẽtaliter prædicatur. Huiuſmodi ſunt nomina aut verba,quæ à Grãmaticis adiectiua appellantur:vt albus,niger,doctus,ſedere,currere,&c. Hæc enim de ſubiectis per ſemetipſa prædicantur accidentaliter,dicendo:Petrus eſt albus,niger,ſtudet currit. Dictũ eſt aũt de prędicatione accidentali,quoniã propriè nõ dicitur terminus cõcretiuus ille, qui ſolũ eſſentialiter de aliquo prædicatur. Vt hõ licet prędicetur verè de hoc homine & de illo,nõ propriè tamen cõcretum dicitur,licet aliquãdo ſic minus propriè dicatur. Terminus autem abſtractiuus ſiue abſtractum, dicitur vocabulũ ſignificans aliquam formã accidentalem ſubiecto alicui inexiſtentem:per ſemetipſum tamen nõ poteſt de illo ſubiecto verè prædicari,ſed tantũ mediante altero termino adiectiuo ſiue concretiuo:vt albedo,nigredo,ſeſsio,curſus, & huiuſmodi infinita. Significant enim iſta nomina formas accidentarias inexiſtẽtes ſuis ſubiectis. Attamẽ nõ per ſemetipſa poſſunt prędicari de ſubiectis illis,quibus inſunt res per ea ſignificatę. Nõ enim verè quis dixerit: Petrũ eſſe albedinẽ, aut nigredinẽ,curſum aut ſeſsionem. Sed mediantibus alijs terminis adiectiuis debent iſta prædicari, dicendo: Ioannem eſſe album vel nigrum,ſedere, vel currere. Inter hæc autẽ abſtracta & cõcreta eſt quędam conuenientia,& quædam differentia. Siquidẽ abſtractum & ſuum concretum in principali ſignificato conueniunt,ſed in minus principali differũt. Abſtractum enim ipſam formam accidentariam nudè reprę̨ſentat,concretum verò formã quidem illam principaliter ſignificat,nõ tamen nudè ipſam, ſed cum ipſa ſimul ſubiectũ cui ineſt

Quid ſit cõcretũ.

Quid ſit abſtractum.

Differentia inter concreta & abſtracta.

ineſt, quoniam ipſam formam tanquã inexiſtentem ſubiecto ſignificat. Exempli gratia, terminus albedo, nihil niſi puram formã accidentariam in ſuo conceptu repræſentat: albũ verò, principaliter quidẽ ſignificat illam formã accidẽtariã, ſed circa ſubiectũ eã determinat, quod non facit terminus albedo, id eſt, ſignificat formã illã tanquã ſubiecto ĩexiſtẽtẽ, ſicq; minus principaliter & ſecũdariò ipſum ſubiectum ſignificat.

Atque hinc procedit, quòd terminus abſtractiuus per ſemetipſum verè non poſsit dici de ſubiecto, cui tamen res per ipſum ſignificata verè & realiter inexiſtit. Nimirũ quia tantum formam ſignificat, non etiam ſubiectũ. Nullus autẽ terminus poteſt verè prædicari de eo, quod in ſuo conceptu nõ ſignificat. Terminus autem cõcretiuus, quia in ſuo conceptu ſubiectum ſignificat, tanquã id quod in ſe formã accidentalẽ habet, ob hoc rectè quoque per ſemetipſum, & verè põt prædicari de ſubiecto. Atque ex his facile eſt intelligere rationem huius appellationis, quare videlicet cõcreta, & abſtracta appellẽtur. Nimirũ abſtracta dicũtur, eò quòd ſignificẽt formã nudam & quaſi abſtractã à ſubiecto, ita vt ipſum non ſimul cum forma ſignificent. Cõcretum verò dicitur, eò quòd ſubiectũ cõcernat, ſimulq; ſubiectũ cum forma repræſentet, & in ſuo conceptu velut coniungat atque cõmiſceat, nempe vno conceptu ſuo ſignificans & formam, vt inhærentem, & ſubiectum, vt in ſe eam continẽs. Hac etiã ratione vidẽtur à Grãmaticis nominata eſſe adiectiua, verba vel nomina, quòd videlicet ſignificent formã accidentariã tanquam adiacentẽ rei, ſiue quatenus rei inexiſtit. Hæc autẽ quę diximus ſic appellari cõcreta vel adiectiua vocabula, Ariſtoteles in præſente definitione vocat παρώνυμα, id eſt, denominatiua eadẽ vtique ratione, nimirum quòd ſecundũ huiuſmodi vocabula debeat fieri denominatio ſubiectorũ, & quòd ipſa denominationẽ ſuam, qua ſubiectum denominant, habent à nomine abſtracto, id eſt, à re per ipſum ſignificata. Forma enim accidentalis in ſubiecto exiſtens, ipſum ſemper aliquale denominat, dans ei eſſe quoddam accidentarium: quæ quidem denominatio cùm non poſsit aptè veréque fieri per nomen abſtractum, neceſſe eſt eam fieri per concretum ſiue denomina-

Cõcreta & abſtracta quare ſic appellentur.

minatiuum. Vt iuſtitia in Petro exiſtens, ipſum denominat appellarique facit, non per abſtractum nomen iuſtitiam, ſed nomine concreto iuſtum. Petrum nanque habentem in ſe iuſtitiam, non denominamus iuſtitiam, ſed iuſtum: Ita eum, in quo eſt actio vel paſsio, curſus vel ſeſsio, denominamus ab huiuſmodi formis accidentarijs agentem, patientem, currentẽ, ſedentem, non actionem, paſsionem, &c. Vnde pro dictorum clariori notitia, ac poſt explicandę definitionis faciliori intelligentia, tria hic adinuicem pertinentia, & velut cohærentia, ſed ab inuicem diſtincta aſsignamus, nempe denominans, denominatiuum, & denominatum. Denominans, appellatur ipſa forma accidentaria, quæ ſubiectum denominat aliquale, vt albedo, curſus, & huiuſmodi.

Quid ſit denominans, denominatiuum & denominatum.

Denominatiuum dicitur ipſum vocabulum, quo mediãte fit denominatio, vt iam dictum atque declaratum eſt.

Denominatum verò dicitur ipſum ſubiectũ, quod à forma denominante ſecundum vocabulum denominatiuũ denominatur aut appellatur tale vel tale. Exempli gratia: Humilitas eſt denominans, humilis eſt denominatiuum, homo eſt denominatũ, quia ab humilitate homo denominatur humilis. Denominans verò & denominatum poſſunt indifferenter dici res vel termini. Ipſa nanque forma accidentaria inexiſtens ſubiecto realiter, propriè dicitur denominans, vel minus propriè ipſe terminus, qui formam illam nudã ſignificat, terminus videlicet abſtractiuus. Ita ſubiectũ illud, in quo realiter eſt forma, propriè dicitur denominatum, vel minus propriè terminus ipſe ſubiectum ſignificans. Denominatiuum verò non poteſt dici niſi ipſe terminus, quo mediante fit denominatio, & per quem ſimul denominans forma cũ ſubiecto denominato ſignificatur. His pręmiſsis, ad explicandã Ariſtotelis definitionẽ accedamus, quæ talis eſt:

CAPVT VII.

Explanatio definitionis denominatiuorum.

Definitio denominatiuorum.

DEnominatiua dicuntur, quęcunque ab aliquo ſolo differentia caſu ſecundum nomẽ habent appellationem.

Quam

Quam definitionem ita intellige: Denominatiua ſunt vocabula, quæ ab aliquo denominante ſiue abſtractiuo vocabulo, aut ab aliquibus abſtractis, differũt ſolo caſu, id eſt, ſola finali terminatione, vel trãſfiguratione, ita vt in principio vocis ſint cõuenientia: & deinde ſecundũ illud nomẽ habẽt appellationem, id eſt, accidentalem habent prædicationẽ, ſecũdũ rem per nomen illud abſtractum ſignificatam. Hæc enim accidentalis prædicatio, in propoſito appellatur denominatio. Exempli gratia, humilis, ſuperbus, vocabula hæc ſunt denominatiua. Nam à ſuis abſtractis ſiue denominãtibus (quæ ſunt humilitas & ſuperbia) differũt ſola trãsfiguratione ſiue terminatiõe finali, quę in propoſito caſus appellatur. In principio nãque cõueniũt, neq; niſi in finali terminatiõe eſt differẽtia. Deinde appellationẽ habent ſecundũ illa abſtracta, id eſt, accidentalẽ prædicationem, ſecũdum res per nomina abſtracta ſignificatas: quoniã humilis & ſuperbus accidentaliter prędicãtur de ſubiectis, ratione humilitatis & ſuperbiæ, dicendo: Iſte eſt humilis, ille ſuperbus. Circa quã definitionẽ aduerte, triplicia diſtingui ſolere denominatiua, nempe voce tantum, ſignificatione tãtum, voce & ſignificatione ſimul: in propoſito tamẽ ſola definiuntur denominatiua voce, & ſignificatione. Denominatiuũ voce tantũ dicitur, quòd cum aliquo abſtracto habet quidẽ ſecundũ vocẽ conueniẽtiam in principio. & differẽtiã in terminatione finali, ſed non conuenit cum eo in ſignificatione, nec habet ſecundum rem per ipſum ſignificatam denominationẽ, ſiue accidentalem prædicationem. Vt pugillator eſt denominatiuum voce tantũ, reſpectu pugillatoriæ, accipiendo eam, vt ſignificet habitum artis pugillandi: pugillatorẽ verò, vt ſignificet naturalem potentiã ad pugillandũ. Sic enim licet in principio conueniant, & differant in fine, in ſignificatione tamẽ non cõueniunt: neq; habet concretum appellationẽ ſecundum rem per abſtractũ illud ſignificatã. Non enim dicitur quis pugillator ſecũdũ illã ſignificationẽ ab habitu artis, ſed à naturali potẽtia. Ita ſomnolentus reſpectu ſomni eſt denominatiuum voce tãtũ, quia nõ dicitur quis ſomnolẽtus à ſomno, ſed à ſomnolentia. Sic curſor reſpectu curſus, eſt denominatiuũ voce

tantum:

» De nominatiuum voce tãtum.

tantum:quoniam non dicitur quis curſor à curſu, ſed ab habitu & arte,quæ curſoria dicitur. Ita quoque in alijs dicēdum.

Denominatiuum ſignificatione tantum.

Denominatiuum autem ſignificatione tantum dicitur, quod cum aliquo abſtracto conuenit in ſignificatione, ſecundum rem per ipſum ſignificatam habet denominatiuam prædicationē:attamen ab eo non differt ſola finali terminatione,verumetiam in principio. Vt dormiēs eſt denominatiuū ſomni ſecundum ſignificationem: quoniam à ſomno animal denominatur dormiens. Sic probus aut ſapiēs,aut ſtudioſus, eſt denominatiuum virtutis. Eum enim,qui virtutem habet, dicimus probum,aut ſapientem, aut ſtudioſum: virtuoſum autem nō dicimus,quoniā vox illa Latinis auribus eſt incognita. Maximè autē in Græco idiomate nomini ἀρετῇ, quod virtutem ſignificat,nullum propriū concretū inuenitur, ſed aſſignatur illi propter defectum σπουδαῖος,id eſt, ſtudioſus.

Denominatiuum voce & ſignificatiōe.

„ Denominatiuum autem voce & ſignificatione ſimul dicitur, quod cum aliquo abſtracto conuenit in principio, & differt in fine, & inſuper ſecundum rem per illud idem nomen ſignificatā habet denominationem, ſiue vt denominet aliud, ipſum videlicet,in quo fuerit res per abſtractum ſignificata,vt albū reſpectu albedinis,ſomnolentus reſpectu ſomnolentiæ. Atque hæc ſola denominatiua in definitione Ariſtotelis intelliguntur definiri. Denominatiua quippe voce tantum excluduntur à definitione, per ſecundam eius particulam,eò quòd nō habeant appellationem ſecundū illud nomen. Denominatiua autē ſignificatione tantum,abijciuntur per partem priorem:videlicet quia non differunt ſolo caſu ab abſtracto. Nō enim ſolo caſu,id eſt, ſola finali terminatione differunt, quæ etiam differunt in principio.

CAPVT VIII.

De prædicatione æquiuoca, vniuoca, & denominatiua.

Prædicatio æquiuoca.

„ EX prædictis triplex ſumitur prædicatio, nempe æquiuoca, vniuoca, & denominatiua. Prædicatio æquiuoca eſt, in qua æquiuocum æquiuocè ſumptum, prædicatur de aliquo ſignificatorū ſuorum. Quæ prædicatio à diſciplinis reijciatur, tanquā incōmoda ad docendum vel diſcendū

propter

propter confuſionem indiſtincti vocabuli. Prædicatio vniuoca dicitur, in qua prædicatur vniuocum de aliquo ſuo ſignificato, id eſt, vniuocans de vniuocato. Vt hō eſt animal, equus eſt animal, iuſtitia eſt virtus, ſuperbia eſt vitium. Et vniuerſaliter, omnis prędicatio generis de aliqua ſpecierū, eſt vniuoca: itē ſpeciei de indiuiduis. Adijciunt quoque prædicationē eſſentialis differentiæ de ſpecie conſtituta, & eius indiuiduis. Prædicatio autē denominatiua dicitur, in qua denominatiuū prædicatur de ſubiecto ſiue denominato. Vt Petrus eſt iuſtus, fortis, bonus, humilis, & cætera. Et vniuerſaliter omnis p̄dicatio accidētalis de ſuo ſubiecto, dicitur denominatiua. Adijciūt quoq; hi prędicationē proprij de ſuo ſubiecto. Vt hō eſt riſibilis. Habet enim etiam proprium, ſecundum rem per abſtractū ſignificatam denominationē, id eſt, accidentalem prædicationem, ſi accidentalis prædicatio ſumatur largius. Hactenus anteprædicamentales Ariſtotelis definitiones tractauimus, nunc ad diuiſiones tranſeamus.

» Prędicatio » vniuoca.

» Prędicatio » denominatiua.

CAPVT IX.

Prima diuiſio antepredicamentalis.

EOrum quæ dicuntur, alia ſecundum complexionem dicuntur, alia verò ſine complexione.

Prima diuiſio.

Cuius diuiſionis ſententia eſt, terminorū quoſdā eſſe cōplexos ſiue cōpoſitos ex pluribus, quoſdā eſſe ſimplices, incōplexos atque incōpoſitos. Terminus incōplexus dicitur, qui ex pluribus dictionibus ſignificatiuis non cōponitur, vt iuſtus, ſuperbus, homo, equus, currere, ſedere, & cætera. Terminus aūt complexus dicitur, qui ex pluribus dictionibus ſignificatiuis adinuicē rectè vnitis cōponitur. Vt homo albus, Petrus et Ioānes, Petrus eſt probus. Ioānes eſt doctus, &c. Signāter dicitur, ex pluribus dictionibus ſignificatiuis, quoniā terminum complexū nō facit compoſitio ſyllabarum aut literarū, neque etiā dictionū plurium non ſignificantiū, ſed tātum cōpoſitio plurium ſignificatiuarum dictionum. Imò neque hoc ſufficit ad terminum complexum, quod cōponatur ex partibus, quæ extra compoſitionem per ſe ſumptæ, ſunt ſigni

» Terminus cō » plexus.

ſignificatiuæ,ſed oportet in illa complexione eas habere ſignificationem. Quod dicimus propter nomina,quæ appellātur figuræ compoſitæ, quemadmodum corpus animatum, vt pro genere accipitur, reſpub.aliáque huiuſmodi. Hæc enim propriè non dicuntur cum complexione, ſed ſine complexione: quoniam licet ex partibus componantur per ſe & ſeparatim ſignificatiuis, illic tamen in compoſitione illa nō ſignificant. In nominibus enim compoſitæ figuræ partes nihil ſignificant, ſed ex compoſitione partium reſultat vna totius nominis ſignificatio. Alioqui ſi partes accipiantur vt ſignificantes,non erit compoſitum nomen, ſed oràtio appellari debebit. Oportet ergo terminum complexum ex partibus in ipſa complexione ſignificantibus componi.

Signanter quoque dictum eſt, ex partibus rectè adinuicem vnitis,quoniam terminum complexum non facit multarum dictionum etiam ſignificantium, ſine ordine coaceruatio, niſi adinuicem rectè fuerint ordinatæ atque coūnitæ. Nam ſi dixero ſine coniunctione,homo.equus,bos,Grammaticus,Logicus, Muſicus,complexum nullum terminum habebo, ſed multos incomplexos terminos: quoniam non eſt ibi debita partium vnio. Non enim ſecūdum aliquam Grammaticam conſtructionem ſiue compoſitionem vniuntur. Cùm verò adinuicem plures dictiones ſecundum aliquā grammaticam conſtructionem bene vniuntur,inde terminus complexus efficitur. Vtpote cùm per coniunctionem adinuicem vniuntur,dicendo homo & equus,Petrus vel Paulus: vel ſine cōiunctione ex vi alterius regiminis, vtpote adiectiui & ſubſtantiui,dicendo, homo iuſtus: Vel demonſtratiui & rei demonſtratæ,dicendo,iſte homo: vel poſsidentis & rei poſſeſſæ,dicendo,domus Petri:vel ſecundum appoſitionem cōiungendo in eodem caſu adinuicem pertinētia,vt animal homo,Virgo Maria:atque ita in cæteris,quæ apud Grammaticos tractantur exactius. Quemadmodum enim nō facit ædificium vnum, multorum lignorum & lapidum aceruus,niſi fuerint partes adinuicem debito ordine compoſitæ: ita non facit complexum terminum multarum dictionum congeries, niſi debito ordine adinuicem fuerint coūnitæ.

CAPVT X.

De triplici complexo & triplici incomplexo.

SOlent autem ad pleniorem huius diuiſionis notitiam triplex diſtinguere complexum, & triplex itē incōplexum nempe cōplexum voce tantū, complexum ſignificatione tantum, cōplexum voce & ſignificatione ſimul: atque item incomplexum voce tantum, ſignificatione tantum, voce ſimul & ſignificatione. Complexum voce tantū dicitur, quod ſecundū apparentiā vocabuli ex pluribus cōponitur dictionibus ſignificatiuis, quæ tamē ſecundum veritatem in illa cōpoſitione ſignificatiuę non ſunt, ſed vnā ſimplicem ſignificationem totum habet. Huiuſmodi ſunt nomina & verba figuræ compoſitæ, de quibus iam ſupradiximus. Cōplexū ſignificatione tantum dicitur, quod ſecundū vocē non habet partes ſignificatiuas, ex quibus cōponatur, in mēte tamē plures habet conceptus adinuicem coniunctos, & ſignificationē habet cōpoſitā. Vt cū dico, curro, ſubintellecto pronomine, ſecundū vocē quidem, hoc incōplexum eſt: in mente tamē reſpondet cōceptus pronominis & verbi, ego curro. Ita putant nonnulli de verbis imperſonalibus paſsiuis, legitur, docetur, curritur. Videtur enim ſignificatione eſſe complexa, quoniā legitur tantundem valet, ac ſi dicas, lectio fit, curritur, fit curſus, docetur, fit doctrinatio. Similiter ſentiunt de illis verbis, quæ vocantur exemptæ actionis, pluit, ningit, tonat, grandinat, &c. Cōplexum autē voce & ſignificatione eſt, quod & in voce & in mente plures habet dictiones ſignificatiuas adinuicē cōpoſitas, vt homo iuſtus, vir bonus, Deus viuit. Et de hoc principaliter fit ſermo. Per cōtrariū verò facile eſt definire incomplexum voce tantum, ſignificatione tantum, voce & ſignificatione ſimul. Incomplexum enim voce tantū eſt, quod ſecundū vocē non cōponitur ex partibus ſignificantibus, attamen in mente eſt compoſitio, & conceptus reſpondet compoſitus. Incomplexum autē ſignificatione tātum eſt, quod ſecundū vocē eſt cōpoſitū ex pluribus dictionibus, ſed in mēte nō eſt cōpoſitio, tātumque ſimplex cōceptus toti vocabulo reſpondet in animo. Eſtque omne cōplexum voce tātū, incōplexum ſignificatione tantum, quemadmodū omne

Complexū voce tantū. Cōplexū ſignificatione tātum Cōplexū voce, & ſignificatiōe. Incōplexum.

cõplexũ ſignificatiõe tãtũ, eſt incõplexũ voce tãtũ, & ecõtrario. Incõplexo autẽ voce & ſignificatiõe ſimul omnino ex ad uerſo opponitur cõplexũ voce & ſignificatiõe ſimul. Ipſum eſt, quod neq; ſecũdũ vocẽ ex pluribus dictionibus cõponitur ſignificatiuis, neq; etiã ſecundũ rem & ſignificationẽ. Et hoc propriſsimè incõplexũ dicitur. Nihilominus etiã propriè incõplexũ dicitur, quod eſt incõplexũ ſignificatione tãtũ, & cõplexũ voce. In propoſito nanq; cõplexionẽ maximè reputamus ſecũdũ ſignificationẽ, ita vt vbi ſignificatio inueniatur compoſita, propriè dicamus cõplexionem: incõplexionẽ verò, vbi fuerit ſignificatio ſimplex & cõceptus incompoſitus.

Conducit autem hæc diuiſio ad diſtinguẽdũ cõplexa ab incõplexis propter ordinẽ prędicamẽtorũ: quoniã (vt maxima habet dialectica) nullũ cõplexũ in prędicamẽto aliquo locum habet, intelligendo de complexione ſecundum ſignificationẽ. Nam ſecundum vocem incomplexio nihil impedit.

CAPVT XI.

Secunda diuiſio antepradicamentalis.

Secunda diuiſio.

EOrum quæ ſunt, alia de ſubiecto quodam dicuntur, in ſubiecto verò nullo ſunt: alia in ſubiecto quidem ſunt, de ſubiecto verò nullo dicuntur: alia de ſubiecto quodam dicuntur, & ſunt in ſubiecto: alia verò neque in ſubiecto ſunt, neque de ſubiecto dicuntur.

Pro cuius diuiſionis intellectu explicandum eſt, quid in propoſito ſit, eſſe in ſubiecto, & dici de ſubiecto. Poſſumus autem iſta, vel rebus applicare, vel vocibus, ſicut & alibi admonuimus, quæ rebus conueniunt, ea & vocabulis ſuo modo aptari: atque ecõtrario, quę de vocibus dicuntur, ſuo modo rebus applicari. Loquẽdo de vocibus, dici de ſubiecto, eſt prędicari eſſentialiter de aliquo: eſſe autẽ in ſubiecto, eſt prędicari de aliquo accidentaliter. Vt animal dicitur de homine, tãquã de eſſentiali ſubiecto, & albũ dicitur de homine accidẽtaliter, tãquã de ſubiecto accidentali. De rebus autẽ loquendo, dici de ſubiecto eſt eſſentialiter eſſe in aliquo, vel mediante

Dici de ſubiecto & eſſe in ſubiecto quid ſit.

vel mediante vocabulo de aliquo eſſentialiter prędicari. Eſſe verò in ſubiecto, eſt accidentaliter eſſe in aliquo, tanquã in ſubiecto accidentali, vel mediãte vocabulo accidentaliter de aliquo prędicari. Sic natura generica animalis dicitur de homine, & ipſa albedo eſt in homine. Ex quo patet, aliter accipi ſubiectum, cùm dicitur prędicari de ſubiecto: aliter, cùm dicitur eſſe in ſubiecto. Illic enim ſubiectũ intelligitur eſſentiale, quod videlicet in ſe aliquid eſſentialiter continet, tanquam ſui partem eſſentialem, ſi de rebus loquamur. Vel vocabulũ quod eſſentiali prædicatione alicui prędicabili ſubiicitur, vt eſt ſpecies reſpectu generis, indiuiduũ reſpectu ſuę ſpeciei, & cõſtituta ſpecies reſpectu conſtituentis differentię. De quibus in precedenti prędicabilium libro plenius eſt determinatum. Cùm autẽ dicitur eſſe in ſubiecto, intelligitur ſubiectum accidentale, cui videlicet aliquid inhæret accidẽtaliter: ſi de rebus loquamur, vel vocabulũ quod ſubiicitur alicui prędicato in prędicatione accidentaria. Hoc premiſſo ita eſt intelligenda diuiſio. Eorum quæ ſunt, id eſt, inter omnia quę ſubſiſtunt in rerum natura, hęc eſt quadruplex differentia, vt aliqua dicantur de ſubiecto aliquo eſſentialiter, de nullo autem accidentaliter. Alia ſint in ſubiecto aliquo accidentaliter, & accidentaliter prędicentur de eo, eſſentialiter tamẽ de nullo ſubiecto poſſint prędicari. Alia & prædicentur de aliquo eſſentialiter, & de aliquo alio (nunquam autem de eodem) accidentaliter. Vltima neque eſſentialiter de aliquo prædicentur, neque item accidentaliter de aliquo. Hæc autẽ diuiſio quadrimembris omnia complectitur, quæ inueniuntur in rerum natura ſubſiſtentia. Omne enim quod eſt creatũ, vel eſt ſubſtantia, vel accidens: & rurſum, omnis ſubſtantia vel vniuerſalis & cõmunis eſt, vel particularis Sic item accidẽs vel eſt vniuerſale vel ſingulare: ex quorum adinuicem compoſitione, iſta conſurgit quadrimembris diuiſio. Sub primo nãq; membro cõprehenduntur omnes ſubſtantiæ vniuerſales, omnes videlicet naturę genericę & ſpecificę prędicamẽti ſubſtantię: quæ omnes dicuntur de ſubiectis, quoniam eſſentialiter inſunt ſpeciebus & indiuiduis ſibi ſubiectis, ſed nulla illarum poteſt eſſe in ſubiecto, quoniam nulla ſubſtantialis

Exponitur diuiſio.

Primum mẽbrum

tialis natura generica vel ſpecifica, poteſt alicui ſubiecto inэſſe accidentaliter, aut de aliquo accidẽtaliter prædicari. Nihil enim poteſt dici accidentaliter homo, vel animal, vel ſubſtantia. Sub hoc membro cõprehendi etiam videntur naturæ differentiales, quæ ſpecies cõſtituunt. Nam & ipſę eſſentialiter inſunt ſpeciebus, quas componunt, & nulli inſunt mere accidentaliter, ſecundum eum modũ, quẽ paulò pòſt dicemus in definitione Ariſtotelis, qua definit ipſe quid ſit eſſe in ſubiecto. Nihil enim poteſt aſsignari, quod ſit accidentaliter rationale, aut ſenſibile: ſed quicquid tale eſt, eſſentialiter tale eſt. Sub ſecundo mẽbro cõprehẽduntur accidentia ſingularia, vt hæc albedo, iſta humilitas, atq; ita in cæteris. Hęc enim in ſubiecto aliquo ſunt accidẽtaliter, & de eo prædicantur accidẽtaliter mediantibus ſuis denominatiuis. De nullo aũt eſſentialiter valent prædicari, neque eſſentialiter vlli ineſſe. Sub tertio mẽbro cõtinentur omnia accidẽtia vniuerſalia, vt albedo in generali, virtus, ſcientia & ſimilia. Hæc enim cõmunia accidẽtia, & ſubiecta habent, in quibus accidẽtaliter inhærent, & inſuper ſingularia accidentia habẽt, quibus inſunt eſſentialiter, ſicut natura ſpecifica accidẽtalis eſt in omnibus ſuis indiuiduis, id eſt, ſingularibus accidentibus illius naturæ. Vel etiã accidentia vniuerſalia inferiora habent quibus inſunt, vt natura generica accidentalis eſt in naturis ſpecificis ſibi ſubiectis, vt natura coloris eſt in natura albedinis, & natura albedinis, in hac atq; illa albedine, & ĩ ſingulis indiuiduis. Sub hoc mẽbro propria cõmunia ſimul cõprehẽdi ſolẽt, vt riſibile, flebile, ſicut propria ꝑticularia ad mẽbrũ ſecũdum reducũtur. Sunt enim ꝓpria accidẽtibus ſimilia, vt differentiæ generi & ſpeciei. Quartũ verò mẽbrũ habet ſubſtantias particulares, ſiue indiuidua prædicamẽti ſubſtãtiæ. Quæ neq; de ſubiecto aliquo dici poſſunt eſſentialiter, cùm nihil habeãt ſe inferius, de quo poſſent prędicari. Neq; in vllo ſubiecto poſſunt ineſſe accidentaliter, cùm ęquè repugnet ſubſtãtię, eſſe in aliquo accidẽtaliter, atq; accidẽti repugnat, ex ſua natura per ſe ſubſiſtere. Ad hunc autẽ modum enarrata diuiſione ac rebus applicata facile eſt eandẽ & vocibus ſuo modo accommodare.

Secundũ mẽbrum

Tertium mẽbrum.

Quartũ mẽbrum

Figura

Figura ad oculum demonſtrans ſingulorum membrorum prædictæ diuiſionis conuenientiam aut differentiam.

Subſtantia vniuerſalis
Dicitur de ſubie. & nō eſt in ſubie.

Partim conueniunt, quia vtrũque de ſubiecto dicitur.

Accidens vniuerſale
Dicitur de ſubiec. & eſt in ſubiect.

Partim conueniunt, quia neutrum eſt in ſubiecto.

Maximè pugnant, quia in nullo conueniunt.

Eorum quæ ſunt

Maximè pugnant, quia in nullo conueniunt.

Partim conueniunt, quia vtrunque eſt in ſubiecto.

Subſtantia ſingularis.
Neq; dicitur de ſub. neq; eſt in ſubiecto.

Partim conueniunt, quia neutrũ de ſubiecto dicitur.

Accidens ſingulare.
Eſt in ſubiecto, & nō dicitur de ſubiecto.

FIGVRA BOETII.

Aſyſtaton

Subſtantia

Accidens

De ſubiecto dicitur & in ſubiecto nullo eſt.

Neque dicitur neque eſt in

De ſubiecto & eſt in

In ſubiecto aliquo eſt, & de ſubiecto nullo dicitur.

Eorum quæ ſunt

dicitur ſubiecto.

de ſubiecto ſubiecto.

Vniuerſale.

Aſyſtaton

Particulare.

Inter ſubſtantiam & accidens, item vniuerſale & particulare, ponit aſyſtaton, quoniam ſimul nequeunt conſiſtere aut conuenire. Inter ſubſtantiam autem & vniuerſale non ponit aſyſtaton: quoniam ſimul conſtant, item in alijs.

Caput

CAPVT XII.

Definitio eſſe in ſubiecto poſita ab Ariſtotele.

QVid autē ſit eſſe in ſubiecto,& quæ ſit natura eorum, quæ ſunt in ſubiecto,plenius definit Ariſtoteles, in hunc modum:

In ſubiecto eſſe dico,quod cùm in aliquo ſit, non ſicut quædam pars, impoſsibile eſt ſine eo eſſe,in quo eſt. Eſſe in ſubiecto definitio

Cuius definitiōis hic eſt ſenſus:Illud eſt in ſubiecto, quod exiſtens in aliquo non per modum partis, neque integralis, neque eſſentialis,ſic ipſi tamen inhæret,& ſic in illo ſuſtentatur cui ineſt,vt ſeparatim extra ipſum ſubiectum non poſsit ſubſiſtere,ſed quandiu eſt, in ſubiecto debet ſuſtentari.

Quæ definitio pulchrè explicat naturã accidẽtis, ipſumq; ab eſſentialibusdiſtinguit.Modũ enim deſcribit,quo accidẽs ſuo inhæret ſubiecto,longè differentem à modo,quo eſſentialis natura ineſt illi,cuius eſt.Natura enim eſſẽtialis, id eſt, generica & ſpecifica, atque etiam differentialis, ineſt rei in qua eſt,ſicut pars ipſius eſſentialis,nimirũ ipſam componens & conſtituens eſſentialiter, quemadmodum in priori libro oſtendimus naturam genericam eſſe in ſpeciebus ſubiectis, ſpecificam in indiuiduis,& differentialem in ſpecie conſtituta ac ſubiectis indiuiduis.Accidẽs verò, dicit Ariſtoteles eſſe in ſubiecto, non ſicut partem aliquam. Quod tamen ita ſupplendo exponunt,vt id quod in ſubiecto eſt ſecundũ propoſitum loquendi morem, debeat eſſe in aliquo, non ſicut pars ipſius ſubiecti, neque etiam alterius vnius,quod ſimul cum ipſo conſtitueret atque componeret, ita vt id,quod dicitur in aliquo vt in ſubiecto eſſe,non ſolùm non poſsit ipſum conſtituere:ſed neque cum ipſo aliquid verè & ſubſtantialiter vnum poſsit conſtituere.Quemadmodum iuſtitia exiſtẽs in anima,nec eſt animæ pars, nec cum anima aliquid vnum componit. Similiter nec color cum corpore,cui vt ſubiecto ineſt. Ex accidente quippe & ſubiecto nihil propriè vnum conſtat,ſed aggregatione tantum ſunt vnum. ***

Hoc autem ita ſupplendo exponitur, propter formas

ſubſtantiales, quæ non dicuntur eſſe in materia tanquam in ſubiecto, cùm non ſint formæ accidentales, ſed omnino ſubſtãtiales. Attamen definitio tota iam poſita illis cõueniret, ſi non ſupplementũ illud adijceretur. Sunt quippe formæ ſubſtantiales in materia non ſicut eius quædã partes, eſt quoque impoſsibile eas eſſe ſine materia vel extra eam, loquendo de omnibus formis ſubſtãtialibus, ſola anima rationali excepta. Verùm per adiectionẽ ſupplementi illius apertè excludũtur, quoniã ſunt formæ in materia, tanquam partes eius, quòd ſimul cum ipſa componunt atq; cõſtituũt. Siquidem forma cũ materia rem naturalem cõponit. quòd verè & proprijſsimè qd vnũ eſt. Vt verbi gratia, anima rationalis cum corpore humano cõſtituunt hominẽ, anima equi cũ materia cõſtituunt equũ, anima vegetatiua arboris cũ materia, in qua eſt, cõponit arborẽ: atque ita in reliquis, iuxta quod plenius tractauimus, in libris de cõſideratione rerum naturaliũ, lib. 1. qui inſcribitur de materia & forma. Quãuis itaq; forma ſubſtãtialis nõ ſit in materia, tanquã pars eius, nõ tamen eſt in ea, vt in ſuo ſubiecto, eò quòd ſit pars eius cõpoſiti, quod ſimul cũ ipſa cõponit, id eſt, quia ſimul cũ ipſa aliquid verè vnũ cõſtituit.

Similiter dicunt & de differentiali natura reſpectu naturæ genericæ quam diuidit, & cõtrahit ad certam ſpeciẽ componẽdã, iuxta modũ in priori libro determinatũ, in capite de differẽtia. Sic enim videtur ſe habere natura differentialis ad genericam naturam, quã contrahit in conſtituendo certã ſpeciẽ cum ea, quẽadmodũ ſe habet forma ſubſtantialis reſpectu materiæ in cõponẽdo cum ipſa vnũ aliquod ſuppoſitũ indiuiduale. Vnde ſicut nõ admittitur forma eſſe in materia, vt in ſubiecto: ita neq; videtur concedendum, differentiã eſſe in genere, vt in ſubiecto. Poſſet tamen ei definitio dicta rectè applicari, niſi adderent ſupplementũ illud. Eſt enim natura differentialis in generica, quã diuidit & contrahit, nõ ſicut pars aliqua ipſius: cùm manifeſtum ſit, genus nõ componi ex differentijs ſuis diuiſiuis, ſed tantũ conſtitutiuis. Per prædictum autem ſupplementum fit, vt ei definitio non poſsit applicari: quoniam licet ipſa ſit in generica natura non vt pars aliqua ipſius, eſt tamen in ea vt pars eius, quòd ſimul cum ipſa cõponit, nempe

nit,nempe ſpeciei quam ſimul cũ ipſa conſtituit, facitq; cum ea quid verè vnũ,nẽpe ſpecificam naturam.Sic enim in libro præcedenti declarauimus,naturã genericã,adueniente natura differẽtiali,pariter conſtituere ſpecificã naturã. Quod autẽ pro ſecunda definitionis parte ſubiungit Ariſtoteles,dicens:Impoſsibile eſt ipſum eſſe ſine eo in quo eſt,partim facit ad declarandam naturã eius quod eſt in ſubiecto, quemadmodum Porphyrius in libro prædicabiliũ definiendo accidens,dicit ſemper ipſum in ſubiecto ſubſiſtere,id eſt,nõ poſſe ſeparatim extra ſubiectum eſſe:ſed debere quãdiu eſt, ſuo ſubiecto inhærere.Cui aſtipulatur,quod ait in Phyſicis Ariſtoteles:Accidentis eſſe,eſt ineſſe:quoniã videlicet ſicut de natura ſubſtantiæ eſt per ſe ſubſiſtere,vt non poſsit alteri inhærere:ita eſt de natura accidentis, in ſubiecto aliquo hærere, atque ab illo portari & ſuſtentari.Loquimur in his naturalibus,ſecundũ naturalẽ tantũ põtentiam,ſecundũ quam philoſophorũ dicta(quæ rationi innituntur nõ fidei) ſemper ſunt exponenda.Fide enim edocti ſcimus,authori naturæ deo nõ eſſe impoſsibile omne verbum,vt poſsit ipſe accidẽs quod in ſubiecto eſt,& de ſubiecto hoc trãſfundere idem numero in aliud,& prorſus extra omne ſubiectum conſtituere:quemadmodũ de ſpeciebus in Sacramẽto altaris apparẽtibus, credũt omnes qui piẽ & rectẽ credũt,iuxta normã orthodoxæ fidei.

Partim quoque addita eſt particula illa, propter excludẽda ea quæ ſecundũ alios modos eſſendi in, ab eo de quo nos loquimur diuerſos,ſunt in aliquo.Quemadmodum videlicet vinũ in vaſe eſt,tanquã locatũ in loco, & annulus eſt in manu,tanquã circundans & ornans eam,item res tẽporales ſunt in tempore quo menſurantur. Hæc autẽ non ſic ſunt in illis, vt in ſubiectis. Neq; tamen per priorem particulam definitionis excluduntur,quoniam locatum eſt in loco non vt pars quædã eius,ſimiliter annulus in digito,& res tẽporalis in tẽpore. Per poſteriorem ergo hanc particulam excluduntur, quoniam poſsibile eſt illa eſſe ſine ijs,in quibus ita ſunt. Poteſt enim vinum eſſe ſine vaſe, & annulus ſine digito,& res poteſt eſſe elapſo hoc tempore in quo nunc eſt, & quo nunc menſuratur. Pro cuius rei pleniori intellectu, operæpretium

Octo modi eſſendi in aliquo

tiũ fuerit hic paucis annotare octo modos eſſendi in aliquo, quos in phyſicis ſuis Ariſtoteles enumerat. Primo enim dicitur aliquid eſſe in alio, vt pars integralis in toto integrali, vt manus hominis in homine. Secundo, totum eſt in omnibus ſuis partibus, id eſt, in eis & ex eis conſiſtit, quia ex ipſis eſt cõpoſitũ. Tertio, ſpecies dicitur eſſe in genere, id eſt, ſub genere: quoniam genus ſua cõmunitate ambit, & intra ſe complectitur omnes ſuas ſpecies. Quarto genus eſt in ſuis ſpeciebus, tanquã pars earũ eſſentialis. Quinto, forma ſubſtantialis eſt in materia quam informat, & accidens in ſubiecto ſuo. Inter quæ tamen eſt hæc diſtinctio (vt ſuprà latius declaratũ eſt) quòd forma facit cum materia quid vnum, non autem accidens cũ ſubiecto. Sexto, dicitur effectus eſſe in cauſa, ſecundum virtutem & efficaciam, vt in ſole dicitur eſſe calor. Septimo, dicitur eſſe rex in regno, ſecundum authoritatẽ, ſcilicet poteſtatẽ, & imperiũ. Octauo modo dicitur locatum eſſe in loco, vel contentum in continente. Hæc ita paucis dicta ſufficiant, pro intellectu antepрædicamentalium diuiſionũ: quarum quæ ſit vtilitas, in ſubſequentibus fit manifeſtum.

CAPVT XIII.

De prima regula antepraedicamentali.

POſt tres definitiones & duas diuiſiones, duas adhuc regulas ante prædicamentorum tractatum præmittit, quarum prior hæc eſt:

Prima regula. Quando alterum de altero prædicatur vt de ſubiecto, quæcunq; de eo quod prædicatur, dicuntur, omnia etiam de ſubiecto dicuntur.

Huius regulæ ſenſus eſt: Quando alterum de altero prædicatur eſſentialiter, quicquid de illo prius prędicato eſſentialiter vt de ſubiecto poteſt prædicari, omne illud neceſſariò debet etiam de primo ſubiecto prædicari. Vt, verbi gratia, animal de homine prædicatur eſſentialiter, dicendo, homo eſt animal. De animali verò prædicatur eſſentialiter corpus animatum, dicendo, animal eſt corpus animatum. Propter hoc & corpus animatum de homine primo ſubiecto, debet verè atque eſſentialiter prædicari, dicendo, homo eſt corpus

pus animatum. Signanter dictum eſt, quando alterum de altero prædicatur eſſentialiter vt de ſubiecto, ac deinde iterum repetitur, eſſentialiter dicendo, quæcunque de eo quod predicatur eſſentialiter, dicuntur: quoniam non niſi in predicationibus eſſentialibus habet hæc regula certam veritatem. Id quod manifeſto probatur exemplo, illic etiam vbi prior prædicatio eſſentialis erit. Homo nãque eſſentialiter de Ioanne prædicatur, dicendo, Ioannes eſt homo. De homine verò prædicatur (ſed accidentaliter non eſſentialiter) humilis, bonus, ſanctus, dicendo, homo quidam eſt ſanctus & iuſtus & bonus. Hinc tamen non licebit inferre, prædicata illa dici de primo ſubiecto, nempe Ioanne, qui forſitan totus eſt improbus. Quanquam autem hoc in loco regulã iſtam cõſtituens Ariſtoteles nõ intenderit argumentationum formam deſcribere, eò quòd hic non ſit argumentationum locus, ſed tractatus vocum ſimplicium: certum eſt tamen, ex vigore & virtute eius validas ſumi poſſe argumentationes, eáſque ſub duplici forma. Prius quidem (per propoſitiones, quas vocant neoterici de actu ſignato) ad hunc modum: Homo prædicatur de Ioanne, & animal prædicatur de homine, conſequens igitur eſt, animal prędicari de Ioanne, vbique intellige eſſentialiter. Secundò (per propoſitiones, quas appellant de actu exercito) ad hunc modum, Ioannes eſt homo, & homo eſt animal, eſt igitur Ioannes animal. Intellige item vbiq; eſſentialiter. Sic in accidentibus, humilitas eſt virtus, virtus eſt habitus, humilitas ergo eſt habitus. Non eſt tamen bona hæc argumentandi forma, ſed ratione tantum materiæ valent iſtæ iam factæ argumentationes: quoniam videlicet ex materia conficiuntur certa, nempe prædicationum eſſentialium: vbi ſi alia acciperetur materia, prædicationem videlicet accidentalium, ſeruata penitus eadem argumentãdi forma, malè concluderet argumentatio, quemadmodum eſt ſuprà exemplo monſtratum. Si verò modum hunc argumentandi volumus ad bonã formam redigere, ita vt ipſa forma argumentandi valeat, quacunque accepta materia, vtpote tam in accidentalibus, quàm in eſſentialibus prædicationibus, nihil opus eſt, niſi ſecũdam prædicationẽ vniuerſalem ***

acci

accipere:ita videlicet vt terminus ille,qui in prima prædicatione prædicatur de altero,in ſecũda vbi ſubijcitur,cum vniuerſali ſigno ſumatur. Sic enim erit bona & infallibilis argumentandi formula ad hunc modũ:Ioannes eſt homo, omnis autem homo eſt animal,eſt ergo & Ioannes animal.In accidentalibus prædicationibus ſimiliter argumentare, Ioannes eſt homo,omnis autẽ homo eſt iuſtus ac probus, eſt ergo Ioannes iuſtus ac probus. Hanc formã argumentãdi nemo calumniari poteſt. Non enim poterit ſimili forma argumentandi retenta,vlla argumentatio mala inueniri,in qua poſsit antecedens dari verum ſine conſequẽte. Hoc etiam ſeruato, quòd ſi prima propoſitio fuerit particularis,inferetur cõcluſio ſimilis.Nam ſi prima propoſitione exiſtente particulari, cõcluſio inferretur vniuerſalis,mala eſſet forma,tametſi forſitan interdum ratione materiæ valeret argumentatio. Vt ſi quis ita argumentaretur:Animal eſt homo, & omnis homo eſt rationalis, igitur omne animal eſt rationale: nihil valet forma eiuſmodi,quoniam manifeſtum eſt illic antecedẽs eſſe verum,conſequente exiſtente falſo,quod in bona argumentatione fieri nòn poteſt. Argumentationes autem,quę ex vi huius regulæ formantur à diſputantibus,interdũ ab ipſa regula ſolent appellari argumentationes primæ regulæ antepredicamentalis,vel per primam regulam antepraedicamẽtalem factæ,eò quòd ſuã bonitatem ſumant ex vi huius regulæ ſecundum debitum modum intellectæ, iuxta quod ſuprà expoſitum eſt.Interdum appellantur argumentationes à primo ad vltimum,eò quòd in concluſione tandem fiat reditus ad cõiungendum vltimũ prędicatum eius propoſitionis,quę in antecedente fuit vltima,cũ ſubiecto primæ propoſitionis.

Fitque frequenter hęc argumẽtatio multiplex,ita vt vna in ſe multas concludat.Exempli gratia,cùm ita argumentor: Ioannes eſt homo,homo eſt animal,animal eſt corpus animatũ,corpus animatũ eſt corpus,corpus autem eſt ſubſtãtia,igitur Ioannes eſt ſubſtantia.Vel ſecundũ formã bonã,hoc modo:Ioannes eſt probus,omnis probus credit in deum, omnis credens in deũ eſt gratus deo omnis deo gratus eſt filius regni,igitur Ioannes eſt filius regni.Huiuſmodi autem argumẽ

tationes

tationes propriè appellantur à primo ad vltimum,in quibus ſic per multas prædicationes fit tranſitus. Omnes autem huiuſmodi argumentationes,etiam quæ fiunt ex non eſſentialibus prædicationibus,ex vi regulæ huius accipiunt robur, ſi ita intelligatur.Quæcunque de eo quod prædicatur, dicuntur,vniuerſaliter,ſi ita tantum addicuntur,addatur vniuerſaliter.Manifeſtum tamen eſt Ariſtotelem nõ eſſe loquutum niſi de eſſentialibus propoſitionibus,neq; à propoſito hic tradere voluiſſe vllã argumentandi formam. Quare hæc tanquam à propoſito noſtro extranea,omittamus proſequi longius,inq; ſyllogiſmorum librum(vbi proprius eſt eorum locus) plenius tranctandæ argumentationum formæ ſeruentur.Pauca tamen hæc,quæ iam dicta ſunt,hoc in loco breuiter tractare voluimus,ne multis diſputatoribus celebrẽ hunc argumentandi modum,qui ſecundum regulam iſtam ſumitur,prorſus non attigiſſe videremur.

CAPVT XIIII.

Secunda regula antepradicamentalis.

Diuerſorum generum, & non ſubalternatim poſitorum,diuerſę ſunt ſpecies & differentiæ. Subalternorum verò generum nihil prohibet eaſdem eſſe differentias. Secunda regula.

Vbi primò notandũ eſt,in exẽplaribus vulgatis hãc regulã corruptè legi.Sic enim paſsim legitur,Diuerſę ſunt ſpecies & differentiæ,vt coniunctio copulet inter ſpecies & differẽtiã,tãquã inter duos nominatiuos. Ex originali autem Græcõ textu manifeſta inuenitur corruptio. Sic enim habet τῶν ἑτερογενῶν καὶ μὴ ὑπάλληλα τεταγμένων, ἕτερα τῷ εἴδει καὶ αἱ διαφοραί. Hoc eſt: Diuerſorum generum & nõ ſibiinuicem poſitorum, diuerſæ ſpecie, vel ſecundum ſpeciem ſunt etiam differentiæ. Atque ita legit Boetius, tam in Commentariis,quàm in textu interpoſito. In textu enim ſic legit:Diuerſorum generum & non ſubalternatim poſitorum,diuerſæ ſunt ſpecie differentiæ. In Commentariis autem ſic legit:Diuerſæ ſunt ſecundum ſpeciem &c.Commentator quoque Auerrois, locum iſtum exponens ſic ait:Genera diuerſa

ra diuerſa & non ſubiecta vel ordinata,alia ſub alijs,differẽtias habent diuerſas in ſpecie. Arbitror autẽ hãc corruptionẽ literæ factam eſſe à non intelligẽtibus,quibus mirandum videbatur,dicere,differentias ſpecie diuerſas. Quanquã nõ eſt in hoc difficultas permagna. Dicimus enim differentias diuerſas ſecundum ſpeciem,quæ ſpecies diuerſas conſtituũt,ſicut differentias diuerſas genere,quę conſtituunt diuerſa genera. Habet autem hæc regula Ariſtotelica duas partes. Prior eſt: Diuerſorum generum,& non ſubalternatim poſitorũ,id eſt,quorum neutrum ponitur ſub altero,eſſe etiã diuerſas differẽtias. Id declarat exẽplo,in animali & ſcientia, quæ manifeſtũ eſt genera eſſe non ſubalternatim poſita,quoniam nec animal ſub ſciẽtia,nec ſub animali ſcientia ponitur. Habent autem differentias diuerſas. Animal enim habet differẽtias:per quas diuiditur. greſsibile,volatile,bipes,aquatile. Volatile nãq; ſub animali conſtituit auem, aquatile piſcẽ, ſicut reptile ſerpentẽ:& ob hoc quod ſic ſub eodem genere diuerſas ſpecies conſtituunt,rectè dicuntur differentiæ ſecundum ſpeciem diuerſæ. Scientia verò non illas eaſdem habet differentias. Non enim ſciẽtia diuiditur in greſsibilem,volatilem, aquatilem,aut bipedem,ſed potius in ſermocinalem, rationalem,& moralem. Ita in eodem prædicamento ſubſtantię corpus animatum & corpus inanimatum,duo genera non ſubalternatim poſita habent diuerſas differentias,per quas diuidũtur. Nam corpus animatum diuiditur per ſenſibile,& inſenſibile,corpus inanimatũ verò,diuiditur in cęleſte & elementare. Loquitur autẽ Ariſtoteles,in hac parte priori de differentijs diuiſiuis,id quod ex ipſius declaratione exẽplari facilè patet. Loquendo enim de differentijs cõſtitutiuis ſuperioribus, ſic generum etiam non ſubalternatim poſitorũ eædem poſſent aſsignari differentiæ. vt,verbi gratia, animal & planta genera ſunt non ſubalternatim poſita: quoniam nec animal ſub plãta ponitur,nec ecõtrariò plãta ſub animali,ſed ſub eodẽ genere corpus animatũ ex æquo ſunt poſita,vt ſpecies proximæ. Habẽt tamẽ eaſdẽ aliquas differẽtias ſuperiores cõſtitutiuas,ſibi cõmunes,nẽpe animatum & corporeum.

Veruntamen de conſtitutiuis proprijs generũ differẽtijs loquendo

loquendo,id foret impoſsibile, vt duo genera non ſubalternata,eaſdem haberent differentias,vel eandem differentiam conſtituentem vtrunque genus. Proximas enim & proprias generum diuerſorum conſtitutiuas differentias, oportet diuerſas eſſe,quemadmodum in prædicabilium libro pleniſsimè tractatũ eſt. Secunda pars regulæ ita habet:Subalternorũ generũ nihil prohibet eaſdẽ eſſe differẽtias. Vbi primò notandũ eſt, genera ſubalterna hic accipi pro ſubalternatim poſitis.Simpliciter enim genera ſubalterna,vt in libro prædicabilium definita ſunt,differunt à ſubalternatim poſitis, cũ poſsint aſsignari ſubalterna genera,quæ non ſunt ſubalternatim poſita. Vt,verbi gratia, animal & planta ſunt genera ſubalterna,quemadmodum ex prędicabilibus liquet,nõ ſunt tamen hic ſubalternatim poſita, quoniã neutrũ ponitur ſub altero.Horum ergo generũ ſubalternorum ſiue ſubalternatim poſitorũ,nihil prohibet(inquit Ariſtoteles) eaſdem eſſe differẽtias. Quòd ita declarat,quoniam ſuperiora ſemper de inferioribus prædicantur:atque ob hoc, quæcunque erunt differentię prædicati,eaſdem & inferiori ſubiecto conuenire ſecundum prædicationem,iuxta priorem regulam: Quando alterum de altero & cætera.In qua parte, dum ita loquitur, Nihil prohibet eaſdem eſſe differentias, indicat, non omnes neceſſariò differentias eaſdem eſſe eorum,quæ ſubalternata ſunt,poſſe tamen aliquas eſſe eaſdem. Atque ita ſanè res habet.Nam auis & animal genera ſunt ſubalternata, quæ aliquas differentias habent eaſdem, ſed non omnes.Greſsibile nanque,volatile,aquatile,reptile,bipes,omnes ſunt differentiæ animalis: auis autem tantum vna harum differentia.nempe volatile, quæ auis eſt conſtitutiua. Non igitur omnes differentiæ in his ſubalternatis generibus ſunt eædẽ.Aliquæ tamen eædem inueniuntur.Primùm illa quę eſt animalis diuiſiua & auis conſtitutiua,eſt vtriuſque differentia, licet diuerſo modo, illius nempe diuiſiua,& huius conſtitutiua.Deinde, ea quæ immediatè conſtituit animal, nempe ſenſibile aliquo modo vtriuſque eſt differentia. Sicut enim eſt animalis immediatè conſtitutiua,ſic auis,quod ſub animali ponitur,eſt conſtitutiua mediatè: & de aue eſſentialiter vtique

prædicatur,

prædicatur, ſicut de animali. Ita & de omnibus alijs differentiis ſuperioribus dicendum. Nulla enim differentia conſtitutiua,neque mediata,neq; immediata alicui generi cõuenit,quę nõ ſimul omnibus etiam conueniat, ſub ipſo poſitis.

Ac de his quidẽ conſtitutiuis differentiis intelligere ſe poſteriorem iſtam partem monſtrat Ariſtoteles, cũ declarando ſubiũgit: Superiora de inferioribus prędicãtur. Quare quæcunque fuerint prædicati differentiæ, erunt eædem & ſubiecti. In diuiſiuis nanq; id manifeſtam haberet falſitatẽ. Quãuis enim animal de homine prædicatur, vt de ſubiecto: nõ tamen quæcunq; ſunt diuiſiuæ prędicati, eædem erunt & ſubiecti. Generũ itaq; ſubalternatim poſitorum, nihil prohibet eſſe eaſdem differentias, ſed nõ neceſſe eſt omnes eſſe eaſdem. His ergo de antepraedicamentis vtcunq; tractatis, & qualicunq; claritate elucidatis, ad præcipuum prædicamentorum tractatũ alacres tranſeamus, illo prius admonito, ne iſtã noſtrã in antepraedicamentis hiſce qualẽcunq; prolixitatẽ, quaſi ſuperuacaneam, aut ſuperſtitioſam lector moroſus ægrè acciapiat. Solet enim nimia in fundamẽtalibus initiis quęſita breuitas, ita ſe vlciſci, vt poſt modum in præcipuo negotio, vel obſcuritate confundat omnia, vel moram duplo tardiorem adducat. Ac proinde hanc noſtram in initiis, inque præparamentis præcipui negotii moram, aliquantò longiorẽ, in ſubſequentibus magno lucro nobis futuram ſperamus.

CAPVT XV.

De enumeratione decem prædicamentorum.

INcipiens Ariſtoteles de prædicamentis tractatum, primò diuiſionem conſtituit, in qua prædicamenta ſingula enumerat. Ea eſt hæc:

Diuiſio prędicamẽtalis.

Eorum, quæ ſecundum nullam complexionem dicuntur, ſingulum aut ſubſtantiam ſignificat, aut quantitatẽ, aut qualitatem, aut ad aliquid, aut vbi, aut quando, aut ſitum eſſe, aut habere, aut facere, aut pati.

Vbi dum pro diuiſo conſtituit ea, quæ dicuntur, manifeſtè indicat

ſtè indicat de vocibus ſe loqui, ſicut & in eo quod ſequitur, ſingulum aut ſubſtantiam ſignificat &c. Vocabuli quippe eſt ſignificare, ſicut rei eſt ſignificari. Dat quoque exempla ſingulorum membrorum per ordinem. Eſt autem ſubſtantia (inquit) vt homo, equus: quantitas, vt bicubitum, tricubitum: qualitas, vt albū, grammaticū: ad aliquid, vt duplū, dimidiū: vbi, vt in foro eſſe, vel in Lyceo: quando, vt heri fuiſſe, aut cras fore: ſitum eſſe, vt ſedere, iacere: habere, vt calciatum eſſe, vel armatum: facere, vt ſecare, vrere: pati, vt ſecari, vri.

Enumerantur autem hęc decem genera, maximè quantū ad accidentia, vel in concreto, vel in abſtracto. In abſtracto ſic quantitas, qualitas, ad aliquid ſiue relatio, vbi ſiue in loco exiſtentia, quādo ſiue in tēpore exiſtētia, ſitus, habitus, actio, paſsio. In cōcreto verò ſic enumerātur. Quātū, quale, ad aliquid ſiue relatiuum, vbi ſiue in loco eſſe, quādo ſiue in tēpore eſſe, ſitum eſſe, habere, agere, pati. Eſt autem hęc diuiſio ſiue potius enumeratio decē primorum generum ſufficiens, quoniam neq; ſuperfluit neq; deficit vllum membrum. Nec enim aliud genus poterit inueniri, quod his decem primis adiiciatur, neque ex enumeratis aliquod rectè ſubtrahi poterit.

CAPVT XVI.

De ſubſtantia in ſpeciali.

INter omnia prædicamenta, meritò primū obtinet locum ſubſtantia: quoniam cætera omnia ſunt accidentium prędicamēta. Subſtantia autem, accidēte eſt dignior, vtpote quę ipſum debeat ſubſtentare, & quia accidentia omnia propter ſubſtātias ſunt, ad eas videlicet ornandas atq; perficiendas. Inter ſubſtantias autem diſtinguit Ariſtoteles, quaſdā vocās primas ſubſtantias, alias autē ſecundas. Primas ſubſtantias (vt figuraliter dicamus) appellat ſubſtantias indiuiduas ſiue ſingulares, id eſt, indiuidua prędicamenti ſubſtantiæ, Ioannem, Petrum, hunc equum, illum aſinum. Secundas autem ſubſtantias appellat, ſubſtātias cōmunes ſiue vniuerſales, id eſt, genera & ſpecies prędicamenti ſubſtantiæ: vt homo, equus, aſinus, animal, & huiuſmodi, ſunt ſecundæ ſubſtantiæ.

Definitio autem ſiue deſcriptio, quā Ariſtoteles aſsignat primæ ſubſtantiæ, hęc eſt:

Definitio primæ ſubſtãtiæ

Subſtantia quæ propriè, principaliter, & maximè dicitur, eſt, quæ neq; de ſubiecto dicitur, neque in ſubiecto eſt.

Quæ definitio ſiue deſcriptio, duas in ſe includit. Prior in periphraſi, quæ ponitur à parte definiti, inuenitur, nẽpe iſta: Prima ſubſtantia eſt, quæ propriè, principaliter, & maximè ſubſtantia dicitur. Poſterior hæc eſt: Prima ſubſtantia eſt, quæ neque de ſubiecto dicitur, neque in ſubiecto eſt. In priore explicatur ratio nominis, quare videlicet ſubſtantia ſingularis dicatur prima ſubſtantia. In poſteriore ex iis, quæ prius dicta ſunt, notificatur: quę appellandę ſunt primę ſubſtantiæ. Quantum itaque ad priorem illam deſcriptionem, ſciendum eſt, tres illas particulas, propriè, principaliter, & maximè, accipi poſſe pro eodem, vt ad maiorem rei declarationem tria illa vocabula adinuicem ſic dicantur cõiuncta. Nam id frequenter iis, qui aliquid intellectu difficilè explicare laborant, euenire ſolet, vt ita per coniunctionem copulatiuam plura vocabula adinuicem connectant, vt quod vno minus ſufficienter, aut non ſatis lucidè poteſt explicari, ſaltem per plura dicatur lucidius. Secundum hanc ergo ſententiam propriè ſubſtare, aut ſubſtantiam eſſe, nihil eſt aliud, quàm ſubſtare principaliter, & hoc iterum nihil eſt aliud, quàm ſubſtare maximè. Quare autem primæ ſubſtantiæ dicantur maximè ſubſtare, aut eſſe maximè ſubſtantię ratio eſt, quia plus omnibus ſunt ſubiectæ, & plus omnibus ſubſtant. Quę autem magis ſunt ſubiectæ aut amplius ſubſtant, meritò magis ſubſtantiæ dicuntur: & quæ maximè ſunt ſubiectæ, meritò maximè ſubſtãtiæ dicuntur. Quòd autem primæ ſubſtantiæ plus omnibus ſubſtant aut ſubiectæ ſunt, ita declaratur: quoniam omnia vel in ipſis ſunt, vel de ipſis dicuntur. Omnia quippe accidentia, tam communia, quàm ſingularia, ſingularibus ſubſtantiis inſunt, vt in ſubiectis. Omnes verò ſubſtantiæ vniuerſales, de primis ſubſtantiis eſſentialiter vt de ſubiectis prædicantur. Sunt igitur primæ ſubſtantię, & ſubiectę omnibus accidentibus accidentaliter, & ſubiectæ omnibus ſecundis ſubſtantiis eſſentialiter.

liter. De accidentibus ſingularibus id eſt manifeſtum ad oculum: quoniam omnis calor eſt in aliquo corpore, omnis item magnitudo, omnis qualitas, in aliqua ſingulari debet eſſe ſubſtantia, vt in ſubiecto. De accidentibus vniuerſalibus, ex cõſequenti idem patet: quoniam accidẽtia vniuerſalia ſunt in ſingularibus accidẽtibus eſſentialiter. Sicut ergo accidentia ſingularia ſunt in ſubſtantiis primis accidẽtaliter, ita & accidentia cõmunia, quæ nõ poſſunt nõ eſſe, vbi ſunt ſingularia. De ſubſtãtiis quoque vniuerſalibus manifeſtũ eſt, quomodo eis ſunt primæ eſſentialiter ſubiectæ: quoniã de primis ſubſtãtiis ſecũdæ prędicãtur eſſentialiter, vt ex libro prædicabilium notum relinquitur. Merito ergo ſubſtantiæ ſingulares peculiariter veniunt appellandæ primæ ſubſtãtiæ, eò quòd maximè ſubſtent, & maximè ſubiectæ ſint. Seuerinus autem Boetius, tres illas ſuprapoſitas particulas, propriè principaliter, & maximè, ſubtili conſideratione diſtinguit. Propriè nanque ſubſtantias ait dici ſubſtantias ſingulares, eò quòd ſenſui primum ſubiectæ ſint, & propriè atque immediatè cognoſcantur per ſenſum: ac deinde ex ipſis præcognitis acquiritur cognitio vniuerſalium ſubſtãtiarũ. Quemadmodũ videlicet ſenſui primũ proponitur & offertur Ioannes, Petrus, Paulus, hic equus, ille equus, ac deinde ex his elicitur cognitio vniuerſalis, hominis & equi: ex quibus deinde elicitur cognitio animalis, atque ita ſemper aſcendendo in ſuperiora, de quo modo cognoſcendi per abſtractionem vniuerſalia ex ſingularibus, ſuo loco plene determinauimus, in libris de conſideratione rerum naturaliũ, lib. 11. de intellectu, cap. 11. & 12. Principaliter verò ſubſtãtias appellari dicit, eò quòd omne accidens prius inſit ſubſtantiæ ſingulari, quàm vniuerſali, vt quaſi ſecũdo loco in vniuerſale veniat. Exẽpli gratia, color quilibet primũ & immediatè eſt in hoc aut illo homine, & ſecũdariò eſt in homine. Sic & ꝑ prędicationẽ, prius dicitur hic hõ eſſe albus aut doct⁹, ac poſterius, quaſi ex cõſequẽti, dicitur hõ eſſe albus aut doctus, nimirũ quia hic vel ille hõ eſt albus aut doctus. Idcirco enim de ſubſtantia vniuerſali dicitur accidẽs quia de prima aliqua ſecundam illam includẽte dicitur. Rectè igitur (inquit) quòd prius ſubiectum eſt, principaliter

ſubſtantia dicitur. Maximè aũt ſubſtantiã appellari dicit, eadem ratiõe quàm ſupra nos aſsignauimus: nimirũ quia maximè ſubiecta eſt rebus alijs: quoniã omnia aut de primis ſubſtãtijs dicuntur, aut in ipſis ſunt, vt iam antè declarauimus.

CAPVT XVII.

De ſecundis ſubſtantijs.

Definitio ſecundarũ ſubſtantiarũ

SEcundas ſubſtantias ita definit Ariſtoteles: Secundæ ſubſtantiæ dicuntur ſpecies, in quibus illæ, q̃ principaliter ſubſtantiæ dicuntur, inſunt, hæ quidẽ & harum ſpecierum genera.

Cuius definitionis hic eſt ſenſus: Secundæ ſubſtantiæ dicuntur ſpecies illæ, in quibus inſunt, id eſt, ſub quibus continentur eſſentialiter illæ, quæ dicuntur principaliter ſubſtantiæ, id eſt, ſubſtãtiæ ſingulares: & non ſolùm ſpecies earũ immediatæ, ſed etiam genera illarum ſpecierũ. Vt hõ & equus ſunt ſecũdę ſubſtãtię: quoniam ſunt ſpecies in quibus ſunt, & ſub quibus cõtinentur eſſentialiter primæ ſubſtantiæ. In homine enim vel ſub homine, eſſentialiter continẽtur hic homo, ille hõ, & cætera omnia indiuidua hominis. Sic in equo vel ſub equo ſunt, iſte equus, ille equus & cætera omnia equi ſingularia. Capitur aũt hic, eſſe in, ſecundũ eum modũ, quo inferius eſſe dicitur in ſuo ſuperiori: vtputa indiuiduũ in ſua ſpecie, & ſpecies in ſuo genere. Ne verò putemus ſolas ſpecies ſpecialiſsimas proximas indiuiduis eſſe ſecundas ſubſtantias, adiũgit: hæ quidem, & harum ſpecierũ genera. Qua adiectione indicat, omnes ſubſtãtias vniuerſales dici ſecũdas ſubſtantias: quoniã omnes ſubſtantiæ vniuerſales, quæ nõ ſunt ſpecies ſpecialiſsimæ, ſunt genera aliquarũ ſpecierum, quas ſub ſe, ſiue in ſe comprehendunt. Quare autẽ iſtæ dicantur ſecundæ ſubſtantiæ, facilè quiuis poteſt intelligere, cõtraria nimirũ ratione ad eam, quę de primis ſubſtantijs eſt reddita. Secundę enim ſubſtantię meritò dici debent, quibus aliæ ſunt priores ſubſtãtiæ. Dici quoque poſſunt ſubſtãtię minus propriæ, minus principaliter, & minus ſubſtantię, cõparatione ad primas ſubſtantias, iuxta ſuprapoſitã Boetij declarationem. Minus propriè quidem, eò quòd poſterius cognitioni

tioni hominis ſubijciantur, vtpote quarum cognitio nõ niſi ex primis ſubſtãtijs poſsit elici. Minus prĩcipaliter verò, quoniam accidẽtia eis poſterius inſunt, prius aũt indiuiduis. Simpliciter autẽ dicuntur minus ſubſtantiæ, quoniam non tantũ ſubiectæ ſunt, quantũ primę. Primæ ſiquidẽ ſubſtãtiæ omnibus ſubijciuntur, quibus ſecundæ fuerint ſubiectæ, & præter ea ipſis ſubijciũtur ſecundis: propter quod nemo dubitat primas eſſe magis & maximè ſubiectas.

CAPVT XVIII.

Ponuntur quædam regulæ ad cognoſcendum, inter ſecundas ſubſtantias, quæ ſint magis ſubſtantiæ. * **

QVanquam autem genera omnia & ſpecies prædicamẽti ſubſtantiæ dicãtur cõmuni nomine ſecũdę ſubſtantiæ, ſunt tamen inter eas aliæ alijs magis ſubſtantiæ, quædam autẽ æqualiter ſubſtantiæ dicuntur. Pro cuius rei intellectu, notandæ ſunt duæ regulę, quas ponit & declarat Ariſtoteles. Prior hæc eſt:

Secundarum ſubſtantiarum, ſpecies magis eſt ſubſtantia, quàm genus.

Regula de ſecundis ſubſtantijs.

Cuius ſenſus eſt, inter ſecundas ſubſtãtias magis propriè, magis principaliter, & ſimpliciter, magis ſubſtantias dici ſpecies, quàm ipſarũ genera. Vt homo & equus, magis ſunt ſubſtantię, quàm animal: item pomus & pirus, magis ſunt ſubſtãtię, quàm arbor aut planta. Declaratur hęc regula dupliciter. Primò ſic, Illud quod eſt magis propinquũ primæ ſubſtãtiæ, merito debet dici magis ſubſtantia, quàm quod eſt magis elongatum ab ea: quoniã in vnoquoque genere, id quod magis appropinquat, maximè tali eſt magis, quàm id, quod longius abeſt. Species aũt viciniores ſunt primis ſubſtantijs, quàm ipſarũ genera. Rectè ergo magis ſubſtantiæ ſunt dicẽdæ. Secundò idem declaratur. Primę ſubſtantiæ dicuntur maximè ſubſtantiæ, eò quòd maximè ſint ſubiectæ, nempe omnibus accidentibus, & omnibus ſecundis ſubſtãtijs. Cùm ergo ſpecies ſint magis ſubiectę quàm ſua genera, vtpote quę ſubiectę ſint omnibus quibus genera ſubijciuntur, ac prę terea ipſis generibus, conſequens eſt, ſpecies dici magis ſub-

ſtãtias quã ſua genera. Sicut enim ſe habent primæ ſubſtãtiæ ad ſecundas ſubſtãtias, ita ſpecies ad omnia genera ſuprapoſita. Quomodo aũt ſuprà ex Boetio declaratum eſt de prima ſubſtãtia, dici eã propriè ſubſtãtiã, & principaliter, & maximè: ſic per ordinẽ diſtinctè tria iſta accõmodando ſpeciei in cõparatiõe ad genus declarari poteſt, ſpeciẽ magis ꝓpriè, magis principaliter, & ſimpliciter magis ſubſtãtiã dici, quàm ſuum genus. Magis propriè, quoniã propīquius obijcitur ſenſui ſpecies quàm genus, id eſt, vicinior eſt cognitio ſpeciei cognitioni primæ ſubſtãtiæ, ex qua immediatè elicitur, quàm cognitio generis, quę ex ſpeciebus diuerſis elicitur. Magis itẽ principaliter, quoniam prius accidens venit in ſpeciem, quàm in genus. Sicut enim prius dicimus hunc hominem eſſe doctum, ac poſterius hominẽ doctum eſſe: ita prius dicimus hominem eſſe doctum, quàm animal. Simpliciter quoq; magis ſubſtãtia dicitur ſpecies quàm genus, quoniam omnibus ſubſtat ſpecies quibus genus, ac præterea ipſi generi: qua parte genus in ſubſtãdo excedit. In prædicta autẽ regula, cùm de ſpecie loquimur, non ſolùm ſpecies ſpecialiſsimas intelligimus, ſed generaliter omnes ſpecies ſubijcibiles, in cõparatione ad ſua genera. Queadmodũ enim homo eſt magis ſubſtantia quã animal, ſic animal eſt magis ſubſtantia, quàm corpus animatum, corpus animatũ verò eſt magis ſubſtãtia quã corpus & genus ſubſtãtia, cùm ſit generaliſsimum, eſt minus ſubſtantia quã corpus. Quemadmodũ enim infima prædicamenti ſubſtãtiæ, népe indiuidua dicuntur primæ ſubſtãtiæ, ita per oppoſitũ, ſupremũ genus dici debet vltima ſubſtãtia, quoniam minimè ſubiacet aut ſubſtat. Nã ſolis ſubiacet accidetibus, nulli autẽ ſubſtãtiæ: cætera omnia genera & ſpecies & indiuidua ſub ipſo poſita, ſubiecta ſunt etiã ſubſtãtijs, quędam quidem omnibus vniuerſalibus, vt indiuidua, quædam pluribus, vt ſpecies, quædam paucioribus, vt ſuperiora & generaliſsimo viciniora genera. Sicut enim ſecundæ ſubſtãtię, quantò viciniores ſunt primæ, tantò dicuntur magis ſubſtantiæ, ita quantò viciniores ſunt generaliſsimo, tantò ſunt minus ſubſtantiæ tantò minus propriè & minus principaliter ſubſtantiæ dicuntur.

Poſte

Poſterior regula, quam ponit Ariſtoteles de ſecũdis ſubſtantijs hæc eſt:

Specierum, quæ non ſunt genera, vna nõ eſt magis ſubſtantia, quàm alia. Altera regula.

Hoc eſt ſpecies ſpecialiſsimę, quę ſolùm ſpecies ſunt & nõ etiam genera, ſunt æqualiter ſubſtantiæ, non alia magis alia. Cuius ratio eſt, quoniam illarum alia non eſt magis ſubiecta quàm alia, neque illarum alia eſt propinquior primæ ſubſtãtiæ, quàm alia. Omnes enim ſpecies ſpecialiſsimæ ſunt æquè propinquæ ſuis indiuiduis: proximæ nimirum & immediatæ. Quomodo ergo primarum ſubſtantiarũ nulla dicitur magis ſubſtantia quàm altera: ſed omnes ſimpliciter primæ dicuntur, quoniam æquè omnes ſubiectę ſunt omnibus quæ de ipſis dicuntur, vel quæ in ipſis ſunt, ita ſpecies earum proximæ ęqualiter omnes ſubſtantiæ ſunt dicendę. Secus verò dicendum eſt, de ſpeciebus illis, quæ ſunt etiam genera, ſiue de ſpeciebus ſubalternis. Illarum nanque alia poteſt eſſe alia magis ſubſtantia vel minus. Vt animal eſt magis ſubſtantia, quàm corpus, & corpus magis, quàm ſubſtantia.

CAPVT XIX.

De conditionibus, ſiue communitatibus, & proprietatibus ſubſtantiæ.

AD pleniorem ſubſtantiarum cognitionẽ, ponit Ariſtoteles quaſdam conditiones ſubſtantiarum. Ex quibus earum natura perfectius cognoſci poterit: id tamen quod vltimo loco ponit, ſolùm appellat proprium, cætera autẽ nõ omnino propria audet appellare. Tametſi enim in prædicabilibus diſtinxerimus proprij quatuor modos: ſolus tamen quartus modus verè & perfectè proprij meretur appellationẽ. Vnde quia nulla earũ cõditionum, quas hic poſiturus eſt Ariſtoteles, conuenit ſubſtãtiæ cõuertibiliter, id eſt, omni & ſoli ſubſtantię, & ſemper (ſed aliqua tantũ ſoli & non omni, alia omni, ſed non ſoli) eo excepto quod vltimo loco ponendum eſt, idcirco hoc ſolùm audet ſubſtantiæ propriũ nominare. Cætera autem dicit ſubſtantijs cõuenire, vel ineſſe, vel

communia eſſe,non autem dicit ea eſſe ſubſtantiæ propria.
Prima igitur proprietas hæc eſt:

Prima proprietas ſubſtantiæ.

Commune eſt omni ſubſtantiæ in ſubiecto non eſſe.

Id manifeſtè probatur per inductionẽ:quoniã omnis ſubſtãtia,prima eſt vel ſecũda.Sed neq; prima,neq; ſecũda ſubſtãtia vlla in ſubiecto poteſt eſſe,igitur cõmune eſt omni ſubſtãtiæ,in ſubiecto nõ eſſe.Quod autẽ prima ſubſtãtia non ſit in ſubiecto,manifeſtum eſt,quoniam hic homo & hic equus in nulla re exiſtunt vt in ſubiecto: ſed ipſa potius ſunt accidentium ſubiecta.Quid autem ſit,eſſe in ſubiecto,ex ijs quæ dicta ſunt in ſecunda diuiſione anteprædicamentali, notum relinquitur. De ſecunda autem ſubſtantia,forſitan magis videri poſsit,quod in ſubiecto aliquo ſit, eò quòd de primis ſubſtantijs prædicetur. Secundum veritatem tamen, non amplius ſecunda ſubſtantia,quàm prima,alicui ſubiecto poteſt ineſſe. Licet enim ſecũda ſubſtãtia prædicetur de prima, id ſit eſſentialiter,tanquã de ſubiecto eſſentiali.Vnde nõ cõſequtur ſecũdã ſubſtãtiã in prima eſſe accidẽtaliter,vt in ſubiecto accidentali.Propter quod ſuprà dictũ eſt,ſecũdas ſubſtantias contineri ſub membro illo. Quædam dicuntur de ſubiecto, & non ſunt in ſubiecto. Præterea nullum vniuerſale poteſt eſſe in aliquo ſubiecto,niſi ſecundum aliquod ſuum ſingulare inſit eidem. Vt exempli gratia,albedo eſt in ſubiecto ratione huius albedinis ſingularis,quæ eſt in ſubiecto eodem,& ſi nulla albedo ſingularis in ſubiecto fuerit, neque poterit verè dici, albedinem eſſe in ſubiecto.Si igitur ſecunda ſubſtantia poſſet eſſe in ſubiecto, conſequens eſſet & primam ſubſtantiam in ſubiecto poſſe exiſtere, quod eſt ſenſui repugnans,ac prorſus impoſsibile.Eſt igitur omni ſubſtantiæ commune, in ſubiecto non eſſe. Verùm iſtud licet communiter omni conueniat ſubſtantiæ,non tamen meretur dici proprium quarto modo ipſi ſubſtantiæ, eò quòd non ſoli conueniat ſubſtantiæ. Nam & differentijs ſubſtantialibus conuenit,quæ in nullo ſunt ſubiecto.Nã ſi in aliquo eſſent,vt in ſubiecto,id maximè videretur de conſtituta ſpecie ſiue

cie ſiue genere. Sed de his id minimè verũ eſt, quoniã de his vt de ſubiectis eſſentialibus dicũtur. Quẽadmodũ enim ſecũdæ ſubſtãtię, genera & ſpecies, de primis dicũtur, vt de ſubiectis eſſentialibus: ſic & differẽtię cõſtitutiuæ de generibus & ſpeciebus conſtitutis, atque omnibus eorum indiuiduis dicuntur, vt de ſubiectis, prædicatione vtique eſſentiali. Differentiæ autem ſubſtantiales, non ſunt ſubſtantiæ, ſed ſubſtantiarum tantum differentiæ. Primę enim ſubſtantiæ eſſe non poſſunt, quoniam illæ ſecundis ſubſtant, quod non faciunt, differentiæ. Secundæ quoque non ſunt ſubſtantiæ, quoniã illæ ſuprà primas ponuntur, tanquã ſpecies earũ vel genera, vt ex definitione ſecundarũ ſubſtantiarũ eſt manifeſtum, quod ſubſtantialibus differentiis non conuenit.

CAPVT XX.

Secunda communitas ſiue proprietas ſubſtantiæ.

INeſt ſecundis ſubſtantiis & differentijs vniuocè prædicari. Secunda proprietas ſubſtantiæ.

Hoc eſt, ſubſtantijs & differentiis ſubſtantialibus hoc eſt commune, vt omnes prædicationes, quæ ab ipſis egrediũtur, ſint prædicationes vniuocæ: intelligendo de prędicationibus ordinatis. Quod declarat Ariſtoteles, primũ à prędicatiõe excludit primã ſubſtantiã, dicens: A principali, id eſt, ſingulari ſubſtantia, nullã exire prædicationem, eò quòd nihil habeat ſibi ſubiectũ, neq; eſſentialiter, vt manifeſtũ eſt: neque accidentaliter, quoniam in ſubiecto nullo eſt, vt ex pręcedẽti cõditione liquet. Debet autem hoc intelligi de prædicatione ordinata, qua ſecũdum verum ordinẽ aliquid, vel in ſubiecto, vel de ſubiecto dicatur. Nam prędicatione quam identicam appellãt, nihil prohibet primã ſubſtantiã prędicari. Vt cum dico, Ioannes eſt Ioannes, vel hic homò eſt Ioannes. Sic item prædicatione inordinata dicitur, homo eſt Ioannes. Maxima Ariſtotelica.

Hoc igitur ſuppoſito, quòd à prima ſubſtãtia nulla exeat prędicatio, facilè eſt oſtendere, omnes prędicationes ordinatas, quę egrediũtur à ſubſtantiis atq; differentiis ſubſtãtialibus, eſſe vniuocas. Omnes enim prędicationes quæ à ſecun-

dis ſubſtãtiis egrediũtur, ſunt ſpeciei de indiuiduo, vel generis de ſpecie aut indiuiduo. Quę autem à differẽtiis ſubſtãtialibus ſumuntur, vel ſunt differentiæ de genere cõſtituto, aut ſubiectis eius ſpeciebus & indiuiduis: vel de ſpecie cõſtituta, aut eius indiuiduis. Omnes autem hę prędicationes ſunt vniuocę, quemadmodũ planiſsimè liquet ex ijs quę ſuprà in antepręd icamentis ſunt dicta de prędicatione vniuoca. Verum eſt ergo, omnes prędicationes, quę à ſubſtantiis aut earũ differẽtiis ſumuntur eſſe vniuocas. Loquimur ſemper de ordinatis prędicationibus (Inordinatas enim philoſophi nõ dignas reputãt prædicationis nomine.) Secũdũ inordinatã nãque prædicationem nõ prędicantur vniuocè ſecundæ ſubſtãtiæ, neq; differentiæ. Nam ſi dixeris, animal eſſe hominẽ, aut rationale eſſe hominẽ, prędicatiões iſtę vniuocę nõ ſunt: ſed ſi cõuertas prędicatiões illas, vt fiãt ordinatę, inuenies ſimul & vniuocas, dicendo, homo eſt rationalis, homo eſt animal.

CAPVT XXI.

Tertia proprietas ſiue communitas ſubſtantiæ.

Tertia proprietas ſubſtantię.

OMnis ſubſtantia videtur hoc aliquid ſignificare.

Poſuerat Ariſtoteles duas conditiones ſubſtantiæ, quæ ideo propria dici non poterant, quod non ſoli ſubſtantię, ſed etiam differentiis conuenirent. Nunc aliam ponit conditionem, quę ob hoc non rectè dicitur ſubſtantiæ proprium, quia ſecundum veritatem non omni ſubſtantię conuenit, tametſi prima facie aliquo modo id videatur. Ait ergo omni quidem ſubſtantię hoc eſſe commune, vt videatur hoc aliquid ſignificare, attamen ſecundum veritatem non omnem ſubſtantiã hoc aliquid ſignificare. De prima enim ſubſtantia fatetur, ſecundum veritatem eam ſignificare hoc aliquid, id eſt, aliquã particularẽ, ſingularẽ, & indiuiduã ſubſtantiam. Vt vocabulum Ioãnes, hoc aliquid, id eſt, hunc hominẽ ſignificat: & hic equus ſignificat hoc aliquid, equũ particularem. De ſecũda autem ſubſtantia ait, videri eã ſignificare hoc aliquid, ſecũdum appellationis figuram, id eſt propter modũ denominandi primas ſubſtantias, & appellandi per ſecundas ſubſtantias.

Vt quia

Vt quia Ioannem & Petrum dicimus eſſe hominem & animal, ſicque nominibus ſecundarum ſubſtantiarũ appellamus primas ſubſtantias, hinc videntur ſecundũ apparentiã externam ſecũdę illę ſubſtãtię ſignificare hoc aliquid, id eſt, ſingularem & indiuiduam ſubſtantiã. Verùm nõ ita rẽ habere aſſerit, ſed potius ipſas quale quid ſignificare, id eſt, ſubſtantiam communem, ſiue naturam communem ſubſtantialem. Quod eſt intelligendum de primario & magis principali ſignificato. Secũdę enim ſubſtãtiæ primariò & magis principaliter ſignificant quale quid: hoc eſt vniuerſalem ſubſtãtiam ſiue naturam aliquam ſubſtantialem multis communẽ, in qua videlicet cõueniunt multa indiuidua aut plures ſpecies: minus principaliter verò & quaſi ſecũdariò ſignificãt hoc aliquid, id eſt, ſubſtantiam ſingularẽ, illa ſcilicet indiuidua aut illas ſpecies, quę in illa natura communi primario ſignificatu cõueniunt. Significant enim ſecundæ ſubſtantię naturã illam cõmunem, tanquã eſſentialiter inexiſtentẽ aliquibus: atque ita ſecundariò etiã illa ſignificãt, quibus vt inexiſtens natura communis ſignificatur. Exempli gratia, vocabulũ homo ſecũda ſubſtãtia, ſignificat primariò naturam humanã, id eſt, naturã omnibus particularibus hominibus eſſentialiter cõmunẽ, quã dicimus humanitatem: quia tamen nõ abſolutè ac nudè naturã ipſam ſignificat terminus homo: ſed etiã ſignificat vt eſſentialiter inexiſtentem aliquibus, ob hoc ſecundariò dicũtur omnia illa quę in natura humana conueniũt, ſignificare. omnes videlicet indiuiduos homines. Sic animal, primariò naturã omnibus animalibus communẽ ſignificat, ſecundariò autem, omnia animalia. Quod autẽ ſecundę iſtę ſubſtantiæ, homo, animal, & ſimiles, nõ ſignificant ſolam vniuerſalẽ ſubſtãtiam, id eſt nudè ipſam cõmunẽ naturã, dupliciter oſtẽditur, ex cõparatione duorũ horum terminorũ, homo & humanitas, adinuicem. Primum nãque manifeſtũ eſt, duas iſtas dictiones differre in ſignificãdo. Non videtur autẽ aſſignanda differẽtia alia, niſi quòd vocabulũ humanitas nudè ipſam humanã naturã ſignificat: homo autẽ ſignificat ipſam naturã principaliter atq; primariò, ſed ſimul ſecũdaria ſignificatiõe omnia in illa natura cõmunicãtia: id quod etiam explicando

vocem

vocem monſtratur,quoniam homo tantundē valet,atq; humanam naturam participans.Deinde ipſa prędicatio ſignificationem arguit.Nam quia terminus hō,de ſingularibus ſubſtantijs prædicatur,dicendo: Ioānes eſt homo,Petrus eſt homo,conſequens eſt,etiam ſingulares ſubſtātias per ipſum ſignificari.Abſurdum nanque foret, prędicari aliquid de eo quod non aliquo modo ſignificet. His itaque declarat Ariſtoteles,quod à principio propoſuit, ſecundas ſubſtantias nō ſignificare hoc aliquid. Intellige principaliter, ſicut primæ ſubſtantię principaliter hoc aliquid ſignificant,ſed primariò ſignificare quale quid,id eſt, naturam communem ſubſtantialem,quam tamen ita ſignificant, vt eam circa ſubſtātiam determinent,id eſt,tanquam particularibus ſubſtantijs inexiſtentem ſignificent.Vnde conſequitur,ſecundariò & minus principaliter,etiam ſecundas ſubſtantias ſignificare,hoc aliquid ſiue ſubſtantiam ſingularem. Ex quo etiam patet intellectus eius,quod ſubiungit de hac determinatione Ariſtoteles dicens:Plus autē ſiue plurium in genere, quàm in ſpecie determinatio fit.Dicēs enim animal,plus cōplectitur, quàm dicens hominem.Quo verbo ſignificatur,genus ſubſtantialē illam naturam quam ſignificat genericam,circa plura determinare, quàm ſpecies naturam ſuam ſpecificam determinet, hoc eſt(vt noſtro more dicamus) genus plura ſecundariò ſignificare,quàm ipſius ſpeciem. Quod ita euidentiſsimè monſtratur,quoniam ſpecies ſuam quam ſignificat ſpecificam naturam tantum determinat circa ſua indiuidua, ſignificando naturam illam cōmunē, vt omnibus illis ſingularibus inexiſtentem,& omnia illa ſingularia indiuidua ſecundariò ſignificando,vt in ſpecifica ipſa natura eſſentialiter communicantia. Genus verò,genericam naturam quam ſignificat,determinat,non ſolùm circa indiuidua vnius ſpeciei,ſed circa plures ſpecies,& omnia earum indiuidua.Animal enim non ſolùm ſingularia omnia vnius ſpeciei,ſed omnia ſingularia omnium ſuarum ſpecierum ſecūdariò ſignificat, vt participantia animalis naturam: & ipſam naturam illam genericam principaliter ſignificat, vt omnibus communem ſiue communicabilem.

CAPVT XXII.

Quarta proprietas ſiue communitas ſubſtantiæ.

INeſt etiam ſubſtantijs, nihil eſſe contrariū. Hoc eſt, ſubſtantijs conuenit, non eſſe alicui contrarium, neq; cōtrarium vllū habere. Id patet, tam in primis quā in ſecundis ſubſtantiis. Neq; enim hic homo vel hic equus aliquid habet contrarium, neque etiam homo vel equus. Conuenit proinde hæc cōditio omnibus ſubſtantijs. Quòd ſiquis obijciat, ignem & aquā ſibiinuicem cōtrariari, eò quòd ignis ſit calidus & ſiccus, aqua frigida, & humida? Reſpōdetur, ignem & aquam per ſe non contrariari, ſed tantum per accidens. Illa autem dicuntur per ſe cōtraria, quæ ex ſua propria natura adinuicem contraria ſunt, vt albedo & nigredo, calor & frigus, humor & ſiccitas. Illa aūt per accidēs, quę nō ex ſua natura contrariantur, ſed tantum ratione accidentiū contrariorum ſibi inexiſtētium. Sic ignis & aqua, quia qualitates in ſe contrarias retinent, nempe calorem & frigus, ſiccitatem & humorem, idcirco per accidēs contraria dici poſſunt, quemadmodum etiam homines duo contrarias habentes opiniones, cōtrariari dicuntur per accidens, ratione earū, quæ in eis ſunt contrariariū opinionum. Per ſe autem nequaquam huiuſmodi contrariantur. Conuenit igitur omni ſubſtantiæ, non eſſe vlli contrarium, neque vllum habere cōtrarium. Verùm non ſoli ſubſtantiæ conuenit. Nam & quantitates contrarium non habent, vt duo, tria, nihil habent contrarium, neque bicubitum, tricubitum. Neque hoc igitur poteſt dici ſubſtantiæ proprium ſecundum quartum modum, ſed tantum iuxta modum ſecundum.

Quarta proprietas ſubſtantiæ.

CAPVT XXIII.

Quinta communitas vel proprietas ſubſtantiæ.

VIdetur ſubſtantia non ſuſcipere magis, aut minus.

Hoc eſt, nullus terminus ſubſtantialis poteſt prædicari cū aduerbio magis & minus, neque vlla ſubſtantia realis, aut res ſubſtantialis poteſt ſuſcipere intentionem vel remiſsionem. Vt Ioannes non dicitur magis homo quàm Petrus, neq; iſte

Quinta proprietas ſubſtantiæ.

equus magis equus quàm ille, neque homo eſt magis animal quàm brutũ,atque ita in cæteris. Natura enim ſubſtantialis ſi ſpecifica fuerit, ex ęquo participatur, nõ ſecũdum plus & minus omnibus indiuiduis. Generica verò ex ęquo omnibus ſpeciebus ac earũ indiuiduis. Ac proinde, non poſſunt termini naturas illas ſiue genericas, ſiue ſpecificas ſignificantes, prędicari de ſpeciebus vel de indiuiduis, ſecũdũ magis vel minus. Eadem ratione, facta comparatione ad ſeipſum nõ poteſt dici Ioannes magis homo nunc quàm antè, quoniam nõ poteſt natura ſubſtantialis, ſecundum plus & minus, pro diuerſis tẽporibus communicari ſpeciei, vel indiuiduo. In qualitatibus autem inuenitur prędicatio ſecundum magis & minus, ſiue comparando adinuicem diuerſa, ſiue idem ad ſeipſum ſecundum diuerſa tempora. Vt Ioannes eſt magis albus, vel magis doctus, vel magis iuſtus Petro. Imo idem homo nunc eſt magis, aut minus doctus vel iuſtus, quàm antè fuerat. Quòd ſi quis obiiciat ex his quæ prædicta ſunt, Auditæ ſunt primæ ſubſtãtię dici, magis ſubſtantiæ quàm ſecundę, ac rurſus inter has dictæ ſunt ſpecies magis eſſe ſubſtantię quàm genera. Videtur ergo ſubſtãtia ſuſcipere magis & minus. Hoc ita diſſoluit Ariſtoteles, non negans vnam ſubſtantiam magis dici ſubſtantiam quàm alteram, quemadmodum dictum eſt primã ſuſtantiam eſſe magis ſubſtantiam quàm ſecundam, ſed vnumquodque dicit ſecundum hoc ipſum quod eſt, non dici magis & minus. Vt ſi aliquid eſt homo, ipſum non eſt magis homo altero, neque ſeipſo. Sic id quod animal eſt vel corpus, non eſt magis animal, vel magis corpus. Hoc eſt, genera & ſpecies prædicamenti ſubſtantiæ non prædicari de ſibi ſubiectis indiuiduis aut ſpeciebus, ſecundum magis & minus.

*** Ad pleniorem autem & clariorem huius difficultatis diſſolutionem, ſolent diſtinguere duplicem ſignificationẽ huius vocabuli ſubſtãtia. Dicunt enim ſubſtantiam dici, vel à ſubſtãdo, vel à ſubſiſtendo. Subſtãtia vt à ſubſtãdo dicitur, relatiuũ eſſe videtur. Dicitur enim aliquid hoc modo ſubſtãtia, in reſpectu vel cõparatione ad alterum, vt primæ ſubſtantiæ dicuntur ſubſtantię, in reſpectu ad ſecundas, quibus ſubſtant, & in reſpectu ad accidentia, quibus item ſubſtant. Secundæ

quoque

quoq; ſubſtantiæ, ſimiliter dicuntur ſubſtantiæ, reſpectu ſuperiorum generum & accidentium, vt ſuprà declaratum eſt. Ita accipitur ſubſtãtia, cùm diuiditur in primam & ſecundã. In hac autem ſignificatione non eſt terminus iſte, ſubſtantia generaliſsimum genus prædicamẽti ſubſtãtiæ. Cùm enim relationem ſignificet, qui fieri poteſt, vt ſuprà ponatur termi nis abſolutam naturam abſque omni relatione ſignificantibus? Cuiuſmodi ſunt omnes termini prędicamenti ſubſtãtię.

Subſtantia verò vt dicitur à ſubſiſtendo, relatiuè nõ dicitur, ſed abſolutè ſine relatione & comparatione ad alterum. Quemadmodũ enim id quod dicitur homo, aut animal, aut corpus, ita dicitur nõ per relationem ad aliud vel alia, ſed omnino abſolute, videlicet quia naturam hominis, animalis aut corporis participat, ita & ſubſtantia hoc modo aliquid dicitur abſolutè, ſine comparatione ad aliud, eò quod naturam ſubſtantialitatis participet. Atq; hoc modo acceptum vo cabulum ſubſtantia, genus eſt generaliſsimum ſupra omnia genera, & ſpecies prædicamẽti ſubſtantiæ, neque vllo modo dicitur ſecundũ magis & minus, ſicut nec cętera genera ſubiecta. Nihil enim eſt magis ſubſtantia altero, quoniam quæcunque naturã ſubſtantialitatis habent, eandem ex ęquo participant, ſicut & de cæteris generibus ſuprà dictum eſt. Hanc autem diſtinctionem propoſito applicãtes, pro diſſolutione propoſiti argumenti, clarè dicimus, quanquam terminus ille ſubſtãtia, vt à ſubſtãdo deducitur, ſecundum magis & minus prædicetur, dicendo vnam ſubſtantiam eſſe magis ſubſtantiam quàm alteram, non tamen hinc conſequitur, vllã ſubſtantiam dici ſecundum magis & minus. Nam ſubſtãtiam à ſubſtando, non eſt terminus ſubſtãtialis, ſed relatiuus. Vult autem ſuprapoſita conditio ſiue proprietas, nullum terminum prædicamenti ſubſtãtiæ prędicari ſecundum magis & minus, id eſt, cum aduerbijs eiuſmodi magis & minus, vel nullã ſubſtantiam ſuſcipere huiuſmodi prædicationẽ, ſecundum aliquod prędicatũ ſibi eſſentialiter cõueniẽs. Hoc enim eſt quòd dicit Ariſtoteles, vnamquanque ſubſtantiam ſecundũ hoc ipſum quod eſt non dici magis aut minus. Quomodo autem hactenus omnium conditionum prædictarum nulla

inuenta

inuenta eſt propriè conuenire ſubſtantiæ, ſic neque iſta. Quã uis enim omni ſubſtantiæ conueniat, non tamen ſoli. Conuenit enim & quantitati: vt bicubitum non dicitur alio magis bicubitum, neque linea vna dicitur magis linea quàm altera. Ac proinde proprium dici poteſt ſecundo modo, quarto modo non poteſt.

CAPVT XXIIII.

De ſexta proprietate ſubſtantiæ, quæ ſingulariter dici meretur proprietas.

Quæ hactenus poſitæ ſunt conditiones ſubſtãtię potius communitates dicendæ ſunt, quã proprietates. Quod autem nunc dicendum eſt, id propriè videtur ſubſtantiæ conuenire. Ait ergo Ariſtoteles:

Sexta proprietas ſubſtantiæ.

Maximè autem proprium videtur eſſe ſubſtantiæ, cùm vnum & idem numero ſit contrariorum ſuſceptibile eſſe.

Conuenit enim hoc omni ſubſtantię, quemadmodũ per inductionem poteſt oſtendi ad oculum. Videmus nanque vnum eundémque hominem, nunc calorem in ſe habere, nũc frigus: nunc bonum eſſe & probum, poſtea malum & improbum: modò album, poſteà nigrũ: nunc huius opinionis, poſtmodum contrariæ: modò velle aliquid, modò idem nolle.

Sic in omnibus corporibus conſideratione facta ad contrarias qualitates, videbimus eaſdem numero ſubſtãtias contrariorum eſſe ſuſceptibiles. In ſubſtantiis autem incorporeis, oportet conſiderare qualitates contrarias ſpirituales, quę ad corpus non attinent. Nam & angeli contrariorum ſunt ſuſceptiui, quoniam contrariarum opinionum, aut volitionum ſunt ſuſceptibiles. Poſſunt enim modò nolle quod antea volebant, & econtrario. Poſſunt mutari ex ſua natura ſecundum odium & amorem, proſequutionem & fugam, triſtitiam & gaudium, aliáque huiuſmodi, quę omnia ſunt contraria. Notandum verò quòd nõ dicuntur ſubſtãtię ſuſcipere contraria, ſed ſuſceptibiles eſſe contrariorum: quoniam non poteſt fieri, vt ſubſtantia vna & eadem numero actu ſimul contraria ſuſcipiat. Hoc enim naturę contrariorum repugnat.

pugnat.

pugnat,ſimul eidem ineſſe:ſed temporis ſucceſsione ſubſtã-
tiæ dicuntur eſſe cõtrariorum ſuſceptiuæ,ita vt vno migrãte
poſsit ſubſtantia eadẽ manẽs acquirere alterum. Queadmo-
dũ abſcedẽte calore,venit frigus in corpus,& ecõtrario:ęgri
tudine pulſa,introducitur ſanitas,& econtrario. Notan-
dum quoque non hic dici,quod ſubſtãtia quęlibet ſit contra-
riorum quorũlibet ſuſceptibilis, ſed tãtũ aliquorũ cõtrario-
rum.Non enim neceſſe eſt,vnã eádémque ſubſtantiã omniũ
cõtrariorũ eſſe ſuſceptibilẽ:ſatis autem fuerit,ſi aliqua poſsit
ſuſcipere cõtraria.Siquidem arbor iſta vna & eadem nõ po-
teſt omnia cõtraria ſuſcipere.Nõ enim eſt ſuſceptibilis gau-
dij,& triſtitię,odij & amoris contrariarum opinionum,vo-
litionum,& nolitionũ,aliorumque huiuſmodi. Quorundam
autẽ contrariorũ eſſe ſuſceptibilis.Quanquã & vniuerſaliter
intelligi poteſt, quãlibet ſubſtãtiã quorumlibet contrariorũ
eſſe ſuſceptibilem ad hunc ſenſum,vt quoties ſubſtãtia quęli-
bet ex contrarijs duobus,alterũ ſuſceperit,poſsit etiã alterũ
cõtrariũ eadẽ numero in ſe ſuſcipere.Vt,verbi gratia,ſi quid
ſuſceptiuũ eſt albedinis,eſt idipſum nigredinis quoque ſuſce
ptiuũ,ſi quid capax eſt huius opinionis,eſt & cõtrariæ capax:
ſi quid amoris & odij atque item in cæteris.Cõtraria nanque
ex ſua ratione fieri habent circa idẽ ſubiectum,ſeque pellunt
mutuo. Excipiuntur ſi quę ſint qualitates à natura deter-
minatæ aliquibus ſubſtãtijs: vt igni eſt naturaliter deputata
caliditas & ſiccitas & leuitas. Propter quod,ignis licet ha-
beat in ſe iſtas qualitates,cõtrariorũ tamen nõ videtur ſuſce
ptibilis.Verùm hic,propriè loquẽdo,nõ verè dicimus,ignem
eſſe ſuſceptiuũ caloris,ſiccitatis & leuitatis. Potius nãq; ignis
dicẽdus eſt habere naturaliter deputata illa,quàm ſuſcipere.
Suſcipitur enim in aliquo,quod ipſi eſt extraneũ,& à natura
ei non eſt deputatum,quemadmodum annotauit & Boetius.
Atq; ita ſimpliciter adhuc remanet veritas generalis dicti il-
lius ſubſtantiam eſſe ſuſceptibilem quorumlibet cõtrariorũ,
ita vt ſi alterum quorumlibet ſuſcipiat,poſsit & reliquũ ſuſci
pere. Ita ergo probatum eſt,omni ſubſtantiæ prædictam
conditionem conuenire.Nunc autem & quomodo ſoli con-
ueniat ſubſtantiæ, declaremus. Patebit autẽ hoc per ſingula

accidentia diſcurrẽdo. Non enim poterit inueniri color aliquis, q̃ui vnus & idẽ numero dicatur, nunc albus. nunc niger: neq; aliquis habitus numero idem poteſt dici nũc bonus, nũc malus: neq; aliqua eadem actio numero, bona eſſe poteſt & mala. & ita in reliquis, non poterit inueniri aliquod accidentium, quod contraria poſſit idem numero ſuſcipere. Cõuenit igitur ſoli ſubſtantiæ, eſſe contrariorum ſuſceptibilem.

CAPVT XXV.

Proponitur & ſoluitur obiectio de opinione & oratione.

*** VErùm aduerſus hanc proprietatẽ, Ariſtoteles obiectionem ponit, de oratione vocali vel opinione mẽtali, quę eadem numero manens, ſuſceptiua videtur veritatis & falſitatis, cùm dicatur modo vera, modò falſa. Exempli gratia, hæc oratio, Ioannes dormit, modò vera eſt, verè dormiente Ioanne. Poterit autem eadẽ fieri falſa, ſi expergiſcatur Ioannes à ſomno, manebit tamen oratio vna & eadem numero. Eadem igitur oratio, vna & eadem numero, vera eſſe poteſt ac falſa ſucceſſu temporis, ac proinde contrariorum eſt ſuſceptibilis, cùm verum & falſum videantur eſſe contraria. Quòd ſi admittatur, conſequens eſt, non ſoli ſubſtantiæ id eſſe proprium quod dictũ eſt. Propter hanc obiectionẽ diſſoluẽdam, Ariſtoteles proprietatem ſuprapoſitam ſupplet in hunc modum: Propriũ eſt ſubſtantię, cùm ſit vna & eadẽ numero cum ſui mutatione eſſe ſuſceptibilem contrariorũ. Per adiectionem autem hanc, cum ſui mutatione, excludit obiectionem, dicens, orationem aut opinionem licet eadem numero poſsit eſſe vera & falſa, non tamen per hoc fieri circa eam aliquam mutationem. Quòd enim hæc propoſitio nunc vera dicitur nunc falſa, id non fit per aliquam mutationem circa ipſam propoſitionem, ſed per mutationem rei ſignificatæ. Dicitur enim propoſitio vera, ex eo quod ita ſit in re quomodò ipſa ſignificat: Falſa verò, ex eo quòd aliter ſit in re quàm ipſa ſignificat. Et ſola igitur mutatione circa rem ſignificatam, propoſitio paulò antè vera fit falſa, & econtrario. Vt ex hoc quòd ipſe homo Petrus mutatur à ſtatione in ſeſsionẽ propoſitio iſta, Petrus ſedet, ex falſa efficitur vera, abſq; ſui reali aliqua mutatione. Poteſt verò & aliter reſponderi pro-

poſitæ

poſitæ obiectioni,ſimpliciter negando quod aſſumitur,nempe opinionem vel orationem eandē ſuſcipere contraria. Nec valet probatio,Eadem oratio vel opinio modo vera eſt,modò falſa,eadem numero manens igitur cōtrariorum eſt ſuſceptibilis Mala ſiquidem eſt iſta illatio,laborans defectu duplici. Primum enim verum & falſum propriè non videntur contraria,cùm contrarietas propriè dicta(vt poſterius dicetur)in ſolis inueniatur qualitatibus.Veritas autem & falſitas non videntur eſſe qualitates,ſed potius ad aliquid ſunt vel relationes.Dicitur enim veritas exæquatio, & correſpondētia rei ſignificatæ ad propoſitionē ſignificantem, quòd videtur ad relationem magis quàm ad qualitatem ſpectare, cùm ſit qualitas omnis, quid abſolutum non conſiſtens in relatione vnius ad alterum. Deinde,etiam ſi veritas & falſitas cōtraria eſſent,non tamen oratio eadē ex hoc quòd modò vera eſt,modò falſa dicēda eſſet ſuſcipere contraria. Ipſa nanque oratio non ſuſcipit in ſe veritatem & falſitatem, cùm veritas(vt iam dictum eſt)non ſit in oratione vera. Si enim veritas & falſitas ſuſciperētur in ipſa oratione vera,iam nec Ariſtotelis valeret ſolutio,qua dicit,orationem eandem dici modò veram,modò falſam,abſque ſui mutatione. Prorſus enim cum ſui mutatione id fieret, ſi verè in ipſa ſuſciperetur veritas & falſitas. Amplius autē aduerſus ſupradictā proprietatē obijcitur,de materia prima,& [illegible]titate corporea,quæ ſuſcipiunt in ſe contrarias qualit[illegible] [illegible]men ſunt ſubſtantiæ Propter hanc obiectionem,recentiores vt pèr omnia cōuertibilem faciant hāc proprietatem,ita eam complent.Maximè proprium eſt ſubſtantiæ eſſe ſuſceptibilem contrariorum:tanquam cōpletum & vltimatum ſubiectum.Prius adijciunt,ne proprietas conueniat ipſi materiæ primæ,quæ propriè loquendo non eſt ſubſtantia,ſed tantum ſubſtātiæ pars. Materia nanq; eſt contrariorum ſuſceptibilis,quoniā omnia accidentia corporalia ſuſcipiuntur in corporali materia,quēadmodum in Phyſicis noſtris declarauimus.Verùm ipſa non eſt ſubiectum completum,quoniam pars tātum eſt altera cōpoſiti.Subſtantia autem eſt ſubiectum completū atque perfectum.Alterum adijciunt propter quantitatem,quæ (iuxta

 quorundam

quorundam probabilem opinionem (immediatè in ſe ſuſcipit corporeas qualitates, vt calorē dicūt ſuſcipi in ſuperficie, figuras idē ſubiectari in ſuperficie aut corpulentia. Iuxta quorum opinionē neceſſe eſt fateri, etiam quantitatē eſſe contrariarum qualitatum ſuſceptibilē. Verū ipſa non eſt ſubiectum earum vltimarū, quoniā vlterius ſunt in ipſa ſubſtantia, mediante quantitate. Sed harū rerū determinatio, à Dialectica conſideratione eſt aliena, magiſque Phyſicæ conuenit: quamobrem iſta tetigiſſe contenti, explicato vtcunque ſubſtantiæ prædicamento, ad quantitatem recto curſu pergamus.

CAPVT XXVII.

De prædicamento quantitatis.

POſt prædicamentum ſubſtātiæ proximo loco ſubſequitur prædicamentum quantitatis, quòd maior ſit conuenientia, & ſimilitudo ſubſtantiæ cum quantitate quàm cum qualitate. Sicut enim ſubſtantia non ſuſcipit magis & minus, nihilque habet contrariū, ſic & de quantitate, paulò pòſt declarauit. Item iuxta quorundam probabilem ſententiā qualitates corporales ſuſcipiūtur in ſubſtātia mediante quantitate, ita vt quantitas ſit ſubiectum immediatū qualitatum, atq; hac conſideratione videtur quātitas aſsimilari ex aliqua parte ſubſtantiæ, quoniam modo quodam ſubſtat, tametſi non vt vltimatum & per conſiſtens ſubiectū, quoniam & ipſum eſt in alio, nempe in ſubſtantia. Tractans autem de quantitate Ariſtoteles, ipſius non ponit definitionem, quoniā generaliſsimum genus propriè definiri nō poteſt, vtpote quòd aliud ſupra ſe genus non habeat per quod poſſet definiri, aut differentiam aliquam conſtituentem. Poſſet tamen aliquo modo deſcribi per ſuum concretum, hoc modo:

Definitio quantitatis.

Quantitas eſt, ſecundum quam aliquid dicitur quantum.

Vtpote longum, latum, profundum, multum, paucū, magnum, paruum, diuturnum, vel breuis durationis. Incipit autem Ariſtoteles tractatum quantitatis, ponens duas eius diuiſiones. Quarum prior hæc eſt:

Diuiſio quantitatis.

Quantitatis aliud continuū, aliud diſcretum.

Hoc

Hoc eſt,quantitatum,alia eſt continua,alia diſcreta. Quę diuiſio duas ſpecies immediatè ſub quantitate poſitas aſsignat:nempe quantitatem continuam, & quantitatem diſcretam; quarum definitiones ſiue deſcriptiones ex Ariſtotelis declaratione colliguntur.

CAPVT XXVII.

De quantitate continua, & primò ponitur definitio eius.

QVantitas cõtinua eſt, cuius partes copulãtur ad aliquem terminum cõmunem. Definitio quãtitatis continuæ.

Vt partes lineæ copulantur ad punctum. Dicitur autẽ in propoſito terminus cõmunis aliquarum partiũ,quod eſt principiũ vnius & finis alterius. Ad quarum definitionum intelligentiam notandum eſt,quòd quantitatis continuæ ſecundũ propriam enumerationem ſunt quatuor ſpecies, nẽpe linea, ſuperficies,corpus,ſiue(ad diſtinctionẽ à corpore prædicamẽti ſubſtantiæ)corpulentia,& tempus. Nam de loco quam velut quintam ſpeciẽ prioribus connumerare videtur Ariſtoteles,cõmunior eſt ſententia,non eſſe à ſuperficie ſpeciẽ diſtinctam,ſed tantũ ſecundum connotatũ ab ea differre, quatenus videlicet ſupra ſignificationem ſuperficiei locus connotat vel vltrà ſignificat,alicuius rei intra ſe continentiam.Siquidẽ locus dicitur ſuperficies continens aliquid,nempe rem locatam. Priores autẽ quatuor ſpecies ſunt diſtinctæ ſub quantitate continua,vt ſpecies ſub eodem immediato genere contentæ.Linea nanque,ſuperficies,corpulentia, & tẽpus, quantitates ſunt,& continuæ quantitates. Quantitates quidem,quoniam ſecundum ipſam,res dicuntur quantæ, vtpote ſecundum lineam longæ,ſecundum ſuperficiem latæ,ſecundum corpulentiam craſſæ aut profundæ, ſecundum tempus diuturnæ.Continuæ autem dicuntur,quoniam ſingulæ earũ partes ſuas habent per aliquem communem terminũ adinuicem compoſitas.Lineæ enim partes copulantur per intermedium punctum, qui vnus & idem numero, finit partẽ vnam, & alteram incipit:atque ideo punctum dicitur terminus cõmunis lineæ.Superficiei item partes continuantur per ter-

minum cõmunem, nempe per lineam. Corpulentiæ verò partes per ſuperficiem continuantur, ipſa tamen nullius alterius quãtitatis partes copulat. Ac proinde ſicut punctus eſt cõmunis terminus lineæ, ſic linea ſuperficiei: ſic deinde ſuperficies corporis, corpus verò nullius alterius quãtitatis eſt terminus.

Habet quoq; tẽpus partes ſuas continuatas per communẽ terminũ. Pars enim quæ præceſsit iamq; effluxit, & ea quæ ſubſequitur quæq; iam incipit, per præſens tẽpus, ſiue (vt magis propriè loquamur) per præſens inſtans, aut momentũ aut indiuiſibile temporis continuantur: quod quidem momentũ præſens, terminus eſt partis iam elapſæ ſiue præteritæ, & initiũ partis eueſtigio abſque intermedia diſtantia ſubſequentis. Ex quibus colligi facilè poſſunt ſingularũ ſuprapoſitarũ ſpecierum qualeſcunque definitiones: hoc modo. Linea eſt quãtitas continua, cuius partes copulãtur per punctũ. Superficies eſt quantitas continua, cuius partes copulantur per lineam. Corpus eſt quantitas continua, cuius partes copulantur per ſuperficiem. Tempus eſt quantitas cõtinua, cuius partes copulantur per præſens tempus, ſiue inſtans præſens. Sed harum rerum latior deductio atque plenior declaratio, ad phyſicam magis quàm ad Dialecticam ſpectat.

Definitiones lineæ ſuperficiei, corporis & tẽporis

CAPVT XXVIII.

De altera ſpecie quantitatis, nempe de quantitate diſcreta.

Definitio quantitatis diſcretæ.

QVantitas diſcreta eſt, cuius partes non copulantur per aliquem terminum communem, ſed abinuicem diſtinctæ ſunt & ſeparatæ.

Sub hac quãtitate diſcreta cõtinetur numer⁹ cũ omnibus ſpeciebus ſuis, vtpote binario, ternario, & ita de aliis. Numeri ſiquidẽ partes per nullum terminũ communẽ copulantur. Vt partes denarii, quinque, & quinque, nõ continuãtur adinuicem per aliquid quod eſſet vnius partis initiũ, & terminus alterius, ſed abinuicem ſunt diſcretæ & ſegregatæ, propter quod etiam diſcreta quantitas appellatur. Addit quoque

Ariſtoteles

Ariſtoteles numero orationẽ dicens, etiã eam eſſe quãtitatẽ diſcretã, eo quòd partes vocales habeat abinuicem diuerſas & diſcontinuas. Vt cum dico, Ioannes, Andreas, currere, partes orationum harum abinuicem ſunt diſcretæ & diſcontinuæ. Ideo orationẽ dicit eſſe quantitatem diſcretã. Verũ de hac oratione difficultas eſt non minima, quid per eam debeat intelligi. Nam ſi per orationem intelligatur ipſa vox ex partibus pluribus conſtãs, id eſt, ex pluribus vocibus partialibus, non videtur hoc modo oratio rectè dici quãtitas, cũ omnes voces, imò omnes ſoni proprium ſibi habeant locum in prædicamẽto qualitatis, vna cùm cæteris obiectis aliorum ſenſuũ, queadmodũ ſuo dicetur loco. Si autem iſta vocalis oratio hic non intelligatur ab Ariſtotele, difficilè videbitur aliquid aliud ad propoſitum cõmodè aſsignari. Huius difficultatis duplex eſt ſolutio. Quidam per orationem in propoſito intelligunt ipſum numerum, qui ſubiectatur in partibus orationis vocalis, quo videlicet partes plures vnius dictionis numerantur. Vt in hac oratione dominus, ternarius quo numerantur tres iſtæ voces aut ſyllabæ, do, mi, & nus iuxta hominũ ſententiã appellatur oratio. Verùm hic noua emergit difficultas. Si enim oratio iſta non aliud eſt, quã numerus ille in partibus orationis vocalis ſubiectatus, quomodo ergo Ariſtoteles tãquã ſpecies diuerſas aut genera diuerſa, ſub quãtitate diſcreta æquè immediatè iungit numerum & orationem? Sic enim oratio ſub numero comprehenditur, quoniam omnis talis oratio eſt numerus. Quam tamen obiectionem ita ſoluunt, dicentes, orationem non eſſe ſpeciem diuerſam, vel genus aliud à numero, ſed ambo vnũ eſſe ſecundum principale ſignificatum, nec eſſe differentiã, niſi in connotato (vt appellãt) ſiue conſignificato: quemadmodum ſuprà dictum eſt de ſuperficie & loco, non eſſe illa diuerſa genera vel ſpecies diuerſas, ſed tantum connotato differre. Sic enim dicunt orationem principaliter ſignificare numerum, ſimul tamen ſignificando numerum, vt eſt in partibus orationis alicuius ſubiectatus. Vnde hanc dicitur prędicationem identicam. Oratio eſt numerus, ſicut & illa, locus eſt ſuperficies & econtrario, æſtimatur identica: quoniam vtrobique,

ſecundum principale ſignificatum idem ſignificant ſubiectum & prædicatum. Hæc autem ſolutio tametſi vtcunque ſatisfaciat, tamen ſi exactè perpendantur Ariſtotelis verba, & penitus introſpiciantur, videbitur aliud aliquid voluiſſe per orationem intelligere, nec ita pro eodem iſta computaſſe. Propter quod ab alijs dicitur, per orationem in propoſito intelligi certam menſuram & quantitatem ſyllabarum, per quam oratio vocalis ſecundum ſyllabas longas vel breues pronuntiatur, vt ex ſingularum ſyllabarum quantitatibus, de quibus ars metrica tractat totius orationis conſurgat vna menſura quæ quantitas rectè dicitur, eò quòd orationem menſuret & quantam denominet. Diſcreta autem quantitas dicitur, eò quòd quantitates illæ ſingularum ſyllabarum, ex quibus conflatur vna quantitas totius orationis vno ſpiritu prolatæ, per nullum terminũ communẽ ſunt coniunctę, ſicut nec ipſę ſyllabę vllo cõmuni termino adinuicem coniunctę ſunt. Quã ſententiã apertè ſatis indicare videtur Ariſtoteles, cũ de ea ſic ait: Quòd autẽ quãtitas ſit oratio, manifeſtũ eſt. Menſuratur enim ſyllaba longa & breui. In quo verbo indicare videtur, iſtã quantitatem potius accipiendã eſſe ſecundum menſuram longitudinis vel breuitatis ſyllabarum, quàm ſecundum numerum tantum earum.

CAPVT XXIX.

De ſecunda diuiſione quantitatis.

Secunda diuiſio quantitatis.

QVantitatis aliud cõſtat partibus habentibus adinuicem poſitionem, aliud conſtat ex partibus non habentibus poſitionem adinuicem.

Pro huius diuiſionis intellectu, explicandum eſt primò quid ſit partes alicuius habere poſitionem, ac deinde quæ quantitates tales ſint aut non ſint. Requirit autem (vt Boetius tradit) iſta partium adinuicem poſitio, tria. primum, vt partes ipſæ alicubi ſint, ita vt poſsis demonſtrare hãc partem in tali loco, & illam in alio, atque ita vnicuique parti ſuum locum vel ſuam partem loci deſignare. Secundum vt partes non ſint in fluxu, nec pereant, ſed ſimul permaneãt. Tertium,

vt partes

vt partes adinuicem coniungantur & couniātur. Huiuſmodi autem quantitates ſunt, linea, ſuperficies, & corpus, ac iuxta Ariſtotelis connumerationem locus. In linea ſiquidem partes adinuicem poſitionem habent, quoniam ſingulę partes certum locum ſuum obtinent, & ſingulis ſuus locus poteſt demonſtrari, dicendo: hæc pars lineæ eſt ad dexterā, illa ad ſiniſtrā: hæc finem ibi accipit, illa initium. Item partes non fluūt nec pereunt, ſed permanent & ſimul exiſtunt. Adinuicem autem continuantur & copulantur per punctum, vt ſuprà dictum eſt. Ita ſuo modo dicendum de ſuperficie & corpore. Vbicunque verò horum aliquod defuerit, illic non dicuntur partes habere diſpoſitionem. Vnde tempus quamuis quantitas continua ſit, nō tamen habent partes eius poſitionem, defectu duorum priorum requiſitorū. Nec enim partes temporis alicubi ſitæ ſunt, vt poſsit eis ſuus cuique locus aſsignari. Deinde neque permanent ſimul ſubſiſtentes, ſed in continuo fluxu ſunt, vt vna adueniente, altera cogatur cedere: & vna abeunte, altera debeat ſuccedere, quoniam iuxta illud Poëtæ, Fugit hora, & hoc quod loquimur, inde eſt. Rectè tamen dicimus eas habere ordinem, videlicet ſecundum ſucceſsionem, quoniam vna eſt prior, altera poſterior: vna præcedens, altera ſubſequens. Numerus quoque non conſtat ex partibus habentibus poſitionem defectu primi & tertij: quoniam partes non habent continuationē adinuicem: imò neque determinatè ſitum aliquem habent, vt demonſtrari poſsit, hæc pars numeri hic eſt, illa illic. Poſſunt tamen partes eius dici adinuicem habentes ordinem, quoniam binarius eſt prior ternario, vt ternarius prior eſt quaternario, atque ita in cæteris.

CAPVT XXX.

De communitatibus, & proprietatibus quantitatis.

QVemadmodum autem ſubſtantiæ ſecundum ſuam naturam ſuprà aſsignauimus certas quaſdam conditiones: quas vel communitates, vel proprietates nominauimus, ſic & quantitati veniunt aſsignandæ aliquot ipſi ex natura ſua cōpetentia, vel communiter cum alijs, vel propriè. Prima condirio quantitatis hæc eſt:

Prima proprietas quantitatis.

Quantitati nihil eſt contrarium.

Non eſt autem hoc quantitati propriū quarto modo. Eſt enim ei cum ſubſtātia commune. Secundo tamen modo proprium dicitur, quoniā omni quantitati conuenit, id quod in ſingulis eſt manifeſtum. Linea enim non contrariatur ſuperficiei vel corpori, quoniā ſimul in eodem ſunt linea, ſuperficies, & corpus. Imò & in ſeinuicem exiſtunt, & à pleriſque dicuntur ineſſe tanquā accidentia. Vt verbi gratia, lineā eſſe dicunt in ſuperficie, tanquā accidens in ſubiecto, ita ſuperficiē in corpore. Non enim cum veritate dici poterit, Lineam eſſe in ſuperficie, aut ſuperficiem in corpore per modum partis integralis, quoniam non componitur ſuperficies ex lineis, tanquam ex ſuis partibus, neque corpus ex ſuperficiebus. ſicut nec linea ex punctis componitur. Sed habet ſuperficies lineā pro termino communi, ad ſuarum partium continuationem, & corpus ſuperficiem ſuas partes continuantem. Impoſsibile eſt autem contraria eidem ſimul ineſſe, ac magis etiam ſibinuicem ineſſe. Tempus quoque nulli eſt contrarium. Nam dies & nox licet videātur quandam habere poſitionem: non tamen propriè contraria ſunt, ſed ſunt priuatio & habitus. Dies quoq; vt nocti opponitur nō ipſum tēpus ſignificat, ſed illuminationē aeris, aut præſentiā ſolis ſupra noſtrū hemiſphærium. Neq; hyems & æſtas per ſe cōtraria ſunt. Per accidēs enim videntur aliquo modo contrariari, ratione contrariorū effectuū, qui vigent tempore hyemis & tēpore æſtatis. Hyeme nanq; humiditas & frigiditas, ęſtate verò ſiccitas & caliditas vigent. Cæterū inter tēpus ipſum hyemale & æſtiuū, nulla eſt per ſe cōtrarietas. Ita enim & lineā rectā per accidēs dicimus contrariari lineæ curuæ, quoniā videlicet rectitudo & curuitas qualitates per ſe cōtrariæ ſunt, à quibus illę duæ lineæ dicuntur per accidēs cōtrariæ, ſicut ſuperius in ſubſtātia diximus hominē albū nigro cōtrariari per accidens. Præterea, numerus nullū habet cōtrariū. Nā duo nō cōtrariātur tribus, neq; tres quatuor, atq; ita in cæteris. Quod ita declaratur, quoniā nō videtur maior ratio cōtrarietatis inter binariū & ternariū, quàm inter binariū & quaternariū aut quinariū.

Idem

Idem igitur binarius infinita haberet contraria, quod eſt impoſsibile, cũ determinatè vnũ vni ſit cõtrariũ, vt albedo nigredini, virtus vitio, aut plurimũ vnũ duobus, in illis videlicet vbi ſecundũ exceſſum & defectũ à medio ſumitur cõtrarietas, quẽadmodũ eadem liberalitas ſecundum exceſſum habet cõtraria prodigalitatẽ, ſecũdũ defectũ verò auaritiã. Relinquitur itaq; binariũ nullũ eſſe cõtrariũ, ac proinde nec vlli numeroru. Par ſiquidẽ eſt de omnibus ratio. Præterea, contrariorũ alterum non includitur in altero, ſed numerus alius alium includit, vt pote ternarius binarium: quaternarius ternarium. Non igitur poſſunt numeri eſſe adinuicem cõtrarij. Per ſingula ergo diſcurrentes oſtendimus nulli quantitati quicquã eſſe contrariũ. Contra hanc autem proprietatẽ, *** facit obiectionem Ariſtoteles, de magno & paruo, multo & pauco. Iſta enim videntur eſſe contraria, & nihilominus quãtitates. Videntur igitur quantitates ſibiinuicẽ eſſe contrariæ. Cui obiectioni ſatisfacit dupliciter. Primò, negãdo quod aſſumitur, magnũ & paruũ eſſe quãtitates. Non enim propriè quãtitatẽ ſignificant magnũ & paruũ, multũ & paucũ, ſed ad aliquid ſiue relationẽ. Quod ita declarat: Dicimus enim aliquid magnũ, aut paruũ, ſecũdũ cõparationem vel relationẽ ad alterũ. Vt montem iſtum dicimus paruum, in cõparatione ad alterũ maiorẽ, & granũ milij vel ſinapis dicimus magnũ in cõparatione ad aliud ſimile granũ minus. Non diceremus autem montem paruũ, & milij aut ſinapis granũ magnum, ſi ſimpliciter & abſolutè diceretur magnũ & paruũ, & non magis ſecundũ relationem vel cõparationẽ. Similiter de multis & paucis declarat: quoniã in ciuitate aliqua magna, dicimus eſſe paucos homines, in vico autẽ vel pago multos, cũ tamen ſimpliciter illic plures ſint, quàm hic. Niſi igitur ſecundũ relationem & comparationem diceretur multũ & paucũ nunquã ita dicerent homines. Nunc autem in ciuitate illa magna dicũt homines eſſe paucos, cõparatione facta ad ciuitatem aliã in qua longè plures ſunt homines, & in vico dicunt eſſe multos cõparatione ad vicum aliũ in quo ſunt pauciores. Manifeſtum eſt ergo magnum & paruũ, multum & paucum eſſe ad aliquid, & ſecundum comparationem vel relationem

relationem dici. Secūdò reſpondet Ariſtoteles prædictæ obiectioni, negādo aſſumptū alterum de cōtrarietate magni & parui, multi & pauci. Hæc enim adinuicē nō ſunt contraria. Quod primū quidē ex præcedentibus conſequitur, quoniā contrarietas propriè dicta non niſi in qualitatibus inuenitur. Magnum autem & paruū non qualitates ſunt, ſed ad aliquid, in quibus nō inuenitur cōtrarietas. Deinde & ita probatur. Si multum & paucum, magnū & paruū eſſent contraria, conſequens eſſet contraria ſimul de eodē prædicari. De eodem ſiquidē monte vere dicitur, hic eſt mons magnus & mons paruus. Magnus quidē, comparatione ad mōtem alium minorem: paruus verò comparatione ad alium maiorē. Sic demonſtrata eadē hominū multitudine, verè dicitur: Iſti homines multi ſunt & pauci. Multi quidem, reſpectu pauciorū: pauci verò, reſpectu plurium. Simul igitur eidem inerūt contraria, ſi magnum & paruum dixerimus eſſe contraria.

CAPVT XXXI.

Secunda proprietas quantitatis.

Secunda proprietas quantitatis.

Quantitas non ſuſcipit magis & minus.

Non eſt item hoc proprium quarto modo quātitati, quoniam non ſoli quātitati conuenit, quod ſuprà dictū & declaratum eſt conuenire etiam ſubſtantiæ. Proprium tamē ſecundo modo dicitur: Omni enim quantitati, etſi nō ſoli, conuenit. Omnis enim quātitas non ſuſcipit magis & minus. Id in ſingulis liquet. Linea enim vna non eſt magis linea quàm altera, neque ſuperficies vna eſt magis ſuperficies quàm altera, neque corpulentia iſta eſt magis corpus vel corpulentia quā altera. Sed neque tempus vnum eſt magis tempus quàm alterum, neque numerus vnus eſt magis numerus quàm alius. Itē faciendo comparationem generū ac ſpecierum adinuicem, non dicitur quantitas cōtinua magis quantitas quàm diſcreta, vel econtrario. Neque linea dicitur eſſe magis quantitas vel continua quantitas, quàm ſuperficies aut corpus. Neque tempus magis quàm numerus. Neque denarius dicitur magis numerus quàm binarius, atq; ita in ſingulis. Patet igitur per inductionem, omni quantitati hoc conuenire: vt nequeat ma-

gis aut minus ſuſcipere.. Quod ſi quis obijciat', lineā vnā dici maiorē altera,aut magis longā.Item ſuperficiē dici maiorem vel magis latam, ſic & corpulentiā maiorē vel magis ſpiſſam,ita tempus dici maius vel magis longum, numerum quoque aliū alio dici maiorē vel magis multū. Videntur igitur quantitates iſtæ dici ſecundum magis & minus. Soluitur obiectio,per negationē conſequentiæ. Aliud enim eſt ſuſcipere magis & minus,ſic loquēdo per aduerbia:aliud maius et minus,loquendo per comparatiua nomina. Quātitatē enim non ſuſcipere magis & minus eſt, nullum genus aut ſpeciem prædicamenti quantitatis prædicari verè cum iſtis aduerbijs ſe determinātibus.Atque ita res habet.De nulla enim quantitate potes dicere.Hæc eſt magis quantitas quàm illa, aut magis continua vel diſcreta quàm illa,aut magis linea vel ſuperficies,vel tēpus quàm illa.Neque item in cōcretis,hoc eſt magis quantū illo,hoc eſt magis continuum aut magis diſcretū illo,hoc eſt illo magis lineatum vel ſuperficiatum,& cætera. Cuius ratio eſt,quoniam realis ipſa quantitatis natura nō recipit intentionē vel remiſsionē.Atque ob hoc nullus terminus prædicamenti quātitatis prædicari pōt cum aduerbijs illis quæ propriè ſignificant intentionem vel remiſsionem formæ:per ipſum quod determinent ſignificatæ. Cùm autē dicitur linea eſſe maior,aut magis longa,& alia huiuſmodi: manifeſtum eſt nullum terminum prædicamenti quantitatis illic prædicari cum aduerbijs magis & minus, nec vllam ibi intentionem vel remiſsionem ſignificari. Significatur enim tantum exceſſus vel defectus in extentione ſecundum longitudinem,aut latitudinem,aut corpulentiam,vel ſecundum diuturnitatem aut numerum. Sic etiam ſubſtantia vna dicitur magis longa quàm alia,aut magis alba,vel nigra, nō tamen ob hoc dicitur ſuſcipere magis & minus, vt ſuo loco declaratum eſt.

CAPVT XXXII.

Tertia proprietas quantitatis.

Tertia proprietas quantitatis.

MAximè proprium quantitatis eſt æquale,vel inæquale dici.

Hoc

Hoc eſt. Quantitati propriè & quartò modo propriũ eſt, vt ſecundũ ipſam aliquid dicatur æquale vel inæquale. Exẽpli gratia, ſecundum longitudinem aut latitudinẽ, aut corpulentiã dicũtur res æquales aut inæquales, id eſt. æquè longæ, ęquè latæ, aut ęquè corpulentæ. itẽ ſecundũ tempus dicuntur res æquales duratione, id eſt. æquè diuturnæ. Secundum numerum dicuntur ęquales multitudine, id eſt ęquè multæ. In omnibus autem his ſignificatur ęqualitas. Nõ ſumitur autem ęqualitas vel inæqualitas propriè dicta. niſi ſecundũ aliquam harum quãtitatum Secũdum enim qualitates, vt albedinẽ vel nigredinem. nõ ſumitur ęqualitas vel inæqualitas, ſed tãtum ſimilitudo & diſsimilitudo. Non enim ſimpliciter æquales dicũtur ſecundũ albedinem vel nigredinem, ſcientiam vel virtutem, ſed ex his ſimiles dicuntur aut diſsimiles.

Sumitur autem ęqualitas vel inæqualitas non eodem modo in quantitatibus cõtinuis & diſcretis. In diſcretis enim, ſecundum identitatem tantũ ſpeciei ſumitur ęqualitas, & ecõtrario, ſecũdũ ſpeciei diuerſitatem inæqualitas Vt duo binarij æquales dicũtur, itẽ duo ternarij, duo quaternarij: & ſecũdum duos binarios dicuntur duo homines numero æquales, duobus equis, quatuor homines quatuor equis. Binarius autẽ & ternarius ſunt inæquales, itẽ binarius & quaternarius: & vniuerſaliter, binarius omni numero preterquam binario eſt inæqualis. Vnde ſecundum numerũ duo homines tribus aut quatuor dicũtur inæquales. Inter quantitates autẽ continuas, non ita facilè cognoſcitur æqualitas vel inæqualitas. Non enim ſufficit ad ęqualitatem idẽtitas ſpeciei. Non enim omnes lineæ dicuntur ęquales, nec omnis ſuperficies, nec omnia corpora. Neq; itẽ inæqualitatẽ facit diuerſitas ſpeciei: quę ad ęqualitatem nec requiritur. nec ſufficit. Non quidẽ requiritur quoniam vna linea alteri eiuſdem ſpeciei inæqualis eſſe poteſt. Nec ſufficit, quoniã linea non dicitur eſſe inęqualis ſuperficiei. Sciendum itaque eſt, inter quantitates cõtinuas illas eſſe æquales quæ ſunt eiuſdem ſpeciei, & eiuſdem menſuræ ſpecialis: illas autem inæquales, quæ ſunt eiuſdem ſpeciei, ſed diuerſarum menſurarũ ſpecialium. Vt linea quæ mẽſuratur lõgitudine vnius cubiti aut pedis, dicitur ęqualis alteri lineæ.

ti lineæ.ſimiliter cubitali aut pedali,& bipedalis linea alteri bipedali. Itē ſuperficies quę menſuratur latitudine triū pedū, dicitur alteri ſuperficiei ęque latæ ęqualis:& corpus profundum ſex pedes, dicitur alteri eandē profunditatem habenti ęquale ſecundū profunditatem. At verò linea lōgitudinis pedalis,inæqualis eſt alteri lineæ,habētı bipedalem longitudinē, & ſuperficies latitudinis triū pedū,eſt inæqualis habēti latitudinē quatuor pedū,& ita in cæteris. Sic tēpus quod vnius horæ duratione mēſuratur,dicitur ęquale alteri quod mēſuratur duratione ęquali. Tēpus autē vnius horæ & tēpus duarū horarum,dicūtur inæqualia tempora. Modus itaq; menſurādi ſpecialis in eadem ſpecie,facit ęqualitatē vel inæqualitatem inter quantitates cōtinuas. Signanter dicimus,modus mēſurādi ſpecialis, quoniā generalis modus menſurādi, nempe ſecūdum longitudinē aut latitudinē,aut profunditatem,aut durationē,in generali nō facit æqualitatē. Alioqui omnia tēpora eſſent æqualia, & omnes lineæ æquales,& omnes ſuperficies ſibi inuicē. Sed ſecundū ſpeciales modos mēſurandi,ſumi debet ęqualitas vel inæqualitas. Vtpote ſecundum longitudinem tantam vel tantam,ſecundum latitudinē tantam vel tantam, ſecundum profunditatem tantam vel tantam,ſecundum durationem tantam vel tantam.

CAPVT XXXIII.

De prædicamento ad aliquid.

POſt prædicamenta ſubſtantiæ & quantitatis, Ariſtoteles adiungit prædicamentum ad aliquid, forſitan ea ratione quod in quantitate relatiuorum quorundam ſiue ad aliquid feciſſet mētionē,nempe multi & pauci,magni & parui, propter quod continua determinatione nunc eorū vult tractatum abſoluere. Ponit autem duas ad aliquid definitiones, quarum prior hæc eſt:

Ad aliquid talia dicuntur, quæcunque hoc ipſum quod ſunt aliorum dicuntur,vel quomodolibet aliter ad aliud. Prior definitio ad aliquid.

Pro cuius definitionis intellectu, notādum eſt ad aliquid in propoſito idem eſſe quod relatiuū, ſiue id quod refertur,

aut dicitur

aut dicitur in ordine ad aliud. Vt pater dicitur in ordine vel in reſpectu ad aliquid, nempe ad filium cuius eſt pater: ſicut ecõtrario dicitur filius in comparatione ad patrẽ. Sic dicitur dominus in relatione ad ſeruum, & econtrario. Inter hæc autem quæ relatiuè ſic dicuntur adinuicem, quædã inueniũtur ex principali ſuo ſignificato relationem ſignificare, ſiue habitudinem vnius ad alterum, vt ea quæ iam poſita ſunt exẽpla, dominus & ſeruus, pater & filius. Principale nanque ſignificatũ quod hi termini important: eſt habitudo aliqua, vel eius qui genuit ad eum qui genitus eſt, aut econtrario: vel eius qui habet imperium ſiue authoritatem præcipiendi ad eũ, in quẽ habet imperium. Et hæc vocantur ad aliquid ſecundum eſſe, videlicet quia ſecundũ eſſe ſuum, id eſt, ſecundum principale ſignificatum ita referũtur. Quædam autem inueniuntur vocabula dici relatiuè, quæ tamẽ ex principali ſignificato nõ importãt relationẽ, ſed abſolutum aliquid, vtpote vel ſubſtãtiam, vel qualitatẽ: quemadmodum Ariſtoteles exempla ponit de virtute & vitio, habitu & diſpoſitione: cùm tamen iſta manifeſtum ſit ex principali ſignificato non habere rationẽ, quoniam ex principali ſignificato repræſentant qualitates abſolutas. Dicuntur tamen aliquo modo relatiuè, vt habitus dicitur reſpectu eius, qui eo diſpoſitus, ſiue (vt ita loquar) habituatus eſt, & diſpoſitio reſpectu eius, qui ita diſpoſitus eſt. Vel habitus dicitur reſpectu eius ad quod homo per habitum illum diſponitur: ſicut ſcientia dicitur ad ſuum ſcibile vel ſcitum, obiectum ſcientiȩ, & ecõtrario ſcibile vel ſcitum dicitur in reſpectu ad ſcientiam quȩ eſt de ipſo. Senſus quoque dicitur in comparatione ad ſenſatum vel ſenſum, & ecõtrario. Cùm ergo iſta non ſignificent ex principali ſignificato relationes vel habitudines aliquas, ſed meras & abſolutas qualitates: manifeſtum eſt, quòd nõ poſsint dici ad aliquid ſecundum eſſe, id eſt, ſecundum principale ſignificatum, ſed tantum ſecundum dici: eò quòd non niſi ex ſignificato minus principali hoc habeant, vt relatiue dicãtur. Vnde dicunt vocabulum ſcientia, præter principale ſignificatum, quod eſt abſoluta qualitas, adhuc ex connotato importare quandam relationem ſiue quandam habitudinem, qua

ipſa

ipſa ſcientia ſe habet ad ſcibile aut ſcitum,tanquã ad ſuũ obiectum,quod ſpeciali mõ reſpicit:atque ex hac conſignificatione dicunt illam procedere relationem,qua dicimus ſcientiam eſſe ſcibilis ſcientiam, & ſcibile eſſe ſcientia ſcibile. Sic habitum & diſpoſitionẽ,præter qualitates abſolutas principales dicunt ſignificare quaſdam relationes, aut habitudines ipſorũ habituũ,vel ad ipſos in quibus ſunt,vel ad id,ad quod habentem diſponunt, atque ex huiuſmodi connotatis prædictam ponunt vocabulorum relationem. Hæc autem ad aliquid tantum ſecundum dici, quamuis non propriè ſint ad aliquid,generaliter tamen ad aliquid nuncupantur, & ſub priore iſta definitione comprehenduntur, quẽadmodum ex declaratione Ariſtotelis patet.Eſt enim prior definitio generalis,conueniens tam ad aliquid ſecundum dici quam ſecũdum eſſe. Et notandũ quòd quędã ex prædictis adinuicẽ referuntur ſecundũ caſum genitiuum,vt pater dicitur filij pater, & dominus dicitur ſerui dominus, duplum dimidij duplum, & econtrario.Quædam ſecundum caſum datiuum,vt ſimile dicitur ſimili ſimile,æquale ęquali æquale,vicinũ vicino vicinum,& huiuſmodi.Quædam ſecundum caſum ablatiuum, vt maius dicitur minore maius,& econtrario.Quædam ſecũdum caſus diuerſos referuntur,vt ſenſus refertur ad ſenſibile vel ad ſenſatum ſub caſu genitiuo,dicendo,ſenſus eſt ſenſati vel ſenſibilis ſenſus.Contrà verò, ſenſatum vel ſenſibile ad ſenſum refertur ſub caſu ablatiuo,dicendo:Senſatũ ſenſu ſenſatum:ita ſcibile vel ſcitum dicitur ſcientia ſcibile vel ſcitũ: econtrario autẽ ſcientia dicitur ſcibilis vel ſciti ſcientia. Ita habitus dicitur habituati ſiue habilis habitus, & habituatus vel habilis habitu dicitur habituatus.Diſpoſitio quoq; diſpoſiti diſpoſitio,diſpoſitum verò diſpoſitione aliqua diſpoſitum.Interdum verò prorſus ſecundum vim nullius caſus ſit relatio,ſed mediãte vi prępoſitionis additæ caſui.Vt magnũ dicitur non parui magnum, neque paruo magnum,ſed mediante præpoſitione dicitur magnum ad paruum:vbi manifeſtè vis ipſa comparationis per præpoſitionem adinnuitur.

Propter hunc autem tam varium referendi modum,dicitur in definitione ad aliquid ſub diſiunctione: Aliorum di-

cuntur vel quomodolibet aliter ad aliud. Inter quas duas partes ſub diſiunctione poſitas,pleriq; talē ponūt diſtinctionem,vt illa intelligant dici aliorū,quæ referūtur ad ſua correlatiua ſecundum genitiuū caſum. illa verò quomodolibet aliter ad aliud , quæ aliter quā ſecūdū genitiuū caſum adinuicem referuntur, vtpote vel ſecundum datiuū , vel ſecundū ablatiuum,vel ſecundum accuſatiuum cum prępoſitione ad. Aliter tamen poteſt ſumi iſta differētia,hoc modo,vt illa intelligantur dici aliorum , quæcunque adinuicē referuntur ſecundum aliquem caſum vel aliquos caſus.Illa verò quomodolibet aliter ad aliud , quæ nō ſecundum vim alicuius caſus referuntur,ſed per aliquā præpoſitionem. Vt magnū dicitur ad paruum,& econtrario. Atque hanc expoſitionem manifeſtè indicat Boetius,his verbis,Quid ſit (inquit)vel quomodolibet aliter ad aliud expediemus. In relatione per quā dicimus, filius patris filius , nulla coniunctio miſta eſt , niſi tantum ſola caſuum vis prædicationis huius membra cōiungit. Cùm autem dico montem magnum , ad alium referens paruum,ita propono:mons magnus ad montē paruū,& mōs paruus ad montem magnū ,hic nullorū caſuum vis eſt.Quāquam enim accuſatiuus videtur eſſe permiſtus , tamē ille huius relationis vim non tenet, ſed præpoſitio,quæ ad accuſatiuum additur.Cùm enim dico , mons magnus ad paruū mōtem ; ſola præpoſitio eſt,quæ vim huius continet relationis. Vt ſiquis dicat,magnus mons paruum montem , nihil ſignificat definitum . Quocirca quamuis accuſatiuus caſus in hac prædicatione ſit , non tamen vim relationis caſus tenet , ſed præpoſitio.Atque hoc eſt quod ait Ariſtoteles,vel quomodo libet aliter ad aliud : vt quoniam ſuperius ſecundum caſus relationes fieri dixerat : erant autem quædam relationes quæ nullis caſibus tenerentur,adiecit hoc , vel quomodolibet aliter ad aliud.Ac ſi diceret:Omnis relatio aut caſibus fit,quod per hoc demonſtrauit , quòd ait , Quæcunque id quod ſunt, aliorum dicuntur : aut præter caſus,quod hæc ſententia docet , vel quomodolibet aliter ad aliud . Hactenus Seuerinus Boetius. In quibus verbis manifeſtè ille inſinuat,qua diſtinctione partes illas duas intelligat.

Caput

CAPVT XXXIIII.

De communitatibus & proprietatibus ad aliquid.

POnit autem Ariſtoteles aliquot conditiones ad aliquid generaliter ſumpti, vt ſit cõmune tã ijs,quę ſecũdũ dici, quàm quæ ſecundum eſſe.Quarum quædã rectius communitates,aliæ proprietates videntur appellandæ. Prima hæc eſt: Prima ꝓprietas ad aliqd.

Contrarietas ineſt relationi.

Hoc eſt inueniũtur nonnulla ad aliquid,quæ adinuicem contrariantur.Pro exemplis aſsignat Ariſtoteles virtutem & vitium,ſcientiã & ignorãtiã,ſiue(vt appellat Boetius)inſciẽtiã,accipiendo ignorantiã aut inſcientiã non vt priuationem ſignificet,ſed habitum oppoſitum ſcientiæ,quæ ſolet appellari ignorantia prauæ diſpoſitionis, ad diſtinctionem ignorãtiæ priuationis.Hæc enim ad aliquid ſunt ſecundum dici, & contrarietatem habent. Veruntamen non in omnibus ad aliquid contrarietas reperitur. Duplum enim non habet cõtrarium,neque pater item contrarium habet.Si enim aliquid contrarium haberet duplum,maximè videretur illud eſſe dimidium:& patris contrarium ſi vllum eſſet,maximè videretur eſſe filius. Hæc autem non poſſunt eſſe contraria:quoniã de eodem ſimul prædicantur. Vt idem eſt duplum & dimidium,comparatione ad diuerſa:ſic idẽ eſt pater & filius, reſpectu diuerſorũ.Simpliciter autẽ impoſsibile eſt,cõtraria ſimul de eodẽ prędicari.Nõ ſunt igitur iſta cõtraria,ac proinde nõ omnibus ad aliqd cõuenit cõtrarietas.Imò propriè loquendo,nulli ad aliquid ſecundũ eſſe contrarietas conuenit, vtpote quæ ſolùm in qualitatibus inuenitur.Sed neq; ſoli ad aliquid iſta cõtrarietas ineſt,cùm etiam qualitati conueniat. Non ergo proprietas eſt ad aliquid,ſed potius communitas.

CAPVT XXXV.

Secunda proprietas ad aliquid.

VIdentur relatiua magis & minus ſuſcipere. Secunda ꝓprietas

Exempla ponit Ariſtoteles, ſimile & diſsimile , æquale & inæquale: quoniã dicitur aliquid magis aut minus ſimile, & magis aut minus inæquale. Non tamen omnibus ad ali-

quid hoc conuenit. Nihil enim dicitur magis aut minus duplum altero, neque magis aut minus pater alio. Neque enim ſi quis centum habeat liberos, dicetur ob hoc magis pater altero, qui tantũ vnã habet prolẽ de ſe genitã. Sic qui mille habet ſeruos, nõ dicitur magis dominus quàm habẽs tãtũ vnũ ſeruum. Dici quidẽ poteſt cẽtum liberos habẽs, eſſe pater plurium, & mille ſeruos habens dicetur pluriũ dominus: non autem magis pater aut magis dominus. Huius ratio eſt: quoniã habitudo ipſa quæ per iſta ad aliquid principaliter ſignificatur, non poteſt intendi vel remitti. Intenſio ſiquidẽ & remiſſio ſolis qualitatibus per ſe cõuenit. Quòd ſi quis interroget. Quomodo ergo dici poſſunt ſimile & diſsimile ſecundũ magis & minus? Reſponſio eſt, nõ per ſe illa dici ſecũdũ magis & minus, id eſt, nõ ſecundũ habitudines per ipſa vocabula ſignificatas, quibus non amplius quàm alijs habitudinibus cõuenit intenſio vel remiſsio, ſed ratione qualitatũ ipſarum ſuſcipientiũ intenſionẽ vel remiſsionẽ, ſecundũ quas dicũtur res ſimiles aut diſsimiles, & in quibus ipſæ illæ habitudines ſimilitudinis & diſsimilitudinis fundantur. Et ſi iterũ fiat quæſtio, quomõ dicatur aliquid magis inæquale vel minus? reſpondebitur id admodũ impropriè dici: quoniã magis & minus propriè ſecundũ aliquam intentionẽ vel remiſsionem dicuntur. Interdũ tamen etiam dicuntur propter aliam aliquam rationẽ minus propriè magis & minus, vt ſuprà diximus magis aut minus ſubſtantiã ſolũ propter plura vel pauciora, quibus hoc aut illud ſubſtat. Sic mõ dicitur magis inæquale vel minus, ſecundũ augmentũ maius aut minus, ſiue ſecundum menſuram maiorẽ aut minorẽ ipſius quantitatis ſecũdũ quã dicitur æqualitas & inæqualitas. Vt linea quatuor pedũ dicitur eſſe magis inæqualis lineæ duorũ pedum, quàm linea triũ pedũ, propter quãtitatis exceſſum maiorẽ ſecundũ menſurã longitudinis. Item tempus ſex horarũ dicitur magis inęquale tempori duarum horarũ, quàm tempus quatuor horarum, propter exceſſum longioris durationis. In numeris quoque ſex dicuntur magis inæquales tribus quàm quatuor, eò quòd ſit ſuperexceſſus maior ipſorũ ſex in multitudine quàm ipſorum quatuor. Nõ poteſt aũt iſtud, quod mo-

do di

do dictũ eſt, propriè dici propriũ ad aliquid, cùm nec omni conueniat ad aliquid (vt ſuprà dictũ eſt) nec ſoli. Conuenit enim & qualitatibus, quæ non ſunt ad aliquid. Eſt igitur cõmunitas quædam aut conditio potius quàm proprietas.

CAPVT XXXVI.

Tertia proprietas ad aliquid.

Omnia relatiua dicuntur ad conuertentia.

Tertia ꝓprietas

SIc enim legendum eſt per numerum pluralem, ad cõuertentia: non ad conuertentiam numero ſingulari, vt manifeſtè patet ex Græco, vbi loco vocabuli conuertentia dicitur ἀντιςρέφοντα, quod vocabulum manifeſtè neutri generis eſt numeri pluralis, nõ fœmininũ ſingulare. Vocat aũt Ariſtoteles conuert ẽtia, quæ nos alio nomine appellamus correlatiua. correlatiuũ enim ſiue cõuertẽs alicuius relatiui dicimus, illud ad quod tale relatiuum refertur, quodq́ue viciſsim refertur ad ipſum. Exẽpli gratia, dominus eſt relatiuũ, & pro ſuo correlatiuo aut conuertente habet ſeruum: quoniam ad ſeruum refertur dominus, & viciſsim ad dominũ ſeruus, dicẽdo, dominus eſt ſerui dominus, & ſeruus eſt domini ſeruus. Ita patris eſt conuertẽs filius, magiſtri diſcipulus, dupli dimidiũ, atque ita in cæteris. Dicunturq́; pater & filius adinuicẽ correlatiua atq; cõuertentia: item dominus & ſeruus, duplum & dimidium, ſcientia & ſcibile, ſenſus & ſenſatum, & ita in alijs q̃ ſupradicta ſunt. Neque refert ſiue ſecundũ eundẽ caſum adinuicẽ referãtur, ſiue ſecũdum diuerſos. In quibuſdã enim ſic, id eſt, ſecundũ eundẽ caſum fit cõuertẽtia: vt pater dicitur filij pater, & ecõuerſo, filius patris filius. In alijs aũt aliter: vt ſcientia dicitur ſcibilis ſciẽtia, ſcibile autẽ dicitur ſciẽtia ſcibile. Vt aũt rectè fiat iſta correlatiuorũ mutua relatio (quã conuertentiã nominant) oportet prouidere, vt aptè aſsignetur correlatiuũ ſiue conuertens eius quod proponitur. Nam ſi in aſsignãdo erratum fuerit, nihil mirum erit, ſi nõ inueniatur mutua relatio debita. Vt exẽpli gratia, ala, caput, remus, ad aliquid ſunt ſecundũ dici, vtpote quæ ſecundũ habitudinẽ partis referãtur ad totũ. Quibus ſiquis aſsignet pro cõuertentibus, auẽ, animal, nauẽ, nõ inueniet debitã relationẽ mu-

tuam ſiue conuertentiam. Nam ala non dicitur propriè auis ala, quoniã non dicitur ala ipſius auis inquãtum auis eſt: ſed inquãtũ alata eſt, eò quòd & quorundã aliorum ſint alæ, quæ tamen non ſunt aues. Neque viciſsim auis refertur ſecũdum conuertentiã ad alam, dicendo, auis eſt alę auis, vel alio quouis caſu. Imò etſi ſecũdũ aliquẽ caſum poſſet auis ad alã referrri, nec ſi eſſet propria relatio, cũ poſsit eſſe auis, quę non habeat alas. Ita qui caput voluerit referre ad animal, nõ rectũ aſsignat cõuertens: quoniã nõ dicitur caput ipſius animalis ſecũdum quod animal eſt, cũ inueniãtur animalia capite carẽtia Sic itẽ de remo reſpectu nauis dicẽdũ. Si verò rectè aſſignauerimus cõuertentia prædictorũ ad aliquid, videbimus debitã cõuertentiã. Vnde alæ ſiquis pro ſuo cõuertente aſsignet alatũ, capiti capitatũ, remo remitũ, inueniet mutuã relationẽ ſine vitio. Omnis enim ala dicitur alicuius alati alà, & ecõtrario, alatũ omne ala aliqua alatum dicitur. Sic caput dicitur capitati caput, & remus alicuius remiti, id eſt, nauis remum habenti remus &, ecõtrario, capitatum omne capite eſt capitatum, & remitum omne, remo eſt remitum. Huiuſmodi autem vocabula vbi impoſita non fuerint, ſic à principalibus & primitiuis nominibus quæ in vſu ſunt, docet Ariſtoteles effingere. Omnia ergo ad aliquid ſi debita fiat aſsignatio, dicuntur ad conuertentia ſibi reciproca ſiue correlatiua. Propter quod iſta rectè dicitur proprietas ad aliquid.

CAPVT XXXVII.

Quarta proprietas ad aliquid.

Quarta ꝓprietas

Videntur ad aliquid eſſe ſimul natura.

Illa autẽ dicuntur natura eſſe ſimul, quæ poſita ſe ponũt, & perempta ſe perimunt, id eſt, quando ad vnius poſitionem ſequitur poſitio alterius, & ad vnius negationem ſequitur negatio alterius. Exempli gratia, pater & filius ſimul ſunt natura. quoniã poſito patre cõſequens eſt filium eſſe, & ecõtrario poſito filio cõſequens eſt patrẽ eſſe. Iterũ ablato patre auffertur & filius, atq; econtrario. Non poteſt enim eſſe pater, niſi habeat filium, neque poteſt eſſe filius, qui nõ habeat patrem. Non quòd homo ille, qui modò eſt pater, non poſsit permanere in eſſe naturæ mortuo filio, aut econtrario: quaſi homo

ille q modò eſt filius ſimul debeat interire cũ patre, ſed quia nõ poteſt homo ille permanere pater ſine filio, neq; eſſe poteſt filius ſine patre. Dicit autẽ Ariſtoteles, iſtud nõ generaliter omnibus ad aliquid cõuenire. Prius enim & poſterius adinuicẽ referuntur, quoniã prius dicitur poſteriore prius, & poſterius priore poſterius. Non ſunt tamẽ ſimul natura, quoniã poſito priore non conſequitur poſterius eſſe, neque econtrario. Prius enim præcedit natura, ac poſterius natura ſubſequitur. Quorũ autẽ vnũ natura præcedit, aliud ſubſequitur, nõ poteſt fieri, vt illa ſimul natura eſſe dicantur. Idem declarat de ſcibili & ſcientia, ſenſibili & ſenſu. Non enim iſta ſunt ſimul natura, quoniã non eſt opus, poſito ſcibili, poni & ſciẽtiã. Poteſt enim res eſſe ſcibilis, antequã eius habeatur ſcientia. Sic & ſenſibile poteſt eſſe ſine ſenſu, vtpote ſi nullũ eſſet animal, eſſent autẽ cætera omnia corpora, eſſet tunc quidem ſenſibile (cũ omne corpus ſit ſenſibile) nullus autẽ eſſet ſenſus, quoniam omnis ſenſus in animali eſt. In his igitur ad aliquid quę ita dicũtur ſecũdũ aliquã tẽporis ampliationẽ, nõ inuenitur iſta cõditio, quẽadmodũ prius & poſterius cũ ampliatione ſignificãt ad pręteritũ vel futurũ tẽpus, ita ſcibile & ſenſibile cũ aliqua ampliatiõe ſignificãt quoniã per poſsibilitatem vel potentiã explicãtur. Valet enim ſcibile idem quod potens ſciri, vel aptum natum ſciri, & ſenſibile idem quod potens vel aptum natũ ſentiri. In illis autem ad aliquid, quæ ſecundum nullã ampliationẽ dicuntur vel ſignificãt, vniuerſaliter inuenitur iſta proprietas aſsignata. Quare & hac ex parte proprietas rectè poteſt nominari, eò quòd omni tali ad aliquid, quod nulla ampliatione dicitur, cõueniat. Generaliter quoq; ſoli ad aliqd cõuenit eſſe ſimul natura ſi proprijſſimè accipiatur ſimul natura, ſupplendo prędictã definitionẽ ad hunc modum: Simul natura ſunt, quæ poſita ſe ponunt & perempta ſeperimunt, & quorũ alterũ non eſt cauſa alterius, neque ambo effectus ſunt eiuſdem tertij. Prius additur, ad excludendum hominem & riſibile. Hęc enim duo ſe ponunt & perimunt, quoniam ſi homo eſt, riſibile eſt: & ſi homo nõ eſt, neque riſibile erit, atque econtrario. Verùm quia natura humanitatis cauſa eſt proprietatis, quę dicitur riſibilitas, idcirco

non ſunt ſimul natura,ſed eſt illa prior iſta. Omnis enim cauſa,eſt natura prior ſuo effectu. Secundũ adijcitur ꝓpter duo iſta,riſibile & flebile, quæ adinuicē ſe ponunt & perimunt.Si enim eſt riſibile,eſt & flebile:& ſi riſibile nõ eſt,nec flebile erit,nec econtrario. Nec horũ duorũ alterum eſt cauſa alterius. Nec enim à riſibilitatis proprietate procedit flebilitas,nec ecõtrario.Sed quia ambę proprietates ąb eadē natura ſpecifica humanitatis procedunt (ad eum modũ,quo in libro priori in tractatu de proprio declaratũ eſt) idcirco nõ dicuntur ſimul natura.Atque hoc pacto videbitur ſoli ad aliquid iſta proprietas cõuenire ad aliquid ſumpto generaliter vt hactenus.Nuſquã enim ĩ ſubſtãtia aut quãtitate, aut qualitate ĩueniri videbitur iſta cõditio,vt aliqua ſint ſimul natura.

CAPVT XXXVIII.

Quinta proprietas ad aliquid.

Quinta ꝓprietas

SI quis definitè nouerit vnum relatiuorum, definitè noſcet & reliquum.

Hoc eſt,ſi quis determinatè & certò ſciuerit,alicui cõuenire alterum relatiuorũ, oportet eundem ſcire determinatè & certò cui alterũ correlatiuũ ſiue cõuertēs cõueniat.Quod ſi determinatè nõ nouerit,neq; alterũ noſſe exiſtimãdus eſt. Exempli gratia,Si determinatè dicas te ſcire,me eſſe patrem, oportet determinatè ſcias, cuius ſim pater,ſiue quis meus eſt filius.quod ſi determinatè non noſti, neque determinatè noſti me eſſe patrem.Item,ſi quis dicat ſe cognoſcere certò & determinatè,hunc eſſe dominum, oportet determinate illum noſſe cuius ſit dominus,aut quis ei ſit ſeruus. Verùm hęc proprietas iuxta Ariſtotelis declarationem,præcipuè ad aliquid ſecundum eſſe videtur applicanda.

CAPVT XXXIX.

Secunda definitio ad aliquid explicatur.

Poſterior definitio ad aliquid talis eſt:

Secunda definitio ad aliqd.

Ad aliquid ſunt, quibus hoc ipſum eſſe eſt ad aliud quodammodo ſe habere.

Quam definitionem ipſe Ariſtoteles in hoc aſſerit à priore differre,quòd illa generalior ſit,iſta ſpecialior. Conuenit

enim

enim illa omnibus ad aliquid, etiam ijs quæ ſecundũ dici tãtum appellantur: iſta verò non niſi ad aliquid ſecundũ eſſe conuenit, & ſecundum quoſdã etiam ſpecialius, vt ſolũ conueniat ipſis ad aliquid quæ propriè huius ſunt prædicamẽti, quatenus contra ſex poſtrema diſtinguitur. Pro cuius intellectu notandũ eſt, quòd ſex vltima prædicamenta, nempe actio, paſsio, quando, vbi, ſitus, & habitus dicũtur eſſe naturę relatiuæ ſiue reſpectiuæ. Conſiſtunt enim in quadã habitudine & relatione vnius ad alterũ. Vt actio eſt habitudo agẽtis ad patiẽs, paſsio eſt habitudo patiẽtis ad agẽs, atque ita in cæteris, quẽadmodum ſuo loco patebit. Atq; hinc omnes termini ſex vltimorũ prædicamentorũ vocantur ad aliquid ſecundum eſſe, quoniã ex principali ſignificato omnes ſignificant relationẽ vel habitudinẽ. Et de his omnibus cõmuniter exponitur iſta poſterior definitio ad hunc modũ: Ad aliquid ſecundũ eſſe ſunt vocabula, quibus hoc ipſum eſſe eſt ad aliquid quodãmodo ſe habere, id eſt, quorũ principale ſignificatum eſt habitudo vel relatio ad aliquã rem. Quòd autem hic ſub ad aliquid omnia poſteriora prædicamenta voluerit cõprehendere Ariſtoteles, ſatis ex illo videtur cõfirmari, quod in ſequentibus ſpecialem de eis tractatum non faciat, æſtimans, quantũ opus eſt ad pręſens negotiũ, hic ſub ad aliquid ſatis de eis ſe dixiſſe. Capitur tamen interdum ad aliquid proprijſsimè pro ſolis terminis huius prædicamenti, quatenus contra alia omnia reſpectiua ſiue relatiua prædicamenta diſtinguitur, ſecundum quam acceptionem actio & paſsio & cætera non dicuntur ad aliquid.

CAPVT XI.

Ponuntur diuiſiones ad aliquid.

SOlent aũt recentiores ad aliquid diuidere, in ad aliquid æquiparãtiæ & diſquiparantiæ. Ad aliquid æquiparãtiæ vocant, quod refertur ad ſeipſum ſiue ad idem nomen. Vt ſimile ad ſeipſum refertur dicendo, ſimile eſt ſimili ſimile. Sic æquale dicitur æquali æquale, diſsimile diſsimili diſsimile, inæquale inæquali inæquale, vicinus vicino vicinus, amicus amico amicus, cognatus cognato cognatus, affinis affini affinis, coniunx coniugi coniunx, atque ita in ſimilibus. Ad ali- „ Diuiſiones ad aliquid.

quidverò diſquiparantiæ appellant,quod ad aliud nomen refertur. Vt pater non dicitur patris pater,ſed filij: dominus dicitur ſerui dominus,præceptor diſcipuli, prælatus ſubditi,& econtrario. Iterũ ad aliquid diſquiparantiæ diuidunt in ad aliquid ſuperpoſitionis,& ſuppoſitionis. Ad aliquid ſuperpoſitionis dicitur,quod ſecundum relationẽ digniorẽ dicitur:vt pater,dominus,magiſter,creator,gubernator,præpoſitus,dux,princeps,rex,paſtor,epiſcopus,cauſa,principiũ, totum,cæteraq; dignitatum & officiorum nomina. Ad aliquid ſuppoſitionis ex oppoſito dicitur, quod ſecundum relationẽ minus dignã dicitur,vt filius,ſeruus,diſcipulus,creatura, gubernatum,ſubditum,miles effectus,pars. Referuntur autem iſta adinuicem,hoc modo: Pater eſt filij pater, dominus ſerui dominus,pręceptor diſcipuli pręceptor,creator eſt creaturæ creator,gubernator eſt gubernati gubernator, præpoſitus eſt ſubditi aut ſubditorũ præpoſitus, dux eſt militũ dux, princeps eſt principatus ſui princeps,rex eſt regni ſui rex, imperator eſt imperij ſui imperator (capiendo principatũ, regnum & imperium,pro ipſis omnibus qui ſubſunt principatui,regimini,imperio)paſtor item eſt curæ ſuæ,id eſt,paſcendarũ ouium paſtor. Epiſcopus epiſcopatus ſui epiſcopus,cauſa dicitur effectus ſui cauſa,& totum in ordine ad partem dicitur totũ. Nec difficile eſt relationes iſtas conuertere. Filius enim dicitur patris, ſeruus domini, diſcipulus præceptoris, creatura creatoris,gubernatũ à gubernatore, ſubditus prælato,miles ducis, principatus principis, regnũ regis,imperium imperatoris.cura paſtoris,epiſcopatus epiſcopi,capiendo curam & epiſcopatum,pro ijs qui paſtori & epiſcopo commiſsi ſunt. Effectus quoque dicitur cauſæ ſuæ effectus,& pars totius pars. Ita quoque in cæteris dicendum.

CAPVT XLI.

De prædicamento qualitatis.

QValitatis prædicamentum inter prædicamenta accidẽtium latiſsimum eſt,vtpote quod plurima & admodum diuerſa intra ſuæ latitudinis ambitum complectatur atque contineat. Definit autem Ariſtoteles,ſiue potius aliquo modo deſcribit & notificat qualitatem,hoc modo:

Quali

Qualitas eſt,ſecũdum quam quales quidam dicuntur.

Definitio qualitatis.

Quod non propriè definitio eſt,cũ generaliſsima genera proprias definitiões nõ habeãt. Eſt tamẽ deſcriptio,vel vt minimum qualiſcunque notificatio qualitatis. Neque eſt quod quiſquã obijciat,ignotũ hic definiri per æquè ignotum,qualitatem ſcilicet per quale,quæ ambo videntur æquè ignota, cùm definitio & deſcriptio omnis debeat fieri per notiora. Nõ eſt enim verũ,æquè ignotũ eſſe quale,vt qualitatẽ. Notius enim eſt quale quàm qualitas,ſicut album quàm albedo, coloratũ quàm color. Id quod manifeſtè cognoſcimus ex pleriſque rudibus,qui albũ quidẽ ſciũt,ſed albedo quid ſit,nõ intelligũt:coloratũ itẽ & ſe videre & noſſe dicũt, ſi autẽ de colore interrogẽtur,quid ſit,neſciunt. Quoniã itaque plerũque ſenſui eſt notius concretum quàm abſtracta qualitas, ob hoc non incõgruè poteſt deſcribi,& vtcunq; notificari abſtractũ per cõcretũ. Hic verò maximè,cũ qualitas tanquã generaliſsimum genus,propria definitione nõ poſsit notificari. Eſt ergo qualitas forma accidẽtalis,ſecũdũ quã aliqua ſubſtãtia dicitur qualis: vt ab albedine dicimur albi,à ſciẽtia docti vel ſciẽtes,à virtute ꝓbi aut ſtudioſi, à vitio mali vitioſi & improbi.

CAPVT XLII.

De quatuor ſpeciebus qualitatis. & primùm de habitu & diſpoſitione.

DIuidit autem Ariſtoteles qualitatẽ prima ſui diuiſione in quatuor ſpecies, quas etiã appellat qualitatis genera:non quòd ſint ſupra qualitatẽ(ſic enim non eſſet qualitas generaliſsimũ genus,cũ haberet aliud ſupraueniens genus) ſed quia ſunt genera ſub qualitate poſita, habẽtia nimirũ ſpecies ſub ſe alias plurimas. Voluit enim ſpecierũ iſtarũ latitudinẽ ſignificare, cũ eas nõ ſolũ ſpecies, ſed etiã genera appellauit qualitatis,id eſt,ſub qualitate. Singulę enim harũ ſpecierũ quatuor alias ſub ſe plures cõprehendũt,vt in proceſſu patebit:quoniã autẽ propria nomina nõ ſunt impoſita quibus genera iſta poſſent deſignari,idcirco neceſsitate cõpulſus & inopia vocabulorũ, circunloquutione vtitur in illis aſsignãdis.

Aſsi

Aſsignat autē primò loco, habitum & diſpoſitionē. Sub quo genere comprehendi vult omnes habitus & diſpoſitiones, & ſi quæ alia horum naturam retinent, ſiue cum his naturalem conuenientiā obtinent. Hoc autem in primis notandū eſt, inter habitum & diſpoſitionem, non eſſe differentiā eſſentialē, quaſi ſpecie aut genere differant habitus & diſpoſitio. Non enim differunt, niſi ſecundum magis & minus, ſecūdū perfectum & imperfectum, ſecundū firmum & infirmum, ſecundum facilè mobile & difficulter mobile. Diſpoſitio nāq; eſt prōptitudo aliqua vel aſſuefactio, relicta ex actu aliquo vel actibus pluribus, adhuc tamen infirma & exigua, ita vt facilè perdi poſsit aut à ſubiecto dimoueri. Verùm poſtquā eadem illa promptitudo altas radices iecerit, poſtquam aſſuefactio illa fuerit bene radicata in ſubiecto, ita vt non niſi magna difficultate poſsit perdi aut à ſubiecto dimoueri, iam habitus dici merebitur. Propter quod habitus iuuenili aut virili conditioni, diſpoſitio pueriliaptè poteſt comparari: quemadmodum Seuerinus Boetius ait, diſpoſitionem ab habitu diſtare eo modo, quo ipſe Socrates dum eſſet paruulus, poſt verò pubeſcēs à ſeipſo diſtabat. Vnde diſpoſitio imperfectus & initiatiuus quidam habitus dici poteſt, & econtrario habitus quędā perfecta & cōſummata diſpoſitio. Diſpoſitio enim cùm perficitur, in habitum euadit quemadmodum puer cùm perficitur, in virum tādem euadit. Exempli gratia, in eo qui à pueritia ſobriè ſemper & caſtè vitā duxit, ſobrijsque & caſtis actibus ſedulo dedit operā, in hoc ſobrietatis & caſtitatis proculdubio eſt habitus, quoniam difficulter mobilis eſt à ſubiecto illa cōſuetudo ſiue prōptitudo ex longa aſſuefactione, id eſt, per cōtinuā operationē actuum taliū acquiſita. Nā & ſi fortè contingat interdū incidere in actum aliquem ſobrietati aut caſtitati contrarium: nō tamē ſtatim perditur habitus ille caſtitatis & ſobrietatis, quemadmodum is qui habitum rectè ſcribēdi habet, ſi ſemel malè pingat figurā aliquā, nō ex hoc ſcribendi perdit habitum. In nouello autem Chriſti tyrunculo, qui non diu ab ebrietate & impudicitia conuerſus caſtis & ſobrijs actibus cœpit exerceri, necdū verò multū promouit diſpoſitionē quandā, dicere poſſumus illū iam aſſequutum,

Prima ſpecies qualitatis.

ſequutum,habitum non itē. Eſt enim ex actibus illis, quibus iam aliquādiu ſe exercitauit relicta nonnullla promptitudo & aſſuefactio. Verùm ea tam eſt adhuc debilis,tā infirma,tā malè radicata,vt facilè poſsit perdi,ſi non continuò aduenientibus ſimilibus actibus roboraretur,& perficeretur ad acquirendam firmitatem. Vnde ſic ſolent diſpoſitio & habitus definiri. Diſpoſitio eſt qualitas inſenſibilis ex multis actibus vel vnico actu acquiſita, ſed malè radicata & facilè à ſubiecto mobilis. Habitus verò eſt qualitas inſenſibilis ex multis actibus vel actu vnico acquiſita,bene radicata, & difficulter à ſubiecto mobilis. Ex quibus definitionibus patet,nullū habitum aut diſpoſitionem ineſſe homini à natura, neque vllū habitum ei eſſe congenitum aut innatum,ſed acquiri debere ex actu vel ex actibus. Quemadmodum enim ex impreſsione pedis in terrā,poſtquā calcatio trāſiuit, relinquitur ſignū veſtigij:ſic ex actu etiā vnico,ſi aliquo modo vehemēs & validus fuerit,relinquitur quaſi veſtigium,etiā poſtquā trāſierit actus ille,quędā promptitudo ad actum talem reiterandum,& facilius meliúſque operādū. Hic incipit tenuis & admodum exigua diſpoſitio. Deinde pluribus actibus accidentibus, continuè roboratur & augetur illa diſpoſitio, donec tandem euadat in habitum. Quare autē dixerimus in his definitionibus,ex actibus multis vel ex actu vno:quātum quidē ad diſpoſitionē ſatis facilè poteſt intelligi ex prædictis,quoniā(vt videtur)etiā ex vno actu,modo alicuius fuerit vehementiæ,& cū aliqua attentione perfectus,relinquitur qualiſcūq; diſpoſitio,quāuis nō ſit neceſſe,ſimpliciter ex omni actu relinqui aliquā diſpoſitionē. Quēadmodū enim nō ex omni admotione pedis ſupra terrā relinquitur veſtigium, vtpote ſi tantū leuiſsimè pes terram contingat,aut ſi terra minimū dura fuerit,vt tā facilè impreſsionem nō recipiat:ita nō ſemper ex quolibet actu vnico relinquitur diſpoſitio,quoniā interdū nimis remiſſus & debilis eſt actus, vt nō ſufficiat aliqd diſpoſitionis relinquere, aut obſtat nimia durities, & praua diſpoſitio cōtraria in ſubiecto,vt ſic nō poſsit ex actu vnico in cōtrariū diſponi,ſed multis opus eſt actibus, vt quaſi vi inſculpatur aliquid veſtigij & diſpoſitionis. Admodū tamē frequenter,

*** Diſpoſitio, Habitus.

quenter,ex actu vnico relinquitur diſpoſitio,maximè cũ alicuius attentionis & perfectionis fuerit ille actus. De habitu verò magis mirum videri poſsit,quare in eius definitione dicatur ex pluribus actibus,vel ex actu vnico. Sed ſciendum eſt,iuxta communiorem ſententiã, quoſdã habitus ex vnico actu acquiri.Vt ſcientia(quę eſt habitus concluſionis per demonſtrationem acquiſitus)gigni poteſt in homine ex vnico actu demõſtrationis,quoniã videlicet tam efficax eſt ille vnicus actus demõſtrationis ad ſcientiã illã in animo generandam,vt eiuſdem actus iteratione non ſit opus ad habitum talem imprimendum,regulariter tamen ad habituum generationem opus eſt pluribus actibus. Dictum eſt autẽ de habitu,non quòd non poſsit amoueri à ſubiecto vel extra ſubiectum perdi:ſed quod difficulter poſsit moueri. Nullus enim eſt habitus,ſiue in corpore,ſiue in anima,qui nõ aliqua ratione perdi poſsit,vtpote,vel per grauem aliquã ægritudinem, aut alium caſum conſimilem. Quéadmodum refert Boetius, quendã ſummum oratorem ęgritudine febribúſque decoctũ, omnem literarum amiſiſſe doctrinã,in alijs autem rebus ſanum ac ſibi conſtãtem, & in omni re vegetum permanſiſſe, ☞ quem aliqui Meſſalam Coruinum fuiſſe autumant.

CAPVT XLIII.

De his quæ ſub habitu & diſpoſitione continentur.

DIuiditur autem genus iſtud habitus & diſpoſitio (vt ſuprà tetigimus)in multa inferiora genera & ſpecies.Sũt
Habit⁹ animę enim quidã habitus animæ,quidam habitus corporis. Habitus animę eſt,qui acquiritur & ſubiectatur in anima.Qui iterum diuiditur ſecundum duas animæ partes.in habitum intellectus,&voluntatis.Habitus intellectualis eſt qui ſubiectatur in intellectu,ipſũmq; ad aliquid diſponit habilẽmq; reddit. Huiuſmodi ſunt,ſapientia,intellectus,ſcientia,prudẽtia, ars,opinio,fides. Habitus voluntatis eſt, qui ſubiectatur in voluntate,vt ſunt habitus morales,virtutes atq; vitia. Horum autem ſingula iterum poſſunt ſubdiuidi: Scientia quidẽ in naturalem quæ de rebus naturalibus eſt : & ſupernaturalem,quæ eſt de rebus ſuprà naturam:vt ſunt Metaphyſica & Theologia,quæ de ſpiritalibus intelligẽtijs & Deo tractant.

Virtus

Virtus autem diuiditur in virtutem Theologicam,cuiuſmodi ſunt fides,ſpes,charitas,quæ immediatè Deum reſpiciunt: & moralem,quæ reſpicit actus humanos,ad diſponendos eos ſecundum mediocritatem debitam.Sub virtute morali ponũtur iuſtitia,fortitudo,cõtinentia,ſobrietas,caſtitas,humilitas, &c. Vitium quoque dici poteſt oppoſito modo ad virtutem, ſecundum quod quædam immediatè circa Deum malè diſponunt hominem. Vt infidelitas, deſperatio, odium Dei: quædam verò immediatè circa actus humanos indiſponunt,vt auaritia, incontinentia, gula, puſillanimitas, &c. Quorum omnium exactior diſtinctio,non eſt præſentis cõtemplationis. Habitus autem corporis dicitur, qui ſubiectatur in corpore,aut aliqua eius parte,ipſúmque vel aliquã partẽ ipſius diſponit ad actum aliquẽ promptius expeditiúſque peragẽdum.Vt habitus ſcribẽdi,habitus ludendi pila, habitus pugillandi aut currendi,atque ita in cæteris Manifeſtum eſt enim in his omnibus,præter ipſam artẽ (quæ in anima eſt,non in corpore) ponendã eſſe aliquam aſſuefactionẽ in membris,quibus iſti actus peraguntur, ex ſimilium actuũ frequenti iteratione relictam,per quã diſpoſita ſunt ad tales actus promptè exercendũ.Vnde ſiquis plenè cognoſcat regulas omnes,quæ ad bene ſcribendũ,pugillãdũ, aut currẽdum requiruntur,non habeat autem illã in membris aſſuefactiorem,nõ dicitur talis habere habitũ ſcribendi, pugillandi,aut currendi,& cætera. Eſt autem hoc omnibus habitibus cõmune,quod ſicut ex actibus generantur,& introducuntur in ſubiectum,ita cùm iam in ſubiecto fuerit,viciſsim ex ſua natura producunt actus conſimiles.Habitus enim ex ſua natura eum,cui ineſt,operari facit operationes eiuſmodi,ex quibus ipſe eſt genitus.Neque ſolùm operari facit,ſed etiã promptè operari,& cũ delectatione.Nã ita docet in Ethicis Ariſtoteles,ſignũ eſſe habitus perfecti; delectabiliter ſiue cũ delectatione operari. Præter autem hos habitus ex actibus acquiſitos,qui naturales ſunt,id eſt, ſecundum naturam acquiruntur,ponuntur & alij habitus â Deo infuſi ſupernaturales, quos ſua benignitate Deus infundit mentibus & cordibus hominum. Huiuſmodi ſunt,fides,ſpes,& charitas,itémque alia

ſpiritus

» Habit» corporis.

***

ſpiritus ſancti dona,quæ apud Eſaiam enumerantur:ſapientia,intellectus conſiliũ,fortitudo,ſciẽtia,pietas, atque timor Domini.Hæc enim dona,quæ ſupra naturæ ſunt facultatẽ, per noſtrarũ operationũ exercitiũ, nõ poſſumus noſtris viribus acquirere:ſed ipſe Deus per ſpiritũ ſuum ea infundit cordibus noſtris:quẽadmodum de charitate teſtatur ſanctus Apoſtolus,dicens:Charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris,

Rom. 5. per ſpiritum ſanctum,qui datus eſt nobis.Hęc autem omnia, quibus anima in ijs quę,ad Deum ſunt,diſponitur,fitque habilis,rectæ qualitates appellantur, & ſub hoc genere conſtituuntur.Sunt enim habitus & diſpoſitiones. Solent quoq; à nonnullis ſub hoc genere conſtitui, ſpecies tam ſenſibiles, quã intelligibiles,quę habitibus videntur adſimiles:eò quòd per ipſas diſponatur hõ ad operationẽ ſenſus vel intellectus, ſicut per habitum homo ad actum diſponitur. Quid autem ſint hæ ſpecies ſenſibiles atque intelligibiles, in libris de conſideratione rerum naturalium latè determinauimus.

CAPVT XLIIII.

De ſecunda ſpecie qualitatis.

Secunda ſpecies qualitatis. SEcunda ſpecies qualitatis eſt naturalis potentia vel impotentia.Vbi coniunctio diſiunctiua vel(iuxta quod communiter annotari ſolet)indicat,duo illa, nẽpe naturalẽ potẽtiam & naturalẽ impotentiã,non idem genus vel eandẽ ſpeciem eſſe,quomodo de habitu & diſpoſitione iam diximus; quæ ad ſignificandam identitatem, per copulatiuã coniunctionem adinuicem fuerunt coniuncta. Non enim ſecundũ magis & minus,perfectum & imperfectũ differunt iſta duo, naturalis potentia,& impotentia naturalis,ſed differunt ſecundum eſſentiã,ſicut duo diuerſa genera. Eſt autem naturalis potentia quædam qualitas congenita, & à naturali complexione indita alicui.per quam ipſum redditur naturaliter potens ad aliquid agendum, vel ad alicui reſiſtendum. Naturalis verò impotentia eſt, qualitas congenita,& à naturali complexione indita alicui,per quã ipſum redditur naturaliter impotens ad aliquid agendum, vel alicui reſiſtendũ. Exempli gratia,quidam homines ex naturali complexionẽ

Naturalis potentia. Naturalis impotentia.

ſani

ſani ſunt, vel potius ſalubres, aut ſanatiui, id eſt, quandam naturalem ſanitatem, aut ſalubritatem habentes, per quam nâturaliter potentes ſunt ad reſiſtendum ijs, quæ poſſent corpori malam inducere valetudinem, vt non facilè ab aliquo nocumento pati poſsint. Alij verò naturaliter ęgri ſunt, aut potius ægrotatiui ſiue inſalubres: qui naturaliter ſunt impotentes ad reſiſtendum noxijs & aduerſis, ita vt facilimè patiantur à quibuſlibet occurrentibus malis. In illis ſalubritas illa vel ſanatiuitas naturalis, eſt naturalis potētia, quæ tūc etiā manere in homine pōt, quando actu laborat ægritudine. Vt cùm ex graui cauſa quempiā in morbū incidiſſe contigerit, dicimus nihilominus illum ſalubrē vel ſanatiuū eſſe natura. Illa autē inſalubritàs vel ægrotatiuitas, naturalis impotentia dicitur: quæ in homine eſſe poteſt, etiā ſi actu ſit ſanus, & nulla laboret aduerſa valetudine. Ita durum dicit Ariſtoteles ſignificare quandam naturalem potentiam, qua res dura naturaliter potens eſt ad reſiſtēdum ſecāri, vt non faciliter ſe patiatur diuidi. Contra vero, molle naturalē ſignificat impotētiā, per quā res mollis naturaliter impotēs eſt ad reſiſtēdum ſectioni. Sic in vno eſt naturalis potentia ambulandi, currendi, pugillandi, luctandi in palæſtra, cantandi, ſaltādi, hoc aut illud operādi, qui ad hoc vel illud ex naturali cōplexione eſt diſpoſitus vt poſsit. In alio contraria eſt impotētia ambulādi, currendi, & cæt. Differunt autē iſtæ naturales potētię vel impotētiæ ab habitibus & diſpoſitiōibus, quòd iſti acquiruntur per actus & exercitium, vel infunduntur ſupernaturaliter, illæ verò neq; per actus acquiruntur (quoniam ante omnem actum inſunt) neque ſupernaturaliter infundūtur, ſed à natura inſunt rei. Non quidē ſic à natura, quomō ea quę rei ſunt eſſentialia, quomodo animal aut rationale dicimus eſſe de natura hominis, ſed quia à naturali complexione rei cōueniunt. Exempli gratia, ſecundum complexionem variā bonam vel malam, alij naturaliter ſalubres ſunt, alij inſalubres, quidam in ſtomacho naturalem habent quandam vim bene digerendi cibum, alij naturalem impotentiam ad idem habent. Sic in oculis quorundam, ex complexione eſt naturalis potentia ad expeditè & bene videndum, in alijs eſt impotē-

tia naturalis vel ad omnino non videndum vt eſt in cęcis, vel ad malè & difficulter videndum, vt in alijs cæcutientibus. In oculo quippe cæci, eſt quędã naturalis impotentia ad videndum, quæ naſcitur ex mala cõplexione exiſtẽte in oculo cęci, videlicet ex malo contemperamento, quod non tale eſt illic, quale eſſe deberet, quemadmodum ecõtrario in oculo bene videntis, illa potentia naturalis ad videndum procedit ex certa & bona cõplexione naturali, quæ eſt in oculo. Quid enim cauſæ eſt, quod in oculo eſt naturalis potentia ad videndum, & nõ in aure, atq; econtrario in aure ad audiendũ, & non in oculo, niſi complexio alia atque alia in oculo, & aure, quæ diuerſa complexio dat diuerſis membris naturales potẽtias diuerſas. Iſta autem quæ modò dicta ſunt de proceſsione naturalium potentiarum à complexione, ſunt intelligenda quantum ad naturales potentias ipſius corporis, vel quę animæ conueniunt in corpore aut ſecundum corpus. Quod dicimus, propter intellectum & voluntatem, et ſi quæ alię ſunt potentiæ in anima rationali ab illis diſtinctæ. Siquidem iſtæ vires non inſunt homini à naturali complexione. Sunt enim vires eminentes ſupra corpus ſecundum quas videlicet corpori ſupereminet anima rationalis, quemadmodũ plenius declarauimus in libris de conſideratione rerum naturalium, potiſsimum in primo & octauo. Solent tamẽ iſtę vires dici etiã naturales potentiæ, & merito videtur cũ his cõnumerandæ: Sunt enim iſtæ vires, qualitates innatę & cõgenitæ, nimirũ à deo inditę & inſitæ animæ rationali, licet nõ à complexione corporis. Ponuntur itaq; in hac ſpecie, omnes potẽtiæ & vires naturales, tã animæ quã corporis. Per animæ autẽ potẽtias in propoſito intelligimus, vires illas, quæ in ipſa immediatè & nõ in aliquo organo corporis ſubiectãtur, vt intellectus, volũtas, memoria intellectiua. Hæ enim vires in anima rationali immediatè, & nõ in aliquo corporeo organo, ſubiectãtur. Naturalis potẽtia corporis eſt, quæ ſubiectatur immediatè in corpore, etiã ſi ab anima procedat. Huiuſmodi ſunt omnes aliæ potẽtię, ſenſuũ, ſiue interiorũ, ſiue exteriorũ. Poteſtque diuidi iſta naturalis potẽtia corporis, in potẽtiã vegetatiuam, ſenſitiuam, & motiuã ſecundũ locũ. Potentia vegetatiua

Quæ in hac ſpecie cõtineantur.

tatiua cõſequenter diuiditur in nutritiuam, augmentatiuam, & generatiuam. Atque hæ iterũ poſſent ſubdiuidi, vt ex Phyſicis patet. Potẽtia ſenſitiua diuiditur in ſenſum interiorẽ & exteriorẽ. Exteriores ſenſus ſunt, viſus, auditus, guſtus, olfactus, & tactus. Interiores ſunt, ſenſus cõmunis, imaginatiua, æſtimatiua, phantaſia, memoratiua. De quibus omnibus ſpecialius pertractare, non eſt præſentis inſtituti. Ad phyſicam nempe conſiderationem hæc ſpectant, illic ſingula ſingulis, & iuſtis capitibus à nobis ſunt tractata. In hac autẽ ſpecie ſatis rationabiliter videntur cõſtituẽdæ etiã virtutes naturales herbarũ ac lapidũ, quę ſubiecta ſua reddũt naturaliter potentia ad aliquid agendum vel alicui reſiſtendum. Virtutes item cæleſtium corporum, vtpote cælorum, & aſtrorum occultæ vires, quibus in hæc inferiora potentia ſunt mirabiliter influere. Videntur enim naturalibus potentijs non malè connumerari, tametſi qualitates illæ quæ ex influentijs cæleſtibus in corpora inferiora imprimuntur, maiori ratione in ſequentem ſpeciem videantur reponendæ.

CAPVT XLV.

De tertia ſpecie qualitatis.

TErtia ſpecies qualitatis ita nominatur, paſsio & paſsibilis qualitas. Eſt autem inter paſsionem & paſsibilem qualitatem ſimilis ferè differentia, qualis inter habitũ & diſpoſitionem. Paſsio enim citò tranſit, paſsibilis qualitas dicitur permanentior. Vt ſi quis ſubitò exardeſcens iraſcatur, paſſio eſt illa ira citò tranſiens, non autem paſsibilis qualitas: ſic & inflammatio illa & ignea rubedo vultus, cùm ira exurgens & cum ea tranſiens, paſsio dicitur, quoniam non permaneat. Si autem iracũdiæ paſsio radicata & diuturna in aliquo permãſerit, quaſi ad modum habitus, illa paſsibilis dicitur qualitas. ſimiliter & illa rubedo ignea permanens, dicitur. paſsibilis qualitas. Manifeſtum autem eſt, ſecundum diu permanens & citò tranſiens non ſumi differentiam eſſentialem. Eſt enim hoc eſſentiæ extraneum, diu permanere aut citò tranſire, quemadmodum non differt ſpecie homo vno tãtum viuens die, ab eo qui centum annos vixerit. Comprehẽ-

Tertia ſpecies qualitatis

Quæ ſub hac ſpecie conti neantur.

duntur autẽ ſub ſpecie hac ſummatim omnia obiecta ſenſuũ exteriorum, nempe colores omnes, atque etiã lux & lumen, quæ ſunt obiectum viſus, ſoni omnes, tam voces quàm nõ voces, qui ſunt obiectum auditus, ſapores omnes in qualicũque ſint differentia, dulcis, amarus, acidus, qui ſunt obiectum guſtus, odores omnes, in qualicunque item ſint differentia, ſuauis, grauis, &c. qui ſunt obiectum olfactus, denique qualitates omnes tactiles ſiue tãgibiles, nempe calor, frigus, humiditas & ſiccitas, quæ à Phyſicis quatuor primæ qualitates nominãtur, item aliæ qualitates tãgibiles ſecundæ, de quibus traditur in Phyſicis, nempe craſſum & ſubtile, durum & molle: lubricũ & aridũ, rarũ & ſpiſſum, graue & leue. Nec obſtat quòd ſupradictũ eſt, durũ & molle eſſe naturales potẽtias, itẽ quòd ait Ariſtoteles, rarum & ſpiſſum eſſe poſitiones potius quàm qualitates. Nihil enim prohibet, eundem terminum ſecũdũ aliã & aliã ſignificationem poni ſub diuerſis ſpeciebus qualitatis, ſicut neque in diuerſis prædicamentis. Sic enim curſor & pugillator, ſecũdũ quod ſignificãt naturales potẽtias, ponuntur in ſecunda ſpecie, ſecundũ verò quod habitus ſignificãt, in prima. Ita durũ & molle ſecundũ quod ſignificant naturalẽ potentiã vel impotentiã ad reſiſtendum, ponuntur in ſecũda ſpecie, ſecũdũ verò quod ſignificãt quaſdã tactu perceptibiles qualitates, ponuntur in tertia ſpecie. Illa ſiquidem naturalis potentia vel impotentia, non eſt per ſe tactu perceptibilis. Ita rarũ & denſum prout ſignificant, quendã partiũ ſitum ſecundum elongationem aut compreſsionem maiorẽ vel minorem, ſunt de prædicamẽto ſitus: ſecundũ verò quòd qualitates quaſdã tactu perceptibiles ſignificãt, ſunt in prædicamento & ſub tertia ſpecie qualitatis.

Quare dicantur paſsibiles qualitates.

Cauſa autẽ quare iſtæ qualitates vocentur ab Ariſtotele παθητικαὶ id eſt, paſsibiles vel patibiles, duplex eſt, quemadmodũ ipſe in textu enarrat. Primũ enim dicũtur paſsibiles vel patibiles, quia vnaquæque earũ ſecundũ ſe paſsionis in ſenſu eſt effectiua. Non enim paſsibiles dicuntur, quaſi ſubiectũ in quo ſunt ab eis aliquid patiatur ea in ſe habẽdo, ſed quia in ſenſibus natæ ſunt efficere aliquã paſsionẽ. Quod poteſt intelligi dupliciter. Vel ſecũdũ quòd vnaquæq; qualitas ſenſibilis, prout eſt obiectũ ſui ſenſus,

ſui ſenſus, poteſt imprimere in ipſum ſenſum cuius eſt obie-ctũ, ſpeciẽ ſui, ſicque ſenſationẽ actualem in potentia ſenſitiua efficere, quemadmodũ in phyſicis libro nono plenius declarauimus. Vel quia ſic mouẽdo ſenſum, natæ ſunt in eo efficere aliquã paſsionem, vtpote delectationem, vel triſtitiam, amorem, vel odium. Quemadmodũ, exempli gratia, dulcedo quæ eſt in melle ſenſum guſtus immutat ſuã ſpeciẽ in ipſum organum guſtus, atque in ipſum guſtũ transfundẽdo, ſicque in ipſo guſtationem efficit, & patitur quodãmodo ipſe ſenſus ab obiecto, quod ipſi ſuã imprimit ſpeciẽ, atq; ita deinde efficit in ſenſuali affectu paſsionem delectationis. Quemadmodum econtrario amaritudo in felle immutando guſtum, per diffuſionem ſuæ ſpeciei in ipſum, pati ipſum quodãmodo facit, atque ita deinde in affectu ſenſitiuo efficitur paſsio triſtitię. Ita proportionabiliter dicendũ de coloribus, odoribus, ſonis, & tãgibilibus qualitatibus, quarum quędã in ſenſu ſuo efficiunt delectationem, alię triſtitiã: generaliter autẽ omnes ſenſum immutãdo aliquo modò ipſum pati faciũt. Nõ enim poſſunt immutare ſenſum, quin aliqd patiatur: propter quod etiã à Philoſophis, ſenſus potentia paſsiua ponitur. Secũda ratio ob quã dicũtur iſta ſenſuum obiecta, paſsibiles qualitates eſt, quoniã earum quædã à paſsionibus quibuſdã natę ſunt effici. Quemadmodũ (exempli gratia) rubor in facie cauſatur ex paſsiõe verecũdiæ, pallor ex timore, color flammeus ex ira, liuidus ex inuidia. Calor item & frigus, ex paſsionibus iræ & timoris naſcũtur. Ira nanq; calefacit, timor infrigidat. Verũ iſta ratio non eſt generalis. Non enim omnes paſsibiles qualitates natæ ſunt fieri à paſsionibus. Neq; enim ex huiuſmodi paſsionibus prędictis timoris aut verecũdię poteſt aliquis effici ſapor vel odor, & multæ aliarũ qualitatũ tangibilium nõ ſunt ab huiuſmodi paſsionibus natę fieri. Comprehẽdũtur quoq; ſub hac ſpecie qualitatis oẽs paſsiones corporales, vt ſunt amor & odiũ, gaudiũ & triſtitia, timor, & verecũdia, ira, ſpes, audacia, atq; huiuſmodi, de quibus plenè tractauimus vltimo libro cõſiderationis rerũ naturaliũ. Videntur itẽ huc pertinere omnes actus vel operationes potentiarũ, tam animæ, quã corporis, nimirũ actuales omnes intelle-

ctiones, volitiones, & nolitiones, imaginationes, ſenſationes, aliaq́ huiuſmodi. Omnia enim hæc vidētur paſsionibus adſimilia. Nonnulli tamē iſta ponūt in prima ſpecie qualitatis. Vidētur pręterea ad hūc ordinē pertinere qualitates omnes, quę ab extrinſeco imprimūtur, quæ nō ex actibus ꝓprijs, aut ex propria cōplexiōe efficiūtur, vt ſunt impetus, qui rebus ab extrinſeco imprimūtur, itē illę qualitates quas influentiæ cæleſtiū corporū in hæc inferiora agendo imprimunt. Volunt etiā nonnulli ad hanc ſpeciem redigere ſpecies ſenſibiles atq; intelligibiles. Verùm illas iam antè locauimus ſub prima ſpecie, quòd videantur habitibus magis quàm actibus ſimiles.

CAPVT XLVI.

De quarta ſpecie qualitatis.

Quarta ſpecies qualitatis.

QVartum genus ſub qualitate cōprehēdit eas, quę hactenus nullo priorū comprehenſæ ſunt figuras & formas accidentarias omnium rerū, tam artificialium quàm naturalium. Id ab Ariſtotele ſic aſsignatur, : Figura & quæ circa vnumquodque eſt forma. Tali enim ordine apud Ariſtotelem genus illud inuenitur aſsignatum, nō ordine inuerſo, quo vulgò recitari hoc pacto ſolet, forma & circa aliquid conſtans figura. Priore enim loco figura poni debet abſolutè, ac ſecūdo loco forma, cū adiectione exiſtētię circa aliquid. id quod ad oculū textus Gręcus manifeſtat, q ſic habet, τέταρτον δὲ γένος ποιότητος, σχῆμά τε καὶ ἡ περὶ ἕκαστον ὑπάρχουσα μορφή. Hoc eſt, vt ad verbū reddamus, Quartū genus qualitatis eſt, figura & quæ circa vnumquodq; eſt forma. Sub hoc genere continentur omnes figuræ & formæ, ſiue naturales, vt forma ſiue figura hominis, equi, arboris, auri, argenti, cęli, atque ita in cæteris, quas natura rebus donauit, ſiue artificiales, vt forma lecti, templi, domus, aliarúmque rerum, quas ars humana effinxit, atque in materiam laborioſo conamine ingeniíque induſtria conduxit. *** De differentia autem figuræ & formæ, diuerſæ ſunt diuerſorum ſententiæ. Seuerinus Boetius ita eas diſtinguit: Figura inquiens, eſt vt triangulum aut quadratum. Forma autem, ipſius figurę quędam qualitas eſt. Vt figura quidem eſt triāgulum vel quadratum, forma autem ipſius trianguli vel quadrati quædam qualitas,

Vnde etiam formoſos homines dicimur. Figura enim quædã vel pulchrior, vel mediocris, vel alio quodammodo conſtitu ta, qualitas formáque nominatur. Has autem eſſe qualitates, nullus dubitat. Si quidē & à figura dicitur figuratus, & à forma formoſus. Hactenus Boetius. Ex quibus patet illum accipere figuram, vt aliquid ſubſtratum formæ, ita vt poſsit eadē figura varias ſuſcipere formas, quemadmodum eadem figura faciei humanæ, varios vultus aſſumit, nunc lætũ, nunc triſtem, nunc benignum, nunc tetricum. Alij ſic diſtinguũt vt figura propriè ad artificialia referatur, forma ad naturalia: quanquam hæc diſtinctio ſæpe confunditur, vt figura dicatur rerum naturalium, quemadmodum dicimus figuram equi aut hominis: forma verò rerum artificialium, veluti cùm dicimus formam domus aut veſtis. Comprehenduntur autem ſub hac ſpecie omnes figuræ geometricæ ſiue perfectæ ſiue imperfectæ. Perfectæ dicuntur figuræ, quæ ſuo termino vel ſuis terminis ſic ſunt cõcluſæ, vt nihil poſsit addi vel ſubtrahi, ſine mutatione ſpeciei. Exempli gratia, figura triãgularis perfecta eſt: quia ſic eſt concluſa ſuis terminis, id eſt, tribus lineis, & tribus angulis, qui ex harum trium linearum coniunctione cõſurgunt, vt nec minima particula vſquã poſsit adijci vel ſubtrahi. Circulus quoque vno termino, nempe vnius continuæ lineæ protractione ſic eſt in ſe concluſus, vt adijci itē vel demi nil poſsit. Quędã autem harum figurarum clauduntur lineis, vt figuræ planę quæ ſubiectantur in ſuperficie, quæ videlicet ſecundũ latitudinem tantũ deſcribuntur, non ſecundũ profunditatem: vt circulus in ſuperficie deſcribitur: & vna linea in ſeipſam redeunte ſine aliquo angulo clauditur. Sic figura triangularis, quadrangularis, & ita conſequenter in ſuperficie deſcribuntur, & lineis tribus aut quatuor aut quinque, ſecundum angulos totidem coniunctis, claudũtur: quemadmodum ad oculum patet intuenti deſcriptionē triãguli, aut quadranguli, aut aliquã aliarum huiuſmodi figurarũ planarũ. Quædã autē claudũtur ſuperficie vel ſuperficiebus, & ſubiectãtur in corpore prędicamenti quãtitatis. Cuiuſ modi ſunt, figura ſphærica, figura cubica, figura pyramidalis: quę vocãtur figurę ſolidæ, eò quòd nõ ſecundũ planam ſu-

Perfectæ figuræ.

Figuræ imperfectæ perficiem, ſed ſecundum profundã corpulentiã conſiderentur. Imperfectæ autem figuræ dicuntur, quæ non ſunt ita concluſæ ſuis terminis, quin addi eis poſsit vel ſubtrahi citra mutationẽ ſpeciei. Huiuſmodi aſsignantur rectitudo & curuitas, cõcauitas & cõuexitas, ſimũ & aquilinũ, & ſi quæ ſunt huiuſmodi. Figuræ nanq; rectæ, ſecundũ lineæ rectæ protractionẽ, poteſt addi aut ſubtrahi, & manebit rectitudo vt antè. Ita curuitati ſi aliquid adieceris, manebit curuitas: & ſi abſtuleris aliquid, æquè manebit curuitas. Sic in cõcauitate aut cõuexitate ſuperficiei, ſic in ſimo & aqlino. Hæ igitur omnes figuræ Geometricæ, cũ omnibus figuris & formis alijs quarũcunq; rerũ, ſiue naturaliũ, ſiue artificialium (quę ſunt innumeræ) hic ſub quarto qualitatis genere ſuum locum obtinent.

CAPVT XLVII.

De definitione qualium.

Sicut autem qualitatem ſuprà vtcunq; definiuit, ſiue deſcripſit Ariſtoteles, ita etiam deſcribit qualia, hoc modo:

Definitio qualium. Qualia ſunt, quæ ſecundum hæc denominatiuè dicuntur, vel quomodolibet aliter ab his.

Quæ definitio, vel de rebus, vel de terminis põt exponi. De rebus ſic exponitur: Illa dicuntur qualia, quę ſecũdũ hæc, id eſt, ſecũdũ qualitates iã dictas & determinatas, dicũtur denominatiuè, id eſt, denominãtur aliquo denominatiuo propriè dicto, voce & ſignificatiõe ſimul, vel etiã quę ab his qualitatibus dicuntur talia: aut talia quomodolibet aliter ſupple quã per propriũ denominatiuũ voce & ſignificatione ſimul, id eſt, denominatiuo ſignificatione tantũ. Exẽpli gratia, Homo iuſtus & homo ſciens ſunt qualia, quoniã ſecũdũ qualitates dicuntur denominatiuè, id eſt, denominãtur denominatiuo aliquo propriè dicto (quod eſt denominatiuũ voce & ſignificatione) dicẽdo homo eſt iuſtus, homo eſt ſciens. Secundæ partis exẽplũ eſt, homo ſtudioſus vel probus. Secũdũ virtutẽ nãq; licet nõ denominetur hõ denominatiuo propriè dicto, voce & ſignificatiõe ſimul, dicẽdo, hõ eſt virtuoſus (quoniã virtuoſus nõ eſt vox recepta latinis, potiſsimũ aũt Grecis

nullum

nullũ eſt concretum ſecundum vocem reſpondens abſtracto ἀρετὴ quod virtutem ſignificat)denominatur tamen ab illa qualitate homo græce σπουδαῖος, latinè ſtudioſus: quod eſt quomodolibet aliter denominari,id eſt,non per denominatiuũ voce & ſignificatione,ſed ſignificatiõe tãtũ. De vocibus autẽ ſic poteſt exponi,Qualia,id eſt,cõcreta prędicamẽti qualitatis,dicũtur vocabula ſiue cõcreta,quę ſecundũ hęc,id eſt,ſecũdũ qualitates prædictas,dicũtur denominatiue,id eſt, prædicãtur ſicut denominatiua voce & ſignificatiõe ſimul, vel quomodolibet aliter ab his,id eſt,aliter quã voce,& ſignificatione,nempe ſignificatione tãtũ,ſecundum aliquas qualitates. Exempli gratia, Vocabula albus & niger qualia ſunt, quia prædicantur de ſubiectis,tãquã denominatiua propriè dicta voce & ſignificatione,idq; ſecundum qualitates albedinem & nigredinem.Item ſtudioſus & probus,qualia ſunt reſpectu virtutis:quia licet non prędicentur ſecundum virtutẽ, vt denominatiua propriè dicta voce & ſignificatione,dicũtur tamen ſecũdum eam aliquo modò aliter,id eſt,tanquam denominatiua ſignificatione. Vnde quomodo ſuprà circa definitionẽ denominatiuorum diſtinximus triplicia denominatiua,quædã voce tãtum,quædam ſignificatione tãtũ,quędam voce.& ſignificatione ſimul:& ita in propoſito triplicia qualia poſſumus diſtinguere,nempe qualia voce tãtum,ſignificatione tãtũ,& voce ac ſignificatione pariter. Primi membri exemplũ ponit Ariſtoteles in textu curſorẽ,& pugillatorẽ,vt ſignificent naturales potẽtias.Hęc enim duo qualia denominatiua ſunt tãtũ ſecundũ vocẽ,reſpectu curſoriæ & pugillatoriæ quę(vt ait Ariſt.)nõ naturalẽ potentiã,ſed habitũ ſignificãt.Vnde reſpectu horũ abſtractorum,illa qualia tãtũ ſunt denominatiuè ſecundũ vocẽ. Secundi membri exemplũ dedimus ſtudioſum vel probum reſpectu virtutis. Voce enim hæc nõ cõueniũt,ſed ſignificatione. Tertij membri ſunt exempla plurima ab omnibus penè qualitatibus. Penè enim omnes qualitates ſua habent propria cõcreta, ſecũdũ vocẽ ab ipſis abſtractis deriuata. Definit autẽ Ariſtoteles in propoſito,nõ ſolũ qualia voce & ſignificatione,ſed etiã qualia ſignficatione,tãtũ.Priora quidẽ ſub priore mẽbro,poſteriora verò ſub

ro ſub poſteriore cōcludēs. Qualibus autē voce tātū nō conuenit definitio, quoniā illa nullo modo ſecundū qualitates dicūtur. Non enim dicitur quis curſor aut pugillator (in ſignificatiōe naturalis potētię) à diſciplina curſoria vel paleſtrica.

CAPVT XLVIII.

De conditionibus ſiue proprietatibus qualitatis.

PRima proprietas qualitatis hæc eſt:

Ineſt contrarietas qualitati.

Qualitatis prima ꝓprietas

Exempla poſſunt inueniri in ſingulis quatuor ſpeciebus qualitatis. In prima enim ſunt, virtus & vitiū, ſciētia & ignorātia, cōtraria, quā vocāt prauę diſpoſitionis. In ſecūda ſunt, ſalubre, & inſalubre, durum & molle, viſiuū & impotēs videre, imò & ipſa duo prima genera naturalis potētia & naturalis impotētia. In tertia ſunt colores cōtrarij, albedo & nigredo: ſapores cōtrarij, dulcedo & amaritudo: odores contrarij, grauis & lenis: tāgibiles qualitates cōtrariæ, calor & frigus, humiditas & ſiccitas. In quarta quoq;, rectitudo & curuitas, ſimū & aquilinū. Non omni tamē qualitati cōuenit habere cōtrariū, cū plurimæ nullū habeāt. In prima ſpecie qualitatis omnes ſpecies ſenſibiles & intelligibiles non habent cōtrariū. Si enim vllæ ſpecies ſenſibiles haberent contrariū, maximè id videretur in ſpeciebus à qualitatibus contrarijs procedentibus: quæ tamē verè non contrariātur, cùm poſsint ſimul in eodem ſubiecto exiſtere, quemadmodum ex phyſicis eſt manifeſtū. In ſecunda ſpecie, intellectus & voluntas non habent contrarietatem. In tertia colores medij, itē odores & ſapores medij. In quarta verò, omnes figurę perfectæ, vt triāgulus quadrāgulus, figura ſphęrica & cubica, cōtrarijs carēt.

Non poteſt igitur hęc conditio qualitatis dici propria ei quarto modo, quoniā non omni qualitati cōuenit. Propria tamē dicetur primo modo, ſi rectè intelligatur. Soli enim qualitati conuenit vera & propriè dicta cōtrarietas. Subſtātiæ enim (vt ſuprà dictū eſt) nihil eſt cōtrariū. Idē dictū eſt de quātitate. In ad aliqd nō aſsignatur contrarietas, niſi largè ſumpto nomine aliquid, vt etiā comprehendat qualitates. In alijs

verò

verò nõnullis, vtpote actione & paſsione, ſi videatur inueniri contrarietas, non propriè, & propter ipſam inuenitur, ſed per accidens, qualitatũ gratia, vt paulò pòſt ſuo loco dicetur.

CAPVT XLIX.

Secunda proprietas qualitatis.

Secunda pprietas

QValitas ſuſcipit magis & minus. Suſcipere autem magis & minus eſt intẽſionem ſuſcipere vel remiſsionẽ, ſi de rebus loquamur: vel cũ aduerbijs magis & minus intẽſionẽ aut remiſsionẽ rei ſignificatę deſignãtibus prędicari, ſi de vocabulis fiat ſermo. Atq; in hoc ſenſu propriè loquẽdo, conditio iſta propria eſt qualitati primo modo, quoniã cõuenit ſoli qualitati & nõ omni. In ſingulis qdẽ ſpeciebus qualitatis prętérquã in vltima inuenitur magis & minus. Habitus enim & diſpoſitiones intẽdũtur & remittũtur, & prędicãtur termini cũ magis & min⁹, vt ali⁹ eſt alio magis grãmaticus, magis ſciẽs, magis liberalis, magis iuſt⁹. Sic in ſecũda ſpecie, ali⁹ eſt alio magis ſalubris aut ęgrotatiuus, aliud alio magis durũ aut magis molle. In tertia manifeſtũ eſt aliud alio eſſe magis calidũ, magis albũ, magis amarũ & ita in cæteris. Non omni autem qualitati conuenit ſuſcipere magis & minus. In quarta enim ſpecie, penitus nõ inuenitur intẽſio vel remiſsio, neq; prędicatio ſecũdũ magis & minus propriè accepta. Non enim vnũ dicimus magis triãgulare aut quadrãgulare, ſphęricũ aut cubicũ, aut pyramidale, aut circulare, quã alterũ. Quicquid enim eiuſmodi fuerit perfectè eiuſmodi eſſe debet, vt nõ poſsit eſſe magis. ſiquidem figurę eiuſmodi (vt dici ſolet) cõſiſtũt in indiuiſibili.

De figuris aũt imperfectis quę nõ cõſiſtũt in indiuiſibili, tametſi ſecũdũ nomẽ videri poſsit, eas ſuſcipere magis & minus, vt dicitur alius alio magis ſimus aut aquilinus, linea item vna dicitur alia magis curua, id tamẽ nõ eſt ratiõe intẽſionis rerũ ſignificatarũ, ſed aliũde: nẽpe ex latiori extẽſiõe vel cõmẽſuratione, vel diſtãtia locali Nõ omni igitur qualitati cõuenit ſuſcipere magis & minus. Soli tamẽ cõuenit qualitati, ſi propriè intelligatur, vt ſuprà expoſitũ eſt. Quòd ſi quędã alia videntur dici ſecũdũ magis & minus, erit hoc nõ ratione intenſionis

intenſionis aut remiſsionis rei ſignificatæ, quẽadmodũ ſuprà dictũ eſt de inæquali, quod dicitur ſecũdum magis & minus alia ratiõe. Termini quoq; prędicamẽti actionis & paſsionis, aliquo modo dicuntur ſecundum magis & minus: ſed nõ niſi ratione qualitatum, vt ſuo loco poſterius dicetur.

CAPVT L.

De tertia proprietate qualitatis.

TErtiam inſuper ponit Ariſtoteles conditionem qualitatis, quæ ſola ei propriè eſt propria.

Tertia proprietas.

Similia, inquit, & diſsimilia ſecundum ſolas qualitates dicuntur.

Eſt autẽ hoc qualitati proprium quarto modo, ſecundum ipſam aliquid dici ſimile, aut diſsimile: quemadmodũ de quãtitate diximus, proprium ei eſſe, vt ſecundum eã res dicatur æqualis aut inæqualis. Omni enim qualitati id cõuenit, quoniã ſecundum omnes qualitates ſumitur ſimilitudo in omni ſpecie. Duo enim grãmatici ſimiles ſibi ſunt in grammatica, quam vterque habet. Duo albi, duo nigri, ſibi inuicẽ ſunt ſimiles. Duo quorum alter eſt ſciẽs, alter ignorans ignorantia prauæ diſpoſitionis, alter rectè credens, alter hæreticus, alter albus, alter niger, ſibi inuicem diſsimiles ſunt. Duo triangularia corpora, ſibi ſimilia ſunt. Duo quorũ alterum eſt triangulare, alterum quadrangulare ſibi inuicẽ ſunt diſsimilia. Soli quoq; id cõuenit qualitati. Neque enim ſecundum ſubſtãtiã ſumitur ſimilitudo, neq; ſecundũ quantitatẽ, neque ſecundũ ad aliquid, neque ſecundum aliquid aliorũ, ſed ſecundum ſolas qualitates. Solẽt aũt ſimilitudo & diſsimilitudo ſic definiri: Similitudo eſt rerũ differẽtiũ eadẽ qualitas. Diſsimilitudo eſt rerũ differẽtiũ diuerſa qualitas. Quæ deſcriptiones ſunt cauſaliter intelligẽdæ, in hunc modũ: Similitudo cauſatur ex eadẽ, (id eſt, cõſimili ſecũdũ ſpeciẽ) qualitate, in diuerſis ſubiectis. Diſsimilitudo verò cauſatur ex diuerſis ſecundũ ſpeciẽ qualitatib⁹ in diuerſis ſubiectis exiſtẽtibus. Hoc eſt, illa ſunt ſimilia adinuicẽ, quæ habent eandẽ ſecundum ſpeciem qualitatẽ: illa diſsimilia quæ habent diuerſas ſecundũ ſpeciẽ qualitates. Sola enim diuerſitas numeralis qualitatũ nõ ponit

Quid ſimilitudo & diſsimilitudo

nit diſsimilitudinem,ſed tantum ſpecifica atque generica.

CAPVT LI.

De prædicamento actionis.

DEterminatis latè prioribus quatuor prædicamentis,ſex poſteriora,nempe actionem,paſsionem,vbi quando,ſitum eſſe,& habere,paucißimis perſtringit verius quàm tradit Ariſtoteles,eò quòd ſub ad aliquid magna ex parte eorum natura ſit explicata, cùm ſint omnia iſta prædicamenta reſpectiua & quodammodo ad aliquid,neque ita multa magnæ vtilitatis de his,vt de alijs prædictis, occurrunt determinanda.Poſteriores verò nõnulli, exactius de his exiſtimauerunt differendum.Quorũ & nos ſententiã inſtitutumq; aliquouſque ſequentes,ſingula horum ſuo ordine compendioſè tractabimus.Nec enim temere contemnenda,aut reijcienda ſunt,quæ poſteriorum ſagax diligentia priorum bonis inuẽtis adiecit. De actione igitur dicturi, primò eius definitionem explicabimus,deinde ſpecies ſub ipſa diuerſas aſsignabimus, ac poſtremò conditiones proprietatéſque eius locabimus,quo ordine hactenus eſt à nobis, ſicut & ab Ariſtotele, proceſſum.Definitur itaque actio hoc modo:

Actio eſt, ſecundum quam in id quod ſubijcitur agere dicimur. Definitio actionis.

Cuius ſenſus eſt, Actio eſt forma aliqua accidẽtalis ſiue habitudo quædã ſecundum quam res aliqua dicitur agere in id quod ſubijcitur.Vt calefactio actiua eſt actio: quoniam ſecũdum ipſam dicitur ignis calefaciens agere in aquam ſibi ſubiectam ſecundum virtutẽ.Subiectio enim iſta nõ eſt intelligenda ſuppoſitio localis.Sic enim aqua non ſubijcitur,ſed ſupraponitur igni à quo calefit. Verùm ſecundum virtutẽ accipitur iſta ſubiectio, vt illud dicatur alteri ſubijci ĩ propoſito, quod ab altero virtute & actiuitate ſupatur. Quomõ aqua igni ſubijcitur,quãdo virtus ignis ſic præualet aquę,vt cogat eã ſuſcipere à ſe caloris impreſsionẽ. Diuiditur autẽ actio in actionẽ animæ & corporis. Actio corporis eſt,q̃ ſubiectatur in corpore,vt calefactio actiua,frigefactio actiua, induratio itẽ & emollitio,ſectio,percuſsio,aliaq; huiuſmodi. Actio vero animæ eſt,q̃ ſubiectatur in anima vel ſpiritu,vt intelle-

ctio

ctio actiua, volitio actiua. Intellectus enim cū producit in ſe intellectionē, agēdo illā producit, & in ſeipſum patiēdo recipit. Similiter & volūtas agēdo elicit volitionis actum. Vnde ipſum illud elicere actū intelligēdi ſiue volēdi, eſt agere quē admodū ecōtrario, ipſum ſuſcipere eſt pati. Sub actione animæ, cōprehēditur etiā actio angelica, vtpote volitio aut nolitio & intellectio angelica. Propter hoc in definitiōe ſignāter diximus, quę ſubiectatur in anima vel ſpiritu. Poſſet autē hoc in loco multiplex actio diſtingui, & multæ poſſent aſsignari actionum differentię, ſed quia ad phyſicam conſiderationem ſpectant huiuſmodi, à nobis impræſentiarum relinquuntur.

CAPVT LII.

De proprietatibus actionis & paſsionis.

Prima actionis ꝓprietas. PONIT Ariſtoteles paucis verbis duas actionis & paſsionis proprietates. Prior hæc eſt:

Suſcipiunt agere, & pati contrarietatem.

Quod intelligendū eſt, nō per ſe, ſed per accidens tantū ratione, videlicet cōtrariarū qualitatū concomitantium, quę per actionē agentis ſuſcipiuntur in patiente. Exempli gratia, Calefacere & frigefacere aliquo modo dicūtur cōtraria ſibi inuicē, eò quòd per calefactionē imprimitur in patiens ſubiectum caliditas, per frigefactionē frigiditas, quę ſunt duę qualitates cōtrariæ. Idē eſt de induratione & emollitione. Ceterū, ipſæ actiones ex ſua natura nō cōtrariātur. Quòd manifeſtè ex eo patet, quoniā in eodē ſimul eſſe poſſunt: quēadmodū in ſole indurāte lutum, & liquefaciente glaciē, ſimul ſunt induratio actiua & emollitio. Non ergo per ſe, ſed tantum per accidens, agere & pati ſuſcipiūt cōtrarietatē. Non omnibus autē actionibus cōuenit, ſic cōtraria ſuſcipere. Nā deſcribere in ſuperficie circulū aut quadrangulum, eſt quoddā agere, & deſcriptio illa actiua eſt actio: nullum habet tamē cōtrariū, ſicut neq; circulus aut quadrāgulus. Itē illuminatio actiua nullum habet contrarium, ſicut nec lumen cōtrarietatem habet, ſed tantum priuationem. Vniuerſaliter enim illæ actiones & paſsiones ſuſcipiunt per accidens contrarietatem, per quas in patiente imprimitur aliqua qualitas habens per ſe contrarium.

contrarium. Quando verò qualitas illa in patiẽte recepta nõ habet contrarium, tunc nec actio ipſa neq; paſsio, cũ actio & paſsio nõ niſi per accidens, ratione eiuſmodi qualitatum, cõ trarietatem ſuſcipiant. Exempla patent ex ijs quę dicta ſunt.

Altera verò proprietas actionis & paſsionis hæc eſt:

Suſcipiunt agere, & pati magis, & minus. Secunda ꝓprietas actionis.

Quæ ſimiliter intelligenda eſt ſicut præcedens, nimirum actionem & paſsionẽ ſuſcipere magis, & minus per accidens, ratione qualitatum receptarum in ſubiecto patiente, nõ autẽ per ſe. Exẽpli gratia, ignis vnus dicitur magis calefacere alio, aut frigidum vnum magis frigefacere alio. Verùm id non facit per ſe ipſa natura actionis (quæ cùm ſit habitudo quædã, non intenditur vel remittitur) ſed per accidens id dicitur ratione alterius, nempe qualitatis ipſius caloris vel frigoris, quę per vnam actionem intenſior imprimitur in paſſum, quã per alteram, ſecundum quod agens potentius eſt virtute, & paſſum magis ad patiẽdum diſpoſitum. Quare enim dicitur magis calefacere ignis magnus quã paruus, niſi quia magnus imprimit calorem intẽſum, paruus remiſsiorem? Quare dicitur ſol magis illuminare aerem quàm luna, niſi quia maius & intenſius lumen ſol diffundit in aerem quàm luna? Atque ita in reliquis. Non ergo per ſe magis & minus ſuſcipiunt actio & paſsio, ſed tãtũ per accidens. Non autem omnibus actionibus id conuenit, ſed ijs tãtum per quas imprimitur in ſubiecto qualitas aliqua, intenſionem vel remiſsionem ſuſcipiens, iuxta quod in præcedenti proprietate proportionabiliter diximus. Ignis enim alius alio dicitur magis calefacere, & aqua alia magis alia frigefacere: quoniã caliditas & frigiditas contrariæ qualitates, per actiones illas impreſſæ in paſſum ſuſcipiunt intenſionẽ & remiſsionẽ. Qui autem circulat aut quadrat (vt ita loquar) nõ magis circulare aut quadrare alius alio dicitur, ſicut nec circulus alius alio eſt intẽſior vel remiſsior.

CAPVT LIII.

De prædicamento paſsionis.

ACtio & paſsio correlatiua ſunt adinuicem. Refertur enim agens ad patiens, & ecõuerſo: quoniã omne agens dicitur agere in patiens aliquod, & omne patiens dicitur

pati ab

pati ab agẽte quopiã. Nec poteſt eſſe agẽs niſi ſit patiẽs, neq; patiẽs niſi ſit agẽs. Propter hãc mutuã relationẽ & correſpõdentiam, cognita natura actionis, ſatis cognoſcitur natura paſsionis: quoniam (iuxta regulam ſuprapoſitam) ſiquis vnũ relatiuorum definitè nouerit, noſcet & reliquum. Pro maiori tamen claritate paucis aptemus paſsioni, quæ de actione ſuo modo dicta ſunt. Primum ergo ſic definitur paſsio:

Prior definitio paſsiõis.

Paſsio eſt illatio effectúsque actionis.

Hoc eſt, paſsio eſt id quod infertur ex actiõe, ſiue correlatiuũ actionis. Vel ſit, oppoſito modo ad definitionẽ actionis.

Altera definitio.

Paſsio eſt ſecundum quam, id quod ſubijcitur, pati dicitur.

Quæ definitio, ex prius declarata actionis definitione ſatis clara relinquitur. Diuiditur aũt paſsio in paſsionẽ corporis, & animæ. Paſsio corporis eſt, quæ ſubiectatur in corpore, vt calefactio paſsiua, frigefactio paſsiua, induratio itẽ & emollitio paſsiua & cætera. Paſsio animæ eſt, quæ ſubiectatur in anima vel ſpiritu, vt ſunt intellectiones, volitiones, & nolitiones paſsiuæ, ſiue in hominibus, ſiue in angelis. Paſsionis autẽ proprietates ex dictis manifeſtæ ſunt. Suſcipiunt enim per accidens contrarietatẽ, non quidẽ omnes, ſed illæ per quas in paſſo recipiuntur contrariæ qualitates, vt frigefactio paſsiua & calefactio, induratio paſsiua & emollitio. Illuminatio autem paſsiua non ſuſcipit, neque per ſe, neq; per accidens, contrarietatem. Suſcipiunt quoque per accidẽs magis & minus, non item omnes, ſed illę quæ qualitates habent cõcomitantes, intentionem & remiſsionem ſuſcipientes. Vt calefit vnum altero magis, aut frigefit. Inter ea autem quæ circulantur aut quadrãtur, nõ dicitur aliud alio magis. Adijcitur prædictis alia cõditio, quæ verè proprietas eſt paſsiõis.

Tertia ꝓprietas paſsionis

Paſsio primò infertur ex actione.

Hoc eſt, paſsioni conuenit immediatè inferri ex actione: ſicut econtrario actioni conuenit, ex ſe primò & immediatè inferre paſsionem. Quemadmodum enim pater primo infert filium, & filius primò infertur ex patre: quoniam ſi pater eſt, oportet

oportet filiũ eſſe,cùm ſit pater filij paternita & de agẽte & patiẽte cõſimiliter dicẽdũ,cũ ſint(vt diximꝰ)adinuicẽ relatiua.

CAPVT LIIII.

De prædicamento vbi.

Circa hæc duo prædicamenta,quando & vbi,notãdũ eſt in propoſito,nõ accipi vocabula illa interrogatiuè,veluti cũ dicimus,quando veniet dominus,aut vbi habitat? Neque itẽ aduerbialiter & indefinitè,velut cũ dicimus,Quando venit plenitudo temporis,miſit deus filiũ ſuum:aut,illic pax eſt,vbi Chriſtus habitat.Sed accipiuntur,vt ſint quædã nomina,ſecundũ ſignificationẽ.Vbi enim accipimus pro eſſe in loco,& quando pro eſſe in tempore. Idque ſi concretiuè accipiãtur,ſi verò abſtractiuè,habitudines ipſæ intelliguntur rei locatæ ad locũ quo circunſcribuntur, aut rei temporalis ad tẽpus quo menſuratur. Definitur autem hoc modo:

Quæ ſequuntur omnia, vſque ad poſt prædicamẽta, feſtinus lector ſine magno detrimẽto omittet. Definitio vbi,

Vbi eſt circunſcriptio corporis locati,à loci circunſcriptione procedens.

Cuius definitionis hic eſt ſenſus,Vbi eſt habitudo quædam ipſius corporis locum aliquem obtinentis: quæ habitudo in ipſo locato prouenit,ex hoc quod à loco certo circunſcribitur vel continetur.Manifeſtum enim eſt id quod eſt in loco aliquo , determinatam quandam habitudinem habere ad locum ſuum quo continetur & circunſcribitur: hácque habitudinem, ipſum vbi abſtractiuè nuncupamus, & ipſum ſic eſſe in loco,vbi concretiuè. Exempla per ſe clara ſunt,vt eſſe in cælo, eſſe in terra,eſſe in domo,in templo &c. Solent autem diuidere vbi,in vbi ſimplex,& vbi compoſitum. Vbi ſimplex dicitur habitudo alicuius locati ad locum ſimplicem & indiuiſibilem , vel ad locum diuiſibilem indiuiſibiliter ſe habentis.Exemplum primi, vt eſſe angeli in puncto, quod appellatur locus indiuiſibilis. Exemplum ſecundi,vt eſſe angeli in hoc templo,in hac ciuitate, in hac regione . Eſt enim in hoc loco diuiſibili angelus indiuiſibiliter: quoniam non habet partes diuerſas correſpondentes diuerſis partibus loci, cùm ſit ipſe natura ſua indiuiſibilis, & partes non habens integrales . Simili ferè modò eſt anima ra-

tionalis in corpore quod informat: quoniã non habet partes correſpondentes partibus corporis, ſed tota eſt in toto, & tota in qualibet eius viua particula. Sic itẽ in dignißimo illo ſacræ euchariſtiæ ſacramẽto, pretioſum domini noſtri IESV CHRISTI corpus eſt in loco illo, quem ſpecies occupãt ſacramentales, indiuiſibiliter: quoniam totus ipſe in toto eſt loco, & totus ſingulis adeſt partibus. Vbi verò cõpoſitum dicitur, habitudo corporis locati ad locum diuiſibilem, & diuiſibiliter ipſum continentẽ, ipſumq; circunſcribentẽ. Vt eſſe rerũ corporalium in aqua, vel in aëre. Sunt enim res iſtæ corporales ſic in locis ſuis diuiſibiliter, vt ſingulæ partes locati ſingulis partibus loci reſpondeant. Quemadmodũ videlicet manus mea habet ſuũ locũ, quem non caput: & caput aliũ locum quem nõ pedes, atque ita in cæteris. Atque iſtud vocant eſſe in loco circũſcriptiuè, quemadmodum præcedens vocatur eſſe in loco definitiuè. De quibus varijs modis exiſtendi in loco, plenius ſuo loco diximus in libro quarto conſiderationis rerum naturalium, cap. 14. Aßignantur quoque cõditiones quædam ipſi vbi, quemadmodum hactenus prædicamentis alijs ſunt aßignatæ.

Prima proprietas eſt:

Vbi contrarietatem non habet.

Quod intelligi debet de contrarietate logica & propriè dicta. Nam eſſe ſurſum & eſſe deorſum, aliquo modo ſecũdum phyſicam conſiderationem contraria ſunt, cùm ſecundũ illa ſumantur motus contrarii. Motus enim ſurſum & motus deorſum, ſecundum phyſicos ſibi inuicem cenſentur contrarii.

Secunda proprietas:

Vbi non ſuſcipit magis & minus.

Nam eſſe in templo, non eſt magis vbi quàm eſſe in domo: neq; magis in templo, vel domò eſt alius alio: tametſi vel frequentius, vel diutius, vel magis ſedulo in ea poßit eſſe alius aliò. Hoc tamen non eſt magis & minus ſuſcipere. Sunt autem hæc propria ſecũdo modo ipſi vbi, quoniam conueniũt omni, ſed non ſoli. Nam & ſubſtantia contrarietatem, magis quoque & minus, non recipit.

CAPVT LV.

De prædicamento quando.

QVid de vocabulo quando, in ea ſignificatione,in qua hic eius eſt vſus dicendum ſit,ex præcedenti capite patet.Et ferè quid de quãdo ſit dicendum, ex vbi liquere poteſt,cùm ſecundum proportionem ita ſe habeat res temporalis ad tempus:quo menſuratur quemadmodum res locata ad locum quo circunſcribitur aut cõtinetur. Definiunt autem quando hoc modo:

Quando eſt, quod ex adiacentia temporis in re temporali derelinquitur. Definitio quando.

Cuius deſcriptionis hic eſt ſenſus, Quando eſt habitudo quædam rei temporalis, quæ in ea inuenitur & prouenit ex menſuratione tẽporis,ex hoc quòd tẽpore menſuratur.Manifeſtũ eſt enim,ſicut res locata certã quandã habitudinem habet ad locũ continẽtem, ſic rem tẽporalẽ certã itẽ habere habitudinẽ ad tempus ipſam menſurãs:atque hæc habitudo vocatur ipſum quando abſtractiuè, ipſumq; eſſe in tempore vocatur quando concretiuè. Diuiditur item qaando,in quando ſimplex & quãdo cõpoſitum.Quando ſimplex,eſt habitudo rei ad tẽpus indiuiſibile, vt eſſe angeli in æuiternitate,q̃ largè põt dici quoddã tẽpus.Aeuiternitas enim eſt ſimplex, & ſucceſsionis partes non habet,ſicut nec æternitas. Itẽ eſſe hominis aut alterius rei in hoc momẽto temporis eſt quãdo ſimplex:quoniã momẽtũ tẽporis eſt indiuiſibile,ſicut pũctus localis eſt indiuiſibilis.Eſſe aũt in æternitate ꝓpriè dicta,nõ cõprehẽditur ſub quãdo huius prędicamenti: quoniã in æternitate eſſe ſoli deo conuenit,& ab ipſo deo nõ diſtinguitur, qui omnia prædicamenta trãſcendit,immẽſo nimirum interuallo poſt ſe relinquens creata omnia & creatorum accidentia. Quando autem compoſitum eſt habitudo rei temporalis ad tempus diuiſibile,vt eſſe in hoc anno, in hoc die, in hac hora, &c. Huiuſmodi enim tẽpus eſt diuiſibile in partes ſucceſsionis,ſicut locus in partes poſitionis,quemadmodũ ex prædicamẽto quantitatis relinquitur manifeſtum.Sub quando autẽ compoſito,ponuntur eſſe hodie,fuiſſe heri,fore cras:

item eſſe vel fuiſſe vel fore in hoc anno, in hac die, in hac hora, &c. Sub quando autem ſimplici, videntur immediatè poni, eſſe in æuiternitate, & eſſe in momento tẽporis. Sub eſſe in momento ponitur eſſe in hoc momento, vel in illo. Quæ nemo exiſtimet eſſe indiuidua, ſicut neq; indiuidua ſunt, eſſe in hoc loco, eſſe in illo loco. Species enim ſunt, nõ indiuidua. Sic autem debẽt indiuidua aſsignari, hoc eſſe in loco, vel in hoc loco, illud eſſe in hoc loco. Item hoc eſſe in illo momento vel tempore, iſtud eſſe in illo momẽto vel tempore, ſic videlicet toti præponẽdo pronomen demonſtratiuum ſingularizans, non tantum parti. De natura autem æuiternitatis, & quo modo à tempore, item & ab æternitate diſtinguatur, diximus in libro quarto de conſideratione rerum naturalium, capitulo viceſimo ſecundo. Conditiones etiam quando, eædẽ ſunt quæ ipſius vbi. Quando enim non habet contrarium, neque magis ſuſcipit aut minus.

CAPVT LVI.
De prædicamento ſitus.

Poſitio & ſitus, nomina ſunt omnino eiuſdem ſignificationis, ſecundum eum vſum in quo hic ſumuntur. Eſt tamen ſitus vocabulum, aliquãtò notius quàm poſitio, propter quod per ſitum definitur poſitio, hoc modo;

Definitio poſitionis.

Poſitio eſt quidam partium ſitus, & generationis ordinatio.

Pro cuius definitionis intellectu, aduerte in vnoquoque corpore, potiſsimũ verò in viuentibus, inueniri habitudinem certã vniuſcuiuſque partis in ordine ad totũ ipſum, ſimul & ad reliquas partes eiuſdem totius, ſecũdum variã ſituationẽ partium adinuicem in toto ipſo corpore. Exempli gratia in humano corpore, caput talem habet ſitum, vt ipſum ſit ſupra humeros, ac ſuperius omnibus alijs partibus. Pedes talem habent ſitum vel poſitionẽ, vt omnium infimi ſint, & pars extrema corporis deorſum. Humeri ſitũ habent, vt infra caput conſiſtãt & ſupra pectus. Pectus hunc habet ſitũ, vt ſupra ventrem & infra collũ cõſiſtat. Brachia quoq;, vt ad latus vtrũq; dependeãt. Itẽ in arbore, radices ſecũdum ſitum ſunt infimę,

trun cus

truncus medius,rami ſuperiores.Huiuſmodi autem habitudo partium in toto ad ſe inuicem atque etiã in ordine ad totũ, poſitio vel ſitus nominatur. Diſtinguitur autẽ duplex rerũ poſitio,nempe naturalis,& nõ naturalis,quã ſolent conditionalẽ nominare.Naturalis poſitio eſt habitudo certa partiũ ad inuicem in toto ipſo corpore,ſic à natura rei determinata.Huiuſmodi ſunt omnes illæ poſitiones ſupradictæ,capitis in ſupremo,pedũ in infimo,humerorũ ſupra pectus,pectoris ſupra ventrem,manuum ad latera.Item in brutis poſitio capitis in anteriori loco,& caudæ in poſteriori,oris verſus terrã,dorſi verſus cælum,aurium ſupra caput,& in nonnullis cornuum.Item in plãtis, ſitus radicũ deorſum in terra, trunci in medio,& ramorum ſupremo loco in aere.A natura enim determinatæ ſunt omnes hæ poſitiones. Poſitio nõ naturalis ſiue conditionalis dicitur,habitudo certa partiũ nõ ſecundum quod eſt à natura determinata, ſed ſecundũ quod aliquo modo aliter partes adinuicem ſituãtur.Exempli gratia, cùm genua flectit homo aut cũ capite inclinato terrã reſpicit,aut cùm iacet reſupinus vel ſedet in cathedra,partes corporis alterũ ſitum iã obtinent,aliamque adinuicem habitudinem,quã habeãt à natura.In genu flexione enim genua non actu ſupra tibias ſunt,neq; tibię ſunt pedibus actu ſuperiores, imò pedum calcaneum ipſis genibus eſt eleuatius. Item cùm adorãdo procumbit homo,& terrã pronus aſpicit,non caput actu ſuprà humeros eſt eleuatum,ſed dorſum ipſum cælũ potius aſpicit, caput verò terrã.Ita in ſeſſione, in accubitione, alijsque huiuſmodi, ſemper alia inuenitur partiũ diſpoſitio adinuicẽ,quã ſecundũ naturæ ordinationẽ habeãt. Propter hãc verò duplicẽ poſitionem, in deſcriptione prius aſſignata duæ ſunt partes,per coniunctionem copulatiuam pro diſiunctiua poſitam copulatæ. In parte priori, cùm dicitur quidãpartiũ ſitus,ſubaudi, nõ ſecũdũ naturã deputatus, innuitur poſitio non naturalis. In poſteriori verò, cũ dicitur, & ſiue vel generationis ordinatio,innuitur poſitio naturalis, quã videlicet natura à generatione rei determinat. Aſſignãtur quoq; poſitioni ſuprapoſitę conditiones,quòd magis & minus nõ ſuſcipiat,itemq; cõtrarietatẽ nõ admittat:intel-

ligēdo de contrarietate Logica & propriè dictã. Alioqui enim, ſitus capitis ſurſum, & pedum deorſum, videntur aliquo modo contrariari.

CAPVT LVII.

De prædicamento habitus.

HAbitus prout decimo loco inter prædicamenta conſtituitur, aliam habet ſignificationem, quàm ſuprà cùm in prædicamento qualitatis aſsignaretur prima ſpecies. Definitur autem habitus, hoc modo:

Defini-tio habi-tus.

Habitus eſt corporum & eorum, quæ circa corpus ſunt, adiacentia.

Quæ definitio hoc innuit, per habitum hic intelligi habitudinem quandam conſurgentem in ipſo corpore, ex adiacētia vel applicatione alicuius, ſiue veſtimenti ſiue ornamenti, ad ipſum. Manifeſtum eſt enim, in corpore hominis, quod veſtimento induitur, aut cingulo circundatur, aut alio mõ aliter ornatur ſiue veſtitur, ſiue armatur, aliquam inueniri habitudinem ad illud ſiue veſtimētum ſiue ornamentum. Diuiditur autem habitus in habitũ ornamenti & habitum veſti
" menti. Habitus ornamenti eſt habitudo corporis vel partis
" eius alicuius ad aliquid, quod ei tãquam ornamentum applicatur. Vt cũ imponitur capiti regis diadema regni, Pontifici ſummo triplex corona, epiſcopo mitra, aut cum annulus digito inferitur. Coronatio ergo, mitratio, & ãnullatio (vt ita loquamur) habitus ſunt ornamēti. Poſſentq; his annumerari omnes habitus pontificales, imperiales, regales, conſulares, ſacerdotales: quãdo videlicet aliquibus inſignibus honoris vel dignitatis vel officij quiſquam induitur, non ad corpus operiendum tantum aut veſtiendum. Omnes enim hi habitus potius ornamenti quàm veſtimēti eſſe videntur. Habitus au
" tem veſtimēti dicitur habitudo corporis ad aliquid, quod ipſi
" per modũ veſtimēti circũponitur ſiue applicatur. Vt cũ pe
" des operim⁹ calceis, crura caligis, pectus dyploide, corpus totũ tunica vel pallio, caput pileo. Quod ſi generaliter accipiatur veſtimētũ vt etiã armaturã ſub ſe cõplectitur. Diuiditur

vlterius habitus veſtimẽti, in habitũ domeſticũ ſiue cõmunẽ & habitũ bellicũ. Habitus domeſtici ſunt, quos iã enumeraui mus. Habitus autẽ bellici ſunt, loricatio, galeatio, gladiatio, ſiue gladij accinctio, clipeatio ſiue clipei appenſio. Haſtatio ſiue haſtæ tenſio, aliaq; huiuſmodi. Si verò ſpecialiter accipiatur veſtimentum, ſupra habitum veſtimenti & habitum ornamenti, debebit adijci habitus armaturæ.

CAPVT LVIII.

De proprietatibus habitus.

ASſignant autem habitui conditiones quaſdam ſiue proprietates. quarum prior eſt:

Habitus ſuſcipit magis & minus.

Quòd declarãt, de eo qui plura habet veſtimẽta alio. Illũ enim dicũt hoc magis veſtitũ. Et eũ qui plura habet ornamẽta, dicũt magis ornatũ. Illũ quoq; qui plura habet arma, magis armatũ. Verũ id propriè nõ eſt ſuſcipere magis & minus, iuxta ſenſum quẽ in qualitate expreſsimus. Non enim propter intẽſionẽ ipſius habitus ita dicũtur iſta magis & minus, cũ habitus naturæ exiſtẽs ad aliquid, nõ ſuſcipiat intẽſionem vel remiſsionẽ. Sed tantũ propter multiplicationẽ armorũ, veſtimentorũ, vel ornamẽtorũ, ex quorũ adiacẽtia fiunt habitudines illæ, predicantur vocabula ſecundũ magis & minus. Quomodo nõ immeritò illum qui decem liberos habet, magis patrem poſſumus dicere, eo, qui tantum duos genuit.

Secunda proprietas hæc eſt:

Habitus non ſuſcipit contrarietatem.

Quod per ſe manifeſtum eſt, quoniam calceatio non eſt cõtraria caligationi, nec caligatio pileationi, neq; veſtitio eſt contraria armationi: quoniam ſimul in eodem inueniuntur, cùm non poſsint contraria eſſe in eodem. Neq; contrariantur veſtitum eſſe & nudum, armatum, & inermem, ſed tantùm priuatiuè hæc ſunt oppoſita. Atque hæc de prædicamentis, pro qualicunque rudium inſtitutione dicta, ſint ſatis.

CAPVT LIX.

De poſt prædicamentis.

QVemadmodum ante tractatum de prædicamentis

quorundam præmiſſa fuit determinatio, ad meliorem prædicamentorum intelligentiā apprimè cōducentium: ita & nūc eorundem abſoluto tractatu quædam adiunguntur ſimili ratione ac pari propoſito: quæ proinde poſtprædicamenta recentiores appellitant, quemadmodum præmiſſa illa effi cto non prorſus incommodè vocabulo, anteprædicamenta nominarunt. Poſtprædicamenta enim appellamus, quæ poſt prędicamentorum tractatum ad pleniorē ipſorum faciliorēque intellectū ſubnexa ſunt. Quæ ſunt numero quinq;, nēpe oppoſitio, prius, ſimul, motus, & habere. Hæc enim quinque ad finem vſq; libri huius determinantur. Et primùm quidem de oppoſitione & varijs oppoſitionum generibus dicendū, quoniam non mediocriter eorū conducit diſtinctio: ſi tamē prius in genere quid ſit oppoſitio & quæ oppoſita, definierimus. Sic igitur definitur oppoſitio:

Definitio oppoſitionis.

Oppoſitio eſt repugnantia duorū extremorum adinuicem talis, vt neutrum illorum cum vllo alio ſimili modo repugnet.

Pugnantia autē ſiue repugnātia dicimus, illa quę de eodē ſingulari ſimul non valent prædicari reſpectu eiuſdē. Quēadmodū albū & nigrū repugnant, calidum & frigidū, pater & filius, videre & cæcum eſſe, ſedere & non ſedere. Non autem quælibet indifferenter repugnātia oppoſitionē facit. Sic enim homo & aſinus, bos & leo, lapis & lignū, eſſent oppoſita: quod manifeſtè falſum eſt, cū nulla ſpecie oppoſitionis opponantur. Homo enim & aſinus repugnāt, quia de eodem ſingulari non poſſunt verè prædicari. Nihil enim idem homo & aſinus eſſe valet, bos & leo, lignum & lapis. Signāter proinde additum eſt, repugnantia talis vt neutrum illorum vlli aliorum ſimili modo repugnet: quam repugnantiā recentiores ſatis accommodato vocabulo præciſam duxerūt nominandam. Per quam ſanè adiectionem, manifeſtè excluduntur homo & aſinus. Homo enim quomodo cū aſino pugnat, non minus nec aliter cum equo, cum vacca, cum leone, cum ſimia, alijſque omnibus ſpeciebus animalium, atq; ita in cæteris. Non igitur eſt inter hominem & aſinum, repugnātia

tia

tia talis præciſa,nec proinde oppoſita dici merentur,ſed appellantur diſtinctio nomine diſparata,quaſi diſſeparata,ſiue ab inuicem ſeparata. Ab inuicem enim omnino ſeparata ſunt,cùm ſint naturæ pugnantiſsimæ, quas impoſsibile ſit in eodẽ ſingulari inuenire.Oppoſitionem tamen nullam particularem aut determinatam adinuicem habẽt. Interea verò quæ propriè ſunt oppoſita, talis eſt præciſa repugnantia, vt neutrum illorũ cum illo alio ſimili modo pugnet.Exempli gratia,Album & nigrum ſibiinuicem opponuntur cõtrariè,Album verò nulli alteri ſic opponitur vt nigro, neq; itẽ nigrum vlli alteri vt albo.Nam ſi dixeris, nigrũ ſimiliter repugnare rubeo vt albo,euidenter id refellitur, quoniam nigrum albo repugnat ſicut extremorum alterum alteri,rubeo verò ſicut medio extremorum. Verùm ex hoc ita occurrit difficultas in ijs virtutibus, quæ habent ex vtraque parte, ſecundum exceſſum & defectum,contraria. In his enim non videtur eſſe talis repugnantia præciſa,cùm ſimili modo opponatur medium huic extremo quo alteri : quemadmodum (exempli gratia)liberalitas ſimiliter opponitur & prodigalitati & auaritiæ.Attamen in his nihil dubium eſt veram eſſe oppoſitionem,& veram contrarietatẽ, cùm virtus & vitium oppoſitum contrarientur,iuxta Philoſophorum ſententiam. Soluitur autem hęc obiectio dicendo,licęt eodem generevel eadem ſpecie oppoſitionis medium pluribus opponitur vitijs,non tamen penitus eodem modo: quoniam alterum ſumitur ſecundum exceſſum,alterum ſecundum defectũ. Prodigalitas enim opponitur liberalitati ſecundum exceſſum,auaritia autem ſecundum defectum. ***

CAPVT LX.

De relatiuè oppoſitis.

Diuiditur autem oppoſitio in quatuor ſpecies. Oppoſitionum enim,alia eſt relatiua,alia contraria,alia priuatiua,alia contradictoria.Proportionabiliter oppoſitorum,alia ſunt oppoſita relatiuè, alia contrariè,alia priuatiuè, alia cõtradictoriè.Primum igitur definienda ſunt relatiuè oppoſita,hoc modo:

Definitio relatiuè oppoſitorum.

Relatiuè oppoſita ſunt, quæ ea ipſa quę ſunt oppoſitorum dicuntur, aut quomodolibet aliter ad ea.

Cuius definitionis hic eſt ſenſus, Illa ſunt relatiuè oppoſita, quę ſecundũ ſua ſignificata referũtur, quodlibet ad alterũ ſibi oppoſitũ mediãte caſu genitiuo, vel in alio aliquo caſu, aut mediæ propoſitionis adminiculo. Exempli gratia, pater & filius de ſe inuicem referũtur in caſu genitiuo, tãquã oppoſita, quoniã pater dicitur filij pater, & filius patris filius: nec poſſunt ſimul de eodẽ verificari, reſpectu eiuſdẽ. Nemo enim ſimul eſt pater & filius, in comparatione ad eundem. Comparatione autẽ ad diuerſos, nihil prohibet. Item diſciplina & diſciplinatum, ſenſus & ſenſatum, relatiuè ſunt oppoſita. Referuntur enim adinuicem ſub habitudine diuerſorũ caſuum: quoniã diſciplina dicitur diſciplinati diſciplina, & diſciplinatum diſciplina diſciplinatum. Magnum quoq; ad paruum dicitur, & paruum ad magnum: multũ ad paucum, & paucũ ad multum. Quidã tamen ad verã oppoſitionem relatiuorum putãt neceſſariũ eſſe vt ſumantur ſingulariter relatiua: putãtes relatiuè oppoſita ſimpliciter nõ poſſe de eodẽ ſimul prædicari, etiã reſpectu diuerſorũ. Vnde dicũt, relatiuè oppoſita debere ſic aſſignari, hic pater & hic ſuus fili⁹, hæc diſciplina et hoc ſuum diſciplinatũ, hoc paruũ & hoc ſuũ magnũ, id eſt, magnũ illud, in cuius cõparatione dicitur paruũ, atque ita in cæteris. Verũ id quod prius dictũ eſt, videtur plus habere probabilitatis, & veterũ philoſophorũ ſentẽtię magis conſonũ. Vnde Seuerinus Boetius oppoſita ita definiuit: Oppoſita ſunt, quę in eodẽ, ſecundũ idẽ, in eodẽ tempore circa vnã eãdẽmq; rem, ſimul eſſe nõ poſſunt. Ac de relatiuis exemplũ ponens, dominum & ſeruũ ita ait: Nec ſeruus atque dominus eiuſdem eodem tempore eſt. Vbi diligenter eſt notandum, quod non ſimpliciter dixit, ſed eiuſdem adiecit.

CAPVT LXI.

De contrariè oppoſitis.

Contraria expreſſè in textu non definit Ariſtoteles. Ponit tamen nonnulla, ex quibus partim colligitur hæc

ipſius

ipſius definitio:

Contraria ſunt, quæ ſub eodem genere poſita, maximè à ſe inuicem diſtãt, eidem ſubiecto ſuſceptibili viciſsim inſunt, à quo mutuò ſe expellunt, niſi alterum inſit à natura.

Definitio cõtrariorum.

Quæ definitio pulchrè naturam exprimit eorũ, quę verè ſunt contraria, eaque aptis particulis ſeparat à reliquis ſpeciebus oppoſitorum. Primùm igitur, contraria ambo neceſſe eſt poni ſub eodem genere, ſiue immediatè, vt albedo & nigredo ponuntur ſub colore, prodigalitas & auaritia ſub vitio: ſiue mediatè, vt liberalitas & prodigalitas, durum item & molle, ſanum & ægrotatiuum. Non enim iſta immediatè ponuntur ſub eodem genere, cùm liberalitas immediatè ſubſit virtuti, & prodigalitas vitio. durum item & ſanatiuum naturali potentiæ, molle verò & ægrum naturali impotentiæ. Mediatè autem ſub eodem genere ponuntur, nempe priora ſub habitu & diſpoſitione, vel propinquius ſub habitu morali: poſteriora, ſub naturali potentia vel impotentia. Atque per hanc particulam, excluduntur ab iſta contrariorum definitione priuatiuè oppoſita & contradictoriè. Hæc enim non ponuntur ſub eodem genere, cùm eorum ſemper alterum ſit priuatio vel negatio, quæ ſub nullo genere ponuntur: propterea quòd rem veram & poſitiuam non ſignificent, ſed rei tantùm priuationem vel negationem.

Deinde neceſſe eſt, cõtraria maximè ab inuicem diſtare. Quod eſt intelligendum, de diſtantia & pugnantia; ex parte naturæ. Cuius defectu, qualitates mediæ non dicuntur contrariæ, neq; vna qualitas extrema, & altera media: vt rubedo & pallor, vel albedo & rubedo. Hæc enim nõ maximè diſtãt: cũ plus ab inuicem diſtent duo extrema albedo & nigredo. Cùm enim media participent naturã vtriuſque extremi, manifeſtum eſt, inter media non poſſe eſſe ex parte naturæ tantam diſtãtiam, quãta eſt inter extrema, quæ nullo modo ad inuicem participãt. Nihil enim albedinis participat nigredo; vel econtrario: ſed rubedo, pallor, alijque colores medij, vtrunque extremum quodammodo participant. Quod ſi

quis obijciat, liberalitatem & prodigalitatem eſſe contraria, nec tamen maximè diſtare cùm plus videantur diſtare duo vitia extrema, prodigalitas & auaritia. Reſpondetur, quòd non minor eſt in veritate diſtantia vtriuſque extremi à media virtute, ſecundum rationem virtutis & vitij, quàm ſit ipſorum extremorũ adinuicem, quorum vtrũque eſt vitium. Non enim ſecũdum naturam minus diſtant virtus & vitiũ, quàm duo, quorum vtrunque eſt vitium, ſed alterum ſecũdũ exceſſum ſumitur, alterum ſecundũ defectum. Vtraq; enim ſuo modo maximè diſtant. Additur deinde, ad explicandam contrariorum naturam, quod eidem ſubiecto ſuſceptibili viciſsim poſsint ineſſe, quodq; ſe inuicem pellant à ſubiecto. Licet enim ſimul non poſsint eidem ineſſe contraria, ſicut nec vlla oppoſita, ſucceſsiuè tamẽ & viciſsim poſſunt, & ideo dicuntur ſeinuicem pellere à ſubiecto, quoniã aduenien te vno cedit & abit alterum, nec ſe compatiuntur in eodem domicilio. Exempli gratia, albedo & nigredo, calor & frigus, viciſsim inſunt eidem: quoniam id quod nunc eſt album vel calidum, poteſt fieri nigrum vel frigidũ: nõ tamen ſimul ſed inuicem ſe pellunt, quoniam adueniente frigore & nigredine, fugit calor & albedo. Vnde iſta expulſio non eſt intelligenda per violentã actionem. Tametſi enim quædam ſint qualitates, quæ etiam violenta actione ſe inuicem expellant atque propulſent, qualitates ſcilicet illæ, quæ à Phyſicis actiuæ nuncupantur, nempe calor, frigus, humiditas & ſiccitas: alia tamen ſunt cõtraria plurima, quibus non cõpetit violenta actio. Vt colores, ſapores, & ſoni contrarij, non agunt expellendo ſe inuicem violenter. Horum autem expulſio non aliud intelligitur quàm mutua ceſsio, eò quòd ſimul ineſſe eidem non valeant. Signanter vero in fine adiungitur particula illa, niſi alterum inſit à natura, quę non cum immediatè præcedenti, ſed potius cum illo quod mediatè præcedit eidem ſubiecto ſuſceptibili, viciſsim inſunt, copulari debet. Videlicet ad inſinuandum, quòd in illis ſubiectis, quibus à natura determinatum eſt alterũ cõtrariorũ, ita vt neceſſariò inſit hoc vel neceſſariò illud, nõ ſit requirenda viciſsitudinaria illa ſucceſsio. Quemadmodũ (exempli gratia) in igne, calor eſt

lor eſt qualitas à natura determinata, ita vt ſecundũ naturã, ei inſit neceſſariò, nec poſsit aliter eſſe ſecundum naturã. Ita niui determinata eſt albedo: ſimiliter ferè coruo nigredo, & cygno albedo. Sic melli ex natura ſua dulcis ſapor, felli amarus conuenit. Lapidi & ferro ex ſua natura durities cõpetit, butyro mollities. Atque ita in alijs multis.

CAPVT LXII.

De contrarijs meditatis & immediatis.

DEſignat autem Ariſtoteles duplicia contraria, quędam mediata, alia immediata. Contrariorum immediatorũ hanc innuit definitionem:

Contraria immediata ſunt, quę talia ſunt, vt in quibus nata ſunt fieri, vel de quibus prædicantur, alterum ineſſe ſit neceſſarium. Contraria immediata.

Hoc eſt, Illa ſunt immediata contraria, quorum ſemper neceſſe eſt alterum ineſſe cuilibet ſubiecto ſuſceptibili, ita vt nullum ſubiectũ eorum ſuſceptibile ſecundum naturam vnquam poſsit eſſe ab vtroque vacuum. Exempli gratia, ſanum & ægrum ſunt contraria immediata, quoniam nullum inuenitur ſubiectum ſanitatis & ægritudinis ſuſceptiuum, quod non alterum habeat. Omne enim animal, vel ſanum eſt, vel ægrum. Ita par & impar, circa numerum dicit Ariſtoteles eſſe contraria immediata, quoniam omnis omnino numerus par eſt vel impar. Per oppoſitum verò definiuntur contraria mediata, hoc modo:

Contraria mediata ſunt, quorum non eſt neceſſe ſemper alterum ineſſe ijs, in quibus nata ſunt fieri. Cõtraria mediata.

Hoc eſt, quæ talia ſunt, vt non ſit neceſſe cuilibet ſubiecto ſuſceptibili ſemper ineſſe alterum, ſed poſsit ſubiectum interdum ab vtroque eſſe vacuũ. Vt calor & frigus contraria ſunt mediata, albedo item & nigredo. Quędam enim corpora horum ſuſceptibilia, vtroque carent. Inuenitur enim aqua, neq; calida, neque frigida, ſed tepida tantum, & inuenitur corpus neque album, neque nigrum, vtpote rubeum, aut pallidum

aut alio colore medio coloratum. Subdiuidit quoque Ariſtoteles huiuſmodi contraria mediata. Quædam enim dicit eſſe, quorum medijs ſunt nomina impoſita: quemadmodum inter album & nigrũ, media nominibus vſitatis dicuntur, pallidum, rubeum, fuluum, & cætera. Item inter calidum & frigidum, medium dicitur tepidum. Alia verò ſunt, quorũ medijs non ſunt impoſita nomina, ſed neceſſe eſt ea circunloqui per abnegationem vtriuſque extremorum. Exempla ponit, bonũ & malum, iuſtũ & iniuſtũ. Eſt enim inter hæc mædiũ. Quædam enim ſunt neq; bona ſimpliciter, neque ſimpliciter mala, vt diuitiæ & pulchritudo, quæ Stoici appellant indifferentia. Poteſt item aſsignari homo, neque verè bonus, neque verè malus. Hoc autem medium ille cenſet circunloquutione exprimendum, per vtriuſque contrarij abnegationem dicendo, neq; bonum neque malum. Boetius verò illud appellandum dicit indifferens, addens vocabulum iſtud ad medium ſignificandum commodè inuentum eſſe poſt Ariſtotelem, quòd eius tempore nondum fuerat impoſitum. Aliam quoque diuiſionem idem ponit Boetius, quia mediata cõtraria diuidit in ea, quæ plura habent media vt albedo & nigredo multos habent colores medios: & ea, quę tãtum vnum, vt calor & frigus ſolum teporem. Atq; hæc deinde diuidit in ea quorum medio eſt nomen impoſitum, vt calor & frigus medium habent teporis nomine deſignatum: & ea quorum medio non eſt nomen impoſitum, vt bonum & malum, quibus proinde per abnegationem vtriuſque extremi facilè poteſt nomen imponi. Si verò contingeret huiuſmodi aliqua contraria plura habere media, illic nõ conuenienter poſſet vllius medij fieri aſsignatio per abnegationem vtriuſque extremorum. Vt ſi medium albi & nigri quis aſsignauerit, neque album neque nigrum, non eſt determinata neque conueniens aſsignatio: quoniam nullum medium ibi aſsignatur. Communis eſt enim illa abnegatio multis medijs.

CAPVT LXIII.

De priuatiuè oppoſitis.

EX ijs, quæ Ariſtoteles tractat de priuatiuè oppoſitis, elicitur hæc eorum definitio:

Priuatiuè

Definitio priuatiuè oppoſitorū.

Priuatiuè oppoſita ſunt, quæ habent fieri circa idem ſubiectum ordine irregreſsibili, & tempore à natura determinato.

In qua definitione, primo loco ponitur id in quo eſt cōuenientia priuatiuè oppoſitorum cū contrarijs videlicet, quòd fieri habeāt circa idem ſubiectū. Hoc enim vtriſque eſt commune: quoniā ſicut cōtraria eidē ſubiecto ſucceſsiuè, licet nō ſimul, ineſſe poſſunt, ſic & priuatiuè oppoſita. Neq; ſolū fiūt circa idem ſubiectum, verùm etiā circa eandem partem ſubiecti. Vt viſus & cæcitas ambo fiūt circa oculū, auditus & ſurditas circa auditū, mutus & loquens (accipiendo loquens vt potentiam loquendi ſignificet) ambo circa linguā, aliaq; inſtrumenta vocis. Quod autem ſequitur, ordine irregreſsibili, diſtinctionē ponit inter contraria & priuatiuè oppoſita. In cōtrarijs enim, vbi alterū nō neceſſariò ineſt ex natura, viciſsitudinaria & mutua inuenitur ſucceſsio, nempe ab albedine ad nigredinē mutatio, atq; econtrario à nigredine rurſus ad albedinē: itē à calore in frigus, ac rurſum à frigore in calorem. Verū in priuatiuè oppoſitis, ab habitu quidē poteſt veniri in priuationem, vt à viſu ad cæcitatē, ab auditu ad ſurditatem, contra verò, à priuatione in habitum (iuxta celebrem Ariſtotelis ſententiam) nunquā poteſt regreſſus fieri. Quod ſecundum virtutem naturæ eſt intelligendū. Virtute enim eius qui eſt naturæ author & dominus, cui (iuxta euāgelicum teſtimonium) nihil eſt impoſsibile, aut difficile. non minori facilitate poteſt reditus fieri à priuatione in habitum, quàm ab habitu ad priuationem tranſitus. Aduertendum tamen eſt, quædam eſſe priuatiuè oppoſita alterius naturæ, in quibus videlicet etiam ſecundum naturā fit trāſitus & regreſſus ab vtroque in alterum. Lumen enim & tenebræ ſunt priuatio & habitus, ac proinde oppoſita priuatiuè, quæ circa idem fiunt ſubiectum nēpe aerem. In his tamen fit mutuus regreſſus: quoniā aer ex lucido fit tenebroſus, abeunte ſole & rurſum ex tenebroſo fit lucidus, illo reſurgēte. Ita de quiete & motu dicendū, quæ ſunt item priuatio & habitus. Itē de ſcientia & ignorantia priuationis. Vt enim ex mo-

uente

uente fit quieſcens, ita ex quieſcēte mouēs efficitur, & quomodo ex ſciēte ignorans per obliuionē vel ægritudinē: ita ex ignorāte ſciēs, per debitā inſtructionē aut maturā experientiā. Videtur proinde Ariſtoteles in prædicta definitiōe ſolū definiuiſſe priuatiuè oppoſita ſtrictè admodū ſumpta, quorū videlicet alterū priuatio eſt formæ irrecuperabilis. Nouiſsima particula, tēpore determinato à natura propter hoc adijcitur: quoniam non eſt neceſſe alterum priuatiuè oppoſitorum ineſſe ſubiecto etiam ſuſceptibili, omni tempore, ſed à natura determinato. Exemplum commune aſsignatur de catulo ante nonū diem nondum vidente, qui tamen ob hoc nō dicitur cæcus: quoniā nondum tempus à natura determinatum aduenit, vt videat. Item puerulus, dies tantū pauculos natus, nec dētatus adhuc dicitur, nec edentulus: quoniā nondum aduenit tēpus à natura determinatū, vt dētes habeat. Verùm ſi poſt trāſactos dies nouē aut decem nō videat catulus, iam verè cæcus dicetur: quoniā poſtquā tēpus à natura ad recipiendū habitum aduenit, non illū accepit: ac proinde priuatus eo cenſetur. Itē, ſi poſt mēſes aliquot trāſactos, imò annū vnū aut alterū, puero nō creſcant vlli dentes, iam verè dicitur edentulus. Sic puer, ſi nō ſtatim ambulare nouit poſtquā in lucē prodijt, nō ob hoc claudus dicetur vel impotens ambulare: ſed ſi poſt annos duos aut tres nōdū incipiat greſſus ponere, claudum aut impotentem ambulare dicimus. Ita puer donec ratio nondum in eo viget, non dicitur ignorans, licet nullius rei habeat ſcientiam, ſed poſt acceptum rationis vſum, ſi non accipiat ſcientiam, meritò dicetur illarū rerum ignorans, quarum potuit cognitionem ſuſcipere. Non prius enim rei eſt aſcribenda priuatio cuiuſcunque formæ, perfectionis aut habitus, quàm tempus aduenerit, quod natura tali rei ad habitum huiuſmodi acquirendū deputauit.

CAPVT LXIIII.

De contradictoriè oppoſitis.

PORrò contradictoriè oppoſita aſsignantur dupliciter. Interdum quidem propoſitiones totæ, vt Socrates ſedet, Socrates non ſedet. Interdum ſolùm termini ſimplices, alteri negatione præpoſita, vt ſedere non ſedere, homo non homo,

mo, iuſtus non iuſtus. Definiunt autem contradictorie oppoſita hoc modo:

Contradictorie oppoſita ſunt, inter quæ nō eſt dare medium. Cōtradictorie oppoſita.

Quod medium (ſi de propoſitionibus loquamur) intelligitur medium veritatis & falſitatis. Si vero de ſimplicibus terminis, intelligitur medium prædicationis ſiue verificationis. Inter has enim propoſitiones, Socrates ſedet, Socrates non ſedet, non eſt omnino dare medium veritatis aut falſitatis: qnoniam neceſſe eſt ſic ſemper earum alteram veram, & alteram falſam eſſe, vt nec ambæ ſimul veræ eſſe valeāt, nec ſimul falſæ. Inter hos autem terminos, ſedere non ſedere, homo non homo, omnino non eſt dare medium prædicationis ſiue verificationis: quoniam nullum omnino poteſt ſingulare aſsignari, quin alterum illorum vere de illo prædicetur. Quicquid enim mihi aſsignaueris, vel ſub ſole, vel ſupra ſolem, ipſum vel ſedet vel non ſedet, ipſum eſt homo vel non homo, lapis vel non lapis, atq; ita in ſingulis. Atque hoc vno diſtinguntur iſta contradictorie oppoſita ab omnibus alijs. In cæteris enim facile dabitur aliquod mediū prædicationis, id eſt aliquid, de quo neutrum eorum prædicari vere poterit. Vt inter album & nigrum do medium pariete rubeum. Hic enim neque albus, neque niger eſt. Do medium angelum, ipſum deum, & corpora cæleſtia, quæ omnia colorem nullum habent: atque ob hoc, neque alba ſunt, neq; nigra. Inter patrem quoque & filium media plurima facile eſt dari. Plurima enim ſunt in mundo, quæ neque patres ſunt, neque filij. Sic inter cæcum & videns plurima ſunt media, quibus neutrum competit.

CAPVT LXV.

De modis prioris.

POſt oppoſitorum determinationem, ſubiungit Ariſtoteles modos aliquot ſiue acceptiones prioris. primùm quidem ab alijs (vt videtur) cōmuniter aſsignatos explicans, deinde prædictis quatuor ex ſua ſententia quintum adijciens.

Qui omnes propter adoleſcentulorum memoriam confirmandam, ſuo ordine concludi ſolent duobus his verſibus:

Primus modus prioris.

Tempore, natura, prius ordine, dic & honore:
Cauſam cauſato, dicimus eſſe prius.

Primo igitur modo prius dicitur alterū altero, ſecundum tempus. Id enim quod tēpore præcedit, dicimus prius tempore: quemadmodum id quod ſubſequitur tempore, poſterius nūcupamus, vt Adā fuit prior Abel, Noe prior Abrahā, Dauid prior Salomone, atque ita in cæteris. Et vniuerſaliter hoc modo prius dicitur eſſe, quod eſt altero antiquius, vel ſenius. Inter quæ duo Boetius ex ſentētia Porphyrij talē ponit differentiam, vt antiquius rebus tribuat inanimatis, ſenius verò animatis. Antiquius enim dicit bellum Thebanorum excidio Troianorū, & dominationē regū in vrbe Romana antiquiorē dicit magiſtratu cōſulum: Seniorē verò ait Pythagorā Socrate, Socratem Ariſtotele, idcirco quod tēporibus ſe antecedant.

Secūdus modus.

Altero modo dicitur prius, id à quo non cōuertitur eſſendi conſequentia: hoc eſt, quando duo aliqua ſunt ex quorum altero infertur exiſtentia alterius, ſed non ecōtrario illud ex iſto, tunc iſtud à quo non fit reuerſio dicitur prius. Exēpli gratia, à binario ad vnitatem bona fit eſſendi conſequentia. Si enim duo ſunt, vnum eſt, et ſi binarius fuerit, vnitas eſt. Verùm non econtrario, ab vnitate valet conſequentia eſſendi, ad binarium. Non enim conſequitur, binarium eſſe, ſi ſit vnitas. Ob hoc videlicet, vnitas meritò dicitur prior. Sic generaliter omnis numerus minor maiore eſt prior: quoniam à maiore ſemper ad minorē valet eſſendi conſequentia, nō autem à minore ad maiorē conuertitur. Sic animal prius eſt homine. Si enim hō eſt, animal eſt: ſed non fit conuerſio. Nō enim neceſſe eſt, hominē eſſe, ſi animal ſit. Et vniuerſaliter omne genus eſt prius ſuis ſpeciebus, & omnis ſpecies ſuis indiuiduis, hoc modo prioris. Et iuxta hunc modū dicitur aliquid prius natura, quemadmodū iuxta priorem dicitur tempore prius. Quid aūt ſit conſequentia eſſendi ex prædictis facilè intelligitur, ea videlicet in qua ex vnius exiſtentia infertur exiſtentia alterius. Conuerti verò dicitur illa cōſequētia

eſſen

eſſendi,quando ſicut ab exiſtentia huius valet conſequentia ad éxiſtentiam illius,ſic econuerſo valet ab exiſtentia illius ad huius exiſtentiam. Vt ſi pater eſt,filius eſt:& ſi filius eſt,pater eſt.Si homo eſt,riſibile eſt:& ſi riſibile eſt,homo eſt.Ideo iſta,pater & filius, homo & riſibile,dicuntur conuerti ſecundum eſſendi conſequentiam. Quando autẽ ab vno ad alterũ valet eſſendi conſequentia,ſed non econtrario, tunc dicitur eſſendi conſequentia non conuerti:& ab illo dicitur non cõuerti, ex quo non fit viciſsitudinaria illatio. Tertio modo dicitur aliquid prius ſecundum ordinem quẽdam præceſſionis & ſubſequutionis.Sic in diſciplinis,quædã ſunt priora, quæ videlicet præſupponuntur alijs poſterius tradendis,alia ſunt poſteriora.Vt in grãmatica,elementa priora ſunt ſyllabis,& ſyllabæ orationibus.Prius enim docendi ſunt,qui in arte grãmatica rectè inſtituuntur,elemẽta ſimplicia dignoſcere:deinde ex eis cõponere ſyllabas, ex ſyllabis ſimplices voces,atque ex his demum orationes.Sic in dialectica, prædicabilium & prædicamentorum determinatio prior eſt determinatione ſimpliciũ enũtiationum:atque hæc rurſum prior determinatione ſyllogiſmorum,aliarumque argumentationũ. Ita in oratione qualibet,exordium quo captatur beneuolentia iudicũ,& auditorum excitatur attentio,prius eſt narratione:atque hæc prior eſt concluſione ſiue peroratione. Ita in ædificando domum, prius eſt fundamentum iacere bonum, poſterius erigere in altum parietes,poſtremum,tecto illos obtegere. Quarto modo dicitur alterum altero prius, ſecundum honorẽ & dignitatis præcellentiam. Vt pontifex ſummus:quia CHRISTI vicarius, in Eccleſia primus dicitur: rex primus eſt in regno, ſuntque principes alijs alij in regno priores, pro ſua quiſque virtute aut nobilitatis præſtantia. Videturque ſub hoc modo comprehendi prioritas amicitiæ. Eum enim quem maximè diligo, primum apud me dico primasque obtinere partes,non quòd ſimpliciter ſit omnibus alijs dignior vel honorabilior: ſed quia apud me ſit maximi, præcipueque habetur in pretio.Vnuſquiſque enim quod ſibi chariſsimum habet,facit maximi.

Tertius modus.

Quartus modus.

Quintus modus.

Vltra prædictos modos prioris,aſsignat Ariſtoteles quin-

tum,ſecundum quem,inter illa quæ conuertuntur ſecundum eſſendi conſequentiam,dicimus illud altero eſſe prius, quod alterius aliquo modo eſt cauſa.Exempli gratia, homo & ſuſceptiuũ diſciplinæ ſecundum eſſendi conſequentiam cõuertuntur.Nam ſi homo eſt,ſuſceptiuum diſciplinæ eſt, & econtrario,humana autem natura:quæ per terminum,homo ſignificatur,cauſa eſt proprietatis illius,quę per ſuſceptiuum diſciplinæ ſignificatur.Ideo homo prior eſt,quàm ſuſceptiuũ diſciplinæ.Item ſi lux eſt,lumen eſt, & econtrario lux autem eſt cauſa luminis,ideo lux prior eſt lumine. Adducit Ariſtoteles exemplum alterũ obſcurius,dicens,eſſe hominẽ conuerti ſecundum eſſendi conſequentiã,cum oratione vera de ipſo.Nam ſi homo eſt,vera eſt oratio,qua dicitur, homo eſt: & econtrario,ſi hæc oratio vera eſt,neceſſe eſt ergo rẽ ita ſeſe in veritate habere,id eſt,hominẽ eſſe. Inſuper hominẽ in rei veritate eſſe,cauſa eſt quare hæc oratio, hõ eſt, vera ſit. Non enim ideo homo eſt in rei veritate, quia illa oratio, homo eſt,vera eſt,ſed potius ecõtrario:quia in rei veritate homo eſt,ideo oratio quæ hoc ſignificat,vera eſt. Quare hominem eſſe, hoc modo prius eſt oratione vera, homo eſt.

Quẽadmodũ aũt quinque modos iam aſsignauimus prioris,ſic per oppoſitũ quinque itẽ modos poſterioris facile eſt aſsignare,iuxta regulam illam communem.Tot modis dicitur vnum oppoſitorum,quot modis & reliquum.Dicimus enim poſterius tempore, poſterius natura, poſterius ordine, poſterius dignitate:& poſterius ſecundum cauſalitatem, vel in ratione effectus.Quæ ſigillatim proſequi foret ſuperfluũ, cum facillimẽ ex comparatione priorum poſsint intelligi.

CAPVT LXXVI.

De modis ſimul.

TRes modos Simul, ponit Ariſtoteles, qui tribus his verſibus,ad iuuandam puerorum memoriam ſolent concludi:

Tempore dico ſimul, quorum generatio nunc eſt.

Quæ conuertuntur,dicimus eſſe ſimul.

Suntq;

Suntq; ſimul ſpecies, genus vnū cōdiuidentes.

Primus itaque modus eſt, ſecundum quem illa dicuntur ſimul, quorum generatio ſiue productio eſt in eodem tempore, id eſt, quæ ſimul nata ſiue producta ſunt. Vt duo infantes ambo in eodem momento vel breui tēpore nati. Item omnes angeli ſimul ſunt hoc modo, quoniā in eodē tēpore ſiue momento omnes producti ſunt, non alius poſt alium. Angelus autē & homo non ſunt ſimul, quoniā non in eodem tempore productus eſt homo cū angelo. Atque hoc modo dicit Ariſtoteles ſimpliciter & propriiſsimè ſimul dici, quemadmodum prius primo modo & propriiſsimè dicitur ſecundū tempus. Secundo modo illa dicuntur ſimul, quæ conuertūtur ſecundum eſſendi conſequentiā, & neutrum eſt cauſa alteri vt ſit. Atque hæc dicūtur ſimul natura, vel naturaliter ſimul, vt duplum & dimidiū adinuicem conuertuntur. Si enim duplum eſt, dimidiū eſt & econtrario, ſi eſt dimidiū, eſt duplū. Inſuper neque duplum cauſa eſt dimidii, neque dimidiū cauſa dupli. Idcirco duplum & dimidiū ſunt ſimul natura. Similiter pater & filius, dominus & ſeruus, cæteraque huiuſmodi.

Primus modus ſimul.

Secūdus modus.

Quòd ſi de patre & filio quis obijciat patrem eſſe cauſam filii, ac proinde priorem eſſe patrē filio ſecundū naturā reſpondebitur (iuxta ſentētiā Boetii) verū quidē eſſe, hominē illum qui eſt pater, cauſam eſſe ſubſtantiæ atque hominis illius qui eſt filius, non tamen ob hoc dicendum eſt, patrem eſſe cauſam filii. Quemadmodū (exempli gratia) Aeneas cauſa fuit vt eſſet Aſcanius, ſed non fuit pater cauſa vt eſſet filius, nihilo certè amplius quā fuit filius cauſa vt eſſet pater. Simul enim cœperunt eſſe pater & filius, nec potuit Aeneas prius eſſe pater, quā eſſet ille filius. Vnde cùm dico, pater cauſa eſt vt ſit filius, innuitur relationem paternitatis ſignificatā per vocabulū patris, efficere relationē, quæ per vocabulū filij ſignificatur, quod veritatē non habet. Cū autem dico Aeneā eſſe cauſam vt ſit Aſcanius, indico ſubſtantiā illā, quę eſt Aeneas, cauſam exiſtēdi præſtitiſſe ſubſtantiæ quæ vocatur Aſcanius. Atque hoc iuxta Poetarū deſcriptionem verum eſt.

Tertius modus.

Tertio modo dicuntur ſimul (atque etiam aliquo modo

ſecundum naturam) quæ ex eodem genere e diuerſo à ſeinuicē diuiduntur, hoc eſt, ſpecies plures ſub eodem genere æquè immediatè contentæ, quæ ipſum genus ex æquo diuidunt. Vt homo & brutũ hoc modo ſimul ſunt, quoniã ſub genere animal æquè immediatè cõtinentur, & ex æquo genus illud diuidunt. Siquidē animal diuiditur immediatè in hominem & brutũ. Sic equus, aſinus, leo, ſimul ſunt: quoniam ſub eodem genere brutũ, æquè immediatè continentur. Genera verò nunquã ſimul ſunt cum ſuis ſpeciebus, in quas diuiduntur, ſed priora ſunt illis.

CAPVT LXVII.

De motu & eius ſpeciebus.

QVoniam in prædicamẽtis aliquoties mentio facta fuit de motu ſiue mutatione, cũ diceretur de ſubſtantia, quòd ipſa cum ſui mutatione ſit contrariorũ ſuſceptiua: itē quãtitate, de motu ſurſum & deorſum: item quia de actione & paſsione dictum eſt, quæ cum motu aliquo fiunt, propterea Ariſtoteles nunc breuiter de motu & eius ſpeciebus determinat: tametſi eius exactior conſideratio ad phyſicã pertineat. Diuidit itaque motũ in ſex ſpecies, quæ ſunt, generatio, corruptio, augmentatio, diminutio, alteratio, & ſecũdum locum mutatio. Hæc adinuicē ita differunt: quoniã generatio & corruptio ad ſubſtantiã pertinent, augmentatio & diminutio ad quantitatē, alteratio ad qualitatem, loci mutatio ad vbi. Id quod ex earum deſcriptionibus facilè patebit, quæ ſunt huiuſmodi. Generatio eſt progreſsio à non eſſe ſubſtantiæ ad eſſe eiuſdem. Corruptio eſt progreſsio ab eſſe ſubſtantiæ, ad non eſſe eiuſdem. Augmentatio eſt progreſsio à minori quantitate, ad maiorem. Diminutio eſt progreſsio à maiori quantitate, ad minorem. Alteratio eſt motus de qualitate in qualitatem. Loci mutatio eſt motus de loco ad locum. Exempla aſsignabimus ſingulorũ. Cùm Petrus aut Paulus qui prius non erat, accipit eſſe humanum, fitq́ue homo, illud ſic non eſſe ad eſſe procedere, dicitur generari. Cùm econtrario, is qui modò eſſe habet poſt paululum eſſe illud perdit, & non eſſe ſuccedit pro eſſe, dicitur, corrumpi. Cùm idem ex modica quantitate puerilis ætatis, pertingit ad quantitatem

maio

maiorē ætatis virilis,dicitur augeri.Cùm econtrario, ad ęta tem decrepitā perueniens,ad minorem iterū quantitatem re uertitur,dicitur minui. Cū ex albo fit niger, ex bono malus, aut econtrario,dicitur alterari.Poſtremò,cùm de loco ſe trāſ fert in locum alium,dicimus illum ſecundum locum moueri.

De motus aūt contrarietate inquirens Ariſtoteles, dicit, quietē ipſi ſimpliciter contrariari, id eſt, opponi. Nam propriè non poteſt eſſe quies contraria motui, cùm ſit quies nil aliud quàm priuatio.Cōtrariātur etiā motus,qui ſunt ad terminos contrarios.Vt generatio propriè cōtrariatur corruptioni,quoniam terminos habēt contrarios.Generatio enim progreditur ad eſſe ſubſtantiæ,corruptio ad non eſſe.Sic augmentatio & diminutio,quarū illa ad maiorē,hæc ad minorem tendit quantitatē.Hæc autē quodāmodo contraria cenſentur,ſecundū phyſicā maximè conſiderationem. Ita dicendum in alterationibus,quæ ſunt ad contrarios terminos,cuiuſmodi ſunt dealbatio & denigratio.Itē de mutationibus ſecundū locū,vt motus ſurſum,motus deorſum.De his plenius exactiusq; tractare ad phyſicam ſpectat conſiderationem.

CAPVT LXVIII.

De modis habendi.

QVoniam Ariſtoteles vocabulo habere,in prædicamentis ſecundū diuerſas acceptiones vſus fuerat(ſiquidem habitum poſuit ſpeciē qualitatis,& habere nouiſsimū aſsignauit prędicamentū)idcirco ne quis æquiuocatione nominis illius turbetur,adijcit nunc & alias eiuſdē acceptiones,octo eius ponēs modos: quos quia pauciſſimis perſtringit,ipſius hic verba placuit tantū ſubſcribere.

Habere,inquit,octo dicitur modis.Aut enim aliquid qualitatē habere dicitur,vt habitū & diſpoſitionem,ſcientiā(inquam)& virtutem.Aut quantitatē,vt magnitudinē,tricubitum aut quadricubitum.Aut ea quæ circa corpus ſunt,vt veſtimentum,tunicā,vel gladium.Aut aliquid in corporis parte,vt in digito annulum.Aut partem, vt pedem vel manum. Aut vt continens contentum,vt modius grana tritici, aut lagena vinum.Aut poſſeſsionē vel domū vel agrum. Dicitur Octo modis habendi.

etiam & vir vxorē habere. Sic ille octo habendi modos enumerat, qui his concluduntur duobus verſibus:

Affectum, quantum, veſtitū, dic velut aurum,
Membrum, contentum, poſſeſsio, vir mulierē.

Vltimū autē modū Ariſtoteles dicit eſſe omniū alieniſsimū, eò quòd habere vxorē (vt ipſe ait) non aliud ſit, quā vxori cohabitare, videlicet ſecundū gentilium ritū & ſententiam loquens, qui ſacramentum magnū illud ignorabant. Nos autem, quos Chriſtus Ieſus omnis veritatis magiſter in ſacratiſſimæ fidei myſterijs erudiuit, ſacramentū magnū in cōiugio viri & fœminæ intelligentes, ſcimus longè amplius eſſe virū habere vxorē, quā ei cohabitare. Virum enim habere vxorē, ſecundū veritatem eſt virum cū vxore indiſſolubili vinculo eſſe colligatum, ita vt ipſe (iuxta Apoſtolū) poteſtatē nō habeat ſui corporis, ſed mulier: ac viciſsim mulier ſui corporis nō habeat poteſtatē, ſed vir. Vnde ſi hunc modū nos quoque alieniſsimū dixerimus, aliā aſsignabimus rationem, quoniā in alijs modis habendi, id quod habet nō dicitur viciſsim haberi, ab eo quod habet: vt habens poſſeſsionē, non ab ea habetur: & qui habet veſtē aut annulū, non ab ipſis habetur: qui pedē habet, nō dicitur haberi à pede. In hoc aūt modo, vt vir habeat vxorē, ita viciſsim habetur ab ea. Neuter enim ſui corporis habet poteſtatē, ſed viciſsim alter alterius, ita vt ſint duo in carne vna, in ſignificationē grādis illius myſterij, quod nobis ſacer Paulus Apoſtolus prędicauit in Chriſto & Eccleſia, quod olim gentiū quoq; ſummis principibus (vt modo in noſtro Ariſtotele cernimus) abſconditum, nunc tandem in fine ſeculorum, vt alia plura nobis patefecit, magiſter veritatis, Ieſus Chriſtus dominus noſter, cui proinde ſit laus honor & gloria, vnà cum patre & ſpiritu ſancto, in ſecula ſeculorum. Amen.

DEO ſemper & vbique
GLORIA.

LIBRI TERTII
conſiderationis Dialecticæ, qui de interpretatione inſcribitur,

PRAEFATIO.

POST exactam in duobus præcedentibus libris ſimpliciũ vocũ determinationẽ, recto ordine nunc eſt procedẽdũ ad ſimpliciũ illarũ cõpoſitionẽ diligenter cõſiderãdã. A ſimplicibus enim ordinatus eſt progreſſus ad cõpoſita. Tractabit ergo principaliter hic liber de orationibus cõpoſitis, maximè autẽ de illis, quibus verũ vel falſum ſignificatur, quę peculiari nomine enũtiationes vel enuntiatiuæ orationes nominãtur. Inſcribitur autẽ hic liber ab Ariſtotele Græco titulo περὶ ἑρμηνείας, id eſt, de interpretatione: quæ idẽ videtur eſſe cũ enũtiatione, qua mẽtis noſtrę cõceptũ verũ falſũmve interpretamur ſiue exprimimus. Quanquã Boetius in ea videtur eſſe ſententia, vt interpretationem intelligat etiã nomen quodlibet & verbũ & participiũ, per ſe aliquid ſignificans. Qua de re pluribus digladiari, nõ videtur operæpretiũ. Illud certũ eſt, pręcipuã hic enuntiationem haberi determinationem. De nomine & verbo quòd paucula præmittantur, per accidens euenit videlicet propter meliorem enuntiationum cognitionem: quando quidem ex nominibus & verbis vt præcipuis partibus, componitur enuntiatiua oratio.

CAPVT I.
De nominis definitione.

A Nomine igitur incipientes cum Ariſtotele libri huius tractatum, primùm ipſius conſtituamus explicemusq; definitionem, quam ille aſsignat in hunc modum:

Definitio nominis.

Nomen eſt vox ſignificatiua ſecundum placitum, ſine tempore, cuius pars nulla eſt ſignificatiua ſeparata, finita, & recta.

Cuius definitionis occaſione recentiores quidam libri huius determinationem incipiunt à definitione ſoni eiuſque diuiſione in vocem & non vocem. Vbi deinde partibus vtriſque ſua definitione terminatis, vocem diuidunt in ſignificatiuam & nõ ſignificatiuam, ac rurſum ſignificatiuam, in eam quæ naturaliter, & eam quæ ad placitum ſignificat. Verùm nos hæc omnia in libris de conſideratione rerum naturaliũ, vbi proprius eſt ipſorum locus, pleniſsimè tractauimus, libro videlicet nono à capite ſexto, vſq; ad. 12. Propter quod, pauciſsimis ea tantum quæ neceſſaria videntur, hoc in loco repetemus. Inter voces igitur, quædam ſunt omnino nihil determinatè ſignificãtes. Vt cùm pueri aut moriones aut ebrioſi inarticulatas voces emittũt, ex quibus nihil percipitur. Inter eas verò quæ determinatum aliquid ſignificant: quædam naturaliter, quædam ſecundum placitũ dicuntur ſignificare. Nempè illæ naturaliter ſignificant, quę apud omnes homines vbiq; locorum ſiue gentium, idem ſignificãt, vt gemitus quem infirmus emittit, dolorem ſignificat ægritudinis, & ſuſpirium ab altero eductum ſignificat cordis triſtitiã ſiue grauitatẽ. Canis latratus, ſignificat famem aut iram ſiue conturbationẽ, atq; ita in huiuſmodi. Ex naturali enim diſpoſitione & influxu habent illæ voces, vt ſic apud omnes idem ſignificent. Illæ verò dicuntur ſecundum placitum ſignificare, quæ non idem apud omnes homines repræſentant, ſed pro voluntate imponentium rem aliquam ſignificant. Vt homo apud Latinos ſignificat ſubſtantiam rationalem, apud Græcos nihil omnino ſignificat. Sic de omnibus vocibus cuiuſlibet idiomatis, quo humano more vtuntur adinuicem colloquendo homines. Ex quibus facilè patet, quam ob rem in definitione nominis dictum ſit: Nomen eſt vox ſignificatiua, ſecundum placitum. Quod enim huiuſmodi vox non eſt, nominis appellationem non recipit. Adijcitur deinde particula, ſine tẽpore. Pro qua explicanda intelligendum eſt, differentiam inter nomina & verba hanc eſſe, quod nomina non trahant ſecum tempus in ſua ſignificatione, neque ſuum ſignificatum quod habent ſecundum aliquam temporis differentiam determinant: vtpote neque ſecũdum præſens,

Vox ſignificatiua.

Vox ſignificatiua naturaliter.

Vox ad placitum ſignificatiua.

ſens,neque ſecundum prȩteritum,neque ſecundum futurum. Verba autem tempus ſecum trahunt in ſua ſignificatione, ipſúmque ſignificatum vocis ſecundum determinatam aliquam temporis differentiam important. Exempli gratia nomen homo, nullo modo temporis aliquam differentiã in ſua ſignificatione trahit, neque humanã naturam (quæ eſt ipſius prȩcipuum ſignificatum) aut ipſos homines particulares (quȩ ſignificata ſunt ſecundaria) ſecundũ vllam tẽporis differentiam determinat. Cùm autẽ dico, curro, cucurri, curram: manifeſtũ eſt prius verbum trahere ſecũ in ſignificatione tempus præſens: ſecundum, tempus præteritũ: tertium, tempus futurum. Ipſeque curſus idem per ſingula illorũ principaliter ſignificatus, ſecũdum tempus certũ determinatur, quemadmodũ in explicando patet. Curro enim valet, in tẽpore præſenti curſum habeo: cucurri, in tẽpore præterito, curſum habui: currã, in tẽpore futuro curſum habebo. Sic inter tria hæc, eſt, fuit, erit, idem eſt ſignificatum principale, nempe exiſtentia ipſa ſiue ipſum eſſe. Verùm in tempore quod ſecum trahunt in ſua ſignificatione eſt manifeſta differentia. Illud autẽ quòd nos Boetiũ hac in parte ſequentes, diximus tẽpus ſecũ ad ſignificationẽ trahere, ipſum eſt quod dicit Ariſtoteles ſignificare cũ tẽpore. Eſt enim differẽtia notãda, inter ſignificare tẽpus & ſignificare cũ tẽpore. Significant enim tempus quædam nomina vtpote hora, dies, annus, menſis, biennium, trienniũ, biduũ, triduũ, & huiuſmodi, quæ videlicet non ſecũ trahunt tempus ad ſignificationẽ ſuã, ſed tẽpus habẽt pro ſignificato ſuo præcipuo. Illa autem quæ cũ tempore ſignificant, principaliter aliud quidẽ ſignificant, vt curro curſum, amo amorẽ: & præter huiuſmodi ſignificatũ principale, deſignant quandã certam differentiã temporis, circa quod determinatur quodãmodo illud ſignificatum præcipuum. Excludit ergo prædicta particula ſine tempore, omnia verba à definitione nominis. In cæteris enim omnibus, conueniunt definitiones nominis & verbi, illa vnica particula excepta.

Quòd autem vltimo loco ponitur, cuius nulla pars eſt ſignificatiua, ſeparata, ad differentiam ponitur nominis ſimplicis ab oratione, quæ eſt compoſita. In hoc enim differt

nomen

nomen ab oratione, quod in nomine partes ipſæ, quatenus illius nominis partes ſunt, nullam habent ſignificationem, ſed ſolũ ipſum totũ nomẽ ſimplicem habet ſignificationem. Vt cũ dico, homo, partes illæ per ſe nihil ſignificant, neq; ho aliquid, neq; mo aliquid. In oratione verò, partes per ſe habẽt ſignificationes ſingulæ ſuas, & ex partiũ ſignificationibus conſurgit ſignificatio totius orationis. Vt homo viuit, eſt oratio, in qua & homo ſuũ habet ſignificatum peculiare, & viuit ſuũ: & tota oratio ſignificationẽ habet ex his duabus partibus reſultantem. Quòd ſi quis interroget, de nominibus, quæ Grammatici vocãt figuræ compoſitæ, quid ſit ſentiendũ, an verè nomina ſunt, & vtrum partes eorum nihil ſignificent ſeparatæ? Dicendũ, quòd verè nomina ſunt, iuxta Ariſtotelis ſententiam, neque verè partes eorũ ſunt ſignificatiuæ ſeparatæ, quatenus partes ſunt. In hac enim dictione reſpublica, quandiu accipitur ipſa vt nomen vnicum compoſitæ figuræ, ſimplex conceptus ei reſpondet in mente, ſicut & alijs nominibus figuræ ſimplicis, habetque ſignificationẽ non minus ſimplicẽ. Neque enim, res, vt ibi ponitur, tanquam pars altera illius nominis compoſitæ figuræ, quicquam ſignificat non magis quàm ho, in dictione homo: neque itẽ, publica, vt ibi ponitur, quicquã ſignificat, ſicut nec mo in dictione homo.

De nominibus cõpoſitæ figuræ.

Necdum verò plenè contentus Ariſtoteles, duas adhuc particulas cenſuit adijciendas, ad excludenda nomina quæ vocantur infinita, & nominum caſus, quæ vocantur obliqua nomina. Cùm enim negatio ſimplici nomini aut verbo præponitur (dicendo non homo, non animal, non ambulat) non videtur aggregatum illud dignum appellatione nominis aut verbi, cùm in eo potius tollatur nomen aut verbũ per negationem præpoſitam. Nomen etenim & verbum ſemper aliquid determinatum conſtituunt, id eſt, ſignificationem aliquam certam habent & determinatam. Eiuſmodi autem complexum ex negatione & nomine, nihil certum aut determinatum ſua ſignificatione conſtituit: ſed indefinitè & indeterminatè omne qnod non continetur ſub nomine cui adiungitur negatio. Vt homo determinatè ſignificat naturam humanam, & quæ in ea conueniunt: Non homo autem, non

De nominibus infinitis.

tem, non determinatè aliquam naturam ſignificat, neq; equũ determinatè, neque aſinum, neque lignũ, neque cælum, neq; aliud aliorũ quæ ſubſiſtunt in natura: ſed indefinitè & indeterminatè omne id à quo abnegatur nomẽ hominis. Propter quod, nomen infinitũ cenſuit Ariſtoteles huiuſmodi nominãdum. Inſuper caſus nominũ nõ propriè nomina putat appellanda. Sunt enim nominum caſus & inflexiones ac propter hoc videntur à nominibus diſtare, quoniam à nominibus cadunt & deflectunt, vnde caſus vocantur atque obliqui. Vocabulum autem primarium, quod non ab alio cadit ſiue deflectit, ſed alia cadunt ſiue obliquantur & deflectuntur ab ipſo, rectus appellatur aut nominatiuus. Idcirco autem Ariſtoteles caſus nominũ non dignos æſtimat appellatione nominis, quoniam omne nomen, ſi ei addatur verbũ aliquod, faciet cum illo orationem veram aut falſam. Caſus autem nominum adiecto verbo non faciunt orationẽ veram aut falſam, niſi inſuper nomen aliud rectum adiungatur. Vt cùm dixeris, Socratis eſt, neque verũ neque falſum habes: niſi addideris rectum, dicendo, Socratis veſtis aut liber eſt. Ita in reliquis. Ex his igitur omnibus elicitur hæc definitio nominis ab Ariſtotele omnino cõpleta. Nomen eſt vox ſignificatiua ſecundũ placitum, ſine tempore, cuius pars nulla eſt ſignificatiua ſeparata, finita, & recta. Vel, iuxta Boetium, pro duabus illis particulis finita & recta, ponatur, definitum aliquod ſignificãs, cũ eſt, aut non eſt iuncta faciens enuntiationẽ: quæ particulæ prioribus æquiualent, easque explicant.

De nominibus obliquis.

Cõpleta definitio nominis.

CAPVT II.

De verbo.

POſtquam prolixè ſatis de nomine tractatum eſt, non ita multum erit inſumendum temporis ad verbi naturam declarandam. Quæcunque enim de nomine dicta ſunt, eadẽ & de verbo ſuo modo ſunt dicenda, vna tantum particula illa excepta, quæ inter ea ponit deſcriptionem. Quanquam verò ad definitionem verbi potuiſſet Ariſtoteles non minori iure addere particulas illas vox ſignificatiua ſecundum placitum, quas primo loco poſuit in definitione nominis, illa tamen quaſi nota relinquens ex nominis definitione, ea præ-

cipuè

cipuè in verbi definitione poſuit,ſecundum quæ differt à nomine.Eſt autem hæc eius definitio.

Definitio verbi.

Verbum eſt quod conſignificat tempus,cuius pars nihil extra ſignificat,& eſt ſemper eorum,quæ de altero dicuntur,nota.

In qua definitione,relatiuo quod aſſignādū eſt pro antecedēte,vocabulū ſecūdū placitum ſignificatiuum.Nō enim poteſt referre verbum,quomā non poteſt idem definiri per ſeipſum. Particula autē ſequens,quod cōſignificat tēpus à definitione iſta nomē elongat,quod nō conſignificat tēpus, ſed abſque tēpore ſignificatū ſuum importat. Quid autē ſit ſignificare cū tēpore vel conſignificare tēpus, & quomodo differāt tēpus ſignificare & tēpus cōſignificare,ſatis lucidè dictū eſt in tractatu de nomine.Quare ſuperfluū fuerit, eadē hic ꝓlixius repetere.Tantū cōſuetas deſcriptiones horū terminorū ſimpliciter aſſignabimus.Significare tēpus eſt,ex ſignificato principali tēpus deſignare.Significare autē cū tempore eſt præter ſignificatum principale,aliquā certam tēporis differentiā connotare.Differentias temporū ſumimus in propoſito,ſecūdū præſens,præteritū,& futurū. Quod deinde ſequitur,cuius pars nihil extra ſignificat,ſic de verbo intelligitur,quomodo de nomine ſuprà oſtēdimus.Itidéq; dicēdū erit de verbis,quæ nominantur figuræ compoſitæ,quomodo de nominibꝰ eiuſmodi diximus. Poſtremū verò illud, Et eſt ſemper eorum quæ de altero dicuntur nota,difficultatē habet,& variè exponitur.Recentiores facili ſatis intelligētia ita ſolent exponere,quod verbum ſemper eſt copula vel actualis vel aptitudinalis ad copulandū prædicatū cum ſubiecto;videlicet quia omne verbum includit actualem & formalem copulā,vt patet in reſoluendo,Currit enim idem valet,quod.eſt currens:vbi copulam eſt,vides explicatam. Aliter interpretatur Boetius,dicens omne verbum,accidens aliquod ſignificare,vtpote actionē vel paſſionem,quæ ſemper de altero prædicantur,cum ſint accidētia,& accidēs ſemper de eo prædicetur quod ſibi eſt ſubiectum. Diſtinguit deinde

inde verba finita ab infinitis Ariſtoteles, vt ſuprà nomine fecerat, & verba obliqua à rectis. Infinita verba ſunt, non currit, non laborat, non proficit, quæ licet tempus conſignificant, nihil tamen determinatum important, ſed indefinitè & indeterminatè omne quod ſub verbo à quo fit abnegatio non continetur. Verbum autem obliquum appellat omne quod non eſt temporis præſentis & modi indicatiui. Currebat enim & currit, & curret, vocat obliqua verba: quoniam videlicet ſic à verbo præſentis temporis modi indicatiui per quandam obliquitatem & inflexionem cadunt, mutata terminatione finali, ſicut in nominibus obliqui cadunt à recto. Propriè ergo non verba, ſed verborum potius caſus & obliqua vel inflexiones dicuntur. Poſſunt verò obliqua verba diſtingui tripliciter. Vel ex parte temporis tantum, vt currebat, cucurrit, cucurrerat, curret: quæ ſunt quidem modi indicatiui, & ob hoc quantum ex parte illa nõ ſunt obliqua: ſed quia non ſunt temporis præſentis, inde obliqua verba dicuntur. Vel ex parte modi tantũ, vt curreret, currat, currere: quæ ſunt quidẽ tẽporis præſentis, ſed modi non indicatiui, atq; ex hac parte verba obliqua ſunt. Vel ex parte tẽporis & modi ſimul, & hæc maximè obliqua ſunt, vt cucurriſſem, cucurriſſe, itẽ currerẽ, & currere, quando accipiuntur vt preterita imperfecta optatiui ſiue cõiunctiui & infinitiui modi. Intereà verò quæ ſunt obliqua ex parte tẽporis tantum, & quæ ex parte modi tantũ, videtur illa minus obliqua iſtis, & magis ad naturã rectorum accedere. Verba enim omnia indicatiui modi, quodcunque tempus conſignificent hoc habent commune, quod adiecto nomine æqualiter faciunt enũtiationẽ verã vel falſam, vt Petrus viuit, Petrus viuebat, vixit, vixerat, viuet. Verba autem quæ alterius modi ſunt quã indicatiui, etiã ſi ſint præſentis temporis, nõ faciunt orationem verã vel falſam, addito nomine. Vt ſi dicas, Surge Petre, Petrus ſurgeret, aut ſurgat, aut Petrũ ſurgere, nuſquã verũ eſt aut falſum. Tandem verò priuſquã tractatũ hunc de nomine & verbo egrediamur, perquirendum eſt de ijs partibus orationis, quas Grammatici appellant participia, an hoc in loco ſub nomine, an potius ſub verbo ſint conſtituenda: De participijs.

tuenda:

tuenda. Sub nomine enim prima facie non videntur commodè poſſe conſtitui, quoniam nō ſignificant ſine tempore. Quemadmodum enim amo ſignificat cum tempore præſenti, ſic & amans, & quomodo amabo ſignificat cum tempore futuro, ſic & amaturus. In hoc igitur videntur obtinere naturam verbi. Ex altera autem parte videntur conuenire cum nomine, & à verbo diſtare, quoniam verbum nunquam per ſe poteſt eſſe ſubiectum enuntiationis, participium autem poteſt. Verbum quoque per ſe ſolùm, addito tantum nomine aliquo, facit enuntiationem, quod participium non poteſt niſi inſuper & verbum addatur. Cùm enim dico, Amans amatur, enuntiatio eſt. cùm autem, Ioannes amans, enũtiationẽ non habeo: ſicut neq; hic, Ioannes homo, cũ pro participio nomen ponitur. In hoc ergo videtur cũ nomine conuenire, & à verbo differre. Reſpondendum eſt, non mirũ eſſe, ſi participium nec plenè obtineat naturam nominis, nec plenè naturam verbi. Si enim alterius naturam penitus haberet, nomen ſuum perderet. Participium enim dicitur, quaſi partem capiens. Nam (vt Grammatici declarant) partem capit à nomine, partem à verbo, & partem ab vtroque. A nomine capit genera, & caſus, à verbo tempus, & genus verbale, ab vtroque numerum & figuram. Non eſt igitur mirum, ſi nō pœnitus alterius naturam obtineat. Communior tamẽ ſententia comprehendit ipſum ſub nomine, dicens ipſum nō propriè ſignificare cùm tempore, eo modo quo verba. Nam verba ſignificant cum tempore tali, quòd ſit menſura totius enuntiationis: non autem participia. Vt cùm dico, Ioannes fuit amans, enuntiatio illa menſuratur & denominatur, nō à tẽpore per participiũ amans ſignificato. Non enim dicitur eſſe enuntiatio de præſenti, ſed de præterito, propter tempus præteritum per verbum fuit, ſignificatum. Vel aliter dicitur participium non conſignificare tempus determinatum vel determinatè, ſicut verbum, eò quòd participium cogatur, ſecundum qualitatẽ verbi ſibi adiecti: vt ſi addatur verbo pręteriti temporis participium præſentis: ampliatur ſecundum tempus præteritum, vt accipiatur pro præteritis, quod ex ſua ſignificatione eſt temporis præſentis.

CAPVT III.

De oratione.

DEfinitur poſt ſimplicia nomina & verba, cõpoſita oratio hoc modo:

Oratio eſt vox ſignificatiua, cuius aliquid partium ſignificatiuũ eſt ſeparatum, vt dictio, non vt affirmatio vel negatio. Definitio orationis.

Vt homo bonus, dæmon peruerſus, creatura Dei, & huiuſmodi. In his enim, partes ſigillatim ſuam habent ſignificationem, vt homo ſuam habet, & bonus item ſuã, ex quorũ ſignificatis conſurgit etiam totalis ſignificatio orationis illius, homo bonus. Quòd autem oratio dicitur ſecundum placitum ſignificatiua, non eſt accipiendum, quaſi oratio quælibet ſigillatim & per ſe impoſita ſit ad ſignificandum, ſed ratione partium dicitur ita ſignificare. Quia enim ſignificationem habet oratio à ſuis partibus; & partes ipſæ ſecundum placitum ſignificant inſtituentium, hinc etiam orationes ipſæ ſecundariò dicuntur ſecundum placitum ſignificare. Inueniuntur nihilominus quædam orationes quę ſecundum aliquam ſuam ſignificationem, quaſi primarió ad placitum ſignificant. Vt cùm dicimus aërem verberare, aut laterem lauare, pro eo quod eſt fruſtra laborare, hanc ſignificationem quodammodo videntur orationes illæ habere primariò ex placito inſtituentium, quibus placuit totis illis orationibus ad eam vti ſignificationem, quam à ſuis partibus ſine noua impoſitione non habebant. Niſi fortè quatenus impoſitio circa partes facta occaſionẽ præbet hac quoque noua ſignificatione totali orationem ipſam vſurpandi.

De oratione perfecta & imperfecta.

Diuiditur autem oratio prima ſectione, in orationẽ perfectam & imperfectam. Imperfecta oratio eſt, quæ ſenſum perfectum non generat in animo audientis, id eſt, quæ non conſtituit intellectum audientis quietum, ſed ſuſpenſum dimittit, vt adhuc expectet addi aliquid. Perfecta autem oratio eſt, quæ ſenſum perfectum gignit in audientis animo, id eſt, quæ ſuſpenſum non tenet audientis animum, ſed pleno ſenſu quietum & contentum eum reddit. Exempli gratia,

ſi dixerit quiſpiam angelus bonus, dæmon malus, homo albus, equus niger, Petrus & Ioannes, ad ſingulas has orationes ſuſpendor animo, expectans vt complementum audiam alicuius ſententiæ. Ideo imperfectæ dicuntur. Si autem dixerit, angelus bonus aſsiſtat, dæmon malus aufugiat, homo albus pertranſijt, equus niger viſus eſt. Petrus & Ioannes fuerunt ſanctitate admirabiles, iam in ſingulis perfectū ſenſum intelligo. Orationis imperfectæ clariſsimum eſt exemplum apud Terentium in adelphis, vbi iratus Geta multas facit imperfectas orationes apud Soſtratam, priuſquam perfectam abſoluit ſententiam, quam illi volebat indicatam, de filio Echino, quòd rapuiſſet duxiſſetque vxorem aliam.

*** Sunt autem vniuerſaliter imperfectæ orationes illæ, in quibus nullum ponitur verbum, quantumuis etiam prolixa videatur oratio. Vt Deus potēs & ſapiens, & fortis ac bonus, mundum gubernans in ſapientia, oratio eſt adhuc imperfecta. Vniuerſaliter item ſunt imperfectæ orationes omnes, in quibus ponitur relatiuum qui quæ quod, cū vnico verbo: vt, Deus qui viuit, homo qui mortalis eſt, aurū quod magnipenditur. Idem eſt de quibuſdam cōpoſitis à quis, vtpote de quiſquis & quicūque. Iſtæ enim ſunt imperfectę orationes, Quiſquis Deo ſeruit, Quicunque in hoc mundo naſcitur. Sic & de aduerbijs quibuſdam, quę ſecundū vim ſignificationis includunt qui relatiuum: vt quandocunque, vbicunque, vtcunque vel quomodocunque, & ſi quæ ſunt ſimilia. Quandocunque enim valet, omni tēpore quo: vbicunque, omni loco quo: quomodocunque, omni modo quo, atque ita in cæteris. Ad hoc autē vt perfecta ſit ſententia illa, in qua ponitur relatiuum, vel explicitè vel implicitè, neceſſe eſt geminum poni verbum. Vnde hæ ſunt perfectæ orationes, Deus qui viuit internū, creauit nos in tempore, Deus qui vides imperfectū hominem, da veniam miſeris. Vtinam qui nobis hāc dedit vitam temporalem, donet ſimul & perpetuā. Quiſquis Deo ſeruit, bona referet, ſui laboris præmia. Sunt quoque eiuſdē cōditionis coniunctiones, cum, ſi, & ſi quæ aliæ ſint partes orationis huiuſmodi includentes, Vnde qui dicit, ſi veneris ad me, cùm veneris ad me, incompletam relinquit ſententiam.

Caput

CAPVT IIII.

De oratione perfecta non enuntiatiua.

DIuiditur deinde perfecta oratio in orationem enuntiatiuam & non enuntiatiuam. Oratio perfecta non enuntiatiua dicitur, quæ licet perfectũ ſenſum gignat in animo audientis, non tamen verũ aliquid, vel falſum ſignificat. Huiuſmodi ſunt omnes orationes, deprecatorię, vt, Miſerere noſtri, Deus omniũ. Omnes imperatiuæ, ſiue præceptiuę, aut prohibitiuę. Vt: Deũ time & mãdata eius obſerua. Diligite iuſtitiã omnes, qui habitatis terrã. Pręter vnũ Deũ aliũ ne adorate. Omnes itẽ exhortatoriæ vel cõſolatoriæ, vt, Viriliter agite, & ſuſtinete Dominũ. patiẽtes eſtote, donec adueniat retributor laborũ omniũ Deus. Fiunt autẽ hæ omnes cõmuniter per modũ imperatiuũ, qui modus nõ ſemper imperatiuè ſignificat, ſed aliquãdo deprecatiuè; aliquãdo exhortatiuè. Sunt quoq; imperfectæ orationes optatiuæ, vt, Vtinã ſaperent homines & intelligerent, ac nouiſsima prouiderẽt. O ſi mortis diẽ perpetuo antè oculos habeãt mortales. His quoq; adiungẽdæ ſunt orationes interrogatiuę, vt, Quid agitis cæci mortales, dũ pro terrena poſſeſsiuncula ęternã amittitis patriã? Similes ferè videntur illæ, quæ nõ tã interrogatiuè quã admiratiuè enuntiantur, vt. Quã malè ſibi cõſulunt adoleſcẽtes, qui florẽ adoleſcẽtię otio & vitiorũ illecebris perdũt. Tametſi enim forſitan videatur in huiuſmodi verũ eſſe aut falſum, nõ tamẽ hoc inuenitur in ipſis eiuſmodi orationibus, ſed in eo quòd tacitè ſolet ad huiuſmodi in mente reſponderi. Quòd ſi quis fortè contendat, huiuſmodi ex ſeipſis verum falſumve indicare, hic & illam ſuprapoſitã orationẽ interrogatoriã, orationẽ debebit enuntiatiuã admittere, quod parum veriſimile videtur. Huiuſmodi autem orationum omnium nullus eſt vſus Dialectico, qui totus in hoc eſt, vt quid verũ & quid falſum apprehendat. Communi autẽ vſui hominum & ſacris literis admodũ ſunt frequentes. Peculiariter quoque rhetoribus & poëtis, qui magis affectũ cõmouere ſtudent, ad quod huiuſmodi peculiarius conueniunt. In ſingulis aliquot exempla ex poëtis, in adoleſcentũ gratiam, vt ſimilia ex propoſitis exemplis diſcant in authoribus obſeruare,

„ Oratio perfecta nõ enuntiatiua.

ſeruare, aſsignabimus. Oratione deprecatoria apud Virgiliũ fortiſsimus Aeneas incenſis nauibus Iouem orat, dicens, Iuppiter omnipotens, da flammã euadere claſsi. Nunc pater, & tenues Teucrũm res eripe leto. Sic apud Didonẽ deprecãtur naufragio ſuperſtites Troiani, Parce pio generi, & ꝓpius res aſpice noſtras. Præceptiua oratiõe apud Comicum vtitur herus ad ſeruos, Vos iſthæc intro auferte, abite, adeſdum Soſia. Prohibitiua ſiue diſſuaſoria eſt oratio illa in Bucolicis Virgilianis. O formoſe puer nimiũ ne crede colori. Exhortatoriũ eſt illud Horatij, Omnibus adde modum, & huiuſmodi. Exhortatoria ſimul & conſolatoria oratio eſt, quam ſuis Troianis in naufragio loquebatur Aeneas: Durate (inquiẽs) & voſmet rebus ſeruate ſecundis. Optatiua oratio eſt, quam Aeneę præſentiam deſiderans Dido proloquitur dicens, Atque vtinam rex ipſe Noto compulſus eodẽ Afforet Aeneas. Item & illud Euandri priſtinam optantis fortitudinẽ, O mihi pręter itos referat ſi Iuppiter annos. Interrogatiua eſt illa Didonis ad Aeneæ ſocios: Quis genus Aeneadum, aut quis Troię neſciat vrbẽ? Itémque illud eiuſdem ad ipſum Aeneam, Quis te nate dea per tanta pericula caſus Inſequitur? Interdum verò interrogatiua oratio apud Poetas & vſum loquendi communem, indignationem ſignificat. Vt cùm Ilioneus apud Didonem querimoniam proponit de incenſione nauium, dicens, Quod genus hoc hominum, quæve hunc tam barbara morẽ Permittit patria? hoſpitio prohibemur arenæ? Sic apud Perſium malè frugi adoleſcentem pædagogus interrogando increpat, dicens, Non pudet ad morem diſcincti viuere nate? Auaros quoque ſacerdotes amara interrogationę ſic notat idem Satyricus, Dicite pontifices in templo quid facit aurũ? Interdum verò tantum humilem & ſupplicem querimoniã explicat, Veluti cùm apud Virgilium pro ſuo Aenea mater Venus Iouem omnipotentem lamentabili voce affatur, dicens, Quem das finem rex magne laborum. Videtur quoque adiungenda prædictis ſubiunctiua oratio, vt apud Virgiliũ,

Si datur Italiam ſocijs & rege recepto
Tendere, vt Italiam læti Latiumque petamus.

Caput

CAPVT V.

De oratione enuntiatiua.

HAe igitur orationes omnes (vt ſuprà dictum eſt) dialectico non conueniunt, ſed illa ſola, quæ indicatiua, vel enuntiatiuã dicitur, quã Ariſtoteles appellat enũtiationem, vel enuntiatiuã orationẽ. Cicero verò, quẽ hac in parte magis imitamur Latini, propoſitionẽ cenſuit appellãdam, alij pronuntiatum, alij axioma nominant aut proloquiũ. Omnium verò eſt vna ratio, quia per ipſam enuntiatur, proponitur, pronũtiatur, ſtatuitur, verum aut falſum. Definitur autem ab Ariſtotele his verbis:

Enuntiatiua oratio eſt, in qua eſt verum aut falſum. — *Oratio enumeratiua.*

Hoc eſt oratio perfecta, q̃ verũ aut falſum ſignificat. Non enim ſic verũ eſt in oratione, quaſi ipſa veritas aut falſitas ſit in ipſa vocali aut ſcripta oratiõe realiter. Veritas enim & falſitas in intellectu ſunt. Sed ideo in enuntiatione dicitur eſſe verum aut falſum: quia aliquid ipſa ſignificat verũ aut falſũ, vt (exẽpli gratia) hæ orationes, Deus viuit, Deus omnia condidit, Homo eſt mortalis, Cælum eſt incorruptibile, ſingulæ verum ſignificant. Iſtæ verò, Deus eſt malus, diabolus eſt omniũ rerum principium, homo eſt aſinus, ſingulæ falſum ſignificant. Vnde ex hac definitione elici poteſt diuiſio enũtiationis ſiue propoſitionis, in propoſitionẽ verã, & falſam. *** Propoſitio vera eſt, quando res ita ſe habet quomõ per ipſam ſignificatur. Vt hæc propoſitio, Homo eſt mortalis, vera eſt, quoniam ita res ſe habet vt ipſa ſignificat. Significat enim hominem eſſe mortalem, & ita verè res habet, probatque hoc ipſa experientia. — „Propoſitio vera. Propoſitio autem falſa eſt, quando res nõ ita ſe habet, vt per ipſam propoſitionẽ ſignificatur. Vt hæc eſt falſa, homo eſt brutum, quoniã ſignificat hominẽ eſſe brutalis naturæ & ſine intellectu. — „Falſa. Atqui res longè ſecus habet. Similiter hæc falſa eſt, Cicero fuit eximius poëta. Significat enim Ciceronẽ de numero fuiſſe inſignium poetarum. Non ita verò res habet. id quod illud ipſius manifeſtè carmen teſtatur, quod in huius rei teſtimonium citat Iuuenalis. O fortuna

Diuiſio alia. tunatam natam me conſule Romam. Amplius quoque di uidi poſſet enuntiatio in neceſſariam, impoſsibilem & cõtin gentem. Propoſitio neceſſaria eſt, quando res neceſſario ſic ſe habet, quomodo per ipſam ſignificatur, nec poteſt aliter ſe habere, vt Deus eſt, homo eſt animal rationale. Creatura im par eſt creatori. Propoſitio impoſsibilis eſt, quando res ita ſe habere nõ põt, quomodo per eam ſignificatur, vt homo eſt brutũ. Deus eſt impius. Propoſitio aũt contingens eſt, quãdo res per ipſam ſignificata poteſt ſic ſe habere, & item aliter ſe habere poteſt. Vt cùm dico, Petrus ſedet, Ioannes orat, Philippus diſputat. Propoſitio neceſſaria ſemper eſt vera. Propoſitio impoſsibilis ſemper falſa. Propoſitio cõtingens, nec ſemper vera, nec ſemper falſa, ſed interdum vera, interdum falſa. Generaliter verò enuntiationes dicuntur omnes illæ perfectæ orationes, quæ pro principali verbo habent verbũ indicatiui modi, cuiuſcunque tandem fuerit temporis. Omne enim verbum modi indicatiui, facit orationem veram aut falſam, quam ob cauſam, à Grãmaticis rectè modus ille vocatur indicatiuus, veri nimirum aut falſi. Vnde hæ omnes ſunt enũtiatiuæ orationes, Deus viuit in æternum, Deus viuebat ante mundum conditum. Deus hominem de luto formauit. Deus hominem rectum creauerat & ſine peccato. Deus vitam æternam, dabit ſe diligentibus. In omnibus quidem his, verum ſimiliter inuenitur. Veruntamen falſitas aut veritas propoſitionum illarum, quæ ſunt de futuro aut præterito, conſiderare debet ſecundum veritatem propoſitionum de præſenti, quas ſolent recentiores appellare propoſitiones de ineſſe, eò quòd per eas quaſi in actuali exiſtentia conſtituatur & proponatur quod in alijs fuiſſe aut fore dicitur. Videlicet vera eſt propoſitio de præterito, ſi propoſitio de præſenti ex ijſdẽ omnino extremis cõpoſita aliquando fuerit vera. Et vera eſt propoſitio de futuro, ſi propoſitio ei correſpondens de copula præſenti aliquando vera ſit futura. Exempli gratia, vera eſt iſta de præterito, Adam vixit in terris, quoniam aliquando hæc vera fuit, Adam viuit ſuper terram. Iſta quoque de futuro eſt vera, Antichriſtus erit, quoniam aliquando vera hæc erit de præſenti, Antichriſtus eſt. Illa autem de præterito

„ Neceſſaria.

Impoſsibilis.

„ Cõtingens.

rito

rito falſa eſt,cui reſpōdens propoſitio per præſens tēpus enū tiata,nunquā vera fuit. Et illa de futuro falſa dicitur, cuius, de præſenti nūquam erit vera. Vt hęc de pręterito, Antichriſtus ille peſsimus vixit,falſa eſt, quoniā nunquam verū fuit eum viuere: Et hęc de futuro, Meſsias naſcetur in mundo ad ſalutē humani generis,falſa eſt, quoniā nunquā verē licebit dicere in futuro tēpore, Meſsias naſcitur in mundo. Iā enim olim natus eſt in mundo de virgine,nō naſcitur amplius.

CAPVT VI.

De diuiſione propoſitionis in ſimplicem & coniunctā.

Ponuntur autem tres diuiſiones pręcipuæ enuntiationis: quarum prima hæc eſt,Propoſitionū alia eſt ſimplex ſiue categorica,alia coniuncta ſiue hypothetica. Propoſitio ſimplex ab Ariſtotele ſic definitur:

Definitio enuntiationis ſimplicis.

Simplex enuntiatio eſt, quæ aliquid de aliquo,vel aliquid ab aliquo enuntiat.

Hoc eſt,talis aliqua enuntiatio,in qua vnum aliquod prędicatum de vno aliquo ſubiecto enuntiatur,ſiue affirmatiuè ſiue negatiuè. Prępoſitio enim de, ſignificat affirmationem, ab verò negationē. Vt cùm dico, Deus eſt immortalis. Homo nō eſt immortalis,in vtraque ſimpliciter enūtiatur vnū prædicatū de vno ſubiecto: in priore ſiquidem,affirmatiuè,in poſteriore autem negatiuè. Appellatur autem hæc propoſitio ſimplex à poſterioribus, Græco nomine, κατηγορικὴ, id eſt,prędicatiua,videlicet quoniā in ea vnum prędicatū de vno ſubiecto prædicetur. ſoletq; clarius in hunc modū definiri,Propoſitio categorica eſt,quę habet ſubiectū prędicatū & copulam,tanquā pręcipuas partes ſui. In omni enim ꝑpoſitiōe ſimplici ſiue categorica duo ſunt termini,quorū alter dicitur ſubiectū vel terminus ſubiectus,alter ꝑdicatū vel terminus ꝑdicatus. Subiectū eſt,id de quo aliqd dicitur. Prędicatū eſt,quod dicitur de altero. Hoc eſt,terminus ille dicitur ſubiectū,qui ſubijcitur alteri, & de quo alter dicitur, ꝑdicatur ſiue enūtiatur. Ille aūt qui ſic alteri ſupraponitur, & qui de altero prædicatur,dicitur prędicatū. Vt in hac ꝑpoſitione, Hō eſt mortalis,ſubiectū eſt homo,prędicatū verò mortalis. Vnde

Quid ſubiectū & prędicatum.

manifeſtũ eſt ſubiectũ & prędicatũ dici adinuicẽ relatiuè,eo modo quo adinuicem referuntur pater & filius. Semper quoq; in categorica propoſitione eſſe debet verbalis copula. Quæ interdum quidẽ à prædicato expreſſè inuenitur diſtincta. Vt cùm dico,homo eſt animal. Deus eſt bonus, Angelus eſt incorruptibilis. Cuiuſmodi propoſitiones ſolent vocare recentiores de eſt tertio adiacente,eò quòd verbũ eſt, in illis ſit quaſi tertium adiacens, duobus terminis,quos adinuicem copulat. Interdum verò copula non diſtinguitur ſecundum vocalem expreſsionem, ab ipſo quod eſt prædicatum. Vt cùm dico, Deus viuit, Deus imperat, Homo peccat. Hic ſtudet, ille currit, & vniuerſaliter in omnibus propoſitionibus quorum prædicatum eſt verbum adiectiuum. Hic enim prædicatum & copula ſecundum vocalem expreſsionem nõ differunt, ſed in vno termino coincidunt. Attamen in explicatione inuenietur copula à prædicato diſtincta. Idem eſt enim, Deus viuit,quod Deus eſt viuens,vbi viuens eſt prædicatum, & eſt copula. De propoſitionibus quoque illis quas vocant recentiores de ſecundo adiacente, ſimile eſt iudiciũ. Vt in iſtis,Deus eſt,homo eſt. Hæ enim de eſt ſecundo adiacente appellantur, quoniam in ipſis verbum eſt vni tantum ſubiecto apponitur, nec aliud tertium eſt,eſt in eadem propoſitione cui connumeretur. Neque verò requiritur ad enuntiationem ſimplicem ſiue categoricam,quod ſubiectum & prædicatum ſint termini ſimplices & incomplexi. Hæc enim propoſitio; Deus pius iuſtus & longanimis oſtendit magnam erga reprobos patientiam: vna eſt ſimplex enuntiatiua oratio. Habet enim vnũ ſubiectum,totum hoc, Deus iuſtus,pius & longanimis,habet item prædicatum vnũ,nempe oſtendens magnam erga reprobos patientiam, & vnum iſtud prędicatum,de vno illo ſubiecto,mediante vna copula eſt, prædicatur. Eſt igitur vna ſimplex & categorica enuntiatio. Poſſunt tamen huiuſmodi enuntiationes appellari de extremis complexis aut de altero extremorum complexo. Vnde quædam ſunt propoſitiones categoricæ de vtroq; extremo ſimplici, vt Deus eſt verax, homo eſt mendax. Quædam de ſimplici ſubiecto tantum, vt Deus eſt verax in omnibus

omnibus verbis ſuis. Homo eſt mendax in verbis & factis. Quædam autem de ſimplici prædicato tantum, vt homo iuſtus ſaluatur, homo impius damnatur. De propoſitione autem coniuncta ſiue compoſita, quam communiter hypotheticam appellant, tametſi poſterius abſoluto tractatu ſimplicium bene tractandum ſit, paucis tamen etiam hoc in loco eius definitionem explicabimus. Sic itaque definitur ab Ariſtotele:

Propoſitio coniuncta eſt, quæ compoſita eſt ex enunciationibus ſimplicibus. Definitio ꝓpoſitionis cõiunctæ.

Hoc eſt enuntiatio aliqua totalis, quæ componitur ex duabus ſimplicibus enuntiationibus ad inuicem per aliquam certam cõiunctionem connexis. Vt cùm dico, ſi verax eſt Deus iuſtus ſaluabitur, tota hæc eſt vna oratio cõiuncta, quoniam plures habet ſimplices per coniunctionem, ſi, vnitas. Niſi enim vnitæ eſſent plures illæ ſimplices per aliquam cõiunctionem, non vna diceretur enuntiatio cõiuncta, ſed plures ſimplices. Vt cùm dico, Iuſtus ſaluabitur, Impius peribit, duæ ſunt ſimplices enuntiationes, non vna cõiuncta. Deus enim coniungens copula. Hæc paucis impræſentiarum de enuntiatione coniuncta ſufficiant. Ad ſimplicem autem quę modò eſt determinanda, redeamus.

CAPVT VII.

De ſecunda diuiſione enuntiationis.

SEcunda diuiſio principalis ipſius enuntiationis ſiue propoſitionis hæc eſt:

Propoſitionum alia eſt vniuerſalis, alia particularis, alia indefinita. Hanc diuiſionem Ariſtoteles in principio libri Priorum aſsignat, in præſenti autem loco tantum paucíſsimis indicat. Quæ tamen vt perfecta ſit & ſufficiens diuiſio, oportet vel ipſum diuiſum reſtringi ad ſolas propoſitiones de ſubiecto communi, vel quartum ſubaudiri membrum, propoſitionem ſingularem. Tria quoq; membra priora, loco ſuprà adducto idem Ariſtoteles ſic definit:

Propoſitio vniuerſalis eſt, quæ omni aut nulli ineſſe ſignificat. Quid ꝓpoſitio vniuerſa

lis, particularis & indefinita.

Propoſitio particularis eſt, quę alicui aut nō alicui aut non omni ineſſe ſignificat.

Propoſitio indefinita eſt, quæ ineſſe aut non ineſſe ſignificat, ſine ſigno vniuerſali aut particulari.

Quæ Ariſtotelis definitiones, per alias aliquātò notiores à poſterioribus declarātur: in hunc modū, Propoſitio vniuerſalis eſt, in qua ſubijcitur terminus cōmunis ſigno vniuerſali determinatus. Propoſitio particularis eſt, in qua ſubijcitur terminus cōmunis ſigno particulari determinatus. Propoſitio indefinita eſt, in qua ſubijcitur terminus communis ſine ſigno: ſubaudi vniuerſali aut particulari. Exempli gratia, hæ propoſitiones ſunt vniuerſales, Omnis homo eſt mortalis. Nullus homo in perpetuū viuet. Hæ ſunt particulares, Quidā homines ſunt iuſti. Quidā homines nō ſunt iuſti. Hæ ſunt indefinitæ, Homo eſt animal. Aſinus non eſt rationalis. Contrariorū eadē eſt diſciplina. Propoſitio autem ſingularis hoc modo ſolet definiri. Propoſitio ſingularis eſt, in qua ſubijcitur terminus ſingularis, vel terminus cōmunis ſumptus cum pronomine demonſtratiuo primitiuæ ſpeciei. Vt hæ ſunt ſingulares, Ioannes conuertit Aſiam. Paulus in occiſione gladij mortuus eſt. Hic homo dignus eſt morte. Vir ille dignus eſt præmio. Quæ autem ſint ſigna vniuerſalia aut particularia, ex auditu facilè quilibet dignoſcit. Signa enim illa, quę denotant terminū cui adduntur accipi & enuntiationem totā verificari pro omnibus ſuppoſitis termini illius ſine exceptione, dicuntur vniuerſalia, vt omnis, nullus. Cū enim dico, Omnis homo eſt mortalis, ſignifico prędicatum ſubiecto conuenire, non ſolùm pro vno aut altero ſuppoſito, ſed pro omnibus omnino, quæ ſub ipſo comprehenduntur. Ita cùm dico, Nullus homo eſt immortalis, indicatur ex virtute ſigni præpoſiti ſubiecto, prędicatū ab ipſo abnegari ſecundum omnia quæ ſub ipſo cōprehendūtur. Signa autem particularia ſunt, quę cū adduntur termino, nō indicant terminū, cui addūtur debere accipi, & propoſitionē ex eius parte verificari pro omnibus ſuppoſitis ipſius: ſed pro aliquo vel pro aliquibus. Vt

Propoſitio ſingularis.

cùm dico,

cùm dico, Quidam homines ſunt iuſti, ſignificatur iuſtitia cõuenire homini, non pro omnibus ſingularibus, ſed pro aliquibus. Ita cùm dico, Quidam homines non ſunt probi, prædicatum non ſignificatur abnegari ab homine ſecundum omnia ſuppoſita, ſed tantum ſecundum aliqua.

CAPVT VIII.

De ſignis vniuerſalibus & particularibus:

DE iſtis autẽ ſignis vniuerſalibus & particularibus notãdũ eſt, quod per ſe nihil ſignificant, ſed tãtũ aliqualiter dicũtur ſignificare, id eſt, vniuerſaliter vel particulariter, ſecũdum quod terminũ cui adduntur ſic, vel ſic faciunt accipi, & propoſitionẽ ſic, vel ſic verificari. Vt ſignũ omnis, per ſe quidem nec equum, nec hominem, nec angelum, nec aliquã rem ſignificat, ſi autem addideris ipſum termino cõmuni ſignificatiuo alicuius rei, illic ipſum videbis vniuerſaliter ſignificare, vt dicẽdo omnis homo. Atque ob hanc rem eiuſmodi dictiones non propriè terminorum merentur appellationem, ſed tantum ſigna nominantur. Aut ſi interdum termini appellentur, dicuntur termini tantum conſignificatiui, non abſolutè ſignificatiui. Solẽtque hac ratione excludi à definitione nominis, per particulam illam, vox ſignificatiua.

Quædam tamen inueniuntur ſigna vniuerſalia nõ purè ſigna conſignificatiua, ſed ſimul etiã alicuius rei ſignificatiua, quemadmodum in explicando patet. Vt nihil, nemo, nullus (cũ ſubſtantiuè accipitur) quiſquis, quicũque. Nihil enim valet, nullum ens, vel nulla res, vbi ſignũ vniuerſale vides cũ termino ſignificatiuo, nemo, id eſt, nullus homo; nullus ſubſtantiue, idem valet, quilibet ſubſtantiuatè, idem valet quod omnis homo, quiſquis, id eſt, omnis homo qui. Omnes igitur hæ propoſitiones vniuerſales ſunt, Nihil eſt creatũ à ſemetipſo. Nemo ſibi viuit. Nullus ſibi vitam dedit. Quiſquis vel quicunque Dei mandata obſeruauerit, vitam æternam habebit. Huiuſmodi ſolent vocare terminos miſtos, quòd ſimul in ſua ſignificatione includant terminũ conſignificatiuum & ſignificatiuum, quôdq; & aliquid ſignificent & aliqualiter. Prædictis videtur adnumerãda quedã aduerbia, vniuerſalia ſigna in ſua ſignificatione includẽtia. Vt ſemper vbique,

vbique,nunquã,nuſquã,omnino,nequaquam, & huiuſmodi. Semper enim valet,omni tẽpore:nunquã,nullo tẽpore.Vbique,omni loco:nuſquã,nullo loco:omnino,omni modo:nequaquã,nullo modo.Verũ inter hęc talis eſt differentia,quòd illa quæ includunt ſigna affirmatiua nõ faciunt per ſe enuntiationẽ ſimpliciter vniuerſalẽ, etiã ſi ponantur in principio totius propoſitionis.Vnde hæ propoſitiones, Vbique anima lia ſunt homines, Semper animalia ſunt homines, Omnino animalia ſunt homines, non videntur eſſe vniuerſales: cùm ſubiecta earum non determinentur aliquo ſigno vniuerſali. in prædictis enim enuntiationibus ſubiectum eſt,animalia, vbique autem vel ſemper licet præponatur ſubiecto,non dici tur tamen ipſum determinare, quoniam virtutem vniuerſalitatis ſuæ in ipſum non explicat.Manet enim virtus vniuerſalitatis intra ipſum aduerbium incluſa,ſolúmque in locũ & tempus quæ ſimul in aduerbijs includuntur cadit,nec protẽditur vſque ad ſubiectum,animalia.Tunc autẽ dicũtur ſubiectum enuntiationis determinari vniuerſali ſigno, quando virtus vniuerſalitatis eius ſuper ipſum cadit.Merè autem vniuerſales fient hæ prępoſitiones,ſi ita dixerimus,Vbiq; omnia animalia ſunt homines, Semper omnia animalia ſunt homines, Omnino omnia animalia ſunt homines. Secus tamẽ eſt de aduerbijs negatiuis,affirmatiuis iſtis correſpõdẽtibus, nunquã,nuſquã,nequaquã.Hæc enim cũ præponuntur ſubiecto,faciunt enuntiationem ſimpliciter vniuerſalem.vt, Nunquã homo potuit præualere Deo.Nuſquã impij effugiẽt Dei iudiciũ,Nequaquam impius miſericordiã obtinebit poſt mortem.Ratio autem diuerſitatis eſt, quoniam negatio incluſa vim vniuerſalitatis explicat,non ſolùm in terminum proximum in eodẽ aduerbio ſimul incluſum, ſed & in omnia quæ ſequũtur,iuxta vulgatũ dictum.Negatio totum negat quod ſequitur,& ſua virtute æquè in diſtantia atque in propinqua agit. Similiter dicendum eſt ſuo modo de aduerbijs huiuſmodi,quæ ſigna includunt particularia,vt aliquando,alicubi,aliqualiter,aliquatenus, aliquouſque, aut huiuſmodi ſi quæ ſint alia, quæ ex ſe non faciunt propoſitionem particularem,etiam ſi ponantur in principio. Vnde iſtæ:Aliquando

impij

impij pœnas luent. Alicubi homines nudi ambulāt. Aliquouſque mali tolerandi ſunt. non ſunt particulares enuntiationes, ſed indefinitæ: poſſúntque ſic fieri vniuerſales. Aliquando omnes impij pœnas luent, Alicubi omnes homines nudi ambulant, & cætera. Poſtremò notandũ eſt quædā ſigna vniuerſalia vel particularia accipi ſecundum æquiualentiā, vt cùm ex pluribus ſignis in ſe inuicem cadentibus, ſeque inuicem vel impedientibus vel confortantibus, vnius ſigni alterius ſimplicis qualitas conſurgit. Vt non aliquis, valet nullus: non nullus, valet quidam: non omnis, valet quidam nō: non nihil, valet aliquid: non aliquid, valet nihil: atq; ita in cæteris. De quibus ſignorum & propoſitionum æquipollentijs, dicetur poſterius.

CAPVT IX.

De propoſitione indefinita.

DE propoſitione autem indefinita videndum eſt quiſnā ſit vſus eius atq; ſignificatio, & cui cenſenda ſit æquiualere. Quidam eam computant cum particulari, iuxta communem illorum regulam quā in ſyllogiſmorum libro ſolent adducere. De indefinitis & particularibus idē eſt iudiciũ. Vnde has duas idē valere putant. Quidam homines ſunt probi, Homines ſunt probi. Cōtra verò ex vſu diſciplinarum & ſermocinalium & naturalium, & moralium, item & ſcripturarum ſanctarũ, videntur propoſitiones indefinitæ frequentius pro vniuerſalibus vſurpari. Vt cũ in grāmatica dicitur, Nomina in a deſinentia primæ inflexionis ſunt fœminini generis: In Dialectica, ſyllogiſmus tātũ tres habet terminos. Syllogiſm⁹ primæ figuræ non valet minore negatiua. In naturalibus, cũ dicitur: Materia non poteſt eſſe ſine omni forma, Anima rationalis eſt immortalis. In mathematicis quoq; diſciplinis cũ dicimus triāgulũ habere tres angulos, numerũ maiorē, includere minorē, aſtra eſſe inanimata: manifeſtum eſt hęc omnia ſic accipi & ſic intelligi, ac ſi vniuerſaliter proponerētur. Itē cũ in moralibus dicimus, pueros iā inde à teneris annis aſſuefaciendos eſſe virtuti, virtutē eſſe laudandā, vitiũ eſſe fugiendũ, liberalē probũ eſſe, prodigũ improbũ, aliáque huiuſmodi omnia ſic intelliguntur ac ſi vniuerſaliter pronũtiarētur. In

ſcripturis quoque,id eſt manifeſtum.Veluti cũ dicitur, Iuſtus ex fide viuit.Impius in impietate ſua morietur. Iuſtum amat Deus,impium odit.Puer centũ annorum morietur. Qui perſeuerauerit vſque in finem, hic ſaluus erit,& alia huiuſmodi infinita.Rarò enim vniuerſalibus vtitur ſcriptura enũtiationibus in ijs etiam quę ſecundũ vniuerſalitatem intelligũtur, ſed indefinitis regulariter vtitur vniuerſaliũ loco. Videntur itaque propoſitiones indefinitę, ex vſu & conſuetudine pro vniuerſalibus vſurpari,non tamen id eſſe videtur ex modo enuntiationis,cùm nullum habeant ſignum indicans vniuerſalitatem,ſed ex vſu tantum,vt dictum eſt. In materia autem contingenti(vt cùm dico,homo eſt iuſtus,homo non eſt iuſtus: homo ſaluabitur,homo non ſaluabitur) hic ſatis pro particularibus poſſunt accipi etiam ex conſuetudine.Quamuis non multum vti ſoleamus indefinitis enuntiationibus,in contingenti materia. Vulgatius enim in contingentibus particulare ſignum adijcimus,dicentes, Quidam homines ſunt iuſti,quidã non:quidam ſaluabuntur,quidam non,& cętera.

De propoſitione verò ſingulari,hoc in loco nihil occurrit dicendum peculiare. Quæ de termino ſingulari ſiue indiuiduo dicenda videntur, copioſè à nobis dicta ſunt in principio libri primi,quẽ de quinque prędicabilibus inſcripſimus. Quare his contenti,ad diſtinguendũ inter affirmationem & negationem procedamus.

CAPVT X.

De propoſitione affirmatiua & negatiua.

DIuiditur tertia diuiſione enuntiatio categorica in affirmatiuã & negatiuam, ſiue in affirmationẽ & negationem.Eas ſic definit Ariſtoteles:

Affirmatio. Affirmatio,eſt enũtiatio alicuius de aliquo.

Negatio. Negatio eſt enuntiatio alicuius ab aliquo.

Quarum definitionum hęc eſt ſententia, Enuntiatio affirmatiua eſt,in qua prędicatum de ſubiecto dicitur affirmatiuè,id eſt,ſecundum copulam nõ negatam aliqua negatione. Enuntiatio autem negatiua eſt,in qua prędicatũ negatur de ſubiecto,id eſt,de ſubiecto dicitur mediante copula negata

ſiue

ſiue aliqua negatione determinata. Dicitur autẽ copula nega ri, qñ alicuius negationis virtus in ipſam cadit. Exempli gratia, hęc enũtiatio, Homo eſt mortalis, affirmatio eſt ſiue enũtiatio affirmatiua: quoniã prædicatũ, mortalis, diciturde ſubiecto homo mediãte copula, eſt, nulla negatione determinata. Iſta autẽ, Homo nõ eſt mortalis, negatiua dicitur: quoniã prædicatum de ſubiecto dicitur, mediante copula iam negata. Operæpretiũ autẽ eſt, hoc in loco aduertere, quando negatio copulã neget, & quando non neget. Sciendũ igitur primũ: quod negatio nunquã poteſt agere, aut vim ſuam explicare in ea quæ præcedunt, ſed tantum in ſequentia. Vt cũ dico, Lapis nullũ animal eſt, ſubiectũ lapis, nõ negatur: quoniam præcedit negationem. Cùm verò ita dico, lapis eſt, non animal, neque ſubiectum lapis, neque copula eſt, negatur, ſed tantum animal prædicatum. Quæ proinde enuntiatio affirmatiua dicenda eſt, tametſi prædicatum videatur negari, eò quòd negationis virtus non ceciderit in verbalem copulam, ſecundum quam dicitur tota enuntiatio affirmatiua aut negatiua. Rurſum, negatio quotieſcunque clauditur intra partes alterius extremorum, ita vt ſit pars ſubiecti vel prædicati, virtutem ſuam tum non explicabit vltra extremum illud in quo concluditur. Vt cùm dico, Homo creatura nullius pretij, audet offendere creatorem omnium Dominũ, affirmatiua eſt enũtiatio. Nec obeſt negatio prępoſita copulæ, quoniam intra partes ſubiecti clauditur, ibique virtus eius conſtricta & coanguſtata deficit, neq; pertingit vſq; ad copulã, Totum enim ſubiectũ illius enũtiationis eſt, homo creatura nullius pretij. Ita cũ dico, Chriſtus qui nulli hominũ mali quicquã intulerat, paſſus eſt ab hominibus grauiſsima ſupplicia. Similiter & eadem ratione eſt affirmatiua enuntiatio. Item, Deus, qui non accipit perſonas, paratus eſt omnium miſereri.

Quando verò negatio nõ eſt pars alicuius extremi, tunc negat omne quod ſequitur. Tũc autẽ nõ eſt pars alterius extremorũ, quando in principio propoſitionis ponitur, aut ſic vt ipſam copulã immediatè determinet. Exemplum primi, vt cùm dico, Nullus impius eſt amicus Dei. Non viuit homo, qui poſsit cũ Deo contẽdere. Nullius hominis virtus Deo poteſt obſiſtere.

obſiſtere.Exemplum ſecundi, Deus non parcet impijs.Deus nunquã dereliquit electos.Lapis nullũ eſt animal. Notandum hic quoque de impedimẽto pluriũ negationũ,quãdo in eundẽ cadũt terminũ,quod negationẽ frequenter contingit impediri ab effectu ſuo,per aduẽtũ negationis alterius. Quoniã enim negatio eſt naturæ malignantis & deſtruentis(negat enim & deſtruit omne quod ſequitur)idcirco cũ duæ negationes cadũt ambæ in vnum terminum,neutra vllam vim in eundem terminum habet. Vnde dici ſolet iuxta communem regulam: Duæ negationes vnam faciunt affirmationẽ. Item,quod negationes in numero pari ſuper vnum terminũ cadentes,terminum illum intactum relinquunt.Si verò in numero impari,vtpote ſi negatio vna,tres,aut quinque,in vnũ terminum cadant , is demum ſentiet virtutem negationis. Exempli gratia,in hac oratione,Nullus homo non eſt mortalis , terminus homo,negatur à priori negatione, nullus: quoniam ſola in ipſum cadit.Terminus autem mortalis,non negatur, nec vniuerſaliter ponitur: quoniam duæ ſuper ipſum cadunt negationes, quæ ſe inuicem impediunt. Quod autem illic non teneatur, mortalis, vniuerſaliter, patet exponendo. Valet enim hanc, Omnis homo eſt mortalis:vbi manifeſtum eſt ipſum non accipi vniuerſaliter. Item in iſta, Nonnulli homines ſunt probi.neque ſubiectum, neque prędicatum negatur, quoniam ambæ negationes ſuper vtrunq; cadunt. Si verò tres cadant negationes in vnum terminum, ille negabitur. Vt in hac propoſitione , Nonnulli homines non ſunt praui,quæ hanc valet, Quidam homines non ſunt praui: vbi manifeſtum eſt, terminum praui,in quem tres ſimul cadebant negationes vniuerſaliter teneri atque negari. Duabus enim negationibus prioribus ſeinuicem impedientibus,tertia impedimẽto carẽs vim ſuã liberè exercet in terminũ cui additur, perinde ac ſi alia nulla præceſsiſſet negatio.

Quod ſi cui difficile videatur intelligere,quomodo duæ negationes nihil omnino efficiãt,vbi vnica efficiat plurimũ, conſideret analogiam hanc in rebus corporalibus.Cùm enim contigerit pro eadem re duos æquè fortes & robuſtos contendere, impediunt illi plerunque ſeinuicem, ita vt neuter

aſſequi

aſſequi poſsit,quod per ſe vterque poſſet,abſente alio. Si autem tertius ſuperuenerit,illis adinuicē contendentibus duobus,atque ſeinuicem impedientibus,facilè ille nullum patiēs impedimentum,faciet ſolus, quod ambo illi iuncti non poſſunt. Neque valet,ſi adducatur ſimilitudo de multis idem onus portantibus, quorum plures melius efficaciúsque rem agunt,quàm vnicus aut pauciores. Verū eſt enim hoc,vbi plures illi ſe inuicem adiuuant,non autem impediunt. Nam interdum commodius res per vnum,quàm per multos tranſigitur,quando multi illi inuicem ſe impediunt. Ita autē eſt in pluribus negationibus.

CAPVT XI.

Quomodo diſtinguantur prædictæ tres diuiſiones.

INter has autem tres enuntiationis præcipuas diuiſiones, talem ſolent aſsignare differentiam : vt prima dicatur ſumi ſecundum eius ſubſtantiam, ſecunda iuxta quantitatem, tertia ſecundū qualitatem. Quod enim propoſitio quælibet ſimplex ſiue categorica,aut coniuncta ſiue hypothetica dicatur,id ſumitur ex conſideratione partium ipſius: quæ procul dubio ad ſubſtantiam ſpectant,cū vnaquęque res ex ſuis partibus conſtet & ſubſiſtat. Nempe ſi præcipuę enuntiationis alicuius partes ſint,terminus ſubiectus & terminus prędicatus,per verbalē copulam vniti,ſimplex eſt propoſitio: ſi autē pręcipuæ ſint partes duæ ſimplices propoſitiones per coniunctionem vnitæ,coniuncta dicitur.Quod autē propoſitio quęlibet dicatur vniuerſalis,aut particularis, aut indefinita, ad quantitatem ſpectat, quoniā per ſigna vniuerſalia aut particularia declaratur,pro quantis vel quot ſuppoſitis fieri indicetur propoſitionis verificatio,an videlicet ꝓ omnibus, vel tantū pro aliquibus.Deniq;,affirmatio & negatio ad qualitatē ipſius ſpectant enūtiationis.Secūdū enim quod copula vario mō diſponitur,varius eſt enūtiādi modus ſecūdū affirmationē aut negationē. Hac quoq; cōſideratiōe triplex ſolet in hoc loco diſtingui quęſitiuū,quo de huiuſmodi diſtīctè interrogatur.Cū enim interrogare volumus de ꝓpoſitiōe aliqua nū ſit categorica aut hypothetica, vtimur q̄ſitiuo voca-

bulo,quæ interrogantes,quænam ſit hæc,aut illa propoſitio. Cùm autẽ ſcire voluerimus,nũ propoſitio vniuerſalis ſit aut particularis,interrogamus,quanta ſit. Deniq; ſcire volẽtes,an affirmatiua ſit ꝓpoſitio an negatiua,rogamus,qualis ſit ipſa.

CAPVT XII.

De oppoſitione generali.

HIs verò ita de propoſitione & varijs eius diuiſionibus ac ſpeciebus vtcunq; declaratis,poſsit ordo,vt ad propoſitionũ ſimpliciũ oppoſitiones trãſeamus. Iucunda enim pariter & vtilis erit huiuſmodi cõſideratio, vt cognoſcatur, quę propoſitio,cui,quomodo,& quouſque opponatur ſiue re pugnet,ſecundũ veritatẽ,aut ſecundum falſitatẽ,aut ſecundũ vtrunque ſimul: varias quoque oppoſitionum ſpecies abinuicẽ diſcernere, ſingularúmq; leges & naturas tenere. Pro quarum rerum faciliori & pleniori intellectu,præmittendæ ſunt duæ diuiſiones,aliæ propoſitionum,quarum prior hæc eſt,Propoſitionum quædam participãt vtroq; termino, quędam altero tantum,quędã verò neutro termino participant. Primi membri exemplum ſunt hæ duę propoſitiones. Omnis homo eſt animal,Nullus homo eſt animal. Secũdi,Omnis homo eſt animal,Nullus homo eſt aſinus. Tertij,Omnis homo eſt animal,Nulla arbor eſt brutũ. In illis autẽ ſolis poteſt inueniri oppoſitio,quæ vtroq; termino participant. Secunda diuiſio eſt,qua ſubdiuidũtur propoſitiones vtroq; termino participãtes,in hunc modũ,Propoſitionũ vtroq; termino participantiũ,quædã ſecundum eundem ordinẽ participant: aliæ verò ſecundũ aliũ,& inuerſum ordinem. Primi exemplũ ſunt hæ duæ,Omnis homo eſt animal,Nullus homo eſt animal,Secundi hæ, Omnis homo eſt animal,Nullũ animal eſt homo. In illis autẽ ſolis propriè inuenitur oppoſitio,quę vtroque termino ſecundũ eundẽ ordinẽ participãt. His præmiſsis quidnã ſit oppoſitio,& quot ſint eius ſpecies,declarabimus. Ex Ariſtotele itaq; hęc colligitur definitio oppoſitiõis.

Definitio oppoſitionis.

Contradictio ſiue oppoſitio eſt affirmatio & negatio oppoſitæ.

Cuius definitionis hic eſt ſenſus,Oppoſitio eſt repugnantia inter

tia inter duas propoſitiones, eiuſdem omnino ſubiecti & eiuſdem omnino prædicati, quarum altera eſt affirmatiua, altera negatiua. Vel ſic, Oppoſitio, id eſt, propoſitiones oppoſitæ, ſunt, propoſitio affirmatiua & propoſitio negatiua, eiuſdē ſubiecti & eiuſdē prędicati. Vt inter has, Omnis homo eſt bonus, Nullus hō eſt bonus, vera eſt oppoſitio. Sub hac autē definitione, nō continetur oppoſitio ſubalterna, quę eſt inter prępoſitiones eiuſdē qualitatis, & ſumitur tantum ſecundum diuerſam quantitatem: propter quod non meretur dici oppoſitio, niſi admodū impropriè. Clarius quoq; & generalius ſolet definiri oppoſitio hoc modo, Oppoſitio eſt repugnantia duarum propoſitionum, vtroq; termino participantium, ſecūdum eundem ordinem, vel in qualitate tantum, vel in quantitate tantum, vel in qualitate & quantitate ſimul. Quæ definitio etiā oppoſitionem ſubalternam intra ſe concludit. Sub primo definitionis membro cōtinentur oppoſitio contraria, & oppoſitio ſubcōtraria, quarū vtraque eſt inter propoſitiones ſolū qualitate differentes. Sub ſecundo membro eſt oppoſitio ſubalterna, quæ (vt iā dictum eſt) propoſitionū eſt ſola quātitate differentiū. Sub tertio eſt oppoſitio cōtradictoria, quæ eſt inter propoſitiones qualitate ſimul & quantitate repugnantes. Quę omnia in ſequentibus fient clariora, vbi ante oculos ſingularum oppoſitionum conſtituentur exempla.

Cōis definitio oppoſitiōis.

CAPVT XIII.

De ſpeciebus oppoſitionis.

ASſignat Ariſtoteles oppoſitioni, tres ſpecies, propoſitiones oppoſitas diuidens. in contrarias, ſubcontrarias, ſiue (vt ipſe eas appellat) nō cōtrarias, & cōtradictorias. Ex eo quoque ſingularū aſsignantur definitiones in hunc modum:

Cōtrarię

Contrariæ enuntiationes ſunt, ſi quid enuntietur vniuerſali vniuerſaliter ineſſe & non ineſſe. Subcontrariæ enuntiationes ſunt, ſi quid enuntietur vniuerſali particulariter ineſſe & nō ineſſe. Contradictoriæ ſunt affirmatio & negatio eiuſdem de eodem, quarum altera

Subcontrariæ.

Cōtradictoriæ.

ſignificat vniuerſaliter:altera verò non.

Quarum definitionum hic eſt ſenſus,Contrariæ ſunt,cùm aliquod idẽ prædicatũ de eodem ſubiecto termino cõmuni prędicatur,in altera vniuerſaliter & affirmatiuè,in altera vniuerſaliter & negatiuè.Subcontrariæ ſunt,cùm idem prędicatum de eodẽ ſubiecto aliquo termino cõmuni prędicatur, in altera particulariter & affirmatiuè, in altera particulariter & negatiuè. Cõtradictorię verò ſunt, cũ idem prædicatum de eodẽ ſubiecto termino cõmuni prædicatur,in altera vniuerſaliter & affirmatiuè,in altera autem particulariter et negatiuè.Vel in altera vniuerſaliter & negatiuè,ĩ altera particulariter & affirmatiuè.Multò verò clarior eſt modus poſteriorum,qui prędictas oppoſitionis ſpecies ita definiũt:Cõtrariæ ſunt,vniuerſalis affirmatiua & vniuerſalis negatiua, eiuſdẽ ſubiecti & eiuſdẽ prædicati.Subcontrariæ ſunt,particularis affirmatiua & particularis negatiua eiuſdẽ ſubiecti & eiuſdẽ prædicati.Cõtradictoriæ ſunt vniuerſalis affirmatiua & particularis negatiua:vel,vniuerſalis negatiua & particularis affirmatiua,eiuſdem ſubiecti & eiuſdem prædicati.Subalternas quoque ſimiliter definiũt in hũc modũ: Subalternæ ſunt vniuerſalis affirmatiua,& particularis affirmatiua, vel vniuerſalis negatiua & particularis negatiua,eiuſdẽ ſubiecti & eiuſdẽ prædicati. Nunc in ſingulis ante oculos cõſtituamus exẽpla.Iſtæ ſunt cõtrariæ,Omnis homo eſt iuſtus, Nullus homo eſt iuſtus.Ambæ enim ſunt vniuerſales, altera affirmatiua,altera negatiua, idẽ habentes ſubiectũ homo, & idẽ prædicatũ iuſtus.Hæ ſunt ſubcontrariæ,Quidã homo eſt iuſtus, Quidã hõ non eſt iuſtus.ambæ enim ſunt particulares: altera affirmatiua,altera negatiua.Iſtæ ſunt contradictorię, Omnis homo eſt iuſtus, Quidam homo non eſt iuſtus. Item & iſtæ,Nullus homo eſt iuſtus,Quidam homo eſt iuſtus.Illę nanque ſunt vniuerſalis affirmatiua & particularis negatiua, Hæ verò ſunt vniuerſalis negatiua & particularis affirmatiua,omnes eiuſdẽ ſubiecti & eiuſdẽ prædicati.Deniq; hę ſunt ſubalternę,Omnis homo eſt iuſtus,Quidam homo eſt iuſtus. Item & iſtæ,Nullus homo eſt iuſtus,Quidã homo non eſt iuſtus.Sunt enim duæ priores vniuerſalis affirmatiua,& particularis

cularis affirmatiua, alteræ vniuerſalis negatiua, & particularis negatiua, omnes eiuſdem ſubiecti; & eiuſdem prędicati. Quæ omnia in hac figurá ad oculum licet intueri.

Omnis homo eſt iuſtus. — CONTRARIAE — Nullus homo eſt iuſtus.

SVBALTERNAE — Contra- DIC toriæ — Contra- DIC toriæ — SVBALTERNAE

Quidam homo eſt iuſtus. — SVBCONTRARIAE — Quidam homo non eſt iuſtus.

CAPVT XIIII.

De conditionibus quibuſdam ad perfectam oppoſitionem requiſitis.

NOtandum veró eſt, quód definitiones ſpecierũ oppoſitionis iam poſitæ non penitus vniuerſales ſunt, & omnino

mnino ſufficientes,niſi inſuper ſingulis conditio vna addatur.Videlicet ad perfectam contrarietatẽ requiſita conditio hęc eſt,Vt nõ ſit in ꝓpoſitionibus aſsignatis aliqs terminus, quin vt minimũ in altera vniuerſaliter ponatur.Huius cõditionis defectu iſtæ nõ ſunt verè contrariæ, Omnis hõ eſt animal,omnis homo aliquod animal non eſt. Tota enim definitio contrariarum ſuprapoſita eis cõuenit:quoniã ſunt duæ propoſitiones:quarum altera eſt vniuerſalis affirmatiua,altera vniuerſalis negatiua,idem prorſus habẽtes ſubiectũ,idẽq; prędicatũ.Sed eſt in eis terminus animal, qui in neutra vniuerſaliter ponitur.Non enim in prima,vt manifeſtũ eſt: nec in ſecunda:quoniã negatio ei poſtponitur.Dictũ eſt autẽ ſupra negationem non habere vim niſi in ea, quæ ſequuntur. Quod aũt hæ nõ ſunt cõtrarię,patet,quoniã ſimulverę ſunt, quod eſt contra naturã contrariarum, vt poſterius declarabitur. De veritate iſtius,Omnis homo eſt animal,certiſsimũ eſt. De altera,Omnis homo aliquod animal non eſt, declaratur quod vera ſit.Omnis enim homo leo nõ eſt,igitur omnis homo aliquod animal nõ eſt.Eiuſdẽ cõditionis defectu,hęquoque non ſunt cõtrarię, Vniuſcuiuſque hominis altera manus eſt dextera, & Vniuſcuiuſque hominis altera manus non eſt dextera.Ambas enim cõſtat veras eſſe.De ſecunda patet quoniam vniuſcuiuſque hominis ſiniſtra manus non eſt dextera: igitur,vniuſcuiuſque hominis altera manus non eſt dextera. Si aũt verã velimus aſsignare contrarietatem, curandũ eſt, vt terminus ille qui in neutra poſitus eſt vniuerſaliter,vt minimum in altera ſic aſsignetur.Vnde hæ ſunt contrariæ, Omnis homo eſt animal,Omnis homo non eſt animal:vel, Omnis homo omne animal non eſt:vel,Omnis homo nullũ animal eſt,quæ tres ęquiualent.Itẽ hæ cõtrariantur,Vniuſcuiuſque hominis vtraque manus eſt dextera.Vniuſcuiuſq; hominis altera manus nõ eſt dextera.Vel ſic,Vniuſcuiuſque hominis altera manus eſt dextera,Vniuſcuiuſque hominis vtraque manus nõ eſt dextera. Pro ſubcontrarijs aũt quaſi oppoſita requiritur conditio,ne ſit aliquis terminus in vtraque vniuerſaliter poſitus.Id enim impediret ſubcontrarietatem. Cuius defectu iſtæ nõ ſunt ſubcõtrariæ, Quidã homo omne

animal

animal eſt, Quidã homo non eſt animal. Hic enim terminus animal, in vtraq; tenetur vniuerſaliter. Quod autẽ non ſunt ſubcontrariæ, patet: quia ambæ ſimul falſæ ſunt, quod eſt contra naturam ſubcontrariarum. Sic autẽ aſsignabuntur ſubcõtrariæ, Quidã homo eſt animal, Quidam homo non eſt animal. Vel ſic, Quidã homo omne animal eſt, Quidã homo aliquod animal non eſt, cautẽ ſic præponendo terminũ animal in ſecũda, ne vniuerſaliter accipiatur. Porrò in cõtradictorijs, vtrunque æquali vigilantia cauendum, videlicet vt nec in vtraque ſit idẽ terminus vniuerſaliter poſitus, nec ĩ vtraq; particulariter. Vtrunque enim contradictionẽ impedit: quoniã oportet in contradictorijs talem fieri propoſitionũ cõparationem, vt omnis terminus qui in priori poſitus eſt vniuerſaliter, in poſteriori ponatur non vniuerſaliter, & econtrario, omnis qui in priori particulariter, in poſteriori vniuerſaliter cõſtituatur. Huius defectu iſtæ non cõtradicunt, Omnis homo omne animal eſt, Quidã homo non eſt animal. in quibus terminus animal vtrobique vniuerſaliter ponitur. Neq; iſtę, Omnis homo eſt animal, Aliquis homo aliquod animal non eſt, in quibus terminus animal vtrobique particulariter ponitur. Duę priores ſunt ſimul falſę, poſteriores ambæ ſimul veræ: quod eſt cõtra naturã contradictoriarũ, quę non poſſunt eſſe ſimul verę, aut ſimul falſæ. In ſubalternis verò cautio eſt adhibenda, ne aliquis terminus vniuerſaliter ponatur in particulari, qui nõ itẽ vniuerſaliter ponatur in vniuerſali. Huius defectu iſtæ non ſunt ſubalternæ, Omnis hõ animal eſt, Quidã homo omne animal eſt. Animal enim in particulari tenetur vniuerſaliter, cũ in vniuerſali nõ vniuerſaliter poſitũ fuerit. Quod autẽ hæ non ſint ſubalternę, patet, quoniã ſecũdum legem ſubalternarũ, ad veritatem vniuerſalis ſequitur veritas particularis: & ad falſitatẽ particularis ſequitur falſitas vniuerſalis. Hic aũt nõ ita res habet. Iſta enim vniuerſalis, Omnis hõ eſt animal, vera eſt: illa autem particularis, Quidã homo omne animal eſt, falſa eſt. Vt igitur verę ſint ſubalternę, oportet ſignũ vniuerſale abijci in ſecunda, à termino animal, dicẽdo, Quidã homo animal eſt. Addunt recẽtiores, quidam ſingulis ſpeciebus oppoſitionum alias cautiões: ſed nos

impræſentiarum rudi iſta determinatione contenti abſcedimus, ne longè nimium ad inania progreſsi, in feces ſophiſticas forſitan incidamus.

CAPVT XV.

De legibus oppoſitionum.

COlliguntur quoque ex Ariſtotele certæ quædam leges ſingularum oppoſitionum, quibus indicatur, quomodo inter ſe propoſitiones oppoſitæ repugnent, vel ſecundũ veritatem tantum, vel ſecundum falſitatem tantum, vel ſecundum veritatem & falſitatem ſimul.

Lex contrariarũ.

Lex contrariarum: Impoſsibile eſt, contrarias eſſe ſimul veras, ſimul autem falſas eſſe, eſt poſsibile.

Hoc eſt, ſi cõtrariarum altera ſit vera, alterã oportet eſſe falſam: nõ autẽ ecõtrario, quoniã poſſunt duę cõtrarię dari ſimul falſæ. Exẽpli gratia, Si hęc ſit vera, Omnis hõ eſt iuſtus, eius cõtraria erit falſa, Nullus hõ eſt iuſtus. Secundũ veritatẽ enim hæ manifeſtiſsimè opponũtur, quẽadmodũ facilè percipit quiſquis aures cõſulit ſuas, mentémq; auditui accõmodat. Non autẽ cõſequitur, ſi hæc falſa ſit, Nullus hõ eſt iuſtus, ob hoc veram eſſe cõtrariã, Omnis homo eſt iuſtus Ambę enim falſitatẽ habẽt, & neutra veritatẽ. Vnde cõtrariæ propoſitiones opponũtur tantũ ſecundũ veritatẽ, in qua nunquã conuenire poſſunt, non autẽ ſecũdum falſitatem, in qua poſſunt.

Lex ſubcõtrariarum.

Lex ſubcontrariarum: Subcontrarias contingit ſimul eſſe veras, ſimul autem eſſe falſas non contingit.

Hoc eſt, propoſitionum ſubcontrariarũ, ſi altera ſit falſa, reliquam oportebit eſſe verã, quoniã ſimul ambæ falſæ eſſe non poſſunt. Non autem neceſſe eſt, ſi altera ſit vera, ob hoc alteram eſſe falſam, quoniam ambæ ſimul poſſunt eſſe veræ. Exempli gratia, Si iſta ſit falſa, Quidam homo non eſt animal, conſequitur alteram veram eſſe, Quidam homo eſt animal. Quamuis autem vera ſit hæc, Quidam homo eſt iuſtus, non tamen ob hoc oportebit alteram eſſe falſam, Quidã ho-

mo non

mo nõ eſt iuſtus. Ambæ enim veritatem ſimul habent. Vnde ſubcontrariȩ repugnant tantum ſecundum falſitatem, in qua non poſſunt conuenire: non autem ſecundũ veritatẽ, in qua poſſunt. Propter quod forſitã ſubcõtrariæ ſignãter ſunt nominatȩ, quaſi minus cõtrariȩ. Prior enim & potior videtur cõtrarietas ſecũdũ veritatẽ, quẽadmodũ veritas prior eſt falſitate, & prius ipſa cõſideratur. Vel ideo ſubcontrariȩ dictȩ ſunt, quia in falſitate cõtrariȩ, ſub alijs in veritate cõtrarijs poſitȩ.

Lex contradictoriarum: Contradictoriæ non poſſunt ſimul eſſe veræ, nec ſimul falſæ, ſed neceſſe eſt earum alteram eſſe veram, & alteram falſam. Lex contradictoriarum.

Hoc eſt, Contradictoriarum ſi altera ſit vera, alteram cõſequitur eſſe falſam: & ſi altera ſit falſa, conſequens eſt alteram eſſe veram. Exempli gratia, Si hæc vera eſt, Omnis homo eſt animal, rectè colligitur, iſtam eſſe falſam, Quidam homo non eſt animal. Rurſum ſi hæc ſit falſa, Quidam homo eſt leo, rectè infertur hanc eſſe veram, Nullus homo eſt leo. Pugnant enim omnibus modis contradictoriæ, & ſecundum veritatem & ſecundum falſitatem. Propter quod, oppoſitio inter iſtas eſt maxima: quæ appellatur contradictoria, eò quòd tam ſecundum veritatem quàm ſecundum falſitatem ambæ ſibi inuicem contradicant. Hanc legem participant etiam propoſitiones ſingulares illæ, quarum altera eſt affirmatiua altera negatiua, eiuſdem ſubiecti & eiuſdem prædicati. Vt Petrus viuit, Petrus nõ viuit. Non enim poſſunt iſtȩ ſimul eſſe veræ, aut ſimul eſſe falſæ. Propter quod merito cõtradictorijs adnumerantur. Adijciunt poſteriores legem pro ſubalternis, in hunc modum, Subalternarum ſi vniuerſalis ſit vera, particularem conſequitur eſſe veram, non autem econtrario. Et ſi particularis ſit falſa, conſequitur vniuerſalẽ eſſe falſam, non autem econtrario. Hoc eſt, Inter ſubalternas, ad veritatẽ vniuerſalis ſequitur veritas particularis, quã vocant ſubalternatã: non econtrario, veritas particularis infert veritatem vniuerſalis. At verò falſitas particularis infert falſitatem vniuerſalis, non econuerſo falſitas vniuerſalis fal- Lex ſubalternarũ

ſitatem particularis. Exempli gratia: ſi hæc eſt vera, Omnis homo eſt animal, euidenter infertur hanc quoque particularẽ eſſe veram, Quidam homo eſt animal. Non tamen econtrario conſequens eſt, ſi vera ſit hęc particularis, Quidam homo eſt iuſtus, ob hoc veram eſſe eius vniuerſalem ſubalternam, Omnis homo eſt iuſtus. Rurſum ſi falſa ſit hæc particularis, Quidam homo eſt brutum, ſtatim conſequitur, vniuerſalem quoque falſam eſſe, Omnis homo eſt brutum. Nec tamen viciſsim conſequitur, ſi falſa ſit hæc vniuerſalis, Omnis homo eſt iuſtus, falſam propterea eſſe particularem, Quidam homo eſt iuſtus. Hæc enim vera eſt, cũ illa ſit falſa. Vnde apparet, ſubalternas nullo modo repugnare, neque ſecundum veritatem, neque ſecundum falſitatem, multo verò minus ſecundũ vtrunq;. Paſsim enim inueniũtur ſimul veræ, aut ſimul falſæ.

CAPVT XVI.

*** *De diuerſa materia propoſitionum.*

QVoniam autem ſuprà diximus, contrarias interdum ſimul poſſe falſas inueniri, ſubcontrarias autem ſimul veras: ad cognoſcendũ, quæ illarũ poſsint aut non poſsint ſimul eſſe falſæ aut veræ, diſtinguitur triplex materia enuntiationũ, nempe naturalis, cõtingens, & remota. Per materiam autem totius enuntiationis, intelligimus ambo ſimul extrema, ſubiectum & prædicatum, & ſecũdũ habitudinem horum duorum adinuicem, ſumitur iſta diſtinctio materiæ.

Propoſitio illa dicitur eſſe de materia naturali, in qua ſubiecto prædicatũ conuenit eſſentialiter, velut minimũ neceſſariò. Vt cũ genus prędicatur de ſpecie, ſpecies de indiuiduo, differentia de ſpecie cõſtituta, aut propriũ de ſubiecto. Vt hę enuntiationes, Omnis homo eſt animal, Omnis homo eſt riſibilis, Omne animal eſt ſenſibile, ſunt ex materia naturali. De cõtingẽti autẽ materia eſſe dicitur propoſitio illa, in qua prędicatũ ſubiecto cõuenit cõtingẽter, ſic vt poſsit adeſſe & abeſſe. Huiuſmodi eſt prædicatio, accidẽtis de ſubiecto. Poſtremò, de remota materia dicitur eſſe illa propoſitio, cuius prędicatũ nõ poteſt verè affirmari de ſubiecto. Vt omnis homo eſt aſinus. Ratio autẽ horũ nominũ eſt ſatis manifeſta. In primis enim enuntiationibus, quia prædicatum ſe habet ad

bet ad ſubiectum naturaliter,hoc eſt,eſſentialiter vel neceſſa
riò , ideo de materia dicuntur eſſe naturali in ſecundis, quia
prædicatum ſe habet ad ſubiectum contingenter,de materia
dicuntur eſſe contingenti.In tertijs quia prędicatum nõ po-
teſt cũ ſubiecto conuenire,ſed abinuicẽ ſunt penitus remota
& diſparata,ideo merito de materia dicuntur eſſe remota ſi-
ue diſparata. His præmiſsis,nota quod ꝑpoſitiones cõtra
rię de materia naturali nõ poſſunt vnquã ſimul eſſe falſę.ſi-
militer nec in materia remota.In materia enim naturali ſem
per affirmatiua eſt vera,imò neceſſaria.In materia aũt remo
ta,ſemp negatiuã oportet eſſe verã.Neq; hic igitur neq; illic,
poſſunt ambę cõtrarię ſimul eſſe falſę.In materia aũt cõtin-
gẽti,inueniri poſſunt ambæ ſimul falſę.Vt,Omnis hõ eſt iu-
ſtus,Nullus hõ eſt iuſtꝰ,Omne animal volat , Nullũ animal
volat.Proportionabiliter dicẽdũ eſt de ſubcõtrarijs,quod in
naturali materia,aut remota ſimul nõ poſſunt inueniri verę:
quoniã ĩ naturali negatiua eſt impoſsibilis,& in remota affir
matiua,itẽ eſt impoſsibilis. In materia autẽ cõtingenti ſimul
poſſunt eſſe veræ.

CAPVT XVII.

De æquipollentijs propoſitionum.

POſt oppoſitiones enuntiationũ,conuenientiſsimũ vide-
tur ſtatim de earũ ęquipollẽtia tractatũ adiungere,quòd
æquipollentiarũ regulę cognitionẽ recentem præſupponant
oppoſitionũ,vt ſtatim patebit ex ipſo regularũ pro hac re cõ
ſtituẽdarũ tenore. Cõſideramus autẽ hic propoſitiones ęqui-
pollentes ſiue æquiualentes,nõ ex parte ipſorũ terminorum
ſubiecti aut prædicati, quomodo iſtas dicimus æquipollere,
Tullius dicit,Marcus loquitur:ſed ex parte ſignorũ vniuerſa
liũ aut particulariũ,affirmantium & negantium,certo modo
& ordine adinuicẽ diſpoſitorũ.Valẽtq; huius æquipollentiæ
notitia,ad obſcuriores ꝑpoſitiones alijs clarioribus elucidã-
das. Ponuntur autẽ æquipollentiarũ tres regulæ.Prima re
gula,Si alicui ſigno vniuerſali vel particulari prępanatur ne
gatio,ęquipollebit ſuo cõtradictorio.Secũda,Si alicui ſigno
vniuerſali poſtponatur negatio,æquipollebit ſuo contrario.
Tertia , Si alicui ſigno vniuerſali vel particulari præpona-
tur & poſtponatur negatio , æquipollebit ſuo ſubalterno.

Tres regulæ pro æquipollentijs.

Primæ

Primæ regulę hic eſt ſenſus, Si in aliqua propoſitione prę ponatur negatio alicui ſigno vniuerſali vel particulari, illa tota enuntiatio ſic prępoſitam habens negationem æquipol lebit cũ ea quę prioris ſine negatione erat cõtradictoria. Exẽ pli gratia, Omnis homo eſt iuſtus, antequam prĕmittatur negatio, habet hãc cõtradictoriã, Quidam homo non eſt iuſtus. Nunc itaq;, ſi libet adijce negationem priori ante ſignũ vniuerſale, dicendo, Non omnis homo eſt iuſtus. Si hanc quæris explicare per aliam clariorem æquiualentem, cape illam con tradictoriã prioris, Quidã homo non eſt iuſtus. Prorſus enim idẽ valent. Similiter iſta, Quidã homo eſt iuſtus, hãc habet cõ tradictoriã, Nullus homo eſt iuſtus. Si igitur præponas nega tionẽ priori, dicẽdo, Non quidã homo eſt iuſtus, huius ęquipollens eſt illa prioris cõtradictoria, Nullus homo eſt iuſtus. Oportet autẽ ſecundũ hanc regulam, negationẽ prĕponi toti propoſitioni. Secũda regula ſic eſt intelligenda, Si in aliqua propoſitione ſigno vniuerſali poſtponatur negatio, prę dicatũ negans, illa æquipollebit ei quæ prioris nondũ poſtpo ſita negatione fuerat contraria. Exempli gratia, Hæ contrariæ ſunt, Omnis homo eſt iuſtus, Nullus hõ eſt iuſtus. In prima ſi libet, poſtpone negationẽ, dicẽdo, Omnis homo nõ eſt iuſtus. Vis ſcire cui æquipolleat? Illi ſcilicet cõtrariæ prioris, Nullus homo eſt iuſtus. Ac rurſum, in hac poſtpone negatio nẽ dicendo, Nullus homo non eſt iuſtus. Vis ſcire modò cui æquipolleat? Illi nimirum prioris cõtrariæ, Omnis homo eſt iuſtus. Notandum autem eſt in hac regula non fieri ſermonem niſi de ſignis vniuerſalibus. In particularibus enim ſecundum poſtpoſitionem negationis, ſpecialis non ſumitur æquipollentia. Tertia regula ſic eſt intelligenda, Si alicui propoſitioni geminam adijcias negationem, alteram ante ſignum vniuerſale vel particulare, alteram poſt ipſum, illa æquipollentem habebit eam, quæ erat ſubalterna prioris, in qua nõdum adiecta erat gemina negatio. Vt iſtę ſunt ſubalternæ, Omnis homo eſt iuſtus, Quidã homo eſt iuſtus. Adde priori geminam negationem, hoc modo, Non omnis homo non eſt iuſtus. Vis ſcire cui æquipolleat? Illi videlicet, Quidã homo eſt iuſtus. Ita viciſſim hęc, Non quidam homo non eſt

non eſt iuſtus, æquipollentẽ habet illam primam, Omnis homo eſt iuſtus. Quanquam autem regulas iſtas iam expoſuimus de propoſitionibus ipſis, facilius tamen ſignis applicã tur, vt ipſa ſigna in ſe cõſiderantur. Quemadmodũ (exempli gratia) ſecundũ primam regulam, non omnis æquipollet, quidam non: quoniam, quidã non, contradictoriè opponitur ſigno omnis. Non quidã, æquipollet, nullus: quoniam quidam contradictoriè opponitur, ſigno nullus. Iuxta ſecundã regulam. Omnis non, æquipollet nullus: quoniã omnis, cui poſtponitur negatio, contrariatur ſigno nullus. Itẽ, nullus non, ſimili ratione, æquipollet, omnis. Iuxta tertiam regulam, non omnis non, æquipollet quidã. Adijcitur prædictis & alia regula, ordine quarta, ex duabus prioribus velut cõtexta. Si duo ſigna vniuerſalia negatiua ponãtur in eadẽ propoſitione, alterũ ex parte ſubiecti & alterũ ex parte prędicati, prius æquipollet ſuo cõtrario, iuxta ſecundã regulã, & poſterius ſuo cõtradictorio per primã. Exempli gratia. In iſta propoſitione, Nullus homo nullũ animal eſt, duo ponuntur ſigna negatiua, Nullus & nullũ: alterũ ex parte ſubiecti, nullus; alterũ ex parte prędicati, nullũ. Aſsignando ergo huius propoſitionis æquipollentem, pro primo ſigno ponendũ eſt ſignũ contrarium, omnis: pro ſecundo contradictoriũ, aliquod. Atque ita habetur æquipollens. Omnis homo aliquod animal eſt. Sic iſta, Nihil nihil eſt, ęquipollet huic, Quodlibet aliquid eſt. Iſta, Ex nihilo nihil fit, huic, Ex quolibet fit aliquid. Hęc autẽ, Nihil ex nihilo fit, huic æquipollet, Quodlibet fit ex aliquo. Iſta, Nemo nuſquã eſt, huic, Quilibet alicubi eſt. Nullus homo nũquã aberat, iſti, Quilibet homo aliquãdo aberat. Omittimus autẽ hoc in loco prolixiſsimas, & monſtris adſimiles enuntiationes in medium adferre, quòd omnia ferè, quæ in authoribus & vſu vulgato contingit occurrere, ad rem iſtam ſpectantia, his paucis abundè exiſtimamus comprehenſa.

CAPVT XVIII.

De conuerſione propoſitionum.

PRæter iam determinatas ſimplicium enuntiationũ proprietates, & oppoſitionẽ & æquipollentiã, eſt alia nunc ſuo ordine paucis explicanda, quę vulgato nomine appellatur conuerſio.

tur conuerſio. Quemadmodum enim propoſitionibus conuenit, adinuicē opponi vel æquipollere, ſic & cōuerti, ſiue verti ſecundū extremorū tranſmutationē: ita, vt ex ſubiecto fiat prædicatū, & ex prædicato ſubiectū. Eſt autē conuerſio huiuſmodi duplex, altera ſimplex, altera per accidēs. Cōuerſio ſimplex eſt, quādo de ſubiecto fit prędicatū, & de prædicato ſubiectū, manente eadē quātitate & qualitate propoſitionū. Hoc eſt, Tunc fit alicuius propoſitionis ſimplex conuerſio, quando ſubiectum mutatur in prædicatum, & econtrario, ſic vt nec quantitas mutetur, nec qualitas propoſitionis. Vt iſta enuntiatio, Nullus homo eſt animal, ſimplici conuerſione cōuertitur in iſtā, Nullū animal eſt homo. Quod enim in priori eſt ſubiectum, eſt prædicatum in poſteriori, & econtrario. Eſt inſuper eadem quātitas vtriuſque, quoniā ambæ ſunt vniuerſales: eadē quoque qualitas, quoniam ambæ ſunt negatiuæ, Sic iſta, Quidam homo eſt animal, ſimplici conuerſione in hanc conuertitur, Quoddā animal eſt homo. Vniuerſalis autē affirmatiua hoc modo nō poteſt rectè conuerti. Vt iſta, Omnis homo eſt animal, non rectè cōuertitur in iſtā, Omne animal eſt homo. In omni enim bona conuerſione oportet propoſitionē conuerſam inferre ipſam in quā vel per quā cōuertitur, quæ communiter appellatur conuertens. Manifeſtū eſt autem non valere hanc conſequētiam, Omnis homo eſt animal: igitur omne animal eſt homo: cùm antecedens ſit verū & neceſſarium, conſequens autē falſum & impoſsibile. Nō itē hac conuerſione poteſt conuerti particularis negatiua. Vt iſta, Quoddā animal nō eſt homo, nō rectè in iſtā vertitur, Quidam homo nō eſt animal. Non enim hæc ad illā cōſequitur. Relinquitur ergo, ſolam vniuerſalē negatiuā & particularē affirmatiuā cōuerti ſimpliciter. Altera eſt conuerſio per accidēs, quę ſic definitur, Cōuerſio per accidēs eſt, quādo de ſubiecto fit prædicatum, & de prędicato ſubiectū, manēte quidē eadē qualitate, ſed quātitate mutata. Vt quoties vniuerſalis propoſitio conuertitur in particularē: Vniuerſalis quidē affirmatiua, in particularem affirmatiuā: Vniuerſalis autem negatiua, in particularē negatiuam, vt iſta, Omnis homo eſt animal, rectè conuertitur in hāc, Aliquod animal eſt homo.

Simplex cōuerſio.

Conuerſio per accidens

Vbi

Vbi qualitas manet eadem,quia ambæ ſunt affirmatiuæ, ſed quantitas eſt diuerſa,quoniã altera eſt vniuerſalis,altera particularis.Itē iſta,Nullus homo eſt animal,rectè cõuertitur in hãc,Aliquod animal nõ eſt homo.Particularis autē,ſiue affirmatiua,ſiue negatiua,non poteſt ſic cõuerti,quoniã ex particulari nõ poteſt inferri vniuerſalis cõuertēs.Non enim ſequitur,Quidã homo eſt animal, igitur omne animal eſt homo.

Ratio autē harum nominationum, quare prior cõuerſio dicatur ſimplex,poſterior per accidēs,videtur ex hoc deſumpta quia in cõuerſione ſimplici cõuertēs infertur immediatè ex cõuerſa,nõ gratia alicuius illationis intermediæ. In cõuerſione autē per accidēs,cõuertēs ex cõuerſa nõ immediatè,ſed quaſi per mediũ alicuius,infertur.Exempli gratia,Iſta propoſitio,Omnis hõ eſt animal,nõ videtur immediatè ex ſe inferre hãc,Quoddã animal eſt hõ:ſed immediatius videtur inferre,iuxta ſubalternarũ legē,hanc ſuã ſubalternã,Quidã homo eſt animal,Et quia ad hanc,Quidã homo eſt animal,ſimplici cõuerſione ſequitur iſta,Quoddã animal eſt homo,hinc quaſi per mediũ,illa poſterior conuertēs ſequitur ad primã,quæ eſt conuerſa.Secundũ naturalem enim & immediatum ordinē argumentando ab alia ad aliam, ſic foret procedendum, Omnis homo eſt animal,igitur aliquis homo eſt animal: & ſi aliquis hõ eſt animal,igitur aliquod animal eſt homo.A primo ergo ad vltimũ valet illatio, Omnis homo eſt animal:igitur,quoddã animal eſt homo.Ita vniuerſalis negatiua nõ immediatè infert particularē cõuertētē,ſed immediatius infert vniuerſalē negatiuam,per quam conuertitur ſimpliciter. Ex iſta enim,Nullus homo eſt brutum, ſine medio infertur iſta, Nullũ brutũ eſt homo.ac deinde ex iſta infertur tertia,Aliquod brutũ non eſt homo.In cõuerſione autē ſimplici,nõ videtur inter cõuertētē & cõuerſam aliquod mediũ.Vnde iſta, Quidam homo eſt animal,ſine medio infert iſtã, Quoddam animal eſt homo:& iſta,Nullus homo eſt brutũ,hanc, Nullum brutum eſt homo.Ideo ſcilicet,iſta cõuerſio vniuerſalis negatiuæ in vniuerſalem negatiuam,& particularis affirmatiuæ in particularem affirmatiuã,dicitur ſimplex. Conuerſio autē vniuerſalis affirmatiuę in particularē affirmatiuam, & vniuer

& vniuerſalis negatiuæ in particularẽ negatiuam, dicitur cõuerſio per accidẽs. Prędictis quoque adijcitur tertius modus cõuerſionis, qui dicitur per contrapoſitionem, quæ ſic definitur: Conuerſio per contrapoſitionem eſt, quando de ſubiecto fit prædicatũ, & de prędicato ſubiectũ, ſeruata eadem qualitate & quãtitate, ſed mutatis terminis finitis in infinitos, & ecõtrario. Vt iſta, Omnis hõ eſt animal, hac conuerſione in iſtã cõuertitur, Omne nõ animal eſt nõ homo. Vbi manifeſtum eſt in vtraque eſſe eãdem quantitatem, cũ ſint ambæ vniuerſales: eandem quoque qualitatem, cùm ſint ambæ affirmatiuę: ſed in prima ſubiectum & prędicatũ ſunt termini finiti, in ſecunda ambo ſunt termini infiniti, nẽpe non homo & non animal. Hoc autẽ modo cõuertuntur propoſitiones, vniuerſalis affirmatiua & particularis negatiua. Dicitur autem iſta conuerſio per contrapoſitionem: eò quòd fiat ſecundum terminos oppoſitos, & contradictorios. Terminus enim infinitus, contrà opponitur & contradicit termino finito. Propriè tamen nõ meretur conuerſionis nomẽ, quoniã in conuerſione propriè dicta oportet eadẽ prorſus eſſe extrema, ordine conuerſo diſpoſita, vt ſubiectũ vnius ſit alterius prædicatũ, & ecõtrario, quod nõ eſt in prædicta cõuerſione. Extrema enim cõuerſa ſunt, duo termini finiti: extrema aũt conuertentis ſunt, termini infiniti. Et generaliter in omni conuerſione hoc diligenter obſeruandum eſt, vt totum ſubiectum vnius ſit prędicatum alterius, & totum prioris prędicatum alterius ſubiectum. Vnde ſi quis hanc velit cõuertere. Petrus videt Paulũ, non aſsignabit hanc pro conuertẽte, Paulus videt Petrum (Nõ enim hęc ad illam cõſequitur) ſed iſtã potius aſsignabit. Videns Paulum eſt Petrus. Item iſta, Petrus eſt in domo, non vertitur in hanc (domus eſt in Petro, ſed in iſtã, Exiſtens in domo eſt Petrus, Ita in alijs ſemper eſt diligenter ad extrema conſiderandum.

Conuerſio p contrapoſitionem.

☞

CAPVT XIX.

De propoſitionibus hypotheticis.

POſt abſolutum vtcũq; tractatũ de ſimplicibus enũtiationibus (ijs exceptis quę modales appellãtur, de quibus poſterius agetur) ratio ordinis videtur expoſcere, vt pauca

quædam

quædam de enuntiationibus compoſitis ſiue cõiunctis dicamus, quæ (vt ſuprà diximus) ex pluribus conſtant ſimplicibus enũtiationibus cõiunctionali aliqua particula adinuicẽ coniunctis, propter quod ab Ariſtotele appellãtur enuntiationes coniunctæ. Alij verò hypotheticas appellãt, id eſt, cõditionales, ſpeciei vocabulo ad genus trãſlato, cũ propoſitio hypothetica ſiue conditionalis, ſit ſpecies pręcipua propoſitionis coniunctæ. Diuiditur autẽ propoſitio coniuncta, in propoſitionem conditionalẽ, copulatiuã & diſiunctiuã. Quarum ſpecierũ diſtinctio ſumitur ex diſtinctione cõiunctionũ ſimplices enũtiationes connectentiũ, per quas & definiũtur hoc modo, Propoſitio conditionalis eſt illa, in qua coniunguntur duæ propoſitiones categoricæ per coniunctionẽ cõditionalẽ. Propoſitio copulatiua eſt, in qua cõiunguntur duæ categoricæ per coniunctionẽ copulatiuã. Propoſitio diſiũctiua eſt, in qua coniunguntur duæ categoricæ per coniunctionẽ aliquã diſiunctiuã. Vt hæc eſt conditionalis, Si pater eſt, filius eſt. Hæc eſt copulatiua, Deus eſt verax, & homo eſt mẽdax. Hæc eſt diſiunctiua, Iuſtus ſaluabitur, vel mendax eſt Deus. In ſingulis enim videntur duæ enũtiationes ſimplices, adinuicẽ cõiunctæ per coniunctionalẽ particulã. Quãtũ verò ad propoſitionẽ cõditionalẽ, ſpecialiter hoc notandũ eſt, nõ eſſe neceſſariũ vt ipſa explicitẽ duas habeat ſimplices enuntiationes, quæ ſigillatim ſumptæ per ſe ſint veræ enũtiationes, verũ aut falſum ſignificãtes: ſed ſufficit quod in cõditionali poſitæ orationes locũ obtineãt verarũ enuntiationũ, ſic vt tota oratio cõiuncta nõ aliud ſignificet, quã ſi duæ enũtiationes formaliter verum aut falſum ſignificantes, earũ loco eſſent ſuppoſitæ. Quod dicimus exemplo clarebit. Cũ dico, Si lapis eſſet homo, lapis eſſet animal: proculdubio tota hęc enũtiatio veritatẽ cõtinet, & enũtiatio verè eſt cõpoſita. Neutra tñ pars ꝑ ſe ſumpta, formaliter verũ aut falſum explicat. Cũ enim dico, Lapis eſſet homo, lapis eſſet animal (quoniã verbo non vtor indicatiui modi) verum aut falſum nõ indico. Attamen propter naturam & vim conditionalis coniunctionis, propoſitionum locum obtinent illic poſitæ, ſiuntque propoſitionum formalium velut vicariæ. Idem enim illa valet

Quid ꝓpoſitio cõditionalis copulatiua & diſiunctiua. ***

quod iſta, Si lapis eſt homo, lapis eſt animal. Non autem inuenitur hoc in copulatiuis aut diſiunctiuis enuntiationibus. Nam ſi dixeris, Deus eſſet bonus & homo eſſet malus, neque verum, neq; falſum tota indicat oratio. Ratio autē diuerſitatis eſt, ex natura diuerſa coniunctionū. Sciendū quoq; eſt propoſitiones iſtas coniunctas nō habere quātitatē, id eſt, nō dici vniuerſales vel particulares, indefinitas aut ſingulares. Sumitur enim quātitas ſecūdū rationē ſubiecti, quod ſic vel ſic id eſt, cū ſigno vniuerſali vel particulari, vel abſq; vtroq; ponitur. In his autē enuntiationibus, nō eſt cōſideratio ſubiecti aut prędicati. Qualitas autē, id eſt, affirmatio, & negatio vtiq; inuenitur in eis. Quę ſumitur nō ex affirmatione, vel negatione partiū, ſed tantū ex affirmatione vel negatione copulæ coniunctionalis. Ita enim ſe habet coniunctionalis copula in propoſitionibus iſtis cōpoſitis, quomodo ſe habet copula verbalis in ſimplicibus: & ita ſe habent in cōpoſitis duę propoſitiones ſimplices, quomodo in ſimplicibus extrema, ſubiectū & prędicatū. Vnde hic copula coniunctionalis habet rationē formæ, & duę ſimplices enūtiationes rationē materiæ, ſicut illic verbalis copula formę rationē obtinet, duo autē extrema rationē materiæ. Vnde queadmodū in ſimplicibus cōſiderata eſt affirmatio & negatio, nō ex parte ſubiecti aut prędicati, ſed ex parte verbalis copulæ, ſic in iſtis cōpoſitis ſumēda eſt affirmatio & negatio, non ex partibus, ſed ex cōiunctionali copula. Vnde iſta eſt negatiua enuntiatio, Non ſi animal eſt homo eſt, quoniam ſi coniunctio negatur, quamuis vtraq; pars maneat affirmatiua. In partes enim non agit illa negatio, ſed in totam ipſam enūtiationē, & immediatè in ipſam fertur cōiunctionem. Contra hęc eſt affirmatiua enūtiatio, Si animal non eſt, homo non eſt: cùm tamen vtraque pars ſit negatiua, eò quòd præcipua copula coniunctionalis, ſi, manſerit intacta. Ex eo autem quod iam dictum eſt, ſolam qualitatē in hypotheticis conſiderari, non etiā quātitatē, ſequitur & alterū, nimirū quòd ſola oppoſitio cōtradictoria in eis inueniatur, non autē contraria, ſubcontraria aut ſubalterna. Cùm enim iſtę tres oppoſitiones ſumantur ſecundum diuerſam quantitatem, manifeſtè conſequens ſit, vbi nō

eſt quan

eſt quãtitas,non illic taliũ oppoſitionũ aliquã reperiri poſſe: Cõtradictio verò,ex ſola poteſt qualitate inueniri,quẽadmodũ in propoſitionibus patet de ſubiecto ſingulari:quę ambæ cũ ſint eiuſdem quãtitatis, opponũtur tamẽ contradictoriè. Quòd ſiquis putet ex partiũ oppoſitione tali vel tali, ipſam quoq; totã hypotheticã ſic aut ſic opponi,errabit qui id aſſerere tẽtauerit. Iſta enim cõditionalis, Si omnis hõ eſt animal rationale,omnis homo eſt capax diſciplinæ,nõ eſt contraria huic,Si nullus hõ eſt animal rationale,nullus hõ eſt capax diſciplinę.Sunt enim ambę ſimul veræ.Iſta itẽ copulatiua, Aliquis homo eſt animal rationale, & aliquis homo eſt animal irrationale,nõ ſubcontrariatur huic,Aliquis homo nõ eſt animal rationale, & aliquis homo non eſt animal irrationale. Ambæ enim ſunt ſimul falſæ,quod eſt contra naturã ſubcontrariarum.Iſta quoque,Si dies eſt, non eſt nox,non eſt huius contradictoria, Si non eſt dies,eſt nox.Ambæ enim ſunt ſimul verę.Similiter de his diſiunctiuis dicendum,Vel dies eſt, vel nox eſt,vel non eſt dies,vel non eſt nox.

CAPVT XX.

De veritate aut falſitate propoſitionum hypotheticarum cognoſcenda.

QVomodo autem veritas vel falſitas harum enũtiationum cognoſci debeat,diligenter eſt notandum. Ad veritatem enim conditionalis affirmatiuę requiritur hoc tantum:vt altera rectè ſequatur ex altera, conſequens videlicet ex antecedente. Vt hæc eſt vera, Si homo eſt, animal eſt, quoniam poſterior illa rectè ex priori infertur.Non autem requiritur vllius partis veritas. Iſta enim, ſi lignum eſt homo,lignum eſt animal, vera eſt conditionalis,vtraque tamen eius pars euidentiſsimæ eſt falſitatis.Propter quod vulgo dici ſolet propoſitionẽ cõditionalem nihil ponere,id eſt, nullã partem vt verã aſtruere, ſed tantum ſequelam indicare vnius partis ex altera. Ad veritatẽ autem conditionalis negatiuæ ſatis eſt, non eſſe bonam illationem conſequentis ex antecedente. Vt iſta eſt vera,Non ſi leo animal eſt, leo eſt homo.Quæ ſic poteſt explicari, Non eſt conſequens ; ſi leo animal ſit, ipſum eſſe hominem. Vbi nota,in omni conditionali

tionali eſſe antecedens & conſequens. Antecedēs eſt illa propoſitio,ex qua ſignificatur alia inferri.Conſequens verò,illa quæ ſignificatur inferri ex altera.In conditionali illa eſt antecedens,quæ ſtatim poſt coniunctionem ponitur, ſiue præcedat,ſiue ſequatur. Vt cū dico,Si homo eſt, animal eſt,& iterum,animal eſt,ſi homo eſt,vtrobique homo eſt dicitur antecedens,altera conſequens. Sub conditionali autem propoſitione,ſolent comprehendi rationalis & cauſalis. Rationalis eſt, cuius partes cōiunguntur per coniunctionem rationalem,Vt iſta,homo eſt , ergo animal eſt.Pater eſt, igitur filius eſt.Cauſalis dicitur, in qua partes per coniunctionē cauſalem coniungūtur,vt,Quia ſol lucet,dies eſt.Ad veritatē autem rationalis amplius aliquid requiritur, quàm ad veritatē conditionalis.Nam præter bonā illationē antecedentis ex conſequente,requirit inſuper vtriuſque partis veritatem. Vt iſta eſt vera,Homo eſt,igitur animal eſt, quia bona eſt illatio,& vtraque pars eſt vera.Iſta aūt falſa eſt,Lignū eſt homo, igitur lignum eſt animal:quoniam licet bona ſit illatio,partes tamen falſę ſunt. Amplius verò ad veritatem cauſalis, dum proprijſsimè accipitur coniunctio, requiritur vltra bonam illationem & vtriuſque partis veritatem , quod veritas antecedentis ſit cauſa veritatis cōſequentis. Vnde iſta eſt falſa,Quia homo riſibilis eſt,ideo & diſciplinę capax eſt. Eſt tamē illatio bona alterius ex altera, & ambæ partes veræ ſunt, ſed quia antecedens non ponit cauſam veritatis conſequentis,ideo tota cauſalis veritate caret.Iſta autē eſt vera, Quia homo eſt rationalis,eſt & capax diſciplinæ ſiue beatitudinis. Hic enim antecedens explicat cauſam veritatis ipſius conſequentis. Ad veritatē autem propoſitionis copulatiuæ affirmatiuæ requiritur,vtrāque partem eſſe veram:falſa autē erit, ſi altera partiū fuerit falſa. Vt hęc eſt vera,Deus eſt bonus,& homo eſt malus.Similiter & iſta, Quidam homo eſt probus, & quidā homo non eſt probus, quoniā partes earum ambæ ſunt veræ.Iſta aūt eſt falſa,Homo eſt animal,& Deus nō eſt, quoniam altera pars eſt falſa.Itē & iſta, Homo non eſt animal,& Deus non eſt bonus,vbi vtraque pars eſt falſa. Vbi& hoc ſpecialiter notandum eſt,poſſe dari copulatiuam impoſſibilem

Quę rationalis,& quę cauſalis.

ſibilem,cuius ambę partes ſunt poſsibiles. Vt omnis copulatiua compoſita ex propoſitionibus contrariis aut contradictoriis contingentibus,cuiuſmodi eſt iſta,Omnis homo ſedet,& nullus homo ſedet, vel aliquis homo nō ſedet. Ambæ partes ſunt poſsibiles, tota tamen eſt impoſsibilis, Oportet autē ad poſsibilitatē totius copulatiuæ,non ſolum poſsibiles eſſe ambas:ſed etiā compoſſibiles,ita vt poſsint ambæ ſimul eſſe veræ. Ad veritatē autem copulatiuę negatiuę ſufficit,alterā partem non eſſe veram. Vt hæc eſt vera,Non homo eſt animal, & Deus eſt mendax. Quæ ſic explicatur,Non eſt verū ſimul, & hominē eſſe animal & Deū eſſe mendacem. Sub copulatiua autē propoſitione,ſolent conſtitui propoſitiones temporales & locales,item & illæ quę aduerbiū habent ſimilitudinis:quę omnes in propoſitiones copulatiuas vidētur reſolui. Vt iſta eſt tēporalis,Quando poſtulat homo, Deus exaudit. Iſta eſt localis,Vbi duo ſunt congregati in nomine Domini,illic ipſe eſt in eorum medio. Prior ſic reſoluitur in copulatiuā,Aliquando homo petit,& tunc Deus exaudit. Poſterior ſic,Alicubi duo ſunt congregati in nomine Domini: & illic ipſe adeſt in eorū medio. Iſta autē aduerbium habet ſimilitudinis,Sicut erga proximum ſe gerit homo, ita erga eum ſe geret Deus:ſicque reſoluitur,Homo aliquo modo ſe habet erga proximum ſuum, atque hoc modo ſe habebit Deus erga illum. De diſiunctiua autem propoſitione variè videntur loqui recentiores & antiqui. Ad veritatē diſiunctiuę putāt recentiores ſufficere ſi altera ſit vera, nec obeſſe ſi ambæ ſint verę. Vnde iſtam dicunt veram diſiunctiuam,Homo eſt animal,vel arbor eſt ſubſtantia. Secundum veteres autem,videntur diſiunctiuę veræ partes, altera veritatem continere, altera verò falſitatem:ita vt ſi pars altera ſit vera, ſit altera falſa,& econtrario. Vt iſta eſt propriè diſiunctiua vera, Aut dies eſt,aut nox eſt. Petrus eſt homo,vel Petrus nō eſt homo, eſt homo vel eſt brutū. Cui ſententię ſatis cōſonat appellatio nominis quo coniunctionem diſiunctiuā dicimus ab officio, ſcilicet diſiungendi partes ſecundum veritatem & falſitatē. Vnde iuxta hanc ſententiā,ad veritatem diſiunctiuæ requiritur alteram partem tantum eſſe veram,alterā autem falſam.

Ad falſitatem autem requiritur, vtranque partem falſam eſſe, aut vtranque partem veram. Atque hanc ſententiam facile videbit ex veterum animo eſſe, qui formulas argumētationum ab eis traditas, ſecundum huiuſmodi hypotheticas propoſitiones, diligenter, conſiderauerit, de quibus & poſterius in libro ſequenti tractabitur.

CAPVT XXI.

De propoſitionibus quæ modales vocantur.

*** Totum hunc de modalib⁹ tractatum ſine graui dāno lector feſtinus tranſilire poterit, ad finem vſque libri.

INueniuntur autem & aliæ quædam enuntiationes ſimplices, ratione certorū quorundā modorum peculiarem difficultatem habentes, quantum ad oppoſitiones & æquipollētias, quæ ſecundum regulas enuntiationū ſimpliciū ſuprapoſitas, non poſſunt examinari. Propter quod earum determinatio in hunc vſque locum, in extremam ſcilicet libri huius partem, conſulto eſt reſeruata. Sunt autem modi iſti peculiaris difficultatis authores quatuor, nempe poſsibile, cōtingēs, impoſsibile, & neceſſe. A quibus, modales dicuntur enūtiationes, quæ modorum illorū aliquem in ſe habent. Aſsignantur autem interdum aduerbialiter hoc modo, poſsibiliter, cōtingenter, impoſsibiliter, neceſſariò. Aliquādo nominaliter, hoc pacto: poſsibile, contingens, impoſsibile, neceſſarium, vel neceſſe. Ac rurſum, interdum ſeparatim ex altera parte cōſtituuntur, non intra partes dicti. Vt cùm dico, Hominem eſſe iuſtum, eſt poſsibile vel contingens. Interdū verò locātur intra partes ipſius dicti. Vt cùm dico, Hominē poſsibile eſt eſſe iuſtū. Hominem impoſsibile eſt volare. Hominem neceſſe eſt ſpirare. Dictum hic appellatur, aggregatum ex accuſatiuo & verbo infinitiui modi. In his aūt ponunt recentiores talē differentiam, vt eas quę modum habent aduerbialē vel nominalem intra partes dicti conſtitutum, vocent modales diuiſas: illas autem quæ partes dicti habent coniunctas, & modū ſeparatim poſitū, appellēt modales cōpoſitas. Exēpli gratia, Propoſitiones iſtas appellāt modales compoſitas, Hominem eſſe iuſtū eſt poſsibile, eſt cōtingēs, eſt impoſsibile, eſt neceſſàrium. neque refert ſi modi pręponantur, hoc modo, Poſsibile eſt hominem eſſe iuſtū. Atque in his modos ita ſolent explicare, vt poſsibile idem ſit, quod propoſitio poſsibilis. Impoſsibile

bile idem quod propoſitio impoſsibilis:neceſſe idē quod pro poſitio neceſſaria. Vnde huius propoſitionis, hominem eſſe iuſtum eſt poſsibile, ſenſum hunc aſsignant. Hæc enuntiatio eſt poſſibilis,homo eſt iuſtus. Diuiſę autem modales hę erūt, Hominem poſſibile eſt eſſe iuſtum, Hominē impoſsibile eſt volare. Similis ferè diſtinctio videtur ponēda,& inter eas quę de modo ſunt aduerbiali. Vt ſi inter ſubiectum & prędicatum ille diuidat,faciet diuiſam:ſi verò ab altera parte ſe teneat,ſubiectum verò & prędicatum ſimul coniungantur,cōpoſitam. Vt hę ſunt modales diuiſæ,Homo poſsibiliter eſt iuſtus. Homo impoſsibiliter eſt brutum. Homo neceſſario eſt animal. Iſtę verò compoſitæ, Poſsibiliter homo eſt iuſtus, Impoſsibiliter homo eſt brutum, neceſſario homo eſt animal.

Neque verò modicam eſſe arbitrantur hanc differentiam modalium compoſitarum à diuiſis,quoniam interdum compoſitā contingit eſſe falſam,diuiſa ex eiſdem terminis cōpoſita,exiſtente vera,& ecōtrario. Has enim diuiſas, Albū poſſibile eſt eſſe nigrum, Iuſtū poſsibile eſt eſſe iniuſtū, apparet eſſe veras. Significatur enim id,quod modò eſt album, poſſe aliquādo habere in ſe nigredinem,& nigrū denominari: itē, eū qui modò virtutē habet,poſſe illā perdere,ac vitioſum fieri. Atque ita dubio procul res ſe habet. Si autē coniūxeris partes,& modū ſeparatim cōſtituas,hoc mō, Poſsibile eſt album eſſe nigrū,poſsibile eſt iuſtū eſſe iniuſtū:aut vertendo, Albū eſſe nigrū eſt poſsibile. Iuſtum eſſe impiū eſt poſsibile,falſitas videtur his pronūtiatis ineſſe: quoniā hoc videtur ſignificari,quod poſsibile aliquādo ſit, vt albū ſit nigrū,aut iuſtus ſit impius,cùm ſint hæc impoſsibilia. Idem videtur dicendū de iſtis, Poſſibiliter albū eſt nigrū,& albū poſſibiliter eſt nigrū: Poſſibiliter iuſtus eſt impius, & iuſtus poſſibiliter eſt impius. Priores enim falſę videtur,poſteriores verę. Hāc aūt diſtinctionē modalis cōpoſitę & diuiſæ, alij veterū dictis pertinacius inhęrentes minimè approbant, prorſusque reijciunt, eò quòd nō videatur Ariſtoteles in hoc tractatu niſi de cōpoſitis modalibus facere ſermonē. Verùm hi poſteriorum diligētiam nimium mordaciter redarguētes, non omnino iuſtè id faciunt. Tametſi enim verum, Ariſtotelem hoc loco nō niſi

de modalium compoſitarum oppoſitionibus & ęquipollētijs ſpecialē facere tractatū, eò quòd modales diuiſæ per omnia ſubiaceāt legibus ſupra alijs ſimplicibus enūtiationibus aſsignatis, nō tamen ex hoc cōſequens eſt, fictitiā & vanā omnino eſſe diſtīctionē illā inter cōpoſitas & diuiſas modales. Imò verò quiſquis aures diligēter conſuluerit, & proprietates ſermonū exactius perpēderit, facilè percipiet inter cōpoſitas & diuiſas nōnihil ſecundū ſignificationē eſſe diſtantię, & verā eſſe alterā ſine altera aut falſam deprehēdet. Nō omnino igitur irridēdi vidētur, qui ſic modales ex modi varia cōſtitutiōe diſtingunt. Sed & hoc fatēdū eſt, in pręſenti tractatu de cōpoſitis pręcipuè fieri ſermonē. In his enim peculiaris latet difficultas, nō diuiſis, quę per omnia (vt iā dictū eſt) leges ſequuntur ſimpliciū enunciationum, quas de ineſſe ſolēt appellare. Quibus proinde ſuperſedentes, de compoſitis dicamus.

CAPVT XXII.

De æquipollentia modalium compoſitarum.

ET primū quidē de earum inter ſe æquipollentia ſiue cōſequentia, poſterius de oppoſitione, videndum. Eſt itaq; aduertendum, vnāquanq; modalē compoſitā quencunq; tādem habuerit modū quatuor modis poſſe efferri. Primò quidem, prorſus affirmatiuè, ita vt neq; ad verbum dicti neque ad modum ponatur negatio. Vt hominē eſſe iuſtum eſt poſsibile, eſt contingens, eſt impoſsibile, eſt neceſſarium. In omnibus enim his, nulla negatio, neque ad verbum dicti, neque ad modum ponitur. Secundò conſtituendo negationē ad verbū dicti, modo tamen non negato. Vt, hominem non eſſe iuſtū eſt poſsibile, eſt cōtingens, eſt impoſsibile, eſt neceſſariū. Tertiò, conſtituendo negationē ad modum tantum, non aūt ad verbum dicti, vt, hominē eſſe iuſtum nō eſt poſsibile, non eſt contingens, non eſt impoſsibile, non neceſſe. Quartò, conſtituendo negationē ſimul ad verbum dicti & modum. Vt, hominem nō eſſe iuſtum, non eſt poſsibile, atque ita deinceps.

Eſt autem harum propoſitionū talis habitudo adinuicē, vt omnis propoſitio de poſsibili aliquam habeat de cōtingēti cui omnino æquipolleat, & cum qua conuertatur ſecundū conſequentiam aliquam, item de impoſsibili, & aliquā de ne-

ceſſario:ac rurſum,quælibet propoſitio de impoſsibili,aliquã habeat æquipollentem de poſsibili, aliquam de contingenti, & aliquã de neceſſario,atque ita in reliquis. Fit aũt hęc ęqui pollentia propoſitionum diuerſos modos habentium, ſecun dum varias negationes aut affirmationes dicti ſiue modi. Atque hinc manifeſtũ eſt,quatuor cõplexiones conſurgere quatuor æquipollentium propoſitionũ. Pro quibus debitè aſsignandis ſolent poni quatuor regulæ,ſecundũ quarum vnam quãque vna inuenitur cõplexio quatuor propoſitionũ ęquipollentium. Prima regula hæc eſt,Cuicunque dicto affirmato attribuitur poſsibile,eidẽ attribuitur contingens,& ab eodem remouetur impoſsibile,& ab eius contradictorio remouetur neceſſe. Secunda regula,Cuicũque dicto negato attribuitur poſsibile,eidem attribuitur contingens, ab eodem remouetur impoſsibile,& ab eius contradictorio remouetur neceſſe. Tertia regula, A quocunque dicto affirmato remouetur poſsibile,ab eodem remouetur cõtingens,eidem attribuitur impoſsibile,& eius contradictorio attribuitur neceſſe. Quarta regula, A quocũq; dicto negato remouetur poſsibile, ab eodem remouetur cõtingens,eidem attribuitur impoſsibile,& eius contradictorio attribuitur neceſſe. Iuxta primam regulam,hæ ſunt æquipollentes,Ioannẽ ſedere eſt poſsibile,Ioannem ſedere eſt contingens, Ioannem ſedere non eſt impoſsibile,Ioannem non ſedere non eſt neceſſe. Iuxta ſecundã hę ęquipollent,Ioãnem non ſedere eſt poſſibile, Ioannem nõ ſedere eſt contingens,Ioannem nõ ſedere nõ eſt impoſsibile,Ioãnem ſedere non eſt neceſſe. Iuxta tertiã hæ ęquipollent,Ioãnem ſedere nõ eſt poſsibile,Ioannem ſedere non eſt contingens,Ioannem ſedere eſt impoſſibile,Ioannem nõ ſedere eſt neceſſe. Iuxta quartam aũt regulam ſic aſsignabis æquipollentes,Ioannẽ non ſedere nõ eſt poſsibile, Ioannem non ſedere nõ eſt cõtingens,Ioãnem non ſedere eſt impoſſibile,Ioannẽ ſedere eſt neceſſe. Ad quas regulas prõptius memoria tenendas,effictæ ſunt à tractatoribus huius negotij quatuor voces,ſingulę quatuor ſyllabas continentes,quæ per ſingularum ſyllabarum vocales literas indicant,quomodo ſecundum affirmationem vel negationem debeant diſpo

„ Quatuor regulę pro ęquipollẽtia modalium.

ni ſingulæ propoſitiones. Hę ſunt, Amabimus, Edentuli, Iliace, Purpurea. Pro quarũ vocum intellectu nota per primam ſyllabam vbique ſignificari propoſitionem de poſsibili, quæ ſic debet diſponi ſecundum affirmationem vel negationem, quomodo per ſuam vocalem ipſa indicat. Per ſecundã, ſignificatur propoſitio de contingẽti. Per tertiam, illa de impoſsibili: per quartã, illa de neceſſe. Vocalis autem a, ſignificat omnimodã affirmationẽ & dicti & modi: e, ſignificat negationem dicti tantum: i, modi tantum: v, negationem vtriuſque.

Exempli gratia, conſiderando dictionem illam, Amabimus, per hoc quod in duabus prioribus ponitur a, ſignificatur, duas priores de poſsibili & de cõtingenti debere aſsignari ſine omni negatione, tam dicti quàm modi. Per hoc autẽ quod in tertia ſyllaba ponitur vocalis i, ſignificatur, tertiam quę eſt de impoſsibili aſsignãdam eſſe cum negatione ſolius modi. Dum verò in quarta ponitur, v indicatur, illam de neceſſe reſiduam debere aſſumi cum duplici negatione, quemadmodũ ad oculum factũ vides in ſuprapoſitis exemplis primę regulę. Similiter conſiderandũ eſt in alijs tribus vocabulis, Edentuli, Iliace, & Purpurea, adhibita collatione regularũ & exemplorum ſuprapoſitorum. Poſſunt verò prædictæ quatuor regulæ in duas concludi. Quarũ prior hæc eſt, Si aliqua propoſitio ſit poſsibilis, eadẽ eſt contingens, eadem nõ eſt impoſsibilis, & eius cõtradictoriũ non eſt neceſſariũ. Secunda regula, Si aliqua propoſitio non eſt poſsibilis, eadẽ non eſt contingens, eadem eſt impoſſibilis, & eius contradictoriũ eſt neceſſarium. Sub prima regula continentur duę ſuperius aſsignatæ priores: ſub ſecunda, duę poſteriores.

Duæ regulæ ℞ æquipollentia modaliũ.

CAPVT XXIII.

De conditione quadam ad bonam æquipollentiam obſeruanda.

ET quidem pro aſsignatione ęquipollentium modalium de dicto ſingulari, cuiuſmodi iam poſitę ſunt, nihil ſupereſt difficultatis. In ijs verò quę ſunt de dicto cõmuni hoc peculiariter obſeruandum eſt, vt poſtrema ſemper ſit alterius quantitatis, quàm tres priores: vt ſi tres primæ aſsignẽtur de dicto particulariter ſumpto, quarta ſit de dicto ſumpto vni-

uerſa

uerſaliter:& ecõtrario, ſi tres primę ſint de dicto ſumpto vniuerſaliter, quarta erit de dicto ſumpto particulariter. Vt verbi gratia hæ ęquipollent, Aliquod animal eſſe hominem eſt poſsibile, Aliquod animal eſſe hominem eſt contingens. Aliquod animal eſſe hominem nõ eſt impoſsibile. Omne animal non eſſe hominem non eſt neceſſe. Similiter & hę æquipollent, Omne animal eſſe hominem eſt poſsibile, Omne animal eſſe hominem eſt contingens, Omne animal eſſe hominem non eſt impoſsibile, Aliquod animal non eſſe hominem non eſt neceſſe. Quod autem debeat neceſſariò fieri huiuſmodi mutatio quantitatis, manifeſtè demonſtratur, tũ ex ſuprapoſitis regulis, tum ex vi rationis cogentis. Ex regulis quidem ſuprapoſitis id patet. In ſingulis enim, quarto loco dicebatur, eius contradictorio attribuitur neceſſe, vel ab eius cõtradictorio remouetur neceſſe. In alijs aũt tribus prioribus locis, dicebatur eidem attribuitur vel ab eodẽ remouetur. Manifeſtum eſt autem, contradictorias de dicto communi debere eſſe diuerſas ſecundum quantitatẽ. Sunt enim vniuerſalis affirmatiua & particularis negatiua, vel vniuerſalis negatiua & particularis affirmatiua. Ex ratione autem cogente ita id monſtratur: quoniam niſi mutetur quantitas, poterit dari propoſitio de poſsibili vera, propoſitiõe de neceſſariò in eadem linea ſiue in eodem angulo exiſtente falſa. Quod licet nõ poſsit in quibuslibet propoſitionibus paſsim monſtrari, in duobus tamen caſibus clarè id mõſtratur. Primum quidem in iſtis, Aliquã perſonam in diuinis eſſe patrẽ eſt poſsibile, Aliquã perſonam in diuinis eſſe patrem eſt cõtingens, Aliquam perſonã in diuinis eſſe patrẽ nõ eſt impoſſibile, Aliquam perſonam in diuinis non eſſe patrem non eſt neceſſe. Hic manifeſtũ eſt tres priores eſſe veras. Quarta aũt falſitatem habet. Significat enim, hanc propoſitionem non eſſe neceſſariã aliqua perſona ĩ diuinis nõ eſt pater, quod falſum eſt. Omnino enim neceſſarium eſt, aliquam perſonã in diuinis non eſſe patrem. Neceſſe eſt enim, ſemper eſſe filium, item & ſpiritum ſanctum, quorũ neuter eſt pater, ſed ſunt diſtinctę perſonæ. Si autem mutato ſecũdũ quãtitatẽ dicto, ſic quartam aſsignaueris, Omnem perſonam in diuinis non eſſe,

patrem

patrem non eſt neceſſe,rectam habebis æquipollentiam. Eſt enim hæc vera,ſicut reliquæ. Econtrario,ſi omnes aſsignatæ fierent vniuerſales, hoc modo, Omnem perſonam in diuinis eſſe patrem eſt poſsibile,eſt contingens,non eſt impoſſibile:& omnem perſonam in diuinis non eſſe patrem nõ eſt neceſſe,tres primæ ſunt falſæ, ſola quarta vera eſt.Significat enim iſtam non eſſe propoſitionem neceſſariam.Omnis perſona in diuinis non eſt pater: quod proculdubio eſt verum. Adeò enim illa non eſt neceſſaria, vt etiam non ſit poſsibilis.Si autem quarta fuerit particularis,erit falſa ſicut reliquæ. Si enim dixeris, aliquam perſonam in diuinis non eſſe patrem non eſt neceſſe, falſitatem eloqueris: cum omnino ſit neceſſarium,aliquam perſonam non eſſe patrem,videlicet filium,vel ſpiritũ ſanctum. Præterea extra terminos huiuſmodi in diuinis declarari idẽ poterit,in his propoſitionibus,

Aliquod animal eſſe hominem eſt poſsibile.

Aliquod animal eſſe hominem eſt contingens,

Aliquod animal eſſe hominem non eſt impoſsibile,

Aliquod animal non eſſe hominem non eſt neceſſe: ſuppoſita opinione Ariſtotelis,falſa quidẽ illa,ſed in naturali ratione probabili,quod ab æterno fuiſſet mũdus ſine principio & fine,quodque ab ęterno fuiſſent ac in perpetuũ forent ſingulæ rerũ ſpecies, & quod neceſſariò fuiſſent ac forent omnes ſpecies vniuerſi.Secundũ hanc ſuppoſitionẽ tres primæ veritatẽ habent,quarta ſola falſitatem. Significat enim hanc propoſitionem,Aliquod animal non eſt homo,non eſſe neceſſariã,cũ verè ſit illa neceſſaria,ſecundum hanc ſuppoſitionẽ.Si enim neceſſe eſt equum eſſe & leonẽ,quæ nõ poſſunt eſſe homines,& neceſſariò ſunt animalia, neceſſe quoq; eſt aliquod animal nõ eſſe hominẽ.Econtrario,ſi omnes aſsignaueris vniuerſales, tres primæ erunt falſæ, quarta ſola vera.Hæ enim falſæ ſunt,iuxta prædictam ſuppoſitionẽ, Omne animal eſſe hominem eſt poſsibile.& contingens,nõ eſt impoſsibile. Iſta eſt vera,Omne animal non eſſe hominẽ non eſt neceſſe.Senſus enim iſtius eſt,Hæc non eſt neceſſaria,Omne animal non eſt homo,atque id verum eſt,Quomodo enim eſſet neceſſaria, quæ neque poſsibilis eſt?Si autem quartam aſsignaueris

vniuerſalem

vniuerſalē cū prioribus particularibus, omnes ſimul habebis veras: ſi quartam particularē cū primis vniuerſalibus, omnes ſimul habebis falſas, ſicque verè ęquipollētes habebis. Hoc autem vniuerſaliter notandum eſt in omnibus iſtis quatuor angulis, illā quæ ſimpliciſsima eſt, id eſt, illā quæ non habet modum negatum, in ſuo angulo, ſiue in ſu a linea cōſiderari vt præcipuā, vtpote quę ſit intellectu facilior: ceteræ verò ſecundū ęquipollentiā ad hanc conſiderātur. Vt in linea, Amabimus, propoſitio de poſsibili eſt pręcipua, itē in linea ſecunda, Edentuli. In tertia autem, Iliace, illa de impoſsibili pręcipua eſt. In quarta verò, illa de neceſſe. Poſsibile autē & cōtingens, capiuntur pro eodē. Ideo de vtriſque idē eſt iudiciū. Capitur enim hic contingens generaliter, pro omni eo quod ſic eſſe poteſt, etiā ſi non poſsit aliter ſe habere. Aliâs verò accipitur ſpecialiter, pro eo quod poteſt eſſe & non eſſe: quomodo non conuertitur cum poſsibili. Nam & neceſſaria poſsibilia ſunt, non autem contingentia, hoc ſanè modo.

CAPVT XXIIII.

De oppoſitionibus modalium.

DE modalibus diuiſis iam ſuprà diximus, eas per omnia ſequi legem propoſitionum ſimplicium, quas vocant de ineſſe. Sunt enim hæ contrariæ, Omnis homo neceſſariò ſpirat, Omnis homo impoſsibiliter ſpirat. Hæ ſubcontrariæ, Quidam homo poſsibiliter ſpirat, Quidam homo poſsibiliter non ſpirat. Hæ contradictoriæ, Omnis homo neceſſariò ſpirat, Quidam homo poſsibiliter non ſpirat. Item Omnis homo impoſsibiliter ſpirat, Quidam homo poſsibiliter ſpirat. Hæ ſubalternæ, Omnis homo neceſſariò ſpirat, Quidam homo poſsibiliter ſpirat, Omnis homo impoſsibiliter ſpirat, Quidam homo poſsibiliter non ſpirat. Nec eſt ſpeciale quid obſeruandum in huiuſmodi oppoſitionibus: niſi quod in contrarijs caueatur, ne modus ponatur vtrobique particularis: in ſubcontrarijs, ne vtrobique ponatur modus vniuerſalis: in contradictorijs, ne idem modus ſit vel vniuerſalis vel particularis in vtraque. In ſubalternis, ne ponatur modus vniuerſalis in particulari qui non fuerit poſitus in vniuerſali. Hæ enim non ſunt contrariæ, Omnis homo

homo poſsibiliter ſedet, Omnis homo poſsibiliter nõ ſedet: quoniã ſunt ambæ ſimul veræ. Hæ non ſunt ſubcontrariæ, Aliquis homo neceſſario ſedet, Aliquis homo neceſſario non ſedet. Ambę enim ſimul ſunt falſæ. Hæ non ſunt contradictoriæ, Omnis homo neceſſario ſedet, Aliquis hõ neceſſario non ſedet, quoniã ſunt ambæ ſimul falſæ. Neq; itẽ hæ contradicũt, Omnis homo poſsibiliter ſedet, Aliquis homo poſsibiliter nõ ſedet: quoniã ſunt ambę ſimul veræ. Nec hæ ſunt ſubalternę, Omnis homo poſsibiliter ſpirat, Aliquis homo neceſſario ſpirat. Eſt enim vniuerſalis vera, particulari exiſtẽte falſa. In primis duabus, eſt idem modus particularis, cũ deberet vt minimum in altera eſſe vniuerſalis. In ſecundis eſt idẽ modus vniuerſalis, cùm deberet vt minimum in altera eſſe particularis. In tertijs, eſt idem modus vniuerſalis, vel idem particularis, cũ deberet in altera eſſe vniuerſalis, & in altera particularis. In quartis eſt modus vniuerſalis in particulari, qui non eſt in vniuerſali. Et hæc quidem de modalium diuiſarũ oppoſitionibus obiter dicta ſufficiant. Quãtum verò ad cõpoſitas, quæ hic ex propoſito ſpeciali opera tractãtur, primũ eſt cognoſcendum, quæ lineæ, quibus, quomodo opponãtur. Sunt enim lineæ cõtrarię, illa quę ſignificatur per vocabulum effictum, Purpurea, cum illa quæ per Iliace. Subcontrariæ verò ſunt, Amabimus & Edentuli, Contradictoriæ, Purpurea & Edentuli: item, Iliace & Amabimus. Subalternæ autem, Purpurea & Amabimus: item Iliace & Edentuli. Vnde propoſitiones in Purpurea & Iliace adinuicem contrariantur: in Amabimus & edentuli ſubcontrariantur. In Purpurea & Edentuli, in Iliace item & Amabimus contradicunt. In Purpurea & amabimus, item in Iliace & Edentuli ſubalternantur adinuicem. Et quidem in ijs quæ ſunt de dicto ſingulari, ſpecialis nulla occurrit difficultas, niſi quod in ſuis lineis eo modo quo ſuprà dictum eſt conſtituantur. Omnes enim quæ in lineis ſic vel ſic oppoſitis inueniuntur, ſic aut ſic erunt oppoſitę. Verùm in ijs quæ ſunt de dicto cõmuni, eſt difficultas ſpecialis. Non enim indifferenter quælibet in lineis contrarijs poſitæ contrariantur, neque in ſubcontrarijs lineis quælibet indifferenter opponuntur ſubcontrariæ.

trariæ,neque in contradictorijs contradictoriæ:ſed in ſingulis magna cautio eſt adhibẽda,vt debita fiat oppoſitarũ aſsignatio. Pro cuius clariori intellectu notãdum eſt in ſingulis oppoſitionibus aliquẽ modũ præcipuũ vel modos plures præcipuos inueniri ſecundũ quos conſideretur primaria oppoſitio talis vel talis:& quæ tales modos præcipuos continent propoſitiones,vt primariò ſic vel ſic oppoſitæ veniunt conſiderandæ.Ceteræ verò in eiſdem lineis,ſecundũ comparationem ad has pręcipuas conſiderari debent. Videlicet in lineis contrarijs,Purpurea & Iliace,pręcipuus modus eſt neceſſe: ac proinde propoſitiones modũ illum continentes, vt pręcipuas inter contrarias oportet conſiderare.In lineis ſubcontrarijs Amabimus & Edentuli,propoſitiones de poſsibili ambę principaliter veniunt ſpectandæ.In lineis contradictorijs,altera de neceſſe & altera de poſsibili. In ſubalternis itẽ, de neceſſe altera & altera de poſsibili.Vt ergo ſciatur quarũlibet propoſitionum in Purpurea & Iliace recta cõtrarietas, pręcipuè oportet cõſiderare illas de modò neceſſe: quæ ſi inuentæ fuerint verè cõtrarię,& cęteræ æquipollẽtes cõtrarię erũt:finaliter,nec illę erunt contrariæ.Ita dicẽdũ de habentibus modũ poſsibile,quãtũ ad ſubcõtrarietatẽ,& ita in cęteris. Ad hoc autem vt propoſitiones de modo neceſſe in lineis contrarijs poſitæ, verè cõtrariẽtur,cautio eſt adhibẽda, vt dictum non ponatur in vtraque particulariter, ſed vt minimum in altera vniuerſaliter: quod ſi in vtraque, tãtò erit fortior contrarietas.Si verò in neutra ponatur, vniuerſaliter non ſolùm non erunt contrariæ, verũ etiam nullam participabunt oppoſitionis legem.Vt iſta in Purpurea,Omnem hominem ſpirare eſt neceſſe,cõtrariatur huic in Iliace,Omnem hominem non ſpirare eſt neceſſe.Imo & iſtæ contrariantur, Omnem hominem ſpirare eſt neceſſe, Aliquem hominem non ſpirare eſt neceſſe. Legem enim contrariarum iſtæ participant, quoniam ſimul falſæ inueniri poſſunt, ſimul veræ non poſſunt.Sed nõ ita propriè,nec ita fortiter contrariãtur, vt priores ambæ de dicto vniuerſali.Iſtæ verò non opponũtur contrariæ, Aliquem hominem ſpirare eſt neceſſe, Aliquẽ hominem nõ ſpirare eſt neceſſe,cùm dentur eiuſmodi ſimul

veræ,

veræ,vt(iuxta Ariſtotelis ſupradictã opinionem.) Aliquod animal eſſe hominem eſt neceſſe,Aliquod animal nõ eſſe hominem eſt neceſſe.Item illæ,Aliquam perſonã in diuinis eſſe patrẽ eſt neceſſe,Aliquam perſonã in diuinis nõ eſſe patrem eſt neceſſe. In cæteris autem propoſitionibus diſpoſitis in Purpurea & Iliace,nempe in ijs de poſſibili,cõtingenti & impoſsibili,non eſt hęc cautio obſeruanda, imò non licet in eis dictum vtrobique ſumi vniuerſaliter,ſed vt minimum in altera particulariter poni debet:& melius fuerit,ſi particulariter in vtraq;.Cuius ratio ex dictis manifeſta eſt. Si enim tres primę,de poſsibili,cõtingenti & impoſſibili,fuerint de dicto vtrobique vniuerſali,quartæ ergo de neceſſe erunt ambę de dicto particulari:eò quòd in quarta oporteat mutari quantitatem dicti, vt in præcedentibus declaratum eſt. Non ergo erunt illæ de neceſſe cõtrariæ,nec proinde reliquæ. Et ſi tres primæ tam in Purpurea quàm in Iliace fuerunt de dicto particulari,tanto erit oppoſitio contraria fortior : quoniam ſic ambæ de neceſſe erũt de dicto vniuerſali, in quibus diximus eſſe maximam contrarietatem.Ad hoc ergo vt propoſitiones de dicto cõmuni in Purpurea & Iliace verè contrarientur, primæ tres aſsignentur de dicto particulari, vltimæ duæ de dicto vniuerſali.& erit optima contrarietas. Si verò ordine conuerſo in vtraque linearum aſsignatæ fuerint tres primæ vniuerſales,& duæ vltimæ particulares, nõ habebitur cõtrarietas imò oppoſitio nulla erit. Ad hoc autẽ vt veræ ſint ſubcontrarię in Amabimus & Edẽtuli propoſitiones de poſſibili(quas diximus in oppoſitione iſta eſſe pręcipuè ſpectandas)cautio eſt adhibẽda,ne dictum teneatur in vtraque vniuerſaliter,ſed vt minimum in altera particulariter,& ſi in vtraque,melior erit ſubcontrarietas. Si verò in vtraque dictũ ponatur vniuerſaliter, non ſolùm non erunt ſubcontrariæ, ſed nullã omnino oppoſitionis legem participabunt. Vt hæ ſunt ſubcõtrariæ,Aliquem hominem ſedere eſt poſsibile,Aliquem hominem non ſedere eſt poſsibile.Item & iſtæ,Aliquẽ hominem ſedere eſt poſsibile,Omnem hominem non ſedere eſt poſsibile. Nam & hæ ſubcontrariarum legem participãt, quoniam ſimul verę eſſe poſſunt & ſunt, ſimul autem falſæ

eſſe

eſſe non poſſunt. Sed priores videntur melius opponi oppoſitione ſubcontraria, eò quòd in vtraque dictum particulariter teneatur. Hæ vero non ſunt ſubcontrariæ, Omnẽ hominem ſedere eſt poſsibile, Omnẽ hominem non ſedere eſt poſsibile: quoniam ſimiles duæ poſſunt inueniri ſimul falſæ, vt hæ, Omne animal eſſe hominem eſt poſsibile. Omne animal non eſſe hominem eſt poſsibile, iuxta ſupradictam opinionem Ariſtotelis. Item iſtæ, Omnem perſonam diuinam eſſe patrem eſt poſsibile, Omnem perſonam diuinã non eſſe patrem eſt poſsibile. Non ergo legẽ participant ſubcontrariarum. Sed neque contrariarum, quoniam ſimiles duæ dãtur ſimul veræ, nempe iſtæ, Omnẽ hominem ſedere eſt poſſibile, Omnem hominem non ſedere eſt poſsibile. Multò minus autem participabunt legem contradictoriarũ, quæ nec ſimul veræ, nec ſimul falſæ eſſe poſſunt. De ſubalternis verò nulla eſt apparentia. Nullã ergo legem participant. Ad hoc autem vt oppoſitiones de neceſſe & poſsibili verè contradicant in Purpurea & Edentuli, ſiue in Iliace & Amabimus, neceſſe eſt dictum nec in vtraque vniuerſaliter, nec in vtraque particulariter poni, ſed in altera vniuerſaliter, & in altera particulariter. vt, Omne animal eſſe hominem eſt neceſſe, in Purpurea, cõtradicit huic in Edentuli, Quoddam animal non eſſe hominem eſt poſsibile: & iſta in Iliace, Omne animal non eſſe hominem eſt neceſſe, contrariatur huic in Amabimus. Quoddam animal eſſe hominem eſt poſsibile. Si verò dictum teneatur in vtraque vniuerſaliter, vt in his, Omne animal non eſſe hominẽ eſt neceſſe, Omne animal eſſe hominem eſt poſsibile, non erunt contradictoriæ: cùm ſimul dentur falſæ. Et hæ in Purpurea & Edentuli ambæ de dicto particulari. Aliquod animal eſſe hominem eſt neceſſe, Aliquod animal non eſſe hominem eſt poſsibile. ſimiliter non contradicunt, tametſi in lineis cõtradictorijs, quoniam dantur ſimul veræ. Non dicimus tamen in hac cautione ſicut in prioribus diximus, eas quæ contra cautionem aſsignãtur, nullã omnino legem participare. Nam illæ quæ dictum habent in vtraque vniuerſaliter poſitum, legem contrariarum participant; eò quòd ſimul falſæ poſsint dari, non ſimul

veræ. Quæ autem ambæ ſunt de dicto particulari, legem par ticipant ſubcontrariarum: quoniam ſimul veræ eſſe poſſunt, non autem ſimul falſæ, id quod ex ſuprapoſitis exemplis facilè patebit conſideranti. Poſtremo, ad hoc vt propoſitiones de neceſſe & poſsibili aſsignatæ in Purpurea & Amabimus, itē in Iliace & Edentuli, veræ ſint ſubalternæ, cauendū eſt, ne dictum teneatur in illa de poſsibili vniuerſaliter, cùm in illa de neceſſe poſitum fuerit particulariter. Hæ enim nō ſunt ſubalternę, Aliquod animal eſſe hominem eſt neceſſe, Omne animal eſſe hominem eſt poſsibile. Poteſt enim prior dari vera, quæ eſt de modo vniuerſali, poſteriori exiſtēte falſa, quæ eſt de modo particulari: ſed iſtæ ſubalternantur, Omne animal eſſe hominem eſt neceſſe, Omne animal eſſe hominem eſt poſsibile: vel aliquod animal eſſe hominē eſt poſsibile. Vt ergo in omnibus angulis ſingulæ propoſitiones ſecundum angulorum oppoſitionem verè opponantur, & opponantur commodiſsimè: aſsignandæ ſunt in omnibus quatuor angulis vbique tres primæ de dicto particulari, & quarta vbique de dicto vniuerſali. Ita enim habebitur perfecta contrarietas, ſubcontrarietas, contradictio, & ſubalternatio, nec erit vlla querela. Propter quod, pro clariori omnium intelligentia, coram oculis ſubiectam figuram proponimus,

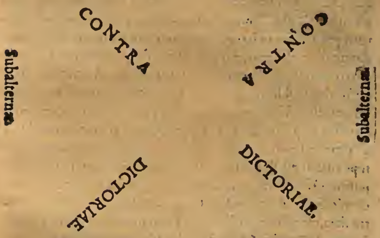
CONTRARIAE.

Purpurea.

Aliquod animal non eſſe hominem nõ eſt poſsibile.
Aliquod animal non eſſe hominem nõ eſt cõtingens
Aliquod animal non eſſe hominẽ eſt impoſsibile.
Omne animal eſſe hominem eſt neceſſe.

Iliace.

Aliqđ animal eſſe hominẽ nõ eſt poſsibile.
Aliquod animal eſſe hominẽ non eſt contingens.
Aliquod animal eſſe hominẽ eſt impoſsibile.
Omne animal nõ eſſe hominem eſt neceſſe.

Amabimus.

Aliquod animal eſſe hominem eſt poſsibile.
Aliquod animal eſſe hominẽ eſt contingens.
Aliquod animal eſſe hominẽ non eſt impoſsibile.
Omne animal non eſſe hominem nõ eſt neceſſe.

Edentuli.

Aliquod animal non eſſe homo eſt poſsibile.
Aliquod animal non eſſe hominẽ eſt contingens.
Aliquod animal nõ eſſe hominem nõ eſt impoſsibile.
Omne animal eſſe hominem non eſt neceſſe.

SVBCONTRARIAE.

CAPVT XXV.

De conuerſionibus modalium.

SVpereſt,ad plenā modalium determinationē paucis earū conuerſionē explicare. Et primū quidem,quātum ad modales diuiſas,per omnia fit conuerſio vt ſuprà dictum eſt, de ſimpliciū propoſitionū conuerſionibus. Vniuerſalis videlicet affirmatiua cōuertitur in particularem affirmatiuam,per accidens. Vt iſta, Omnis homo poſsibiliter eſt animal,conuertitur in hanc,aliquod animal poſsibiliter eſt homo. Vniuerſalis negatiua conuertitur ſimpliciter. Vt iſta,Omnis homo impoſsibiliter vel non poſsibiliter eſt leo,in hanc,Omnis leo impoſsibiliter vel non poſsibiliter eſt homo. Conuerſione quoque per accidens,conuertitur eadem in particularem negatiuam. Vt iſta,Omnis homo impoſsibiliter eſt leo,conuertitur per accidēs in hanc,aliquis leo impoſsibiliter eſt homo. Particularis affirmatiua conuertitur ſimpliciter. Vt iſta, Aliquis homo poſsibiliter eſt animal, in hanc, Aliquod animal poſsibiliter eſt homo. Hoc tantū cauendū eſt, vt modus vniuerſalis affirmatiuus in conuerſa poſitus, in conuertente mutetur in particularē, id eſt, vt pro neceſſario in conuerſa affirmatiua,ponatur poſsibiliter in cōuertente,eo modo quo ſuprà dictū eſt,ſignum vniuerſale affirmatiuum in conuerſa poſitum,nō debere poni in conuertente,ſed pro eo accipiendum eſſe ſignū particulare. Quod autem talis debeat mutatio fieri,manifeſtè probatur. Si enim non fiat dabitur conuerſa vera,cōuertente exiſtente falſa. Iſta enim eſt vera,Creans neceſſariò eſt deus. Significatur enim ipſum qui eſt creator,& creās eſſe neceſſariò deū,quod proculdubio ita eſt. Iſta tamē falſa eſt,Deus neceſſariò eſt creans:quoniā poteſt nō creare. Debet ergo illi priori pro cōuertente hæc aſsignari,deus poſſibiliter eſt creans. De modo autē impoſsibili,per omnia ſicut de ſigno vniuerſali negatiuo dicend ū eſt. Vnde ſicut ſignū vniuerſale negatiuū ſuprà diximus in conuerſione non debere mutari in ſignū particulare,ſed facit conuerſionē ſimplicē in propoſitione vniuerſali, in particulari nullā niſi per cōtrapoſitionē:ita impoſsibiliter nō opus eſt mutari in cōuerſione propoſitionis vniuerſalis: in particulari autē nullā facit conuer

cit conuerſionem niſi per contrapoſitionē. Non enim ſequitur, Aliquod animal impoſsibiliter eſt homo, igitur aliqs homo impoſsibiliter eſt animal. Sed per contrapoſitionē ſequitur, Aliquod animal impoſsibiliter eſt hō, ergo aliquid quod non eſt homo impoſsibiliter eſt non animal. Quantū verò ad modales cōpoſitas, non accipimus conuerſionem niſi ex parte dicti. Et quædā quidē conuerti poſſunt, quædā nō poſſunt. Illæ quæ habent modum neceſſe non negatum conuerti poſſunt ſecundū exigentiam dicti, vt iſta, Nullum hominem eſſe leonem eſt neceſſe, cōuertitur in hāc, Nullum leonē eſſe hominē eſt neceſſe. Item iſta, Aliquē hominē eſſe animal eſt neceſſe, in hanc, Aliquod animal eſſe hominem eſt neceſſe, idque conuerſione ſimplici. Iſta, Omnē hominē eſſe animal eſt neceſſe, in hanc conuertitur, Aliquod animal eſſe hominē eſt neceſſe. cōuerſione per accidens. Et vniuerſaliter, vbi modus eſt neceſſe non negatum, ſic dicitur propoſitio conuerti vel non conuerti, quomodo eius dictum conuertitur aut nō conuertitur. Vnde iſta, Aliquod animal nō eſſe hominem eſt neceſſe, conuerti non poteſt niſi per contrapoſitionem in hanc, Aliquid quod eſt non homo, non eſſe non animal eſt neceſſe. Similiter dicendum eſt de modo poſsibili non negato, quod ſecundum rationem dicti conuertatur aut non conuertatur propoſitio, in qua ille poſitus fuerit. Propoſitiones autē de impoſsibili affirmato aut de poſsibili negato, non poſſunt vniuerſaliter conuerti ſecundū cōuerſionem dicti. Exempli gratia, Hæc propoſitio, Omne animal eſſe hominē eſt impoſsibile. non poteſt conuerti in hāc per accidēs, Aliquam hominē eſſe animal eſt impoſsibile, cū prima ſit vera (iuxta ſuppoſitionem frequenter factā) & poſterior falſa. Neque iſta, Nullū hominē eſſe animal eſt impoſsibile, rectè conuertitur in hanc, Aliquod animal non eſſe hominē eſt impoſsibile, cū prior ſit vera & poſterior falſa. Veruntamen in cōuerſione ſimplici poterit ſumi conuerſio ex parte dicti. Vt iſta, Nullū hominē eſſe animal eſt impoſsibile, rectè cōuertitur in hanc, Nullū animal eſſe hominē eſt impoſsibile. Item iſta, Aliquē hominem eſſe leonē eſt impoſsibile, rectè in hāc conuertitur, Aliquem leonem eſſe hominem eſt impoſsibile.

Similiter valet in conuerſione per contrapoſitionum, Omnem hominem eſſe leonem eſt impoſsibile: igitur omnem non leonem eſſe non hominem eſt impoſsibile. Aliquem hominem non eſſe animal eſt impoſsibile, ergo aliquod non animal non eſſe nō hominem eſt impoſsibile. In ſola ergo conuerſione per accidens impoſsibile affirmatum & poſsibile negatum (hæc enim æquipollent) non patiuntur ex parte dicti conuerſionem. Ordine tamē contrario propoſitio de impoſsibili, quæ dictum habet particulare, per accidens conuerti poteſt in eam, quę dictum habet vniuerſale. Vt iſta, valebit conuerſio, Aliquod animal eſſe lapidem eſt impoſsibile, ergo, Omnem lapidem eſſe animal eſt impoſsibile. Item iſta, Aliquem hominem non eſſe animal eſt impoſsibile, ergo, Nullum animal eſſe hominem eſt impoſsibile. Verùm hæc cuiquam fortaſſe futilia & ſuperuacanea videbuntur. Qui tamen penitus ea inſpexerit ac diligenter ea meditatus fuerit, videbit admirabilem profectò horum modorū virtutem, meritoque hanc talem vel cohærentiam vel differentiam modorū admirabitur. Neque ſophiſtica prorſus & inanis horum modorum conſideratio exiſtimanda eſt, neque omnino ſuperuacanea, quę ad cognoſcendū occultas modorum horum vires adhibetur inueſtigatio. Nunquā enim veteres illi Philoſophi ingenio acerrimo præditi tantam rebus iſtis perueſtigandis & pertractandis impendiſſent operam, ſi vel nihil vel minimum vtilitatis exiſtimaſſent in eis contineri.

DEO ſemper & vbique GLORIA.

LIBRI QVARTI Conſiderationis Dialecticæ, qui inſcribitur de Syllogiſmo,

PRAEFATIO.

PRæcipuus Dialecticæ finis eſt, de vnaquaque re propoſita poſſe diſputando veritatem inquirere, falſitatem refutare. Hactenus autem non niſi de ſimplicibus vocibus, aut enuntiationibus, item ſimplicibus tractatus vllus eſt habitus, quib[9] illud quod eſt præcipuum Dialecticæ officium præſtari nequit. Non enim quæſtionis dubiæ veritas poterit inueniri, donec tantum conſiderationis ſimplicium vocum aut ſimplicium enũtiationum intendit animus. Verùm vbi enuntiationem cœperit enuntiationi ſecundum debitum ordinem & modum componere, aliámque ex alia connectendo colligere hoc pacto ex dubijs rebus, quid verum, quid falſum, poterit diiudicari. Nunc itaque poſt ſimplicium vocum & enuntiationum determinationem figuraliter abſolutam, reſtat argumentationum formas deliniare, modóſque deſcribere, quibus commodè alterum infeſatur ex altero. Sunt autem argumentationis formæ ſiue ſpecies quatuor numero, ſyllogiſmus, inductio, enthymema, & exemplum: de quibus hoc libro erit tractandum: præcipuè tamen & omnium maximè de ſyllogiſmo, quæ eſt omnium ſpecierum argumentationis præcipua & prǣſtantiſſima: ad quam & cæterę quodammodo, vt ſolent imperfectiora ad perfecta, reducuntur. Et de his igitur ſuo loco poſterius dicendum, prius tamen tota ſyllogiſmorum vis, & omnes ſecundum formam ſyllogiſticam concludendi rationes explicandæ.

CAPVT I.

De ſyllogiſmorum principijs materialibus.

PRincipio autem de ſyllogiſmorum materia dicendum, ac deinde quid ſyllogiſmus, & quotuplex, & quot figuris

ac modis fiat,conſtituendum. Eſt autem materia ſyllogiſmorum,ſimplices enunciationes & termini:illa quidem propinquior, hæc autem remotior. Ex ſimplicibus nanque enuntiationibus, tanquam ex partibus ſuis immediatis, componitur ſyllogiſmus:ex terminis autem,tanquã ex partibus remotioribus, cùm ipſæ enuntiationes ſimplices ex terminis, tanquam partibus præcipuis & materia proxima componãtur. Terminum ita definit Ariſtoteles:

Definitio termini.

Terminus eſt,in quem reſoluitur propoſitio vt prædicatum,vel de quo prædicatur.

Hoc eſt, terminus eſt alterum extremum propoſitionis, vtpote vel ſubiectum vel prædicatum, ex quo tanquam ex parte prǫpoſitio ipſa componitur. Vt cùm dico, Homo eſt animal, duo huius propoſitionis termini ſunt, homo & animal, atque in ipſos propoſitio illa reſoluitur. Dicitur enim res vnaquæque reſolui in ſuas partes integrales, ex quibus componitur,vt domus reſoluitur in tectũ,parietes,& fundamentum,homo in omnia ſua membra reſoluitur,aut in quatuor elementa ex quibus componitur. Dicuntur autẽ termini in propoſitionibus, ſecundum ſimilitudinem & comparationem ad terminos locorũ, vt agrorum aut ditionũ. Sicut enim in his terminorũ alter, alter eſt principiũ, alter finis ſiue clauſula,& medium eſt ſpatium,quod vtrunque connectit extremum:ſic & in propoſitione conſideratur, alterũ extremũ tanquam oppoſitum alteri, nimirum vt ſubiectum prædicato,& econtrario:media autẽ eſt verbalis copula:quæ adinuicem connectit extrema. Vnde liquet verbalem copulam non dicendam eſſe terminum propoſitionis, ſed potius ipſius medium: amborumque extremorum copulam. De propoſitione autem, materia propinqua ſyllogiſmi, quoniã plenè tractatum eſt libro præcedenti, ſimul & de omnibus eius ſpeciebus atque conditionibus impræſentiarum latius tractare omittimus.

CAPVT II.

De definitione ſyllogiſmi.

SYllogiſmum ita definit Ariſtoteles:

Syllogiſmus eſt oratio, in qua quibuſdam poſitis, aliud quiddam ab his quæ poſita ſunt ex neceſſitate accidit, eo quòd hæc ſunt. Definitio ſyllogiſmi.

Quæ definitio ſic eſt exponenda, Syllogiſmus eſt oratio hypothetica ſiue cõpoſita, in qua pro antecedente quibuſdã poſitis, id eſt, pręmiſsis duabus in certo modo & certa figura diſpoſitis, ſecũdũ neceſſariã illationẽ aliud quiddã, nẽpe ipſa cõcluſio cõſequitur, eò quòd hęc ſunt, id eſt, ex vi præmiſſarũ illarũ: eò quòd illæ ſic ſint certo modo & figura diſpoſitæ. Exẽpli gratia, Hic eſt ſyllogiſmus, Omne animal eſt ſubſtãtia, & omnis homo eſt animal, igitur omnis homo eſt ſubſtãtia. In hac enim totali cõpoſita oratione, duæ propoſitiones pręmittũtur in certo modo & figura adinuicẽ diſpoſitæ, videlicet, Omne animal eſt ſubſtãtia, & omnis homo eſt animа: ex quibus ita diſpoſitis, virtute talis diſpoſitionis, ſequitur concluſio, Omnis homo eſt ſubſtantia: eſtque ipſa concluſio aliud quiddam à præmiſsis, quoniã neutri pręmiſſarũ eſt eadem, ſed cũ vtraq; partim conuenit partim differt. Conuenit ſecundũ vnũ extremũ, differt ſecũdũ alterũ. Vtriuſque enim pręmiſſæ alterũ tantũ extremũ habet concluſio. Et quidẽ ſignanter dictũ eſt, aliud quiddã ex neceſsitate accidit. Alioqui hic poſſet videri ſyllogiſmus, Omne animal eſt ſubſtantia, & omnis homo eſt animal, igitur omne onimal eſt ſubſtãtia, vel igitur omnis homo eſt animal. Hic autẽ concluſio nõ eſt aliud quiddã ab vtraq; pręmiſſarũ, ſed cũ altera eadẽ. Similiter neq; iſte ſyllogiſmi meretur appellationem, Omnis homo eſt homo, & omnis homo eſt homo, ergo omnis homo eſt homo. Eſt enim hic concluſio eadẽ cum vtraq; pręmiſſarũ. Propter quod, ſyllogiſmus plane fatuus & ridiculus ille ſolet nominari. Ex neceſsitate autem accidere eſt, neceſſariò conſequi, ſiue ſecundum neceſſariam conſequentiam inferri, ita vt non poſsint eſſe veræ propoſitiones illæ ſic pręmiſſæ in certa diſpoſitione ſua, niſi & concluſio veritatẽ habeat ſimul. Huius defectu iſte non eſt ſyllogiſmus, Omne animal eſt ſubſtantia, & omnis homo eſt animal, igitur omnis homo ſaluabitur. Non enim concluſio ex præmiſsis per ne-

ceſſariam conſequentiam infertur. Hac particula excluduntur à definitione ſyllogiſmi,omnes illi qui in modis fiunt inutilibus, de quibus dicetur poſterius. Mali enim ſyllogiſmi, ſimpliciter ſyllogiſmi non merentur appellari. Poſtremo adijcitur, eò quòd hæc ſunt. Non enim ſatis eſt, conclusionem ſequi neceſſariò ex præmiſsis diſpoſitis,ſed oportet concluſionem inferri ex præmiſsis, ex virtute talis diſpoſitionis,qua adinuicem ſunt diſpoſitæ. Vnde hic non eſt ſyllogiſmus, Omne animal eſt ſubſtantia, & omnis homo eſt animal, igitur omnis homo riſibilis. Concluſio quidem ſequitur neceſſariò ex premiſsis,quoniam(iuxta communem regulam)neceſſariũ ſequitur ad quodlibet vel ex quolibet,ſicut ad impoſsibile vel ex impoſsibili ſequitur quodlibet. Verùm concluſio illa non infertur ex præmiſsis, ratione illius certæ diſpoſitionis, qua adinuicem diſponuntur in primo modo primæ figuræ, de qua poſterius dicetur. Non enim iſta concluſio, Omnis homo eſt riſibilis, maiorem habet habitudinem vel proportionem ad præmiſſas illas,quã iſta cõcluſio,Omnis homo eſt aſinus, quæ tamen non poteſt ex illis præmiſsis inferri. Vnde quòd concluſio illa prima ſequatur, ex ſua neceſsitate tantum habet. Excluduntur autem ab hac ſyllogiſmi definitione tres aliæ ſpecies argumentationis enthymema, inductio, exemplum: quoniam in eis vel non ſunt plures propoſitiones præmiſſæ pro antecedente vel ſi plures ſint non ſunt in figura & modo diſpoſitæ.eo modo quo diſponuntur ſyllogiſmi, nec concluſio in eis ſequitur propter talem diſpoſitionem. In enthymemate quidem plerunque vna tantum propoſitio pro antecedente ponitur,& altera ſubticetur. In exemplo ſimiliter vna tantum. In inductione verò,etſi propoſitiones plures præmittantur, non tamen in figura & modo adinuicem ſunt diſpoſitæ.

CAPVT III.

De ſyllogiſmo perfecto & imperfecto.

Diuiditur autem ſyllogiſmus in ſyllogiſmum perfectũ, & ſyllogiſmum imperfectum, qui ab Ariſtotele ita definitur:

Syllogiſmus

Syllogiſmus perfectus eſt, qui nullius alterius indiget præter ea quæ ſumpta ſunt, vt appareat neceſſarium. Syllogiſmus imperfectus eſt, qui vnius aut plurium indiget, quę ſunt quidem neceſſaria per ſumptos terminos, non autẽ per ſumptas propoſitiones. Definitio ſyllogiſmi perfecti & imperfecti

Quarum definitionum hic eſt intellectus, Syllogiſmus perfectus ille eſt, qui in concludendo tam eſt euidens ex ipſa pręmiſſarum diſpoſitione, vt nõ indigeat vlla reductione ad alium modum euidentiorẽ, ad oſtendẽdum neceſſariam illationẽ concluſionis ex præmiſſis: neq; opus eſt adhibere conuerſionẽ vllius propoſitionis, aut præmiſſarũ tranſpoſitionẽ, aut reductionẽ per impoſsibile, ad demonſtrandũ talis conſequentiæ neceſsitatẽ: ſed ex ipſa præmiſſarũ diſpoſitione per ſe euidens eſt illatio concluſionis. Syllogiſmus autẽ imperfectus ille eſt, qui licet bene & neceſſariò inferat cõcluſionẽ, nõ eſt tamen ex ſe euidens illatio, ſed vt cõſtet de bonitate illationis, opus eſt adhibere vnũ vel plura, vtpote vel conuerſionẽ vnius aut pluriũ propoſitionũ, aut tranſpoſitionẽ præmiſſarũ, vel ſimul vtrunq;, vel reductionẽ ad impoſsibile, vt ſic reducendo modum minus euidentem ad alium euidentiorẽ & perfectiorẽ appareat ille neceſſariò concludens. Propter hoc in definitione dicitur: quæ ſunt quidem neceſſaria, id eſt, quæ vnũ vel plura ſunt neceſſaria ad oſtenſionẽ bonitatis ſyllogiſmi, vt conſtet de neceſſaria illatione. Quod autem ſequitur, per ſumptos terminos, non autem per ſumptas propoſitiones indicat, in reductione ſyllogiſmi imperfecti ad perfectum debere quidem ſeruare eoſdem omnino terminos, ſed non eaſdem propoſitiones: cũ plerunque in huiuſmodi reductione vſus ſit conuerſionis alicuius, aut aſſumptionis contradictorij, quemadmodum ſuo loco poſterius dicetur, & per ſingula plenius declarabitur. Nunc autem exemplo vnico clarum faciamus quod dicitur. Hic ſyllogiſmus, Omne animal eſt ſubſtantia, omnis homo animal eſt, igitur omnis homo eſt ſubſtantia, eſt perfectus ſyllogiſmus

quoniã tam eſt per ſe euidens,tam apparens eſt, ex ipſa præmiſſarum tali diſpoſitione,illatio bona concluſionis, vt nemo ſanæ mentis de ea poſsit dubitare. Naturæ enim lumen ſtatim docet,illam collectionem eſſe optimam. Vnde ſyllogiſmus ille ad hoc vt appareat neceſſarium, id eſt,neceſſariò cõcludens,nullius indiget:ſed per ea quæ ſumpta ſunt,id eſt, per aſſumptas præmiſſas ſuas habet euidentiam. Cuius enim bonitas & neceſsitas per ſe euidens eſt, non eget reductione vlla vt appareat: ſicuti id quod per ſe lucidũ vel luminoſum eſt,non indiget abhibitione alterius luminis, vt ipſius lumen manifeſtum fiat. At verò hic ſyllogiſmus, Omne animal eſt ſubſtantia, & omnis homo eſt animal,igitur quædã ſubſtã tia eſt homo,imperfectus eſt.Non enim per ſe euidẽs eſt eius bonitas ſiue neceſsitas illationis,ſed vt appareat illa,opus eſt ſyllogiſmũ iſtũ reduci ad aliũ alterius modi.per mediũ conuerſionis ipſius cõcluſionis.Ex illis nanque præmiſsis,immediatè & euidẽter ſequitur hęc cõcluſio,Omnis homo eſt ſubſtantia:ac deinde,quia ad hãc ſequitur per cõuerſionẽ per accidens:iſta,Quædã ſubſtantia eſt homo,inde patet,quod rectè & iſta illata fuerit ex eiſdẽ pręmiſsis. Atque ita manifeſtè patet quomodo ſyllogiſmus iſte vt appareat neceſſariò concludens, eget alicuius nempe adminiculo conuerſionis, per quam reducitur ad alium modum perfectum. Quot autẽ ſint modi perfecti, & quot imperfecti, quomodo etiam ſinguli modi imperfecti ad ſingulos perfectos poſsint & debeant reduci,poſterius ſuo quodque loco dicetur.

CAPVT IIII.

De principijs regulatiuis ſyllogiſmi.

VNde autem vim & robur ſuæ illationis habeat ſyllogiſmus, breuibus indicat Ariſtoteles, cùm definit dici de omni,& dici de nullo hoc modo:

Quid dici de omni & dici de nullo,

Dici de omni eſt,quãdo nihil eſt ſumere ſubiecti,de quo non dicatur prædicatum. Dici de nullo,eſt quando nihil eſt ſumere ſubiecti,à quo non remoueatur prædicatum.

Quas definitiones ſic intellige. In illa propoſitione dicitur prædicatum de omni, quæ ſic ſignificat prædicatum conuenire ſubiecto ſecundum affirmationem, vt nihil poſsit ſumi contentum ſub ſubiecto, de quo non dicatur ſiue dici denotetur prædicatum. In illa autẽ propoſitione eſt dici de nullo, quæ ſic ſignificat prædicatum negari de ſubiecto, vt nihil poſsit ſumi ſub ſubiecto illo, de quo non negetur ſiue negari denotetur prædicatum. In omni, ſcilicet propoſitione vniuerſali affirmatiua eſt dici de omni & in omni propoſitione vniuerſali negatiua, eſt dici de nullo. Conuenitque ipſum dici de omni vel de nullo prædicato talis propoſitionis. ipſius enim eſt dici vel prædicari. Non refert autem, ſiue verè dicatur, ſiue falſè: verè itẽ negetur aut falſè. Cùm enim dico, Omnis homo eſt leo, prædicatum de omni dicitur: & cũ dico, Nullus homo eſt animal, prædicatũ de nullo dicitur. Nõ enim quid ſit, ſed quid propoſitiones ſignificẽt conſideratur. In prima enim hoc ſignificatur prædicatum ſubiecto conuenire, ſecũdũ omnia ſuppoſita eius, ita vt nihil ſubſumi poſsit ſub eo, cui non conueniat predicatũ. In altera denotatur prędicatum negari de ſubiecto pro ipſius quolibet ſuppoſito, ita vt nihil poſsit ſubſumi ſub eo de quo nõ negetur prædicatũ.

Ex his autem definitionibus dici de omni & de nullo, ſolent elicere duas regulas ſiue maximas, quas vocãt principia ſyllogiſmorum regulatiua, eò quòd ſyllogiſmorũ bonitas tota videatur illis inniti & corroborari. Regulę autem hę ſunt, Maximę ſyllogiſmorũ regulatiuę.
» Quicquid de ſubiecto quopiam dicitur vt de omni, dicitur & »
de quolibet ſubſumpto ſub eo. Quicquid de ſubiecto quo- »
piam dicitur, vt de nullo, remouetur à quolibet ſubſumpto ſub eo. Per primam regulantur ſyllogiſmi affirmatiui, per ſecundam negatiui. Et perfecti quidem immediatè his regulantur, imperfecti verò mediatè tantum, quatenus videlicet ad perfectos reducuntur, qui eis immediatè regulantur.

CAPVT V.

De triplici figura ſyllogiſmorum.

Sciendum autem in primis, quòd omnis ſyllogiſmus ſimplex (de quo in propoſito loquimur) ex tribus tantum terminis conſtat, & ex tribus propoſitionibus, concluſione adnumerata

numerata præmiſsis, quæ ſemper ſunt duæ. Cùm igitur tres propoſitiones debeat habere ſyllogiſmus, & non poſsit niſi tres habere terminos, oportet vnumquenque, illorum bis ſumi, vt ternarius habeatur propoſitionum. Horum autem trium terminorum vnus vocatur medium, alter maior extremitas ſiue maius extremum, tertius minor extremitas vel minus extremum. Medium eſt terminus, qui bis ſumitur ante concluſionem. Maior extremitas eſt terminus, qui ſumitur cum medio in maiori propoſitione. Minor extremitas eſt terminus qui ſumitur cum medio in minori propoſitione. Maior propoſitio illa propriè dicitur, in qua eſt principale robur ſyllogiſmi, & in qua potiſsimum virtus fundatur illationis. Minorem verò illam dicimus, quæ minus videtur habere roboris ad illationem. Exempli gratia, in hoc ſyllogiſmo, Omne animal eſt ſubſtantia, omnis homo eſt animal, ergo omnis homo eſt ſubſtantia, terminus animal eſt medium, quia ante concluſionem bis ſumitur: ſubſtantia eſt maior extremitas, quia cum medio ſumitur in maiore propoſitione: homo verò eſt minor extremitas, quia cum medio ſumitur in minori propoſitione. Ad diſcernendum autem, quæ præmiſſarum ſecundum veritatem ſit maior, quæ minor, non ſolùm conſiderandus eſt localis ſitus, ita vt illa vniuerſaliter exiſtimetur maior quæ priori loco ponitur. Sæpe enim quæ primo loco ponitur, in veritate minor eſt: & quæ ſecundo loco, maior. Vt in hoc ſyllogiſmo, Quidam homo eſt animal, & nullus leo eſt homo, igitur quoddam animal non eſt leo, prior præmiſſa ſecundum veritatem eſt minor, ſecunda maior. Ita & in alijs pleriſque dicendum. Generaliter ergo illa, ex qua eſt præcipuum robur, & quæ eſt veluti baſis ſyllogiſmi, maior dicitur: illa autem quæ adijcitur tanquam minus principalis, minor. Et quidē in prima figura, ſatis facile eſt hæc conſiderare. Semper enim illa in qua fit ſubſumptio dicitur minor, & altera ſub cuius ſubiecto fit ſubſumptio, dicitur maior. In alijs autem figuris & modis, per reductionem ad modos perfectos primæ figuræ, certiſsima eſt diſcretio. Verumtamen in ſequentibus ad vitandam confuſionem plerunque

Quid mediū maior extremitas & minor

maiorem

majorem appellamus priorem præmiſſam, minorem autem ſecũdã. Difficile enim foret inexercitatis adoleſcẽtum ingenijs ſtatim quolibet propoſito ſyllogiſmo dignoſcere, vtra ſecundum veritatem ſit maior aut minor. Et horũ autem triũ terminorũ varia diſpoſitione triplex cõſurgit figura ſyllogiſmorũ. Figura enim in ſyllogiſmis conſideratur, ſecundum certam ordinationẽ trium terminorum, ſecundũ ſubiectionem & prædicationem: pręcipuè autem, ex parte medij. Contingit enim interdum medium ſubiici in vna præmiſſarũ, & in altera prædicari. Atque hinc conſurgit prima figura. Interdũ in vtraque præmiſſarum medium prædicatur, & hinc ſecunda naſcitur figura. Interdum in vtraque ſubijcitur, & hinc oritur tertia. Exemplũ primæ figuræ, Omne animal eſt ſubſtantia, omnis homo eſt animal, igitur omnis homo eſt ſubſtantia. Hic medium animal, in altera ſubijcitur, & in altera prædicatur. Exemplum ſecundæ figuræ. Nullus lapis eſt animal, omnis homo eſt animal, igitur nullus homo eſt lapis. Hic medium, animal, vtrobique eſt prædicatum. Exemplum tertiæ figuræ, Omnis homo eſt ſubſtantia, Omnis homo eſt animel, igitur quoddam animal eſt ſubſtantia. Hic homo medium, vtrobiq; ſubijcitur. Præter autem has tres figuras, non eſt inuenire aliam quoniã inter tres tantũ terminos in tribus tantum propoſitionibus, alius ſitus â prædictis non poteſt inueniri.

CAPVT VI.

De quinque regulis generalibus omnium ſyllogiſmorum.

ANte verò quàm ſingularum figurarum modos in particulari deſcribamus, ponendæ ſunt & explicandæ regulæ aliquot generales, quæ in omnibus ſyllogiſmis, cuiuſcunque figuræ aut mödi, debent obſeruari, ita vt quiſquis ſyllogiſmus contra aliquam illarum quinque peccare deprehenſus fuerit, propter hoc ſit reijciendus. Regulæ autem iſtæ ſic habent:

Prima, Ex puris particularibus nihil ſyllogiſticè conficitur. Secunda, Ex puris negatiuis

tiuis nihil item conficitur. Tertia, Si altera præmiſſarum fuerit particularis, concluſio quoque particularis erit. Quarta, Si altera præmiſſarum fuerit negatiua, concluſio quoque negatiua erit. Quinta, Medium nunquam ingredi poteſt concluſionem.

Primæ regulę hic eſt ſenſus, Cùm ambę pręmiſſæ fuerint particulares, nulla concluſio, neque vniuerſalis, neq; etiã particularis, poteſt ex illis ſyllogiſticè inferri: ſed oportet in omni bono ſyllogiſmo, vt minimũ alterã eſſe vniuerſalẽ. Exẽpli gratia, iſte ſyllogiſmus non eſt bonus, Aliquod animal eſt homo, & aliquis equus eſt animal, ergo equus eſt homo. Si autem prima fiat vniuerſalis, dicendo, Omne animal eſt homo, erit ſyllogiſmus bene concludens. Sub particularibus cõprehẽduntur indefinitæ, cùm pro particularibus vſurpantur, vtpote in contingenti materia extra neceſſaria, atque moralia. Comprehenduntur quoque propoſitiones ſingulares, quę nõ ſunt de medio ſingulari. Vnde nõ valet ſyllogiſmus, Comedens volat, homo eſt comedens, igitur homo volat. Nec iſte valet ex ſingularibus, Plato eſt Philoſophus, & Socrates eſt Philoſophus, igitur Socrates eſt Plato. Signanter autẽ dictũ eſt. ex ſingularibus nihil ſequi, cùm fuerit de medio nõ ſingulari, quoniã ex puris ſingularibus, cùm mediũ fuerit terminus ſingularis, rectè conficitur ſyllogiſmus, Vt cùm ita colligo, Ioannes eſt animal, & Ioannes eſt hic homo, igitur hic homo eſt animal. Cuiuſmodi ſyllogiſmus communiter vocatur expoſitorius. Ita quoque intelligendum eſt, ex puris particularibus nihil ſequi, cũ mediũ fuerit terminus cõmunis. Medio enim exiſtente ſingulari etiã ex particularibus valet hic ſyllogiſmus, Aliqua ſubſtantia eſt Petrus, & aliquod animal eſt Petrus, igitur aliquod animal eſt ſubſtãtia. Ratio autem huius regulæ eſt, quia nõ eſt neceſſe, ſi aliqua duo in vno tertio communi particulariter cõueniant, ob hoc illa inter ſe conuenire. Poſſunt enim à ſe remota eſſe & omnino diſparata, imò contraria, quę in vno tertio particulariter cõueniũt, vt duæ ſpecies immediatè ſub vno genere contentæ. Secunda

cunda regula hunc habet intellectum, Cùm ambæ præmiſſæ fuerint negatiuæ, non pôt ex eis fieri ſyllogiſmus bonus, ſed alterā vt minimū præmiſſarū oportet eſſe affirmatiuā. Vnde non valet hic ſyllogiſmus, Nullus homo eſt arbor, & nulla pirus eſt homo, igitur nulla pirus eſt arbor. Ambæ enim præmiſſæ ſunt veræ, & concluſio falſa. Ratio aūt huius regulæ eſt, quia non eſt neceſſe, ſi aliqua duo extrema ab vno tertio remoueantur ſecūdū negationem, propter hoc illa abinuicē remoueri, Poſſunt enim illa, quæ adinuicem optimè conueniunt de eodē tertio negari. Tertia regula docet, non eſſe inferendā concluſionē vniuerſalem, cùm altera præmiſſarū fuerit particularis. Nō enim valet hic ſyllogiſmus, Omne animal eſt corpus, & aliqua ſubſtātia eſt animal, igitur omnis ſubſtantia eſt corpus. Quarta regula docet, non eſſe inferendam concluſionem affirmatiuam, cùm altera præmiſſarū fuerit negatiua. Vnde non ſequitur, Nullum animal eſt arbor, homo eſt animal, igitur homo eſt arbor. Ratio harum duarū regularum vna eſt, quia effectus ſequitur partē ſuę cauſæ debiliorē magisq; malignā. Vnde cōcluſio, quæ eſt quodā modo effectus præmiſſarū, quoniā ex præmiſsis infertur, debet ſequi præmiſſam debiliorem & imperfectiorē. Eſt autē particularis debilior vniuerſali, & negatiua ignobilior magisq; maligna quàm affirmatiua. Quinta regula docet, nō eſſe ponendum medium in concluſione. Vnde hic non eſt bonus ſyllogiſmus, Omne animal eſt ſubſtantia, omnis hō eſt animal, igitur omne animal eſt ſubſtantia. Hic enim concluſio non diſtinguitur ab vtraque præmiſſarum, quod eſt contra definitionē ſyllogiſmi. Neque hic eſt ſyllogiſmus, Omne animal eſt ſubſtantia, omnis homo eſt animal, ergo aliquod animal eſt homo, tametſi concluſio cū nulla præmiſſarū ſit eadem. Ratio autem huius regulæ eſt, quoniam in omni ſyllogiſmo quilibet trium terminorum debet bis ſumi, & bis dūtaxat. Quando autem medium ponitur in concluſione, oportet alteram extremitatum non niſi ſemel accipi, & medium neceſſe eſt ter poni. Bis enim ante concluſionem debet conſtitui, quoniam id poſcit ratio medij. Præterea in omni ſyllogiſmo oportet in concluſione alteram extremitatum de al-

tera prædicari. Hæc enim eſt natura ſyllogiſmi, vt ex cõiunctione certa ſecundũ affirmationẽ aut negationem extremorũ duorũ cum eodẽ medio in præmiſsis, ipſa quoq; adinuicẽ coniungantur ſecundum affirmationẽ aut negationẽ in concluſione. Medium igitur intra prçmiſſas debet contineri, neque in cõcluſionẽ ſe ingerere. Poſſunt autẽ prædictis adijci aliæ duç regulæ ſatis notatu dignæ, quarũ prior hçc eſt. In omni ſyllogiſmo de medio communi, oportet mediũ ſaltem in altera prçmiſſarũ poni vniuerſaliter. Poſterior hæc eſt, In omni ſyllogiſmo cauendũ eſt, ne vllus terminus ponatur vniuerſaliter in concluſione, qui non fuerit vniuerſaliter poſitus in altera præmiſſarũ. In quibus duabus regulis fundãtur duç ſuprapoſitæ, nempe prima & tertia. Ob hoc enim ex puris particularibus nihil ſequitur, quoniam cùm ambæ præmiſſæ fuerint particulares & affirmatiuæ, medium in neutra accipitur vniuerſaliter, ſi modò propoſitiones fuerint de conſueto more loquendi. Vnde ſi per morem aliquem inconſuetum fiat: vt medium in altera præmiſſarum vniuerſaliter teneatur, rectè ex puris particularibus inferetur concluſio. Vt hic eſt ſyllogiſmus bonus, Aliquod animal eſt leo, & homo omne animal eſt, igitur homo eſt leo. Si verò inter præmiſſas particulares altera fuerit negatiua, ita vt per negationem medium in altera ponatur vniuerſaliter, iam contra alteram regulam peccabitur: quoniam à termino non poſito vniuerſaliter in præmiſsis, proceditur ad eundem in concluſione vniuerſaliter poſitum, quod breuitatis cauſa recentiores vocant argumentari à termino non diſtributo ad diſtributum. Exempli gratia, hic ſyllogiſmus ex puris particularibus non valet, Aliqua ſubſtantia non eſt animal, & aliquis homo eſt animal, ergo aliquis homo non eſt ſubſtantia. Defectus autem eius non eſt ex eo quod medium in neutra tenetur vniuerſaliter, cum in prima medium per vim negationis vniuerſaliter poſitum ſit: ſed contra poſterionem regulam peccatnr, quoniam in concluſione maior extremitas animal vniuerſaliter ponitur, quæ non ſic fuit in præmiſsis poſita. Tertia quoque regula in eadem ratione fundatur: quoniam cùm ex præmiſſa particulari infertur vniuerſalis

*** Regulæ duç generales,

concluſio

concluſio,proceditur à termino non vniuerſaliter ſumpto in antecedente, ad eundem in concluſione vniuerſaliter ſumptum. Vt in hoc ſyllogiſmo malo,ad oculum patet,Omne animal eſt corpus,aliqua ſubſtātia eſt animal,ergo omnis ſubſtantia eſt corpus: ſubſtantia minor extremitas in concluſione ponitur vniuerſaliter,non autem in præmiſsis. Vnde ſi hic defectus per aliquem inconſuetum modum poſsit vitari, nihil obſtabit quo minus ex particulari præmiſſa inferri poſsit vniuerſalis concluſio. Vt ſi ita fiat ſyllogiſmus in tertia figura, Aliquod animal eſt corpus, & omne animal omnis ſubſtantia eſt,igitur omnis ſubſtantia eſt corpus. Vel ita in ſecūda figura, Aliqua ſubſtantia non eſt arbor,omnis pirus eſt arbor,igitur omnis pirus aliqua ſubſtantia non eſt, vel non omnis ſubſtantia eſt. Hi duo ſyllogiſmi rectè ſuas concluſiones inferunt,tametſi vniuerſales ex altera præmiſſarum particulari, propter cautelam ab offenſione propoſitæ regulæ. In priori enim ſyllogiſmo per additionē ſigni vniuerſalis curatur, vt etiam in antecedente minor extremitas ponatur vniuerſaliter,ſicut in conſequente.in poſteriori autem ne in concluſione maior extremitas ponatur vniuerſaliter, ſicut nec in antecedente: ſicque fit vtrobique,vt terminus ſimiliter in antecedente & cōſequente teneatur vniuerſaliter,vel non vniuerſaliter. Hos autem ſyllogiſmos ex enuntiationibus ſecundum inconſuetum loquendi modum factis proponimus,non quod eorum magnus ſit vſus in diſciplinis,ſed in hoc tantum, vt ex ipſa radice cognoſcatur ratio prædictarū duarum regularum. Pleræque etiam regulæ ſpeciales ſingularum figurarū poſterius declarabuntur in altera harum generalium regularum fundari.

CAPVT VII.

De regulis ſpecialibus primæ figuræ.

QVæ iam ſtatim poſitæ ſunt ſyllogiſmorum regulæ, omnibus figuris erant generales. Præter has autem aliæ duæ ponuntur ſpeciales;quæ licet non in omnibus ſyllogiſmis:in ijs tamen qui fiunt,in prima figura, debent obſeruari. Sunt autem hæ,

Regulæ ſpeciales primę figuræ.

In omnibus modis primę figuræ directè cōcludentibus,minore exiſtente negatiua,non va let ſyllogiſmus.In omnibus modis primę figuræ directè ccōludentibus maiore exiſtente par ticulari non valet ſyllogiſmus.

Contra primam regulā peccat hic ſyllogiſmus, Omne animal eſt ſubſtantia,nulla arbor eſt animal,ergo nulla arbor eſt ſubſtantia. Contra ſecundam peccat iſte, Aliquod animal eſt homo,omnis leo eſt animal,igitur omnis leo eſt hō.Fundantur autem hæ duę regulæ ſpeciales in duabus illis regulis generalibus,quas poſteriori loco adiecimus.Cū enim in prima figura directè concludēdo minor fuerit negatiua,proceditur à termino nō poſito vniuerſaliter in pręmiſsis,ad eūdē in concluſione vniuerſaliter ſumptum.Cùm verò maior par ticularis fuerit,mediū in neutra tenetur vniuerſaliter, quēad modū in exemplis ſuprapoſitis ad oculū patet.Vnde ſi ꝑ mo dum loquendi inconſuetū vitentur iſti defectus,poterunt bo ni fieri ſyllogiſmi in prima figura,etiā directè concludendo. Vnde prædicti mali ſyllogiſmi hac via poſſunt emendari. Prior quidem ſic,Omne animal omnis ſubſtātia eſt, nulla ar bor eſt animal,igitur nulla arbor eſt ſubſtātia.Vel ſic,Omne animal eſt ſubſtantia,nulla arbor eſt animal,igitur nulla arbor omnis ſubſtātia eſt.In illo terminus animal vtrobique te netur vniuerſaliter,in hoc nuſquā,ideo valet collectio. Poſterior ſic emendatur, Aliquod animal eſt homo, omnis leo omne animal eſt,igitur omnis leo eſt homo. Signāter quo que dictum eſt,de ſyllogiſmis primæ figurę directè concludentibus.In his enim qui concludunt indirectè, non habent prędictę regulę locum.Pro cuius rei intellectu ſciendum eſt, quid ſit concludere directè,quid concludere indirectè.Concluditur directè, quando maior extremitas in concluſione prędicatur de minore extremitate: Concluditur autē indirectè, quando minor extremitas in concluſione prædicatur de maiore.Exempli gratia,in hoc ſyllogiſmo directè cōcluditur:Omne animal eſt ſubſtantia, homo eſt animal, igitur homo eſt ſubſtantia. Maior enim extremitas ſubſtantia in

Quid cō cludere directè vel indirectè.

concl-

concluſione prędicatur de minore extremitate, homo. Cùm autem ſic colligo, Omne animal eſt ſubſtantia, homo eſt animal, ergo ſubſtantia eſt homo, indirectè concluditur: quoniã minor extremitas homo, in concluſione prædicatur de maiore extremitate, ſubſtantia: quod non eſt ſecundum ordinem directũ & naturalem, cùm ſecundum rectum & naturalē ordinem, maiori extremitati conueniat prædicari in concluſione, minori aũt ſubijci in eadē. Quo pręmiſſo, oſtendamus exemplo, prædictas regulas duas ſpeciales in ſyllogiſmis primę figuræ indirectè concludentibus non habere locum. Hic ſyllogiſmus bonus eſt in Fapeſmo, Omne animal eſt ſubſtantia, & nulla arbor eſt animal, igitur aliqua ſubſtãtia nõ eſt arbor. Minor tamē eius eſt negatiua. Itē hic eſt ſyllogiſmus bonus in Feriſeſom. Aliquod animal eſt ſubſtantia, nulla arbor eſt animal, igitur aliqua ſubſtãtia nõ eſt arbor: cũ tamē et primam pręmiſſam habeat particularē, & ſecundam negatiuã.

Ratio autē quare indirectè concludendo iſta nihil obſint, eſt, quia per concluſionem indirectam cauetur, ne procedatur à termino non accepto vniuerſaliter in antecedēte, ad ipſum vniuerſaliter poſitum in concluſione: & dum minor accipitur negatiua medium ponitur in altera vniuerſaliter. Ita nullus obtingit defectus, qui ſyllogiſmo ſuam auferat bonitatem. Cæterum, vbicunque hæc duo nõ cauentur, ſiue directè concludatur ſiue indirectè, nunquam valebit ſyllogiſmus.

CAPVT VIII.

Diſcernuntur modi primæ figuræ vtiles ab inutilibus.

SVperius dictum eſt, in ſyllogiſmis figuram conſiderari ſecundum varium ſitum trium terminorum, ex quibus ſyllogiſmus componitur. Ita nunc dicimus, in vnaquaque figura varios modos conſiderari, ſecundum variã diſpoſitionē trium propoſitionum, ex quibus immediatè ſyllogiſmus omnis componitur. Potiſsimum verò ex diſpoſitione ipſarum pręmiſſarum adinuicem, quanquam largius etiam ex diſpoſitione concluſionis ſumitur varietas modorũ vt patebit in modis indirectè concludentibus. Eſt enim modus, propriè lo

quendo, duarum propoſitionum adinuicem certa proportio ſiue habitudo ſecundum debitam qualitatem & quantitaté. Tunc autem eſt qualitas debita, quando præmiſſarum vt minimum altera eſt affirmatiua. Tunc quantitas debita, quãdo vt minimum altera præmiſſarum eſt vniuerſalis. Atque inſu per in vnaquaq; figura, vt modus ſit bonus, oportet illius figuræ regulas ſimul obſeruari. *** In vnaquaque aũt figura poſſunt conſiderari, ſedecim modi, ſecundum quod totidẽ modis contingit pręmiſſas varié adinuicẽ diſponi: ex quibus modis plures mali ſunt & inutiles, alij pauciores boni & vtiles. Quod in prima figura ita fit manifeſtũ. Vel enim ambæ pręmiſſæ ſunt vniuerſales aut ambæ particulares, vel maior eſt vniuerſalis & minor pticularis, vel maior particularis & minor vniuerſalis. Singula horũ quatuor membrorũ quatuor ſub ſe modos complectuntur. Si enim ambæ præmiſſæ ſunt vniuerſales, vel ambæ ſunt vniuerſales affirmatiuæ, & eſt primus modus vtilis, qui ſignificatur per vocabulũ Barbara. Vel ambæ ſunt vniuerſales negatiuæ, & eſt modus prorſus inutilis: quoniã ex puris negatiuis ĩ nulla figura valet ſyllogiſmus. Vel maior eſt vniuerſalis affirmatiua, & minor vniuerſalis negatiua, & eſt modus inutilis: quoniã minore negatiua ĩ prima figura non valet ſyllogiſmus. Vel maior eſt vniuerſalis negatiua, & minor vniuerſalis affirmatiua: & hic eſt modus vtilis ſecundus, qui ſignificatur per vocabulum Celarent. Procedendo ad alterum membrũ, ſi ambæ ſint particulares, quatuor id poteſt fieri modis, ſimiliter vt oſtẽſum eſt de vniuerſalibus ambabus. Verũ quomodocunque pręmiſſæ ambę particulares ſumãtur, ſiue ambę affirmatiuæ, ſiue ambę negatiuę, ſiue altera affirmatiua, & altera negatiua, nuſquã inuenitur modus vtilis: quoniã ex puris particularibus nihil vſquam recté colligitur, iuxta regulam ſuperius poſitam. Tranſeundo autem ad tertium membrũ, ſi maior ſit vniuerſalis & minor particularis, quatuor modis ſimiliter id poteſt cõſiderari. Vel ambæ ſunt affirmatiuæ, & eſt tertius modus vtilis ſignificatus per Darij. Vel ambæ ſunt negatiuæ, & eſt modus inutilis, quia ex puris negatiuis. Vel maior eſt affirmatiua & minor negatiua, & rurſum modus eſt inutilis: quoniã in pri-

ma

ma figura minore negatiua nihil concluditur. Vel maior eſt negatiua & minor affirmatiua, hincq; modus vtilis naſcitur quartus per Ferio ſignatus. Poſtremum autẽ membrũ conſiderando, vbi maior eſt particularis & minor vniuerſalis, nullũ inuenimus modũ vtilem: ſiue ambæ affirmatiuę ſint, ſiue ambæ negatiuæ, ſiue altera affirmatiua, altera negatiua, quoniã maiore particulari in prima figura nihil concluditur directè. Ex omnibus igitur his modis, quibus poſſunt ĩ prima figura præmiſſæ ad directè concludendũ diſponi, nõ niſi quatuor modi vtiles poſſunt inueniri. Si tamen ſimul habitudinẽ concluſionis cũ præmiſsis conſideraremus, plures liceret inuenire modos, vt Barbara, Celarent. Verùm (vt ſuprà dictum eſt) ſecundũ præmiſſas propriè modus cõſideratur. Suprà enim diximus in definitiõe ſyllogiſmi præmiſſas diſponi in mõ & figura, atq; ex illis ſic diſpoſitis ſequi concluſionem. Item ſi ad concluſionem indirectã aſpiceremus, plures modi vtiles quàm quatuor poſſunt inueniri, vt patebit in proceſſu.

CAPVT IX.

De modis vtilibus primæ figuræ & de vocabulis quibus modi illi aptè ſignantur.

QVò verò facilius & expeditiũs adoleſcẽtulorum animi cognoſcerẽt, ſeruarentq; tenacius, vtiles ſyllogiſmorũ formas ſiue modos ſagaci induſtria ij, qui poſt Ariſtotelẽ in harũ rerũ conſideratione verſati ſunt, vocabula quædã effinxerunt, quibus vniuſcuiuſq; modi propoſitionum ſimul & concluſionis, tũ qualitas, tum quãtitas, commodè deſignarentur, quæ proinde vocabula artis rectè nominari poſſunt, quòd propter artem hanc ſyllogiſticam prõptius tenendã à tractatoribus artis ſint efficta, quẽadmodũ & ĩ priori libro diximus de vocabulis illis, Amabimus, Edẽtuli, Iliace, Purpurea, ad modaliũ æquipollentiã facilius cognoſcendã inuentis. Vocabula aũt quibus hi quatuor modi vtiles atque perfecti primæ figuræ nominantur, hæc ſunt, Barbara, Celarent, Darij, Ferio. Significatio verò eorũ talis eſt. Prima ſyllaba ſignificat, cuius tum qualitatis tum quãtitatis debeat eſſe maior ſyllogiſmi: ſecunda, qualis & quanta mi-

nor:tertia,qualis & quanta cõcluſio.Significatio autem iſta, ex vocalibus eſt quatuor,a, e, i, o A enim vniuerſalẽ affirmatiuam ſignificat,e vniuerſalem negatiuam,i particulare affirmatiuam,o particulare negatiuam. Primus igitur modus, qui per Barbara ſignificatur,tunc eſt,quando in prima figura maior & minor ambæ vniuerſales affirmatiuæ, inferunt directè concluſionem ſimiliter vniuerſalem affirmatiuam.

Bar Omnis virtus eſt laudanda.
Exemplum ba Omnis modeſtia eſt virtus,
ra Omnis igitur modeſtia eſt laudanda.

Secundus modus primæ figuræ, qui per Celarent ſignificatur,tunc eſt,quando maior vniuerſalis negatiua,& minor vniuerſalis affirmatiua directè inferunt concluſionem vniuerſalem negatiuam.

Ce Nulla virtus eſt vituperanda.
Exemplum la Omnis humilitas eſt virtus.
rẽt Nulla igitur humilitas eſt vituperanda.

Tertius modus,qui per Darij ſignificatur,tunc eſt:quando in prima figura maior vniuerſalis affirmatiua,& minor particularis affirmatiua,directè cõcludunt particularẽ affirmatiuã.

Da Omnis virtus eſt digna laude.
Exemplum ri Aliqua taciturnitas eſt virtus.
j Igitur aliqua taciturnitas eſt digna laude.

Quartus modus perfectus primę figurę.qui p Ferio ſignificatur:tũc eſt,quãdo maior vniuerſalis negatiua.& minor particularis affirmatiua directè concludunt particularẽ negatiuã.

Fe Nulla virtus eſt vituperanda,
Exemplum ri Aliqua taciturnitas eſt virtus.
o Aliqua igitur taciturnitas nõ eſt vituperãda.

In his modis exercitatiſsimos ſe reddãt adoleſcẽtes,vt quibuſlibet propoſitis terminus cuiuſcunq; tandẽ prædicamenti ſtatim in promptu habeant ex eis ſyllogiſmũ contexere, ſecũdũ terminorũ habitudinẽ adinuicem. In ſingulis enim prædicationibus cuiuſcunque prædicabilis fuerint,& ex omnibus termini cuiuſcunque fuerint prædicamenti, ſyllogiſmorum hæ formæ valent,ſuntque euidentes. A figura enim & modo ſuã habent virtutem & euidentiam,non ab ipſis terminis.

Caput

CAPVT X.

De quinque modis primæ figuræ indi rectè concludentibus.

PRæter ſupradictos quatuor modos vtiles & perfectos primæ figurę, ſunt alij quinque cōcludētes indirectè, qui ſignificantur his dictionibus, Baralipton, Celantes, Dabitis, Fapeſmo, Friſeſomorum. Vbi nota, in duobus vocabulis Baralipton & Friſeſomorū, ſyllabas nō niſi tres priores eſſe neceſſarias: cæteræ ſunt adiectæ, propter cōplementū metri, quo ſolent hæc vocabula propter memoriam contineri, hoc modo, Barbara, Celarent, Darij, Ferio, Baralipton, Celantes, Dabitis, Fapeſmo, Friſeſomorum.

Quintus igitur modus primæ figuræ, primus eorum qui indirectè concludunt, eſt, quando maior & minor ambæ vniuerſales affirmatiuæ, inferunt indirectè concluſionem particularem affirmatiuam.

	Ba	Omne animal eſt ſubſtantia.
Exemplum	ra-	Omnis homo eſt animal.
	lip	Quædam igitur ſubſtantia eſt homo.

Sextus modus eſt, quando ex maiore vniuerſali negatiua & minore vniuerſali affirmatiua, indirectè colligitur concluſio vniuerſalis negatiua.

	Ce	Nullum animal eſt arbor.
Exemplum	lan	Omnis homo eſt animal.
	tes	Nulla igitur arbor eſt homo.

Septimus modus eſt, quando ex maiori vniuerſali affirmatiua & minore particulari affirmatiua, ſequitur indirectè concluſio particularis affirmatiua.

	Da	Omne animal eſt ſubſtantia.
Exemplum	bi-	Quidam homo eſt animal.
	tis.	Quædam igitur ſubſtantia eſt homo.

Octauus modus eſt, quando ex maiore vniuerſali affirmatiua & minore vniuerſali negatiua, indirectè concluditur particularis negatiua.

	Fa-	Omne animal eſt ſubſtantia.
Exemplum	peſ	Nullus arbor eſt animal.
	mo	Igitur quędam ſubſtantia non eſt arbor.

Nonus modus & vltimus primæ figuræ eſt:quando ex maio re particulari affirmatiua,& minore vniuerſali negatiua,ſequitur indirectè concluſio particularis negatiua.

	Fri	Quoddam animal eſt ſubſtantia.
Exemplum	ſe-	Nulla arbor eſt animal.
	ſom	Igitur quædam ſubſtantia non eſt arbor.

Quomodo autem hi imperfecti quinque modi reducãtur ad quatuor primos perfectos,dicetur poſterius.

CAPVT XI.

De regulis ſpecialibus ſecundæ figuræ.

SEcunda figura(vt ſuprà diximus)tunc eſt:quando mediũ ſyllo giſmi in vtraque præmiſſarum prædicati locũ obtinet.Vt cùm ita argumentamur,Omnis homo eſt animal,& nulla arbor eſt animal, nulla igitur arbor eſt homo.Hic medium animal,in vtraque prædicatur. Pro ſyllogiſmis autem huius figuræ tres iſtæ ponuntur regulæ ſpeciales:

In ſecunda figura,maiore exiſtente particulari non valet ſyllogiſmus.

In ſecunda figura, ex puris affirmatiuis non valet ſyllogiſmus.

In ſecunda figura, ſemper concludi debet negatiuè.

Contra primam regulã hic peccat ſyllogiſmus. Aliquod animal eſt homo,& nullum brutum eſt homo, igitur quoddam brutum non eſt animal. Ratio autem huius regulæ eſt,quia in huiuſmodi ſyllogiſmo proceditur à termino non poſito vniuerſaliter in antecedente ad eundẽ in concluſione vniuerſaliter poſitum.Vnde ſi per modũ aliquẽ defectus iſte impediatur,nõ erit malus ſyllogiſmus: vt ſi ex eiſdẽ præmiſſis inferatur hæc concluſio, Aliquod brutũ nõ omne animal eſt. Contra ſecundã peccat hic ſyllogiſmus,Omnis homo & animal,& omne brutũ eſt animal:igitur omne brutum eſt homo.Ratio huius regulæ eſt,quia mediũ in huiuſmodi ſyllogiſmis in neutra præmiſſarũ tenetur vniuerſaliter.Quod ſi curetur,valebit illatio:vt ſi medio in altera præmiſſarũ adda

tur ſi

tur ſignum vniuerſale,dicendo, Omnis homo omne animal eſt: vel ſecũda,Omne brutũ omne animal eſt. Contra quoq;, ſi altera pręmiſſarũ exiſtẽte negatiua, impediatur tamẽ mediũ,ne ſtet vniuerſaliter,nõ valebit ſyllogiſmus.Vt ſi ita quis colligat,Omne animal eſt corpus, & omnis hõ aliquod corpus nõ eſt,igitur omnis hõ nõ eſt animal: vitioſè colligit; ex eo quòd mediũ nuſquã poſitũ ſit vniuerſaliter. Tertia aũt regula ex ſecũda manifeſtè conſequitur:quoniã(iuxta regulã generalẽ ſuprapoſitam)ſi aliqua pręmiſſarũ fuerit negatiua, concluſionẽ oportet eſſe negatiuã.Poſtea igitur quã in ſecũda figura neceſſe ſit alteram præmiſſarum eſſe negatiuã,cõſequens eſt, & concluſionem ſemper eſſe debere negatiuam.

CAPVT XII.

De modis ſecundæ figuræ.

QVomodo autem in prima figura ſedecim modos deſcripſimus,ex quibus omnibus admodũ paucos, nempe quatuor tantum, vtiles inuenimus: ſic & in hac figura per ſingulos modos diſcurrendo, inueniuntur quatuor tantum vtiles. Vel enim ambæ præmiſſæ ſunt vniuerſales: vel ambæ particulares:vel maior vniuerſalis & minor particularis,vel econtrario maior particularis & minor vniuerſalis.

Primũ membrũ quatuor modos continet.Vel ambæ ſunt vniuerſales affirmatiuæ.eſtque modus inutilis:quoniam in ſecunda figura ex puris affirmatiuis nihil ſequitur. Vel ambæ vniuerſales negatiuæ,& rurſum non valet ſyllogiſmus:quoniam ex puris negatiuis in nulla figura quicquam ſequitur. Vel maior eſt vniuerſalis negatiua & minor vniuerſalis affirmatiua,& conſurgit primus modus vtilis,qui per vocabulum artis Ceſare ſignificatur. Vel maior eſt vniuerſalis affirmatiua,& minor vniuerſalis negatiua, & habetur modus ſecũdus vtilis,qui ſignificatur hoc vocabulo Cameſtres. Ex ſecundo membro,nullus modus habetur vtilis:quoniam ex puris particularibus nuſquã quicquã ſyllogiſticè conficitur. Tranſeundo ad tertium membrum,vel maior eſt vniuerſalis affirmatiua & minor particularis itẽ affirmatiua,& ſic modus eſt inutilis: quoniam ex puris affirmatiuis in ſecũda figura nihil concluditur. Vel maior eſt vniuerſalis negatiua & minor itẽ

particularis negatiua, rurſum inutilis modus inuenitur, quoniã ex puris negatiuis nihil ſequitur. Vel maior eſt vniuerſalis negatiua, & minor particularis affirmatiua, & habetur tertius modus vtilis, qui ſignatur per vocabulũ Feſtino. Vel maior eſt vniuerſalis affirmatiua, & minor particularis negatiua, cõſurgitq; modus vtilis quartus ſignatus vocabulo Baroco. Ex quarto autẽ mẽbro, vbi maior eſt particularis & minor vniuerſalis, nullus bonus modus colligi poteſt: quoniam (iuxta regulã) maiore exiſtẽte particulari in ſecũda figura nihil rectè conficitur. Quatuor igitur tantũ modi vtiles inueniuntur ſecũdæ figuræ, cęteri omnes tanquam aſyllogiſti & inutiles reijciuntur. ☞ Eſt igitur primus modus ſecũdę figuræ, quãdo ex maiore vniuerſali negatiua, & minore vniuerſali affirmatiua, ſequitur concluſio vniuerſalis negatiua.

	Ce	Nulla arbor eſt animal.
Exemplum	ſa-	Omnis homo eſt animal.
	re.	Nullus ergo homo eſt arbor.

Secundus modus eſt, quando ex maiore vniuerſali affirmatiua, & minore vniuerſali negatiua, infertur concluſio vniuerſalis & negatiua.

	Ca	Omnis homo eſt animal.
Exemplum	meſ	Nulla arbor eſt animal.
	tres	Nulla ergo arbor eſt homo.

Terti⁹ mod⁹ eſt, qñ ex maiore vniuerſali negatiua, & minore particulari affirmatiua ĩfertur cõcluſio particularis negatiua.

	Feſ-	Nulla arbor eſt animal.
Exemplum	ti-	Aliquis homo eſt animal.
	no.	Igitur quidam homo non eſt arbor.

Quartus modus eſt, quãdo ex minore vniuerſali affirmatiua & minore particulari negatiua ſequitur concluſio particularis negatiua.

	Ba	Omnis homo eſt animal.
Exemplum	ro	Quædam arbor non eſt animal.
	co	Quædam ergo arbor non eſt homo.

Quomodo autem hi modi habeant reduci & perfici per modos primæ figuræ, poſterius ſuo loco dicetur.

Enumerantur quoque hic modi tantum directè concludentes.

dentes. Alioqui, ſi & indirectè concludentes voluerimus conſiderare, vt ſuprà fecimus in prima figura, inueniũtur & alij modi, Hic enim ſyllogiſm9, Nulla arbor eſt animal, & omnis homo eſt animal, igitur nulla arbor eſt hõ: ſyllogiſmus eſt ſecundæ figuræ, non eſt tamen in Ceſare, ſed potius in Ceſares. Sic enim differt ſyllogiſmus ille à ſyllogiſmis factis in Ceſare, ſicut in prima figura ſyllogiſmi in Celantes à ſyllogiſmis factis in Celarent. Iterum hic ſyllogiſmus, Omnis homo eſt animal, & nulla arbor eſt animal, igitur nullus homo eſt arbor, nõ eſt in Cameſtres, ſed potius in Cameſtre: quoniam in reductione eius ad Celarent, nõ oportebit concluſionem conuerti ſimpliciter, ſicut in ſyllogiſmo facto in Cameſtres.

A modo autẽ tertio feſtino, non poteſt accipi modus indirectè concludens: quoniã particularis negatiua non cõuertitur, & procederetur à minore extremitate in præmiſsis non poſita vniuerſaliter, ad eandẽ in concluſione vniuerſaliter poſitã. Similiter & de Baroco dicendũ. Veruntamẽ maiore exiſtente particulari poſsit inueniri modus bonus ad cõcludendũ indirectè. Vt ſic colligẽdo, Aliquod animal eſt homo, & nullũ brutum eſt homo, igitur aliquod animal nõ eſt brutũ. Qui modus ſic ferè ſumitur in ſecunda figura contra regulam ſpecialẽ prohibentem accipere maiorem particularẽ, quomodo in prima figura vltimus modus Friſeſomorum accipitur contra ambas regulas ſpeciales primæ figuræ, cùm & maiorem habeat particularem & minorem negatiuam.

CAPVT XIII.

De tertia figura.

Tertia figura (vt ſuprà diximus) eſt, quando medium ſyllogiſmi in vtraque præmiſſarum ſubiecti locum obtinet. Vt autem diſpoſiti ſecundum hãc figuram ſyllogiſmi valeant, prętér regulas generales ſuperius datas, alię duę ſpeciales ſunt obſeruandæ, quę ſunt iſtæ:

In tertia figura, minore exiſtente negatiua, non valet ſyllogiſmus. In tertia figura, non poteſt cõcludi vniuerſaliter, ſed particularem ſemper oportet inferri concluſionem.

Contra

Contra priorem regulam peccat hic ſyllogiſmus, Omnis homo eſt ſubſtantia: & nullus homo eſt arbor, igitur quædam arbor non eſt ſubſtantia. Contra ſecundum peccat iſte, Omnis homo eſt animal, & omnis homo eſt ſubſtãtia, igitur omnis ſubſtantia eſt animal. Ratio autem harum regularum ambarũ vna eſt, quoniam in huiuſmodi ſyllogiſmis proceditur à termino nõ poſito vniuerſaliter in pręmiſsis, ad eũdem in cõcluſione vniuerſaliter poſitum. In priore quidẽ ex parte maioris extremitatis, in poſteriori verò, ex parte minoris. Vnde ſi per modum aliquem incõſuetum loquendi hic defectus caueatur, valebit ſyllogiſmus, etiam ſi videatur in alteram regularum illarum peccare. vt ſi in priore ſuprapoſito ſyllogiſmo ſic inferatur, Quædam arbor non omnis ſubſtantia eſt, vel aliqua ſubſtantia non eſt.

CAPVT XIIII.

De modis tertiæ figuræ.

*** QVomodo autem ſuprà in duabus figuris pręcedentibus, ex omnibus modis conſiderauimus qui vtiles & qui inutiles habeantur, ſic & in hac proportionabiliter faciendum, vt pateat quot nobis ex hac figura vtiles modi conſurgant. Igitur aut ambæ præmiſſæ ſunt vniuerſales, aut ambæ particulares: aut maior vniuerſalis, & minor particularis, aut econtrario maior particularis & minor vniuerſalis. Sub primo membro quatuor modi conſiderantur. Cùm enim ambæ fuerint vniuerſales, vel affirmatiuæ ſunt, & eſt modus vtilis primus, qui ſignificatur vocabulo Darapti. Vel ſunt ambæ vniuerſales negatiuæ, & eſt modus inutilis, quoniam ex puris negatiuis nihil ſequitur. Vel maior eſt affirmatiua & minor negatiua, & rurſum modus eſt inutilis: quoniam minore negatiua nihil rectè colligitur in hac figura. Vel maior eſt negatiua & minor affirmatiua, ſicque modus inuenitur vtilis, qui ſignificatur per Felapton. Ex ſecundo membro, vbi ambæ particulares ſunt, conſtat nihil boni procedere: quoniam ex puris particularibus nuſquam quicquam ſyllogiſticè concluditur.

Ex tertio autem membro, duo modi vtiles inueniuntur, & duo inutiles. Vel enim maior eſt vniuerſalis affirmatiua,

& minor

& minor particularis item affirmatiua ,eſtque modus vtilis, qui ſignificatur per Datiſi. Vel maior eſt vniuerſalis negatiua,& minor particularis affirmariua, & iterum:alius eſt modus vtilis, ſignificatus vocabulo Feriſon .Vel maior eſt vniuerſalis affirmatiua, & minor particularis negatiua , ſicque modus eſt inutilis: quoniam minore negatiua in hac figura nihil conficitur. Vel ambæ ſunt negatiuæ , neque rurſum quicquam vtile inuenitur. Sub quarto membro,iterum duo modi vtiles & duo inutiles inueniuntur. Maiore enim exiſtenté particulari, & minore vniuerſali,vel ambæ ſunt affirmatiuæ, & eſt modus vtilis ſignatus per Diſamis. Vel ambæ negatiuæ, & eſt modus inutilis.Vel prior affirmatiua & poſterior negatiua,rurſumque modus eſt inutilis:quoniam minore negatiua non valet hic ſyllogiſmus.Vel denique prior eſt negatiua, & poſterior affirmatiua,qui eſt modorum vtilium nouiſsimus ſignatus per vocabulum Bocardo. In ſumma igitur ſex inuenti ſunt huius figuræ vtiles modi directè concludentes, de quibus nunc per ordinem eſt dicendum.

Primus igitur modus tertiæ figuræ tunc eſt , quando ex maiore vniuerſali affirmatiua,& minore itẽ vniuerſali affirmatiua, infertur concluſio particularis affirmatiua.Vniuerſalem enim hic non licet concludere.

Da Omnis homo eſt animal.
Exemplum rap Omnis homo eſt ſubſtantia.
ti. Quædam igitur ſubſtantia eſt animal.

Secundus modus tertiæ figuræ eſt,quando ex maiore vniuerſali negatiua,& minore vniuerſali affirmatiua,ſequitur concluſio particularis negatiua.

Fe- Nullus homo eſt arbor.
Exemplum lap Omnis homo eſt animal.
ton Quoddam ergo animal non eſt arbor.

Tertius modus eſt, quando ex maiore particulari affirmatiua,& minore vniuerſali affirmatiua,infertur concluſio particularis affirmatiua.

Diſ Quoddam animal eſt homo.
Exemplum a- Omne animal eſt ſubſtantia.
mis Quædam igitur ſubſtantia eſt homo.

Quartus

Quartus modus eſt, quando ex maiore vniuerſali affirmatiua, & minore particulari item affirmatiua ſequitur concluſio particularis affirmatiua.

	Da	Omnis homo eſt ſubſtantia.
Exemplum	tiſ-	Quidam homo eſt animal.
	i.	Quoddam igitur animal eſt ſubſtantia.

Quintus modus eſt, quando ex maiore particulari negatiua, & minore vniuerſali affirmatiua, ſequitur concluſio particularis negatiua.

	Bo	Quoddam animal non eſt homo.
Exemplum	car	Omne animal eſt corpus.
	do	Quoddam igitur corpus non eſt homo.

Sextus modus eſt, quando ex maiore vniuerſali negatiua, & minore particulari affirmatiua, ſequitur concluſio particularis negatiua.

	Fe-	Nullum animal eſt arbor.
Exemplum	riſ-	Aliquod animal eſt homo.
	on	Quidam igitur homo non eſt arbor.

Summatim igitur colligendo omnes modos vtiles hactenus poſitos, inuenimus eſſe numero decem & nouem, quatuor videlicet primæ figuræ perfectos, & quinque imperfectos, quatuor ſecundæ figuræ, & ſex tertiæ, qui vt promptius ab adoleſcentibus memoria teneãtur, in formam metri ſolent diſponi hoc modo:

Barbara, Celarent, Darij, Ferio, Baralipton,
Celantes, Dabitis, Fapeſmo, Friſeſomorum.
Ceſare, Cameſtres, Feſtino, Baroco, Darapti,
Felapton, Diſamis, Datiſi, Bocardo, Feriſon.

CAPVT XV.

De reductione ſyllogiſmorum imperfectorum.

SCiendum autem eſt, omnes modos imperfectos, omnes ſcilicet, enumeratos præter quatuor modos primos primæ

mæ figuræ, reduci poſſe ad aliquem modū perfectum, id eſt, aliquem primorum illorum quatuor. Reducere autē ſyllogiſmū in ꝓpoſito, intelligimus, bonitatē ſyllogiſmi imperfecti oſtendere per aliū modum perfectum. Fit autem hoc dupliciter, oſtenſiuè videlicet, aut per impoſsibile. Oſtenſiuè reducimus ſyllogiſmū, quando per mediū conuerſionis, aut tranſpoſitionis prǫmiſſarum, aut ſimul vtriuſque, id facimus. Per impoſsibile verò reducere ſyllogiſmū eſt, eius bonitatē oſtendere per hoc, quod negans deducitur ad aliquod impoſsibile: vt pote cùm eum qui negat bonitatem alicuius imperfecti ſyllogiſmi cogimus concedere contradictorias eſſe ſimul veras, quod eſt impoſsibile, aut propoſitionem aliquam eſſe falſam, quæ eſt manifeſtè vera, aut ab eodem vt vera conceſſa. Et de hac quidē reductione poſterius. Nunc autē priorem oſtenſiuā tractemus, quæ (vt iam diximus) vtitur conuerſione vel tranſpoſitione præmiſſarum, vel ſimul vtroque Hæc enim vocantur duo inſtrumenta reductionis oſtenſiuæ. Interdū enim ſola conuerſione opus eſt ad reducendū, interdū verò non ſufficit ſola conuerſio, niſi fiat & præmiſſarū tranſpoſitio. Et interdū quidē ſolū vna præmiſſarū, aut ſola concluſio debet conuerti, interdū plures. Ac rurſum, interdū cō uerſione ſimplici, interdum conuerſione per accidens vtendum eſt. Quæ omnia, quo modo in ſingulis modis opus ſit obſeruare, magno artificio illa artis vocabula iā ſæpe enumerata demonſtrāt, vbi plenè eorū ſignificatio cognita fuerit.

Aduertendū igitur eſt, præter id, quod ſupradiximus de ſignificatione vocaliū A, E, I, O, inueniri etiā in eis quatuor cōſonantes, certā ſignificationē habentes, nēpe S, P, M, C, Vbicunque enim ponitur S, ſcito in reductione propoſitionē illam, quæ per vocalē immediatè præcedentē ſignificatur, debere conuerti ſimpliciter. Vbicunque P, inueneris, ſcito illā propoſitionem quæ per vocalē immediatè præcedentem ſignificatur, debere conuerti per accidens. Vbicunque M. inueneris, ſcito prǫmiſſas tranſponi debere, A verò in medio dictionis ſignificat modū illū non conuerti oſtenſiuè, ſed tātū conuerſiuè ſiue per impoſsibile, vt in Baroco & Bocardo. Porrò literǫ initiales omniū modorū indicant, ad quē perfe-

T ctorum

ctorum modorum ſinguli imperfecti debeant reduci. Vniuerſaliter enim modi imperfecti incipientes à B, debent reduci ad Barbãra, à C, ad Celarẽt, à D, ad Darij, ab F, ad Ferio. Aliç autem conſonantes non habent aliquam propoſito negotio aptam ſignificationem.

CAPVT XV.

De reductione oſtenſiua ſingulorum modorum imperfectorum.

INcipiendo igitur à Baralipton, qui eſt primus modus imperfectus primæ figuræ, debet ille reduci ad Barbara: quoniam eandem initialem literam habent B. In reducendo autem, non opus eſt niſi ſolius concluſionis cõuerſione per accidens, quod indicat litera P, in tertia ſyllaba poſt I, poſita, Celantes ad Celarent reducitur, per ſolã conuerſionẽ concluſionis ſimpliciter: qood indicatur per literã S, in tertia ſyllaba poſitã. Dabitis ad Darij, per conuerſionẽ concluſionis ſimpliciter. Fapeſmo ad Ferio, idque per cõuerſionẽ maioris per accidens, quod indicat litera P, poſita poſt primã vocalem, & & cõuerſionẽ minoris ſimpliciter quod indicat litera S, poſt ſecundã vocalem E, poſita, cũ præmiſſarũ tranſpoſitione, quã indicat litera M. Friſeſom ad Ferio item reducitur, per vtriuſque præmiſſæ conuerſionem ſimpliciter, & præmiſſarũ tranſpoſitionem. Ceſare primus modus ſecundæ figuræ reducitur ad Celarent, maiore tantũ conuerſa ſimpliciter. Cameſtres itẽ ad Celarent, ſed minore & concluſione cõuerſis ſimpliciter, ac inſuper prçmiſsis tranſpoſitis. Feſtino ad Ferio reducitur per cõuerſionẽ maioris tantũ ſimpliciter. Baroco autẽ non poteſt oſtenſiuẽ reduci ad vllum modum primæ figuræ, neq; per cõuerſionem, neque per tranſpoſitionẽ præmiſſarum. Cuius ratio eſt, quoniã ad mutandum figurã oporteret ad minus alteram præmiſſarum conuerti in reductione. Neutrius autẽ cõuerſio eſt reductioni cõmoda, quoniã maior cũ ſit vniuerſalis affirmatiua, non cõuertitur niſi per accidẽs in particularẽ affirmatiuã. Cùm ergo minor ſimiliter ſit particularis, ambæ præmiſſç erunt particulares, ex quibus nõ valet ſyllogiſmus. Itẽ ex maiore particulari in prima figura nõ valet ſyllogiſmus. Per conuerſionẽ minoris itẽ nil poteſt

ſieri,

fieri,quoniã particularis negatiua nõ cõuertitur niſi per cõtrapoſitionẽ, quę cõuerſio reductioni ſyllogiſmorũ nõ ſeruit,eò quòd mutet terminos. In reductione aũt,omnino ijdẽ debẽt eſſe termini ſyllogiſmi qui reducitur,& eius ad quẽ fit reductio. Nullo igitur modo poteſt oſtenſiuè reduci modus Baroco,ſed tantũ ſyllogiſmo cõuerſiuo ſiue per impoſsibile, quod ſignificatur per literã C,in medio vocabuli poſitã. Darapti primus modus tertię figurę,reducitur ad Darij,conuertendo minorẽ per accidens. Felapton ad Ferio,minorem conuertẽdo per accidens. Diſamis ad Darij,per conuerſionẽ maioris & concluſionis ſimpliciter,& præmiſſarũ tranſpoſitionẽ. Datiſi ad Darij itẽ, ſed per conuerſionẽ tantum minoris ſimpliciter. Bocardo autẽ non poteſt reduci oſtenſiuè, quod poteſt declarari eo modo quo ſuprà de Baroco oſtenſum eſt. Non enim per cõuerſionẽ maioris,quæ eſt particularis negatiua,& conuerti non poteſt. Neq; per cõuerſionem minoris, quæ tantũ in particularem affirmatiuam vertitur. Iam ex puris particularibus nihil ſequitur. Reducitur autem per impoſſibile ad Barbara. Poſtremò, Feriſon reducitur ad Ferio, per conuerſionem minoris ſimpliciter. Facile autẽ fuerit,per ſingulos modos exemplis declarare quod dictum eſt. Verum nos prolixitatis vitandæ gratia ſigillatim ea proſequi omittimus,vno aut altero exẽplo contenti. Hic igitur ſyllogiſmus in Ceſare, Nulla arbor eſt animal, & omnis hõ eſt animal, igitur nullus homo eſt arbor,ſic reducitur ad Celarent,Nullũ animal eſt arbor,& omnis homo eſt animal, igitur nullus homo eſt arbor. Vbi nihil immutatũ eſt,niſi quod maior ſimpliciter eſt conuerſa. Hic autẽ ſyllogiſmus in Cameſtres, Omnis homo eſt animal,nulla arbor eſt animal,igitur nulla arbor eſt hõ,nõ ita facilè ad Celarent reducitur. Pluribus enim opus eſt,nempe conuerſione tam minoris quàm concluſionis ſimpliciter,& inſuper pręmiſſarũ tranſpoſitione. Sic enim deber reduci,Nullũ animal eſt arbor, & omnis hõ eſt animal, igitur nullus homo eſt arbor. Vides hic poſitam ſecũdo loco vniuerſalẽ affirmatiuam,quę in Cameſtres primũ obtinebat locum, alteram autem pręmiſſam vniuerſalem negatiuam conuerſam cernis, & inſuper loco motam. Concluſionem

quoque nõ eandem,ſed eius conuertentẽ vides. Simili modo & in ſingulis modis reducendis, conſideratione virtutis literarũ,quæ in ſe cõtinent iſta artis vocabula,ſeſe exerceãt adoleſcentûm ingenia.

CAPUT XVI.

Quomodo reductione hac oſtenſiua ſit vtendum.

AD cognoſcendũ autem, quomodo per iſtam reductionem bonitas ſyllogiſmorum imperfectorum comprobetur,præſupponenda eſt maxima vna cui potiſsimum iſta reductio innititur. Eſt autem hæc regula ſiue maxima, Quicquid ſequitur ad conſequens bonæ conſequentiæ, idem ſequitur ad antecedens eiuſdem.Qua maxima,vt certiſsima & per ſe nota præſuppoſita, ſi quis forte neget aut dubitet ſyllogiſmum in Ceſare eſſe bonum, aduerſus illum ſic procedetur, Præmiſſæ in Ceſare diſpoſitæ, per bonam conſequentiam inferunt præmiſſas de Celarent.Sunt enim eędem, niſi quòd maior eſt conuerſa ſimpliciter.Semper autem conuerſa propoſitio in bona conſequentia infert eam in quam conuertitur. Inferunt igitur ſecundum bonam conſequentiam præmiſſæ in Ceſare, præmiſſas in Celarent,ac proinde (iuxta maximam) quicquid ſequitur ad præmiſſas in Celarent, idem ſequitur etiam ad præmiſſas in Ceſare. Iam ad præmiſſas in Celarent ſequitur concluſio in Celarent, quod negari non poteſt, cùm ſit modus perfectus. Atque hæç eſt eadem concluſio cum illa in Ceſare. Si igitur ex præmiſsis in Celarent illa concluſio ſequitur,eadem quoque ex præmiſsis in Ceſare rectè ſequetur. Iterum,ſi quis neget ſyllogiſmũ in Cameſtre factum, eſſe bonum,operoſius quidẽ erit oſtendere illius bonitatẽ, propterea quod pluribus opus ſit ad eius reductionem:ſic tamen oſtẽdetur.Premiſſæ in Cameſtres inferunt præmiſſas in Celarent,quoniã eædẽ ſunt,niſi quòd altera(nẽpe minor)eſt conuerſa ſimpliciter,&facta eſt ſecundũ ſitum tranſpoſitio.Conuertens autẽ rectè ſequitur ex cõuerſa,& propoſitionum tantũ ſecundum locũ tranſpoſitio nihil ad veritatẽ aut falſitatẽ facit.Manifeſtum eſt autẽ premiſſas in Celarent inferre concluſionem in Celarent,quæ deinde infert ſuã conuertentẽ.quæ erat concluſio in Cameſtres. Procedendo igitur à primo antecedẽte ad vltimũ cõſequẽs,

fateri

fateri neceſſe eſt, ex præmiſsis in Cameſtres rectè ſequi concluſionẽ in Cameſtres. Sic in tertia figura ſi quis neget modum Darapti eſſe bonum, factumque in eo ſyllogiſmum dicat non rectè concludere, ſic agetur aduerſus illum. Pręmiſſæ in Darapti rectè inferunt præmiſſas in Darij, cũ prima vtrobique ſit prorſus eadẽ, & ſecunda in Darij ſit conuertens ſecundæ in Darapti. Quicquid igitur ſequitur ad pręmiſſas in Darij, ſequitur & ad præmiſſas in Darapti, iuxta præſuppoſitã maximã. Iam ad præmiſſas in Darij citra cõtrouerſiam cõſequitur concluſio in Darij, quæ eadem eſt cum concluſione in Darapti: igitur concluſio in Darapti rectè infertur ex pręmiſsis in Darapti. Ita proportionabiliter monſtrari poſſet in ſingulis modis imperfectis omnium figurarum. Sed tria hæc exemplorum loco poſita ſufficiant.

CAPVT XVI.

De reductione per impoßibile.

ALius eſt modus reducendi ſyllogiſmos imperfectos ad perfectos, qui appellatur reductio per impoſsibile vel ad impoſsibile. Hic non vtitur prædictis inſtrumentis: videlicet nec conuerſione nec præmiſſarum tranſpoſitione: ſed aſſumpto contradictorio concluſionis ſyllogiſmi imperfecti, cum altera præmiſſarum eiuſdem ſyllogiſmi, diſponit illas ſecundum aliquem modum primæ figuræ perfectum, ex quibus deinde infert contradictorium vel contrarium præmiſſæ alterius relictæ & conceſſæ, ſicque reſpondens ad impoſsibile deducitur, nimirum ad concedendum contradictoria vel cõtraria ſimul eſſe vera. Exemplo res obſcura clareſcat. Tu mihi negas ſyllogiſmũ in Baroco iſtũ, Omnis homo eſt animal, & aliqua arbor nõ eſt animal, igitur aliqua arbor nõ eſt homo, bonum eſſe, modumque vtilẽ eſſe negas, qui per Baroco ſignificatur. Ita aduerſus te agã. Si malus eſt ſyllogiſmus ille, poteſt ergo antecedẽs dari verũ cõcluſione exiſtente falſa. Quod ſi admittis, ponamus ita eſſe, vt ſit cõcluſio falſa. Igitur eius cõtradictoria, Omnis arbor eſt homo, erit vera: cum nõ poſsint duę cõtradictoriæ ſimul eſſe falſæ. Aſſumo igitur maiorẽ prioris ſyllogiſmi, vnà cũ hac, quã modò admittis, cõcluſionis cõtradictoria, ijſque in Barbara rite

diſpoſitis,ſic colligo,Omnis hõ eſt animal,& omnis arbor eſt homo,igitur omnis arbor eſt animal.Hanc ſyllogizandi formam,cũ ſit euidens & perfecta,negare nemo poteſt,& antecedentis vtraque pars per te vera admiſſa eſt,igitur & concluſio vera erit.Atqui hęc ipſa eſt cõtradictoria alterius pręmiſſæ prioris ſyllogiſmi reducendi,quã & ipſam cõfeſſus es verã eſſe.Fatearis ergo neceſſe eſt, vel duas cõtradictorias eſſe ſimul veras,vel ſyllogiſmũ illum priorẽ in Baroco factum, bonum eſſe:nec poſſe concluſionẽ eſſe falſam pręmiſsis exiſtentibus veris.In hoc exẽplo ad oculũ facilè quilibet videt,quẽadmodum,negans bonitatem ſyllogiſmi imperfecti,eò deducitur,vt cogatur duas contradictorias ſimul veras admittere: idque per aſſumptionem cõtradictorij concluſionis,cũ altera præmiſſarũ ſyllogiſmi reducẽdi. Sed hoc eſt in reductionibus iſtis aduertendũ,quòd pro figurarũ diuerſitate,aliter & aliter diſponi debet concluſionis contradictorium. In omnibus enim modis ſecundę figuræ,contradictoria concluſionis ponẽda eſt pro minore,& eadẽ eſt ſeruanda maior. In tertia,cõtradictoria concluſionis pro maiore eſt conſtituenda,& minor ſyllogiſmi reducendi ſeruatur eadẽ. Vnde conſequenter ſequitur,in ſecunda figura inferri oppoſitũ minoris ſyllogiſmi reducendi : in tertia autem oppoſitũ maioris. Illius enim præmiſſæ oppoſitũ debet cõcludi quæ non aſſumitur in ſyllogiſmo per quẽ fit reductio.Et quidem in reductione ſyllogiſmorũ ſecundæ figuræ,ſemper contradictoriũ infertur propoſitionis relictæ,id eſt,minoris.In tertia autem non ſemper contradictorium,ſed interdũ cõtrariũ:idque in duobus tantũ modis,Darapti & Felapton . Verũ illud in idẽ redit,cùm æquè ſit impoſsibile cõtraria ſimul eſſe vera,vt cõtradictoria:imò ex admiſsione contrariorũ ſimul verorũ,inferuntur cõtradictoria quoq; ſimul vera ,vt patuit in legibus oppoſitionũ. In modis autẽ imperfectis primæ figuræ,cõtradictoriorũ cõcluſionis ſyllogiſmi reducendi accipiẽdũ eſt pro maiore,ea autẽ quę maior erat aſſumenda eſt in locũ minoris: inferturque non immediatè oppoſitũ minoris relictę: ſed tale quippiã vnde eius oppoſitũ ſequatur. Exempli gratia,ſyllogiſmus iſte in Baralipton,Omne animal eſt ſubſtãtia

& omnis

& omnis homo eſt animal,igitur quedã ſubſtantia eſt homo; ſic reducitur, Nulla ſubſtantia eſt homo,& omne animal eſt ſubſtantia,igitur nullũ animal eſt homo.Hic vides oppoſitũ contradictoriũ concluſionis poni pro maiore,& prioris ſyllogiſmi majorẽ pro alterius ſimul minore cõcluſionem autem inferri nõ immediatè oppoſitã minori relictæ ſyllogiſmi reducendi.Nõ enim iſtę opponũtur,Omnis homo eſt animal. Nullũ animal eſt homo.Verũtamẽ ad cõcluſionẽ illã,Nullũ animal eſt homo,ſequitur iſta,Nullus homo eſt animal: quæ eſt minori illi veræ cõtraria.Similiter in alijs modis conſiderandũ. In reductione tamẽ Celantes ad Darij peculiare, hoc eſt,vt contradictoriũ concluſionis pro minore conſtituatur,pro maiore autẽ illa ſumatur,quæ erat minor in ſyllogiſmo reducendo.Vt ſyllogiſmus iſte in Celãtes,Nullũ animal, eſt lapis,& omnis homo eſt animal,igitur nullus lapis eſt hõ; ſic reducitur ad Darij.Omnis homo eſt animal,& quidã lapis eſt homo,igitur quidã lapis eſt animal.Vides hic pro maiore poſitã eã quę erat minor prioris ſyllogiſmi,contradictoriã aut concluſionis minorem, concludi verò nõ oppoſitum cõtradictoriũ relictę maioris,ſed tale aliquid vnde ſequitur cõtradictoriũ eius.Per ſimplicẽ enim cõuerſionem ſequitur, Quidam lapis eſt animal,igitur quoddã animal eſt lapis, quæ verè eſt maiori illi,Nullũ animal eſt lapis, cõtradictoriè oppoſita.

CAPVT XVII.

Ad quos modos perfectos ſinguli imperfecti ſint reducendi per impoſſibile.

AD cognoſcendum autem, qui imperfectorum modorũ ad quos perfectos debeant reduci,non eadem eſt habẽda conſideratio,qua ſuperius vſi ſumus in reductione oſtenſiua.Illic enim ſecundum initiales literas docuimus inuenire modum,ad quem deberet reductio fieri.Verum in hac reductione, id locum non habet. Baralipton enim non reducitur ad Barbara,ſed ad Celarent: Celantes non ad Celarent, ſed ad Darij, Ceſare quoque non ad Celarent, ſed ad Ferio, & ita in cæteris ferè.Supereſt igitur ad plenam huius rei notitiam,quod nondum apertũ eſt, & inueſtigationis videtur eſſe

tur eſſe profundioris, elucidare. Duobus autem modis id docebimus, Primo quidem, vſu quarundam vocum, deinde artis conſideratione. Primo (inquam) vocum quarundã vſu hæc res indicatur. Pro quinque modis primę figurę ſeruit verbum, Neſciebatis. Pro quatuor modis ſecundæ figuræ, verbum, Odiebam, Pro ſex autẽ modis tertiæ, ſeruiunt hæ duæ voces, Lętare Romanis. Aduerte autem, primum verbũ quod pro modis primæ figuræ ponitur, quinq; habere ſyllabas, ſicut quinque ſunt eius figuræ modi imperfecti: ſecundũ verbum quatuor habet ſyllabas, vt ſunt quatuor modi ſecundæ figurę. Duo alia vocabula ſimul ſumpta, ſex habent ſyllabas, iuxta numerum modorũ tertiæ figurę. In ſingulis autẽ ſyllabis, conſidera vocalem qualis ſit. A enim ſignificat vniuerſalem affirmatiuam, E vniuerſalẽ negatiuam, I particularem affirmatiuam, O particularẽ negatiuam. Deinde ordinem cõſidera, quẽ ſyllaba quælibet tenet, vt ſcias cuius modi debeas ex ea quærere reductionem. Quæ duo vbi attenderis, tum demum conſidera, quis ex quatuor modis primæ figuræ talem concluſionem inferat: qualem & quantã tibi deſignat vocalis. Et pro certo habe, modum illum imperfectũ qui per ſyllabam talẽ ſignificatur, ad illum modum perfectum primæ figuræ reduci, qui talem habet concluſionem, qualem ſignificat vocalis eiuſdem ſyllabæ. Fiat exemplo clarum quod dicitur. In dictione Neſciebatis, prima ſyllaba neſ, locum tenet primi modi imperfecti Baralipton. Habet vocalem E, quę ſignificat vniuerſalem negatiuam. In prima autẽ figura vnicus modus talem propoſitionẽ concludens, eſt Celarẽt. Hinc deprehendit, Baralipton reduci ad Celarent. Deinde ſecunda ſyllaba Ci, locũ tenet ſecundi modi Celãtes, Vocalis I, ſignificat particularẽ affirmatiuã, quæ concluditur in Darij. Hinc certo colligis Celãtes ad Darij reduci. Tertia ſyllaba E, locũ tenet tertij modi Dabitis. Propoſitionẽ ſignificat vniuerſalem, negatiuã, quæ concluditur in Celarent. Hinc colligis, ad Celarent Dabitis reducendũ. In quarta ſyllaba ba, ſignat quartum modum Fapeſmo reducendum ad Barbara, vbi vniuerſalis affirmatiua concluditur. Vltima autẽ ſyllaba Tis, ſignificat modum vltimum Friſeſom reduci ad Darij.

tij. Similiter de modis ſecundæ figurę dicendum. Huius vocabuli, Odiebam, quatuor ſunt ſyllabæ. O, ſignificat Ceſare reduci ad Ferio. Di, ſignat Cameſtres reduci ad Darij. E, ſignat Feſtino reduci ad Celarent. Bam ſignat Baroco reduci ad Barbara. Sic in tertia figura, per vocabula illa, Læta re Romanis, idem ſignificatur. Darapti enim innuitur reduci ad Celarent, Felapton ad Barbara, Diſamis ad Celarēt, Datiſi ad Ferio, Bocardo ad Barbara, Feriſon ad Darij.

Secundo profundiori conſideratione docebimus cognoſcere, cuiuſmodi modorum reducendorum ad eos per quos debeat reductio fieri, proportionem. Tenendum inprimis firma memoria, quod ſuprà dictū eſt, in ſecunda figura eandem ſeruari maiorem, & pro minore ſumendā eſſe contradictoriam concluſionis, in tertia autem econtrario, pro maiore, accipi contradictoriā, minorem autem ſeruari: quæ differētia verſiculis his duobus non admodùm eruditis, ſed ad rē apprimè commodis, facilè memoriæ commendatur,

Seruat maiorem, variatque ſecunda minorem,
Tertia maiorem variat, ſeruatque minorem.

Statim igitur vbi ſcire volueris, ad quem modum propoſitum ſyllogiſmum imperfectum debeas reducere, conſidera eius concluſionem, & ipſius contradictoriam, qualis ſit & quanta. Deinde hanc compone cum maiore aut minore, quæ pro ratione figuræ erit aſſumenda pro altera præmiſſa: & attende diligenter, in quo modo primæ figuræ perfecto præmiſſæ illæ ſimul iunctæ ſint diſpoſitæ. Hinc certiſsimè colliges modū, ad quem debet ſyllogiſmus reduci.

Exempli gratia, hic ſyllogiſmus in Ceſare mihi proponitur, Nullus lapis eſt animal, & omnis homo eſt animal, igitur nullus homo eſt lapis. Volo iuxta hanc artē diſpicere, ad quē modum debeam illū reducere. Video mox cōcluſionem, quæ eſt vniuerſalis negatiua, cuius proinde contradictoriū eſt particularis affirmatiua. Hęc mihi in ſyllogiſmo perfecto pro minore eſſe debet. Maior autē, quæ eſt ſeruāda ex ſyllogiſmo reducēdo, vniuerſalis eſt negatiua. Vniuerſalē autē negatiuam maiorē & particularē affirmatiuā minorē, ſcio in prima figura prēmiſſas eſſe in Ferio. Certiſsimū igitur mihi erit Ceſare

reduci ad Ferio. Ita in Cameſtres conſidero concluſionē vniuerſalē negatiuā. eius proinde contradictoria eſſe debet particularis affirmatiua, quæ mihi eſt conſtituenda minor in reductione cum maiore ſeruata vniuerſali affirmatiua. Vniuerſalis autē affirmatiua pro maiore, & particularis affirmatiua pro minore, in Darij ſunt præmiſſæ. Nihil igitur dubiū, quin debeat ad Darij reduci Cameſtres. Similiter oſtēdi poſſet in ſingulis modis imperfectis. Verùm nos vno & altero exemplis propoſitis reliqua adoleſcentum ingenijs pro exercitio ſimiliter deducenda relinquimus.

CAPVT XVIII.

De quibuſdam apud Ariſtotelem tractatis, quæ vocantur præſuppoſita.

POnit Ariſtoteles quædam, quæ vocant præſuppoſita, quę in tractatu ſyllogiſmorum quaſi cognita præſupponuntur, & ex dictis in ſyllogiſmis ſtatim innoteſcunt. Quæ nos paucis enumerabimus ſimul & declarabimus, quantum ad ea, in quibus nondum plena facta eſt declaratio. Sunt igitur huiuſmodi præſuppoſita quatuor:

Quatuor præſuppoſita.

Primum præſuppoſitum, Omnis ſyllogiſmus eſt in aliqua trium figurarum, & omnes ſyllogiſmi aliarum figurarum per primam perficiuntur. Secundum, In omni ſyllogiſmo, aliquam premiſſarum eſſe affirmatiuam, & aliquam vniuerſalem eſt neceſſe. Tertium, Omnis ſyllogiſmus ex tribus terminis & non pluribus conſtat. Quartum, Quædam propoſitiones difficulter ſyllogizantur, quædam facilius.

Primum præſuppoſitum ampliori declaratione nō indiget, cùm abundè iam ſit oſtenſum in præcedentibus. Similiter & ſecundum ex dictis eſt notum. Circa tertium autem nota, debet ipſum intelligi de ſyllogiſmo ſimpliciter vno, & non aucto. Interdum enim ſyllogizando adijcitur maiori aut minori alia propoſitio, velut ipſius probatio & confirmatio, antequam ad concluſionem veniatur: & hic notatur ſyllogiſmus

logiſmus auctus, eò quod augeatur termino aliquo vel propoſitione vltra conſuetam ſyllogiſmi formam. Et interdum quidem ex maiore venit augmentum iſtud, interdum ex minore, interdum ex vtraque. Ex maiore, cùm ſic colligo, Omnis homo eſt capax diſciplinæ, quia omne animal rationale eſt capax diſciplinæ: & Ioannes eſt homo, igitur Ioannes eſt capax diſciplinæ. Ex parte minoris tantum, Omnis homo eſt capax diſciplinæ, Ioannes eſt homo, quia ipſe eſt animal rationale, igitur Ioannes eſt capax diſciplinæ. Ex parte vtriuſque, Omnis homo eſt capax diſciplinæ: quia omne animal rationale eſt capax diſplinæ: & Ioannes eſt homo, quia eſt animal rationale, igitur Ioannes eſt capax diſciplinæ. Huiuſmodi ſyllogiſmi dicuntur ſyllogiſmi non ſimpliciter vni, ſed aucti: quoniam plures in ſe virtute continent ſyllogiſmos. In adiectione nanque probationis ad maiorem, ſyllogiſmus vnus implicatur: ſimiliter & in adiectione probationis ad minorem. Si igitur plures hic ſint ſecundum virtutem ſyllogiſmi & non vnus, nihil mirum, ſi plures tribus numerentur termini. In ſyllogiſmo autem ſimpliciter vno, nūquā niſi tres inuenientur. Circa autem quartum præſuppoſitum nota, quod illam propoſitionem intelligimus difficulter ſyllogizabilem, quæ in paucioribus figuris & modis poteſt pro concluſione inferri, illam autem facilius, quæ in pluribus figuris aut modis inferri poteſt. Atque hinc patet, quod inter omnes propoſitiones, vniuerſalis affirmatiua omnium difficillimè ſyllogizatur. Solùm enim in prima figura & in vnico modo poteſt concludi. In ſecunda enim figura oportet concluſionem eſſe negatiuam, & in tertia particularem. Vniuerſalis autem negatiua ſyllogizatur in duabus figuris, prima & ſecunda: in prima quidem vno modo perfecto Celarent: in ſecunda autem, per duos modos, Ceſare & Cameſtres. Eſt igitur facilius ſyllogizabilis vniuerſali affirmatiua. Particularis affirmatiua cōcluditur in prima & tertia: in prima quidem, vno modo, in tertia autem tribus nempe Darapti, Diſamis, Datiſi. Non autem in ſecūda, vbi concluſio ſemper debet eſſe negatiua. At verò particularis negatiua, in omnibus figuris ſyllogizatur: in prima quidem vno modo: in

ſecunda

ſecunda duobus.Feſtino & Baroco in tertia autem tribus. Felapton,Bocardo,Feriſon.Omnium igitur facillimè ſyllogizatur particulari negatiua,ſicut omnium difficillimè vniuerſali affirmatiua. Medio autē modo ſe habent vniuerſalis negatiua & particularis affirmatiua. Sicut autē vniuerſalē affirmatiuā conſtruere eſt difficillimū, & particularē negatiuam conſtruere facillimū : ita econtrario vniuerſalem affirmatiuam deſtruere, eſt facillimum : difficillimum autem, deſtruere particularem negatiuam. Conſtruere autem aliquam propoſitionem in propoſito eſt, eam probare veram. Deſtruere autem, falſam oſtendere, aut oppoſitum eius inferre. Illa enim deſtruitur facilius, cuius falſitas poteſt pluribus modis ſiue per plura oſtendi : & illa difficilius,cuius falſitas per pauciora poteſt monſtrari. Vniuerſalis autē affirmatiua deſtruitur,& per vniuerſalem negatiuā ſibi contrariam,quæ in duabus figuris ſyllogizatur : & per particularem negatiuam cōtradictoriam, quæ in omnibus. Particularis autē negatiua, non deſtruitur niſi per vniuerſalē affirmatiuā,quæ vnica figura & vnico modo poteſt cōcludi.Illa igitur facillimè deſtruitur,hęc difficillimè.Vniuerſalis autē negatiua & particularis affirmatiua medio modo ſe habent.Vniuerſalis enim negatiua deſtruitur per vniuerſalem affirmatiuā contrariā,quę tantū vnico modo concluditur:& per particularē affirmatiuam, quæ in duabus figuris & in tribus modis concluditur .Particularis autē affirmatiua deſtruitur tantū per vniuerſalem negatiuam,quæ concluditur in vno modo primæ figuræ, & in duobus ſecundæ. Huius autē præſuppoſiti declarationem

Notabile dictū Ariſtot.

Ariſtoteles verbo notatu digno cōcluſit dicens,Omnino nō latere oportet,vniuerſalia per particularia deſtrui,& particularia per vniuerſalia.& nō cōſtrui vniuerſalia per particularia,quāuis ecōuerſo.Inſuper manifeſtū eſt,quoniā deſtruere facilius eſt quā cōſtruere.Priorē huius notabilis dicti partem pulchrè & particulatim leges explicant propoſitionū cōtradictoriarū & ſubalternarū.Contradictoriæ enim ſunt, vniuerſalis & particularis oppoſitæ qualitatis.Deſtruūtur igitur vniuerſalia per particularia,& ecōtrario.Vniuerſalis autē & particularis eiuſdem qualitatis,ſubalternæ ſunt : quarum illa

hanc

hanc infert & probat, non autem econtrario. Secunda autem pars ex hoc manifeſta eſt, quoniam ad declarandā veritatem pluribus opus eſt. Si enim vel vnū aliquid defuerit, ſtatim falſitas argui poteſt. Vnde quēadmodū de bono & malo dici ſolet, bonum eſſe ex integra cauſa, malum autem ex particularibus defectibus, (Vnius enim ſolius circumſtantię defectu fit malum) ita de veritate & falſitate dici ſimiliter poteſt, veritatem ex integra cauſa conſtare, falſitatem ex particularibus defectibus. Vnde hæc propoſitio, Omnis homo eſt riſibilis, falſa probaretur, ſi vel vnum ex omnibus poſſet inueniri hominibus, cui non prædicatum conueniret.

CAPVT XIX.
De arte inueniendi medium.

Docet quoque certis regulis Ariſtoteles quomodo ad vnamquanque concluſionē probandam commodum medium inuenire valeamus. Aliter enim, & aliter ſumendū eſt mediū, pro qualitate cōcluſionis quā probare intēdimus. Non enim eodē modo quęrendū eſt medium ad concludendū vniuerſalem affirmatiuā, quo ad vniuerſalem negatiuā: nec ſimiliter ad vniuerſalē & ad particularē. Ponit autē pro huius rei notitia ille quatuor regulas, in hunc modum:

*** Quæ ſequuntur vſque ad cap. 27. feſtinus lector ſine graui dāno poterit trāſilire.

Quatuor regulę ꝓ inuētiōe medij.

Prima regula, Concludere volentibus vniuerſalem affirmatiuam, ſumendum eſt conſequens ſubiecti, & antecedens prædicati. Secunda, Ad concludendum particularem affirmatiuam, antecedens ad vtrunque extremorum ſumendum eſt. Tertia, Ad concludendum vniuerſalem negatiuam, ſumetur conſequens ſubiecti & extraneum ad prædicatum, vel conſequens prædicati & extraneum ſubiecti. Quarta, Ad concludendum particularem negatiuam, ſumendum eſt antecedens ſubiecti & extraneum prædicati.

Pro

Pro quarũ regularũ intellectu, prius quid ſit ſubiectũ, q̃ũ conſequens, quid extraneum dicendũ. Per conſequens ſubiecti aut prędicati, intelligit terminum qui infertur ex alio, ſicut genus ex ſpecie, ſpecies ex indiuiduo, & omne magis cõmune ex minus communi. Antecedens aũt dicitur, terminus ex quo infertur alius, vt ſpecies eſt antecedẽs generis, & omne minus cõmune eſt antecedens magis cõmunis. In terminis autem conuertibilibus, vterque ad alterũ dici videtur, & antecedens & conſequens: quoniam viciſsim ſe inferunt, & inferuntur ex ſeinuicem. Extraneum autẽ ſubiecti aut prædicati, intelligit terminũ diſparatum, qui ſcilicet vniuerſaliter poſſit de illo negari, vt homo eſt extraneũ bruto, & lapis homini. Quo pręmiſſo, ſic intellige primam regulã. Si concluſio quam probare intendis ſit vniuerſalis affirmatiua, pro medio ad illam concluſionẽ probandam, ſumendus erit tibi aliquis talis terminus, qui ſit conſequens ſubiecti concluſionis, & prædicati eius antecedens. Sit, exempli gratia, iſta tibi probanda, Omnis hõ eſt ſenſibilis, pro medio accipies terminum animal, qui eſt genus, & conſequens ſubiecti homo, & antecedens prędicati ſenſibile, eò quòd ſequatur ſẽſibile ad animal. Sic igitur argumentare, Omne animal eſt ſenſibile, & omnis homo eſt animal, igitur omnis homo eſt ſenſibilis. Et ſeruit hæc regula tantũ pro prima figura. Secundæ autem regulæ ſenſus eſt, Si velis probare concluſionẽ aliquã particularẽ affirmatiuam, pro medio ad hoc cõmodo conſidera terminũ aliquem, qui inferat ex ſe tam ſubiectum quàm prędicatum cõcluſionis. Per huiuſmodi enim terminum proprijſsimè efficies propoſitum. Sit, exempli gratia, iſta probanda, Aliqua ſubſtantia eſt incorruptibilis. Accipe terminum ſpiritus, qui eſt antecedens ad vtrunque extremũ concluſionis: ſicque argumentare, Spiritus eſt incorruptibilis, & omnis ſpiritus eſt ſubſtantia, quędam igitur ſubſtantia eſt incorruptibilis. Seruit autem hæc regula maximè pro tertia figura, ex qua propriiſsimè probatur particularis affirmatiua. In prima enim figura cũ infertur particularis affirmatiua mediũ quod accipitur, nõ debet eſſe antecedẽs ad vtrũq; extremũ. Sufficit enim quod ſit antecedens ad prædicatum, ad ſubiectum autem

non

non debet eſſe antecedens. Tertię regulæ hic eſt ſenſus, Si probare volueris propoſitionem aliquam vniuerſalem negatiuam, vide quęras pro medio terminum, qui inferat ſubiectum concluſionis, & negetur omnino de prædicato, aut econtrario qui inferat prædicatum, & omnino de ſubiecto negetur. Sit exempli gratia, hæc probanda, Nullus homo eſt aſinus. Pro medio cape terminum animal rationale: qui infertur ex ſubiecto homo tanquã cõuertibile ex conuertibili: eſt autem extraneus ad prædicatum aſinus, quoniam nulli aſino cõuenit, atque hoc medio ſic procede, Nullum animal rationale eſt aſinus, & omnis homo eſt animal rationale, igitur nullus homo eſt aſinus. Vel ad eandem concluſionẽ probandam accipe pro medio brutum, qui terminus eſt cõſequẽs prædicati aſinus, nimirum ipſius genus: eſt autem extraneus ad ſubiectum homo: ſicque ſyllogiſmum confice in ſecunda figura in Cameſtres, Omnis aſinus eſt brutũ, & nullus homo eſt brutum, igitur nullus homo eſt aſinus. Vnde patet hanc regulam ſeruire primæ figuræ & ſecũdæ: illi quidẽ ex parte priori, huic autẽ ex parte poſteriori. Quartæ regulæ hic eſt ſenſus, Cùm volueris ſyllogiſticè probare propoſitionẽ aliquã particularẽ & negatiuam, tale aliquod mediũ diſpice, quod ſit ad ſubiectum cõcluſionis antecedẽs, & ad prædicatũ extraneum: ex hoc enim rectè conficies propoſitũ. Exempli gratia: probanda mihi ſit iſta, Aliquod animal non eſt homo, pro medio accipiam terminum brutum, qui eſt antecedens ad animal, & extraneũ ad hominem. Hocque medio ita ſyllogizabo in tertia figura, Nullum brutum eſt homo, & omne brutum eſt animal, igitur aliquod animal nõ eſt homo, idque in Felapton. Vel in Bocardo, per maiorẽ particularem ſic, Aliquod brutum non eſt homo, & omne brutum eſt animal, igitur aliquod animal non eſt homo. Vel in ſecunda figura in Feſtino, per idem medium ſic, Nullus homo eſt brutum, & quoddam animal eſt brutum, ergo quoddã animal non eſt homo. In prima quoque figura per idem medium ſic, Nullum brutum eſt homo, & aliquod animal eſt brutum, igitur aliquod animal non eſt homo. Hinc patet, quod regula iſta pro omnibus figuris ſeruiat,

eò quòd

eò quòd particularis negatiua ſola vbiq; concludatur.

CAPVT XX.

De ſyllogiſmorum poteſtatibus.

Sex poteſtates ſyllogiſmorum

Ponit quoque Ariſtoteles aliquot ſyllogiſmorum poteſtates, id eſt, peculiaria quædam, quæ per ſyllogiſmos poſſunt fieri. Sunt autem numero ſex, quæ ſic enumerantur, Poteſtas plura concludendi, poteſtas verum ex falſis ſyllogizandi, poteſtas circulariter ſyllogizandi, poteſtas conuerſiue ſyllogizandi, poteſtas ad impoſsibile ſyllogizandi, & poteſtas ſyllogizandi ex oppoſitis. Quantum ad primam poteſtatem plura concludendi, nota, quod pluribus modis intelligi poteſt, ſyllogiſmum aliqua plura concludere. Primo ex parte concluſionis, ex qua conſequenter inferri poteſt ipſius conuertens. Vnde præmiſſæ in Barbara inferunt concluſionem ſuã, & per illã ipſius conuertentẽ. Nã, vt ſuprà dictum eſt, quicquid ſequitur ad conſequens bonę conſequẽtiæ, idem ſequitur & ad antecedens eiuſdem. Ita omnes ſyllogiſmi vniuerſales, id eſt, qui vniuerſaliter concludunt plura ſyllogizant. Omnis enim concluſio vniuerſalis conuertitur: affirmatiua per accidens, negatiua autem ſimpliciter. Itẽ omnes ſyllogiſmi concludentes particularem affirmatiuam ſimiliter plura poſſunt concludere: quoniam & ipſa ſimpliciter conuertitur. Qui autem particularem negatiuam concludunt, hac ex parte non habent poteſtatẽ concludẽdi plura: quoniã illa non conuertitur conuerſione ſyllogiſmis accommoda. Inſuper, ex parte concluſionis & aliter contingit plura concludere, quoniam ſi vniuerſalis fuerit concluſio, infert ex ſe particularem ſibi ſubalternam, iuxta legem ſubalternarum. Si autẽ particularis fuerit concluſio, hac ex parte non poteſt concludere plura: quoniam ex particulari non ſequitur vniuerſalis. Secundo accipimus hanc poteſtatẽ plura concludẽdi per nouã ſubſumptionẽ, idque rurſum dupliciter. Vel per ſubſumptionem plurium minorum extremitatum ſub medio: vel per ſubſumptionem ſub ſubiecto concluſionis. Exemplum primi modi, Omne animal eſt ſubſtantia, & omnis homo eſt animal. igitur omnis homo eſt ſubſtãtia: item

Primapo teſtas.

tia:item omnis equus eſt animal,igitur omnis equus eſt ſubſtantia,itē omnis leo,itē omnis aſinus, & ita in omnibus ſpeciebus. Verùm hoc modo ſatis impropriè dicitur ſyllogiſmus aliquis plura concludere, quoniā altera ſemper præmiſſarū, nēpe minor, variatur. Dicitur tamē ſyllogiſmus aliquo modo vnus,ratione pręcipuę partis,nēpe maioris,vnde eſt pręcipua vis illationis,quę eadē manet & inuariata. Ex parte autē conclusionis,per ſubſumptionē ſic concludūtur plura, Omne animal eſt ſubſtātia,& omnis homo eſt animal,igitur omnis homo eſt ſubſtantia:& Petrus eſt homo,igitur Petrus eſt ſubſtātia. Ita in cæteris indiuiduis. Hoc autē modo non poſſunt cōcludere plura ſyllogiſmi concludentes particulariter: quoniā fieret ſubſumptio ſub medio non accepto vniuerſaliter,procederetur que maiore particulari in prima figura.

CAPVT XXI.

De poteſtate verum ex falſis concludendi.

QVantum ad ſecundam poteſtatem,quæ eſt, verum ſyllogizandi ex falſis,ſciendum eſt,nō hoc eſſe peculiare ſyllogiſmo, ſicut nec præcedens poteſtas ſyllogiſmo eſt propria:ſed etiam alijs conuenit argumentationum formis. Eſt enim regula & maximè infallibilis,ex veris nunquā poſſe niſi verū inferri,in quacunq; argumētatione bona. Ex falſis autē inferri verū,nihil prohibet. Exempli gratia, hic eſt ſyllogiſmus bonus in Barbara, Omne animal eſt arbor, & omnis pirus eſt animal,igitur omnis pirus eſt arbor. Formam argumentandi certiſsimā atq; perfectam vides,qua non poſsit eſſe euidentior. Ambæ autē premiſſæ manifeſtā habent falſitatē, imò impoſsibilitatem: concluſione tamen nihil eſt verius cū prædicetur genus de ſpecie. Hoc tamen ſciendum, quòd concluſio nunquā poteſt eſſe vera,propter præmiſſarum falſitatem,neq; poteſt inferri concluſio vera ex præmiſsis falſis,tāquam ex cauſa ſuæ veritatis. Impoſsibile enim eſt, vt falſitas ſit cauſa veritatis,nec poteſt veritas inniti falſitati.

CAPVT XXII.

De ſyllogiſmo circulari.

CIrculariter ſyllogizare Ariſtoteles ita definit: per concluſionem & conuertentem alterius præmiſſarum inferre Tertia poteſtas

ferre reliquam præmiſſarum ſyllogiſmi prioris. Idem appellat ex ſeinuicem oſtendere, id eſt, oſtendere vicíſsim per concluſionem præmiſſam, ſicut ipſa oſtendit concluſionem. Exempli gratia, hoc ſyllogiſmo propoſito, Omne animal rationale eſt riſibile, & omnis hõ eſt animal rationale, ergo omnis homo eſt riſibilis, maior ſic ſyllogizabitur circulariter, Omnis homo eſt riſibilis, & omne animal rationale eſt homo, ergo omne animal rationale eſt riſibile. Minor autẽ ſic, Omne riſibile eſt animal rationale, & omnis homo eſt riſibilis, igitur omnis homo eſt animal rationale. Vides in ſyllogiſmo poſteriori ex cõcluſiõe prioris ſyllogiſmi accepta pro maiore vel pro minore, & conuertente alterius præmiſſarũ, inferri reliquam præmiſſarum prioris ſyllogiſmi. Oportet autem huiuſmodi circulares ſyllogiſmos fieri in terminis conuertibilibus, cuiuſmodi ſunt termini propoſiti, animal rationale, riſibile, homo. Alioqui enim non valeret conuerſio vniuerſalis affirmatiuæ in vniuerſalem affirmatiuam, cuius eſt vſus in hac ſyllogizatione, Nuſquam enim talis conuerſio valet, niſi gratia materiæ in terminis conuertibilibus.

CAPVT XXIIII.

De ſyllogiſmo conuerſiuo.

*** Quarta põteſtas.

Conuerſiuè ſyllogizare (iuxta Ariſtotelis definitionem) eſt, ex oppoſito aut contrario concluſionis cũ altera præmiſſarum interimere reliquam. Docet quoque id fieri diuerſimodè. Maiorem enim primæ figuræ dicit interimi per tertiam, ex eadem minore & oppoſito, vel cõtrario concluſionis pro maiore, minorem autem per ſecundam ex eadem maiore. Exempli gratia, huius ſyllogiſmi in Barbara, Omne animal eſt ſubſtantia, & omnis homo eſt animal, igitur omnis homo eſt ſubſtantia. maior ſic interimitur per ſyllogiſmum conuerſiuum, Nullus homo eſt ſubſtantia, & omnis homo eſt animal, igitur aliquod animal non eſt ſubſtantia. Hic ſumitur contrarium concluſionis. Sufficeret tamen ſumere contradictorium, ad eandem concluſionem inferẽdam in Bocardo. Minor autem ſic interimitur per ſyllogiſmum conuerſiuũ, Omne animal eſt ſubſtantia, & aliquis homo non eſt ſubſtantia, igitur aliquis homo non eſt animal,

animal. Secundę autem figuræ maior interimitur per tertiam, minore prioris ſyllogiſmi poſita pro maiori alterius, & concluſionis oppoſito pro minore poſito. Minor autem per primam, manente eadē maiore. Exempli gratia, huius ſyllogiſmi in Ceſare, Nullus lapis eſt animal, & omnis homo eſt animal, igitur nullus homo eſt lapis, maior ſic interemitur, Omnis homo eſt animal, & aliquis homo eſt lapis, igitur aliquis lapis eſt animal. Minor autem ſic, Nullus lapis eſt animal, & aliquis homo eſt lapis, igitur aliquis homo non eſt animal. Tertiæ autem figuræ maior, per primā interimitur, manente eadē minore: & minor per ſecundā, ſumpta maiore pro minore. Vt huius ſyllogiſmi, Omnis homo eſt animal, & omnis homo eſt ſubſtantia, igitur quædam ſubſtantia eſt animal, maior ſic interimitur, Nulla ſubſtātia eſt animal, & omnis homo eſt ſubſtantia, igitur nullus homo eſt animal, vel quidam homo non eſt animal. Minor autē ſic, Nulla ſubſtantia eſt animal, & omnis homo eſt animal, igitur quidam homo non eſt ſubſtantia, vel nullus homo eſt ſubſtantia.

CAPVT XXIIII.

De ſyllogiſmo per impoßibile.

PEr impoßibile ſyllogizatur, quando propoſitione aliqua vera negata, proceditur ex eius contradictorio, cum alia propoſitione manifeſtè vera ad inferendū manifeſtè falſum: ex cuius interemptione cōſequēter fit regreſſus, ad interimendū cōtradictoriū propoſitionis verę negatę, ac deinde ex cōſequenti, ad aſtruendā veritatē illius, quę à principio fuit negata. Vt ſi quis neget hanc propoſitionem, Omnis homo eſt riſibilis, ita cōtra ipſum procedetur, Omne animal rationale eſt riſibile, & aliquis homo nō eſt riſibilis, igitur aliquis homo nō eſt animal rationale. Concluſio eſt manifeſtè falſa, & nō maior quę eſt manifeſtè vera, ergo minor, quę eſt cōtradictoria ꝓpoſitionis negatæ. Quòd ſi hæc eſt falſa, erat igitur illa ab initio negata vera, cū nō poßint cōtradictoriæ ambæ ſimul eſſe falſæ. Differt autem hic ſyllogiſmus per impoßibile à ſyllogiſmo conuerſiuo, quoniam conuerſiuus ſemper præſupponit alium ſyllogiſmum, ſyllogiſmus autem

Quinta poteſtas.

per impoſsibile nõ Sufficit enim, propoſitionẽ aliquã eſſe negatam, ſiue in ſyllogiſmo, ſiue extra ſyllogiſmũ ad fuerit.

CAPVT XXV.

De ſyllogiſmo ex oppoſitis.

Syllogiſmus dicitur ex oppoſitis, in quo ex præmiſsis cõtrarijs vel contradictorijs infertur concluſio, in qua negatur idem de ſeipſo. Vt in hoc ſyllogiſmo, Omnis homo eſt ſubſtantia, & nullus homo eſt ſubſtantia, igitur nullus homo eſt homo. Ex cõtradictorijs ſic, Omnis hõ eſt ſubſtãtia, & aliquis hõ eſt nõ ſubſtãtia, igitur aliquis hõ nõ eſt hõ. Interdũ verò proceditur ex pręmiſsis formaliter cõtrarijs vel cõtradictorijs, ad illationẽ cõcluſionis, in qua formaliter & expreſſè idẽ negatur de ſeipſo, vt in exẽplis iã propoſitis. Interdum verò ex præmiſsis tantũ æquiualenter contrarijs, vel cõtradictorijs ad concluſionẽ, in qua ęquiualenter idẽ de ſeipſo negatur. Aequiualenter autẽ oppoſitas dicimus præmiſſas, quando ex ſe poſſunt per bonã conſequentiã inferre formaliter oppoſitas. Vt cùm ſic argumentor, Omne animal eſt ſubſtantia, & aliquis homo non eſt ſubſtantia, igitur aliquis homo non eſt animal. Præmiſſę non ſunt contradictoriæ, quoniam non participant vtroque termino. Inferunt tamen verè contradictorias, quoniam ſecunda illa, Aliquis homo non eſt ſubſtantia, rectè infert hanc, Aliquod animal non eſt ſubſtantia, quæ eſt formaliter priori contraria. Item in concluſione, cũ dicitur, Aliquis homo nõ eſt animal: negatur ęquiualẽter idẽ de ſeipſo, quoniã ex illa rectè infertur iſta, Aliquis homo non eſt homo, in qua formaliter idẽ negatur de ſeipſo. Valet autẽ hic ſyllogiſmus ex oppſitis, contra eos qui fortè, vel per inaduertentiã, vel per proteruiam admitterent, duas propoſitiones ſic oppoſitas formaliter, vel ęquiualẽter. Per illationẽ nanq; talem, in qua idẽ negatur de ſeipſo, manifeſtiſsimè conuincũtur: quoniam ſicut non eſt propoſitio apparentioris & certioris veritatis, quàm affirmatiua illa in qua idẽ affirmatur de ſeipſo: ita non eſt vlla propoſitio magis falſa aut magis apparẽter falſa, illa in qua idẽ negatur de ſeipſo. Denique, & hoc eſt aduertendum, non

(margin: Sexta „ pote- „ ſtas. „)

poſſe

poſſe hunc ſyllogiſmum fieri ex quibuslibet oppoſitis. Nam ex ſubcontrarijs non valeret. Ambæ enim ſunt particulares. Ex puris autem particularibus, nihil ſyllogiſtice ſequitur. Ex contrarijs autem & contradictorijs valet.

CAPVT XXVI.

De tribus defectibus ſyllogiſmorum.

SVbiungit quoq; prædictis Ariſtoteles tres ſyllogiſmorũ defectus: quos, quia non ita multũm videtur ad propoſitum facere, breuiſsimis tantũ perſtringemus. Primus defectus eſt, petere principiũ, quod tunc ait fieri, quando in ſyllogiſmo aliquo no oſtenditur propoſitũ, vtpote cũ per ignotiora proceditur, vel æquè ignota. Vt quando idẽ per idem probatur, & vniuerſaliter quandocũque præmiſſæ non poſſunt probare concluſione. Vt in hoc ſyllogiſmo eſt petitio principij, Omnis homo eſt hõ, & omnis hõ eſt homo, ergo omnis homo eſt hõ. Item in iſto, Omnis homo eſt capax diſciplinæ, & omne animal rationale eſt homo, igitur omne animal rationale eſt capax diſciplinæ. Cõcluſio enim eſt notior, præmiſſa maiore. Secundus ſyllogiſmorũ defectus appellatur nõ propter hoc accidere falſum, quod tunc contingere dicit Ariſtoteles, quando ſyllogizando falſitas concluſionis illatæ imputatur alicui propoſitioni in antecedẽte, quæ verè non eſt cauſa falſitatis concluſionis. Fitque hoc in ſyllogiſmis illis, in quibus eſt aliqua præmiſſa ſuperflua. Vt ſic procedendo, Sol lucet, & omne animal eſt homo, & omne brutum eſt animal, igitur omne brutũ eſt homo, cõcluſio eſt falſa, igitur aliqua propoſitio antecedentis: non autẽ minor illa, Omne brutũ eſt animal, igitur prima, illa, Sol lucet. Hic manifeſtũ eſt falſitatem concluſionis imputari illi, quę nõ eſt cauſa: quoniã ſuperflua eſt, & ea ablata æquè ſequeretur cõcluſio. Perinde autẽ eſt, ſiue propoſitio ſuperflua cõueniat cũ altera pręmiſſarũ in aliquo termino, ſiue nõ. Tertiũ defectũ nominat Ariſtoteles, fallaciã cõtrariæ opinionis: quæ tũc contingit, quando aliquis fallitur, concedendo ambas præmiſſas duorum ſyllogiſmorum: ex quibus ſequuntur duæ propoſitiones contrariæ vel contradictoriæ. Fit autem hoc, quã

„ Primus „ defe- „ ctus.

„ Secun „dus de- „ fectus.

„ Tertiũ „ defe- „ ctus.

do admittit quis duo prædicata verè & vniuerſaliter prædicari de vno aliquo ſubiecto, ac deinde aliud prędicatũ de altero duorũ priorũ verè & vniuerſaliter prędicari, de altero autẽ negari. Vt ſi (exempli gratia) admittat quis de homine prędicari vniuerſaliter duo hæc prędicata, animal & riſibile: cõcedatq; has duas veras eſſe, Omnis homo eſt animal, Omnis homo eſt riſibilis: admittat quoq; ſimul, terminũ ſenſibile prędicari de animali vniuerſaliter, negari autẽ de riſibili, vt concedat etiam has duas, Omne animal eſt ſenſibile, Nullũ riſibile eſt ſenſibile, ex hac admiſsione cogetur per vim ſyllogiſmorum ad concedendũ contraria, hoc modo, Acceptis nanq; duabus illis propoſitionibus conceſsis, Omne animal eſt ſenſibile, Omnis homo eſt animal, per ſyllogiſmum in Barbara, infero hanc concluſionem, Omnis homo eſt ſenſibilis. Acceptis alijs duabus, Nullum riſibile eſt ſenſibile, Omnis homo eſt riſibilis, in Celarent hanc infero, Nullus homo eſt ſenſibilis: quæ ſunt duæ concluſiones manifeſtè contrariæ.

CAPVT XXVII.

De ſyllogiſmis ex obliquis.

HActenus autem ſyllogiſmos tantum eiuſmodi tractauimus, in quibus omnes termini caſu recto ponebantur. Nunc autẽ & de ijs dicendũ, qui terminũ aliquem vel terminos plures habent in obliquo caſu poſitos, quomodo poſsint debeantque concludere. Sciendũ ergo eſt, quód aliquãdo mediũ in obliquo ponitur, aliquando altera extremitatum. Quãdo altera extremitatũ in obliquo ponitur in præmiſsis, ſimiliter poni eadem debet & in cõcluſione. Vt, Omne iumentũ eſt hominis, & omnis aſinus eſt iumentum, igitur omnis aſinus eſt hominis. Hic maior extremitas vtrobiq; in obliquo ponitur. Cũ autẽ ita ſyllogizo, Omnis aſinus eſt animal, & Petri eſt aſin⁹, igitur Petri eſt animal, minor extremitas vtrobiq; ſimiliter ponitur. Cùm verò mediũ in obliquo ponitur, tunc maior eſt adhibenda cautio, vt rectè concludatur. Interdum enim mediũ in maiore tantum ponitur obliquè, interdũ in minore tantum, interdũ vtrobique. Exemplum primi modi, Omnis hominis eſt aſinus, & Petrus eſt homo, igitur Petri eſt aſinus. Exemplum ſecũdi, Omnis homo eſt animal, & aſinus eſt

nus eſt hominis,igitur aſinus eſt animalis. Exemplum tertij, Nullus leo eſt hominis, & omnis aſinus eſt hominis, igitur nullus aſinus eſt. Fiunt quoq; ſyllogiſmi in omnibus obliquis. in genitiuo ſic,Omnis entis eſt ſcientia,& homo eſt ens, igitur hominis eſt ſciētia.In datiuo, Omni homini conuenit ſenſum ratione moderari, adoleſcens eſt homo, igitur adoleſcentis eſt ſenſum ratione moderari.In accuſatiuo, Omnes homines iudicabit altiſsimus, & reges homines ſunt, igitur & reges iudicabit altiſsimus. In ablatiuo, In omni loco eſt deus, locus deſertus eſt locus, igitur & in loco deſerto eſt deus. Ab omni peccato diligentiſsimè eſt cauendum, & ſuperbia eſt peccatum, igitur à ſuperbia eſt diligentiſsimè cauendum. De omni verbo otioſo reddenda eſt ratio, & hoc eſt verbum otioſum,igitur de hoc eſt reddenda ratio. Ad rectè autem concludendum potius conſulenda eſt vis intellectus, & acumen rationis magis attendendum, quàm regularum multarum traditio. Non fuerit tamen inutile, vnam aut alteram regulam ad certè concludendum hic conſtituere. Sit igitur prima regula iſta. In omnibus modis affirmatiuis cuiuſcunque figuræ,ſi altera præmiſſarum ſit de obliquo, concluſio quoque eſſe debet de obliquo. Et de extremitatibus quidem iam ſuprà diximus, ſi earum altera in præmiſsis poſita fuerit in obliquo, debere eam poni ſimiliter in concluſione. Cùm verò medium in altera ponitur in obliquo,hoc eſt obſeruandum,vt extremitas illa quæ in pręmiſsis cum medio ponitur in recto, in concluſione non ponatur in recto, ſed in obliquo: contra verò, ea quæ in præmiſsis cum medio in obliquo ponebatur, in concluſione ponatur in recto, & non in obliquo. Exempli gratia, ex his prẹmiſsis,Quilibet homo eſt animal,& omnis aſinus eſt hominis,ſequitur hæc concluſio,Omnis aſinus eſt animalis. vbi maior extremitas ponitur in genitiuo in concluſione, quę in prẹmiſſa maiore fuit poſita cū medio recto:cōtra aūt,minor extremitas ponitur in recto, quæ in minore cum medio obliquo poſita fuerat. Non autem poſſet ex dictis præmiſsis talis inferri concluſio, Omnis aſini eſt animal, Ex iſtis autem præmiſsis,Cuiuſlibet hominis eſt aſinus, & Petrus eſt homo

Prima regula

inferri debet hęc concluſio, Petri eſt aſinus: nõ iſta, Petrus eſt aſini. Quod autem non poſsit inferri ex prædictis præmiſsis cõcluſio pœnitus de recto, manifeſtũ eſt. Secunda regula, In modis negatiuis, quãdo ſyllogizatur ex altera de recto & altera de obliquo, ſi negatiua fuerit de obliquo, ſequitur concluſio de obliquo. Si verò affirmatiua fuerit de obliquo, & negatiua de recto, non ſimiliter fiet ſyllogiſmus. Prima pars declaratur hoc exemplo, Nullius animalis eſt æternitas, & omnis hõ eſt animal, igitur nullius hominis eſt æternitas. Syllogiſmus iſte nihil habet vitij. In ſecunda item figura rectè ſequitur, Intellectus non eſt bruto, & ſimia eſt brutũ, igitur ſimiæ non eſt intellectus. In tertia quoq; figura valet, Nullius bruti eſt intellectus, & omne brutũ eſt animal, igitur alicuius animalis non eſt intellectus. Secũda autẽ pars regulæ declaratur, quoniã ſyllogiſmus iſte nõ concludit, Nullus homo eſt deus, & omne iumentum eſt hominis, igitur nullũ iumentum eſt dei. Poſſet tamen ex illis præmiſsis rectè inferri hæc concluſio, Omne iumentum eſt alicuius, quod non eſt deus. Nec iſte valet in ſecunda figura, Omne iumentum eſt hominis, & deus non eſt homo, igitur dei nõ eſt iumentum. Sequitur tamen, Igitur alicuius quod nõ eſt deus, eſt iumentũ. Nec iſta tertia, Homo non eſt deus, & cuiuſlibet hominis eſt aſinus: igitur aſinus nõ eſt dei. Sequitur tamen, Igitur aſinus eſt alicuius quod non eſt deus. Fiunt quoq; & aliter ſyllogiſmi ex obliquis, in propoſitionibus æquiualenter hypotheticis ſiue cõditionalibus: cũ videlicet pro maiore aſſumitur aliqua propoſitio æquiualens vni hypotheticæ ſiue cõditionali: cuiuſmodi eſt iſta, Cuiuſcunq; eſt anima, illius eſt vita. Aequiualet enim huic cõditionali, Si alicuius eſt anima, illius eſt vita. Ex hac itaq; pro maiore poſita, ſic ſyllogizatur, Cuiuſcunque eſt anima, illius eſt vita: omnis plantæ eſt anima, igitur omnis plantæ eſt vita. Negatiuè ſic, Cuiuſcunque nõ eſt anima, illius non eſt vita: auri nõ eſt anima, igitur auri nõ eſt vita. Debet enim cõcluſio diſponi ſecundũ exigentiã maioris. Interdũ enim infertur concluſio de obliquo, vt in exẽplo iam dato. Interdum in recto, vt ſic procedẽdo, Cuiuſcunque eſt anima illud viuit: Plantæ eſt anima, igitur planta viuit.

Secunda regula.

Verùm

Verùm hi ſyllogiſmi potius videntur formã ſequi hypotheticorũ,quã ſimplicium ſyllogiſmorũ. Vnde cõgruũ videtur, vt hoc ex loco à ſyllogiſmis categoricis,de quibus hactenus ſufficienter pro noſtro inſtituto(vt arbitror)tractatum eſt, ad ſyllogiſmos hypotheticos ſiue conditionales tranſeamus.

CAPVT XXVIII.

De ſyllogiſmis hypotheticis.

De ſyllogiſmis hypotheticis.

SYllogiſmi hypothetici ſunt,argumentationes quę ex vna principali hypothetica propoſitione procedunt. Secundũ autem quod ſuprà diximus eſſe diuerſas ſpecies propoſitionum coniunctarum, quas hypotheticas communi nomine vocant, ſic & ſpecies diuerſas eſſe ſyllogiſmorum hypotheticorũ eſt conſequens. Inter omnes tamen præcipui ſunt illi, qui fiunt ex propoſitione conditionali:ſunt tamen & alij,qui fiunt ex propoſitionibus copulatiuis & diſiunctiuis. Ponemus autem hypotheticorum huiuſmodi ſyllogiſmorũ aliquot modos,eos præcipuè qui maximè videbũtur vtiles. Primus modus eſt,quando proceditur à tota conditionali, cùm poſitione antecedentis, ad poſitionem conſequentis. Sic enim valet ſemper illatio. Vt cùm ita procedo, Si homo eſt, animal eſt:ſed homo eſt,igitur animal eſt. Contra verò, à poſitione conſequentis non valet proceſſus. Vt non ſequitur, Si homo eſt, animal eſt: at animal eſt, igitur homo eſt. Huius ratio eſt,quoniam conditionalis ſignificat conſequens ſequi neceſſariò ex antecedente, non autem antecedens ex conſequenti. Vnde oportet antecedente poſito conſequens poni, non autem econtrario. Idem autem eſt,ſi ambæ partes conditionalis fuerint negatiuæ. Vt ſic procedendo, Si animal non eſt, homo non eſt:& animal non eſt, igitur homo non eſt. Aut ſi altera partium fuerit affirmatiua altera negatiua, hoc pacto, Si eſt homo,non eſt leo, eſt autem homo,igitur non eſt leo. Dicimur autẽ antecedens ponere, quando ipſum extra conditionalem locando tanquã verum aſtruimus. Nam (vt ſuprà diximus)propoſitio conditionalis ipſa per ſe nihil ponit, neque antecedens neque conſequens, ſed tantum ſignificat illationẽ neceſſariam conſequentis ex antecedente. In conditionali ergo antecedens non ponitur

„ Primus „ mod⁹.

neque conſequens: ſed quando extra conditionalē ſine cōiūctionali nota alterū eorū ſimpliciter proponitur, ita poni dicitur. Secūdus modus eſt, quando proceditur à tota cōditionali, cū deſtructione cōſequentis, ad deſtructionē antecedentis. Sic enim ſemper valet illatio. Non tamē valet à deſtructione antecedentis ad deſtructionē conſequentis. Dicimus autē conſequens deſtrui, quando oppoſitum contrarium vel contradictoriū eius aſſumitur, & tanquam verum aſſeritur extra conditionalem propoſitionem. Vt in hac argumētatione, Si eſt homo, eſt animal, & nō eſt animal, igitur nō eſt homo. Hic proceditur à tota cōditionali, cū deſtructione cōſequentis, ad deſtructionem antecedentis. Econtrario autem non valet proceſſus, Si homo eſt, animal eſt: & nō eſt homo, igitur non eſt animal. Ratio huius dependet ex priori: quoniā ſi ad poſitionem antecedentis neceſſariò ſequatur poſitio conſequentis, igitur viciſſim ad conſequentis deſtructionem debet ſequi antecedentis deſtructio. Non enim poteſt oppoſitū cōſequentis ſtare cū antecedēte. Et ſi nō neceſſariò ſequitur poſitio antecedentis ad poſitionē conſequentis, neq; igitur deſtructio conſequentis ad deſtructionem antecedentis. Poteſt enim conſequens ſtare cum oppoſito antecedentis.

Secūdus modus.

Tertius modus eſt ex copulatiuis: quando à tota copulatiua ad alteram eius partem proceditur. Vt deus eſt immortalis, & homo eſt mortalis, igitur deus eſt immortalis. Copulatiua enim vtranque partem aſtruit, neque conſtat totius ipſius veritas, niſi veræ ſint omnes partes ex quibus componitur.

Tertius modus.

Quartus modus eſt ex copulatiuis negatiuis, quando à copulatiua negatiua, cum poſitione alterius partis, proceditur ad deſtructionem alterius. Vt, Non dies eſt, & nox eſt: ſed dies eſt, igitur nox non eſt: nox eſt, igitur dies non eſt. Significatur enim in tali negatiua, nō eſſe ambas categoricas ſimul veras. Vnde ſi altera ponatur vera, oportet alteram eſſe falſam. Non valebit tamen proceſſus, à negatione vnius ad poſitionem alterius. Modò enim ſequitur, Non homo eſt leo, & aſinus eſt leo, & homo non eſt leo, igitur aſinus eſt leo. Ratio eſt, quoniam in copulatiua negatiua tantum ſignificatur quod non ſint ambæ veræ: ſicut per

Quartus modus.

contrarium,

contrarium, affirmatiua ſignificat ambas partes eſſe veras. Vnde ad veritatem negatiuæ ſufficit, quod non ſint ambæ veræ. Manifeſtum eſt autem, vbi neutra eſt vera, nõ eſſe ambas veras. Non poteſt igitur cõuenienter ex vnius deſtructio ne inferri alterius poſitio, ſed econtrario ex poſitione vnius, deſtructio inferri poteſt alterius. Quintus modus eſt, procedendo à propoſitione diſiunctiua affirmatiua, cõpoſitione partis vnius, ad deſtructionem alterius. vt, Vel dies eſt, vel nox eſt: & dies eſt, igitur nox non eſt: nox eſt, igitur dies nõ eſt. Sextus modus eſt, quãdo à propoſitione diſiũctiua affirmatiua proceditur cum deſtructione vnius partis ad poſitionem alterius. Vt, Dies eſt aut nox eſt, & dies non eſt, igitur nox eſt. Aut homo iſte eſt ſanus aut ægrotat, & nõ eſt ſanus, igitur ægrotat: non ægrotat, igitur eſt ſanus. Aut mũdus fallitur, aut falſa docuit Chriſtus, Fieri autem non poteſt vt falſa docuerit Chriſtus, veritas prima: Errat igitur & fallitur mundus, aliter viuens quã ille docuerit. Ratio horũ duorum modorũ eſt, quoniam (vt ſuprà diximus libro tertio, in tractatu de propoſitionibus hypotheticis) ſecundum vſum antiquorum & magis probatorum authorum propoſitio quę propriè diſiunctiua fuerit, ſic ponit alteram partem, vt alteram neget, & ſic alteram negat, vt alteram ponat, nec admittit ſimul vtriuſque veritatẽ, aut ſimul vtriuſque falſitatẽ. Vnde ab vnius partis poſitione, rectè infertur alterius deſtructio, & ecõtrario. Accipiendo autẽ propoſitionẽ diſiũctinã vt recentiores eã ſolent accipere, dicentes, ad eius veritatẽ ſufficere alterius partis veritatem, nec opus eſſe pugnantia partiũ, nõ valeret modus argumentãdi in diſiũctiuis, niſi à deſtructione vnius partis, ad poſitionẽ alterius: nõ autẽ ecõ trario, à poſitione ad deſtructionẽ. Ponũt verò & alios quoſdã modos hypotheticorũ huiuſmodi ſyllogiſmorũ: ſed qui iã enumerati ſunt, magis certi magiſq; in vſu prompti ſunt.

Quintus modus.

Sextus modus.

CAPVT XXIX.

De diuiſione ſyllogiſmi in demonſtratiuum Dialecticum & litigioſum.

PRius verò quàm ad alias tres argumentationis ſpecies tranſeamus, tractanda nobis eſt paucis illa ſyllogiſmi diuiſio,

ciſio,quam in initio primi Topicorum libri Ariſtoteles conſtituit,ſyllogiſmum diuidens in demonſtratiuū,dialecticum, & ſophiſticum,ac horum ſingulis ſingulas definitiones aſsignans.Et primum quidem ſyllogiſmum demonſtratiuum ſiue demonſtrationem definit hoc modo:

Definitio demō ſtratiui ſyllogiſmi.

Demonſtratio eſt,quando ex primis & veris ſyllogiſmus erit, aut ex talibus,quæ per aliqua prima & vera eius,quæ circa ipſa eſt cognitionis principium ſumpſerunt.

Quam definitionem ita intellige, Syllogiſmus ille dicitur demonſtratiuus,qui concluſionem ſuam probat ex præmiſsis talibus quæ ſunt propoſitiones primæ & veræ, vel primo veræ : ita videlicet vt non ſint illis aliæ priores vel notiores,per quas ipſæ poſſent probari ſiue demōſtrari. Vel qui ſuam concluſionem probat ex talibus præmiſsis quæ per propoſitiones alias primò veras ſunt demonſtratæ.

Primæ partis ſit hoc exemplū , Omne animal rationale eſt capax diſciplinæ,& omnis homo eſt animal rationale,igitur omnis homo eſt capax diſciplinæ. Hic enim ſyllogiſmus cōcluſionem ſuam infert ex propoſitionibus primis & veris, ſiue primò veris,vtpote quibus aliæ non ſunt priores in veritate aut notiores per quas probari poſſent. Qui enim hāc propoſitionem,Omne animal rationale eſt capax diſciplinæ,tentauerit demonſtrare per aliam aliquā notiorem fruſtra prorſus laborabit : cū inuenire aliam priorem aut notiorem poſſit nullam,per quam id fiat.Idem eſt de illa propoſitione,Omnis homo eſt animal rationale.Ad intelligendā nanque veritatem harum duarum præmiſſarum ſuppoſiti ſyllogiſmi, non alia re eſt opus niſi cognitione terminorū & aliquali experiētia de re,quæ eſt homo Mox enim ipſæ ſuæ veritatis certitudinem abſque priori demonſtratione homini manifeſtāt ratione vtenti,vt vocabulorū vim intelligat,& rerum habeat experientiam. Secundæ partis exemplum eſt hic ſyllogiſmus,Omne animal eſt nutribile,& omnis homo eſt animal, igitur omnis homo eſt nutribilis. Procedit nanque hic ſyllogiſmus,& concluſionem probat, non quidem ex propoſitionibus

tionibus primis & veris, cùm ſint aliæ priores & notiores per quas poſsint demonſtrari, vt ſtatim patebit. Procedit tamen ex iis quæ per aliqua prima, & vera probari & demonſtrari poſſunt. Maior enim prędicti ſyllogiſmi (nempe, Omne animal eſt nutribile) ſic poteſt probari, Omne corpus animatum eſt nutribile, & omne animal eſt corpus animatũ, ergo omne animal eſt nutribile. Imò & huius ſyllogiſmi maior adhuc per alias priores poteſt demõſtrari, hoc pacto, Omne corpus quod habet animâ vegetatiuam eſt nutribile, & omne corpus animatum eſt corpus quod habet animã vegetatiuam, ergo omne corpus animatũ eſt nutribile. Inter hanc duplicem demonſtrationem talis aſsignatur differentia, vt prior vocetur demonſtratio propter quid, altera demonſtratio quia eſt. Nam licet in vtraq; præmiſſæ probent ſufficienter cõcluſionem, eiusque fidem certam & indubitatã efficiant, illæ tamẽ quæ ſub priore definitionis huius parte comprehenduntur, cum hoc etiam totam cauſam reddunt ipſius concluſionis, & quare ita ſe res habeat, vt per concluſionem ſignificatur, manifeſtè explanant. Propter quod appellantur demonſtrationes propter quid, quaſi præter cõcluſionis probationẽ ſimul etiam veram & propriam cauſam aſsignantes, quare prædicatũ ſubiecto cõueniat, ipſamque cõcluſionẽ ſic prorſus abſoluunt, vt nihil ſuperſit, quod de ea interroges. Cauſa enim rei cognita & perfecta, nihil eſt quod vltra poſsit quæri. Demonſtrationes autem alteræ quæ ſub poſteriori definitionis particula clauduntur, appellantur demõſtrationes quia eſt, eò quòd rem quidem probent ita eſſe & verã eſſe concluſionem demonſtrent, ſed non propter quid ita ſit manifeſtant: nec proinde rem penitus abſoluunt, cauſam nondũ aſsignãtes veritatis ipſius concluſionis. Vnde poſtquam per eiuſmodi concluſionem probatum fuerit rem ita habere & veram eſſe concluſionem, quæſtio adhuc ſupereſt propter quid res ita habeat. Quo verò facilius adoleſcentes intelligant *** demonſtrationum differentiam pluribus exemplis id nobis viſum eſt demonſtrare. Hæc demonſtratio eſt propter quid, Omnis ſubſtantia corporea eſt mobilis ſecundum locum, & omne corpus eſt ſubſtantia corporea, igitur omne corpus eſt mobile

mobile ſecundum locum. Hæc autem eſt demonſtratio quia eſt. Omne corpus eſt mobile, & omne corpus animatum eſt corpus, igitur omne corpus animatum eſt mobile. Hæc item eſt demonſtratio propter quid, Omne corpus quod eſt ſuſceptiuum quatuor primarum qualitatum agentium adinuicem & abinuicem patiétium eſt corruptibile, & omne corpus elementare eſt huiuſmodi, igitur omne corpus elementare eſt corruptibile. Similiter & iſta, Omne corpus quod non poteſt ſuſcipere in ſe qualitates primas actiuas & paſsiuas eſt incorruptibile, corpus cæleſte eſt huiuſmodi, igitur eſt incorruptibile. Hæ autem ſunt demonſtrationes quia eſt, Omne corpus elementare eſt corruptibile, & omne corpus miſtum eſt elementare: igitur omne corpus miſtũ eſt corruptibile, Omne corpus cæleſte eſt incorruptibile, & cælum lunæ eſt corpus cæleſte, igitur eſt incorruptibile. Item hæ ſunt demõſtrationes propter quid in qualitatibus, Omnis habitus per ſe bonus eſt laudabilis, & omnis virtus eſt habitus per ſe bonus, ergo omnis virtus eſt laudabilis: omnis habitus per ſe malus eſt vituperabilis, & omne vitiũ eſt habitus per ſe malus, igitur omne vitium eſt vituperabile. Iſtæ autem ſunt demonſtrationes quia eſt, Omnis virtus eſt laudabilis ſiue proſequenda, humilitas eſt virtus, igitur humilitas eſt laudabilis & proſequēda. Omne vitium eſt vituperabile, ſuperbia eſt vitium, igitur ſuperbia eſt vituperabilis & fugienda. In quãtitate hæ ſunt demonſtrationes propter quid, Omnis quantitas cuius partes copulantur per aliquem terminũ communem eſt diuiſibilis in partes poſitionem vel ſucceſsionem adinuicē habentes: omnis quantitas cõtinua eſt quãtitas, cuius partes copulantur & cetera. igitur omnis quãtitas cõtinua eſt diuiſibilis in partes poſitionem vel ſucceſsionem habentes adinuicem. Itē omnis quantitas continua quæ habet partes per tempus præſens ſiue inſtans præſens coniunctas, eſt ex ſua natura labilis & ſemper fugiens: tempus autem eſt huiuſmodi quantitas continua, igitur tempus eſt ex ſua natura labile inconſtans ſemper & prætereiens. Iſtæ ſunt demonſtrationes quia eſt, Omnis quantitas continua, ex partibus conſtat ſucceſsionem vel poſitionem adinuicem habentibus, & omnis linea eſt

nea eſt quantitas continua, igitur omnis linea eſt huiuſmodi. Item omne tẽpus ex ſua natura eſt labile, & omnis hora eſt tẽpus, igitur & cætera. Ad hunc modum in alijs quoque rebus poſſunt fieri demonſtrationes propter quid, & quia eſt.

CAPVT XXX.

Quæ dicantur prima & vera.

AD intellectum definitionis ſuprapoſitæ ſyllogiſmi demonſtratiui definit Ariſtoteles, quæ ſint prima & vera, in hunc modum:

Prima & vera ſunt, quæ non per alia, ſed per ſeipſa fidem habent.

Definitio primorũ & verorũ.

Quam definitionẽ ſic intellige, Propoſitiones illæ dicuntur primæ & veræ, ſiue (quod idem eſt) primo veræ, quarum veritas certa cognoſcitur non per alias aliquas propoſitiones priores & notiores, per quas in demonſtratione propter quid poſſent demonſtrari, ſed ex ſeipſis manifeſtæ ſunt tantum habita notitia ſignificationis terminorum, & in quibuſdam ſimul experientia qualicunque rerum ſignificatarum.

Et quidem inter hæc prima & vera quædam inueniũtur ita per ſe manifeſta, vt non opus ſit niſi ſola terminorum notitia: cuiuſmodi ſunt iſta. Quodlibet totum eſt qualibet ſua parte maius. Si ab æqualibus æqualia demas, remanẽtia erũt æqualia. Quodlibet eſt vel non eſt. De quolibet eſt affirmatio vel negatio, de nullo autem ſimul. Contradictoriæ non poſſunt ſimul eſſe veræ, & alia huiuſmodi. In his enim non opus eſt aliqua experientia, ad percipiendam eorum veritatem. Statim vbi vim verborum intellexeris videbis manifeſtam veritatem. Quædam verò ſunt prima & vera, quæ non ſic ex ſola terminorum cognitione claram habẽt veritatem, ſed experientia inſuper eſt opus. Huiuſmodi ſunt iſta, Omne animal rationale eſt riſibile & flebile aut ſermocinabile, vt ita loquamur, Omne quod habet grauitatem eſt mobile deorſum, Omne quod habet leuitatẽ eſt mobile ſurſum. Vnde patet, quòd prima & vera nihil prohibet aliquo modo, quaſi per inductionem (quæ experientia ſumitur) vel etiam per aliqua communia dialecticè probari. Non tamẽ poſſunt

per aliqua priora ſimpliciter, & notiora in demonſtratione propter quid demonſtrari, atque ideo prima & vera dicuntur, quia indemonſtrabilia, quæ etiam immediata ab Ariſtotele in poſterioribus appellantur.

CAPVT XXXI.

De alijs definitionibus demonſtrationis.

EX ijs autē quę in principio primi libri poſteriorū habet Ariſtoteles, accipiūtur alię duę definitiōes demōſtrationis, q̄s breuiter hic aſsignare & explicare libet. Prior hęc eſt:

Demonſtratio eſt ſyllogiſmus ſcientificus.

Hoc eſt, ſyllogiſmus qui facit ſcire, ſiue (vt ipſius vtar verbis Ariſtotelis) ſecundum quē aut per quem ipſum habendo ſcimus. Ad cuius definitionis intellectū opus eſt cognoſcere quid ſit ſcire. Non enim indifferenter quodlibet cognoſcere dicitur ſcire, ſecundum proprietatem loquutionis. Definitur autem ſcire ab Ariſtotele, hoc pacto:

Scire eſt cauſam rei cognoſcere, propter quā res eſt, quoniam illius eſt cauſa, & quoniam nō eſt contingere hoc aliter ſe habere.

Cuius definitionis hic eſt intellectus, Scire eſt alicui cōcluſioni firmiter ſine formidine aſſentiri, ex vi & probatione præmiſſarum, importantium cauſam veritatis ipſius concluſionis, cognoſcendo quod veritas præmiſſarum eſt indubitata cauſa probationis concluſionis, & quod neceſſaria ſit concluſionis veritas per neceſſariam veritatem præmiſſarum: ita vt ſicut præmiſſæ falſificari non poſsint, ſic neque concluſio poſsit vnquam aliter ſe habere. Manifeſtum eſt autem hanc definitionem non conuenire niſi demonſtrationi propter quid. Nam demonſtratio quia eſt, non eſt ſyllogiſmus ſcientificus, quoniam non facit cognoſcere cauſam propter quam res eſt, ſed tantum quid res ſit cognoſcere facit.

Secunda definitio quam innuit Ariſtoteles, hæc eſt:

Altera definitio demonſtratiōis. Demonſtratio eſt ſyllogiſmus ex veris & primis & immediatis & notioribus & prioribus cauſiſq́ concluſionis.

Quæ

Quæ definitio,ſicut & præcedens, ſolùm demonſtrationi propter quid conuenit.In qua primum innuitur demõſtrationem debere ex veris procedere, non ex falſis: neque ex quibuſliber veris,ſed ex primis & immediatis(quæ idem ſunt & explicant ſe inuicem)id eſt ex talibus propoſitionib⁹,quæ per alias priores non poſſunt demonſtrari.Item ex notiorib⁹ debet procedere demonſtratio:quoniam niſi notiores eſſent præmiſſæ probanda concluſione,nõ ſolum nõ eſſet demonſtratio,ſed neque probatiuus ſyllogiſmus.Itidem & ex prioribus:quoniam cauſa prior eſt effectu. Quod nouiſsimè additur,cauſiſque concluſionis,demonſtrationem quia eſt excludit,quæ non eſt ex cauſis concluſionis. Sciendum autem *** eſt, ea quæ hic dicuntur prima & vera & immediata, aliter etiam principia nominari:quoniam videlicet ab illis initium ſumunt ſuæ cognitionis concluſiones, quæ eliciuntur ex eis. Quorum principiorum quædam ſunt cõmunia, quædã propria. Communia principia illa dicuntur,quæ non peculiariter ad vnam aliquam ſcientiam faciunt,ſed ad plures adduci poſſunt.Vt hæc principia, Omne totum eſt maius ſua parte, Si ab æqualibus æqualia demas, remanentia erunt æqualia, cõmunia ſiue generalia principia ſunt, q̃a applicari poſſunt diuerſis ſcientijs, vtpote numeris in Arithmetica, & lineis alijsq; magnitudinibus in Geometria, hoc modo,Si ab æqualibus numeris æqualia demas, remanẽtes numeri erunt æquales.Si ab æqualibus lineis æqualia demas,remanẽtes ęquales erunt.Itẽ omnis numerus totalis maior eſt ſua parte. Omnis magnitudo totalis eſt ſua parte maior. Alia verò ſunt prĩcipia propria,quæ non pluribus,ſed vni tantum ſcientiæ poſſunt applicari. Vt hoc principium, Omne animal rationale eſt capax diſciplinæ, eſt principium proprium in ſcientia de homine.Hoc principium,Omne corpus quod non eſt ſuſceptiuum qualitatum actiuarum,eſt incorruptibile, eſt principium proprium ſcientiæ de cõrpore cæleſti,atq; ita in cæteris vniuſcuiuſq; diſciplinæ proprijs principijs. Habet enim vnaquæque diſciplina ſiue ſcientia ſua propria principia,quę non poſſunt per alia eiuſdem ſcientiæ demonſtrari:ſed in ea præſupponuntur tanquam certæ & notæ veritatis, ex ſola-

terminorum notitia, vel cum adiuncta experientia rerum. Alioqui proceſſus eſſet in infinitũ, nec poſſet vlla haberi determinata ſcientia, cùm ab infinitis penderet, quæ ſimul capere non poteſt ratio hominis. De hac autẽ demonſtratione & ijs quæ ad ipſam pertinent, Ariſtoteles prolixè tractat in libris, quibus titulum poſuit poſteriorum reſolutionum. Verùm quia pleraque eorum quę illic dicuntur, mathematicarũ diſciplinarum cognitionem præſupponunt: quibus imbuti ſolebant eſſe Philoſophorum veterum diſcipuli, priuſquam ad Dialecticam admitterentur (cui rei indicio eſt, quod de Platone legimus, ſcripſiſſe illum in introitu ſcholæ ſuæ, Nemo huc ingrediatur expers Geometriæ) noſtra autem tempeſtate vix vſquam eam obſeruari videmus conſuetudinem. Hæc potiſsimum de cauſa nobis viſum eſt Ariſtotelis illum de demonſtratione tractatũ non per ſingula proſequi, ſed his paucis contenti pro qualicunque introductione adoleſcentium, de reliquis tractare impræſentiarum ſuperſedemus.

CAPVT XXXII.

De ſyllogiſmo dialectico.

Definitio ſyllogiſmi Dialectici.

Dialecticum ſyllogiſmum definit Ariſtoteles his verbis:

Dialecticus ſyllogiſmus eſt, qui ex probabilibus eſt ſyllogizatus.

In qua definitione, ſyllogizatus idẽ valet quod collectus, & diſpoſitus ſecundum formã ſyllogiſticã. Vult itaq; definitio illum dici ſyllogiſmum dialecticum, qui procedit ex pręmiſsis, non quidem neceſſarijs aut primis & veris, ſed probabilibus ſiue veriſimilibus, quarum veritas licet non ſit certa neceſſaria & infallibilis, eſt tamen admodum veriſimilis & apparens. Quæ autẽ intelligi debeant probabilia, propria deſcriptione Ariſtoteles declarat, dum ait:

Quæ probabilia.

Probabilia ſunt, quæ videntur omnibus, aut pluribus, aut ſapientibus, & his aut omnibus, aut pluribus, vel maximè probatis.

In qua definitione innuũtur multiplicia ꝓbabilia. Quædam enim maximè ſunt probabilia, ita vt videantur omnibus,

ratione

ratione vtentibus & iudicio ſanis,nõ ſapientibus modò, ſed etiam rudioribus infimæ plebis. Vt omnis mater diligit filiũ. Benefacientibus eſt benefaciendum.Homines diligũt diligẽtes ſe,& benefaciẽtes ſibi.Quædã non omnino omnibus videntur,pluribus tamẽ etiã ex vulgo: vt quòd melius ſit cõmunitatem regi ab vno quã à multis: quod pluralitas principũ ſit mala. Alia à ſapientibus tantũ,& altius ſtudio diſciplinę prouectis veriſimilia apparent. Atq; inter hęc quædã omnibus ſapiẽtibus vidẽtur,vt Sol maior eſt tota terra. Quædã pluribus ſapientũ,vt anima rationalis eſt immortalis.Quædã maximè probatis,vt mũdus initium habet ſuæ creationis. Generaliter autem ſub probabilibus cõtinentur omnes propoſitiones veræ,quarũ eſt contingens & non neceſſaria veritas. Signãter dictũ eſt omnes ꝓpoſitiones veræ.quoniã falſę ꝓpoſitiones non propriè dicuntur probabiles,niſi ſophiſticè ſecundũ apparentiam.Vnde omnes illi ſyllogiſmi qui ſunt ex propoſitionibus contingentibus,veris,& aliquo modo concluſionem probantibus,dicuntur Dialectici.Vt iſti, Omnis mater diligit filiũ,& hæc eſt mater,ergo diligit filiũ.Omne animal mouetur,& omnis hõ eſt animal, igitur omnis hõ mouetur.

In hoc autem differunt ſyllogiſmus demonſtratiuus & ſyllogiſmus Dialecticus,quod ille generat ſcientiã, hic opinionem. Eſt autem opinio aſſenſus alicuius propoſitionis; ſed abſque certitudine & omnimoda firmitate cum qualicũque formidine de oppoſito.Cuiuſmodi aſſenſum indicat verbum, videntur, cùm in definitione ſuprapoſita dictum fuit, illa eſſe probabilia,quæ videntur. Prima enim & vera nõ videntur,ſed ſciuntur:probabilia autẽ vidẽtur,nõ ſciuntur.Vnde ſicut ſuprà definitus eſt ſyllogiſmus demõſtratiuus ab Ariſtotele,qui eſt ſcientificus,aut ſcientiã generãs, ita poſſet definiri ſyllogiſmus dialecticus, qui eſt generatiuus opinionis, Talis nanque aſſenſus cum formidine de oppoſito(teſte Ariſtotele in poſterioribus reſolutionibus)vocatur opinio.

CAPVT XXXIII.

De definitione ſyllogiſmi litigioſi.

SYllogiſmus autem litigioſus ab Ariſtotele definitur,hoc modo:

Definitio ſyllogiſmi litigioſi.

Litigioſus eſt ſyllogiſmus, ex his quæ videntur probabilia, non ſunt autem, & qui ex probabilibus, aut ex his quæ videntur probabilia, eſt apparens.

Hæc definitio ſicut tria habet mẽbra, ita triplicẽ indicat litigioſum ſyllogiſmũ. Eſt enim quidã litigioſus ſyllogiſmus, qui plerunq; vocatur peccans in materia, qui ſub prima parte cõtinetur, qua dicitur, Litigioſus ſyllogiſmus eſt, qui ex his eſt quę vidẽtur probabilia, nõ ſunt autẽ. Hoc eſt, ſecundũ formã quidẽ ſyllogiſticam rectè factus eſt, & bene procedit ſine vitio formæ, ſed in materia eſt defectus: quoniam aſſumit propoſitiones quæ falſæ ſiue ſophiſticę videntur eſſe probabiles, cum in veritate non ſint probabiles. Huiuſmodi enim multa ſunt, quæ prima facie videntur eſſe probabilia & veriſimilia, cum in veritate non ſunt eiuſmodi. Quòd ſi ex apertè falſis procedatur, litigioſus aut ſophiſticus non dicetur ſyllogiſmus, cum nemo per illum falli poſſe videatur.

Eſt quoque ſyllogiſmus litigioſus peccans in forma tantum, qui per ſecundam partem definitionis innuitur, his verbis, Litigioſus ſyllogiſmus eſt, qui ex probabilibus eſt apparens, Hoc eſt, qui procedit quidem ex præmiſsis verè probabilibus, & ita in materia non habet defectum, ſed ex illis præmiſsis non verè colligit, neque rectè infert concluſionem, ſed tantum apparenter. Interdum enim aſſumuntur propoſitiones veræ & probabiles in antecedente, ad probandam aliquam concluſionem, ſed non diſponuntur ſecundum debitam formam ſyllogiſticam: quod quoties fit, dicitur ſyllogiſmus litigioſus peccans in forma. Sub tertia autẽ parte definitionis continetur ſyllogiſmus litigioſus peccans in materia ſimul & forma, cum dicitur, Qui ex his quæ videntur probabilia, eſt apparens. Hoc eſt, qui apparenter & non bene concludit, idque ex pręmiſsis non verè, ſed apparẽter tãtum probabilibus. Exempla dantur, quantum ad membra ſingula definitionis. Hic eſt ſyllogiſmus litigioſus peccãs in materia.

Nulla oppoſita ſunt ſimul vera, ſubcontraria ſunt oppoſita, igitur non ſunt ſimul vera. Maior enim videtur eſſe probabilis, eò

lis,eò quòd multa oppoſita,vtpote cõtraria & cõtradictoria, non poſſunt eſſe ſimul vera. Verè autem non eſt probabilis, ſed falſa. Iſte autem eſt ſyllogiſmus peccans in forma, Aliqua oppoſita ſunt ſimul vera, cõtradictoria ſunt oppoſita, igitur contradictoria ſunt ſimul vera. Præmiſſæ enim veræ ſunt & probabiles, ſed eſt defectus in forma ſyllogiſtica: quoniam ex puris particularibus proceditur. Hic in materia ſimul & forma peccat. Nulla oppoſita ſunt ſimul vera, quædam ſubcontraria ſunt oppoſita, igitur nulla ſubcontraria ſunt ſimul vera. Hic & in materia peccatum eſt: quoniam maior licet appareat, non tamen verè eſt probabilis. In forma autem, quoniam altera præmiſſarum exiſtente particulari, infertur concluſio vniuerſalis, quod eſt contra regulam ſyllogiſmorum.

Inter hos autem ſyllogiſmos litigioſos, ex Ariſtotelis etiam ſententia talis ponitur differentia, vt ſyllogiſmi peccantes in materia tantum dicantur, & ſint verè ſyllogiſmi, ſecundum definitionẽ poſitam in principio libri. Non autẽ ſyllogiſmi, qui in forma peccant. Non enim ad veritatem aut bonitatem ſyllogiſmi quæritur ex qua materia ſit contextus, vera aut falſa: ſed hoc quæritur, an rectè colligat, an forma illationis ſit bona, an debita ſit & ſyllogiſtica concluſionis ex præmiſsis illatio. Vnde patet non valere hanc conſequentiã, Hic eſt litigioſus aut ſophiſticus ſyllogiſmus, igitur eſt ſyllogiſmus: quemadmodum non valet conſequentia, Eſt homo pictus, igitur homo. Litigioſus enim cum ad formam reſpicit, determinatio diminuens eſt, & facit dictum ſecundum quid. Addit Ariſtoteles prædictis ſyllogiſmum falſigraphum, qui ſub litigioſo videtur comprehendi. Et colligitur ex illius verbis hæc eius definitio:

Syllogiſmus falſigraphus eſt, qui procedit ex proprijs principijs diſciplinarum malè intellectis. *Definitio ſyllogiſmi falſigraphi.*

Hoc eſt, qui litigioſus eſt & deficit, propterea quòd aſſumpſerit principium proprium alicuius diſciplinæ, ſecundum intellectum non verum. Vt ſi quis ita argumentetur, Omnes lineæ ductæ ab eodem puncto ad idem punctum

ſunt æquales, linea recta & linea curua tendunt ab eodem puncto in idem, igitur ſunt æquales. Hic ſyllogiſmus falſigraphus appellatur, quoniã vtitur principio diſciplinę Geometricæ ſecũdum malum intellectum. Verum enim eſt illud principium, intelligendo de lineis ab eodem puncto in idem ductis per idẽ ſpatium. Applicatur autem in illo ſyllogiſmo litigioſo etiam lineis ductis per idem ſpatium.

CAPVT XXXIIII.

De enthymemate.

PRius autem quàm huic libro finẽ imponamus, iuxta promiſſum in exordio, nõnulla dicenda ſunt, & de alijs tribus ſpeciebus argumẽtationis, de enthymemate videlicet, inductione, & exemplo. Appellatur autẽ enthymema, argumẽtatio, in qua vnica tantũ pręmiſſa expreſſa & altera ſuppreſſa, infertur concluſio. Vt hæc argumentatio, Petrus eſt homo, igitur Petrus eſt animal, vnã tãtũ pręmiſſam exprimit ex qua infertur cõcluſio: in mẽte tamẽ alia tenetur atq; ſupprimitur, Omnis hõ eſt animal. Propter quod ſolet enthymema ſyllogiſmus imperfectus nominari, cui videlicet altera deſit præmiſſarũ: quę ſi fuerit adiecta, integer erit ſyllogiſmus. Ob hoc etiã Græca appellatione enthymema dicitur talis argumẽtatio, quod in mẽte ſiue cogitatiõe alterã præmiſſarũ occultet vna tantũ expreſſa: idque plerũque ob feſtinatiõẽ, & quia ſupponitur verũ eſſe ac notũ quod tacetur, vt ipſum proferri non ſit opus. Vnde à Boetio ita definitur enthymema:

Duæ definitiões enthymematis

Enthymema eſt oratio, in qua non omnibus præmiſsis antepoſitis, feſtinata infertur concluſio.

Ariſtoteles verò ita ipſum definit:

Enthymema eſt ſyllogiſmus ex icotibus & ſignis.

Pro cuius definitionis intellectu ſciendũ eſt, quid ſit icos, & quid ſignum in propoſito. Icos Græco vocabulo appellat propoſitionem in ſe probabilem & cõſentaneam veritati, ſiue veriſimilem: quæ nimirum vt plurimum ſolet habere veritatem, ſoletq; ferè ita euenire vt ipſa ſignificat, tametſi non

prorſus

prorſus ita ſit neceſſaria, vt nunquam aliter poſsit continge re. Vt hæ propoſitiones, Homines diligunt benefaciẽtes ſibi, Homines oderunt malefacientes ſibi, Omnis mater diligit filium, Filij diligũt parẽtes, & huiuſmodi. Plerunq; enim hæc ita eueniunt, tametſi non omnino perpetuam habeãt & vniuerſalem veritatem, cùm aliter interdum euenire videamus. Signum verò appellat propoſitionem demonſtratiuã aut neceſſariò illatiuã alterius ſiue ipſa in ſe ſit probabilis ſiue neceſſaria. Vnde icos ſiue probabile in ſe conſideratur, ſignum verò per cõparationem ad illud quod infertur ex ipſo ſecundum neceſſariã cõſequentiã. Vt lac habere in mammillis, ſignum eſt cõmiſtionis cũ viro. Ex iſta enim, Mulier habet lac in mãmillis, neceſſariò ſequitur mulierem viro fuiſſe coniunctam. Cùm igitur Ariſtoteles definiendo enthymema, ipſum dicit eſſe quod ex icotibus conſtet & ſignis materiã indicat vnde fiant enthymemata, nẽpe ex propoſitionibus in ſe probabilibus & ex propoſitionibus cõcluſionẽ neceſſariò inferentibus atq; probantibus. Eademque propoſitio rectè dicitur icos & ſignũ: icos quidẽ quatenus eſt in ſe probabilis, ſignum verò, quatenus neceſſariò infert concluſionem. Atque vt prorſus generalis & omnimodis ſufficiens inueniatur definitio, videtur icos dicẽda etiam propoſitio probabiliter inferens concluſionem qualiſcunque in ſe fuerit. Sciendum autem eſt, omne enthymema poſſe reduci ad perfectam integrumque ſyllogiſmum, per additionem propoſitionis, quæ ſubintelligitur, cum ea quę exprimitur. In enthymemate etiã ſunt tres termini, ſicut in ſyllogiſmo, quorum primus ſolũ eſt in antecedente & concluſionem non ingreditur: & hic medij locum habet, atque in reductione enthymematis ad ſyllogiſmum accipiendus ille eſt pro medio. Reliqui autem duo termini ſunt maior extremitas, & minor extremitas: quorum alter tantum ſemel ponitur, nempe in concluſione tantum, alter verò bis. Propoſitio autẽ ſupplenda debet componi ex medio & termino illo qui ſemel tantùm in enthymemate ponitur: ac iuxta exigentiam huius propoſitionis ſupplendæ cùm altera expreſſa, fiat ſyllogiſmus in modo & figura ad quem fiat reductio. Vt exempli gratia) ad com-

plendũ hoc enthymema, Petrus eſt homo, igitur Petrus eſt animal. hanc accipio propoſitionem, Omnis homo eſt animal, quę componitur ex medio homo & termino animal, qui ſemel tantum in enthymematis concluſione ponebatur, præmiſsiſque diſpoſitis in Darij fit integer ſyllogiſmus, hoc modo, Omnis homo eſt animal, & Petrus eſt homo, igitur Petrus eſt animal. Fit autem reductio enthymematis interdum ad primam figuram, interdum ad ſecundam, interdum ad tertiam, ſecundum variam habitudinem propoſitionis ſupplendæ & propoſitionis expreſſæ adinuicem. De prima figura, iam exemplo oſtenſum eſt. Per ſecũdam figuram, hoc enthymema, Iſta mulier non eſt pallida, ergo non peperit, ſic reducitur, Omnis mulier quæ peperit eſt pallida, iſta mulier non eſt pallida, igitur non peperit. Iſtud verò enthymema, Homo eſt rationalis, igitur animal eſt rationale, reducitur per tertiam figuram, hoc modo, Homo eſt rationalis, & omnis homo eſt animal, igitur animal eſt rationale. Vniuerſaliter autem, quando ſubiectum concluſionis eſt ſubiectum antecedentis enthymematis, tunc in reductione ſupplenda eſt maior: quando autem prædicatum concluſionis eſt etiam prædicatum antecedentis, tunc deeſt minor. Patet hoc manifeſtè in exemplis propoſitis. Interdum verò inueniuntur enthymemata, quæ ex quatuor terminis componuntur diuerſis. Verum hæc non ſunt ſimplicia enthymemata, ſed virtute ſunt plura, quoniam in plura reſoluuntur, ac deinde per plures ſyllogiſmos reducuntur. Vt cùm ita argumentamur, Homo currit, igitur animal mouetur, enthymema iſtud in duo reſoluitur: quorum primum eſt, Homo currit, igitur animal currit: ſecundum verò, Animal currit, igitur animal mouetur. Primum ſic reducitur, Homo currit, & omnis homo eſt animal, igitur animal currit. Secũdũ ſic, Omne quod currit mouetur, animal currit, igitur animal mouetur. Vniuerſaliter autẽ cognoſcitur enthymematis bonitas vel defectus, ex hac reductione. Si enim ad ſyllogiſmum bonum reduci poteſt enthymema, bonum erit (ſi autem malus fuerit ſyllogiſmus ad quem reducitur) malum quoque fuiſſe enthymema deprehenditur.

CAPVT XXXV.
De inductione.

TErtia ſpecies argumentationis eſt inductio, quæ ita ſolet definiri:

Inductio eſt à ſingularibus ad vniuerſale progreſsio.

Hoc eſt talis aliqua argumentatio, in qua à ſingularibus ſiue minus cõmunibus ſufficienter enumeratis, proceditur ad vniuerſale ſiue magis cõmune, ipſum ſumẽdo vniuerſaliter. Vt hæc eſt inductio, Iſte ignis eſt calidus, & ille ignis eſt calidus, atq; ita in cæteris omnibus ſingularibus ignibus, igitur omnis ignis eſt calid⁹. Negatiuè ſic, Iſte ignis nõ eſt frigidus, & ille ignis nõ eſt frigidus, atq; ita in cæteris omnibus, igitur nullus ignis eſt frigidus. Non eſt autẽ opus ſemper accipere ſingularia indiuidua. Poteſt enim fieri inductio à minus cõmunibus ad magis cõmune, vtpote à ſpeciebus ad genus, hoc modo, Omnis homo ſentit, & omnis leo ſentit, atq; ita in cęteris omnibus ſpeciebus animalis, igitur omne animal ſentit.

Hoc autem diligentiſsimè ſemper obſeruandũ eſt in inductione, vt ſingularia ſiue minus communia ſufficienter ennmerẽtur: hoc eſt, vt omnia enumerẽtur, vel explicitè, vel vt minimũ implicitè, quod fit per hanc particulam, & ita de omnibus alijs, vel aliã ęquiualentẽ, in qua omnia enumerẽtur implicitè, quę propter ſuã infinitatẽ vel multitudinẽ nimiam non poſſunt enumerari ſigillatim. Species enim licet vtcũq; poſsint enumerari, quanquam & hoc interdũ cũ magno labore, indiuidua tamen nunquam poſſunt, vtpote infinita, quæ certo numero nequeunt comprehendi. A ſingularibus autem non ſufficienter enumeratis nequaquã valeret inductio. Non enim ſequitur, Iſte homo eſt ſtultus, & ille eſt ſtultus, atque ita in alijs plurimis, igitur omnis homo eſt ſtultus. Nõ enim ad illationẽ eius quę ſimpliciter eſt vniuerſalis, ſufficit plurima inducere ſingularia, ſed omnia oportet adducere. Quãdo autem à ſpeciebus ad genus, ſiue à minus communibus ad magis cõmune proceditur, non ſufficiet omnes ſpecies enumerare particulariter, ſed vniuerſaliter enumerari eas oportebit.

tebit. Non enim valet hęc inductio, Aliquis homo quieſcit, Aliquis equus quieſcit, atque ita in omnibus ſpeciebus animalis, ſemper aliquod eius indiuiduū quieſcit, igitur omne animal quieſcit. ſed ita procedendum eſt, Omnis homo quieſcit, & omnis equus quieſcit, atque in cæteris ſpeciebus ſingularū omnia indiuidua quieſcunt: igitur omne animal quieſcit.

Veruntamen vbi terminus ad quem fit inductio poneretur vniuerſaliter non completè, ſufficeret omnes ſpecies particulariter enumerare. Pro cuius intellectu ſciendum eſt, ſignum vniuerſale additū termino generico, interdum ipſum diſtribuere pro vniuerſis indiuiduis ſub ſe & omnibus ſuis ſpeciebus contentis. Atque ita cōmuniter ſolēt intelligi propoſitiones vniuerſales. Interdū autem, ſed rarius, ſignum vniuerſale additū termino generico facit ipſum accipi vniuerſaliter, tantū pro ſingulis ſpeciebus: ita vt non opus eſt ad talis propoſitionis veritatē, ſingula omniū ſpecierū indiuidua prędicato verè ſubijci, ſed tātum ipſas ſpecies particulariter ſumptas, Vt in hac propoſitione, Omne animal fuit in arca Noe, cuius ſenſus eſt, Quælibet ſpecies animalis fuit in arca Noe. Ita huius negatiuę, Nullū animal defuit in arca Noe, ſenſus eſt, Nulla ſpecies animalis defuit in ea. Ita cū dicimus, In hac mēſa eſt omne vinū, In hac ſylua inuenies omnes feras. Hæc regio omnia producit animalia. Omnia quę apponūtur fidelibus, mâducantur ab eis. In his atque huiuſmodi propoſitionibus incōpletè vniuerſalibus, non fit pro ſingulis indiuiduis diſtributio, ſed pro ſpeciebus ſeu minus cōmunibus tātū. Vnde ad eas inferendas per inductionē, nō eſt opus ſingula indiuidua adducere, nec explicitè nec implicitè, ſed omnes ſpecies ſufficit particulariter enumerare. De hac quoq; ſpecie argumētationis peculiariter notat Ariſtoteles, quod per eam cōuenienter poſſunt probari principia demonſtrationū, quæ aliter demōſtrari ſiue probari nō poſſunt. Vt iſtud principiū, Omne totū eſt maius ſua parte. ita per inductionē fit notū. Iſtud totū eſt maius ſua parte, & illud totū eſt ſua parte maius, atq; ita in alijs, nuſquā videtur totū aliquod quod non ſit ſua parte maius, igitur omne totum eſt maius ſua parte. Item iſta, Omne animal rationale eſt diſciplinæ capax, per inductionem

ctionem optimè probatur, hoc modo, Iſtud animal rationale diſciplinam capit, & item illud, atque ita in cęteris, igitur omne animal rationale eſt capax diſciplinæ. Rurſum hoc principiū cōmune, Nullæ cōtradictoriæ poſſunt ſimul eſſe veræ aut ſimul falſæ, nō aliter niſi per inductionē poteſt oſtendi. Quod autē per inductionē oſtendi poſsint principia demonſtrabilia, inde eſt, quia inductio à ſingularibus procedit quæ ſunt nota ſenſui. Intellectus autē iudiciū, præſupponit iudiciū ſenſus & eo adiuuatur. Vnde quāuis per ſyllogiſmū, qui eſt intellectus, nō poſsint probari: per inductionē tamen, quā ſubminiſtrat ſenſus, vtiq; poſſunt. Docet quoq; Ariſtot. inductionē poſſe reduci ad ſyllogiſmū. Quod hoc modo fiet, Accipiendū eſt diſiunctū ex omnibus ſingularibus pro medio, & terminus ille ad quē fit inductio pro minore extremitate, prędicatū autē erit, maior extremitas, vt hęc inductio, Iſte ignis eſt calid9, & ille ignis eſt calidus, atq; ita in alijs, igitur omnis ignis eſt calid9, ſic reducitur, Omne quod eſt iſte ignis vel ille ignis, &c. eſt calidū: & omnis ignis eſt iſte, ignis, vel ille ignis, vel ali9 aliquis, igitur omnis ignis eſt calidus. Negatiua inductio ſic reducitur, Nihil quod eſt iſte ignis, vel ille ignis vel alius quiſpiam eſt frigidū, & omnis ignis eſt iſte ignis vel ille ignis vel alius quiſpiam, igitur nullus ignis eſt frigidus.

CAPVT XXVI.

De exemplo.

Qvarta argumētationis ſpecies eſt exēplū, quę ſic ferè ſe habet ad inductionē, ſicut enthymema ad ſyllogiſmum. Quemadmodū enim enthymema dicitur ſyllogiſmus quidem imperfectus, & ad ſyllogiſmum reducitur: ſic exemplum dicitur quædam imperfecta inductio, & ad inductionē quodammodo reducitur. Definitur autem ſic:

Exemplum eſt, quando vnum particulare probatur per aliud, propter aliquid ſimile in ambobus inuentum. Definitio exempli.

Hoc eſt, exemplū eſt argumentatio talis, in qua proceditur ab vno ſingulari vel particulari, ad probādū aliud particulare, itē vel ſingulare, ex ratione alicuius ſimilitudinis inter

ambo illa inuentę. Vt cùm ſic colligimus, Niniuitis licet peccatoribus pepercit deus: quoniam egerunt pœnitentiam, igitur & nobis parcet deus ſi egerimus pœnitentiã. Sodomitæ malè perierunt, quia peccatores erant, & nõ egerũt pœnitentiã: igitur & nos malè peribimus, ſi nõ agamus pœnitentiam peccatorũ. Corinthij facilè à pſeudapoſtolis corrũpebãtur, propter rerũ omniũ ob portũ maris cõmodũ abũdantiã: igitur & Antuerpienſes facile corrũpi potuerunt ab hæreticis, quod & ipſi ſimiliter omniũ rerũ ex cõmodo portu affluentia laſciuiant. Hoc modo argumentamur, à ſimilibus, à maiori, & minori de quibus poſterius ſuo loco dicetur. Eſtq; hic modus argumentandi in moralibus vtiliſsimus, & ad mouendum atq; perſuadendũ efficaciſsimus. Nuſquã enim melius homo excitatur aut prouocatur, quã aliorũ egregijs exẽplis propoſitis: neq; melius à noxiis deterretur quã aliorũ periculis ante oculos expoſitis, quæ per exẽplarẽ argumẽtationẽ pulchrè fieri, ex paucis his exẽplis eſt manifeſtũ. Obſeruandũ eſt autem potiſsimũ in hac argumentatione, vt ſimilitudo illa quę adducitur ad rẽ pertineat, id eſt, cauſa ſit quare prędicatũ antecedẽtis ſubiecto cõueniat. Non enim ad exemplarem argumentationem ſufficit quælibet ſimilitudo, quoniam non ſequitur, Iudas malè perijt, igitur & Petrus malè perijt: quoniam ambo fuerunt homines, aut ambo Apoſtoli, aut ambo peccatores. Siquidem hæc ſimilitudo nihil ad rem facit: id eſt, cauſa non eſt cõuenientiæ inter ſubiectũ & prædicatum antecedentis. Non enim ideo periit Iudas, quia homo, neque quia Apoſtolus, imò neque quia peccator fuerat: ſed quia poſt proditionem magiſtri, deſperans de miſericordia, factus eſt ſui perditor. Hæc autẽ ſimilitudo in Petro non inuenitur, qui bonam egit pœnitentiã, ſperauitque in dei miſericordia. Si autem ſic colligas, Iudas malè perijt, igitur & Pilatus, & cæteri Iudęi malè perierunt: quoniã ſicut ille, ita & iſti dominum perdiderunt, & non egerunt dignam pœnitentiam, ita bonam habebis argumẽtationem exemplarem. Hic enim ſimilitudo inuenitur in vtroque particulari, quæ ad rẽ faciat maximè. Docet autem Ariſtoteles exemplum reducere, partim ad inductionẽ, partim ad ſyllogiſmũ. Accipiẽ

do enim

do enim primũ particulare,infertur ex illo per inductionem imperfectã ꝓpoſitio vniuerſalis, ac deinde ex vniuerſali ꝓceditur ad aliud particulare,quod infertur in cõcluſiõe exẽpli. Vt hoc exẽplũ,Iudas malè perijt,igitur & Pilatus,ſic reducitur,Iudas malè perijt, quia mortis domini author fuit, nec egit dignã pœnitẽtiã, igitur omnis ꝗ mortis domini author fuerit, nec pœnitentiam egit, malè perijt. Deinde ſub hac vniuerſali ita ſubſumitur, Pilatus author fuit mortis domini nec egit pœnitẽtiam,ac poſtremo infertur alterum particulare,igitur Pilatus malè perijt.His autem quatuor argumẽtationum ſpeciebus ita vtcunq; declaratis,quarti libri Dialecticæ conſiderationis finem hic faciamus,atque ad locos dialecticos tranſeamus.

Deo ſemper & vbique gloria.

LIBER QVINTVS CONSIDERATIONIS DIALECTICæ,qui de locis dialecticis inſcribitur,

PRAEFATIO.

DIalectica omnis,Marco Tullio & Seuerino Boëtio teſtibus,iudicio & inuẽtione cõſtat.Cùm itaq; ars iudicandi, Græcis κριτικὴ dicta, Latinis iudicialis,quantũ ad formas attinet argumentationũ,pręcedenti libro vtcũq; ſit abſoluta,ſupereſt altera quæ Græcis τοπικὴ,Latinis localis dicitur,præſenti hoc libro tractanda.In quo hoc potiſsimũ elaborandũ eſt,vt ordine congruo locos quoſdã deſignemus, è quibus ad vnamquanque propoſitã quæſtionem facilè depromi poſsit conueniens argumentũ.Enimuero(iuxta Marci Tullij teſtimonium) ſicut earum rerum quæ abſconditæ ſunt, demonſtrato & notato loco facilis eſt inuentio: ſic cum perueſtigare argumentum aliquod volumus, locos noſſe debemus.Id quod & Quintilianus libro quinto Oratoriarum inſtitutionum pulchrè teſtatur,Non omne, inquiens, argumentum vndique venit:

ideóque non paſsim quęrendum eſt. Multus enim alioqui error eſt, exhauſtoque labore, quod nō ratione ſcrutabimur, nō poterimus inuenire niſi caſu. At ſi ſciremus vbi quicquā naſcatur, cū ad locum ventum erit, facilè quid in eo erit, peruidebimus. Hæc ille. Nō immerito proinde reprehendendā exiſtimauit Tullius Stoicorum negligentiam, qui iudicandi vias diligenter perſequuti, inueniendi artem, & vſu potiorem, & natura priorem, totam reliquerunt, Ariſtotelis verò diligentiam ex aduerſo cenſuit commendādam, vtpote qui vtranq; copioſè tractauerit. Quem vt artis huius principem, nos quoque pro virili inſequentes, dialecticos locos fideliter aperiemus: ordinē tamē qui apud illū cōfuſior & minus digeſtus apparet, ab eius Cōmentatoribus Themiſtio atque Boetio (qui in eadem hac arte diligentiſsimè laborauerunt,) accipiemus. Ab his enim in certiorem quendam ordinem redacti ſunt loci illi, qui ab Ariſtotele confuſius ſparſi fuerant; vt ferè ſolet primi rerū inuentores minus ordinatè res ſingulas locis ſuis conſtituere, quod à poſteriorum eſt diligentia præſtolandū. Vt enim res ipſas primum inuenire eſt difficillimúm, ita poſt inuentionem non ita magni eſt negotij in ordinē inuenta redigere. Prius autem quā ad notandos locos tranſeamus, quid locus ſit, & quomodo diuidatur, explicemus.

CAPVT I.

Quid ſit locus. quid item locus maxima, & differentia maxima.

Definitio loci. Locus à Boetio ita definitur, Locus eſt ſedes argumenti, vel id à quo ad propoſitam quæſtionē conueniens trahitur argumentum. Pro cuius definitionis intellectu primum ſciendum eſt, quid ſit argumentum. Appellamus autem argumentum rationem, quæ rei dubiæ faciat fidem, id eſt propoſitionem aliquam, quę adhiberi poteſt ad propoſitionē aliam probandam, cuius, eſt dubia veritas, & de qua habetur quæſtio. In quo manifeſta eſt differentia argumētationis ab argumēto. Argumentatio enim cōplectitur argumētū probās, cū concluſione quā probat. eſtq́ue argumentum tantum pars altera argumentationis. Vnde argumentatio à Boetio ſic definitur, Argumētatio eſt argumenti per orationem explicatio.

Tota

Tota enim argumentatio, vim explicat ipſius argumenti, dũ ipſum aſſumit tanquam probans, atque ex ipſo concluſionem colligit dubiam ad eius veritatem demonſtrandam. Dicitur autem argumentum, ab arguendo. Arguere enim, in vna ſignificatione idem valet quod probare ſiue oſtendere. Vnde argumentum dicitur id per quod aliquid arguitur, probatur, ſiue oſtenditur quale ſit, verum ne an falſum. Duplex quoque impræſentiarum ab authoribus locus diſtinguitur, nempe locus maxima & locus qui eſt differentia maximæ. Locus maxima in propoſito appellatur generalis aliqua propoſitio per ſe nota, ex qua deſumitur argumentum, & argumentatio ipſa vim ſuam habet, qua & confirmatur. Vt argumentatio iſta, Animal rationale eſt capax diſciplinæ, igitur homo eſt capax diſciplinæ: innititur huic maximæ, Cuicunque conuenit definitio, eidem & definitum conuenire neceſſe eſt. Hæc quoque argumentatio, Petrus eſt iuſtus, igitur non eſt iniuſtus: in hac maxima propoſitione ſolidatur, Cuicunque conuenit vnum contrariorum, ab eodem negabitur alterum. Hæ duæ propoſitiones aliæque harum ſimiles, loci appellantur, eò quòd ab eis ſumantur argumenta: quemadmodum locus materialis alicuius rei dicitur, vnde ipſa accipitur atque depromitur. Quod pulchrè explicat Boetius, ita inquiens, Ideo autem vniuerſales & maximæ propoſitiones loci ſunt dictæ, quoniam ipſæ ſunt quæ continent cæteras propoſitiones, & per eas fit conſequens & rata concluſio. Ac ſicut locus in ſe corporis continet quantitatem, ita hæ propoſitiones quæ ſunt maximæ, intra ſe omnem vim poſteriorum atque ipſius concluſionis conſequentiam tenent. Hæc ille. Appellantur autem propoſitiones iſtæ maximæ ad eum ferè modum quo in ſyllogiſmis dicimus propoſitionem maiorem atque minorem. Quemadmodum enim maior propoſitio illic dicitur, in qua eſt robur præcipuum totius argumentationis, & in qua vt generaliori minor velut includitur atque concluſio: ita hic dicitur propoſitio maxima, ex qua plurima depromi poſſunt ad diuerſas concluſiones argumenta: quæ omnia quodammodo intra ſuum ambitum continet, atque intra latitudinem

„ Quid „ ſit lo- „ cus maxima.

dinem

dinem ſuam complectitur. Præterea, non habēt maximę iſtę alias vllas propoſitiones ſe priores aut notiores, per quas cōmodè poſſent probari: ſed ex ipſo terminorū intellectu, manifeſta apparet ipſarum veritas. Propter hoc, & maximæ propoſitiones dicuntur ſecundum expoſitionem negatiuam, quibus aliæ non ſunt maiores, priores ſcilicet, aut notiores, per quas poſſent probari. Hi ergo loci maximę appellantur. Alio verò modo (vt idem Boetius atteſtatur) loci vocātur, maximarum differentiæ propoſitionū: illi videlicet, quibus maximæ diuerſæ abinuicē differunt. Vt (exempli gratia) maximæ illæ duæ ſuprapoſitæ, abinuicē differunt, per terminos diuerſos. In altera enim ponitur definitio & definitum, in altera verò contrarium & ſuū oppoſitum. Definitio igitur & definitum, contrarium & ſuum oppoſitum, ſunt differentiæ maximarum illarū. qui etiā loci appellantur, eò quòd ab horum conſideratione ſumantur argumenta, ex ipſis maximis.

Quid locus differētia maximæ.

Huiuſmodi autem loci, pauciores ſunt numero prioribus. Interdum enim plures maximæ propoſitiones ſub vno loco differentia maximæ comprehenduntur. Exempli gratia, duę hæ maximæ, Cuicunque conuenit definitio, eidem & definitum. A quocunq; remouetur definitio, ab eodem remouetur & definitum, ſub vno continentur loco differentia maximę, nempe ſuo loco qui appellatur à definitione ad definitū, vel ſimpliciter à definitione. Sic enim in aſsignandò locū, qui eſt differentia maximę, accipimus vocabulum ſignificās id à quo ſumitur argumentū atq; probatio, cum præpoſitione, à, vt locus à definitione, à deſcriptione, à genere, à ſpecie, à cauſis, à contrario, atque ita in cæteris. Et quidem interdū ſic ſolū terminum inferentem exprimimus, interdum verò cum præpoſitione ad terminum quoque illatū adijcimus. Vt locus à definitione ad definitū, à ſpecie ad genus, à contrario ad cōtrarium, à cauſa ad effectum. Rurſum locum differentiā maximæ interdum appellamus, ipſam habitudinem, quæ eſt inter terminum inferentem & terminū illatum, vt inter definitionem & definitum, cauſam & effectum. Interdum verò ipſam orationē per quam talis habitudo exprimitur. Ex quibus ſatis patet definitio loci. Manifeſtum enim euadit ex his quo

modo

modo tam locus maxima, quã locus differentia maximę, dicatur ſedes argumenti, & quomodo ab vtroque trahantur commoda argumenti ad propoſitas quæſtiones. Manifeſtũ itẽ relinquitur, quid interſit inter locum maximã & locũ differentiam maximæ. Et licet nonnulli prædictam definitionem ita diſtinguant, vt partem priorem peculiariter accommodent maximis, poſteriorem ſolis maximarum differentijs: nobis tamen cõmodius videtur, vtranque partem ad vtrunque locum referre, ac partem poſteriorem quodammodo declarationẽ prioris eſſe, atque ob id à Boetio poſterius adiectam, ad elucidandam Ciceronis definitionem, qui locum generaliter definiens, hoc tantum dixit, locum eſſe ſedem argumenti.

CAPVT II.

De loco intrinſeco, extrinſeco, & medio.

ASſignantur autem loci diuerſi, ſecundum diuerſam habitudinem termini inferentis & termini illati, ſiue argumenti & concluſionis quæ probanda proponitur. Vnde locus diuiditur in locũ intrinſecum, extrinſecum, & medium. Quarum ſpecierum differentiæ ex ipſis earum definitionibus cognoſcentur, quæ ſunt hæ, Locus intrinſecus eſt, quando ſumitur argumentum ab his quæ ſunt de ſubſtantia rei de qua quæritur. Locus extrinſecus eſt, quando ſumitur argumentum ab his quæ ſunt omnino ſeparata à ſubſtantia rei de qua quæritur. Locus medius eſt, quando ſumitur argumentum ab his quæ partim conueniunt, & partim differunt. Pro quarum definitionum intellectu aduerte propoſita quæſtione aliqua dubitabili, ad eam probandam adferri interdum argumentum ab aliquo quod ad ſubſtantiam pertineat rei de qua fit quæſtio. Vt ſi proponatur quæſtio, Num omnis homo ſit capax diſciplinæ? ad hanc quæſtionem determinandam adfero argumentum ab ipſa hominis definitione, quæ proculdubio ad ipſius ſubſtantiam ſiue eſſentiã ſpectat, & talem conficio argumentationem, Omne animal rationale eſt capax diſciplinæ, igitur omnis homo eſt capax diſciplinæ. Locus proinde tam maxima, quã differentia maximæ. Vnde hoc argumentum depromptũ eſt, locus vocatur intrinſecus. Interdum verò argumentum ſumitur ab eo

Quid loc⁹ intrinſecus, extrinſecus & medi⁹.

quod prorſus eſt extra ſubſtãtiã eius,de quo quæritur , eſtq́; omnino illi extraneũ.Vt ſi proponatur hæc quęſtio,Num humilitas vitiũ ſit?adhibebitur argumentũ à contrario,hoc pacto argumentando.Humilitas eſt virtus,non eſt igitur vitiũ. Hic manifeſtè cernis,argumentũ duci à virtute ad vitiũ,quę penitus ſunt adinuicẽ aliena. Interdũ verò argumentum ducitur ab eo quod partim conuenit cũ eo de quo ſit quęſtio, & partim differt.Vt ſi quæratur,nũ iuſtitia ſit bona?ad quęſtionis diſſolutionẽ adfero argumentũ,Qui iuſtus eſt, bonus eſt:igitur iuſtitia eſt bona. Hic à iuſto ad iuſtitiã argumentũ ducitur.Inter autẽ iuſtitiã & iuſtũ,eſt aliquid differentiæ, & aliquid conueniẽtiæ.Differunt enim in finali terminatione, atque in minus principali ſignificato.Conueniunt autẽ in ſignificatione præcipua.Vnã enim eãdémque rem cõcretũ & abſtractũ ex ſignificato principali important, quemadmodũ in principio libri ſecundi,capite de denominatiuis, meminimus declaratũ. Solet quoque locus intrinſecus ſubdiuidi, in locũ à ſubſtantia & à cõcomitantibus ſubſtantiã.

Locus à ſubſtãtia

Locus à ſubſtãtia dicitur,quãdo ſumitur argumẽtũ ab his quę ſunt de ſubſtantia rei de qua quęritur.Cuiuſmodi propriè ſolũ eſt locus à definitione,qui pro argumẽto ſumit totã ipſam eſſentiã ſiue ſubſtãtiã rei de qua quęritur.Adiunguntur tamẽ illi duo alij,à deſcriptione,& nominis interpretatione. Ille quidẽ eo quod definitionis loco plerũq; vti ſoleamus deſcriptiõe,propter imbecillẽ noſtri ingenij captũ.Vnde,vt veras & intimas rerũ differentias pernoſcere nõ valentes,proprijs & accidentibus eas cogamur diſtinguere. Hic verò propter cognationem & ſimilitudinem:& quia quodãmodo ipſa nominis interpretatio videtur includi in nomine ad eũ modũ quo ſubſtantia rei intra ipſam includitur.

Locus à concomitantibus ſubſtãtiã

Locus autẽ à concomitãtibus ſubſtantiã dicitur,quando nõ ſumitur quidẽ argumẽtũ ab ipſa rei de qua quæritur ſubſtantia , ſed ab aliquo quod ſubſtantiã concomitatur.Vtpote à partibus eius,ſiue eſſentialibus ſiue integralibus,quę nõ ſunt tota ipſa rei ſubſtãtia: vel ab accidentibus aliquibus rẽ concomitãtibus,cuiuſmodi ſunt generatio,corruptio,vſus,& cõmuniter accidentia, vel quæ aliquo modo intrinſeca ſunt & vicina,ſiue ſpectantia ad eſſe rei,vt

rei,vt ſunt cauſæ,materialis,formalis,efficiens, finalis, locus item & tempus.Ac proinde ab his omnibus cũ argumenta ſumuntur, ex locis dicũtur erui,qui à concomitantibus ſubſtantiam nominantur.Quot autem ſint,& qui loci intrinſeci,extrinſeci,& medij,in conſequentibus ſuo ordine aperiemus.

CAPVT III.

De loco à finitione.

FActa generali locorum diuiſione, reſtat de vnoquoque ſigillatim pertractare,atque ex ſingulis quomodo argumenta ducantur,cõmodis exemplis oſtendere.Quã cõſiderationẽ ingredientibus,primus ſe offert locus à definitione,qui vnus propriè locus à ſubſtantia meretur appellari. Definitur autẽ ſic,Locus à definitione eſt,habitudo definitionis ad definitũ. In qua definitione,manifeſtũ eſt, per locũ intelligi ipſam habitudinẽ quæ eſt inter definitionẽ & terminum qui definitur,tãquã inter terminũ inferentẽ & terminũ illatũ:ex cuius habitudinis vi,argumẽta ſecundũ hunc locũ ſumũtur: quę quidẽ habitudo ſignatur hac oratione,locus à definitiõe ad definitũ. Atque ad hunc modũ in ſequẽtibus licebit ſingulas loci ſpecies definire. Vt(exẽpli gratia)locus à toto eſt habitudo totius ad partes,locus à cauſa eſt habitudo cauſę ad effectũ:atq; ita in cæteris. Definitio autẽ ſic ſolet deſcribi, Definitio eſt oratio indicans quid eſt eſſe rei, per eſſentialia. Hoc eſt,quę mõſtrat ſiue declarat quidnã ſit res illa quę proponitur,idque per ſubſtantialia ſiue eſſentialia,vt ſunt genus & differentia: quæ ſola dicuntur rei eſſentialia,ſuntque tota ipſius eſſentia.Genus enim & differẽtia(vt ex prædicabilibus patet(tota ſunt ſpeciei eſſentia.Vt animal rationale,eſt definitio hominis: corpus animatum ſenſibile,eſt definitio animalis: ſubſtantia corporea, eſt definitio corporis:ſubſtantia incorporea,ſpiritus: habitus bonus, virtutis: habitus malus, vitij. Ab hoc autem loco fiunt argumenta quatuor modis, nimirum affirmatiuè duobus,& negatiuè itẽ duobus. Primo affirmatiuè,ex parte ſubiecti.Sit quæſtio,Num omnis hõ ſit æternæ beatitudinis capax?ita terminabitur quęſtio, Omne rationale animal eſt æternæ beatitudinis capax:igitur omnis homo eſt eiuſmodi.Sit quæſtio,Num virtus ſit expetenda,&

Locus à definitione.

Definitio quid ſit.

vitium fugiendum? ſic terminabitur. Habitus bonus ſemper eſt expetendus, igitur & virtus. Habitus autem malus ſemper fugiendus, igitur & vitium. Maxima harum argumentationum cõfirmatiua hæc eſt, Quicquid prædicatur de definitione, prædicatur itẽ de definito. Secundò affirmatiuè fit argumentatio, ex parte prædicati. Sit quæſtio, Num concha ſit animal? (quod dubium videri poteſt, ex eo quod non ita multis ſenſibus vigere conſpiciatur vt cætera animalia, nec ſimilem habere motum) Ad hanc quæſtionem terminandam ſic argumentabimur, Concha eſt corpus animatũ ſenſibile (habet enim ſenſum tactus, quod monſtrat experiẽtia) igitur eſt animal. Sit quæſtio, Num humilitas ſit virtus? ita terminabitur. Humilitas eſt habitus bonus, igitur eſt virtus: ſuperbia verò, eſt habitus malus, igitur vitium. Maxima huiuſmodi argumentationũ roboratiua, hęc eſt, De quocunq; prædicatur definitio, de eodẽ & definitum. Negatiuè itẽ diximus duobus modis fieri argumentationẽ. Primo, ex parte ſubiecti. Sit quæſtio, Num vllũ brutorũ ſit capax diſciplinæ? ita terminabitur, Nullum animal irrationale eſt capax diſciplinæ, igitur nullum brutum. Sit rurſum quęſtio, Num vlla virtus vileſcere faciat habentẽ, aut vllũ vitiũ exornet habentem? ita terminabitur, Nullus habitus bonus poteſt vilem reddere poſſeſſorem, nullus itẽ habitus malus exornare, igitur nulla virtus poteſt vilificare habẽtẽ, & nullũ vitiũ exornare. Maxima vnde ſumuntur hæc argumẽta, eſt, Quicquid negatur de definitione, & de definito negatur. Ex parte autem prędicati ſic argumẽtamur. Sit quęſtio, Num ſimia ſit homo? ita terminatur, Simia nõ eſt animal rationale, igitur nõ eſt homo. Sit quæſtio, Num ſcientia ſit virtus? ita terminatur, Sciẽtia non eſt habitus bonus, igitur nõ eſt virtus. Quæratur de paupertate, num ipſa ſit vitiũ? dicimus nõ eſſe, quia ipſa nõ eſt habitus malus. Maxima vnde huiuſmodi argumẽtatiões robur accipiũt, hæc eſt, De quocũq; negatur definitio & definitũ. Poſſent tamẽ quatuor hæ maximæ in duas iſtas cõcludi, Cum quo cõuenit definitio: cũ illo & definitũ cõueniet. Cum quo nõ cõuenit definitio, cum illo nec definitum conueniet. Duæ ſiquidẽ priores in prima includuntur, poſteriores duæ in ſecunda.

CAPVT IIII.

De loco à definito ad definitionem.

QVemadmodum autem nũc à definitione ad definitum proceſſum eſt,ita cõuerſo ordine procedere licebit à definito ad definitionẽ,appellabitúrque locus à definito. Tot autẽ modis argumẽtari hinc licebit,quot modis ſuprà in loco à definitione aſsignauimus.Et quidẽ interdũ probatiuæ ſatis erũt hæ argumẽtationes,cũ videlicet aliquid notius cõuenit definito quàm definitioni, aut cùm notius alicui conuenit definitũ quã definitio. Vt ſi quis dubitet,num morio,(cui nihil ineſt actualis vſus rationis)animal ſit rationale,ſic terminabitur quæſtio,Morio eſt homo,eſt igitur animal rationale. Antecedens enim eſt notiſsimæ veritatis,ác proinde cõſequens rectè probat,quod alicui poſſet dubium videri,ex eo quod ratione nõ videãtur vti moriones. Rurſum,ſi quis forſitan de elephanto aut ſimia dubitauerit,nõ ſint animalia rationalia,eò quòd videãtur aliquo modo ratione vti in quibuſdam,quibus admodum appropinquant modo agendi hominum , ita terminabitur quæſtio , Elephantus & ſimia non eſt homo,neque igitur animal rationale. Prædictarũ autẽ argumentationũ hæ ſunt maximę,De quocunque prædicatur definitum,de eodem & definitio,De quocunq; negatur definitũ,de eodẽ & definitio. Rurſum ſit quæſtio , Nũ aliquod inueniri poſsit rationale animal,quod nũquã vtatur ratione? ita terminabitur,Plerique homines nunquã ratione vtuntur, igitur quædã animalia rationalia nunquã vtũtur ratione. Sic queſtio,Num aliqua animalia irrationalia poſsint doceri?ſic terminabitur,Quędã bruta poſſunt doceri,vt canes & elephãti,& alia pleraque,igitur quędã irrationalia animalia doceri poſſunt. Maximę,Quicquid pr̨edicatur de definito, pr̨edicatur & de definitione.Quicquid negatur de definito, negatur & de definitione. Eſt autẽ generaliter hoc ſciendũ,quod propriæ paſsiones notius & clarius cõueniũt ipſi definitioni quã definito,eò quòd definitio explicet ſubſtantiã ſiue eſſentiam,ex qua proprietas naturaliter effluit. Ob hoc,dum propriũ oſtẽditur ineſſe definito per definitionem,probatiua eſt argumentatio. Cùm verò proprium oſtenditur ineſſe defini-

tioni per definitum, nõ probatiua erit. At verò accidentia, pōtiſsimum ſingularia ſiue peculiaria notius conueniunt definito, quàm definitioni, eò quòd ab eſſentia quam explicat definitio, non effluant, ſed rei conueniunt potius ratione ſingularitatis vel materiæ. Ob hoc, dum accidens aliquod monſtramus conuenire definitioni ex definito, probatiuè ſatis proceditur dum autem econtrario, non probatiuè.

CAPVT V.

De locis à deſcriptione, & nominis interpretatione.

Quid ſit deſcriptio. DEſcriptio eſt oratio indicãs eſſe rei per accidentalia, id eſt per propria, vel accidentia, quibus à cæteris diſcerni poſsit, vt animal riſibile, eſt deſcriptio hominis. Animal rudibile, aſini. Habitus laudabilis, deſcriptio eſt virtutis, habitus vituperabilis vitij. Ex accidentibus, Vt animal habens liberũ actuum ſuorum arbitrium, eſt deſcriptio hominis. Illud verò neutiquã prætereundũ eſt, quod admonet Rodolphus Agricola, & ante eũ Boetius propter verarum definitionum maximã penuriã, plerunque loco definitionũ dari deſcriptiones. Cùm enim tam imbecille ſit humanum ingenium vt vix vllarũ differentiarũ præter vnã rationale aut alias pauculas, poſſit habere notitiã, fit vt neq; veras definitiones, quæ ex verò genere & vera differentia debent cõponi, prẹter vnã, aut alterã habeat. Exẽplo ſunt philoſophorũ definitiones, quę ferè omnes nil aliud quã deſcriptiones ſunt, ex accidentibus rerũ conflatæ. Parum autẽ refert quærenti verũ fructũ horũ locorum, ſi non ſemper veriſsimũ genus & verũ propriũ habeat. Sufficit enim, horũ loco aliquid eis quã fieri poteſt, vicinũ inuenire. Quod ſi verũ propriũ inueniri facilè nõ poteſt, ex multis accidentibus in vnũ conflatis, longiori verborum ambitu, deſcriptionẽ licebit conflare. Vt verbi gratia, aſinus verò genere & vero proprio ſic põt breuiſsimè deſcribi, Aſinus eſt animal rudere natũ ſiue rudibile. Per accidẽtia verò, ſi eũ velis deſcribere, inuenies in aſino ſolidos pedes, numero quatuor, aures lõgas, & fœcũditatẽ partus. Quibus in vnũ collectis accidẽtibus, ita licebit aſinum deſcribere, Aſinus eſt animal quadrupes, ſolidis pedibus, auritũ, & fœcũdũ. Ad eũdem modũ licebit ſingulis naturis rerũ diligenter inueſtigatis, ſiue

tis,ſiue per proprias paſsiones,ſiue per accidētia propria quālibet rem depingendo deſcribere.Quā differentiā,ipſa quoq; nomina definitio & deſcriptio per ſe indicant.Eſt enim definire,rē tota ſua eſſentia finire,& velut terminare.Deſcribere verò ſolā deformationē craſſam & figuralē delineationē importat.Quia tamē(vt dictū eſt) ratæ admodū ſunt veræ definitiones,cogimur plerunq; deſcriptionibus huiuſmodi accidentalibus illarū loco vti. Propter quod, Cicero & Themiſtius hos duos locos in vnū cōcluſerūt.Diſtinxerūt verò Boetius,& poſt eū Agricola,cæteriq; Boetio poſteriores. Nominis verò īterpretationē nemo authorū neglexit,quippe cuius eſt ad plurima vſus accommodatiſsimus,ijs præſertim qui vtrāq; linguā,aut etiā plures probè callēt:id quod apertè M. Tullius teſtatur,dicēs,notatione(ſic enim ille appellat interpretationē)multa in diſputādo elici ex verbo.Sit exēpli gratia,quæſtio, Nō dialecticę ſit impendenda opera ?à nominis interpretatione ita licet argumētari.Dialectica ars eſt diſſerendi,huic ſtudendū nemo dubitat,eſt igitur ſtudendū dialecticæ,& ita de alijs ſcientiarū nominibus,Grāmaticæ,Rhetoricæ,Arithmeticæ,Geometricæ,Aſtronomiæ,quarū ſunt hæ interpretationes.Grammatica eſt ars literaria. Rhetorica,ars rectè eloquendi.Arithmetica,ars rectè ſupputandi. Geometria,ars terras menſurandi.Aſtronomia, ars aſtrorū normam tradens. Eſt autē interpretatio,non rei definitio:ſed nominis etymologica explanatio ſiue explicatio,quam logici definitionē nominis vocāt,atque ita definiunt,Interpretatio eſt nominis minus noti per aliud magis notū explicatio. In hoc enim differt à definitione & deſcriptiōe:quod hæ rē ipſam,ſiue per eſſentialia,ſiue per accidētalia determināt:illa verò tātū nominis rationē & ſignificationē declarat.Gręci quod nos interpretationē dicimus,Boetium inſequentes,etymologiam appellant,quod Cicero verbū ex verbo interpretatur veriloquium.Siquidē ἔτυμον Græci ſignificat verū,logos orationem.Cicero autē in libris Topicis fugere ſe dicens vocabuli huius nouitatem,quod ipſe non ſatis aptū iudicabat,notationem maluit dicere,quòd verba ſint rerum notæ.Ariſtotelem verò rei notam dicit ſymbolum appellaſſe . Fiunt autem

De nominis interpretatione.

ab his duobus locis argumentationes ita per omnẽ modum, vt ſuprà oſtẽdimus,in loco à definitione, affirmatiuè ſcilicet atq; negatiuè,ſubijciẽdo & prędicãdo. A deſcriptiõe qdẽ ſic argumẽtabimur,Nullus habit⁹ laudabilis vileſcere facit habẽ tẽ,nulla igitur virtus.Cõtra verò,qlibet habitus laudabilis ex ornat poſſeſſorẽ,igitur quęlibet virt⁹ id facit. Mãſuetudo eſt habitus laudabilis,eſt igitur virtus. Sciẽtia nõ eſt habitus laudabilis(ſcientia enim neminẽ per ſe laudabilẽ efficit)non eſt igitur virtus.Maximæ harũ argumẽtationũ roboratiuæ, hæ ſunt,Quicquid prædicatur de deſcriptione, prędicatur itẽ de deſcripto. De quocũq; prędicatur deſcriptio,de eodẽ & deſcriptũ.Quicquid negatur de deſcriptione,& de deſcripto negatur.De quocũq; negatur deſcriptio,deſcriptũ de eodẽ negabitur. Ab interpretatione quoque tot modis argumentari poſſumus.Sic quæſtio,Nũ Ieſus peccatores debuit ſuſcipere,atque cũ eis conuerſari?ita terminabitur,Saluatorẽ atq; ſanatorem animarum decebat peccatores ſuſcipere, ergo Ieſum id decebat.Quæratur,Num aduerſus Chriſtũ,Iudæi iuſtè blaſphemias conijciebant:reſpondebimus, nõ iuſtè id factum ab illis,quoniã in vnctũ domini nequaquã phas erat cõ uitia iacere. Ita oſtendimus euangelio credendũ eſſe, atque euangelizantibus eſſe adminiſtranda neceſſaria,quoniã bono nuntio cæleſtis regni toto corde erat acquieſcendum, & eiuſmodi nuntij gratiſsimis annuntiatoribus omni iure erãt ſubminiſtranda corporis neceſſaria.Ita oſtẽdimus monacho non cõuenire diſcurſum ſuperuacaneũ per vicos ac ciuitates, quoniã ſolitario id minimè conuenit. Sic verũ philoſophum docemus nõ debere auarũ eſſe aut ambitioſum,quoniã verus amator ſapientiæ huiuſmodi eſſe nõ debet.Ita clericũ oſtendimus non debere ſe ingerere ſecularibus negotijs: quoniam in ſortem dei ſegregatũ id minimè decet.Maximæ verò harũ argumentationũ loci ex prædictis relinquuntur notæ.Cũ quocunque enim conuenit interpretatio,cũ eodẽ & interpretatum:& cum quocunque illa non conuenit,nec iſtud conueniet. Quomodo autem dicimus locum ſignari poſſe à definito,diſtinctum à loco, qui dicitur à definitione, ſic & alij duo loci ſignari poſſunt,à deſcripto & interpretato. Ex quibus,

bus, tametſi non multũ accipi poſſe videantur argumenta in ſe probatiua, ſi cui tamẽ cõtingat deſcriptũ notius eſſe deſcriptione: aut interpretatũ interpretatione, huic probatiuũ erit eiuſmodi argumentũ, quod ita à deſcripto vel interpretato ſumetur. Sub his autem tribus locis treꝫ alij comprehenduntur. Sub loco enim à definitione cõprehenditur locus à differẽtia, propterea quod differentia ſit bona pars definitionis. Vt Concha eſt ſenſibilis, igitur eſt animal. Aſinus nõ eſt rationalis, igitur nec hõ. Maximę, Cũ quocunq; cõuenit differẽtia, cũ eodẽ conuenit & id cuius eſt differentia. Et à quocũq; remouetur differentia, ab eodẽ remouetur & id cuius eſt differentia. Sub loco à deſcriptione, continetur locus à proprio vel ab aliquo obtinẽte locũ veri proprij, eò quòd ex huiuſmodi cõficiatur deſcriptio. Vt, Egeſtas nõ eſt per ſe laudabilis, non eſt igitur virtus. Modeſtia eſt per ſe laudabilis, igitur eſt virtus. Maximæ, De quocunque negatur proprium, de eodẽ negatur & id cuius eſt proprium. Et de quocunque prædicatur proprium, etiã id cuius eſt proprium. Sub loco ab interpretatione, cõtinetur locus à ſynonymis. Vt, Hoc eſt enſis, igitur eſt gladius. Maxima, De quocunque prædicatur vnum ſynonymorum, de eodem & reliquum.

CAPVT VI.

De loco à toto vniuerſali.

INter locos à concomitãtibus ſubſtantiã, primus eſt locus à toto: qui diuiditur in quatuor locos, in locũ videlicet à toto vniuerſali, à toto integrali, à toto in quãtitate, & à toto in modo. Quibus addũtur loci à toto in loco, & à toto in tẽpore. Totũ vniuerſale idẽ eſt quod ſuperius vel vniuerſale, vt quodlibet genus reſpectu ſuarũ ſpecierũ, & quælibet ſpecies reſpectu ſuorũ indiuiduorũ. Vt animal reſpectu hominis, homo reſpectu Ioãnis. Dicitur autẽ totũ vniuerſale, quod propter ſuã cõmunitatẽ ſuas ſpecies in ſe includat, quẽadmodũ totũ ſuas partes ex quo, dum fit diuiſio, velut ex toto partes eruuntur. Partes autẽ ſubiectiuæ nominantur, quia ſubijciuntur toti ſecundũ ordinatã prædicationẽ & prædicamentalẽ diſputationẽ vel coordinationẽ. Fit autẽ argumẽtatio ex hoc loco, tã affirmatiuè quã negatiuè, ex parte ſubiecti atque

Totũ vniuerſale.

Modi argumentandi.

ex parte prædicati. Neq; magnifaciendum eſt,quod quidam dicunt,a toto vniuerſali affirmatiuè non valere argumentationē, niſi ponatur cõſtantia partis ad quam eſt procedendũ. Item à parte ad totũ non valere negatiuè,niſi cõſtantia partis poſita. Siquidē cõſtantia(quã vocant)in huiuſmodi argumentationibus ſubintelligitur, tacitéque ſemper includitur, etiã ſi nõ exprimatur in propoſitione illa quę tenetur in mēte,dum enthymema cõficitur. Conſtantiã autē poni dicũt ali cuius,quãdo ipſum eſſe aſtruunt. Vt ſi talem cõficiã argumētationē,Omne animal ſentit, homo eſt, igitur homo ſentit, Hic in ſecunda propoſitione dicunt conſtantiam poni hominis. Verũ illam ſatis putamus intelligi in ea,quę in mente tenetur,homo eſt animal,aut concluſionē ſub cõditione intelligimus. Igitur homo ſi eſt,ſentit. Faciamus igitur à toto vniuerſali argumētationes affirmatiuè ex parte ſubiecti,hoc modo. Sit quæſtio,Num iuſtitia ſit res vtilis & expetenda? dicemus ita habere: quoniã omnis virtus eſt res vtilis & expetēda. Valet & negatiuè. Vt ſi quæratur, Num furtum ſit vtile? ita licebit ex hoc loco argumentari,Nullũ vitiũ eſt vtile,furtum eſt vitiũ,igitur furtum nõ eſt vtile. Maximæ horũ argumentorum,ſunt iſtę. Cum quo conuenit genus,cũ eodē conuenit & ſpecies. Cum quo non cõuenit genus,nec etiam ſpecies. Similiter ex parte prædicati licebit argumentari,ad hũc modũ,Hoc animal habet omnē ſenſum,igitur habet olfactũ. Hic homo omnē habet virtutē, igitur & pietatē. Negatiuè, hoc corpus nõ habet ſenſum, igitur nõ habet olfactũ. Fit quoque totidem modis argumētatio ex ſpecie ad genus, ſiue à parte ſubiectiua ad totũ vniuerſale. Affirmatiuè quidē ſubijciēdo. Concha habet vel vnicũ vel duos tãtũ ſenſus,igitur aliquod animal vnicũ ſenſum vel duos tãtũ habet. Veritas apud improbos odiũ parit,igitur quædã virtus apud ĩprobos odiũ parit,negatiuè ſubijciendo,ita argumētamur, Concha nõ habet omnes ſenſus,igitur aliquod animal nõ habet omnes ſenſus. Affirmatiuè prædicãdo, Habet tactum,igitur habet ſenſum. Negatiuè prædicando,Non habet viſum,igitur non omnē ſenſum habet, vel aliquē ſenſum non habet. Non habet charitatē,non igitur omne habet virtutē. Naximę,Cum quo conuenit

conuenit pars ſubiectiua,cũ eodem & totum.Cum quo non conuenit pars, nec totum Hoc autẽ eſt in huiuſmodi argumentationibus obſeruandũ,vt cùm à toto vniuerſali procedi tur,ſemper ipſum accipiatur vniuerſaliter.Nam ab ipſo tantũ particulariter ſumpto,nõ valet ad partem argumentatio. Vt non ſequitur,Aliquod animal habet omnẽ ſenſum,igitur concha habet omnẽ ſenſum. Niſi fortè in conſequẽte omnes partes accipias diſiũctiuè,hoc modo, Aliquod animal habet omnẽ ſenſum,igitur homo vel brutũ habet omnẽ ſenſum.Cõ traverò,cũ à parte ad totũ proceditur,ad totum particulariter ſumptum procedi debet.Non enim ſequitur,Concha tantum vnũ ſenſum habet,vel duos,igitur omne animal tantum vnũ vel duos ſenſus habet.Neq; ſi auis alas habet, conſequẽs eſt,omne animal habere alas.Ab omnibus tamẽ partibus copulatiuè ſumptis,per modũ inductionis valebit argumentatio. Et quoniã circa ſingulos penè locos ſolent plures adduci malę argumentationes,potiſsimũ enthymematicæ,aliquo defectu laborãtes, aduerſus omnes huiuſmodi generalis poteſt vna reſponſio adhiberi,dicendo eatenus valere argumentationẽ enthymematicam ex his locis deſumptam, quatenus ex propoſitione explicita cũ ea quæ tenetur in mente, bonus poteſt confici ſyllogiſmus,vel categoricus,vel vt minimum hypotheticus,ſecundũ modũ aliquẽ rite diſpoſitus.Vbi verò id fieri poterit,non valebit enthymema. Exempli gratia,hęc argumentatio ſumpta à ſpecie non valet, Auis volat, igitur omne animal volat,quoniã ſuppleta propoſitione quę ſubintelligitur,hic habetur ſyllogiſmus,Auis volat,& auis vel omnis auis eſt animal,igitur omne animal volat.Qui ſyllogiſmus quoniã nõ valet(In tertia enim figura vniuerſaliter cõcluditur,& proceditur à termino in antecedente non poſito vniuerſaliter, ad eundem in concluſione vniuerſaliter poſitũ) idcirco nec enthymema prius factum valebat. Similiter iſtud enthymema,Animal currit,igitur homo currit,non valet:quia ſyllogiſmus ad quem reducitur,nõ valet.iſte videlicet, Animal currit, & hõ vel omnis hõ eſt animal, igitur hõ currit.Maiore enim particulari in prima figura, nihil ſequitur.Itẽ nõ ſequitur,Tantum animal eſt homo,igitur tantùm

animal

animal eſt ſubſtãtia:eò quòd iſte ſyllogiſm⁹ eſt malus,Omnis hõ eſt ſubſtantia,tantũ animal eſt homo,igitur tantũ animal eſt ſubſtãtia.Eſt enim in prima figura minor virtualiter negatiua,& proceditur à termino ſubſtãtia antecedẽte nõ poſito vniuerſaliter ad eundem terminũ in concluſione vniuerſaliter poſitũ.Nam ſignũ tantũ,hanc habet virtutẽ, vt terminũ mediatè ſequentẽ vniuerſaliter accipi cogat termino immediatè ſequẽti,nõ ita poſito.Ad hãc formã examinabitur quęlibet argumentatio ſophiſtica,quę in debita forma peccabit.

CAPVT VII.

De loco à toto integrali.

SEcundus locus à toto eſt,locus à toto integrali.Totũ integrale eſt,quod reſultat ex partibus quantitatem habentibus,Pars integralis eſt,quæ cum alijs partibus reddit quantitatem totius.Partes integrales illæ ſunt,quę certo ordine adinuicem coniunctæ conſtituunt magnitudinẽ ſeu quantitatẽ totius.Vt ex capite coniuncto collo,& illò cũ humeris, & ijs rurſum cũ brachijs & ventre, atque ita deinceps, integratur hominis quãtitas.Quemadmodũ ex coniunctione fundamẽti cũ parietibus,& parietum cũ tecto, integratur aut magna, aut parua,aut ampla,aut ſtricta domus:& itẽ in alijs. Inter has autẽ partes integrales,quædã principales & pręcipuæ nominantur,ſine quibus totũ nequaquã poteſt ſubſiſtere. Vt hominis pręcipuę partes ſunt,caput,cor,inteſtina,& alię eiuſmodi partes.Cæterũ manus & pedes ſunt partes minus principales,quia ſine ipſis nihil prohibet rem ſubſiſtere. Integrales tamen partes ſunt,quia ex ipſis eſt toti ſua integritas. Nõ enim dicitur hõ integer,perfectus, & omnibus ſuis partibus abſolutus,ſi aliquo decentium membrorũ ſit mutilatus:quẽadmodũ domus imperfecta dicetur, ſi nullã feneſtrã habeat, aut focũ nõ habeat:aut aliquid eorũ quæ ſolent domus habere.Si verò tectũ nõ habeat,ne domus quidẽ nomine appellabitur:adeò eſt tectum præcipua pars domus,Cùm ergo dicimus in propoſito, argumentationem fieri à toto integrali ad partẽ,vel à parte ad totũ,non loquimur niſi de parte principali. Fiunt autẽ argumẽtationes à toto ad ſingulas partes, tantũ affirmatiue.Vt ſi hoc eſt domus,igitur & tectum habet

& parietes

& parietes & fundamentum. Si homo eſt, igitur caput habet & collum & ventrē, cor & inteſtina, cæteráque membra vitę neceſſaria. Maxima, Poſito toto integrali, poni neceſſe eſt, & quālibet partē eius. Ad partes autē minus principales, nō valet argumentatio, Domus eſt, igitur focum habet, aut feneſtras, aut alia huiuſmodi nō ſimpliciter neceſſaria ad ſimplicem exiſtētiā domus. Nec ſequitur, Homo eſt, igitur duas aures habet, aut quinque digitos, aut duas manus. Veruntamen à perfectione totius, poſſet procedi etiā ad minus principales partes. hoc modo, Si hęc omnino perfecta eſt domus, igitur & feneſtras & focū habet & penu atq; cubiculū. Si homo omnino integer & perfectus eſt: igitur duas aures habet, & quinq; digitos in ſingulis manibus, Nam ſi aliquo horū careat, mutilatus aut truncatus homo dicetur: & domus aliquo eorū quæ in perfectis domibus inueniri ſolēt carens, rectè imperfecta dicetur. Negatiuè autē nō valet argumentatio à toto ad ſingulas partes, Domus non eſt, igitur non habet fundamentum. Sæpe enim domo diruta manent fundamenta & parietes aliqui. Et tugurium parietes quidem habet & tectum, cùm non ſit domus. ob fundamenti defectum. Si tamen ad omnes partes ſimul ſumptas, ſub diſiunctione procedatur, ita valebit. Si enim domus non eſt, igitur vel fundamentum vel tectum vel parietes non habet. Si homo non eſt, igitur vel caput vel collum vel cor non habet. Maxima, Si totum nō eſt, aliquam eius partem non eſſe neceſſe eſt. De loco verò qui eſt à parte integrante ad totum integrum, contrario modo eſt determinandū. Valet enim argumentatio à negatione ſingularum partium, ad negationem totius. Vt ſi idolum cor nō habeat, non erit homo, ſi tugurium fundamentum nō habet, domus nō eſt: ſi dirutum ædificium tectum non habet: non eſt domus. Maxima, Ablata parte aliqua principali, totum eſſe non poteſt. In partibus autem minus principalibus non valet argumentatio, niſi arguatur ad perfectionem totius. Si enim hoc ædificium focum non habet, aut feneſtram, aut cubiculum, domus perfecta non eſt. Affirmatiuè à ſingulis partibus nequaquam valet argumentatio. Non enim ſequitur, Habet fundamētum, igitur eſt domus, aut tectum habet,

igitur eſt domus. Ab omnibus tamen ſimul & coniunctim ſumptis, valebit. Si enim fundamētū parietes & tectū habet, eſt domus. Maxima, Poſitis omnibus partibus, neceſſariò ponitur totum. Eſt autē huius loci à toto integro ad partē, atque alterius item qui à parte ſumitur ad totū magna vtilitas, ijs qui in eo bene exercitati fuerint: cū videlicet conſiderantes quæ & quanta ad integritatem vniuſcuiuſque rei pertineāt: ex eorū conſideratione de re ipſa quæ ex illis integratur iudicamus: vel ecōtrario de partibus ex ipſo toto. Ad hūc modū, Boetius colligit res humanas prouidentia regi, ex cōſideratione totius. Mundus, inquit, prouidētiā regitur, & res humanæ ſunt pars mundi, igitur res humanæ prouidentia reguntur. Rurſum, ex cōſideratione omniū partiū oſtendit medicinam eſſe vtilem. Morbos, inquit, depelli, ſalutem ſeruari, mederique vulneribus, vtile eſt, igitur medicina eſt vtilis. Ex his enim conſtat & integratur medicina. Sic arguimus aliquē eſſe legis impletorem, quoniā deū diligit & proximū. Ex his enim duobus integratur impletio legis: quoniā (iuxta verbū domini) in his duobus tota lex pendet, & Prophetæ. Cōtra verò a negatione vnius partis, oſtendimus aliquē non eſſe impletorē legis: quoniā vel deū non diligit, vel proximū. Sic pietatē habere quempiam colligimus, ſi & deum, & parentes & præceptores, maiores itē atque minores, affectu debito colat. Ex his enim integratur vera pietas. Si autē horū omniū vel vnū defuerit, colligimus non habere illū pietatē. Ita colligimus iuſtū quempiam eſſe, qui & deo reddit quę ſua ſunt, & hominibus itē vnicuique quæ ſua ſunt. Alterū autē ſi deſit, iuſtitiā quoq; negamus illi adeſſe Sic liberalē probamus, qui & illic dat, vbi dandū ratio dictat, & vbi dandū nō eſt, à dando abſtinet. Alterū ſi deſit, liberalitatē deſtruimus. Ita in ſingulis virtutibus, quantum vnaquæque ad ſui integritatē requirat, diligenter cōtemplandum. Similiter & in ſcientijs argumentari poſſumus, grammaticū eſſe, quoniam rectè dicere & rectè ſcribere nouit: alterum ſi deſit, grammaticū eſſe negamus, Dialecticū eſſe: ſi & promptè inuenire nouit ad quæſtionem propoſitam argumēta, inuentaque diſponere Rhetorem eſſe, ſi & rectè inuenire nouit, & diſponere, & eloqui,

memorari

memorari quoque & pronuntiare,atque ita in cæteris.Grammatica enim conſtat in rectè loquendo, & rectè ſcribendo. Dialectica in rectè inueniendo,& diſponendo ſiue diiudicãdo inuenta.Rhetorica conſtat quinque partibus,inuentione, diſpoſitione,eloquutione,memoria, & pronuntiatione. Ita in cæteris ſcientijs conſiderandũ,ex quibus ſit vniuſcuiuſque integritas.Ex hoc quoque loco colligimus artem quamlibet eſſe vtilem vel inutilem:ſi videlicet aliqua eius pars ſit prohibita vel inutilis.Vt(exempli gratia)magicam artẽ oſtẽdimus malam & illicitam eſſe,quoniã conſultatio dæmonũ,& quæ cũ ipſis habetur conuentio mala eſt & illicita. Eſt enim hæc pars magicæ artis.Itẽ gnatonicam ſiue aſſentatoriam artem damnamus:quoniam etiã falſum dicentibus aſſentiri (quod eſt bõa pars eius)malũ eſt.Sic lenonũ & meretricũ artẽ damnamus,quoniam ineſcare adoleſcentes(quod eſt pars artis illorum)peſsimũ eſt.ita in cæteris. Vehementer autẽ poterit ex hoc loco affectus cõmoueri,ſi ex eo accipiamus.Rhetoricã eloquutionẽ, per explicationem ſingularũ partium eius rei de qua loquimur. Veluti ſi Chriſti domini noſtri miſeriã quã in paſsione ſenſit,ita proponã,Ecce deus & homo Chriſtus,qui ſingula corporis ſui membra hominũ obſequijs dedicauerat,cuius caput,os,guttur,lingua, edocendis ignorantibus plurimum laborauerunt,cuius aures neminẽ reſpuerunt, cuius oculi multa ſemper miſeratione pauperes reſpexerunt, cuius manus plurimos ſanauerunt,cuius pedes terram docendi gratia multo labore itineris perambulauerũt, cuius genua in oratione pro nobis ſæpe,multũ & diu terrę affixa hęſerũt, cuius cor multa pro nobis ſolicitudine frequẽter anguſtiatũ fuit, cuius inteſtina omnia pro nobis ſubinde exhauſta fuere laboribus,denique qui totũ ſeſe quantus quantus erat,hominũ obſequijs dedicauerat,ecce hic modo ab ingratiſsimis hominibus,à capite ad pedes vſq; affligitur,& leproſo aſsimilatur:caput corona ſpinea pungitur,& arudine cęditur:cerebrũ & oculi vigilijs deficiunt: aures cũ barba velicantur crudeliter, humeri ligno graui onerantur, manus diris ſtringuntur vinculis, palmæ & volæ horridis perfodiuntur clauis,lingua felle vexatur & aceto,denique mẽbra vniuerſa flagellis

cęduntur,

ceduntur,& roſeo perfuſa ſanguine madent. Quis tãtam nõ exhorreſcat miſeriam,tantam nõ execretur ingratitudinem?

Sic hominis poſſumus vilitatem oſtendere,ex ſingularum conſideratione partium. Quæſo te quid homine ſecundum corpus vilius?quid capitis vertex, niſi teſta quædam fictilis? quid cerebrum intus reconditum,niſi lactea quædã coagula tura:quid oculi,niſi congelatus humor?quid nares,niſi meatus immundæ putredinis?quid aures,& ipſę ſuas profundentes ſordes? quid denique venter & inteſtina omnia, denique totus ipſe homo,niſi vas quoddam fictile,& ſaccus ſtercoraceus,ſordibus & fœtore pleniſsimus?Quid igitur ſuperbis,terra & cinis, impurum ſterquiliniũ:imò ſtercus ipſum & filius ſtercoris? Ad hunc modum licebit & ſingularum virtutum præcellentiam, ex partium ipſas integrantium commendatione,item & ſcientiarum atque artium vtilitatem oſtentare.

CAPVT VIII.

De loco à toto in quantitate.

PRæter hos duos, ſunt alij quatuor modi totius. Inuenitur enim in quantitate quoddam totum, & quædã pars. Item in modo, in loco, & in tempore. Totum in quantitate eſt, quodlibet vniuerſale vniuerſaliter ſumptum,id eſt, quilibet terminus communis cum ſigno vniuerſali acceptus. Nam(vt Boetius ait)cum omnia dicimus, in quantitate totũ dicimus. Si verò aliquid quantitatis excerpimus, quantitatis ponimus partẽ.Quia enim multitudo quantitas eſt, quando per ſignũ vniuerſale ſignificamus totã multitudinẽ eorũ de quibus loquimur eſſe aut talẽ,aut talẽ,non immerito in quãtitate totum nominabimus vel vniuerſum.Vt qui dicit,omnẽ hominem habere ſenſum,dicit vniuerſam hominũ quãtitatẽ ſiue multitudinem habere ſenſum. Cùm verò partem aliquã excerpimus,ſolùm vnam aut alteram ponentes,rectè in quãtitate vel multitudine partẽ dicimus.Vt cùm dicitur Petrum, aut Ioannem habere ſenſum,iam ſolùm pars illius multitudinis prioris dicitur habere ſenſum. Eſt autẽ differentia inter totum vniuerſale,& totum in quãtitate.Hęc ſola,quia nõ dicitur totum in quantitate, niſi ſumatur cum ſigno vniuerſali.totum vniuerſale autem dicitur,etiã ſine ſigno vniuerſali.

Totũ in quãtitate

ſali.Propter quod à toto vniuerſali & à toto in quantitate omnino eædem fiunt argumẽtationes.Nõn enim valet(vt ſuprà diximus) à toto vniuerſali ad partem argumentatio,niſi ipſum ponatur vniuerſaliter.quod cùm fit,totum in quantitate habetur. Econuerſo autem non ſimiliter proceditur.Nam ab vna parte ſubiectiua ad totum vniuerſale nonvniuerſaliter poſitum,valet argumentatio.Ad totum in quantitate debet procedi ab omnibus partibus ſimul ſumptis,ad eum modum quo ſuprà oſtẽdimus fieri inductiones. Vnde omnis inductio quomodocunq; fiat,ſiue ex parte ſubiecti,ſiue ex parte prædicati,ad hunc locum pertinet,qui dicitur à partibus in quantitate ad totum.Quare breuitati ſtudentes,ijs quæ ſufficienter ante dicta ſunt repetendis ſuperſedemus.

CAPVT IX.

De loco à toto in modo.

IN modo etiam inuenitur totum & pars.Cùm enim vocabulũ nulla determinatione reſtrictum ſimpliciter,& per ſe profertur,in modo totũ dicitur, quaſi nõ diſtractũ aut diuiſum,aut reſtrictũ aliquo modo,ſed abſq; modo integrũ manẽs.Cũ vero terminus per ſe prius ſumptus,adiecta determinatiõe, per modũ aliquẽ ſpecialẽ determinatur,merito pars in modo vocatur: quia per additum modũ, quaſi per particulam quandam,diſcerptum atque contractum eſt.Vt cùm homo, dico,quaſi omni modo liberum,totũ nominatur in modo: cùm verò, homo albus, vel rudis,determinatio vel modus qui adijcitur,partem efficit. Fiunt autem hic argumẽtationes ſic per omnem modum, vt ſuprà oſtendimus in loco à toto vniuerſali: videlicet affirmatiuè & negatiuè, ex parte ſubiecti & ex parte prędicati:& omnino ſimiliter fiunt maximæ. Sit exempli gratia quæſtio, Num rudes homines ſint capaces diſciplinæ?ſic à toto argumentamur, Omnes homines ſunt capaces diſciplinæ,rudes autem homines etiã homines ſunt,igitur & ipſi capaces ſunt diſciplinæ.Sit itẽ quæſtio.Num malos & ingratos homines diligat deus? dicimus ita eſſe,quoniam omnes ſimpliciter homines, vt ſuas facturas diligit. Negatiuè argumentamur deum malos homines non odire, quoniam nullos homines deus odit.Item colligi-

mus deum non iraſcendo mutari, quoniam omnino non mo, uetur aut mutatur. Maximæ ſunt, Cum quocunque conuenit totũ in modo, & pars. Cum quocunque autem non conuenit totũ, nec pars. A parte verò ad totũ ex oppoſito ſiũt argumẽta, ſicut à parte ſubiectiua ad totũ vniuerſale, affirmatiuè ſcilicet, & negatiuè ex parte ſubiecti & ex parte prædicati. Sit quæſtio, Nũ anima moueatur? ita terminabitur, Anima mouetur iraſcẽdo, igitur mouetur. Angelus mutatur intelligẽdo atq; volẽdo, igitur mutatur. Homines impij dãnabũtur, igitur aliqui homines dãnabũtur. Homines impij nõ ſaluabũtur, aliqui igitur homines nõ ſaluabũtur. Maximę patet. Eſt autem cautè hic aduertendum, ne pro parte in modo ſumatur dictum ſecundum quid, vt philoſophus appellat, hoc eſt, ne pro determinatione reſtringente, ſumatur aliqua nõ reſtringens, vtpote diminuẽs, ampliãs, aut alia diſtrahẽs. Sola enim determinatio reſtringens, facit partẽ in modo. Cæterum determinationes aliæ omnes faciunt dictũ ſecundũ quid & argumẽta ſophiſtica. Eſt autẽ determinatio reſtringens, quãdo terminus ſine determinatione prędicatur vniuerſaliter de aggregato ex determinabili & determinatiõe. Vt omnis homo albus eſt hõ: omne quod mouetur, iraſcẽdo, mouetur. Omne currens velociter, currit. Quando verò terminus ſimpliciter ſumptus non verè prædicatur de toto aggregato ex determinatione & determinabili, nõ eſt pars in modo, ſed dictũ ſecũdũ quid, & determinatio adiecta nõ eſt reſtringens, ſed vel diſtrahens, vel diminuẽs, vel amplians. Exẽpli gratia, Homo præteritus, non verè eſt homo. Nequiter humilis, nõ eſt humilis: ſictè ſanctus nõ eſt ſanctus. Itẽ nõ omne albũ dẽtibus, ſimpliciter albũ dicendũ eſt, vt Aethiops: nec omne quod mortuum animal eſt, ſimpliciter animal: nec omne quod depictus homo eſt, ſimpliciter homo dicetur. Ideo hęc non ſunt partes in modo: ſed dicta ſecundũ quid: quæ faciunt locũ ſophiſticum, quemadmodum in elenchis ſophiſticis latius dicetur.

Quid reſtringẽs determinatio.

CAPVT X.

De loco à toto in loco & tempore.

IN loco totum nominatur, aduerbium vniuerſaliter omnem locum ſignificans, vt vbique, nuſquam, nullibi.

Pars

Pars verò in loco dicitur, quæ particulariter aliquẽ tantũ locum ſignificat, vt hic, illic, iſtic, in domo, in tẽplo, in hoc aut illo loco. Similiter in tẽpore totum vocatur, aduerbiũ omne tẽpus ſignificans vniuerſaliter: vt nũquã ſemper. Pars verò in tempore, eſt dictio ſignificans aliquod tẽpus particulariter, vt nunc, hodie, heri. Sumuntur autẽ argumenta per hos locos affirmatiuè & negatiuè. Affirmatiuè à toto in loco, Deus vbiq; adeſt, igitur & in cubiculo quãlibet ſecreto adeſt. Vbiq; dominatur deus, igitur & in abyſsis maris & in infimò baratri. A toto in tempore, Sẽper fuit beata Diuinitas, igitur & tunc beata fuit cùm nondum vlla eſſet facta creatura. Semper vera dixit Chriſtus, igitur & tunc verũ dixit, quando ait de omni verbo otioſo eſſe reddendã rationẽ. Negatiuè à toto in loco, Nuſquam deſunt mali, igitur neque in deſertis, neque in monachorũ conuenticulis mali deſunt. Nuſquam abſcondi poteſt homo à conſpectu dei, igitur neque in abditiſsimis terræ latibulis. A toto in tẽpore, Nunquã mentita eſt veritas, neque tunc igitur mentita eſt, cùm dixit, difficile eſſe diuitẽ intrare in regnũ cælorũ. A parte quoque in loco ad totum valet negatiuè tantũ, hoc modo, In cælo non ſunt mala, igitur nõ vbique ſunt mala. Romæ nõ eſt vſus potus frumẽtarij)quẽ cereuiſiã vocamus) igitur nõ vbique eius eſt vſus. Nõ fuerũt homines tunc, cùm mundus nondũ ſubſiſteret, igitur nõ ſemper fuerũt homines. Dũ prandetur, voce orandũ non eſt, non ſemper igitur voce orandum eſt. Harum autem argumentationũ confirmatiuè maximè hæ ſunt, Cũ quo cõuenit totũ in loco aut tẽpore, cũ eo & pars. Cum quo conuenit pars, cum eo & totum. Cum quo autem totum non conuenit, nec pars. Cum quo pars non conuenit, nec totum.

Totũ in loco & tẽpore.

Affirmatiuè autem, ab vna parte non valet. Nõ enim ſequitur, Hic eſt, igitur vbiq; eſt. Modò vera loqtur, igitur ſemp vera loquitur. Ab omnibus autẽ partibus ſimul ſumptis valebit, Vt, ſi Deus eſt in cęlo, & in inferno, & in mari, & in terra, & in aëre Deus vbiq; eſt.

CAPVT XI.

De loco à cauſis.

POſt abſolutos locos totius, reſtant ij loci, qui à cauſis & ab earum effectis ſumuntur. Ponunt autem phyſici

quatuor genera cauſarũ,de quibus plenè à nobis tractatũ eſt in libris quos de conſideratione rerũ naturaliũ edidimus. Per totũ librũ ſecũdum quid & à cauſis tituli habet inſcriptionẽ: Pauca tamen & hic dicenda ſunt,quantũ neceſsitas poſtulat, & propoſitũ depoſcit. Cauſarũ itaque alia eſt materialis,alia formalis,alia efficiens,alia finalis. Definitur autem ſic cauſa,

„ Cauſa,eſt,ad cuius eſſe ſequitur aliud.

Hoc eſt,illud eſt cauſa , cuius virtute quoquo pacto aliquid efficitur . Id enim omne,quod aliquo modo eſt ratio cur alterum exiſtat , cauſa nominatur. Vt,domus cauſæ ſunt,faber qui conſtruit eam , lapides & ligna ex quibus componitur, forma quoq; & figura eius, ac poſtremo quieta inhabitatio. Sequitur autem effectus cauſam , non quidẽ tempore . Nam ſimul & ſol exoritur & dies fit. Neque logica conſequentia. Sunt enim nõnullæ,cauſæ voluntariæ, quæ pro ſuo arbitrio liberè poſſunt,vel agere,vel non agere,vt homines,ſequitur autem natura ſeu ordine naturali . Ordine enim naturæ id quod efficit vel aliquo modo facit ad eſſe alterius, prius ſeu dignius eſt eo quod ab ipſo eſſe accipit . Sic pater naturæ ordine ſemper filio prior manet, ad quantumuis etiam magnas dignitates euecto : quemadmodum narrat Gellius in noctibus atticis. Honeſtiſsimam concertationem inter patrem & filiũ , vter vtri cederet loco,quod hic dignitate præiret patrem:pater verò naturæ ordine filio eſſet præfectus.

Prima autem cauſæ ſpecies eſt,cauſa efficiens,quę ſic definitur, Cauſa efficiens eſt , à qua primò fit motus,vt aliquid fiat. Nam quod præſtat in agendo principium motus,quódque primum operi velut manum admolitur,hoc nimirum efficiens eſt. Vt qui domum ſtruit , & fundamenta iacit , ac pariter ſuperſtruit , deinde tecto ædificium complet,aut qui ad huiuſmodi miniſtrat,effeciſſe domũ dicitur . Sic ignis facere ignem dicitur , & in ſumma , quilibet artifex ſui operis efficiens eſt,& quodlibet naturale agens ſuum opus vel operatio nẽ efficit. Verum non in omnibus,nec ſemper eodem modo, ſumitur argumentũ. Sunt enim cauſarũ quædã neceſſarię, id eſt,ſine quibus effectus certus fieri nequit , vt dies non niſi ex ortu ſolis cauſatur . Nox ſolum ex aduentu tenebrarum

per

per ſolis ablationē à noſtro hemiſphærio. Eclipſis ſolis, non niſi ex interpoſitione lunæ inter ſolem & aſpectum noſtrū. Eclipſis lunæ, nō niſi ex interpoſitione terræ inter ſolē & lunā. In his cauſis, ſunt argumenta tā affirmatiua quā negatiua, tā à cauſis quā ab effectibus. Vt ſequitur, Sol exoritur, igitur dies eſt, vel dies fit. Sol abſcedit à nobis, adueſperaſcit igitur. Iam ſol totus occidit, tenebræ aduenerunt, nox igitur eſt. Sol nondū exortus erat cū Troia deuaſtaretur, nō eſt igitur interdiu Troia deuaſtata. Non erit hoc anno interpoſitio lunæ inter ſolem & aſpectū noſtrū, igitur nō erit ſolis eclipſis Erit hodie interpoſitio terræ inter ſolem & lunā, igitur hodie lunę eclipſis erit. Ab effectu, vt dies fit, igitur ſol oritur. Iam plenus dies eſt, igitur ſol totus nobis ortus eſt. Luna eclipſatur, neceſſe eſt igitur terrā interpoſitā eſſe inter ſolē & lunā. Nō eclipſabitur hoc anno luna, neq; igitur erit interpoſitio terrę. Maximæ hæ ſunt, Poſita cauſa efficiente, ponitur effectus eius. Ablata cauſa efficiente, neceſſariò aufertur & effectus. Poſito effectu, ponitur & cauſa ad talem effectum neceſſaria. Ablato effectu, aufertur & cauſa. Quædam verò cauſæ ſufficientes tantum ſunt, non etiam neceſſariæ, vt iugulatio cauſa ſufficiens eſt mortis, non neceſſaria tamen. Poteſt enim mors pluribus alijs modis accidere, quemadmodum Boetius in ſuo libro de Conſolatu Philoſophico deflet. Quos ſæpe, inquit, de hominibus, muſcularum morſus, aut vermiculorum in ſecreta quæque naturæ reptantiū necat introitus. Ab his cauſis valet ſolum argumentum affirmatiuè ſumptum, & ab effectu negatiuè. Vt ſequitur: ſi hic iugulatus eſt, neceſſariò ipſum interijſſe: & ſi non interijt, neque iugulatum eſſe. At non conſequitur: ſi interijt, iugulatum eſſe. Neque oportet, ſi non ſit iugulatus, non interijſſe. Sunt enim hæc duo argumenta ſophiſtica.

CAPVT XII.

De vulgatiori vſu horum locorum à cauſis.

SOlent autem vulgo recētiores in omnibus his locis à cauſis, atque ita ab effectibus, non aliter argumentari, quàm vel in propoſitionibus quas vocant de eſt ſecundo adiacente, id eſt, à poſitione vnius ad poſitionem alterius, vel à deſtru-

ctione ad deſtructionem:aut cũ prædicatis bonũ & malum à bonitate cauſę ad effectũ,vel econtrario.Neq; modos illos agumentãdi nos dãnamus,cũ rectè valeant. Verũ poſterius oſtendemus & aliũ longè meliorẽ & generaliorẽ horũ locorũ vſum omnibus diſciplinis artibusq; nõ mediocriter cõmodũ.Prius tamẽ per ſingula cauſarũ genera diſcurrentes,paucis indicabimus modos illos argumentãdi vulgatiores,ne vel faſtidire vetera,vel vtiliũ quicquã negligere merito arguamur.

A cauſa efficiẽte. Itaq; ab efficiẽte cauſa,ita vt ſuprà oſtenſum eſt,argumẽtamur à poſitione cauſæ ad effectũ,& econtrario:item & ab abnegatione.Vbi & hoc eſt adijciẽdũ:quãdo in terminis ſignificantibus potentiam vel habitum aſsignatur cauſa, tunc in conſequente inferri debere non actualem effectus exiſtentiam, ſed poſsibilem. Exempli gratia,ſi domificator eſt, domus eſſe poteſt:ſi adeſt piſtor, panis haberi poteſt: ſi ſcriptor, ſcriptura haberi poteſt. Ad actualem autem exiſtentiam non valebit argumentatio, Piſtor eſt, igitur panis eſt.Domificator eſt,igitur domus eſt.Nam etiã ſi nullus actu ſit panis,piſtor tamen verè dicitur is,qui artem vſumq; habet coquendi panem: & ſcriptor dicitur, nulla actuali exiſtente ſcriptura. Denique & ſi actuali vocabulo exprimatur cauſa, non tamen eſſe, ſed fore aut fieri, aut incipere effectum colligemus.Non enim ſequitur, Domificans eſt, igitur domus eſt. Quandiu enim in faciendo domum artifex occupatur, nondum illa ſubſiſtit in eſſe, ſed tantum eſt in fieri. Sic igitur licebit argumentari, Eſt qui domificat, igitur domus incipit eſſe ,aut fit,aut in fieri eſt,aut erit,ſubaudi,ſi pergat artifex. Ab eſſe autem effectus ad eſſe cauſæ, ſiue actualis ſiue potentialis,nõ valet argumentatio.Non enim ſequitur, Domus eſt, igitur domificans aut domificator eſt.Domus enim ſubſiſtit, etiam tunc quando multos annos is qui eam ſtruxit,quieuit in cinere.Sed vel eſſe vel fuiſſe aliquãdo cauſam, infertur ab exiſtentia effectus. Item à fieri effectus ad exiſtẽtiã cauſæ proceditur.Si enim domus fit,neceſſe eſt quiſpiã ſit qui ædificet eã.

A cauſa materiali. Circa locũ autẽ à cauſa materiali diſtinguitur duplex materia:quædã permanens,quædã tranſiens.Materia permanẽs dicitur quæ in re poſtquã effecta eſt

perman

permanet in ſua natura. Vt lapides & ligna & calx, ſunt materia permanens domus. Poſtquã enim domus extructa fuerit, lignũ manet lignũ, & lapides permanent lapides. Transiens autẽ materia eſt, quæ ſecũdũ ſuã ſubſtãtiã nõ manet in re effecta, ſed mutatur & formã accipit aliã. Vt farina & aqua ſunt materia panis, ſed tranſiens: quoniam poſtquam panis coctus eſt, nec farinam vltra videmus, nec aquam. Similiter ſilix eſt materia vitri tranſiens: quoniam cum vitrũ factũ eſt, nuſquã ſilix apparet, ſed tranſijt. Secundum diuerſitatem autem huiuſmodi duplicis materiæ aliter & aliter fiunt argumentationes à materia. Veruntamen affirmatiuè argumentãdo nihil refert. Similiter enim proceditur à poſitione materiæ ad poſsibilitatẽ effect^9 hoc modo, Ferrũ eſt, igitur culter ferreus, aut arma ferrea poſſunt eſſe. Aqua & farina ſunt, igitur panis haberi poteſt. Ligna & lapides & calx adſunt, põt igitur haberi domus. Maxima, Poſita cauſa materiali, poſsibile eſt effectum poni. In argumentando autẽ negatiuè, aliter proceditur. A materia enim permanente auferimus effectum, ſi non actu ſubſiſtat cauſa materialis hoc modo, Non eſt ferrum, non igitur ſunt arma ferrea. Non ſunt lapides, neque ligna, non igitur domus. Maxima, Remota cauſa materiali permanente, remouetur effectus. In materia autem tranſeunte, ex actuali negatione materiæ non valet negatio effectus. Non enim ſequitur, Non eſt farina, igitur non eſt panis. Nõ eſt ſilix, non igitur vitrum. Sed vt valeat, oportet ita procedere. Non fuit ſilix, igitur non eſt vitrum. Non fuit farina, igitur non eſt panis. Valebit tamen ad fieri effectus, hoc modo, Non eſt ferrum, nõ poſſunt igitur fieri ferrea arma. Non eſt farina, non fit igitur panis, neque fieri poteſt: ſubaudi, quã diu non eſt materia. Ab effectu cauſæ materialis permanentis ſic proceditur, Arma ferrea ſunt, igitur ferrum eſt. Domus lapidea eſt, igitur lapides & ligna ſunt. In materia autem trãſeunte ſic, Vitrum eſt, igitur ſilix fuit. Panis eſt, igitur farina fuit. Maximæ, Poſito effectu cauſæ materialis permanentis, ponitur ſimul & cauſa. Poſito effectu cauſæ materialis tranſeuntis, neceſſe eſt materiam ipſam præfuiſſe. Negatiuè autẽ non valet à negatione actualis exiſtentiæ in neu

tra materia. Non enim ſequitur, Domus non eſt, igitur ligna & lapides non ſunt. Vitrũ nõ eſt, igitur filix nõ eſt. Valet tamen, ſi negetur poſsibilitas effectus, hoc modo, Panis nõ poteſt eſſe, igitur farina & aqua nõ ſunt. Poſſumus quoque argumentari in prædicatis, bonũ & malũ hoc modo, Farina fuit bõa ex qua panis iſte piſtus eſt, igitur panis bonus eſt. Farina mala fuit, igitur panis nõ eſt bonus Ferrũ bonũ eſt vnde hæc arma facta ſunt, igitur ipſa arma bona ſunt. Si autẽ ferrũ nõ eſt bonũ, nec quæ ex illo facta ſunt. Maximæ, Si cauſa materialis bona eſt, ipſe quoque effectus bonus eſt. Si cauſa materialis mala eſt, effectus malus erit. Vbi tamẽ aduerte, cũ affirmatiuè bonitas effectus ex bonitate cauſæ colligitur, intelligendũ eſſe conſequens, non ſecundũ omnimodã effectus bonitatem, ſed quantũ ex ratione materiæ. Poteſt enim eſſe panis malus, etiã ex optima farina coct⁹, nimirũ ſi piſtor malè coxerit, aut nimiũ fermenti iniecerit, aut aquæ nimiũ, aut ſi alius aliquis defectus aliunde contigerit. Sic poteſt domus eſſe mala & ruinoſa, etiã quæ ex optimis lapidibus & calce præſtantiſsima fuerit ædificata à malo artifice. Ab effectu quoq; valet econuerſo Si enim effectus bonus eſt, & cauſa materialis bona ſit neceſſe eſt: ſi autem ille malus (intellige ex vitio quod ad materiam attineat) & ipſa cauſa materialis mala erit.

A cauſa formali.

A cauſa autẽ formali ſic argumẽtamur affirmatiuè, Albedo eſt, igitur albũ eſt. Scientia eſt, igitur ſciens eſt. Anima bruti eſt, igitur brutũ. Negatiuè, Si non eſt albedo, nõ eſt albũ. Maximæ, Poſita cauſa formali, ponitur effectus. Remota cauſa formali, remouetur & effectus. Econtrario idẽ ab affectu valet affirmatiuè, Si albũ eſt, albedo eſt: ſi homo eſt, animal rationale eſt: ſi lapis eſt, forma lapidis eſt. Negatiuè, Si nõ eſt album, nõ eſt albedo: ſi nõ eſt brutum, nõ eſt anima bruti.

Vbi nota, duplices eſſe formas ſubſtantiales, & accidentales: ac rurſumquaſdam dici naturales, quaſdã artificiales. Quã diſtinctionẽ plenius in Phyſicis declarauimus, libro ſecundo. In omnibus autẽ formis, ſiue accidentalibus, ſiue ſubſtantialibus, ſiue naturalibus, ſiue artificialibus ſimiliter valet argumẽtatio. In forma tamen humana, hoc ſpecialiter eſt obſeruandum, vt non ſolũ ab eſſe eius procedatur, ſed ab ineſſe. Non

enim

enim ſequitur, Anima ratiōalis eſt, igitur homo eſt. Sequitur tamen, Anima rationalis ineſt corpori, igitur hō eſt. Quod aūt in ſola anima rationali hoc ſit ſpeciale, inde eſt, quia ipſa ſola poteſt eſſe, quando nō ineſt materiæ, quod de nulla alia forma habet veritatem: cū ipſarum omniū eſſe ſit ineſſe, nec poſsint vnquā extra materiā ſubſiſtere, vt in Phyſicis pleniſsi mè declaratum eſt, libro primo & octauo. Sub hoc autem loco à cauſa formali, concludēdus videtur locus ille qui apud Ariſtotelem ſignatur, ab inexiſtētia formæ ad ſubiecti ab ea denominationē: qui cōmuniter breuitatis gratia appellari ſolet, locus ab ineſſe ad denominare. A quo ita argumentamur, Parieti ineſt albedo, igitur ipſe eſt albus. Animæ ineſt ſciētia, igitur anima eſt ſciens. Itē in formis ſubſtantialibus, Huic cō poſito naturali ineſt rationalis anima, igitur eſt homo. Maxima, Vnūquodque ſubiectum à forma inexiſtente denominari debet. A cauſa denique finali argumēta fiunt, in prædicatis, bonū & malū. Vt ſi beatitudo eſt bona, igitur virtus eſt bona. Virtus enim ordinatur ad beatitudinē conſequendam, tanquam ad proprium ſuum finem. Sanitas bona eſt, igitur amaræ potionis ſumptio bona eſt, deambulatio quoque poſt cœnam: & alia huiuſmodi quę ad ſanitatem tanquā ad optatum finem ordinantur. Item ſpeciei conſeruatio bona eſt, igitur generationi intendere bonum eſt. Ordinatur enim naturaliter generatio ad ſpeciei conſeruationem, ſicut nutritio ad indiuidui ſuſtentationem. Maximæ, Cuius cauſa finalis bona eſt, ipſum quoque bonum eſt. Cuius finis malus eſt, ipſum quoque malum eſt. Fit etiā ab effectu cauſæ finalis argumentū ad cauſam. Virtus eſt bona, igitur beatitudo bona erit. Peccatū eſt malum, igitur dānatio mala erit. Effectum autē cauſæ finalis appellamus id, quod ad aliquid ordinatur tanquam ad finem, eſtque velut medium quo per ſe finis attingitur. Vt virtus ad beatitudinem ordinatur, & peccatum ad damnationem, medicinalis potio ad ſanitatem.

CAPVT XIII.

De vſu generaliori locorum à cauſis.

PRæter autem formas & modos vulgatiores iſtos, quibus vulgo ſolent ab his cauſis duci argumēta, alij ſunt longè

Totum iſtud caput diligēter expēde cū iisomnibus quę de cauſis dicū tur:

præcellentiores,generaliores,& vtiliores.quibus omnis ars, omnis vti poſsit diſciplina,& de re qualibet aptiſsimè diſputari.Eſt enim locorum iſtorum à cauſis tāta fœcunditas,tantámque ſubminiſtrant argumentorū copiā,vt non videam certam aliquā argumentandi ex eis formā poſſe præſcribi. Id quod & Seuerinum Boetium in Cōmentarijs ſuper Topica MarciTullii arbitror ſenſiſſe,qui loco à cauſis maximā nō aliquā prioribus ſimilem aſsignauit,ſpecialem videlicet & paucis argumentis commodā,ſed generaliſsimā & maximè vniuerſalē, dicēs,Vnamquāq; rē ex cauſis ſpectari debere,id eſt,de vnaquaque re ex cauſis iudicandū eſſe ac diſſerendū. In his ergo locis exercitatiſsimos ſe reddere ſtudeant,qui artis huius verū vſum & fructū quærunt.Nec enim alius eſt locus,è quo fructum ampliorē referat exercitatio.Vt nō temere præcepiſſe videatur Satyricus,Diſcite(inquiens) ô miſeri, & cauſas cognoſcite rerū.Nec ſine cauſa dixiſſe videtur ille Poetarū princeps Virgilius,Felix,qui potuit rerū cognoſcere cauſas.Nos verò,vt viā quandā indicemus rudibus & inexercitatis ,diuerſarū rerū diuerſarunque profeſsionū varia exēpla proponemus. Et primū quidē à cauſis efficiētibus ducamus argumēta. Quęrat politicus,Nū iuſtitia ciuilis, quæ nocentes cogit etiā extrema ferre ſupplicia,naturalis ſit, an fortè cōtra naturā per tyrannidē potentū intruſa?ita quæſtio terminabitur conſiderata efficiente cauſa. Congregatio hominū eſt naturalis:quoniā natura homo animal ciuile eſt atque domeſticū,quod ad cohabitandū pariter cū alijs ſui generis naturali inclinatione fertur,hæc autē cōgregatio & cohabitatio hominū,à principio iuſtitiam iſtam induxit,Non enim poterat pacificus haberi conuictus,niſi penes aliquē eſſet poteſtas & vitæ & mortis,qui noxios puniret,innocentes defenderet.Igitur iuſtitia illa naturalis eſt. Quęrat Phyſicus aut medicus,nū ſomnus ſit naturalis?ita argumētabimur,

Poſt fatigationem ex longa vigilia & continua operatione in ſenſibus contractam,ab operatione ſenſitiua aliquantulum requieſcere ad reſtaurandum ſenſibus vigorem eſt naturale.Hoc autem ſomnium efficit, igitur ſomnus eſt naturalis & neceſſarius.Quærat deinde ethicus,Num etiā ſomnolentia

nolentia ſit naturalis vt ſomnus?reſpondebimus nõ, quoniã pigritia & vitioſa aſſuefactio amplius quã oportet, & quãdo nõ oportet dormiendi:ſomnolentiã efficit, non ipſa natura. Non eſt igitur ſomnolentia naturalis aut neceſſaria, ſed innaturalis & fugienda. Sic Phyſicus probabit, homini eſſe naturale cibo nutriri:quoniam calor ille qui humidum radicale conſumit ipſoque paſcitur, naturalis eſt, atque ipſe eſt nutritionis cauſa efficiens. Quærat Theologus, Num mors ab initio homini conueniat ſecundum naturam? Dicimus non: quoniam peccatum extra naturam eſt, & diaboli:item malitia extra hominis naturam eſt:hęc autem efficiens cauſa ſunt mortis. Inuidia enim diaboli (vt ait Sapiens) mors intrauit in orbem terrarum, & (iuxta Apoſtolum) per peccatum vnius primi hominis in omnes homines mors pertranſiit. Non igitur ſecuudum naturam à principio mors homini conuenit. Quærat rurſum, Num poſt corruptam naturam hominis per peccatum mors ſit naturalis? Dicimus ita habere:quoniam calor naturalis poſt hanc inductam corruptionem naturaliter ſemper aliquid conſumit humidi radicalis:nec fit per nutritionem tanti boni humidi reparatio vt antè, ſed deficit ſemper à ptimaria bonitate, atque ita poſt lignum vitæ præcluſum, dum non poteſt fieri omnimoda reparatio, tandem neceſſarium eſt penitus calorem deficere ac hominem mori. Sapiẽt. Roma. 5.

Ad hunc locum pertinet, quod in Euangelio Chriſtus dominus peruerſis Phariſæis ait, Progenies viperarum, quomodo poteſtis bona loqui, cùm ſitis mali? Ex affectu enim peruerſo, vt cauſa, prauum ſermonem vt effectum cauſę adſimilẽ colligit. Id quod & confirmat dicens, Ex abundantia cordis os loquitur. Bonus homo de bono theſauro profert bona, malus ſimiliter mala. Hoc eſt, iuxta cauſæ efficientis qualitatem, effectus conſequitur. Ad idem pertinet quod dicit, Omnis arbor bona fructum bonum facit, mala autẽ malum. Si enim arbor quæ eſt cauſa efficiens & producens fructus, bona eſt, erunt & fructus boni: contra autem mali, ſi arbor mala fuerit. Cùm autem à fructibus docet arborem cognoſcere, ab effectibus ad cauſam docet procedere. Rurſum hoc loco ab efficiẽte cauſa & alibi vtitur cùm probat, ea quæ Matt. 12 Matt. 7

intrant

intrant per os non coinquinare animam, ea autem quæ de corde procedunt, inquinare. Quæ enim in anima poſsint efficere maculam ſola illa ſunt, quæ de corde naſcuntur: ea autem quæ per os intrant, non ſunt huiuſmodi. Vbi enim non eſt propria inquinationis cauſa, effectus inquinationis inueniri non poterit. Sublata enim cauſa, aufertur effectus. Per
Corin.15 hunc locum Paulus apoſtolus apud Corinthios aſtruit reſurrectionem mortuorũ, ex reſurrectione Chriſti, Si mortui, inquiens, non reſurgunt, neq; Chriſtus reſurrexit, à negatione videlicet effectus ad negationem cauſæ efficientis, quoniam Chriſti reſurrectio quodãmodo cauſa eſt efficiens beatæ reſurrectionis fidelium. Iuriſperitis quoque & æqui tractatoribus ijs etiã quorum eſt in forenſem cõtentionẽ deſcendere, vix alius locus eſt vtilior. Lex eſt, Si iumentum via publica paſcens in vicinũ pratum conſcendens, domino prati damnũ intulerit, damnũ reſarciat, qui eſt iumenti dominus. Ponimus hanc rem trahi in contentionẽ. Quis dubitat, cauſam damni ſtatim eſſe ſpectandã, ad litem dirimendã? Si enim dominus paſcuæ in cauſa eſt cur trãſcenderit iumentũ, vtpote quia vel dolo viã aperuit iumento vt dãno afficeret dominũ, vel per incuriã munire paſcua ſua iuxta morem regionis neglexit, abſoluitur à pœna iumẽti dominus. Si verò in cauſa ipſe eſt: quia cũ ſciret equum petulantẽ, cõpedibus nõ ſtrinxerit, neq; cuſtodes adhibuit dãnum reſarciat qui dãnum dedit. Similiter de boue cornupeta qui hominẽ trucidauerit. Item de nauta qui naufragiũ faciendo merces perdidit, ſi quęſtio fiat, in his atq; ſimilibus omnibus cauſa ſemper ſpectãda eſt, & ex cauſa res terminãda. Si enim is cuius eſt bos cornupeta, cauſa eſt necis, id eſt, ſi cũ noſſet talẽ eũ fuiſſe ab heri & nudiuſtertius, non eũ domi alligauerit, punietur vt iuſtum eſt. Si verò nõ ipſe in cauſa eſt, vtpote ſi prius nunquam tale quicquã audierit vel viderit, ſed ſubito aliquo impetu res peracta eſt, merito abſoluitur dominus, vt qui cauſam necis nullã dederit. Sic nauta ſi cauſa eſt ſubmerſionis nauis, quoniam vel per negligentiã vel per inſcitiã cũ debuiſſet & potuiſſet ſeruare nauem, non fecit ipſe, vt cauſa ſubuerſionis reſarciat damnũ. Si verò nullam ipſe cauſam dedit ſubmerſioni, ſi omnẽ adhibuit

hibuit diligentiam omnemque induſtriam, nec potuit præ tempeſtate & fluctibus,parcendum eſt miſero,nec illi imputandum damnum. Ipſe ſuæ nauis,alter mercium ſuarum iacturam feret. Ad hunc locum pertinet,quod rem laudamus aut vituperamus,bonam aut malam, vtilem aut inutilē colligimus, ex ipſo vel authore vel conſultore. Sic omnem creaturam bonam probat Apoſtolus: quoniam deieſt, & à 1.Tit. 4.
deo facta ad vſum hominum. Peccatum autem malum eſſe cognoſcitur, quoniam diabolus malus ipſius author eſt. Ipſe Ioan.8
enim mendax eſt & pater eius, nempe mendacij. Ita mors non ſimpliciter bona eſſe probatur,quoniam bonus deus (vt Sapien.1
ait Sapiens) mortem non fecit. Mala autem eſt, quia malus diabolus & malum peccatum ipſam effecit. Hinc colligimus, bonum eſſe conſilium, bonum propoſitum, quoniam à deo ſuggeritur,à ſanctis angelis confirmatur. Hinc virginitas bona eſſe, & præcellenter ſuprà matrimonium bona comprobatur, quoniam Christus eam conſuluit, item & Apoſtolus, Mat.19
vt virtutem perfectiorem. Vniuerſaliter enim cōſiliarius effi 1.Cor.7
ciens cauſa dicitur ſui conſilij, ſic quod viri graues prudentes & experti conſulunt, commendatur. Vnde eſt illud Poetæ,Barbato crede magiſtro. Quod autem conſulunt pueri, inexperti, imprudentes, carnales, merito vt ſuſpectum non amplexabimur.Quomodo ſi rectè collegiſſet Roboam, non ita fœdè paternum auitumque regnum ſcidiſſet. Hinc quod 3. Re.12.
diabolus ſuadet, quod caro ſuggerit,quod mundus oſtentat, ſuſpectum haberi debet,Non enim boni ſunt iſti conſiliarij, neque tales quibus tuto fidi poſsit. Quod autem ſpiritus domini ſuggeſſerit,id certiſsimum eſt conſilium. Ita lex vna quæque aut conſuetudo, à primis inſtitutoribus, aut ſubſequentibus approbatoribus, commendatur vel reijcitur,præfertur alteri vel poſtponitur. Sic enim Apoſtolus apud Hebræos de vtraque lege differens,nouam præfert veteri,quod iſta per angelos data fuerit, ac per Moyſen miniſtrum tantum & famulum domini promulgata populo: illa verò per ipſum dei filium inſtituta,confirmata & prædicata fuit. Hinc veneranda omnia nouæ legis ſacramenta, quod Chriſtus ea inſtituerit. Apoſtoli ſpiritu ſancto inſpirati promulgauerint,

Hinc

Hinc omnis ſcriptura ſacra ſumma veneratione digna colligitur,quoniam ab ipſo ſpiritu dei(iuxta Petri teſtimonium) profecta. Hinc omni veneratione & obſeruatione dignum eſſe arguimus ſacrum quadrageſimale ieiunium, quod olim eximia illa legis columina,Moyſes & Helias obſeruauerunt, ac deinde Chriſtus ipſe in ſe conſecrauit,nobiſque commendauit. Hac quoque ratione magicas artes dãnamus,quod à diabolo ſint authore profectæ. Ita agriculturæ ars vt omnibus antiquior & præſtantior probatur, quod ab ipſa Dei inſtitutione poſt peccatum ſit profecta, naturali neceſsitate cogente, nõ vlla curioſitate ſuperuacanea præter neceſsitatem adinuenta,vt aliæ pleræque,quemadmodum variæ tincturæ, ſculpturæ,atque texturæ, quibus nihil opus erat humano generi,ſed luxus hominum ea effinxit.Sic ars vſuraria damnatur,quam hominum progenuit auaritia: ars cupediaria, quam adinuenit gula ſatiari neſcia, atque ita in cæteris.

Hoc etiam loco vti commodè poſſumus ad exhortationẽ filiorum,dum parentes efficientes cauſas proponimus, vt illos vel ad imitandum eorum probitatem excitemus, vel ab

Tobię.8 eorũ improbitate reuocemus.Primi exemplum eſt apud Tobiam,vbi filius accepturus Sarram in vxorem,à ſpõnſa & à ſe ipſo ſpecialem exigit hac ratione caſtitatis pudorem. Filij

Rom.11. (inquit) ſanctorum ſumus, ideo non poſſumus ita coniungi ſicut gentes,quæ ignorant deũ.Huc reſpicit & quod Apoſtolus ait,Si radix ſancta,& rami:& ſi delibatio ſancta& maſſa.

Ioan.8. Huc & illud pertinet ſaluatoris, Si filij Abrahæ eſtis, opera Abrahæ facite. Vos ex patre diabolo eſtis, ideo eius opera vultis perficere. Secundi verò exemplum proponit ſcriptu-

Pſal.94. ra,cum filijs loquens ita ait, Hodie ſi vocem eius audieritis, nolite obdurare corda veſtra,ſicut in exacerbatione,vbi tentauerunt me patres veſtri. Sic & in Euangelio dominus improbis Iudæis ait, Quem prophetarum non occiderunt patres veſtri?ſtatim ſubiungens, Et vos implete menſuram patrũ veſtrorum.

CAPVT XIIII.

De vſu loci à cauſa materiali.

EX loco quoque à cauſa materiali, alia adferri poſſunt à ſuprapoſitis argumenta. Vbi primum nota, materiam

materiam cōſiderari duplicem:alteram ex qua res componitur ſimul cum forma : vt homo componitur ex ſuo corpore ſimul cum anima. Hæc vocatur materia ex qua. Aliter appellamus materiam id, circa quod verſatur alicuius conſideratio. Vt materia ſcientiæ cuiuslibet, dicitur id de quo talis eſt ſcientia, aut circa quod eius conſideratio verſatur. Vt materia dialecticæ, eſt argumentatio: materia grāmaticæ, eſt eloquutio: materia Phyſicæ, corpus naturale: materia theologię, ipſe deus. Dicitur quoq; virtus quælibet habere ſuā materiam circa quā verſatur, vt ſobrietas eſt circa cibū & potū, patientia circa res difficiles tolerandas, fortitudo circa res arduas aggrediēdas. Idcirco cibus & potus dicūtur materia ſobrietatis ſiue tēperātiæ. vſus rei venereæ eſt materia continentiæ : res toleratu difficiles materia ſunt patientiæ, res arduæ fortitudinis, atq; ita in cæteris: quorū plena determinatio ex morali doctrina petenda eſt. Dicitur quoq; omne votū omnisq; promiſsio aliquā habere materiā, ipſum videlicet de quo fit votū aut promiſsio. Ex cōſideratione igitur materiæ, multipliciter argumēta trahimus. Hinc enim colligimus, virtutē alterā, alteri præſtare: quoniā alia materiā habet ſublimiorem, alia humiliorem: item ſcientiā vel artem aliā alij præſtare, ex materia circa quam verſatur. Ideo enim inter omnes mechanicas agricultura videtur honeſtiſsima & vtiliſsima : quoniam circa ea verſatur quæ ſunt humano generi omnium vtiliſsima. Hinc illæ artes quæ circa res vtiles humano generi occupantur : verè vtiles probantur : illæ autem quæ tantum circa ſuperuacanea & curioſa, aut etiam apertè noxia & prohibita, vel minus probantur vel omnino reijciuntur. Propterea Phyſica diſciplina alijs eſt præſtantior ſermocinalibus : quoniā illæ in vocibus hærent, iſta res naturales contemplatur: Inter partes quoque prhyſicæ ſcientię, Ariſtoteles ex hoc loco argumentatur ſcientiā de anima eſſe, cæteris præſtantiorem, quoniam illa de anima eſt, quæ omnium naturarum eſt nobiliſsima & prę̄ſtantiſsima. Omnium verò ſcientiarum ſimpliciter altiſsima eſſe probatur Theologia, quoniam materiam habet omnium prę̄cellentiſsimam. Moralis autē ſcientia antecedit medicinam : quoniam illa circa morbos animę, iſta

Argumēta à materia.

iſta circa morbos corporis curandos: Denique legum cognitio, medicorum ſcientia videtur inferior, quód hic circa corpus hominis occupētur, illi potiſsimū circa poſſeſsiones atq; pecunias, vt quid ſit viniuſcuiuſque proprium definiat. Corpus verò melius eſt temporalibus bonis. Hinc omnium virtutū eminentiſsimæ probantur tres illæ quæ appellantur theologicæ, nēpe fides, ſpes, & charitas, quod immediatè circa materiā excellentiſsimā ipſum deū verſentur. Cæteræ verò immediatè circa aliquid mediū occupantur, quod ad deū dirigitur, vt circa paſsiones malas refrenādas, aut vtilia opera peragenda. Hoc quoque modo colligimus votū eſſe bonum aut malum, ſeruandū aut reſcindendum, ſi videlicet materiā habeat bonā, bonum erit: ſi malā, vtpote ſi vel in apertè malum fertur vel in minus bonū, quo aliud maius bonū excluditur, malum erit. Similiter laudatur conſiliū, propoſitū, cogitatio, affectio, & ſtudium, ſi circa rē bonā ſit, dānatur, ſi circa rem malā. Vnde & vita contēplatiua voce domini ex materiæ cōſideratione prefertur actiuæ: quoniā iſta ſolicita eſt, & turbatur erga plurima: illa verò vni inhæret, quod eſt neceſſariū. Huc pertinet quod de beato Auguſtino legitur & canitur, Teſtamentū nullū fecit, quia vnde faceret, nō habuit. Simili modo Auguſtinus ipſe probat, vitam actiuā nō fore in patria, ex eo quod non inuenietur illic materia, circa quā hic modo verſatur. Modo, inquit, quia eſuritur, quia ſititur, miſericordia miſeris neceſſaria eſt. Frangis panem eſurienti, quia inueniſti eſurientem. Tolle famem, cui frangis panem? Tolle nuditatem, cui præſtas veſtem? Ac poſt pauca concludens ſic ait, In futuro non erunt iſta mala, ergo nec iſta miniſteria. Ex materia quoque corruptibilitas aut incorruptibilitas, longa aut breuis duratio arguitur. Hinc enim cælum oſtendimus eſſe incorruptibile: quoniam materiā non habet agentibus & patientibus adinuicē primis qualitatibus ſubiectam. Cætera autē corpora inferiora: quoniā materiā habent eiuſmodi qualitatum actioni ſubiectam, corruptibilia probātur. Item quo vniuſcuiuſque corporis naturalis materia maximè paſsionibus huiuſmodi eſt obnoxia, eò res ipſa fragilior faciliusque corruptibilis probatur. Hoc modo ex materia ar-

gumentandi, miratur Pſalmiſta, hominē ſtellis & cæleſtibus corporibus viliorē, dicens, Videbo cælos tuos opera digitorū tuorum, lunam & ſtellas quæ tu fundaſti. Quid eſt hō quod memor es eius, aut filius hominis, &c. Quaſi dicat, poſtquā illa ſunt incorruptibilia, hō autē corruptibilis: quid igitur eſt, quod tanti facias hominem, cùm videatur hac ex parte illis quoque inferior? Denique hoc ex loco, conſiderata conditione materiæ, argumentamur id quod ex ea factum eſt tale eſſe aut tale. Vt cùm ſic colligimus, Vas iſtud eſt vitreū, igitur mundū eſt, ſed fragile: cereum, igitur liqueſcet facile. Poculum iſtud eſt quercinum aut faginū, durabit igitur. Domus iſta ex luto tantū & ſtramine conſtructa eſt, non multæ igitur erit durationis. Domus eſt lapidea, non facile igitur inflammabilis. Monumentū hoc æreum eſt, igitur perſtabit in multa ſecula, Statua hæc aurea eſt, magni igitur pretij. Cymbalum iſtud argenteum eſt, igitur bene ſonorum. Pſal. 8.

CAPVT XV.

De loco à cauſa formali.

POrrò à formali cauſa (iuxta Boetij traditionem) vniuſcuiuſque rei virtutem metimur. Ideo enim Dædalus volare non potuit, quia naturali forma ad volandum diſpoſitus nō fuit. Maximam huic argumento iſtam aſsignat, Tantum vnaquæque res poteſt, quantum eius forma naturalis permittit. Hinc colligitur aquam non poſſe naturaliter calefacere, neque ignem frigefacere: ſed econtrario aquam poſſe frigefacere & ignem calefacere. Cùm enim omnis actio ſiue operatio à forma aliqua debeat procedere (vt in Phyſicis declaratum eſt) ſi forma illa quæ requiritur ad talem, aut talem operationem probetur rei non adeſſe, monſtratum erit talem operationem illi rei non conuenire. Vt (exempli gratia) nihil poteſt calefacere, niſi mediante calore, quæ eſt forma quædam accidentalis, per quam debet fieri operatio calefactionis. Cuicunque igitur monſtratum fuerit non ineſſe calorem, huic neque calefactionem competere monſtratum eſt. Videtur autem in his forma ſimul & ſub ratione efficientis conſiderari. Arguimus enim à for- Argumēta à cauſa formali.

ma,quatenus eſt talis operationis effectiua vel non effectiua.

Idem ferè argumentandi modus eſt quo iubemus vnumquenque artificem intra ſuos limites conſiſtere: vt(iuxta prouerbium)ſutor non vltra crepidã,nec in alienã meſſem profeſſor quilibet falcem mittat.Nequit enim artifex de ea re iudicare,cuius nõ habet peritiã. Si agricola quiſpiã eſt,de agricultura & ruſticatione decernat:ſi calcearius eſt,de calceis:ſi pellio,de pellibus Si grammaticus eſt, de rebus grammaticis iudicabit.Si mathematicus,de mathematicis.Si autẽ theologus nõ eſt,rerũ theologicarũ determinationem ſibi nõ vſurpabit:ſi dialecticus nõ eſt,de rebus dialecticis temere nõ definiet. Ita quoque generaliter ab vniuſcuiuſq; profeſsione argumentari licebit,ad ea quę profeſsionis illius ſunt officia. Eſt enim profeſsio velut forma quædã. Quemadmodũ enim formis naturalibus res diſtinguũtur in natura, naturalibusq; officijs,ita profeſsione ſua quiſq; determinatur ad officia ſibi cõuenientia,videnturque res humanæ alioqui confuſæ,huiuſmodi ſtatuũ ac profeſsionũ diuerſitate velut ad ornatũ diſtingui, vt in naturalibus omnia alioqui indiſtincta per formas diſtingũtur. Ita licebit argumentari,Monachus es,diuinis igitur rebus intende,à ſecularibus autẽ negotijs & tumultibus abſtine Maritus factus es, igitur proliũ generationi & educationi familiæque gubernãdę dabis operã.Sacerdos nõ es nõ eſt igitur tuũ offerre in eccleſia ſacrificiũ aut ſacra peragere.Poeta es,caue igitur fortiũ geſta virorum. Theologus nõ es, à rebus igitur fidei decernendis abſtine.Ita in cæteris.

Conſiderabimus præterea in rebus humanis, quæ vel ſignis vel ceremonijs quibuſdã ad hoc inſtitutis fiũt, quo modo aut qua forma vnũquodq; eorũ peragatur.Nã & ſic à forma licebit argumẽtari. Exẽpli gratia,Baptiſmi Chriſtianorũ forma eſt,vt is qui baptizat ſuper tinctũ aqua ſanctæ Trinitatis nomẽ inuocet dicẽs,Ego te baptizo in nomine patris,& filij,& ſpiritus ſancti.Matrimonij forma eſt,vt mutuo ſibi cõſentiẽtes,maſculus & fœmina dicãt ſibiinuicẽ,Do tibi fidem, aut ęquiualẽs aliud.Sic igitur licebit à forma argumẽtari,Hic puer aqua tinctus eſt,eo qui tingebat nomen beatæ Trinitatis ſup ipſum inuocãte,igitur puer iſte baptiſmũ ſuſcepit. Eſt

quippe

quippe illa baptiſmi forma. Itē, hi duo, vir atq; mulier mutuū animorū cōſenſum expreſſerūt, dicētes, Do tibi fidē, aut æqui ualens aliquid peregerūt, igitur verū eſt inter eos matrimoniū. Hæc enim eſt forma matrimonij. Itē, Hic religionis ſacræ veſtē ſuſcepit, atq; in manus patris obedi ētiā, regulæque cōmunis obſeruantiā ſanctè promiſit, igitur monachus eſt factus. Hic homo nūquam ab epiſcopo eſt inunctus, neq; ſuper eū verba ſacra ad id inſtituta prolata ſunt: igitur nō eſt ſacerdos. Hac enim forma cōſecrantur ſacerdotes. Ad hūc locū poſſunt reduci & mores diuerſi, qui antiquitus ad rē quāpiā ex inſtitutione ſeruabātur. Vt ſi probemus Scipionē triūphaſſe, ex eo quòd in curru aurato vectus ſit à quatuor equis albis eū ducentibus capite coronato, deuictis hoſtibus currū ſequentibus, quorū colla catenis erāt onerata, ſicque præeunte ſenatu in capitoliū aſcēdit ad templū Iouis, vbi tauro albo mactato eadē pompa comitatus domū rediit. Hic enim apud Romanos erat mos triumphantiū formáque triumphi. Item ſi oſtendamus apud Romanos quempiā manumiſſum ex eo, quòd dominus caput ſerui manu tenens, ita dixiſſet, Hunc hominē liberū eſſe volo, ſtatimque illū emiſiſſet è manu. Hic enim apud illos mos erat in manumiſsione. Aut ſi hoſtes oſtēdamus ſubiugatos ex more quē in ſubiugādo Romani ſeruabāt: duabus quippe haſtis in terra defixis tertia ſuperponebatur, ac deinde diſcincti hoſtes ſub illa trāſire cogebātur inermes. Ita in cęteris. Deniq; à formis res adinuicē cōparamus ſecundū dignitatem maiorem aut minorē. Ideo enim omnium corporū homo eſt digniſsimū, quoniā animam rationalē habet formā omnium corporaliū nobiliſsimā, nimirū dei in ſe geſtantē imaginē. Ideo bruta plantis, plantę rurſum inanimatis corporibus præſtant: quoniam anima ſenſitiua vegetatiuę pręſtat, atq; hæc iterū formis omnibus, quę nec vegetandi habent virtutem. Similiter ex formis artificialibus opus operi pręferimus, iuxta quod forma fuerit pręcellētior vel inferior.

CAPVT XVI.

De loco à cauſa finali.

Finis omnium cauſarum præcipua eſt, atque adeò cauſarum cauſa, ad quam cæteræ omnes debent ſecundum

proportionē accōmodari. Propter quod cōſideranda ſemper eſt diligentérque ſpectanda finalis hæc cauſa, vt inter omnes præcipua. Ex hac enim, omniū artiū atque diſciplinarum, omniū quoq; cōſiliorū & operū metimur bonitatē ſiue vtilitatē. Quorū enim eſt præſtantior finis, illa magis erunt commēdanda. Hinc virtutes ſcientiis meliores colligimus, quoniam illæ ad voluntatē excolendā: & vitā inſtituendā faciunt, iſtæ ad intellectū tantū ornandū. Minus autē eſt, intellectū exornare, quā affectū excolere & vitā inſtituere. Hinc colligimus, meliores eſſe virtutes theologicas, fidem, ſpem, & charitatem, virtutibus moralibus: quoniā hæ ordinantur ad refrenandū malas paſsiones, quæ regnāt in corpore: illę verò ad ſubleuādā mētem affectū que in deū, qui finis per ſe altero eſt præſtātior. Et vniuerſaliter ex fine propoſito colligimus cauſas alias, efficientē, formalē, & materialē. Secundū enim diuerſitatē finiū, adhibendæ erunt diuerſæ cauſæ efficientes, formæ diuerſæ, itē & materiæ. Exempli gratia, ſtruere vis ædificiū, hoc fine vt in eo poſsis etiā ab hoſtiū vi & impetu eſſe ſecurus, quære talē artificē qui nō ornatū curet, ſed fortitudinē operis: talē quoque materiā elige, quę maximā præſtet fortitudinē, vt quæ minus facile poſſit tormentis bellicis confringi, denique formā talem cura induci ædificio, quę huiuſmodi fini magis eſt commoda, cuiuſmodi eſt forma caſtrorum aut turrium. Sin vero ædificium tibi quæris, ad hoc tantum vt in eo magnificentiam tuam oſtentes, in quę eo ſubinde oblectes animum, quęre artificem talem qui ornatū amplius & cōmoditatem quàm fortitudinem ſpectet: materiam quoque accipe commodā videlicet lapides eminus reſplendentes, qui parietibus ædificij decorem tribuant. Formā quoq; elige, non caſtri aut turris, quę inamœnior eſt, ſed quadrati palatij, quę eſt oculis gratior. Ita ex finium deſtinatorum diuerſitate, pueris aſsignantur magiſtri diuerſi, diuerſaque ſtudia. Si prolē tuā deſtinas religioni, iam inde à puero talē illi delige præceptorē, quem putes ad eū finem poſſe inſtituere puerum: talibus quoque ſtudijs illum fac exerceri, quibus adiuuetur & incitetur ad finem propoſitum: talibus quoque moribus fac illum aſſueſcere ab annis teneris, qui fini conueniant. Sin autem

Argumēta à fine.

tem ad aulicam vitam illũ deſtinas,tali eum trade inſtituto-ri,& talibus moribus imbuendũ trade,talibúſque exercendũ artibus,quæ ad finẽ ſint deſtinatũ accommoda. Hinc ita licebit argumentari,Vitã beatam adipiſci deſideras,nõ igitur voluptati operã dabis,nõ carnẽ curare ſatages,ſed carnẽ tuam crucifigere, Denique mandata ſeruare.Si ideo ſtudes, vt deum cognoſcere agnitoque illi ſeruire velis: igitur non laſciuis poetarũ verſibus,aut vanis ſophiſtarũ captionibus tibi eſt inhærendũ,nec ſuperuacaneis philoſophorũ cõtentionibus immorandũ:ſed creaturarũ ſobria cognitio tibi expetenda eſt,atque ad libros ſacros trãſeundũ,qui te eò quò tendis,peruenire doceant.Si ideo loqueris vt ædifices,igitur abſtinendũ ab ijs quæ tantũ aures demulcent:ea verò proponẽda,quæ mentẽ illuminent,animumque accendant. Carnem vis habere ſpiritui ſubiectã,aſſumenda igitur ieiunia,orationes,gemitus,pugnæ, &lachrymæ. Hæc enim ſunt media ad finẽ illũ per ſe ordinata & neceſſaria. Nil autẽ refert propoſito aliquo fine, ſiue argumenteris ad electionẽ mediorũ conuenientium, ſiue ad abiectionem diſconuenientium, & quæ potius ad contrarium finem deſeruiant.Vt cùm ita argumentamur,Vitam beatam adipiſci deſideras,non igitur vitijs teipſum implicabis, quæ ad mortẽ perducunt: ſed virtutibus & actionibus bonis ſedulo dabis operam. Vis in perfectionis ſtudio deo militare, non igitur ſecularibus negotijs te debes inuoluere(iuxta illud Apoſtoli, Nemo militans deo implicat ſe negotijs ſecularibus) ſed in quiete vitam agere. 2.Ti.2
Hoc modo à fine ex verbis Chriſti ſic argumentamur,Si velis ad vitã ingredi,ſunt tibi ergo mandata ſeruanda. Si velis eſſe perfectus,ſunt igitur tibi vendenda omnia quæ habes,& Mat.19
danda pauperibus,ac deinde ad Chriſti ſequelã eſt veniendũ. Obſeruatio enim mandatorum, eſt medium aſſequendi finẽ optatũ vitæ æternę: & omnium propter Chriſtum contemptus,eſt congruũ medium ad aſſequendam perfectionẽ vitæ Chriſtianæ. Huiuſmodi argumẽto dominus Ieſus Petrũ & Ioannem vindictã quærentes aduerſum Samaritanos magiſtrum nolentes recipere confutauit.Cùm enim illi dicerẽt, Domine vis dicimus,vt ignis deſcendat de cælo, & cõſumat

iudicandum de medijs quæ ad finē huiuſmodi ordinātur. Sic Paulus legem veterem multis in locis longè poſtponit nouæ, quòd illa ad hunc finē potiſsimū ſit data, vt quaſi in modum pædagogi ſeruaret populū duræ ceruicis ſub timore, donec promiſſus adueniret Meſsias. Lex autē noua poſt illam data eſt, vt ſublato timore, in libertate ſpiritus per amorē deo adhærentes, cæleſtis regni hæredes cōſtituamur. Sic alibi finem laborantiū in ſtadio vel agone huius ſeculi, cū fine laborātiū in militia Chriſti comparat, dicens, Et illi quidē vt corruptibilē coronā accipiant, nos autē incorruptā. Atque hac comparatione finiū, labor Chriſto ſeruientiū longè præfertur labori eorum, qui pro corruptibili præmio mundo inſeruiunt. Simili modo apud Romanos fines bonorum atque malorum comparat, & quæ ad vtrunque finem perducunt media, oſtēdere volens, ex diuerſitate finiū illa eligenda, hęc abijcienda. Quem (inquit) fructum habuiſtis tunc in illis, in quibus nunc erubeſcitis? Nam finis illorum mors eſt. Nunc vero liberati à peccato, ſerui autem facti deo, habetis fructum in ſanctificationem, finem verò vitā æternam. Stipendia enim peccati mors, gratia aūt dei vita æterna. Omnium autem horum argumentorū, atque eorum omnium, quæ in pręcedentibus dicta ſunt, vna eſt generalis maxima, quam ſuprà ex Boetio citauimus. Vnamquanque rem ex cauſis ſpectari oportet.

Gala. 3 Heb. 2 1. Cor. 9 Rom. 6

CAPVT XVII.

Quomodo etiam apud Poetas multus ſit horum locorum vſus.

SVnt quoque loci iſti apprime vtiles Rhetoribus atq; Poetis, neque eſt alius quo vel libentius vti ſoleant vel frequentius, in quocunque tandem cauſarum genere. Si quidem tria apud rhetores diſtinguuntur genera cauſarū: nempe deliberatiuum, iudiciale, & demonſtratiuum. Deliberatiuum ad conſilia pertinet, iudiciale ad cōtentiones & forenſes cauſas ſpectat. Demonſtratiuum verò pertinet ad docendum, ad narrandum res geſtas, ad laudandum aut vituperandum. In genere deliberatiuo, plurimum confert cauſarum diligens cōſideratio. Communis enim deliberandi forma eſt, num quod proponitur expediat: deinde, ſi ad effectum perduci poſsit quod expedire inuentū fuerit, & quomodo, quibuſ-

Quantus apud poetas ſit vſus locorū à cauſis.

quę medijs,& per quos effici poſsit. Si enim vel non expedit quod proponitur, vel nō apparet cōmodus modus ad ipſum efficiendum,ſtatim à deliberatione tanquā vanū reijcitur.Fit autem hoc commodiſsime à cauſis,efficienti potiſsimū & finali.Manifeſtum igitur eſt generi deliberatiuo accommodā eſſe cauſarum conſiderationem.Huc etiam pertinet quod ſuprà diximus,propoſitum conſilium ſæpe ab ipſo authore vel confutari,vel acceptari.Sic apud Cæſarem in Commētarijs, libro quinto de bello Gallico, legati duo, Cotta & Sabinus cōtendunt.Negat Cotta authore hoſte de ſummis rebus capienda conſilia,Ambiorigem ſcilicet,hoſtem reputans.Contra,Sabinus,quòd Ambiorigem amicum æſtimaret,cōſilium inſequendum contendit, de educendis ex hybernis legionibus.Siquidem in hoc verſabatur contentio.Ad hunc modum & apud Virgilium,vbi de equo per Græcos fabricato in vrbē Troiam transferendo,à ciuibus conſultaretur, Laocoon ab ipſis doni authoribus nequaquam in vrbem inferendum eſſe arguebat,his verbis ciues compellans,

O miſeri,quæ tanta inſania ciues?
Creditis a uectos hoſtes,aut vlla putatis
Dona carere dolis Danaûm?

Ac poſt pauca,quid ex authoribus malæ ſuſpicionis colligat, aperit,ſubiungens in hæc verba,

Aut hoc incluſi ligno occultantur Achiui.
Aut hæc in noſtro fabricata eſt machina muros.
Aut aliquis latet error.

Ac poſtremo concluſionem infert,ita ſermonem finiens,

Equo ne credite Teucri.
Quicquid,id eſt,timeo Danaos & dona ferentes.

Eodem argumento & alij plerique ſagacioris ingeniſ,in eandem ducebantur ſententiam:quemadmodum de Capy eodē in loco Virgilius ita inquit,

At Capys & quorum melior ſententia menti,
Aut pelago Danaûm inſidias ſuſpectáque dona
Præcipitare iubent,ſubiectisque vrere flammis.

Iſta videlicet ab ipſis equi fabricatoribus doniq; authoribus prudenter ſuadebant,ipſum minimè ſuſcipiendum in vrbem,

Cui

Cui conſilio ſi fuiſſet obtemperatum, non ita copioſum Poetis omnibus Troia infelix dediſſes canendi argumentum: atque (vt ipſiusvtar verbis, qui tuam tuorũmque cladẽ canendo inter Latinos Poetas principatũ iure obtinuit) Troiáq; nũc ſtares, Priamiq; ars alta maneres. Porro in genere demonſtratiuo ad laudandũ atq; vituperandũ Poetis & Oratoribus vſitatiſsimũ eſt cauſas adferre. Vt apud Virgiliũ, pocula ſua Menalcas cõmendat, ab efficiente, Alchimedonte: á materia, quoniã fagina eſſent: atq; etiã á forma, quoniã ſculptura erãt mirabili. Ita enim cũ Damœta certans, cùm de grege nõ auderet quicquã deponere, pocula iſta commendat, dicens,

Quoniam tibi pocula ponam
Fagina, cælatum diuini opus Alchimedontis.
Lenta quibus torno facili ſuperaddita vitis,
Diffuſos hędera veſtit pallente corymbos.
In medio duo ſigna, Conon, & quis fuit alter,
Deſcripſit radio totum, qui gentibus orbem,

Hoc modo laudamus quempiam, á genere, á patria, á pædagogis, quæ omnia quædam efficientes ſunt cauſę. A genere quidem Ilionæus apud Latinum, Phrygem Aeneam commendat, dicens,

Ab Ioue principium generis, Ioue Dardana pubes
Gaudet auo, rex ipſe Iouis de gente ſuprema.

A doctore autem & pędagogo ſe commendare videtur Perſius, ita Cornuto ſuo loquens,

Cùm primum pauido cuſtos mihi purpura ceſsit,
Me tibi ſuppoſui, teneros tu ſuſcipis annos
Socratico Cornute ſinu.

Sic ij quorum eſt artes commendare, quidlibet potius negligunt, quam earum exponere primos inuẽtores, vnde & illud in Eeglogis Virgilianis,

Ab Ioue principium muſæ, Iouis omnia plena.
Ipſe colit muſas, illi mea carmina curæ.

Sic de arte arandi terram in Georgicis ait,

Prima Ceres ferro mortales vertere terram
Inſtituit.

Ad exhortandum quoque & increpandum non parũ ha-

bet momenti hic locus,cùm progenitorum exemplis propoſitis,vel facta tantũ cõmemoratione honeſta,ita filios vel ad hortamur ad ſimilia,vel ab ijs quæ genere ſuo ſunt indigna, auocamus.Sic Virgilius ecgloga quarta,ſiue Saloninum ſiue Marcellum ad magna exhortatur his verbis,

Aggredere ô magnos(aderit iam tempus)honores
Chara deûm ſoboles,magnum Iouis incrementum.

Contrà,molles Romanos increpat Perſius,dicens,

Vos ô patritius ſanguis quos viuere fas eſt,
Occipiti cæco,poſticæ occurrite iannæ. Et rurſum,
Hic neque more probo videas,neque voce ſerena
Ingentes trepidare Titos,dum carmina lumbum
Intrant &c. Ad excitandum quoque miſericordiæ affectum,flectendóſque animos,plurimũ valet efficientium cõmemoratio. Vt eſt illud Didonis ad Aeneam,

Quis te nate Dea,per tanta pericula caſus
Inſequitur?quæ vis immanibus applicat oris?
Tu ne ille Aeneas,quem Dardanio Anchiſæ
Alma venus Phrygii genuit Simoëntis ad vndam.

Item apud Terentium pulchrè tractat Clitipho, ſic matrẽ alloquens,Si vllũ vnquã fuit tempus mater cũ ego tibi voluptati fuerim dictus filius tua voluntate,&c.Sic orantes ad perſuadendum & exornãdum adferre ſolent, quicquid ad rẽ impetrandã poſsit efficere.Quomodo apud Virgilium Dido abire parantẽ Aeneam detinere cupiens,interponit obſecrãdo quicquid illius putet animum poſſe commouere.

Per ego has lachrymas(inquiens)dextrámq; tuã que
Per connubiá noſtra,per incœptos hymenæos,
Si bene quid de te merui,fuit aut tibi quicquam
Dulce meum,miſerere domus labentis,& iſtam
Oro,ſi quis adhuc precibus locus,exue mentem.

Nec eſt Poetis inutile argumentum,quod à materia ſumitur. Hinc enim pigreſcentem puerum Perſius ita alloquitur,

Vdum & molle lutum es.nunc nunc properandus,& acri
Fingendus ſine fine rota.

Quaſi dicat, Quia nunc dum modica eſt ætas, aptiſsima es materia diſciplinis ac moribus ſuſcipiendis, nunc nunc formandus

mandus es & inſtituendus ad eum modum quo figulus materiam, dum vda & mollis eſt format pro libito. Huc pertinet, quod in Georgicis Virgilius docet terras diuerſas conſiderare, quarum aliæ melius vites, aliæ felicius ſegetes proferant. Arborum quoque diuerſæ ſpecies diuerſis in locis ac terris felicius prouenire, Sic enim ille canit ſecundo Georgicorum libro,

Nec verò terræ ferre omnes omnia poſſunt.
Fluminibus ſalices, craſsiſque paludibus alni,
Naſcuntur ſteriles ſaxoſis montibus orni.
Littora myrtetis aptiſsima, denique apertos
Bacchus amat colles, aquilonem & frigora taxi.

Simile ferè eſt, quod ex conſideratione ingeniorũ diuerſis ſtudiis pueros deſtinamus, vt iuxta conditionem materiæ, id eſt, qualitatis ingenii, huic aut illi tradantur diſciplinæ. Vbi enim materia nõ eſt idonea, fruſtra tentamus quicquam efficere: quemadmodum vetus habet prouerbium, Nihil inuita Minerua. Inde & vulgatum illud, Veterem canem difficile eſt loris aſſueſcere, Et illud, A teneris aſſueſcere multum eſt. Et quod Poeta ait,

Quo ſemel eſt imbuta recens ſeruabit odorem
Teſta diu.

Porrò, quã non negligant formæ conſiderationem Poetæ, paſsim eorum omnia indicant. Vix enim curioſius aliud quã rerũ formas, depingere ſatagũt. Ex forma & habitu denique corporis, ſimul & ex voce Aeneas apparentẽ ſibi Venerem, quanquã incognitam, & venatorio habitu adornatã, Deam tamen eſſe colligit his verbis eam alloquens,

O quam te memorem virgo, nanque haud tibi vultus
Mortalis, nec vox hominem ſonat, ô Dea certè.

A forma quoque Aeneã pulchrè Virgilius commendat, cum corporis decorem & habitudinem quam ex matris acceperat colloquio, ita deſcribens,

Reſtitit Aeneas, claráque in luce refulſit,
Os humeróſque deo ſimilis. namque ipſa decoram
Cęſariem nato genitrix lumenque iuuentę
Purpureum, & lætos oculis afflarat honores.

Cuiuſmodi

Cuiuſmodi exempla paſsim apud Poetas omnes occurrũt.

Denique, à fine efficaces admodũ ſumuntur exhortationes & obiurgationes. Sic enim apud Vrgiliũ Aeneas grauiſsimis iactatus caſibus ſocios cõſolatur, ex fine propoſito, dicẽs,

O paſsi grauiora, dabit deus his quoque finem:
Per varios caſus, per tot diſcrimina rerum,
Tendimus in Latium, ſedes vbi fata quietas
Oſtentant: illic fas regna reſurgere Troiæ,
Durate, & voſmet rebus ſeruate ſecundis.

Hic videlicet ꝓpoſito fine deſiderabili, ad ea quę pro finis illius adeptione fata volebant ab illis ferri, magno & inuicto animo ſuſtinẽda, ſuos pius Aeneas exhortatur. Alloquens verò Didonem Ilioneus, dolens & indignans, poſt tot perpeſſas miſerias ne tũc quidem portum quietum ſibi ſuisque permitti, propoſito omnium fine, qui eſt dei pro cunctis retributio, monet ab ijs abſtinere quæ ad finem malum ſuos authores adducerent. Sic enim ait,

Quod genus hoc hominum, quęue hunc tam barbara morem
Permittit patria? hoſpitio prohibemur arenæ,
Bella cient, primáque vetant conſiſtere terra,
Si genus humanum, & mortalia temnitis arma:
At ſperate deos memores fandi atque nefandi.

A fine quoque, Perſius illos qui vel in populari fauore, vel in voluptatibus corporis finem cõſtituerent ſtudiorum, amara irriſione increpat, dicens,

Vſque adeo ne
Scire tuum nihil eſt, niſi te ſcire hoc ſciat alter?

Et iterum aduerſus voluptarium.

Quę tibi ſumma boni, vncta vixiſſe patella?

Iuuenalis quoque vanum Hannibalis laborem ex vano fine irridet, his verſibus,

I demens, & ſæuas curre per alpes
Vt pueris placeas, & declamatio fias.

Videlicet à fine tã vano & ridiculo, quem ait quæſiſſe Hannibalẽ tam nouo molimine, conatũ irridet vanũq; comprobat.

Ab effectis quoq; locus nõ infrequens eſt Poetis, cuius nos vnum tãtum, aut alterum exemplum proferemus Apud virgilium

gilium Dido ab Aenea deſpecta, illum cōcludit neque patre Dardano,neque matre Venere natum,his verſibus,

Nec tibi diua Parens,generis nec Dardanus author
Perfide,ſed duris genuit te cautibus horrens
Caucaſus,hyrcanęque admorunt vbera tygres.

In argumentum ſumit effecta,quæ ſubſequuntur,

Num fletu ingemuit noſtro?num lumina flexit?
Num lachrymas victus dedit,aut miſeratus amantem eſt?

Ad eandem formam Priamus colligit Pyrrhum ante oculos ſuos filium ſuum trucidantem non fuiſſe verum filium Achilis,his verſibus,

Atnon ille ſatum quo te mentiris,Achilles,
Talis in honeſte fuit Priamo.

Quaſi dicat,non potuiſſe fructum tam amarum, filium tā inſigniter inhumanum,à bona arbore,à pio & humano patre progigni.Contra, à filijs per hunc modum & parentes commendamus.Cuiuſmodi eſt illud Aeneæ ad Didonem,

Quæ te tam læta tulerunt
Secula?qui tanti talem genuere parentes?

Sunt huiuſmodi exemplis plena Poetarum carmina,præcæteris autem quæ à principe Poetarū Virgilio ſummo artificio ſunt elucubrata,extremaq; diligētia limata.Nobis verò ſatis viſum fuit pauca iſta in exēplū proponere,ad indicādū viā quandā ijs quibus per ætatē vel ex profeſsione in huiuſmodi literis verſari libet ac licet:vt oſtēderemus dialecticos iſtos locos nō ſolū ad inutiles rixas ſterileſque cōtētiones (id quod ſcioli nōnulli calumniantur)cōducere,imò neq; ad philoſophicas tantum aut ſcholaſticas diſciplinas: verumetiā ad poeticen non minimū habere momenti,adque enarrandos rite Poetas in primis eſſe neceſſarios.Curioſo autem rerum huiuſmodi inquiſitori data tantilla occaſione, non erit difficile interim dū per latos Poetarū campos oberrat, ſimilia multa paſsim annotare atque in vnum aceruum,ſi libebit,colligere. Sed nos iam in cauſarum locis nimium demorati,ad eos qui ſuperſunt intrinſecos locos expediendos, ocyus tranſeamus.

CAPVT XVIII.

De locis à generatione & corruptione.

Locis

LOcis à cauſis propinqui ſunt loci alij, qui appellantur à generationibus & corruptionibus atq; ab vſibus. Siquidem generans & corrũpens, quædã efficientia ſunt. Vſus verò eſt velut finis quidam rei, cuius eſt, cũ vnaquæque res naturaliter ad vſum aliquẽ ordinetur. Fiunt autẽ ab his locis argumẽta, iuxta cõmunẽ modũ in prædicatis bonũ & malum.

A generatione. Fit igitur à generatione argumẽtum, hoc modo, vt ſi generatio vel acquiſitio cuiuſlibet rei bona ſit, ipſum quoque genitũ monſtretur eſſe bonũ, vt in his patet exemplis, Generatio domus bona eſt, igitur domus eſt bona. Aedificatio tẽplorũ, monaſteriorũ, Xenodochiorum, bona eſt, igitur tẽpla, monaſteria, Xenodochia, bona ſunt. Aſſuefactio ad virtutẽ bona eſt, igitur virtus bona eſt. Aſſuefactio ad vitiũ mala eſt, igitur vitiũ malũ eſt. Conſtructio proſtibulorũ, aliorũque huiuſmodi locorũ in quibus regnant vitia, mala eſt, igitur huiuſmodi ædificia mala ſunt. Scipionẽ Aphricanum natũ fuiſſe ciuitati Romanæ bonũ fuit. Nã (vt apud Ciceronẽ de Amicitia Lælius ait) illũ natũ fuiſſe ciuitas Romana, dũ erit, lætabitur, Igitur Scipio ipſe Romanis bonus fuit & cõmodus. Contrà verò, Catilinã natũ eſſe ciuitati Romanæ malũ fuit, igitur ipſe illi malus fuit & noxius. Maximę, Cuius generatio ſiue acquiſitio bõa eſt, ipſum quoq; bonũ eſt. Cuius generatio ſiue acquiſitio mala eſt, ipſum quoq; malũ eſt. Ab hoc loco ita licebit argumẽtari: Chriſti natiuitas cælum & terrã lætificat, eſt igitur ipſe natus cęli & terris feſtiuus. Speciali cultu deiparæ virginis Mariæ, & ſancti Ioannis Baptiſtæ natiuitates honorantur, atque celebrantur ab Eccleſia, ideo ſpeciali bonitate ac ſanctitate illos natos oportet præcellere. Vnius Mariæ inter mortales omnes celebrãda cõceptio eſt, quia ipſa vnica in conceptione veneranda extitit, ab omni macula immunis
Pro.3 præſeruata. Itẽ, Melior eſt (iuxta Sapientẽ) acquiſitio ſapientiæ acquiſitione auri & argenti, igitur ipſa ſapiẽtia melior eſt omni auro & argento. E cõuerſo quoq; valet à genito ad generationẽ, hoc modo, Domus bõa eſt, ædificatio igitur domus bona. Virtus pretioſior eſt omni auro, ſtudiũ igitur & acquiſitio virtutis melius eſt ſtudio auri & omniũ, quæ poſsint deſiderari. Quia tẽpla bona ſunt, vtpote in quibus laudatur

deus

deus,docetur populus,oblationes ſacræ fiũt à fidelibus, ideo eorũ cõſtructio bona. Quia delubra & phana dæmonũ,ſcholę epheborũ,aliáq; huiuſmodi impura loca,peſsima ſunt,ipſorũ quoq; ædificatio peſsima eſt. Ideo in boc bene feciſſe probatur Salomon,quòd tẽplũ domini ædificauit. In hoc autem malè quòd idolis vxorũ ſuarũ phana cõſtruxit ꝓphana.Hinc diſſuademus,ne caſtra aliáue huiuſmodi fortalitia permittãtur iuxta ciuitates conſtrui:quoniã docet experientia,ipſa cõſtructa plerunque in malũ incolarũ cedere tyrannis ad ciuium oppreſsionem loca illa ferè occupantibus.Hinc de Ioanne Baptiſta ad patrẽ angelus ait,In natiuitate eius multi gaudebunt:quoniã videlicet ipſe qui naſciturus erat, bonus eſſet futurus, & vtilis omni populo,inde gaudio plena debuit eſſe natiuitas. A corruptione verò dũ argumentũ ſumitur,hoc eſt obſeruandũ,vt nõ idem in antecedente & cõſequente ſumatur pręDicatũ,ſed commutentur adinuicem,bonum malo & malũ bono.Exempli gratia, Deſtruere idola, eorũ delubra ſubuertere,lucóſque ſuccidere, bonum eſt. (Ex his enim plerique in ſcriptura commendantur) illa igitur omnia mala ſunt.Fures & homicidas auferri è medio,bonũ eſt & Reipublicæ expediens:igitur fures ipſi & homicidæ Reipublicæ ſunt noxij.Seditioſos homines in exiliũ mittere,ac de ciuitatibus propellere,bonũ eſt Reipublicæ: ipſi igitur ſunt Reipublicæ noxij. Virgilii mors præmatura rei literariæ mala fuit(alioqui limatiora adhuc & terſiora haberentur eius opera)ipſe igitur Virgilius rei literarię dũ viueret,cõmodus fuit. Perditio virtutis & ſapiẽtiæ mala eſt,igitur ſapiẽtia & virtus bõa ſunt.Sanctos martyres occidi malũ fuit,igitur ipſi bõi erãt.Maximę,Cuius corruptio vel perditio bona eſt,ipſum eſt malũ.Cuius corruptio vel perditio mala eſt,ipſum eſt bonũ.

Luc.1

Locus à corruptione.

Ita argumentamur ex verbis domini ſcandalizatores puſillorum peſsimos eſſe & plurimum noxios:quoniam(vt ipſe ait)expedit eis, vt ſuſpenſa ad collum mola aſinaria mergantur in profundum maris.Si igitur eos auferri tam bonum eſt, vehementer malos & noxios eſſe eos eſt conſequẽs.Sic Iudæ bonum fuiſſe dicit ſaluator,ſi natus non fuiſſet, malam indicans generationem eius,& bonam corruptionem vel nõ exiſtentiam:

Mat.18

Ma.26.

ſtentiam:videlicet quoniam ipſe malus erat,domini ſui tradi tor,horribiliſsimique ſceleris author futurus. Econuerſo quoque valet à corrupti vel perditi bonitate, ad malitiā cor ruptionis,ſiue à malitia ad bonitatē.Si enim mali ſunt & noxii fures ſeditioſique homines,bonum eſt auferri eos de medio.Si bona res eſt virtus,malum eſt eam perdere. Si melior eſt ſapientia auro,peior ergo & maioris dāni eſt perditio ſapientiæ,perditione auri.Idolorū ſtatuæ delubra & luci, quo niam mala ſunt,dirui illa bonum eſt. Maximæ,Si quippiā bonum ſit,ipſius corrumpi vel perdi malum eſt.Si quippiā malum ſit,ipſum corrumpi vel perdi bonum eſt. Hoc autem in locis iſtis obſeruandum eſt,vt argumentum ſumatur in iis quæ per ſe bona vel mala ſunt.Nam in iis quę non per ſe,ſed tantum per accidens ſiue alterius concomitantis gratia bona vtiliáque dicuntur,non valet argumentū. Non enim ſi mors Chriſti bona fuit,ideo ipſe malus erat cū viueret. Verè enim bona fuit mors Chriſti,&(iuxta verbum ſpiritus ſancti,per os Caiphæ pontificis prolatum)expediens,fuit vnū illum homi
Ioan. 11. nem mori pro gente. Veruntamen non per ſe, aut ſui gratia mors illa vel occiſio bona fuit,ſed tātum per accidēs, ratione concomitantis ſalutis noſtræ, quā per ſuam mortem ille fuit
Mat. 27 operatus.Adeò enim per ſe bonum nō fuit,Chriſtū dei filiū, hominem innocentiſsimum & pręceptorem fideliſsimum interfici,vt cęlum & terra à facie huius facinoris exhorruerint: id quod & inanimes creaturæ,illo pēdēte in ligno animamque agente demonſtrarunt, cū ſol non daret ſplendorē ſuū, moueretur terra,atq; etiā petrę ſcinderētur duriſsimæ. Similiter malè colligit,qui lupanariū,aut proſtibulorū cōſtructionem vt bonam commendarit,ex eo quo ipſa per accidēs bona ſunt & commoda.Non enim per ſe bona ſunt lupanaria,quoniam nihil in illis boni geritur,& quicquid illic tracta tur,deteſtandum eſt.Sed per accidens bona dicuntur, quatenus per ea multæ euitantur honeſtarum virginum deflorationes & oppreſsiones: dum in illis ardens libidine iuuentus, feruorem & furorem ſuum extinguit, quem alioqui periculū erat ne in virginem aliquam aut ciuem honeſtam ſubinde effunderet.

Caput

CAPVT XIX.

De loco ab vſibus.

AB vſu autem rerum eſt argumentum, & frequens & vtile: dum ex vniuſcuiuſque rei vſu, ipſius bonitatem aut malitiam inquirimus. Quod enim bonum habet vſum, id bonum eſſe probatur. Quod verò vſum malum habet, id ſimiliter malum eſſe euincitur. Interdum autem fit inquiſitio de tota ſpecie vel toto genere, interdum de ſingularibus indiuiduis. Exempli gratia, ſi quæratur, Num bona res ſit vinum, quo tam multos videmus corrumpere naturam bonam, dicemus, bonum eſſe vinum: quoniam bonum habet vſum, nempe cor hominis lætificare, & animos mœrentes, atque deiectos erigere. Hunc enim verum eſſe & naturalem vini vſum teſtantur Dauid pater & filius Salomon. Ille quidem canens vinum exhilarare cor hominis, hic verò conſulens vinum dari iis, qui amaro ſunt animo, vt obliuiſcãtur doloris ſui. Iuuat quoque laſſatum ſtomachum, & infirmitatibus multis ſuccurrit, quemadmodũ Paulus Apoſtolus Timotheo ſcribens indicat, modico vino vtẽdum illi ſuadẽs, propter ſtomachum & frequentes ipſius infirmitates. Ita colligimus equum bonum eſſe, quoniam vſum multiplicem habet bonum valde & commodum, nimirum ferre ſeſſorem, ſiue in bello, ſiue ad negotia, currum trahere, aratro terram proſcindere, aliáque huiuſmodi. Similiter aſinus bonus eſt, quoniam bonum habet vſum, nempe onera ferre ad commodum domini. Ita omnes res ſimpliciter bonas eſſe probamus, & nihil creatorum omnino malum: quoniam quicquid à deo creatum eſt, aliquem habet bonum vſum, illa quoque quæ videtur eſſe vilisſima, & in genere creatorũ deſpectiſsima. Omnia enim huc ſeruiunt, huncque vſum habent, vt deum in ſua eſſentia laudẽt, hominique diuinam in ſe & potentiam, & ſapientiam & bonitatem, commonſtrent. Sic Paulus Apoſtolus concludit non eſſe contendendum verbis: quoniam ad nihil vtile, id eſt, niſi ad ſubuerſionem audientiũ. Item prophana & vaniloquia eſſe deuitanda: quoniam multùm proficiunt ad impietatem. Item ſtultas queſtiones & genealogias, & contentiones, & pugnas legis docet eſſe vitandas: quoniam

Locus ab vſibus.

Pſal. 105

Prou. 15.

2. Ti. 2

Titum. 3

inutiles ſint & vanæ. Interdum verò fit comparatio indiuiduorum ſecundum ſpeciem vel genus ſub quo ſunt poſita. Vt cùm quęritur,num hic ſit bonus equus,aut hæc bona vacca. Tunc verò vſum illius ſpeciei peculiarem cõſiderare debemus:& ſi bonũ habeat huiuſmodi vſum id quod proponitur,bonum eſſe probatur:ſin malũ,malũ.Exempli gratia, bonus equus eſt iſte,ſi bene ferat ſeſſorẽ,aut bene currũ,ſiue aratrum trahat,aut aliquid eorũ officiorũ,quæ per equos fieri ſolita ſunt rectè perficiat.Si verò nullũ illorũ bene impleat, malus equus dicitur. Sic dicitur bonus aſinus, qui bene fert onera. Bona vacca, ſi bene vitulos procreet & alat, lacque bonum & multum præbeat. Bonus dicitur canis, ſi bene latrat aduerſum nocturnos fures. Bonus murilegus, ſi bene mures capiat:bonus culter,ſi bene ſcindat:bona veſtis, ſi bene tegat calorémq; foueat:bonus liber,ſi diſcentem bene erudiat,atque ita in cæteris.

Luc.14. Sic in Euangelio Dominus ait, bonum eſſe ſal,ſi non euanuerit,vt vſum ſuũ habeat,qui eſt ſalire carnes,& à corruptiõe ſeruare.

Matth.5. Si autẽ euanuerit, vt ad nihilum vltra valeat,iam nõ vltra bonũ eſſe, ſed mittendũ inſterquiliniũ.

Luc.13. Ita in Euangelica parabola de arbore fici dicit paterfamiliâs, Ecce iã tribus annis quæro fructũ in ficulnea, nec inuenio.Succide ergo illã,vt quid etiã terrã occupat? Maximæ,Cuius vſus bonus eſt,ipſum quoq; bonũ eſt,Cuius vſus malus eſt,ipſe quoque malũ eſt. Duo autẽ hoc in loco ſunt obſeruãda.Primũ eſt, vt in ijs quæ per ſe bonũ aut malũ habẽt vſum,argumẽtemur.Nõ enim ſequitur, Peccati vſus aliquo modo bonus eſt,igitur peccatũ bonũ eſt.Scãdalorũ vſus bonus eſt per accidens,igitur ſcandala bona ſunt. Tyrannorũ vſus bonus eſt,igitur ipſi boni ſunt.Verũ eſt enim, peccati vſum bonũ eſſe,nõ quidẽ per ſe, cùm in ratione peccati nihil poſsit inueniri habens rationẽ vtilitatis,ſed per accidẽs,quatenus Deus ipſo nouit ad bonũ finẽ vti, queãdmodũ teſtatur beatus Auguſtinus,adeò bonũ eſſe Deũ,vt mala fieri nõ permitteret,niſi inde noſſet maiora bona elicere Si ſcandalorũ per accidens eſt bonus vſus,quatenus per ea electi exercitantur,& ad coronã præparantur.Propter quod dicebat in euãgelio Dominus,Neceſſe eſt vt veniant ſcandala.Sic & tyranni iuſto

ni iuſtorúmq; oppreſſores,per accidens bonum habent vſum. Mat.18
Non tamen iſta ſimpliciter bona dicenda ſunt,ſed ſimpliciter mala. Veruntamē ſi propriè loquamur,nō tam ille bonus vſus eſt rerū malarū,quā dei boni,qui malis ſic vti nouit. Peccatū enim ipſum quidē in ſe nullū habet vſum ad bonū. Deus aūt in ſe habet,quomodo illo ab bonū vti poſsit,videlicet ad ſuæ iuſtitiæ gloriā aduerſus illud demonſtrandā. Luc.17.

Ab abuſu nō valet argumentū.

Deinde eſt cautiſsimè aduertendum,ne pro vſu abuſus ſumatur. Locus enim ab abuſibus ſophiſticus eſt. Non enim valet argumentum à rei abuſu malo ,ad malitiā rei illius,ſed verus vſus accipi debet. Vnde ſi quis ita in deteſtationē vini argumentetur, Inebriari,laſciuire,luxuriari,inſanire,mala ſunt, igitur vinum eſt malū:quoniā illa omnia ex vino procedunt, & ad hoc vino vtuntur plerique homines. Mēdoſè colligit, qui ita infert, Non enim ab vſu vini argumentatur,ſed ab abuſibus. Verus enim vſus vini non eſt inebriari,laſciuire,luxuriari, & huiuſmodi: ſed (vt ſuprà diximus) cor hominis honeſta & moderata lætitia reficere,corporiſq; robur ſuſtentare, & releuare ſi quando deiici cœperit. Eſt enim verus vſus vniuſcuiuſq; rei officiū ad quod à deo facta eſt, vel id ad quod ab initio inſtituta eſt. Ita non ſequitur,ſi malū eſt ſine cauſa interficere, ob hoc malum eſſe gladium:quoniā gladii eſt ille abuſus. Verus autē gladij vſus eſt aduerſus hoſtes ſe tueri, aut nocentes punire, quemadmodum ait Apoſtolus, gladiū portare iudicē,vt vindictam inferat malè agentibus. Neque ſequitur,malam eſſe eloquentiam aut malū ingenij acumen, quoniā pleriq; per ingenij acumen hæreſes,erroreſque confingūt,aut per eloquentiā ſeditiones, aut ſchiſmata generāt. Qui enim in his expēdūt eloquentiā,fontemq; ingenij ',non ita vtuntur, ſed abutuntur illis,quæ alioqui verū vſum bonū habent. Huiuſmodi tamen argumentis ab abuſu deſumptis, mirum quanta impudentia pleriq; noſtræ huius tempeſtatis homines,ſacra atq; prophana, humana & diuina omnia infament,tantum non cælum terræ cōmiſcentes,res per ſe bonas & ſaluberrimas inſtitutiones,ex ſola abuſuum conſideratione damnantes,execrantes, pedibus conculcantes. Hinc enim ſanctiſsimū Chriſti ſacerdotium contemnunt, quod nōnulli Rom.13

litiam ex abuſibus colligunt, ridebuntur ſuauiter, & tanquã ſophiſtæ pernicioſi exibilabuntur cum ignominia.

CAPVT XX.

De loco à communiter accidentibus.

AD cauſas quodãmodo pertinet etiã illa, quæ appellãtur cõmuniter accidentia, nõ quòd cauſæ ſint alterũ alterius, ſed quia ferè ex eadẽ cauſa, vel radice procedunt. & quia ad eãdẽ cauſam reducuntur, aut certè ſic ſeuidẽtur habere, vt cauſa & effectus vel vt effectus, vnius tertiæ cauſæ, ex eo quod vnũ ſequitur ad alterũ, eo modo quo effectus ſequitur cauſam. Dicimus autẽ cõmuniter accidẽtia illa, quorũ alterũ vel ſemper, vel vt plurimũ ad alterũ ſequitur. Intelligimus autẽ hic ſequi ſecundũ cõſequentiã, ita vt vno poſito alterũ poni ſit cõſequens. Vnde id quod infertur ex altero ſequi dicitur ad illud, etiã ſi ſecundũ tẽpus præcedat. Vbi ſciẽdũ eſt, inter cõmuniter accidentia quędã inueniri ſecundũ prius & poſterius, id eſt, quorũ vnũ tẽpore pręcedit, alterũ ſubſequitur. Vt in arbore prius eſt frondere, quàm florere, prius itẽ eſt florere, quàm fructũ proferre. In vite prius eſt gẽmas turgentes emittere quã folia, ac prius folia dare, quàm botros. Sic in muliere prius eſt cõcipere, poſterius parere, vel in mãmillis lac habere, prius itẽ cum viro cõiungi, quàm cõcipere. Sic & peccare prius eſt, quàm pœnitere, & ſapere prius quã deſipere, & hoc rurſum prius eſt, quàm reſipiſcere. Sic iuuenem eſſe prius eſt, quàm ſeneſcere, & viuere prius, quàm mori, & operari prius eſt quàm ceſſare ab opere. Stare item prius eſt quàm cadere, & cadere prius, quàm reſurgere. Fuiſſe quoq; in gradu nõ ſtabili prius eſt, quàm cadere, & ita in cęteris. In his omnibus manifectũ eſt vnũ nõ eſſe alterius cauſam, vnũ tamẽ ad aliud cõſequi, vt ipſius arboris frõdere, nõ eſt cauſa fructuũ, neque productio gẽmarũ in vite, cauſa eſt ꝓductionis vuarũ. Itẽ ipſe cõceptus nõ eſt cauſa (propt[illegible]ndo) partus, nec peccatũ eſt cauſa ipſius pœnitẽtiæ, nec vita ipſius mortis, & ita in reliquis. Eſt tamen inter ea talis cohęrẽtia, vt poſt alterũ ſecũdũ tẽpus ſequatur alterũ. Verùm nõ idem eſt quod ſecundũ tempus ſequitur, & quod ſecundũ vim illationis aut cõſequentię. plerunque enim quod tempore pręce-

Locus à cõmuniter accidẽtibus.

dit,ſequitur ſecundũ cõſequentiã,nõ e cõtrario. *Vnde in* his cõmuniter accidẽtibus, argumentandũ eſt affirmatiue,à poſitione poſterioris ſecundũ tempus, ad poſitionẽ prioris, hoc modo,arbor iſta floret,igitur fronduit.Fructũ habet,ergo flores & frondes habuit.Vinea iſta botros profert, igitur floruit.Floret,igitur fuit gẽmis turgida.Mulier iſta peperit, igitur cõcepit.Habet lac in vberibus,igitur virginitatẽ perdidit.Ita ſequitur,Hic homo cecidit,fuit igitur nõ ſtabili gradu:iuxta illud Boetij, Qui cecidit, ſtabili nõ fuit ille gradu. Maxima, Cõmuniter accidentiũ ſi poſterius eſt, prius fuiſſe neceſſe eſt. Ecõtrario valet negatiue à priori ad poſterius, hoc modo,Arbor iſta nõ floruit,nõ igitur faciet fructũ.Mulier iſta nõ cõcepit,nõ igitur peperit.Nõ eſt vitiata hæc puella,neque igitur lac habet in vberibus.Maxima Cõmuniter accidẽtiũ ſi prius nõ fuerit,nec poſteriꝰ erit.Huiuſmodi argu-
Rom.10. mẽtis vti videtur Apoſtolus,cũ Romanis ita ſcribit de euãgelij fide & prædicatione, Quomodo,inquit,inuocabũt in quẽ nõ crediderũt?Qũo autẽ credẽt in eũ,quẽ nõ audierũt?Qũo autẽ audiẽt ſine prædicãte? Qũo prędicabũt, niſi mittantur? Prius enim eſt,mitti prædicatores,deinde prędicari, deinde audiri à prędicatoribus,poſt hoc fidẽ haberi prędicãtibus,poſtremò vt inuocetur is, qui prædicatus eſt. Affirmatiuè autẽ à priori ſecundũ tẽpus ad poſterius,nequaquã valet argumentũ:nec item negatiue à poſteriori ad prius.Non enim valet hæc conſequentia,Arbor iſta floruit,ergo fructum habebit.cùm ſæpe floreant arbores,nec ſequatur fructus.Item non ſequitur,Hæc mulier cõcepit,igitur pariet:cùm frequẽter diſsipetur poſt conceptũ fœtus in vtero,Negatiuè item à poſteriori non valet,Hæc mulier nõ peperit, igitur nõ concepit,Non habet in mãmillis lac, igitur non eſt cõmiſta viro. Neque conſequens eſt, ſi hic non pœniteat, ob hoc eum non peccaſſę: cum multi peccent, qui de peccatis nunquã agunt, neque ſunt acturi pœnitentiã. Et hæc quidẽ quæ diximus,ita ſemp eueniũt,id eſt, ſemper alterũ ſequitur alterum,neque ſecundũ naturam inuenitur vnquam defectus. Sunt autem quædam quæ licet non ſemper,& omnino infallibiliter, tamen frequenter admodum & vt plurimũ ſe cõſequuntur

quuntur: ex quibus proinde etiã Dialectica ſumuntur argumẽta. Nam Dialecticus nõ ſolũ certa & infallibilia, ſed etiã veriſimilia quærit. Exempla ſunt huiuſmodi, Bacchanalia hodie celebrantur, aut tẽpli encænia, igitur multi inebriabũtur, & vulnerabuntur nõnulli. Ad cõuiuiũ iſtud vocati ſunt plures diuerſarũ nationũ, ac gentiũ, erit igitur cõtẽtio & tumultus. Aura eſt grata & amœnus dies, multi igitur a prãdio deambulabũt. Aura eſt ingrata, & plenũ pluuia cælũ, igitur pauci ad encæniorũ feſta cõueniẽt. Pax eſt vbiq; terrarũ, erit igitur omniũ rerũ copia. Bellum inſtat, igitur erit ãnonæ caritas. Fames fuit valida, peſtis igitur grauis ſequetur. Hic homo mollitur quippiã magnæ induſtriæ, igitur patebit hominũ inuidię, iuxta illud Eccleſiaſtis, Omnes labores hominũ & induſtrias animaduerti patere inuidiæ proximi. Itẽ, Hi duo vicini eiuſdem artis & quęſtus ſunt, & ferè ex æquo cõcertãt, igitur ſibiinuicẽ inuidẽt, iuxta vetus illud prouerbiũ, Figulus odit figulũ. Iſta qdẽ ſic cõmuniter accidunt, & ſe vt plurimũ cõſequũtur, nõ tamẽ omnino infallibiliter & neceſſario. Poteſt enim caſu aliquo euenire, vel ex certa cauſa, vt aliter aliquãdo contingat, nimirum vt priore poſito, nõ ſubſequatur poſterius. Huiuſmodi ferè argumenta ſunt omnia illa quæ à naturalibus ſignis ſumũtur. Quale eſt illud quod ſaluator in Euangelio ad Iudæorũ confuſionẽ protulit, dicẽs, Facto veſpere, dicitis, Serenũ erit, rubicundũ eſt enim cælum. Et mane, Hodie tẽpeſtas, rutilat enim triſte cælũ. Et iterum, Cùm videritis nubem orientẽ ab occaſu, ſtatim dicitis, Nimbus venit, & ita fit. Et cùm auſtrum flantẽ dicitis, quia æſtus erit, & fit. Hæc enim argumenta ſunt à cõmuniter accidẽtibus. Item quod alibi ait de arbore fici, Cùm iam ramus eius tener fuerit, & folia nata, ſcitis quia propè eſt æſtas. Sic per tempus hyemis argumentamur, ex ſtellis per noctẽ lympidè lucẽtibus, gelu poſtridie futurum & frigus vehemẽs, Aeſtatis tempore ex ranarum ſuaui cõcentu & coaxatione vnanimi ſub tempus noctis, arguimus noctis & diei ſubſequentis ſerenam ſuauitatem. Ex apparẽte mane caligine, & per ſolẽ diſsipata, arguimus ſerenum diem illum futurum. Sic ex varijs ſignis, agricolæ arguunt annorũ fertilitatẽ aut ſterilitatem,

Eccle. 4.

Matt. 16
Lucæ. 12

tem,& ex indicijs quibuſdã in auibus aut animalibus cæteris conſideratis, qualitatẽ auræ probabili æſtimatione nouerũt cõiicere. Similiter & nautę aëris diſpoſitionẽ, ex aſpectu ventorũ & nubiũ, aut etiã ipſius maris cõiectãt. Pertinere huc itẽ videtur argumenta, quibus corporũ animorumq́; ex corpore diſpoſitionẽ & inclinationẽ ex lineamentis mẽbrorum, & forma atq; habitudine corporis inquirimus, quod ad artẽ phyſiognomię aut metopoſcopiæ pertinet. Vt cùm argumentamur, hunc adoleſcentem eſſe boni ſenſus & bene ingenioſum, quòd frontẽ habeat quaſi cornutã & bonũ ſinciput: aut bonæ memorię, quod occiput habeat amplum. Stolidũ eſſe quẽpiã, eò quòd aures habeat velut aſinimas, nimiũ magnas ad propẽſionẽ capitis: aut fatuellũ, eò quod nimis modicas habeat: Timidũ & formidoloſum ex oculis magnis & prominẽtibus, ac velut ad albedinẽ tendẽtibus: aut aſtutũ & callidũ ex oculis paruis & interne latitãtibus. Sic ex naſo aquilino magnanimitatẽ arguimus, ex adunco & depreſſo ferè auaritiã, ex oris nimia latitudine inuerecũdiã & effuſum animũ, ex eius nimia anguſtia, nimiã erubeſcẽtiã & animũ ſecretũ. Ita ex latis humeris fortitudinẽ, ex collo oblongo pectoris debilitatẽ colligimus. Sic ex crinibus, ex vnguibus, ex digitis, & omnino ex ſingulis mẽbris argumẽta ſumũtur ſatis veriſimilia, maximè vbi plura horũ ſimul cõſenſerint. Opus enim eſt in huiuſmodi ad multa cõſiderare, & nõ tãtũ mẽbrũ vnicũ, vt firmior ſit illatio, & tutiſsimũ fuerit corporis ipſius totã diligẽter cõſiderare habitudinẽ, quẽadmodũ de Pythagora legimus, quod adoleſcentes ad ſe diſcẽdi cauſa veniẽtes ἐφυσιογνώμει, id eſt, ex vultus & oris ingenio, totiusq; corporis habitudine explorabat, nũ ad capiẽdas diſciplinas eſſent idonei. Et propriè quidẽ hi appellãtur phyſiognomi, qui ex totius corporis figura & habitudine conijcere norũt inclinationes & mores hominũ, ij verò qui ex facie tantum iudicant, metopoſcopi appellãtur, ἀπὸ τοῦ σκοπεῖν τὸ μέτωπον, id eſt, à fronte conſideranda.

Huiuſmodi autem argumenta non omnino neceſſaria & cogentia, probabilia tamen atque ſuadentia peculiariter εἰκότα appellantur, id eſt, probabilia comparatione ad concluſionem, quæ infertur ex ipſis. Priora verò illa quæ neceſſariò & perpetuò

perpetuò inferunt ſuum conſequens ſigna peculiariter appel lantur. Quæ quidem ſigna Fabius Quintilianus negat argumenta eſſe appellanda, eò quòd nihil relinquant dubitationis, ſed plenam adferant concluſioni certitudinem. Verùm hac in parte aduerſatur illi Rodolphus Agricola, dicens tantò magis ea eſſe argumenta, quantò maiorem de re dubia fidem faciunt. Siquidem ab arguendo ſiue probãdo ſuprà diximus argumentum denominari. Sunt autem alia quædam impropriè communiter accidentia dicta, quorum vnum interdum quidem ſequitur alterum, non tamen vel neceſſariò, vel vt plurimum, ſed vel rarius vel indifferenter interdũ ſequitur, interdum non ſequitur. Ab his non rectè ducitur argumentum Dialecticum, ſed ſophiſticum, & ſuſpicio incer ta melius, quàm probabilis opinio hinc naſcitur. Vt ſiquis col ligat, hunc iuuenem adulterũ aut fornicatorem eſſe, eò quòd comptior ſit & ornatior habitu ac facie. Plurimi enim ſe comunt & ornant, qui tamen à vitio adulterij aut fornicationis ſunt alieni. Item ſiquis nimium zelotypus colligat, vxorem cum alio viro habere negotium, quod ſemel illam viderit cũ alio loquentem, aut alteri arridentem. Aut ſiquis pauperem videns ad oſtium per rimas proſpectantẽ, colligat furem illum eſſe, & furtum animo meditari. Poſſunt tamen huiuſmodi ſuſpiciones tam multæ ſimul adferri & tam multa huiuſmodi in vnum argumentũ coaceruari, vt vel neceſſariã vel probabilem efficiãt illationem. Vt ſi quis colligat, Hic homo cum eo qui nunc occiſus iacet hoc ipſo die iurgatus eſt, opprobria accepit, diſsimulauit dolorem, domũ rectà abijt, inde mox gladium retulit ſub veſte abſconditum, quem geſtare non ſolet: viſus eſt deinde ad locum properare vbi cædes parata eſt, vulneratus quoque redijt, vulneris certum ali quem authorem neſcit deſignare: probabile igitur eſt, occiſo iſti hunc fuiſſe mortis authorem. Sic apud Terentium Chremes, ex multis ſignis ſimul coaceruatis, acutè colligit, Bacchidem filij ſui Clitiphonis amicam eſſe, quòd in cubiculum lectus ſit allatus, quòd ingreſsi peſſulum oſtio obdun t, &c. Poſſunt verò ad hunc locum à communiter accidentibus reduci argumẽta illa, quę à prodigijs, monſtris, aut por-

tentis ſumuntur. Vt cùm argumentamur ex cometa aut alio aliquo portento, magni mali aliquid vel patriæ, vel principi
2.Mac. 5 imminere. Queadmodũ in libro Machabæorũ, viſis armatis equitibus per aëra diſcurrẽtibus, atque per ordines ſuos con-
2.Ma.15 currentibus, colligit populus, noui & magni quippiam immi nere. Propter quod omnes rogabant in bonum monſtra con uerti. Rurſum ex viſo nouo Iudæ Machabæi quo conſpexit Oniam pro populo deprecantẽ, ac Hieremiam ſibi gladium aureum de cælo porrigentem, in quo aduerſarios deuinceret, certam ſpem colligit vniuerſus exercitus futuræ victoriæ. Ita & apud Virgilium Aeneas fugiendum è loco concludit, audita harpyiæ voce, & Anchiſes Thracia excedendum colligit vno ab Aenea prodigio, cùm arborem è terra euellens, ex radicibus atrum cerneret cruorem defluere. Plura huiuſmodi colligit Valerius Maximus, capite de prodigijs. Solent autem prodigia ipſa, ſua quadam qualitate indicare, quale illud ſit quod expectatur cõſequens, vt pote ſi horrorẽ præferat portentum, horribile colligitur futurum quod expectatur conſequens. Si autem feſtiuum & lætum fuerit prodigiũ, lætum expectatur conſequens. Poſſunt quoque & huc reduci gentilium auguria, auſpicia, aruſpicia, & alia diuinationum gene ra. Verùm ea Poetis magis vſui ſunt, quàm dialecticis, qui non niſi certa aut vt minimum probabilia quærunt argumen ta: cùm Poetis ſat ſit aliquid inuenire, etiam ſi falſum omni no & improbabile, quod fictionibus adornent Poeticis.

CAPVT XXI.

De loco à relatiuè oppoſitis.

De locis ab oppoſitis.

POſt locos intrinſecos omnes tam à ſubſtantia, quàm à concomitantibus ſubſtantiam determinandi ſunt loci, qui appellantur extrinſeci: inter quos primum occurrit locus ab oppoſitis. Qui locus in alios quatuor ſubdiuiditur, ſecundum quatuor oppoſitionis ſpecies. Sunt enim quatuor oppoſitorum genera, ſecundum quæ etiam quatuor loci differentes ſumuntur, nempe locus à relatiuè oppoſitis, locus à contrariè oppoſitis, à priuatiuè oppoſitis, & à contradictoriè oppoſitis. Quæ autem dicantur oppoſita, & quomodo ſingulæ hæ oppoſitionum ſpecies ab inuicem differant, copioſè

pioſè dictũ eſt libro ſecũdo,in tractatu de poſtprędicamẽtis. Nunc autẽ dicendũ quibus modis in ſingulis harum oppoſitionum ſit argumentãdum.Hoc autẽ generaliter in omnibus verum eſt,ab affirmatione vnius oppoſitorum ad alterius negationem valere argumentum. Nimirum de ratione oppoſitionis hoc eſt,vt ſimul de eodẽ dici non poſsint,quemadmodum ex definitione oppoſitionis conſtat .Eſt enim oppoſitio terminorum aliquorum repugnantia.Non pugnãt autẽ,quæ ſimul eidem conuenire poſſunt. In omnibus ergo oppoſitis ab vnius affirmatione valet argumẽtũ ad negationẽ alterius iuxta hanc maximam omnibus generalem ,,De quocunque affirmatur vnum oppoſitorum , de eodem negatur alterum. De loco à relatiuè oppoſitis

In relatiuè oppoſitis hæc ſint exẽpla , Anchiſes pater fuit Aeneæ , igitur non fuit eius filius , Pyrrhus fuit Achillis filius,igitur non fuit pater eiuſdem.Maria eſt Annæ filia, non eſt ergo mater eiuſdem . Vbi obſeruandæ ſunt particulæ, ad idem & ſecundum idem . Non enim ſimpliciter ſequitur, Hic eſt pater , ergo non eſt filius omnino alicuius,ſed inferri debet,Igitur nõ eſt eiuſdem filius,eius videlicet cuius dictus eſt eſſe pater.Neque ſequitur,Dauid eſt pater Chriſti , igitur nõ eſt filius eius.Secũdum nanque diuinitatẽ , dicitur Dauid filius Chriſti:ſecundum humanitatẽ verò , eiuſdem pater dicitur.Rectè tamen ſequitur ſi pater Chriſti eſt Dauid, nõ ſecundum idem eum eſſe eiuſdem filium.Similiter non ſequitur,Hic homo eſt illi prælatus aut illo ſuperior , igitur nõ eſt eidem ſubditus aut eodem inferior. Poteſt enim eidem homini quis eſſe in aliquo prælatus , in alio ſubiectus,in vno ſuperior & dignior, in altero inferior ac minus dignus. Qua de re apud Aulum Gel, in noctibus Atticis iucunda inter patrem & filium legitur cõcertatio.Seruata autem particula ſecundum idem valet illatio.Cæterum ab vnius negatione ad alterius affirmationem nõ valet.Non enim ſi ego tuus pater non ſim, ob hoc filius tuus ero. Neque enim pater tuus ſum, neque filius. Sub hoc autem loco alius notatur nomine quidẽ ſimilis,nõ tamẽ re idem,nec eũdem argumentãdi modum habens,qui dicitur locus à relatiuis.Aliud enim ſunt relatiua , aliud relatiuè oppoſita. Relatiua dicuntur cùm ſimpliciter De loco à relatiuis.

plicitur ſumuntur ſine comparatione ad idem. Vt pater & filius, dominus & ſeruus, prælatus & ſubditus. Relatiuè autem oppoſita propriè dicimus, quando comparatione ad idē aſsignantur, hoc pacto, pater & filius eius: dominus & ſeruus eius, prælatus & eius ſubditus. Quidam etiam adiectum volunt pronomen demonſtrans hoc modo aſsignantes relatiuè oppoſita: pater & hic ſuus filius, dominus & hic ſeruus eius. Verùm ſi nimiū videtur reſtringi alterū oppoſitorum, & ſpeciei vel generi aſsignatur ꝓ oppoſito indiuiduū, quod parum conueniens videtur. Vnde præſtat in generali abſque demonſtratione aſsignare relatiuè oppoſita, & particulam tantum ſubintelligere, ſecundum idem. Illa enim intellecta, non erit querimonia, id quod in libro ſecundo ex Boetij ſententia comprobauimus. Ex hoc autem loco à relatiuis, procedimus ab vnius poſitione ad poſitionem alterius, atque item ab vnius negatione ad negationem alterius. Vt ſi pater eſt, filius eſt, & econtrario: ſi dominus eſt, ſeruus eſt, & econtrario. Ac rurſum ſi non eſt dominus, non eſt ſeruus: ſi nō eſt pater non eſt filius. Maximæ, Poſito vno relatiuorum, ponitur & alterum. Ablato vno relatiuorum, aufertur & alterum. Non in omnibus tamen relatiuis generaliter valet hic modus argumentādi. In ijs enim quorum alterum ſignificat cum ampliatione aliqua, non valet. Non enim ſequitur, Prius eſt, igitur poſterius eſt, Scibile eſt, igitur ſcientia eſt. Senſibile eſt, igitur ſenſus eſt. De his autem plenius dictum eſt libro ſecūdo, in tractatu de ad aliquid, circa proprietatem illam. Ad aliquid dicuntur ſimul eſſe natura. Sub hoc loco comprehenditur modus argumentandi à verbo actiuo ad paſsiuū. Ioannes percutit Petrum, igitur Petrus percutitur à Ioanne. Herodes interfecit Ioannem, ergo Ioannes interfectus eſt ab Herode. Et item econtrario à verbo paſsiuo ad actiuum. Chriſtus à Pontio Pilato dānatus eſt, igitur Pontius Pilatus Chriſtum damnauit. Vel ſic abſque expreſsione nominum, Eſt qui percuſsit, igitur eſt percuſſus. Calefaciens eſt, igitur & quod calefit. Ex libro enim prædicamentorum manifeſtum eſt agere & pati adinuicem eſſe relatiua.

Caput

CAPVT XXII.

De loco à contrarijs.

EX loco autem à contrarijs ſic argumentamur, ab vnius affirmatione ad alterius negationē. Hic paries eſt albus, non igitur eſt niger. Hæc aqua eſt frigida, non igitur eſt calida. Hic homo eſt humilis, igitur non eſt ſuperbus. Hic adoleſcens probus eſt, nō igitur eſt improbus. Liberalis eſt, nō ergo auarus: ſanus eſt, non ergo æger. A negatione autem ad affirmationem, non item in omnibus valet. In contrariis quidem mediatis nō valet. Non enim ſi pānus iſte albus nō ſit, ob hoc niger erit: quoniā poteſt eſſe neque albus neq; niger, ſed aliquo colore medio coloratus, vt pote vel glaucus vel rubeus, vel cineritius. Itē nō ſequitur, Hic homo nō eſt temerarius, eſt igitur puſillanimis. Nō eſt prodigus, ergo auarus: quoniā poteſt quis eſſe neque temerarius neq; puſillanimis, ſed magnanimus mediū obtinēs. Poteſt item quis nec prodigus eſſe nec auarus, ſed libera lis. In contrariis autem immediatis valebit, donec accipias ſubiectū ſuſceptibile. Vt ſi animal quodlibet nō eſt ſanum, eſt ægrum, & ſi non eſt ægrum, ſanum erit. Item ſi corpus aliquod miſtum vel elementare nō eſt graue, leue ſit neceſſe eſt. Non enim inter hæc eſt dare medium. Signanter verò dictum eſt, donec accipiatur ſubiectum ſuſceptibile. Non enim ſequitur, Lignum non eſt ſanum, igitur eſt ægrum, aut econtrario: quoniā videlicet lignum non eſt ſubiectum ſuſceptibile ſanitatis, aut ægritudinis. Quæ autem dicantur contraria mediata, & quæ immediata ex poſtprædicamentis relinquimus manifeſtum.

De loco à contrarijs.

CAPVT XXIII.

De locis à priuatiuè & contradictoriè oppoſitis.

IN priuatiuè oppoſitis, ab affirmatione ad negationem ſic argumentamur, Hic homo cæcus eſt, igitur nō eſt videns: videt, igitur non eſt cæcus. Mutus eſt, igitur nō poteſt loqui: loquitur, ergo non eſt mutus: ſurdus eſt, igitur non poteſt audire: dormit, igitur non vigilat: aër eſt tenebroſus, nō igitur lucidus. A negatione verò ad affirmationem, non vniuerſaliter valet. Non enim ſequitur, lapis non poteſt videre, igitur eſt cæcus. Neque enim videns, neque cæcus eſt lapis.

Locus à priuatiue oppoſitis

Veruntamen ſi accipiamus ſubiectũ ſuſceptibile, & tempus à natura determinatũ ſignemus, valebit à negatione ad affirmationẽ hoc modo, Homo iſte nõ poteſt videre, cũ tamen iã adſit tẽpus à natura determinatũ, quo ſolẽt videre, homines, igitur cæcus eſt. Puer iſte nõ poteſt loqui, & tẽpus trãſijt à natura determinatũ, quo ſolet loquela donari, igitur mutus eſt. Homo iſte dentes nõ habet, & tẽpus iam trãſijt à natura dentibus acquirẽdis determinatũ, igitur eſt edentulus. Signanter autẽ tẽporis huius oportet mẽtionẽ fieri. Sine hoc enim coaſſumpto, nõ valet argumẽtũ, Catulus iſte primo die quo partu eſt editus, nõ videt, imò nec videre poteſt, igitur eſt cæcus. Puer iſte ſtatim poſtquã natus eſt dentes nõ habet, igitur eſt edentulus: nõ poteſt ambulare, igitur eſt claudus. Eſt autẽ hic notandum, quod termini priuatiui, ſiue priuationem ſignificantes, non puram negationẽ ſignificant, ſed aliquid ponunt & aliquid tollunt. Ponunt enim quandã naturalẽ aptitudinẽ, & tollunt potentiã. Id quod apertè patet in terminorũ huiuſmodi explicatione. Cæcus enim dicitur, nõ omne id ſimpliciter quod nõ poteſt videre. Nemo enim lapides appellat cæcos. Illud autẽ dicitur cæcũ, quod cũ naturaliter aptum ſit habere viſiuã potentiam, illam tamẽ non habet. Vt omnis homo ex ſua ſpecie & natura aptus eſt ad habẽdũ viſum. quoniã penè omnes homines illã potentiam ex natura accipiunt. Quiſquis igitur hominũ viſum non habet, rectè illo priuatus dicetur, & cæcus. Ita dicitur mutus & loquela priuatus, cui ex natura cõpetit loqui, negatur tamen ei & loqui non poteſt. Ita non dicitur quis priuatus regno, niſi qui natus ſit habere regnum, id eſt, cui quodammodo à natura vel origine vel ex iure debetur regnum. Nam cui non competit, vel ex naturali ſucceſsione, vel ex electione, regnum habere, hic & ſi regnum non habeat, regno tamen priuari non dicitur. Ita non dicitur exhæredari aut priuari hæreditate filius ex adulterio natus, quãuis cum aliis legitimis filiis non accipiat hæreditatem, quoniam ad illum non ſpectat hæreditas, quæ ſolis competit legitimis filiis. Si autem is cui competit hæreditas: illam non accipiat, exhæredari ille rectè dicetur. Ita bruta non dicuntur priuari cæleſti beatitudine, ſed dæmones & homines

mines mali illa priuātur:quoniam eam nunquam aſſequentur:cùm tamen ex ſuæ conditionis præcellentia illius ſint capaces,& ab initio ad eam poſsidendam ſint conditi.

CAPVT XXIIII.

De contradictoriè oppoſitis.

IN contradictoriè autem oppoſitis, argumentamur dupliciter. Primum quidem, in propoſitionibus contradictoriis, hoc modo, Si verum eſt, omnem hominem eſſe mortalem, falſum eſt aliquem hominem non eſſe mortalem. & ſi illud falſum eſt, hoc verum erit. Vel ſi illud eſt verum, hoc non eſt verum: & ſi illud non eſt verum, hoc erit verum. Maxima, Contradictoriæ propoſitiones nō poſſunt ambæ ſimul eſſe veræ aut falſæ. In terminis autē cōtradictoriis, ſemper valet ab vnius affirmatiōe ad alterius negationem,& viciſsim ab vnius negatione ad affirmationē alterius. Cuiuſmodi conſequentias tractat Ariſtoteles libro ſecundo peri hermenias appellans eas à termino finito ad infinitum,& ab infinito, ad finitum. Vt Petrus eſt homo, igitur non eſt non homo: lignum eſt non homo, igitur non eſt homo. Ac rurſum, ſi lapis non eſt homo, igitur eſt non homo: & ſi non eſt non homo, homo ſit, neceſſe eſt. Vbi propter cauillationem ſubaudiri poteſt in antecedente, cùm ſit: vel in conſequente, ſi ſit, hoc modo, Si lapis eſt, & non eſt homo, igitur eſt non homo: vel ſic, Lapis non eſt homo, igitur ſi ſit, eſt non homo. Non eſt autem opus hic accipere ſubiectum aliquod peculiare, ſed in omnibus valet illatio: quoniā inter contradictoriè oppoſita (vt plenius declaratum eſt in poſtprædicamētis) nullum omnino eſt dare medium de quo vel ambo negentur, vel ambo prædicentur. Propter hoc in omnibus valet, tam à negatione ad affirmationem, quàm econtrario. Maxima, De quolibet eſt affirmatio vel negatio, de nullo verò ſimul.

CAPVT XXV.

De locis qui appellantur à contrario & in ipſo.

Loci à cōtrario & in ipſo.

SIgnantur autem ab Ariſtotele & alii duō loci qui fiunt in terminis aliqua prędictarum oppoſitionem oppoſitis, qui

vocantur locus à contrario & locus in ipſo. Quãdo enim du
adinuicem coniunguntur in antecedente, & his duobus op
poſita coniunguntur adinuicem in conſequente, argument
tio fieri dicitur à contrario vel in ipſo. A contrario quidem
in concluſione mutetur ſitus, ita vt oppoſitum ſubiecti ante
cedentis ponatur pro prædicato concluſionis, & oppoſitun
prædicati antecedentis ponatur pro ſubiecto concluſionis
Vt in hac argumentatione, Homo eſt animal, igitur non an
mal eſt non homo. In ipſo verò ſi in concluſione idem ſeru
tur ordo, vt oppoſitum ſubiecti antecedentis ſit, item ſubie-
ctum in concluſione, & prædicati antecedentis oppoſitum ir
concluſione ſimiliter prædicati locum obtineat. Vt cùm fi
colligimus, Humilitas virtus eſt, igitur ſuperbia vitium. Vide
tur autem hæc denominatio ſumpta ex terminorum oppoſi-
torum ordine. A contrario enim ducitur argumentum, quan
do ordine contrario locantur oppoſita in antecedente & cõ-
ſequente. In ipſo verò, quãdo in eodẽ ipſo ordine conſequens
habet oppoſita quo in antecedente. Conſequẽtia autem
quę in ipſo dicitur, maximè fit in cõtrarijs & relatiuis. In cõ-
trarijs ad hũc modũ, Humilitas eſt virtus, igitur ſuperbia eſt
vitium. Modeſtia eſt laudabilis, igitur immodeſtia eſt vitu-
perabilis. Humilitas Deo & hominibus grata eſt, igitur ſuper
bia odibilis. Si pulchra eſt vrbanitas, indecora eſt ruſticitas,
Si decet iuuenẽ verecundia, dedecet inuerecundia. Qui ſo-
phiſticè loqtur odibilis eſt, qui igitur veraciter & ſyncerè lo-
quitur amabilis. Maturitas bene conſulit, igitur præcipita-
tio malè. Quæ compendioſa, amplectenda ſunt, igitur quæ
prolixa fugienda. Quod ſimul vtile eſt, & dulce præ omni-
bus eligendum (iuxta illud Poetæ, Omne tulit punctum qui
miſcuit vtile dulci) igitur quod & aſperum eſt & inutile, o-
mniũ maximè deteſtãdum. Vera ſciẽtia humilẽ facit & be-
nignum, ſophiſtica igitur inflatũ & iracundũ reddit. Mãſue-
tudo placat, igitur immitis contentio exacerbat. Reſponſio
mollis frangit iram, amara igitur exagitabit. In relatiuè
autem oppoſitis ſic argumentamur, in ipſo eodem termino-
rum ordine, Pater eſt dignior, filius ergo minus dignus. Pa
ter eſt prior dignitate & origine, igitur filius poſterior. Pater
eſt ſupra

eſt ſuprapoſitus filio, filius igitur patri ſubiectus. Pater eſt filij vel filiū habet, filius ergo patris eſt vel patrē habet. Vir caput eſt vxoris, ipſique à Deo prælatus, vxor ergo per Deū eſt viro ſubdita. Reges & principes à Deo ſunt prælati populo, populus igitur iure diuino debet illis eſſe ſubiectus. Imperatoris eſt imperare, militum ergo eſt parere. Præceptoris eſt docere, diſcipuli igitur diſcere. Domini eſt præcipere, ſerui ergo obedire. Ita in cæteris. Locus autē à contrario vel oppoſito ordine frequentius fit in priuatiuè, & contradictoriè oppoſitis. In priuatiuè oppoſitis hoc modo, Qui habet viſum, habet ſenſum, igitur qui caret ſenſu, caret viſu. Qui habet virtutem, habet laudem & gloriam, igitur qui ſine laude eſt & inglorius, virtute caret. Qui habet hæreditatē, hæres eſt, qui ergo exhæredatus eſt, hæreditate caret. Qui ſcientiam habet ornamentum habet animæ ſuæ, igitur qui ornatu caret animæ, caret & ſcientia. In contradictorijs item ſic, Iuſtitia eſt virtus, igitur quod non eſt virtus, nō eſt iuſtitia. Qui timet Dominum faciet bona, igitur qui bona non facit, non timet Dominum. Qui prudens eſt dum tempus habet, operatur bonum, igitur qui non operatur bonum, dum tempus habet, nō eſt prudens. Contrà verò, in oppoſitis priuatiuè vel contradictoriè locus in ipſo vniuerſaliter non valet. Nō enim ſequitur, Omne quod habet viſum, habet ſenſum, igitur omne quod caret viſu, caret ſenſu. Omnis qui habet abundantiā auri & argenti diues eſt: igitur qui caret auro & argēto pauper eſt, aut caret diuitijs. Pōt enim quis eſſe diues in alijs poſſeſſionibus agrorum & armentorum, cuiuſmodi erant illæ priſcorū patrum præcipuæ diuitiæ, multò iſtis inanimatis metallorum cumulis meliores ac præſtantiores. Nec in contradictorijs ſequitur, homo eſt animal, igitur quod non eſt homo, non eſt animal. In oppoſitis tamen contrariè & relatiuè, valebit interdum à contrario conſequentia: vtpote cùm in particularibus proceditur enuntiationibus. Vt ſequitur, Humilitas eſt virtus: igitur quoddam vitium eſt ſuperbia. Pater eſt dignior, igitur aliquid minus dignum eſt filius. In vniuerſalibus tamen enuntiationibus, aut indefinitis pro vniuerſalibus acceptis, non valebit. Non enim ſequitur, Omnis

humilitas eſt virtus,igitur omne vitium eſt ſuperbia. Om
pater eſt dignior, igitur omnē quod eſt minus dignū eſt fi
us. Nam & ſeruus minus dignus eſt,nō tamē eſt filius. I
terdū verò in argumentationibus iſtis fit permiſtio oppo
torū diuerſi generis adinuicē. Vt cùm ita argumētamur, Iu
in perpetuū viuent,igitur iniuſti in perpetuū morientur,I
ſti hæreditate poſsidebunt terrā viuentiū , igitur iniuſti a
ferentur & exhæredabuntur à terra illa. Beati pauperes ſp
ritu,quoniam ipſorū eſt regnū cælorū,igitur væ & miſe
diuitibus & inflatis ſpiritu:quoniā ipſorū non eſt regnū c
lorum. Si non ſunt expetendæ diuitiæ,paupertas non eſt
gienda. Quia lumen viſum oble&at,tenebræ contriſtāt. S
entia ornat animā,ignorātia igitur dedecorat. Labor bo
& ſanctus eſt,otiū igitur malum & execrādum . In his eni
ſimul cōtraria cum priuatiuis vel cōtradictorijs commiſ
tur. Huiuſmodi autē exemplis plena eſt omnis ſcriptu
maximè eorū librorum,qui ſapientiales nominantur,in q
bus,id paſsim occurrit, vt quod in priori ſentētiæ cuiuſl
mēbro dicitur de iuſtis,eius oppoſitum in altera parte di
tur,vel ſecundum eundem ordinē,vel ſecundum ordinē
mutatum,de impijs . Expende videlicet caput decimū pa
bolarum Salomonis: plura illic manifeſtè videbis ſic ex c
poſito pulchrè dicta. Cuiuſmodi eſt illud in principio,Fi
ſapiens lætificat patrem,filius verò ſtultus mœſtitia eſt n
tris ſuæ. Ac deinde,Egeſtatē operata eſt manus remiſſa, n
nus autē fortium diuitias parat. Iterū,Qui cōgregat in m
ſe,filius ſapiens eſt:qui autē ſtertit æſtate , filius eſt confuſ
nis. Rurſum memoria iuſti cū laudibus,nomen impiorū p
treſcet. Similiter capite vndecimo, Vbi fuerit ſuperbia ,
erit & contumelia:vbi autem eſt humilitas, ibi & ſapien
Item,Qui ambulat fraudulenter,reuelat arcana : qui aut
fidelis eſt animi,celat commiſſum. Item , Qui abſcondit f
menta,maledicetur in populis , benedictio autē ſuper ca
vendentium . Huiuſmodi exēpla mille quilibet per ſe ex
bris illis plenis eruditione bona,colligere facilè poterit . S
& Pſalmorum liber huiuſmodi cōparationibus ſcatet , q
miram habent vim ad affectum commouendū,cùm ſic op

ſitis iuxta ſeinuicē collatis ambo clarius eluceſcant & virtutis commodum, & vitiorum incommoda.

CAPVT XXVI.

De loco à diſparatis.

A Diſparatis quoque ſicut ab oppoſitis ſumuntur argumenta, ab affirmatione vnius ad negationem alterius, hoc modo, Ioānes eſt homo, igitur nō eſt aſinus vel leo, vel arbor, vel aliquid huiuſmodi, quod ab homine prorſus ſeparatū eſt. A negatione autē ad affirmationē, minimè valet argumentatio. Non enim ſequitur, Ioānes nō eſt leo, igitur aſinus erit, aut bos, aut equus. Maxima, Cuicunque cōuenit vnū diſparatorū, eidē nō conuenit alterum. Quæ autem dicantur diſparata, & quomodo ab oppoſitis differant, prolixè ſatis & dilucidè in poſtprædicamentis tractatū eſt, vt ſuperuacanea repetitione hoc in loco nihil ſit opus. In omnibus autem his locis oppoſitorū atq; diſparatorum generaliter, hoc eſt, aduertendū: quoties ab affirmatione vnius ad alterius negationem volumus argumētari, debere oppoſita ſumi pro prædicatis, & quidem totalibus. Nā ſi ponantur oppoſita ex parte ſubiecti, non valebit ſic in eis argumentatio. Non enim ſequitur, Album eſt, igitur nigrū non eſt. Albū eſt coloratum, igitur nigrum non eſt coloratum. Quod videt eſt animal, igitur quod cęcum eſt, non eſt animal. Pater eſt homo, igitur filius eius non eſt homo. Item ſi oppoſita ſumantur tantum vt partes minus principales prædicati, non valebit ſimiliter argumentatio. Vt non ſequitur, Video album, igitur nō video nigrum. Poſsideo iumenta videntia, non igitur cæca. Poſsideo aſinum, non igitur poſsideo bouē. Veruntamen ſi oppoſita ſumantur vt partes principales, valebit argumentatio, non minus quàm ſi per ſe tota eſſent extrema. Rectè enim ſequitur à contrarijs, Hic eſt homo albus, igitur non eſt homo niger. Hoc eſt animal ſanum, igitur non eſt animal ægrum. Locus à diſparatis.

CAPVT XXVII.

De loco à maiori.

SVmuntur quoque argumenta, tam Dialecticis, quàm Rhetoribus ad perſuadendum bene accommoda, à rerum comparationibus. Comparatio autem fit interdum maioris ad Locus à maiori.

ſoris ad minus,interdũ minoris ad maius,interdũ ſimiliun
Atque hinc loci naſcũtur à maiori ,à minori, à ſimili. [illegible]
ri dicitur ſumi argumẽtũ,quãdo ab eo quod magis appare
procedimus ad id,quod minus apparet. Maius enim in pro
poſito,nõ ſecundũ quantitatẽ molis eſt accipiẽdũ,ſed ſecu
dũ maiorẽ probabilitatẽ. Vnde id quod habet maiorẽ prob
bilitatẽ veritatis, aut quod probabilius faciliusque alicui v
detur cõuenire,aut cui aliquid probabilius videtur cõuenir
id maius dicitur, comparatione ad alterũ,quod minorẽ v
detur habere probabilitatẽ, aut minus probabiliter cõueni
alicui. Exempli gratia, regẽ expugnare ciuitatẽ maius e
ducẽ,aut comitẽ expugnare ciuitatẽ eandem,minus eſt. Ma
gis enim probabile eſt regem expugnare,quàm ducẽ,& fac
lius illud proponenti creditur quàm iſtud. Itẽ expugnare c
ſtrũ,in propoſito eſt maius,expugnare validã ciuitatẽ minu
quoniam facilius & probabilius alicui conuenit expugna
caſtrum,quàm validam ciuitatem, hoc autem minus prob
biliter alicui cõuenire creditur quàm illud. Ideo minus dic
tur. Fit autem argumentũ à maiore negatiuè tantum,id
que tribus modis. Primum ex parte ſubiecti tantum, Rex fo
tiſsimus hanc ciuitatem non poterit expugnare,neque igit
dux aut comes impotentior eandem poterit expugnare. Ip
quidẽ Cicero,aut Demoſthenes cauſam hanc non poſſet de
fendere,multò minus igitur alius quilibet ex vulgo oratori
Hectoris manu non potuit Troia defendi, igitur neque ma
nu Aeneæ defendi potuit. Cuiuſmodi argumentum appar
Aeneæ,Hector his innuit verbis, Si pergama dextra defen
poſſent,etiam hac defenſa fuiſſent. Sic in euangelio Dom
nus ait,Neque paſſer vnus ſuper terram cadit ſine patris cæ
leſtis ordinatione & voluntate, igitur neque ſanctorum ali
quis ſine patris diſpoſitione cadet,quoniam pluris apud De
ſunt rationales homines, quàm irrationales paſſerculi. A
Mat.01. rurſum, Capillus de capite veſtro non peribit, multò minu
igitur,aut corpus,aut anima vobis peribit. Magis enim app
ret, poſſe capillum de capite perire, quàm corpus totum ve
animam perdi. Secundò fit argumentum à maiori e
parte prædicati,hoc modo, Si exercitus iſte non ſufficit a[illegible]
expugnar

expugnare parum munitam,neque ciuitatẽ fortiorem, meliúsq; munitã expugnare poterit. Si nõ ſufficit hic homo geſtando oneri 100.pondo , neque oneri 200.pondo ſufficiet. Si non eſt quis paratus bona temporalia in proximos expendere,multominus animam pro eis ponere volet. Si propter Dei amorẽ neque verbulũ dutũ ferre poſsimus, multominus acerbã mortem pro eo,quis ferre valet. Si(iuxta Domini verbum) nõ põt quis ſua ſolicitudine adijcere ad ſtaturã ſuã cubitum vnũ,aut capillũ vnũ album facere vel nigrũ, neq; maius aliquid per ſeipſum ſine Deo efficere poterit. Si(vt Apoſtolus ait)nec cogitare aliquid ex nobis,tanquã ex nobis ſufficientes ſumus,multominus ad peragendũ arduí operis aliqđ inueniemur idonei. Siç(iuxta Apoſtolum Ioannẽ) qui proximũ nõ diligit, quem videt, Deum quomodo diliget, quẽ nõ videt. Tertió valet argumentũ ex parte ſubiecti ſimul & prædicati,hoc pacto, Vir robuſtus non ſufficit 800. pondo oneri geſtando,nõ igitur adoleſcẽs aut puer imbecilior ſufficiet oneri 1000. pondo geſtando. Summo ingenio & inexhauſto labore Philoſophi maximis laboribus non potuerunt vel vnius infimarum creaturarum perfectã aſſequi cognitionem:nos igitur qui ingenio non præſtamus,& laborem fugimus,altiſsimarũ rerum nequaquã valebimus plenam aſſequi cognitionem. Omniũ aũt harũ argumentationũ vna eſt confirmatiua maxima,talis, Si id quod magis videtur non eſt verum,neque id quod minus videtur,verũ erit. Ariſtoteles verò ſingulis modis ſingulas aſsignat maximas,dicens, Vno de duobus dicto ſi cui magis videtur ineſſe nõ ineſt, nec cui minus videtur ineſſe,inerit. Duobus de vno dictis,ſi quod magis videtur ineſſe, non ineſt, nec quod minus videtur ineſſe, inerit. Duobus de duobus dictis, ſi quod alteri magis videtur ineſſe non ineſt, nec reliquum reliquo inerit. Prima maxima primo modo ſeruit, ſecunda ſecundo,tertia tertio. Affirmatiuè autem,à maiori nunquã valebit argumentum. Nõ enim ſequitur, Vir robuſtus huic oneri ſufficit, igitur puer imbecillis. Hic poteſt ferre decem pondo, igitur centũ. Non enim oportet ſi id quod magis videtur ita ſe habeat, & hoc id quoque,quod minus videtur ita ſe habere.

Matt. 6.

2. Cor. 3.

1. Ioã. 4.

CAPVT XXVIII.

De loco à minori.

Locus à minori. A Minori econtrario valet affirmatiuè, nec aliter quā affirmatiuè, tot modis quot ſuprà diximus valere à ma iori negatiuè. Ex parte ſubiecti ſic, Puerulus rem tam modi cam ferre poteſt, ergo & adoleſcēs robuſtior. Ethnici homi nes diligunt ſibi benefaciētes, multò magis igitur Chriſtiani Seculi huius milites pro fide erga regem ſuum multa & du ra ferunt, gerūntq; grandia, multò igitur magis ſpiritualis m litiæ cultores pro fide erga ſuum regē, & magna agēt & pa tientur grauia. Formica animal irrationale dum tempus eſt ſibi proſpicit, igitur multò magis rationalis homo dum tem pus habet, ſibi debet proſpicere. Si ſanctiſsimus Dauid, ſapiē tiſsimus Salomō, Sāſon fortiſſimus, & ab vterò matris Naz reus, per mulieres Deum offenderūt: & nos igitur, qui illis ſ pientia, fortitudine, & ſanctitate longè ſumus inferiores, p illa (niſi diligentiſsimè caueamus) ſeduci poterimus. Sic Ioā

1 Ioan. 5 nes argumentatur, dicens, Si Chriſtus nos dilexit, & pro no bis mortuus eſt, & nos debemus fratres diligere ac pro eis a

Heb 1. 2 mas ponere. Ita Paulus Apoſtolus legem veterem cum no comparat, in hanc ſententiam, Si lex illa quæ per angelos ta eſt vim habuit obligationis, ita vt tranſgredientes pœn ſtatutæ eſſent obnoxii: multò magis lex noua, quam per ſ metipſum filius dei in mūdo prædicauit, ſumma obſeruat ne debet cuſtodiri: erūntque multò magis pœnæ obnoxij, q

Ioan. 13. eā fuerint tranſgreſſi. Ita apud Ioannem Dominus, Si eg laui pedes veſtros Dominus, & magiſter, & vos debetis alt alterius lauare pedes. Ex parte prædicati, hoc pacto ar mentamur, Si hic pro Chriſti amore etiam vitā temporalē ratus eſt perdere, multo magis & omnia fortunæ bona. S

Roma. 8 Apoſtolus apud Romanos argumentatur dicens, Deus pr prio filio ſuo non pepercit, ſed pro nobis omnibus tradi illum: quomodo non etiam cum illo nobis omnia donau

Hebr. 12 Rurſum apud Hebræos, Patres, inquit, carnis noſtræ eru tores habuimus, & reuerebamur eos, quantò magis obte perabimus patri ſpirituum & viuemus? Et ipſe in Euange

Matth. 6 Dominus, Si Deus ſic veſtit liliū agri quod hodie eſt, & c

in clibanũ mittitur,quãtò magis vos modicæ fidei? Et ſi aues cæli quæ neque ſeiunt,neque metunt, neque in horrea congregãt,Deus ſic paſcit,quãtò magis vos modicæ fidei? Si corpus dedit & animã,eſcã quoq; dabit & veſtimẽtũ. Ex parte vtriuſq; extremi ſic argumẽtatur,Chriſtus pro nobis grauiſsima tulit ſupplicia,nos igitur vel modica pro eius amore ferre debebimus. Seculi milites pro tẽporali præmio grauiſſima patienter ferunt,Chriſti ergo milites pro præmio æterno vel modica quæ occurrũt libenter ſuſtinebũt,Chriſtus dominus noſter totas pro nobis in oratione noctes trãſegit inſomnes, nos ergo ſerui eius non poterimus vel vna hora ad orationẽ vigilare?Sic apud Virgiliũ, Iuno argumẽtatur,Pallas vulgaris dea, ob vnius culpã, potuit totã claſſem nauium exurere:ergo & ego quæ ſum deorũ atq; dearũ regina,potero vt minimũ regem Troianorũ mihi inuiſum ab Italia auertere,ne ibi regnet. Itẽ apud Ioue Venus pro Aenea ſic argumentatur,Antenor homo nõ ita magni generis aut nominis potuit elapſus Græcorũ manibus per vaſtiſsima maria requiẽ certã inuenire,atque etiam vrbem condere,igitur multò magis æquũ eſt,vt meus filius,tuus nepos Aeneas,poſt tot pericula, ſaltem portum bonũ accipiat, & tutã ſedem obtineat.

Primum argumentum Virgilius his claudit verſibus, Iunonem inducens flammato corde iſta volutantem,

Méne incœpto deſiſtere victam?
Nec poſſe Italia,Teucrorum auerterere regem?
Quippe vetor fatis,Pallas ne exurere claſſem
Argiuûm,atque ipſos potuit ſubmergere ponto
Vnius ob noxam & furias Aiacis Oili?
Ipſa Iouis rapidum iaculata è nubibus ignem
Deiecitque rates, euertitque æquora ventis.
Aſt ego quæ diuûm incedo regina,Iouisque
Et ſoror & coniunx,vna cum gente tot annos
Bella gero:& quiſquam numen Iunonis adoret
Præterea,aut ſupplex aris imponet honorem?

Secundum verò his deſcribit verſibus,Venerem pro filio Aenea Ioui ita loquentem inducens,

Quem das finem rex magne laborum?

Antenor potuit medijs elapſus Achiuis
Illyricos penetrare ſinus, atque intima tutus
Regna Lyburnorum, & fontem ſuperare Timaui,
Hic tamen ille vrbem Pataui, ſedesque locauit
Teucrorum, & genti nomen dedit, armaque fixit
Troia, nunc placida compoſtus pace quieſcit:
Nos tua progenies, cæli quibus annuis arcem,
Nauibus (infandum) amiſsis vnius ob iram
Prodimur, atque Italis longè diſiungimur oris.
Hic pietatis hono?ſic nos in ſceptra reponis?

Porrò de maximis huius loci proportionabiliter dicend
eſt, quomodo ſuprà diximus in loco à maiori. Omnium eni
argumentorũ vna cõfirmatiua maxima poteſt hæc aſsignar
Si id, quod minus videtur, verũ eſt, id quoq; quod magis vid
„ tur, verũ erit. Secundũ verò Ariſtotelẽ tribus diuerſis mod
„ tres diuerſæ aſsignãtur hæ maximæ. Vno de duobus dicto,
„ cui minus videtur ineſſe ineſt, etiã illi cui magis videtur in
„ ſe inerit. Duobus de vno dictis, Si id quod minus videtur in
„ eſſe, ineſt, etiã id quod magis videtur ineſſe inerit. Duobus d
„ duobus dictis, ſi quod alteri minus videtur ineſſe, ineſt, & r
liquũ reliquo. Eſt quoque cautè in his duobus locis adu
tendũ, ne pro maiori minus, aut ecõtrario pro minore mai
accipiatur. Frequens enim & facilis eſt in hac re fallacia, vt
gumentũ, quod verè à minori ſumitur, exiſtimetur ſumptu
à maiori & ecõtrario. Cuius erroris cauſa eſt, quia plerũq;
quod quãtitate (vtpote vel mole, vel numero) maius eſt, m
nus cẽſetur in propoſito: cõtrà verò minus, id quod mole v
numero maius eſt. Exẽpli gratia, portare centũ pondo, quã
titate maius eſt, quã portare tãtũ viginti. Illud tamẽ in pro
poſito minus eſt: quoniã minus apparẽter illud alicui cõuen
quã iſtud. Facilius enim de vnoquoq; creditur, quod poſs
geſtare decẽ pondo, quã centũ. Ita cũ dicimus, Deus fecit cæ
lum & terrã, ergo & glebã poteſt facere, apparet ſecundũ ſp
ciem argumentũ eſſe à maiori, eò quod maius videatur ſecũ
dum rẽ & pondus operis creare cælũ & terrã, quã glebã mo
dicam. Eſt tamen argumentũ à minori, id eſt, ab eo quod ha
bet minus veriſimilitudinis & apparentiæ. Sic & in alijs ſim

libus diligenter conſiderandum eſt,& cautè ſemper proſpiciendum eſt,ne à maiori aliter vnquam quàm negatiuè,aut à minori aliter quã affirmatiuè procedatur. A maiori enim affirmatiuè,aut negatiuè,à minori,proceſſus non valet.

CAPVT XXIX.

De loco à ſimili.

A Simili verò dicitur ſumi argumẽtũ,quãdo id quod aſſumitur,cũ eo quod probatur ſimilẽ vel æqualem habet veriſimilitudinem,id eſt,quãdo æqualẽ habent apparentiam veritatis,vt cũ ita argumentamur,Ioannes mortalis eſt,igitur & Petrus,vtriqne eſt eadẽ veriſimilitudo, eadémque apparentia veritatis,quoniã ambo æquè ſunt homines. Iudas malè periit,quia de miſericordia deſperauit,ergo& nos peribimus,ſi illius efficiamur ſimiles. Sodomitę perierũt,quia peccatores nimis erãt,& nõ egerũt pœnitẽtiã:igitur & nos malè peribimus, ſi illorũ efficiamur ſimiles. Immoderato affectu cõcupiſcere diuitias,vanũ eſt & vitioſum:igitur immoderato affectu cõcupiſcere terrenã ſcientiã vanũ erit & vitioſum. Eſt enim in vtroq; ſimilitudo. Sic argumẽtatur Apoſtolus apud Corinthios docẽs,licitũ eſſe doctoribus Euãgelii ſtipendia accipere ſumptuũ,in hãc ſententiã,Nemo,inquit,ſuis ſtipẽdiis militat, ſed ſtipendiũ ſuæ militiæ ab illo accipit cui militat: igitur qui alios docet nõ ſuis ſumptibus debet viuere,ſed illorum quibus prædicat. Item,Qui vineam plantat de fructu eius veſcitur,& qui gregẽ paſcit,de lacte eius manducat,igitur qui populũ domini docendo colit & paſcit,merito debet ab eis tẽporalia ſubſidia accipere. Item,Boui in tritura laboranti,cibus non eſt denegãdus,igitur nec doctori in doctrina laborãti. Præterea,Qui arat(inquit)in ſpe debet arare, & qui triturat in ſpe fructus percipiendi, igitur & qui docendo laborat,temporalia ei debentur ſubſidia. Denique ita cõcludit,Neſcitis quoniam hi qui in ſacrario operãtur, quæ de ſacrario ſunt edunt?& hi qui altario deſeruiũt, cũ altario participant? Ita & dominus ordinauit ijs,qui Euangeliũ annunciant, de Euangelio viuere. Multũ quoque valet hic locus ad exhortandum,obiurgandum,& conſolandum:dum propoſitis exemplis ſimilibus ad imitationẽ excitamus,vel conſolationem

Locus à ſimili,

ſolationem ingerimus. Sic Iudith illa nobilis propoſitis pa-
Iudith. 2 trũ exẽplis ait, Memores eſſe debetis, quomodo pater noſter
Abraham tentatus eſt & per multas tribulationes probatus
Gen. 22. Dei amicus effectus eſt. Sic Iſaac, ſic Iacob, ſic Moyſes & oẽs
qui placuerunt Deo, per multas tribulationes trãſierũt fide-
les. Illi autem, qui tentationes non ſuſceperunt, cũ timore do
mini exterminati ſunt. Ex quibus deinde concluſionẽ infert
dicens, Et nos igitur nõ vlciſcamur nos pro his quę patimur,
ſed flagella domini quaſi ſerui qui corripimur ad emenda-
Mach. 4 tionem, & nõ ad perditionem noſtrã eueniſſe credamus. Sic
Iudas Machabæus milites ſuos exhortatur, Memẽtote, in-
quiens, qualiter ſalui facti ſunt patres noſtri in mari rubro
cùm ſequeretur eos Pharao cũ exercitu multo. Et nunc clame
mus in cælũ, & miſerebitur noſtri dominus. Sic Paulus Apo-
1. Cor. 4 ſtolus Corinthijs exẽpla proponẽs præcedentiũ, monet eos
nõ murmurare neque tentare dominũ. Et alibi propoſitis in-
Heb. 4. credulorum patrum exẽplis poſteros monet non aſsimilari
illis, neque in exemplum illud incredulitatis incidere. Alibi
Heb. 11. & 12. verò, poſitis ob oculos multis præclaris patrũ exẽplis, ad fidẽ
tot exemplis probatam nos hortatur ſuſcipiendam. Plenæ
ſunt huiuſmodi exemplis omnes ſacræ literæ, nec ſolùm ijs
quæ à ſimili ſumuntur, ſed & à maiori atque minori, quæ ad
idem genus pertinent, eâdemq; habent efficaciam. Neque ſo-
lum literæ ſacræ, ſed & Philoſophorum libri, & maximè Poë-
tarũm carmina: id quod non poteſt non eſſe manifeſtiſsimũ
illi, qui vel ſobriè in illorum fuerit lectione verſatus.

CAPVT XXX.

De loco à proportione.

Locus à proportione.

SVb hoc autem loco à ſimili contineri videtur locus à pro-
portione. Qui locus, iuxta ſententiam Boetij, ita differt
à priore: quoniam illic vna res vni cuilibet alij comparatur,
hic autẽ nõ eſt ſimilitudo rerum, ſed quædã habitudinis com
paratio. Hæc enim vocatur proportio, habitudinis vnius ad
aliã comparatio. Sit quęſtio, Num gubernatores communi-
tatis ſint eligendi ſorte? ita à proportione ſumetur argumen-
tum, Sicut ſe habet gubernator nauis ad nauem regendam,
ita gubernator ciuitatis ad ciuitatem: at gubernator nauis
non

non ſorte eſt eligẽdus,ſed arte & cõſilio,igitur nõ ſunt eligẽdi ſorte,aut per fortunã ciuitatis gubernatores:ſed magno iudicio & delectu ſunt ad id muneris aſſumẽdi. Maxima, De proportionalibus idẽ eſt iudiciũ. Item, Quod in vnaquaque re euenit, id in eius ꝓportionali euenire neceſſe eſt. Eſtque hic locus ad moralẽ doctrinã valde accõmodus,quãdo ex naturalibus vel cõmunibus rebus ducta proportione ad mores quæ illic cõſiderantur,transferimus. Quod nos quidẽ pluribꝰ adductis exemplis,nõ grauatè demonſtrabimus. Sic itaq; argumẽtamur,Quomodo ſe habet lumẽ oculi in corpore,ſic rationis lumẽ in anima,oculi autẽ lumẽ omnia corporis mẽbra & vires debet in ſuis operibus dirigere, neq; feliciter vlla exercetur ſine directione oculi corporalis actio:igitur ratio in anima omnibus debet viribus lumẽ prębere,& in cunctis eam actionibus dirigere. Rurſum, Sicut ſe habet ancilla ad herã in domo aut familia,ita ſenſualis affectus ad rationẽ in anima. Atqui turpe admodũ eſt in domo ãcillã imperare heræ,eãque pro ſuo arbitrio trahere ad indigna miniſteria, ſed ecõtrario illa huic debet obtẽperare: igitur fœda & intolerãda res eſt in homine ſenſualẽ appetitũ natura ſubiectũ, rationi imperare,eamq; trahere ad ſua deſideria,ſed ecõtrario iuſtũ eſt vt imperet ratio,& ille obediat. Iterum, Sicut ſe habet lumẽ ſolis corporei ad mundũ iſtum viſibilẽ, ita lumẽ cæleſtis gratię in anima rationali: ſolis autẽ lumen neceſſarium eſt mundo ad rerũ generationẽ,nec poteſt niſi eius beneficio,mũdus in ſua diſpoſitione & ordine ſubſiſtere: igitur abſque lumine cęleſtis gratiæ,in anima mortua ſunt omnia, nec poteſt boni quicquã fieri. Rurſum, Sicut ſe habet ars medicinæ ad ſanitatẽ corporis,ita ſciẽtia paſtoralis curæ ad ſanitatem animæ. Medicus autem corporalis ſubinde amaris vtitur potionibus,& res duras ferre cogit ægrotum,igitur & qui ſcientiam habet,officiumque curæ paſtoralis, non ſemper placentia,aut grata, ſuis ſubditis loqui,aut agere debebit:ſed vbi res popoſcerit, duras quoque increpationes adhibebit,& alia quę opportuna ipſe iudicabit ad ſanãdas animas. Conuenit etiam peculiariter hic locus in æſtimatione mercedis operariorum, iuxta proportionem laboris.

Ve

Vt ſi is,qui diem vnum in vinea,aut agro eſt operatus ex iu-ſto laboris pretio quatuor nummos accipiat,is,qui duos dies operatus eſt duplã accipiet mercedẽ,& qui tres triplã, atque ita deinceps. Qualis enim eſt proportio ſimplicis laboris & operæ ad mercedẽ ſimplicẽ,talis eſt proportio duplicati laboris ad mercedẽ duplã,atque ita deinceps.Intelligendũ autem hoc eſt de æſtimatione ſecundũ iuſtitiæ debitũ.Non enim erit cõſequens ſi pro huius vnius diei labore ex liberalitate eius,qui te cõduxerit,acceperis.9. ſtuferos cũ tãtum tibi ex debito. 4.competebãt,ob hoc pro duorũ dierũ labore 12. nummos debere tibi perſolui.Ita ſanè argumẽtabãtur illi in

Matt. 20 vinea operarij cõducti à patrefamilias,de quibus in euãgelica parabola loquitur Dominus,qui cùm viderent iis,qui nouiſsimi venerant dari totũ denariũ diurnum,arbitrabantur plus illis ſe accepturos. ſecundũ proportionẽ videlicet ſui laboris,quẽ in colenda vinea ampliorẽ impenderãt ad ampliorẽ mercedẽ.Propter quod & murmurabãt æqualẽ accipiẽtes denariũ.Hi,inquiunt,nouiſsimi vna hora fecerũt,& pares illos nobis feciſti, qui portauimus pondus diei & æſtus? Verùm dominus rationabiliter eorũ paralogiſmũ diſſoluit, & irrationabilem murmurationem confutat,ex ſua liberalitate dari ſibi licitum quod voluiſſet. Conducit item hic locus iudicibus,quorum eſt pœnas infligere delinquẽtibus, & præmia conferre bene meritis,quemadmodum ait ſan-

Rom.13 ctus Apoſtolus, Secundum enim proportionem meriti aut demeriti,conferenda ſunt beneficia,vel irrogãda ſupplicia.

Exod.21 Huc pertinet illud veteris legis, Oculum pro oculo,dentem

Matth.5. pro dente.Et illud, Secundum menſuram delicti, erit & pla

Deut.25. garum modus,& item alia multa quæ ibi ſecundum propor

Eſaiæ.3 tionem ſtatuuntur. Huc pertinet & illud quod apud Eſaiam præuaricatrici genti dicitur, Erit pro ſuaui odore fœtor, & pro zona funiculus, & pro criſpanti crine caluitium, & pro faſcia pectorali cilicium. Item & illud quod in Apocalypſi

Apoc.18 de dãnata Babylone dicitur, Quantum glorificauit ſe & in deliciis fuit,tantum date illi tormentum & luctum. Nec diſſimile eſt,quod diuiti illi pater Abraham reſpondit, Fili re-

Lucę.16 cordare,quia recepiſti bona in vita tua, & Lazarus ſimiliter

mala

mala.nunc autem hic conſolatur,tu verò cruciaris. Vidē tur quoq; ad hunc locū pertinere comparationes illę,quarū ſunt poetæ ſtudioſiſsimi,item ſapientū apologi & fabulę ad morum inſtructionē appoſitè cōficta, quibus ſuū nomē poſteritati inſigniter notū reddidit egregius ille è Phrygia fabulator Aeſopus iuxta Auli Gellij teſtimoniū haud immeritò ſapiens æſtimatus,quod ea,quæ monitu ſuaſuque videbātur vtilia,nō ſeuerè,non imperioſè pręcepit & cēſuit(vt philoſophis mos eſt)ſed feſtiuos delectabileſque apologos commētus,res ſalubriter ac proſpicienter animaduerſas,in mētes animoſque hominū cum audiendi quadā illecebra induxit.

Pertinent itē ad hunc locum parabolæ illæ quæ in ſcripturis ſanctis frequenter occurrūt,quibus etiā maximè omnium vſus fuiſſe cognoſcitur dominus noſter IESVS CHRISTVS,qui cum ipſa eſſet patris æterna ſapientia,ac proinde verba grādia eloqui de plenitudine ſuæ ſapientiæ atq; ſcientiæ potuiſſet, noſtræ tamen infirmitati ſe contemperans, quaſi mater aut nutrix cum paruulo balbutiens, parabolicis huiuſmodi ſermonibus ſæpe & multū vti non eſt dedignatus,pro ſimpliciū diſcipulorū atq; turbarū eruditione. Adeoque in his creber extitit, vt per exceſſum quendā de illo ſcripſerit ſāctus Euangeliſta Matthæus ſine parabolis nō Mat.13 fuiſſe cum turbis loquutū, Hæc omnia,inquit, loquutus eſt Mat.13. Ieſus in parabolis,ad turbas:& ſine parabolis nō loquebatur eis. Has autē omnes, quantūlibet prolixas inſtructiones Chriſti parabolicas,nō difficile fuerit in argumēta huius loci reducere. Videlicet illa de ſemine & ſeminante admodū prolixa parabola,ſic poteſt in argumenti formā redigi,Quēadmodum ſe habet ſemen corporale ad terram,in qua ſeminatur, ita ſe habet verbum dei, ad eos,quibus prædicatur à doctore. Semen verò non in omni terra proficit, nec igitur in omnibus verbum dei proficit,qui audiunt ipſum.Quomodo autem ſe habet ſemen ad terrā bonam, in qua bene ſuſcipitur & conſeruatur,ita verbū dei ad cor bonū in quo ſuſcipitur & cuſtoditur:in tali autē terra bona profert fructū ſemen:igitur in corde tali verbū dei fructū ſuum profert Contra verò, vt ſe habet ſemen ad terrā malam, ita verbū dei ad

cor malû: in terra autẽ mala non facit fructũ ſemen tametſi in ſe bonũ: nec igitur in corde malo verbũ dei. Item, Quod ſunt viſibiles aues corporali ſemini, id ſunt inuiſibiles dæmones verbo dei: ſed aues cũ ſemen aliquod vident ſecus viam iacere, ſtatim illud diripiunt prohibentes ne inde fructus e ſurgat: itaque & dæmones dũ vident hominem dei verbum in profundo cordis nõ recõdere, ſed tantũ in ſuperficie geſtare, ſtatim illud ſatagunt, ne fructum proferre poſsit, à corde eius abripere. Iterum, Quod ſunt ſpinæ naſcentibus frugibus, hoc ſunt ſeculi curæ, & diuitiarum fallaciæ bonis initiis e dei verbo exurgentibus. Spinæ verò ſolent naſcentes de ſemine fruges ſuffocare, & à perfectione iuſta impedire. Igitur & diuitiarum ſolicitudines & curæ ſeculi, bona initia e verbo dei fortè concepta, ſuffocabunt, ac ne ad iuſtã perfectionem increſcant, impedient. Ad hoc exemplũ, facilè po ſunt aliæ parabolæ omnes, quæ paſsim in Euangelijs occurrunt, ad præſentem locum accõmadari. Valde autem promptu hunc locũ habere ſtudeant, quibus commiſſum e rudes populos erudiendi officium. Nec enim hi melius, a cõmodius, vel doceri, vel cõmoneri poſſunt, quam huiuſm di craſsis comparationibus. id quod ſuo nos exemplo opt mus magiſter clariſsimè docuit, qui cunctis penè ſermon bus comparationes huiuſmodi admiſcuit.

CAPVT XXXI.

De loco à tranſmutata proportione.

SVb hoc autem loco à proportione, alius ſolet conclud quem vocant à tranſmutata proportione. Qui maximè cum habet in rebus arithmeticis. Vt cùm ſic argumentamu Sicut ſe habent duodecim ad ſex, ita ſe habent octo ad qua tuor, quoniam vtrobique eſt proportio dupla: igitur ſic ſe habent duodecim ad octo, ita ſex ad quatuor. eſt eni vtrobique proportio ſeſquialtera. Item ſicut ſe habent oct ad quatuor, ita ſex ad tria, quoniam vtrobique eſt propor tio dupla: ergo ſicut ſe habent octo ad ſex, ita quatuor a tria, quoniam vtrobique eſt proportio ſeſquitertia. Pro portionem autem duplam dicimus, quando numerus mai bis continet minorem. Vt inter duodecim & ſex eſt propo

tio dupla, item inter ſex & tria, inter quatuor & duo. Nam duodecim bis ſex continent, ſex bis tria, quatuor bis duo. Proportionem verò ſeſquialteram dicimus, quando maior numerus continet minorem, & inſuper eius partē dimidiam, Vt duodecim continent octo, & inſuper quatuor, quæ ſunt medietas ipſorum octo. Ita ſex continet quatuor, & inſuper duo, quæ ſunt medietas ipſorum quatuor. Proportionem verò ſeſquitertiam vocamus, quando maior numerus minorem continet, & inſuper tertiam eius partem. Vt octo continent ſex, & inſuper duo, quæ ſunt tertia pars ſenarij. Item quatuor continent tria, & inſuper vnitatem, quæ eſt tertia pars ternarij. Propter hoc, inter octo & ſex, item quatuor & tria, dicitur eſſe proportio ſeſquitertia. Vocatur autem hic locus à commutata proportione, eò quòd ordo eorum quæ comparantur in concluſione commutetur. Nam in antecedente, primo numero comparato ad ſecundum, & tertio ad quartum, in concluſione ordine commutato comparatur primus ad tertium, & ſecũdus ad quartum. Maxima, Sicut primum ad ſecũdum, ita ſe habet tertium ad quartum, & primum ad tertium ſe habebit, vt ſecundum ad quartum.

CAPVT XXXII.

De loco à diſsimili, & à diſproportione.

QVemadmodum autem à ſimili argumentum ducitur & à proportione, & ab affirmatione, ad affirmationē, vel à negatione ad negationem, quādo ſimilia cōſiderantur ſecundum id, in quo ſunt ſimilia, aut proportionalia ſecundum id in quo conſiſtit proportio: ita ſumi poteſt non inutile argumentum à diſsimili & diſproportione, conſideratione eius in quo eſt diſsimilitudo, aut diſproportio ab affirmatione vnius ad alterius negationem, vel econtrario. Vt cũ ſic argumentamur, Non ita eſt de anima rationali quomodo de anima bruti, Anima autem bruti ſimul cum corpore perit, igitur anima rationalis non perit cũ corpore, ſed manet extra corpus ſeparatim per ſe ſubſiſtens. Itē, Nō ſic ineſt homini rationale vt riſibile, ſed rationale ineſt homini vt differentia, igitur riſibile nō ineſt homini vt differentia.

ferentia. Itē, Non eſt deus ſicut hō, ſed omnis homo eſt men-
Eſa. 55 dax & nō verax, igitur deus verax eſt, & non mendax. Item,
Non ſic ſunt cogitationes dei vt hominū, nec tales viæ eius vt
hominū. (Nam, vt ait Eſaias, quantū exaltantur cæli à terra,
tantū exaltantur cogitationes dei à cogitationibus hominū,
& viæ dei à vijs hominū.) Cogitationes autem hominū ſunt
ad malū, ad iniuſtitiam, ad vindictā & huiuſmodi, igitur co-
gitationes dei rectæ ſunt & æquę, cogitationes pacis & non
afflictionis. Item, Non eſt talis deus erga inimicos ſuos, qua-
lis erga ſuos eſt hō. Homo autē perſequitur inimicos, & male
facere eis conatur: Deus igitur beneficijs afficit ſuos inimi-
cos, atque ad ſe conatur allicere vt pœniteant. Itē, Non ſic ſe
exhibebit deus in iudicio futuro, vt modò ſe exhibet: Nunc
autem ſemper paratus eſt miſereri clamantibus ad ſe, & flecti
poteſt precibus. Tunc igitur nullis precibus flecti poterit, nul
Luc. 22 lis fletibus cōmoueri. Sic in Euāgelio dominus, ait diſci-
pulis, Non ſic erit inter vos quātū ad eos, qui alijs erunt præ-
lati, quemadmodū inter reges gentium. Reges autem gentiū
dominātur eorū imperio, & cū faſtu poteſtatem exercent in-
Mat. 6 ter illos. Igitur inter vos nō ita erit, ſed per humilitatem de-
bebit infra omnes ſe ſubmittere prælatus alijs, vt qui maior
eſſe velit, ſit omniū ſeruus, & qui præceſſor ſicut miniſtrator.
Itē, Non ſic vobis orandum eſt, quomodo orant ethnici: cōfi-
dunt autē illi in multiloquio, igitur non vos in multiloquio
orabitis, ſed corde attēto. Item, Non talis erit veſtra dilectio,
Matth. 5 qualis eſt Ethnicorū: hi autē ſolū diligunt ſibi benefacien-
tes & propinquos, vos igitur nō illos ſolùm ſed omnes, ami-
cos & inimicos. Maxima, De diſsimilibus non idē eſt iudiciū.

A diſproportione, Non ita ſe habet in homine anima,
quomodo nauta in naui: Nauta verò in naui eſt non ſicut
pars nauis aut nauē viuificans, ſed tantū quaſi motor extrin-
ſecus. Igitur anima eſt in homine ſicut eius pars, & vita, &
mouens intrinſecum. Itē, Nō ſic ſe habent duodecim ad ſex,
quomodo octo ad ſex: Habent autem ſe duodecim ad ſex in
proportione dupla. Igitur non ſe habent octo ad ſex in pro-
portione dupla. Maxima, De ijs inter quæ non eadē eſt pro-
portio, non idem erit iudicium. Item & à commutata diſpro-
portione

portione(vt ita loquamur)argumẽtũ ſumitur,hoc modo,Nõ ſic ſe habẽt duodecim ad ſex,quomodo ſe habẽt quatuor ad tria.(Inter illa enim eſt proportio dupla,inter hæc ſeſquitertia)ergo nõ ſic ſe habẽt duodecim ad quatuor,quomodo ſex ad tria.Nã inter hæc eſt proportio dupla, inter illa vero tripla.Duodecim enim ter continent quaternariũ.Maxima, Si non ita ſe habet primum ad ſecundum,vt tertium ad quartũ, nec ita ſe habebit primum ad tertiũ, vt ſecundũ ad quartum.

CAPVT XXXIII.

De loco ab authoritate.

INter locos extrinſecos,vnus ſupereſt tractãdus, quẽ Boetius nominat à rei iudicio,quod in eo ſumatur argumentũ à iudicio ſapientum atque expertorũ,quod de re illa tulerũt, quæ in diſputationem vocatur. Cicero vero ab authoritate eum nominat,qua appellatione & vulgo vtuntur recẽtiores. Ex hoc autem loco probamus aliquid ita eſſe vel non eſſe,eò quòd vel omnes,vel plurimi,vel magis ſapiẽtes,magisque experti in qualibet profeſsione ita ſẽtiunt. Valet autem ſolũ affirmatiuè,hoc modo, Qui in Aſtronomia peritiores habẽtur,ſub firmamẽto aſſerunt ſeptẽ eſſe planetarũ orbes:igitur ſeptẽ ſunt ſub firmamento planetarũ orbes, Phyſici aſſerũt quatuor eſſe elemẽta,ex quibus miſta omnia cõponũtur: igitur iſta eſt vera.Grãmatici tradũt octo eſſe partes orationis,igitur ſic res habet,Dialecticorũ princeps Ariſtoteles,ſyllogiſmũ dixit tribus tantũ cõſtare terminis,igitur ſic res habet.Agriculturæ periti dicũt,tẽpus hoc,aut illud eſſe aptũ ſationi,igitur ſic habet,Cemẽtariæ artis periti aſſerũt nõ durabile eſſe opus,quod hyemali tẽpore cõpingitur, ſic igitur res habet.Ita in omni profeſsiõe,ab omniũ,vel pluriũ,vel paucorum magis ſapientũ,imò vnius eximiè ſapientis & experti iudicio,licet argumentari.Maxima,Vnicuique experto,in ſua ſcientia credẽdum eſt.Item,Quod omnibus, vel pluribus,vel maximè ſapiẽtibus videtur,ita ſe habere probabile eſt. In hoc autem loco,illud eſt peculiare,quòd non ſumuntur argumenta ex certa aliqua habitudine ad terminum in quæſtione poſitum, nec eſt hic inuenire terminum inferentem, & ter-

Loc⁹ ab authoritate,

d minus

minum illatum,cùm in cæteris id fieri ſit manifeſtum,etiam in locis extrinſecis omnibus.Vt verbi gratia,in loco ab oppoſitis ſemper valet illatio ratione habitudinis,quæ eſt inter duo oppoſita, quorum vnum infertur ex altero:ſic in locis à maiori,minori,ſimili, valet illatio ratione habitudinis, quæ eſt inter maius & minus,aut inter duo ſimilia ſiue proportionalia.Hic verò nihil tale inuenitur.Atque hoc illud eſſe puto,quod Cicero in Topicis ait,Græcos huiuſmodi argumētationes appellare ἀτέχνας,id eſt,inartificiales,ſiue(vt ipſe ait) artis expertes.Eadem quoque ratione extremo loco hunc arbitror vulgo locari:quemadmodum & Cicero omnium nouiſsimum illum conſtituit,& quaſi poſt cæteros adiecit.Boëtius tamē in enumeratione locorum extrinſecorum primum illum conſtituit.Cuius,ſi vlla eſt ratio(vt eſſe vtique putandum eſt)hanc arbitror aſsignandam:quoniam maximè extrinſecum videtur eſſe cōcluſioni argumentum,quod nō ab aliquo termino in quæſtione trahitur, nec ſecundum vllam habitudinem terminorum ſumitur,ſed tantum ab ipſo rei iudicio,quod à perſonis adfertur extrinſecus. Hoc autē ſciēdum eſt ex loco iſto non debere fieri argumentationes,niſi affirmatiuas.Negatiuæ autē non ſunt efficaces.Non enim ſequitur,Ariſtoteles aut Plato hoc nō dixit,igitur non ita eſt. Nemo enim quātumuis in profeſsione,aut arte ſua inſignis, omnia ſic potuit explicare,quæ ad ſuā artem aut profeſsionē pertinēt,vt nihil reliquiſſet inueniendum,dicendúmque poſteris.Nulli enim Deus omnia reuelat,neque vlli hominum totam ſe artis natura ſic prodit,vt nihil celet.Qui igitur negatiuè argumentantur ab authoritate quantumlibet expertorum in fallaciam incidunt. Negatiuè autem dicimus argumentari ab authoritate,quando ex eo quod non ſit hoc dictum argumentamur, ipſum non ita habere. Vnde dum ita argumentor, Ariſtoteles dixit cælum non eſſe corruptibile: igitur non eſt corruptibile. Magiſtri Theologiæ teſtantur non eſſe plura ſacramenta, neque pauciora quàm ſeptem, igitur neque plura ſunt, neque pauciora: ſic colligens non dicat argumentari ab authoritate negatiuè, ſed affirmatiuè.Tametſi enim propoſitio ſit negatiua, ad quam

adferro authoritatẽ,modus tamen hanc adferendi, ſecundũ affirmationẽ fit,non ſecundum negationem. Diligentiſſimè verò hæc cautio in hoc loco eſt obſeruanda: eóq; magis,quód noſtra hac tempeſtate plurimos etiã magnę(vt videri volunt) eruditionis homines, iſta in re turpiter labi videamus: qui quicquid non eſt in ſcripturis expreſſè deſcriptum,hinc quaſi falſum cõdemnant atque reijciunt. Item in rebus Philoſophicis,quicquid apud Platonem, Ariſtotelem, Ciceronem,aut alios antiquos tractatũ non inueniunt,velut vana & nugamenta reijciunt. Quaſi verò antiqui illi abyſſum naturæ ita penetrauerint, ſicque penitus exhauſerint, vt nihil omnino relictum ſit poſteris, quod ipſorum poſsit ingenijs adijci: quaſi antiqui illi magni & præclari dii fuerint, poſteri verò bruta ratione iudicióque carentia. Adde quod & ex diuina authoritate poſteris generationibus longè plura & potiora quàm prioribus ſint patefacta myſteria: atque etiamnum quò diutius perſtat ſancta Eccleſia,eò plura in dies patefiunt fidelibus ſanctæ veritatis myſteria.

CAPVT XXXIIII.

Quibus potiſsimum diſciplinis conueniat locus iſte,& de authoritate dubia.

EST quoque hic notandum, quòd locus iſte licet ad omnes diſciplinas vſum ſuum præſtat, potiſsimum tamen ad duas: eam videlicet, quæ omnium infima eſt ac velut fundamentum, & eam quæ ſumma eſt ac velut regina cæterarum, id eſt,Grammaticam & Theologiam. Ferè enim omnes grammaticæ regulæ ex voluntate proceſſerunt eorum,qui primitus illam effinxerunt, tametſi in nonnullis rationem conſuluerint.Vnde quicquid in Grammaticis probatur, ex authoritate conficitur eorum,qui vel regulas condiderunt loquendi atque ſcribendi,vel ex quibus regulæ iſtæ deſumptæ ſunt,vtpote ex vſu Oratorum atque Poetarum,& eorum, qui emendatè loquuti exiſtimãtur. In Theologia autem quoniam res tractantur arduiſsimæ, quæ ſupra captũ ſunt hominum,& rationis acumine attingi nõ poſſunt, ideo ratio perparum in ea valet,authoritas omnia. Atque etiã,li-

cet ratio nonnulla diuinas res concernentia poſsit vtrunque probabiliter ſiue veriſimiliter oſtendere(id quod nõnulli editis de Theologia naturali libris pulchrè ſatis monſtrarũt) non tamẽ põt ratio hominẽ eò perducere vt talẽ præbeat diuinis rebus aſſenſum,qualis debetur iiſdem.Debetur nanque illis fides,qui eſt aſſenſus firmus ſine formidine de oppoſito: cuiuſmodi proculdubio aſſenſum,non poteſt humana ratio nimiùm imbecillis & caligans in animis noſtris generare. Authoritas vero ſola id pot,cùm illi ſic mens humana prorſus innititur,vt omni poſtpoſita dubitatione infallibiliter verũ eſſe credat,quod ex illa proponitur,etiã ſi ratiõe id nequaquã poſsit comprehendere vel intelligere. Vbi rurſum notandum eſt,duplicẽ eſſe authoritatem,diuinam,& humanã. Humana eſt,quæ ab homine naſcitur:Diuina,quæ à deo.Illa fallere poteſt,ſicut & falli:iſta neç falli poteſt,nec fallere.Nemo eſt enim hominũ tanti ingenij, aut tantæ exercitationis cui nõ interdũ aliquid exciderit nõ probandũ.Nam Ciceroni Demoſthenes,& Horatius,Homerus ipſe interdũ dormitaſſe videtur.Vnde eſt illud vulgatũ in omnium ore prouerbium, Quandoque bonus dormitat Homerus. Solus autem deus eſt,qui nunquam errat, nullibi labitur, nunquam decipitur. Propter quod humana authoritas, tametſi probabilis ſit,ſemper tamen ſuſpecta eſt, nec fidem plenam generare ſufficiens. Diuina autem certiſsima eſt, & abſque periculo,fidemque certiſsimam generat. Ineſt autem diuina authoritas, non iis ſolùm, quæ per ſemetipſum deus loquitur ſed & quæ per miniſtros ſuos ſcribit aut loquitur ſpiritu ſuo inſpirante. Hinc omni canonicæ ſcripturæ authoritas diuina competit, quoniam(vt Apoſtolus Petrus ait)ſpiritusſan-
2.Pet.1. cto inſpirati locuti ſunt ſancti Dei homines. Vnde quicquid manifeſtè aſſerit ſcriptura Canonica, id tanquam firmum & indubitatũ haberi debet.Iam quicquid docet Chriſti ſponſa ſancta Eccleſia, id tanquam verum & indubitatum, ex authoritate ſpiritusſancti,qui eam regit,ſuſcipi debet ſine formidine. Cætera verò dogmata patrum orthodoxorum, licet eximia ſanctitate præfulgentium, non parem habent authoritatem, vt per omnia cogant nos aſſentiri ipſorum ſen

tentijs. Interdum enim licet illorum authoritati cum rationabili modeſtia refragari, interdum etiam corrigere errorem cum reuerentia. Quemadmodum de ſe ipſo ingenuè teſtatur beatus pater Auguſtinus, de ſuis, ſuique ſimilium ſcriptis ita ad Vincentium ſcribens, Negare non poſſum, nec debeo, ſicut in noſtris maioribus, ita multa eſſe in tam multis opuſculis meis, quæ poſſunt iuſto iudicio & nulla temeritate culpari. Ac rurſum, Hoc genus literarum (de ſcriptis patrum loquitur) ab authoritate canonum diſtinguendum eſt. Non enim ſic leguntur, tanquam ita teſtimonium ex eis proferatur, vt contra ſentire non liceat ſicubi fortè aliter ſapuerint quàm veritas poſtulat. Veruntamen non temerè, nec ſine magna ratione talium patrum, qui in Eccleſia magnę eruditionis & ſanctitatis habentur, dictis licet refragari: vt noſtra hac tempeſtate nimium impudenter faciunt plerique, qui ſui ingenij & craſſi, & tardi, & peruerſi ſententiam, nimia pręſumptione clariſsimorum quoque patrum exactiſsimo iudicio, nihil verentur, vel æquare, vel anteponere. Quæ tanta impudentia atque præſumptio, non modo candorem Chriſtianum: verumetiam naturalem dedecet verecundiam atque modeſtiam. Semper enim & ab Ethnicis magnus honor, multáque authoritas dari conſueuit ijs, qui in profeſſione aliqua inſignes aut pręcipui ſunt habiti. Tametſi enim nemo hominum ex ſuo ſpiritu loquens omnia bene dixerit, aut ſcripſerit, imò & ij qui ſpiritum Dei habent orthodoxi patres, tametſi in aliquibus permiſsi ſunt cæcutire, aut labi: plurimi tamen illorum, vel pleraque vel penè omnia rectè dixerunt, vixque in vno aut altero aut omnino in pauciſsimis aberrauerunt à ſcopo, ita vt rectè dictorum multis millibus, vix vnum poſsit non rectè dictum opponi. Propter quod, ab authoritate eorum meritò probabile erit argumentum, potiſsimum quando de ea re agitur, cui alius nemo poſterior, vel paris, vel maioris authoritatis poſt plurima ſecula auſus eſt contradicere. Vt ſi hæc dixit Hieronymus, Auguſtinus, Gregorius, Cyprianus, Tertullianus, vel alius huiuſmodi, & nemo orthodoxorum patrum, Id tanquam falſum reprehendit, neque ec-

cleſia vnquam contrarium declarauit, admodum probabiliter colligimus id verum eſſe. Secus vero cùm ea de re agitur, quæ poſtmodum ab alijs paris aut maioris authoritatis doctoribus, in contrarium definita eſt. Quemadmodum non valet argumentatio, Cyprianus cenſuit baptizatos ab hæreticis eſſe rebaptizandos in Eccleſia: igitur ſic res habet. Huic enim ſententiæ aduerſatus eſt beatus Auguſtinus, & tota obluctatur Eccleſia, quæ plus habet authoritatis, quàm vnus ille cum paucis ſibi adhærentibus. Nec ſequitur, Origenes (vt aſſeritur) finem poſuit damnationi malorum angelorum: igitur ſic res habet. Aduerſus hanc enim ſententiam fortiſsimè depugnarunt plurimi orthodoxi, Hieronymus, Auguſtinus, ac huiuſmodi plures, atque tota Eccleſia. Denique & hoc aduertendum eſt, quantum ad humanas diſciplinas attinet, loci huius vſum maximè conducere apud eos, qui ad profeſsionem aut diſciplinam quamlibet accedunt nouitij. Iuxta Ariſtotelis notatu dignam ſententiam, Credere oportet eum qui diſcit. Qui enim primum limina diſciplinæ cuiuſlibet ingreditur, nondum ſufficit per rationem de ijs quæ proponuntur iudicare, cùm nihil adhuc intelligat eorum quæ traduntur. Verùm vbi longius quis progreſſus fuerit, artémque ipſam & diſciplinam penitius introierit, tum magis illum oblectabit ratio, incipietq; magna animi iucunditate ſingularum rerum, quas prius diſcendo tantum credidit, rationem inueſtigare & inuenire.

CAPVT XXXV.

De loco à tranſſumptione.

De loco à tranſſũptione.

SOlent quoque locis extrinſecis adijcere locum alium, dictum à tranſſumptione, cuius duplicem aſsignant vſum: Interdum enim quæſtione aliqua propoſita generali, ad aliquam ſpeciem nos tranſferimus, vt facilius expeditiúsque propoſitum monſtremus: æſtimantes generale propoſitum ſufficienter declaratum, ſi particulare illud ad quod nos tranſtulimus, declaremus. Huius exemplum Boetius adducit

ex Socrate, qui cùm quæreret, quid in vnoquoque poſſet, iuſtitia: omnem tractatũ trãſtulit ad reipublicæ magnitudinẽ, atque ex eo quod illic efficeret in ſingulis etiã valere cõfirmauit. Interdũ verò hæc tranſſumptio fit in nomine, cùm propoſito nomine ignoto ad aliud nos transferimus notius. Vt ſi diſputatio de philoſopho habeatur, & ignoret forſitàn quis philoſophi nomẽ, ad ſapiẽtis nomẽ tranſlatio fiet. Eſt enim ſapiẽtis nomẽ notius quàm philoſophi, quoniã illud Latinis domeſticũ eſt, hoc peregrinũ. Verum huius loci non ita magna videtur eſſe vtilitas. propter quod de eo prolixiorem tractatum non facimus, ad medios locos properantes.

CAPVT XXXVI.

De locis medijs, & primum de loco à coniugatis.

Locus à cõiugatis

INter locos medios primus eſt, qui appellatur à coniugatis, ſecundus qui à caſibus. Inter coniugata & caſus hæc eſt differentia, quòd coniugata dicantur terminus abſtractiuus & denominatiuus idem principaliter ſignificantes, caſus verò, plura dicuntur denominatiua, ſiue nominalia, ſiue verbalia, ſiue aduerbialia ab eodem aliquo abſtracto ſecundum denominationem formata. Vt iuſtitia iuſtus & iuſtè coniugata ſunt: item ſapientia ſapiens & ſapienter. Idem enim habent ſignificatum principale, ſed differunt tantum in minus principali ſignificato, eò quod terminus abſtractiuus nudam qualitatem ſignificet, terminus autem concretiuus ſimul ſubſtantiam. Dicta ſunt autem cõiugata, quia ſub eodem ſunt iugo ſignificationis, aut quia ad idem ſignificationis iugũ pertinent. Caſus verò ſunt, vt iuſtus & iuſte, probus probè. Ideo dicti caſus, quoniam ambo per quandam deflexionem cadunt à principali nomine, id eſt, ab abſtracto. Hoc enim dicitur nomẽ principale: quoniam formam ipſam nudam & per ſe ſignificat nihil ſimul aliud, nec ex principali nec ex minus principali ſignificato importans. Vnde licet forſitan interdum contingat, ſecundum Grãmaticorum deriuationẽ, à concreto deriuari abſtractum: ſecundum rem tamen & ſignificationem ac per ſe, abſtractũ eſt principalius concreto: quoniam concretum ſuam

habet denominationem à forma per abſtractum ſimpliciter ſignificata. Interdum vero ſuo nomine coniugatorũ generaliter intelliguntur etiam caſus, vt apud Ciceronem, qui locum a caſibus non diſtinguit ab hoc loco à coniugatis: ſed illum ſub hoc concludit. Quia enim plura concreta ab eodẽ abſtracto formata ſub eodem ſunt iugo primariæ, & præcipuæ ſignificationis, non immerito coniugata dici poſſunt.

Fiunt autem argumentationes, tam à coniugatis quàm à caſibus, & affirmatiuè & negatiuè. Interdũ quidem in prædicatis bonum & malum, Interdũ in alijs. Primi exemplum eſt, Qui iuſtus eſt, bonus eſt: igitur iuſtitia eſt bona, & econtrario. Item in aduerbijs ſic, Quod iuſtè fit, bene fit, igitur iuſtitia eſt bona, & econtrario, In verbis ſic, Temperare bonum eſt. igitur temperantia eſt bona. Obedientia ſancta eſt, ſanctum igitur eſt obedire. Maxima, Quod vni conuenit cõiugatorum, & alteri cõuenit. Item, Coniugatorũ in eo quod coniugata ſunt, vna eſt eadémque natura. Interdum verò fit in prædicatis alijs quàm bonũ & malum, hoc modo, Qui currit mouetur, igitur curſus eſt motus. Percuſſum patitur, igitur percuſsio eſt paſsio. Album eſt coloratũ, igitur albedo eſt color. Quod dulce eſt, ſapidum eſt, igitur dulcedo eſt ſapor. Qui iuſtus eſt probus eſt, igitur iuſtitia eſt probitas aut virtus. Maxima, Si coniugatorum vnum vni conuenit, & alterum alteri conueniet. Vt autem vniuerſaliter ex hoc loco deſumpta argumenta valeant, primũ quidem obſeruandum eſt, vt propoſitiones ſumantur in quibus prædicatũ per ſe conueniat ſubiecto, nõ per accidens. Nõ enim neceſſe eſt, ſi duo concreta per accidens de ſe inuicẽ dicantur, ob hoc illorum quoq; abſtracta de ſe inuicẽ ſimiliter prędicari. Quẽadmodum videlicet albũ & dulce, duo hæc cõcreta de ſe inuicem prædicãtur, dicendo, Albũ eſt dulce, & dulce eſt albũ: eò quòd vnũ idémq; lac ſimul & albũ ſit & dulce. Nõ tamen hinc poteſt inferri, albedinem eſſe dulcedinem. Per accidens enim non per ſe, illa concreta de ſe inuicem prædicantur.

Tunc autem dicuntur duo concreta de ſe inuicem per accidens prædicari, quando res ſignificata per vnum, nõ eſt in re per alterum ſignificata, nec eadem eſt vtriuſque ſignificati

ficati natura,ſed ambo ſimul in eodem ſubiecto reperiuntur. Vt albedo non eſt in ipſa dulcedine, neque dulcedo in ipſa albedine, nec ambæ eiuſdem ſunt naturæ, Verùm, quia ſimul ambæ inueniuntur in eodem ſubiecto tertio, nempe in lacte, hinc eſt quod de ſe inuicem prædicantur: idque per accidens, ratione ſubiecti tertij, in quo conueniunt, non autem per ſe, non eò quòd vnius eſſent naturæ, aut alterum in altero. Ita dicendum & de iſtis propoſitionibus, Sciens eſt probus vel ſtudioſus, Humilis eſt iuſtus, Grammaticus eſt Dialecticus, Videns eſt audiens, Sapidum eſt coloratum, atque huiuſmodi. Ex quibus non licet inferre, igitur ſcientia eſt virtus, humilitas eſt iuſtitia, grammatica eſt dialectica, viſus eſt auditus, ſapor eſt color. Cùm autem dico album eſt coloratum, prædicatio eſt per ſe, non ſecundum accidens. Albedo enim quæ per ſubiectum ſignificatur, & color qui per prædicatum, eiuſdem ſunt naturæ, ſicut ſpecies & genus & coloris natura eſt in albedine, ſicut natura generica in natura ſpecifica. Ob hoc per ſe iſta conueniunt. Simile eſt de iſtis propoſitionibus, Humilis eſt probus, Grammaticus eſt ſciens, Dulce eſt ſapidum, Suaue eſt odoriferum, Triangulare eſt figuratum, Durum eſt naturaliter potens, Molle eſt naturaliter impotens, Percutiens eſt agens, Percuſſum eſt paſſum, atque ita in cæteris prædicamentis. Ex quorum ſingulis, aptè inferri poteſt prædicatio abſtracti de abſtracto.

Deinde & hoc obſeruandum eſt, vt aſsignentur verè coniugata non tantum ſecundum vocem, ſed ſecundum rem & ſignificationem. In ijs enim quæ tantum ſecundum ſpeciem & vocis ſonum coniugata videntur, non valet. Non enim ſequitur, Somnolentus vitioſus eſt, igitur ſomnus malus. Nec ſequitur: Somnus bonus eſt, igitur ſomnolentum eſſe, bonum eſt. Somnolentus enim non propriè eſt ſomni denominatiuum ſecundum ſignificationem ei correſpondens. Somni enim denominatiuum proprium eſt, dormire vel dormiens. Somnolentus autem, denominatiuum eſt à ſomnoletia. Vnde ſic eſt argumentandum, Somnolentus vitioſus eſt, igitur ſomnolentia vitiũ eſt. Somnus autẽ bonus eſt, igitur dormire bonũ eſt: & dormire bonũ eſt, igitur ſomnus bonus eſt. Nihil

hil autem refert, ſiue denominatiuum ſit ſignificatione tantũ-tum, ſiue voce & ſignificatione ſimul. Præcipuum enim quod hic quæritur, ſignificatio eſt. Verùm denominatiuum voce tantum huic loco minimè conuenit.

CAPVT XXXVII.

De loco à caſibus.

Locus à caſibus. EAdem quoque hæc obſeruanda ſunt, cùm à caſibus argumentum ſumitur. Sic enim eſt argumentandum, Quod iuſtè fit, bene fit, igitur qui iuſtus eſt bonus eſt: & econtrario. Quæ humilia ſunt, honeſta ſunt, igitur quæ humiliter fiunt honeſtè fiunt. Qui grammaticè loquitur, ſcienter loquitur, igitur grammaticus eſt ſciens, & econtrario. Qui ſophiſticè loquitur odibilis eſt, igitur eſt ſophiſta odibilis. Iniuſtè agere malum eſt, igitur iniuſtus malus eſt. Percuti eſt pati, & „ percutere eſt agere, igitur percuſſum eſt paſſum & percu- „ tiens agens. Maxima caſuum in eo quod caſus ſunt, eadem eſt natura. Cicero verò tale proponit præſentis loci exemplum, Si ager eſt compaſcuus, ius eſt compaſcere: iuxta quam formam ita licebit ex hoc loco argumentari, Si religioſus eſt, religioſè debet viuere: ſi Chriſtianus, Chriſtianè: Si Chriſtianè aut religioſè non viuit, non eſt Chriſtianus aut religioſus. Cœnobitarũ ſi omnia ſunt communia, iuſtum eſt vt cõmuniter omnibus vtantur. Si propriè vtantur & peculiaria ſibi ac propria faciant: & ipſi (vt vulgò appellantur) proprietarij cenſendi erunt. Si hæc res non eſt mihi propria, nõ ea licet mihi vti propriè. Item ſi quis fortiter agit aut prudenter, is fortis aut prudens dicetur: ſi impudicè loquatur vel agat, impudicus erit. Item, Spiritus eſt deus, ſpiritualiter ergo colendus. Magnus eſt deus, magnificè igitur eſt colendus. Item ſi nobilis quiſpiam eſt aut ingenuus, nobiliter & ingenuè debet agere. Si non agat ingenuè, nec ingenuus erit. Huc illud pertinet quod ille apud Terentium ait, Homo ſum, humani nihil à me alienum eſſe puto. Et illud quod per Sapi. 12. Sapientem in confeſsione laudis Domino dicitur, Cùm ſis iuſtus, iuſtè omnia diſponis. In propoſitionibus autem per accidens non valet argumentum. Non enim ſequitur,

Percutiens eſt percuſſum, igitur percutere eſt percuti. Nec ſequitur, Grammaticus eſt probus, igitur grammaticè loqui eſt probè loqui. Item, cùm non aſsignantur propria denominatiua non valet argumentatio, hoc pacto, Potare aut bibere bonum eſt (cùm ſit ad naturæ ſuſtentationem neceſſarium) igitur potor aut bibulus bonus eſt, ſed inferri debet, igitur potans aut bibens benefacit.

CAPVT XXXVIII.

De loco à diuiſione

Tertius inter locos medios eſt, qui appellatur à diuiſione. Pro cuius loci pleniori intellectu præmittendum eſt, quid ſit diuiſio, & quæ ad bonam diuiſionem requirantur conditiones, & quot modis fiat. Eſt autem diuiſio, partitio aut ſectio, ſiue diſtractio alicuius totius in plures partes. Vnde in omni diuiſione ſpectandum eſt aliquid quod diuiditur, & aliqua in quæ fit diuiſio, & quædam ſigna per quæ fit diuiſio. Quod diuiditur, appellamus diuiſum, illa in quæ fit diuiſio, membra diuidentia aut membra diuiſionis, quòd in ea tanquam in membra vel in partes fiat totius diuiſio. Illa autem ſigna per quæ fit diuiſio, ſigna diuidētia aut notæ diuiſionis appellantur. Vt cùm ita dicimus, Animalium aliud eſt homo, aliud eſt brutum. tota illa oratio eſt diuiſio, animal diuiſum homo & brutum, membra diuidentia, ſiue partes diuiſionis: aliud verò eſt ſignum diuiſionis. Aliter efficitur diuiſio per coniunctionem diſiunctiuam, hoc modo, Omne animal vel eſt homo, vel brutum, vbi nota diuiſionis eſt cōiunctio diſiūctiua. Ad hoc autem vt diuiſio propria ſit & abſolutè bona, primò exigitur, ne diuiſum excedat membra diuidentia omnia ſimul ſumpta, id eſt, ne diuiſum latiꝰ pateat, quam ſimul omnia mēbra, ita vt aliquid poſſet ſub diuiſo contentū inueniri, quod ſub nullo membrorum diuidentium continetur. Hoc enim eſt excedere diuiſum membra diuidentia. Huius defectu nō eſt bona iſta diuiſio, Animaliū quoddā eſt greſsibile, quod-dam

„ Quid diuiſio.

dam volatile. Sunt enim animalia, quæ nec greſsibilia ſunt, nec volatilia, vt piſces natantes & ſerpentes, qui repũnt ſuper terram. Viciſsim requiritur ad bonam diuiſionem, vt membra diuidentia non excedant diuiſum: hoc eſt, vt non contineatur quicquam ſub membrorum aliquo, quod non item ſub diuiſo. In propriè dicta enim diuiſione, illa in quæ fit diuiſio, debent eſſe partes, & quaſi membra ipſius quod diuiditur. Si autem aliquid ſub membris contineatur quod non ſub diuiſo, iam non partes ſunt aut membra: quoniam quicquid eſt in parte, eſt & in toto, cuius illa eſt pars. Huius defectu, iſta non eſt diuiſio bona, Brutorum aliud eſt ſanum, aliud ægrum. Multa enim ſunt ſana & ægra, quæ nõ ſunt bruta, nimirum homines vniuerſi Niſi ad nomina illa ſanum & ægrum intelligatur repeti ipſum diuiſum, hoc ſenſu, Brutorum aliud eſt brutum ſanum, aliud eſt brutum ægrum. Hic enim diuidentia membra, quæ ſunt partes in modo reſpectu diuiſi, ipſum nequaquam excedunt. Atque ita in omni diuiſione ſubiecti in accidentia, ſi propria eſſe debeat, intelligendum eſt diuiſum repeti ad ſingula membra diuidentia, vt ſint ipſa, partes in modo reſpectu totius, Vt cùm dico, Hominum alius eſt calidus, alius frigidus, alius tepidus. Hominum alius eſt albus, alius eſt niger, alius medio colore coloratus, atque ita in cæteris. Requiritur tertiò, vt membra diuidentia, non coincidant, ſed pugnent adinuicem, ſic vt de eodem non poſsint verè prædicari. Illa enim in quæ fit diuiſio, debẽt eſſe partes diuerſæ ipſius quod diuiditur. Partes autem ſi diuerſæ ſint, de ſe inuicem non dicuntur, ſed pugnant, alioqui non ſunt diuerſæ. Huius defectu, iſta non eſt bona diuiſio, Hominum alius eſt riſibilis, alius flebilis. Neque iſta valet, Animalium aliud eſt homo, aliud brutum, aliud auis. Nam auis & brutum non pugnant, cùm ſint genus & ſpecies. Simili modo iſta non valet, Propoſitionum alia eſt vera, alia falſa, alia neceſſaria, alia impoſsibilis. Nam propoſitio neceſſaria & vera coincidunt, ſimiliter propoſitio falſa & impoſsibilis. Præterea notandum eſt, diuiſionem fieri dupliciter. Primò, per negationem, vt, Animalium aliud eſt homo, aliud non eſt homo, vel aliud

eſt non

eſt non homo. Omne quod eſt, aut viuit, aut nõ viuit. Huiuſmodi diuiſio nunquam habet niſi duo membra: quoniam inter affirmationem & negationem, quæ ſunt contradictoriè oppoſita, nullum eſt dare medium, id eſt, nihil poteſt inueniri, de quo non alterum illorum verè prædicetur. Vnde duobus eiuſmodi membris diuiſio completa ſit neceſſe eſt, nec poteſt adijci tertium, niſi fiat coincidentia cum altero duorum: vt pote, vel cum affirmatiõe, vel cũ negatione. Et quidem ad hoc, vt eiuſmodi ſit diuiſio propriè dicta, repetendum eſt diuiſum ad negationem. Alioqui mẽbrũ illud quod ſecundum negationem effertur, ſuperabit diuiſum, Vt cùm dico, Animalium aliud eſt homo, aliud eſt non homo, niſi repetatur animal, in hunc ſenſum, Inter animalia, aliud eſt animal homo, aliud animal non homo: niſi (inquam) talis fiat, vel explicitè, vel implicitè repetitio, membrum ſecundum non homo, longè ſuperabit diuiſum animal: quoniam de infinitis dicitur non homo, de quibus non dicitur animal. Alia eſt diuiſio, quæ fit per membra poſitiua, abſque negatione, Atque hæc interdum duo tantum habet membra: Vt, Animalium aliud eſt homo, aliud brutum, Omne vitium, aut eſt ſecundum exceſſum, aut ſecundum defectum. Omne corpus animatum, aut eſt ſenſibile, aut inſenſibile. Et huiuſmodi diuiſio plura poteſt habere membra quàm duo, vt pote vel tria, vel quatuor, vel plura. Vt cùm diuiditur propoſitio in propoſitionẽ vniuerſalem, particularẽ, indefinitã aut ſingulare Itẽ cum oppoſita diuiduntur, in oppoſita relatiuè, contrariè, priuatiuè, aut contradictoriè. Et à membrorũ iſto numero ſolet vocari quælibet diuiſio: aut bimembris, aut trimembris, aut quadrimembris. Omnis autem diuiſio, vt minimum duo membra habere debet. Vnde ſi dicas, Quoddam animal eſt homo, nulla fit diuiſio. Quemadmodũ enim in corporali diuiſione videmus non poſſe lignum diuidi, niſi vt minimum in duas partes. poſſe tamẽ diuidi in tres, aut quatuor, aut plures immediata diuiſione: ſic & diuiſio logica fieri non poteſt, niſi per duo vt minimũ membra, per plura autẽ fieri poteſt. Frequenter autem contingit, eam quæ trimembris eſt, aut quadrimembris, poſſe redigi ad bimembrem,

brem, Vt hæc trimembris diuiſio, Rerum aliæ ſunt ſimpliciter bonæ, vt virtutes, aliæ malæ vt vitia, aliæ mediæ ſiue indifferentes, cuiuſmodi ſunt bona fortunæ, redigi poteſt in hanc immediatam & bimembrem diuiſionem, Rerum aliæ ſunt differentes, aliæ indifferentes. Ac deinde membrum alterum noua diuiſione ſubdiuitur, hoc pacto, Rerum indifferentium, aliæ ſunt bonæ, aliæ malæ. Sic item iſta diuiſio, Figurarum quæ ſunt trilateræ, aliæ ſunt æquilateræ, aliæ ex tribus duo tantum latera æqualia habent, aliæ ſunt totæ inæquales, ita vt nullum latus alteri ſit æquale, trimēbris quidem eſt, ſed ad bimembrem redigi poteſt, ſi ita dicamus, Figurarum quæ ſunt trilateræ, aliæ ſunt æquales, aliæ inæquales: ac deinde, Earum quæ ſunt inæquales, aliæ tantum duo habent latera inæqualia, aliæ tria, id eſt, omnia ſimul. Quod autem ſubinde cogimur diuiſiones facere plurium quàm duorum membrorum, ex inopia procedit vocabulorum, videlicet quoniam non habemus apta vocabula quibus nominemus duo immediata genera aut ſpecies, in quæ foret res diuidenda bimembri diuiſione.

CAPVT XXXIX.

De multiplici diuiſione.

Diſtinguitur autem ab authoribus ſextuplex diuiſio, Prima eſt diuiſio generis in ſpecies. Vt, Animalium, aliud eſt homo, aliud brutum. Qualitatum, alia eſt habitus & diſpoſitio, alia naturalis potentia vel impotentia, alia paſsio & paſsibilis qualitas, alia forma & figura. Atque hæc eſt diuiſio propriiſsima. Sub hac continetur diuiſio generis in ſuas differentias. Vt, Animalium aliud rationale, aliud irrationale. Verùm ſi proprietatem & naturam rerum conſideremus potius genus dicendū videtur per differētias: quàm in differentias diuidi. Per differentias enim genus diuiditur in ſpecies. Siquidem differentiæ genus ipſum contrahunt & diſtrahunt, diuidúntque in ſpecies. Nam hæc eſt differentiarū natura, diuidere inter ſpecies diuerſas ſub eodem

dem genere poſitas, eáſque abinuicem diſiungere, vt ex libro primo manifeſtum reliquimus. Huc etiam pertinet diuiſio totius in modo in partes ſuas. Nam totum in modo comparatione ad ſuas partes quaſi genus quoddam cēſetur & vniuerſale. Secunda eſt diuiſio totius integri ſiue integralis, in ſuas partes integrales ſiue integrantes, Vt cùm domus diuiditur in tectum, parietes & fundamentum. Verùm hæc potius enumeratio partium quàm diuiſio, dicenda eſt, & ſi diuiſio eſt, magis realis quàm logica videtur. Vnde modus dialecticæ diuiſionis (vt ſuprà diximus) eſt per ſigna, aliud & aliud, aut per diſiunctiuam coniunctionem. Iſta autem enumeratio partium, neutro horum modorum fieri poteſt. Ineptè enim dixeris, Domorum, alia eſt tectum, alia fundamentum, alia paries. Vel ſic, Omnis domus, vel eſt paries, vel tectum, vel fundamentum. Propter quod diſtincto nomine hanc partium enumerationem Cicero, ac poſt eum Boetius partitionem appellauerunt priorem verò diuiſionem. Ad hanc quoque formam nonnulli redigunt ſectionem ſpeciei in indiuidua. Vt cùm hominem diuidimus in Petrū, Paulum, Socratem, Platonem. Videtur enim potius enumeratio quædam eſſe ſingularium multorum, quàm vnius communis diuiſio. Et potius ſpecies in indiuidua multiplicari, quàm diuidi videtur. Tertia eſt diuiſio vocis in ſignificata, Vt cùm diuiditur canis in piſcem marinum, & domeſticum, & ſydus cæleſte: cùm polypus in piſcem, & morbū. Verùm hæc rurſus non eſt propriè appellanda diuiſio, ſed enumeratio potius ſignificationum plurium eiuſdem termini.

Quarta eſt diuiſio ſubiecti in accidentia, vt, Animalium, aliud eſt ſanum, aliud ægrum. Animalium, aliud eſt ferum, aliud manſuetum, aliud mediæ inter vtrunque naturæ. Huc videtur pertinere diuiſio ſubiecti in propria. Vt, Animaliū, aliud eſt riſibile, aliud hinnibile, aliud rudibile, &c. Niſi fortè malimus huiuſmodi diuiſiones reducere ad primam ſpeciem, eò quòd pro differentijs ſubinde vti ſoleamus proprijs.

Quinta eſt diuiſio accidentis in ſubiecta. Vt, Sanorum, aliud eſt homo, aliud brutum. Coloratorum, aliud eſt corpus animatum, aliud corpus inanimatum. Item eorum quæ

fera

ſera ſunt, aliud eſt ſerpens, aliud volucris, aliud aliqua reliquarum beſtiarum. Sexta eſt accidentis in accidentia, Vt, Sanorum, alia ſunt alba, alia nigra, alia medio colore colorata. Aegrorum, aliud eſt calidum, aliud frigidum, Candidorum, aliud durum, aliud molle. Durorum, aliud eſt albũ, aliud nigrum.

CAPVT XL.

De modis argumentandi per locum à diuiſione.

HIs præmiſsis, dicendum eſt, quomodo ex hoc loco ſumi debeant argumenta. Fiunt autem dupliciter. Primo, cum de aliquo prædicatur diuiſum, & membra diuidentia in antecedente omnia præter vnum de eo negātur, id quod reſiduum eſt in concluſione affirmabitur de eodem. Exempli gratia, Omne animal eſt ſanum vel ægrum, Petrus eſt animal, & non eſt æger, eſt igitur ſanus. Vel ſic, Animalium aliud ſanum, aliud ægrum, Petrus eſt animal, & nō eſt æger, igitur eſt ſanus. Et quidem ſi duo tantum membra fuerint diuidentia, vnum tantũ negatur in antecedente. Si autem plura quàm duo fuerint, curandum eſt, vt omnia præter vnum illud quod in concluſione ſecundum affirmationem inferre volumus, in antecedente negentur. Vt in hac argumentatione, Propoſitionum alia eſt vniuerſalis, alia particularis, alia indefinita, alia ſingularis. Hæc autem propoſitio, Petrus ſtudet, eſt propoſitio, & non eſt vniuerſalis, neque particularis, neque indefinita: igitur eſt ſingularis. Quod ſi vel vnum membrum omiſeris, prẹter id quod in concluſione infertur, nō valebit illatio, Non enim ſequitur, Hæc eſt propoſitio, Petrus ſtudet: & nō eſt vniuerſalis, neq; particularis, igitur indefinita. Veruntamē ſi in concluſione plura illa mēbra, quæ in antecedente negata nō ſunt, ſimul coniũgantur ſecundũ diſiunctionē, valebit illatio. Vt ſi ita dixerimus, Hęc eſt propoſitio, & non eſt vniuerſalis neque particularis, igitur eſt indefinita vel ſingularis: vtique valet illatio. Maxima, Cum quo conuenit diuiſum, cum illo neceſſe eſt aliquod mēbrorum diuidentium conuenire. Secundò valet argumētatio

tatio à diuiſione procedendo ab affirmatione vnius membrorum diuidentium de aliquo, ad negationem alterius, vel omnium aliorum de eodem. Vt animalium aliud eſt ſanum, aliud ægrum. Hoc autem animal eſt ſanum, igitur non eſt ægrum. Propoſitionum alia eſt vniuerſalis, alia particularis, alia indefinita, alia ſingularis. Hæc autem propoſitio, Petrus ſtudet, eſt ſingularis, non igitur eſt vniuerſalis, neque particularis, neque indefinita. Maxima, Cui conuenit vnum membrorum diuidentium, de eodem reliqua omnia negari neceſſe eſt. Fundatur autem horum modorum ratio in conditionibus, quas ſuprà diximus requiri ad bonā diuiſionem. Prior nanque modus in hac fundatur, quòd diuiſum non poteſt excedere membra diuidētia. Fieret enim hoc, ſi diuiſum de aliquo diceretur de quo nullum membrorum diuidentiū. Atque ob hoc neceſſarium eſt, vbi diuiſum de aliquo prædicatur, & membra diuidentia omnia præter vnum de illo negantur, illud vnum de eodem, ſecundum affirmationē prædicari. Poſterior modus in hac fundatur, quod membra diuidentia non poſſunt coincidere, ſed pugnare debent adinuicem. Si enim ambo de eodem ſecundum affirmationem dicerentur, iam non pugnarent, ſed coinciderent. Quantum verò ad illas diuiſiones quæ dantur per negationem, id eſt, quarum alterum membrum eſt negatio, dicimus poſſe fieri argumentationes modis etiam illis, quos ſuprà diximus.

CAPVT XLI.

De alijs quibuſdam locis ſignatis ab Ariſtotele.

PRæter prædictos notari poſſunt ex Ariſtotele, alij aliquot loci, qui ad argumenta inueniendum ſunt vtiles, Quorum vnus dicitur à magis ad ſimpliciter. Hic eſt, cùm ex cōparatiuo infertur poſitiuum. Vt ſi quid eſt magis bonū, vt etiam bonum ſit neceſſe eſt: ſi quid melius, & bonum: ſi quis doctior, & doctus. Vbi tamen oportet comparatiuum propriè accipi. Interdum enim comparatio fit impropria, quando neutri in eo gradu cōpetit forma à qua poſitiuus denominatiuè dicitur, vt ſimpliciter tale poſsit denominari: plus ta-

Locus à magis ad ſimpliciter.

men illius habet vnum quàm alterum. Vt cùm duo fuerin quorũ neuter plenè aſſecutus eſt grammaticæ ſcientiam, poſſet dici ſimpliciter grammaticus, alter tamen altero ma gis propinquus eſt ad aſſequendum ſcientiam, dicimus inter dum hunc illo magis grammaticum, non tamen ex hoc rectè inferetur, eum eſſe grammaticum. Verùm hic locus redu ci poteſt ad locum à parte in modo ad totum: quemadmodũ econtrariò, à ſimpliciter ad magis negatiuè, reducitur ad locum à toto in modo. Siquidem magis bonum in comparatio ne ad bonum, quædam pars eſt in modo: & tale ſimpliciter, quoddam totum in comparatione ad magis tale. Aliter quoque licet argumentari, à poſitiuo ad comparatiuum & ſuperlatiuum, hoc modo, Quod bonum eſt, diligibile eſt: quod igitur magis bonum, magis diligibile, & quod maximè bonũ, maximè diligibile erit. Oportet autem hic aſſumi propoſitiones, in quibus prædicatum ſubiecto per ſe conueniat. Alioqui non valebit in propoſitionibus per accidens. Non enim ſequitur, Qui ſciens eſt, probus eſt, igitur qui magis ſciens, magis probus, & qui maximè ſciens, maximè probus. Econtrariò quoque à ſuperlatiuis & comparatiuis, ad poſitiuos argumẽtationem valere eſt manifeſtum. Item ex appoſitione ſumitur argumentum, hoc modo, Calx parieti admota facit ipſum album, igitur calx eſt alba. Atramentum, quia papyrum facit nigram cui ſuperfunditur, ideo ipſum eſſe nigrum conſequitur. Ignis quia calidam facit aquam admotam, ipſe quoque calidus eſſe arguitur. Maxima, Si alterum appoſitum alteri facit ipſum eſſe aliquale, ipſum quoque tale eſt. Ad hunc quoque modum argumentari poſſumus, Hic adoleſcens ex conſuetudine & coniunctu cum ſene illo doctus & probus factus eſt, igitur ipſe ſenex doctus & probus eſt. Item hic adoleſcens ex talis hominis commercio malus factus eſt, ille igitur malus eſt, per quem alter malus factus eſt. Sic iuſtum arguimus fuiſſe Abrahã & hoſpitalem, Deiq; cultorem fidelem: quoniã nepos Loth ex eius conuictu talis effectus fuerat. Malas quoq; mulieres fuiſſe illas idololatras & alienigenas, ex quarũ cõuictu Salomon ipſe factus eſt cultor idolorum. Huc videtur pertinere,

Locus ab appoſitione.

tinere,quod per ſapientem dicitur, Qui tāgit picem, inqui- Eccl,13.
nabitur ab ea. Et item illud, Cum ſancto ſanctus eris, & Pſal.17.
cum peruerſo peruerſus eris. Poſſent quoq; & alij aſsignari loci,quorum in præcedentibus nō eſt facta mentio. Verū qui nunc enumerati ſunt,præcipui ſunt,& ferè omnes,qui à The miſtio,Boetio,& Cicerone ſunt enumerati. Quapropter Dia lecticis nūc & probabilibus locis abſolutis, ad Sophiſticos ex oppoſito deſignandos procedamus.

Deo ſemper & vbique gloria.

LIBRI SEXTI CONSIDERATIONIS DIALECTICÆ, qui de Elenchis ſophiſticis inſcribitur,

PRAEFATIO.

QVEMADMODVM in ijs quæ ad mores attinent, difficile eſt malum à bono ſecernere, neque rarò contingit, vt pro virtute vitium amplectamur, decepti ſpecie & ſimilitudine boni: ſic & in veritate falſitateque refutanda, facilis eſt & frequens deceptio, vt quæ falſa ſunt (iuxta Horatij verbum) decepti ſpecie recti vera exiſtimemus. Nimirum vt cæcutientibus oculis facile eſt imponere, & alia pro alijs demonſtrare, efficta & adumbrata paululum exteriorum figura ac ſpecie: ita humanæ menti ſi non omnimoda cæcitate, certè lippitudine graui, ex colligatione corruptæ carnis huius laboranti, facilè nimis illuditur, vt ei pro veris falſa, pro certis incerta, pro probabilibus improbabilia obtrudantur. Quod quidem maximè per ſophiſticas & vitioſas ſolet euenire ratiocinationes. Cùm enim per ratiocinationem homo, vtpote rationale animal veritates ſibi non congenitas debeat inueſtigare, & quaſi venando perquirere, illa vbi

à tramine recto deflexerit, id eſt, à forma bona defecerit, neceſſe eſt in cognitione veri ratio periclitetur atque deficiat. Quemadmodum deuiante itineris duce, cæcus ipſe qui ducitur aberrare cogitur, aut regula incuruata, qui ea vtitur artifex, in metiendo decipitur. Eam ob rem, dialectico (cuius eſt officium ratiocinando verum falſo diſtinguere) non ſolùm loca noſſe eſt opus, ex quibus argumenta ad ratiocinandum depromat ſibi accommoda: ſed inſuper iudicium illi adeſſe debet, quò ratiocinationes contextas diſcutere, & vitioſas à probis acutè expeditéque diſcernere nouerit. Ad hanc ſanè rem, non mediocriter adiuuat liber ille, cui Ariſtoteles de ſophiſticis elenchis titulum fecit, alij de locis ſophiſticis eum inſcribunt. In quo quidem libro, locos ſiue modos aliquot digeſsit, ex quibus facilè argumentationum vitioſarum quarumlibet defectus poſsit deprehendi. Nos proinde etiam hanc partem de locis ſophiſticis, aut captioſis elenchis præterire omnino non voluimus, ne inabſolutum & incompletum eſſet noſtri laboris opuſculum. Breuitati tamen ita ſtuduimus, vt non niſi ea quę ad propoſitum maximè facere videbantur ſumus proſequuti.

CAPVT I.

In quem vſum hic liber ſeruire debeat.

ET primum quidem hoc eſt admonendum, non in hunc vſum iſtam tradi ſophiſticorum locorum ſcientiam, vt ea paſsim & ex propoſito vtamur ad aliorum deceptionem, aut falſitatis defenſionem, veritatiſque oppugnationem. Abſit enim ab animis omnium, qui veritatem amant iſta perſuaſio: procul ſit à piis & ſimplicibus mentibus peruerſa iſta exiſtimatio. Eſt enim iſte artis huius abuſus peſsimus & pernicioſus ex intentione argumenta adferre, quæ ſcias eſſe ſophiſtica, & deceptoria. Eorum is mos eſt, (quibus vt ait Ariſtoteles) operæpretium magis eſt videri eſſe ſapientes quàm eſſe & non videri: quibus proinde neceſſarium eſt videri facere opus ſapientis, magis quàm facere & non videri. Hoc enim pacto facilè conſequentur, vt ſapientes videantur, quod vehementer deſiderant. Cuiuſmodi homines, tanquam

tanquam ſophi aut philoſophi nomine indigni probroſo vocabulo, ſecundum vocem quidem non ita diſsimili, ſed re ipſa & ſignificatione multum diſtanti, à Græcis appellantur ſophiſtæ, id eſt impoſtores ſiue deceptores, à verbo Græco σοφίζομαι, quod ſignificat imponere ſiue decipere. Et licet forſitan adoleſcentulis in concertationibus ſcholaſticis, exercitationis gratia id poſsit concedi, vt ad locos huiuſmodi interdum confugiant maximè ad auferendum ſilentij ruborem, vbi alia probabilia non occurrunt argumenta: nequaquam tamen viris id permitti debet, vt vnquam ex propoſito ab his locis ſumant argumenta. Virilem nanque grauitatem decet magis verecundè ſilere, quàm arroganter garrire aut ſophiſticè loqui. Qui enim ſophiſticè loquitur (iuxta ſapientis verbum) odibilis erit. Imò & adoleſcētes à præceptoribus ſedulò admonendos ego cenſeo, ne pro adferendis argumentis ad locos iſtos facilè ſe conferant, ſed quantum fieri poteſt, probabilia magis ſemper ſectentur, malintque probabilibus & veriſimilibus ſodalem non vincere, imò videre vinci, quàm per ſophiſtica vincere. Neque enim parum refert (iuxta Ariſtotelis dignißimam ſentētiam) iuuenē ſic, vel ſic aſſueſcere. Et iuxta illud Poetæ, Quò ſemel eſt imbuta recens, ſeruabit odorem Teſta diu. Vnde & experientia quotidiana diſcimus, eos qui à puero huiuſmodi ſophiſticis captionibus gloriolas captare ſunt ſoliti, difficile etiam in ætate grādiori ab illis poſſe abſtinere, faciIlimèque in illas ineptias relabi: tunc maximè cùm ſe probabilibus viderint deſtitui, & vinci veritatis pondere metuunt. Tunc (inquā) veritatē quærunt, vt ſolent, eludere mendacio, & verecundū ſilentium mendaci loquacitate ſatagunt declinare. Atque ita fit per aſſuefactionem vitioſam, vt per omnem vitam ad capiendā veritatis ſolidæ diſciplinā eiuſmodi homines inueniātur inepti. Et planè hi ipſi ſunt, qui diuinas omnes & humanas perturbant, defœdant, ac tantū non ſubuertunt diſciplinas. Quibus referri debet acceptum, quòd ſic omnia ſophiſmatis & ineptiis, & meris deliramentis anteactis ſeculis plena fuerint. Non igitur ad hoc ars iſta traditur, vt ad locos qui hic ſignantur, paſſim recurratur, ad illuſionem veritatis:

ſed vt per eorum conſiderationem latentia in argumẽtis cõtra veritatem obiectis, aut pro ea inueſtiganda propoſitis, vitia facilius deprehendamus, & expeditius diſſoluamus. Qui enim ad poſitionem aliquã argumentatur, eo quod ad multa conſiderat, facilè in aſſumpto argumento defectũ aliquem committit: qui à reſpondente facilius deprehẽditur & panditur, ſi locos iſtos in numerato habuerit, eorúmque modos exactè calluerit. Sicque per horum locorum rectũ vſum, ſanctæ veritati impenditur patrociniũ, dum non ex illis iſta ſubuertitur, ſed aſtruitur.

CAPVT II.

Ponitur definitio elenchi.

Definitio elenchi. QVoniam autem de ſophiſticis elenchis liber iſte inſcribitur, ſcire oportet in primis, quid per elenchi nomẽ ſignificetur. Definitur autem ab Ariſtotele, hoc modo,

Elenchus eſt ſyllogiſmus, cum concluſionis contradictione.

Cuius definitionis hic eſt ſenſus, Elenchus eſt ſyllogiſmus concludens propoſitionem contradicentem, & repugnantem alteri propoſitioni aſſertæ. Vt cùm quis aſſerit poſitionem aliquam, ſi fiat ſyllogiſmus ab opponente inferens cõtradictoriam illius aſſertę poſitionis, huiuſmodi ſyllogiſmus elenchus vocatur. Vnde elenchus omnis ſyllogiſmus eſt, non autem econtrario. Propter quod elenchus definitur per ſyllogiſmum, vt ſpecies per genus, vel minus commune per magis commune. Cùm autem dicitur elenchus ſophiſticus, per additionem illius determinationis efficitur ductũ ſecundum quid. Elenchus enim ſophiſticus, verè non eſt elenchus, ſicut nec ſyllogiſmus ſophiſticus, verè eſt ſyllogiſmus, ſed videtur tantum, & nõ eſt, quemadmodum apertè teſtatur Ariſtoteles. Eſt autem in vnoquoque ſophiſtico elencho aliqua cauſa apparẽtiæ, quæ ſyllogiſmum illum facit videri bonũ aut probatiuum, cùm talis non ſit. Quæ ſanè cauſa in omnibus generalis eſt, conuenientia ſyllogiſmi ſophiſtici

ſtici,cum alio bono & probatiuo,ſecundum aliquam ſimilitudinem,eaque ſimilitudine decipiuntur imperiti:quoniam imperiti (vt Ariſtoteles ait)à longe diſtantes ſpeculantur. Vnde in quocunque ſyllogiſmo malo nulla poteſt inueniri apparentiæ cauſa, non dicitur ille ſophiſticus ſyllogiſmus, cùm eiuſmodi non ſit ad decipiendum idoneus.Eſt autem ex aduerſo in ſingulis etiã cauſa defectus,plerunque latens, ſic vt non paſsim à quibuſlibet poſsit videri,nec niſi ab expertis & peritis in arte ſyllogiſtica deprehẽdi.Quæ cùm manifeſtatur, ſyllogiſmi ſophiſtici robur infringitur,ne quicquã poſsit aduerſus veritatem. Neque enim eſt aliud paralogiſmũ diſſoluere,quàm latentem defectus cauſam aperire.

CAPVT III.

De quatuor generibus diſputationum.

ANTE verò quàm ad deſignandos particulatim ſophiſticarum captionum modos accedat Ariſtoteles, quatuor præmittit diſputationum genera,ſiue ſpecies. Diſputationũ enim aliæ ſunt doctrinales,aliæ dialecticæ, aliæ tentatiuæ,aliæ litigioſæ. Doctrinales diſputationes primo loco ſic ab eo definiuntur:

Doctrinales diſputationes ſunt,quæ ex propriis cuiuſque diſciplinæ principiis, & non ex his quæ videntur reſpondenti,ſyllogizant. Diſputatiões doctrinales.

Quã definitionẽ ita intellige, Illæ ſunt doctrinales diſputationes,quę ſyllogizant ſiue procedũt ex iis quæ in qualibet diſciplina ſunt propria principia prima & vera, quæque indubitatam & certiſsimam habent veritatem,nõ ex iis, quæ tantum ipſi reſpondenti ſic habere videantur. Hac diſputatione vtitur magiſter erga diſcipulum, qui ex propriis principiis diſciplinæ in qua eſt inſtituendus, & quantum fieri poteſt certiſsimis, cum illo agit. Habétque hæc diſputatio doctrinalis pro ſuo inſtrumento ſyllogiſmum demonſtratiuum ſiue doctrinalẽ, cuius definitio ſuprapoſita eſt circiter

finem libri de ſyllogiſmis. Diſputationes dialecticæ ab eodem his verbis definiuntur:

Diſputationes dialecticæ.

Dialecticæ diſputationes ſunt, quæ ex probabilibus collectiuæ ſunt contradictionum.

Quę ſic eſt intelligenda, Illæ ſunt diſputationes dialecticæ, quibus colligi poteſt ſiue inferri probabiliter vtraq; pars cõtradictionis. Verſantur enim Dialecticæ diſputationes circa propoſitiones dubiam habentes veritatem, ad quarum veritatem inueſtigandam opus eſt argumenta quãtùm fieri poteſt probabilia adduci ad vtranque partem cõtradictionis, vt ſic ex vi argumentorum eluceat, vtra plus habeat veritatis aut probabilitatis. Vtitur autem diſputatio Dialectica ſyllogiſmo Dialectico, tanquam inſtrumento, de quo dictum eſt circiter finẽ libri ſyllogiſmorum. Diſputationes aliæ ſunt tentatiuæ, quæ definiuntur ad hunc modum:

Diſputationes tẽtatiuæ.

Tentatiuæ diſputationes ſunt, quæ ex his ſunt quæ videntur reſpondenti, & quæ neceſſe eſt eum ſcire, qui ſe ſimulat habere ſcientiam.

Hanc definitionem ita intelliges, Illæ ſunt diſputationes tentatiuæ, quæ procedunt ex communibus & vt plurimũ notis, quæ merito etiam ipſi reſpondenti cum quo diſputatur, nota eſſe debeant, & quæ meritó ſcire debet quiſquis videri velit ſciens. Ex talibus enim debet hæc diſputatio procedere, vt eo melius poſsit tentare & experimentum ſumere de ſcientia reſpondẽtis cum quo diſputatur. Si enim communia & quæ paſsim ſciuntur ille ignoret, aut quæ ex eis cõſequuntur non videat, argumentum eſt quod non admodum in diſciplina promouerit. Falli autem facilè poſſet qui tentat, ſi ex peculiaribus & abſtruſioribus procederet quæ vix ſapientiſsimi & conſummatiſsimi nouerint. Non enim eſt conſequens, eum qui hæc ignoret: etiam reliqua communia artis ignorare. Vtitur autem hæc diſputatio ſyllogiſmo tentatiuo qui ſecundum rem ipſam plerunque idem eſſe videtur cum

litigioſo,

litigioſo, ſed quantum ad finem differt. Sophiſticus enim dicitur ſyllogiſmus, quatenus ad decipiẽdum ordinatur. Tentatiuus verò quatenus ad ſumendum de ſcientia alicuius experimentum. Tentatiua diſputatione videtur vſus Saluator apud inuidos Scribas atque Phariſæos, cùm eis quæſtionem proponeret de Chriſto, cuius eſſet filius: ac deinde reſpondentibus quod eſſet filius Dauid, ita ex aduerſo obiecit, Quo modo ergo Dauid in ſpiritu vocat eum dominum, dicens, Dixit dominus domino meo, &c. Si ergo Dauid eum dominum vocat, quomodo filius eius eſt? Proceſsit autem in hac diſputatione Saluator ex communibus in ſcientia legis: quoniam ea, quæ de Meſsia in ſcripturis dicta erant, maximè omnium debuerant illis eſſe perſpecta & cognita: & quæ tam apertè in lege & prophetis dicta ac ſcripta fuerãt, meritò intelligere illi debebant, qui ſe magiſtros populi & legis doctores profitebantur. Porrò litigioſæ diſputationes definiuntur his verbis: Matt. 22

Litigioſæ diſputationes ſunt, quæ ex his quæ videntur probabilia, non ſunt autem, ſyllogizant. Diſputationes litigioſæ.

Cuius definitionis plenior intellectus pendet ex definitione ſyllogiſmi litigioſi ſuprapoſita in libro de ſyllogiſmis, & ex ijs quæ ibi plenius dicta ſunt ſuppleri debent, quæ hic dicuntur contractius. Eſt igitur hic ſenſus propoſitæ definitionis, Illę ſunt litigioſæ diſputationes, quæ procedunt verè vel apparenter, ex his quæ videntur eſſe probabilia & non ſunt, ſubaudi, vel quæ ex iis quæ ſunt in ſe probabilia, apparenter procedunt. Fit enim huiuſmodi diſputatio per ſophiſticos & litigioſos ſyllogiſmos, ſiue in materia tantum, ſiue in forma tantum, ſiue in materia ſimul & forma peccantes.

CAPVT IIII.

De quinque ſophiſtarum finibus.

POnit quoque Ariſtoteles fines aliquot ſophiſtarum, quos in ſuis diſputationibus decertantes & concertantes inten dunt, quos vulgo etiam metas appellant, propterea quod vbi aliquam illarum aſſequi contigerit, diſputatione quieſcunt, quaſi iam parta victoria & vltimo fine intentionis ſuę adepto. Hoc enim plurimum quærit ſophiſta, vt reſpondentem ſiue verè, ſiue apparenter deuincat, ſicque vt ſapiens & doctus vi deatur, habeatúrque in pretio apud indoctã multitudinem.

Quinque ſophiſtarũ fines. Hæc autem quinque ſic enumerantur, Redargutio, Falſum, Inopinabile, Solœciſmus, Nugatio. Redargutio eſt, quã do reſpõdẽs cogitur vi argumẽtationis affirmare quod prius negauit: vel econtrario, negare quod prius affirmauit. Signã ter dicitur vi argumentationis aut diſputationis: quoniam ſi reſpondens vltro id faciat, vt quod prius affirmauit, iam ne get, vel ecõtrario, vtpote ſi in hoc velit ſcientiam oſtendere, aut ingeniũ exercitare, cõtradictoria in eadem diſputatione defendẽdo, aut partis vtriuſque probabilitatem ſeparatim ex periri, non ob hoc dicetur ille redargutus. Meta falſi. Meta falſi eſt, quãdo reſpondens cogitur vi argumentorũ aliquid aſſerere, quod eſt manifeſtæ & cognitæ falſitatis. Meta inopinabilis. Meta inopinabilis eſt, quãdo reſpondens cogitur vi argumentorũ aliquid affir mare, quod licet non ſit manifeſtè falſum, apud eos tamẽ qui diſputationi interſunt habetur pro falſo aut pro non proba bili. Meta ſolœciſmi. Meta ſolœciſmi eſt, quando reſpondens cogitur admit tere propoſitionem aliquam in qua eſt vitium ſermonis, vel quando ad huiuſmodi orationem proloquendã cogitur. Solœciſmus autem, hic generaliter capitur, vt contra barbari ſmum nõ diſtinguatur. Meta nugationis. Meta denique nugationis eſt, quan do cogitur reſpondens admittere vnius & eiuſdem in eadem oratione inutilem repetitionem. Vt ſi dicatur, Ioannes eſt ho mo homo. Vbi aduertendum eſt, nõ quamlibet repetitionem eiuſdem verbi, in eadem etiam oratione, eſſe nugationẽ, ſed eam tantum quæ ſit ſine vtilitate. Qui enim idem replicat cũ aliqua vtilitate, nugari non dicitur: vtpote cùm ad maiorem expreſsionẽ: vel propter emphaſim, ſit repetitio. Veluti ſi di-

cam,

cam, O homo homo, quid ſuperbis? Terra terra, quid ſine modo tibi opes congeris? Horum autem ſingulum (vt ait Ariſtoteles) aut verè aut apparenter ſophiſtæ intendunt. Nā maximè redarguere videri volunt. Proximè autem, falſum aliquid monſtrare. Deinde ad id quod præter opinionem eſt ducere. Quarto ſolœciſmum à reſpondēte committi. Poſtremo, idem frequenter dici.

CAPVT V.

Quid ſit fallacia, & quomodo diuidatur.

SVpereſt, nunc ſigillatim modos iſtos enumerare ſecundum quos fit deceptio ſophiſtica. Et primùm quidē hoc aduertendum eſt, quod ab Ariſtotele dicitur modus ſophiſticus, aut ab alijs locus ſophiſticus, à recentioribus quibuſdam fallaciam nominari, quam & ſic definiūt, Fallacia eſt idoneitas decipiendi, faciens credere de nō ente quod ſit ens, & de ente quod ſit nō ens mediāte phantaſtica viſione. Quæ definitio ſic exponitur, Fallacia vocatur modus aliquis vel locus idoneus ad decipiendum reſpondentem, per argumentū ſophiſticum, efficiens vt id quod falſum vt & non probabile videatur apparēter verum & probabile, & ecōtrario id quod eſt verum & probabile, vt videatur falſum & non probabile: idque mediante aliqua phantaſtica apparentiæ cauſa, quę videtur in illo argumento eſſe, cùm nō ſit, & probabilitatem ei dare videtur cū non det. Huiuſmodi igitur modos vel locos ſophiſticos, etiam nos iuxta vulgatam appellationem vbique fallacias nominabimus. Iu vniuerſum autē huiuſmodi fallaciæ ab Ariſtotele enumerātur tredecim, quarum ſex appellat propter dictionem, ſeptem extra dictionem. Fallacię propter dictionem ſiue in dictione, ſunt fallaciæ æquiuocationis, amphibologiæ, compoſitionis, diuiſionis, accentus, & figuræ dictionis. Fallaciæ extra dictionem ſunt, accidentis, à dicto ſecundum quid, Ignorantiæ elenchi, conſequentis, petitionis principij, ſecundum non cauſam vt cauſam, ſecundum plures interrogationes vt vnū. Dicuntur autē fallaciæ in dictione, quę cauſam ſuę apparentiæ ſumunt, & decipiēdi habent idoneitatem, ex parte alicuius dictionis vel orationis in argumenta

"Definitio fallaciæ.

Fallaciæ in dictione ſex. Fallaciæ extra dictionem ſeptem.

argumentatione poſitæ. Vt fallacia æquiuocationis, ex termino plura ſignificante ſumit ſuę apparentiæ cauſam, & fallacia amphibologiæ, ex oratione plura ſignificante. Fallacia cōpoſitionis & diuiſionis, ex determinatione & determinabili diuerſimodè compoſitiſ vel diuiſis. Fallacia accentus, ex parte alicuius dictionis vel orationis, quæ ſecūdum accentus diuerſitatem diuerſum reddit ſenſum. Fallacia figuræ dictionis, ex parte alicuius dictionis vel orationis, cuius conſideratur ſimilitudo cum alia ſimili dictione. Fallaciæ autē extra dictionem dicuntur, quæ cauſam apparentiæ nō ſumunt, nec decipiendi idoneitatem habēt ex aliqua dictione, ſed aliunde ex aliqua phantaſia circa rem ipſam. De quibus poſterius ſuo loco dicendum eſt.

CAPVT VI.

De fallacia æquiuocationis.

Fallacia æquiuocationis.

INter fallacias propter dictionem, prima eſt illa quæ ſumitur ſecūdum æquiuocationem alicuius dictionis. Quid autem ſit ęquiuocum, ſatis notum ex prædicamentis relinquimus. Ferè enim illic eo modo quo hic accipitur, niſi quod hic etiam quantitas eadem eiuſdem dictionis ſolet requiri, cuius ibi nō ſit mentio. Qua de re operæpretium non videtur prolixius agere. Fallacia igitur æquiuocationis eſt, ſecundū quā cōtingit fieri deceptionē, ex parte alicuius termini plura habētis ſignificata. Cuius tres modos ponit Ariſtoteles. Primus eſt, quando terminus plura habet ſignificata æquè principalia. Vt in hoc paralogiſmo, Omnis canis eſt animal, cæleſte ſidus eſt canis, igitur cæleſte ſidus eſt animal. Idem eſt & de terminis cōſignificantibus diuerſimodè acceptis. Vt in hoc paralogiſmo, Omne quod eſt in vaſe eſt vinum, & color eſt in vaſe, igitur color eſt vinum. Vbi, in, vel eſſe in, capiūtur ſecundū diuerſos modos. Huiuſmodi æquiuocationis cauillo (vt author eſt Herodotus) Apollo diuin⁹ vates vſus eſt, Crœſum Lydorū regē inducēs ad inferendum bellum Cyro Perſarū regi, Perdet Crœſus Halyn tranſgreſſus plurima regna. Verbū enim perdo, ſignificat, amitto & deſtruo. Secūdus eſt, quādo terminus habet plura ſignificata nō æquè prīcipalia,

lia, ſed vnum propter alterum. Vt ſi ita quis argumentetur, Omne quod eſt ſanum eſt animal, vrina eſt ſana, igitur vrina eſt animal. Omne quod eſt deus eſt omnipotens, homo poteſtatem habens vitæ ac mortis eſt deus (iudices enim in ſcripturis dij appellantur) igitur eiuſmodi homo eſt omnipotens. Item, Omnis homo comedit & bibit, homo eſt pictura quædam in pariete, aut ſtatua, igitur pictura aut ſtatua hominis comedit & bibit. In his omnibus, cauſa defectus eſt, ex parte terminorum plura non æquè principaliter ſignificantium Sanum enim principaliter ſignificat habentem ſanitatẽ, minus principaliter id quod ſignificat ſanitatẽ. Deus principaliter ſignificat habentem diuinam naturã, analogicè id quod participationem aliquã diuininatis habet. Hoc modo ſeipſos paralogizabant miſeri Iudæi, & ſimul iudicẽ ſuũ Pilatum, cũ aduerſus Chriſtum apud illius tribunal magnis vocibus clamarent ac dicerent, Omnis qui ſe regem facit, cõ tradicit Cæſari. Regis enim nomen principaliter ſignificat eum, qui ex natura & ex ſeipſo omnium rerum habet imperium, cuiuſmodi regem ſe eſſe dicebat Chriſtus, & ſecundariò reges iſtos terrenos, qui tantum ſecundum participationem acceptæ poteſtatis imperant. Tertius modus eſt, quando dictio aliqua acquirit plura ſignificata ex parte compoſitionis. Vt immortale ſignificat potens non mori, & non potẽs mori. Inueſtigabile ſignificat, non veſtigabile, vel quod inueſtigari poteſt. Inuiſum, ſignificat non viſum vel odioſum. Sicque ex his fiunt paralogiſmi, Omne quod eſt immortale nõ poteſt mori, homo ſecundum ſtatum naturæ primum erat immortalis (quia poterat non mori) igitur non poterat mori. Omne quod eſt inueſtigabile poteſt inueſtigari, viæ dei (iuxta Pauli dictum) ſunt inueſtigabiles, igitur poſſunt inueſtigari. Item, Omne quod eſt inuiſum eſt exoſum, deus eſt omnibus inuiſus, quoniam deum (vt ait Ioannes) nemo vidit vnquam, igitur deus omnibus eſt exoſus. In omnibus autẽ his paralogiſmis eſt eadem cauſa apparentiæ, & eadem cauſa defectus. Cauſa apparentię eſt, identitas termini æquiuoci ſecundum vocem. Cauſa autem defectus eſt, diuerſa ſignificatio latens ſub eodem vocabulo. Soluunturque hi

Ioan. 19.

Rom. 11.
Ioan. 1.

hi paralogiſmi per diſtinctionem termini æquiuoci. Si enim terminus æquiuocus accipiatur aliter in vna præmiſſarum, quàm in altera, negatur conſequentia, & eſt manifeſta fallacia. Si autem conĉedat fortè opponens, ſimiliter ſe velle vtrobique accipere terminum æquiuocum, admittenda erit cõſequentia, & altera præmiſſarum falſa inuenietur. Diſtinguendæ enim ſunt plures ſignificationes, ac deinde interrogandum ab opponente, quam eligat, ac ſecundum hoc aſsignãda eſt illi vel maior vel minor falſa.

CAPVT VII.

De fallacia amphibologiæ.

Fallacia amphibologiæ. FALLACIA amphibologiæ eſt, modus idoneus decipiendi per orationem amphibologicam. Sicut enim æquiuocatio eſt in ſimplicibus vocabulis, ita amphibologia conſideratur in orationibus plures ſenſus habentibus, & ſicut æquiuocatio eſt multiplicitas ſignificationum in vna ſimplici dictione, ſic amphibologia eſt multiplicitas ſenſuum in cõpoſita oratione. Vnde & hinc euenit pluribus modis fallacia. Primò enim fit ex oratione amphibologica, plures ſenſus æquè principaliter habente. Vt hæc oratio, Liber Ariſtotelis, ſignificat librum ab Ariſtotele poſſeſſum, vel ab Ariſtotele compoſitum. Pecunia Cæſaris, ſignificat pecuniam ipſius imagine inſignitam, & ſimul nominis eius ferentem inſcriptionem, vel pecuniam cuius eſt ipſe poſſeſſor & dominus. Vnde ex his ita contexitur paralogiſmus, ſecundum primum hunc modum, Omnis liber Ariſtotelis poſsidetur ab Ariſtotele, hic tuus liber eſt Ariſtotelis, igitur poſsidetur ab Ariſtotele. Omnis pecunia Cæſaris in ipſius eſt propria poteſtate, hæc tua pecunia eſt Cæſaris, igitur in Cæſaris eſt propria poteſtate. Aſsignat Ariſtoteles alias orationes amphibologicas, ex diuerſa conſtructione aut vario regimine varium ſenſum habentes. Prima hæc eſt, Vellem me accipere pugnantes. In qua ſi me, regatur à parte anteriori, pugnantes à poſteriori, ſenſus eſt, Vellem quod ego acciperem pugnantes. Si econtrario, ſenſus, eſt vellem quòd pugnãtes me acciperent.

Altera

Altera eſt, Quod quis ſcit, hoc ſcit: vbi ſi, hoc, accipiatur in caſu accaſatiuo, eſt ſenſus, Quod quis ſcit illius habet ſcientiã, ſi autem in caſu nominatiuo, eſt ſenſus, Quod quis ſcit, illud habet ſcientiam. Simile eſt tertium exemplum, Quod quis videt, hoc videt. Ex his igitur ſic fieri poſſunt paralogiſmi, Quoſcunque vellem me accipere, vellem ab illis me apprehẽdi: inimicos autem meos vellem me accipere, igitur ab inimicis vellem me apprehẽdi. Quod quis ſcit, hoc ſcit, lapidem quis ſcit, igitur lapis ſcit. Quod quis videt, hoc videt: columnã quis videt, igitur columna videt. Sic & de illo Apollinis oraculo dicendum, quod conſultus Pyrrho Epirotarum regi ſuper euentu belli quod contra Romanos habebat in animo, reſpõdiſſe legitur, Aio te Aeacida Romanos vincere poſſe. Quod ambiguũ habet ſenſum, nẽpe quod ipſe Pyrrhus, poſſet vincere Romanos, vel quod Romani poſſent vincere ipſum Pyrrhũ. Alter modus eſt, quãdo fallacia fit ex parte orationis amphibologicæ non æquè principaliter plura ſignificantis, ſed alterum principalius, alterum minus principaliter. Vt ſi quis ita argumentetur. Quiſquis arat littus, curuo terram proſcindit aratro. Hic homo fruſtra laborans arat littus, igitur curuo terram proſcindit aratro. Littus enim arare, principaliter ſignificat terram, quę iuxta flumen eſt vomere proſcindere, vt apta fiat ſuſcipiendo ſemini. Secundariò autem & minus principaliter ſignificat operam ludere, vel fruſtra laborare, propter quandã ſimilitudinẽ, eò quòd fruſtra fiat labor ille, qui impenditur arando littori.

CAPVT VIII.

De fallacia compoſitionis & diuiſionis.

Fallacia compoſitionis & diuiſiõis.

Fit etiam propter dictionem, ſiue in dictione fallacia alia, quæ vocatur compoſitionis aut diuiſionis. Tunc enim dicitur fallacia compoſitionis, quando à ſenſu diuiſo vero, proceditur ad ſenſum compoſitum falſum. Ex aduerſo fallacia diuiſionis dicitur, quando à ſenſu compoſito vero proceditur ad ſenſum diuiſum falſum. Exemplum primi,

primi, Sedentem poſsibile eſt ſtare, igitur poſsibile eſt ſedentem ſtare, ſiue quod ſedens ſtet. Antecedens quod in ſenſu diuiſo ponitur eſt verum, cùm non aliud ſignificetur, niſi quod is qui modò ſtat, poteſtatem habeat aliquando ſedendi. Conſequens autem quod ſecundum compoſitum ſenſum profertur, non eſt verum: cùm ſignificetur hoc eſſe poſſibile, vt ſimul quis ſtet & ſedeat. Simile eſt de hoc argumento. Humilis poteſt eſſe ſuperbus, igitur poteſt humilis eſſe ſuperbus Secundi exemplum eſt iſtud, Impoſsibile eſt ſtantem ſedere, aut humilem eſſe ſuperbum, igitur ſtantem impoſsibile eſt ſedere, aut humilem impoſsibile eſt eſſe ſuperbum.

Et hic quidem modus fallaciarum compoſitionis & diuiſionis, quantum ad huiuſmodi propoſitiones modales, quæ ſecundum vnum ſenſum ſunt veræ, ſecundum alterum falſæ ſatis facilis eſt, nec ita multa indiget declaratione, cũ ea quæ ad hanc rem pertinent, ſuprà libro tertio in tractatu de modalibus ſufficienter dicta ſint. Verùm & in aliis, hæ fallaciæ locum habent. Quando videlicet aliqua determinatio ſecundum quod diuerſis coniungitur determinabilibus, varios ſenſus facit, alterum verum, alterum falſum, vel idẽ determinabile diuerſis determinationibus. Vt in hac oratione, Quicunque ſcit literas nunc didicit eas, ſi aduerbiũ nunc cõſtruatur cum verbo præcedenti, habet hunc ſenſum verum. Quicunque nunc ſcit literas, aliquando eas didicit. Si verò cum verbo ſequenti, habet ſenſum falſum, Quicunque ſcit literas is nunc eas didicit, pro hoc videlicet articulo temporis. Vnde ex hac oratione, ita poteſt paralogizari, Quicunque ſcit literas nunc didicit eas, & hic homo ſcit literas, igitur nunc didicit eas. Item hæc oratio, Ego poſui te ſeruum exiſtentem liberum, ſi participium exiſtentem, cum nomine ſeruum iungatur, eſt ſenſus, Ego te exiſtentem ſeruum feci liberum: Si cum ſequenti accuſatiuo liberum, eſt alter ſenſus, Ego te feci eſſe ſeruum ex libero. Sicque poteſt fieri paralogiſmus ex hac oratione, Quemcunque ego poſui liberum exiſtentem ſeruum, hunc ego libertate donaui. Hunc hominem (quem videlicet cùm liber eſſet ſeruituti ſubieci) ego poſui liberum exiſtentem ſeruum, igitur eum libertate donaui. Generaliter

liter verò in his compoſitio & diuiſio conſiderantur ſecundũ ſitum partium magis debitum vel minus debitum, vt ſenſus qui ſumitur ſecundum ſitum partium magis debitum, dicatur ſenſus compoſitus: qui autem ſecundum ſenſum minus debitum, dicatur diuiſus. Tuncque dicitur fieri compoſitionis fallacia, quando ſit fallacia propter ſenſum diuiſum verũ, & cõpoſitum falſum: & econtrario fallacia dicitur diuiſionis, quãdo fit fallacia propter ſenſum compoſitum, ſiue magis debitũ verum & diuiſum, ſiue minus debitum falſum. Exempli gratia, in propoſitione illa ſuprapoſita, Quicunq; ſcit literas nũc didicit eas, ſenſus magis debitus & compoſitus eſt iſte, Quicunque literas nouit, is eas nunc didicit, & is eſt falſus. Senſus autem diuiſus, ſiue minus debitus eſt verus, nẽpe iſte Quicunque nũc ſcit literas, aliquando eas didicit. Videtur enim determinatio aduerbialis magis rectè & debitè determinare prædicatum didicit, quàm verbum præcedens ſcit, intra ſubiectum incluſum: quoniam prædicatum ex ſe eſt magis determinabile. Ideo qui ex ea contexitur paralogiſmus, eſt fallacia cõpoſitionis. Simile eſt de hoc paralogiſmo, Quicquid viuit ſemper eſt, brutum viuit, ergo brutũ ſemper eſt. Maior enim duplicem habet ſenſum. Prior eſt hic, magis debitus & falſus, Quicquid habet vitam, eſt ſempiternæ durationis. Poſterior eſt hic diuiſus, Quicquid habet ſempiternam vitam, id ſubſiſtit in rerum natura, & hic indubiè verus eſt, Ob hoc paralogiſmus ille dicitur ſecundum fallaciã compoſitionis. Quis autem ſit ſenſus magis aut minus debitus, accipere oportet ex iudicio eorum qui in ratione ſermonis, ſiue in arte loquendi habẽtur peritiores. Quem enim in ſermone periti iudicãt eſſe magis vel minus debitum ſenſum, ille habendus eſt magis debitus vel minus. Ad cuius pleniorem & exactiorem notitiam, ſolent hoc in loco plures conſtitui regulæ, quas nos hic non ponimus, tũ quòd non tanta in eis videatur vtilitas quãta perplexitas, tũ quòd nõ eædem ab omnibus, ſed à diuerſis diuerſæ ponantur.

CAPVT IX.

De fallacia accentus.

Fallacia accentus.

AD accentum pertinent aſpiratio vel non aſpiratio, ſyllabarum quantitas, modus pronuntiandi ſecundum aſſertionem, vel interrogationem, vel admirationem, itē pauſatio & quaſi interruptio vocis in pronuntiando, ſicut punctatio in ſcriptura. Contingit itaque interdum eandem vocem aut orationem, ſecundum quod varijs profertur aut ſcribitur accentibus, diuerſum efficere ſenſum, & aliam habere ſignificationem. Vt malum cùm primam habet longam, ſignificat pomum: cùm autem breuem habet primam, idem valet quod prauum. Quæ diſtinctio ex his duobus Virgilij verſibus patet, Aurea mala decem miſi, cras altera mittam. Fama malum, quo non aliud velocius vllum. Quantum ad aſpirationem & nō aſpirationem exemplum ſunt, ara & hara. Sine aſpiratiōe enim ſignificat altare, in quo offertur ſacrificium, cum aſpiratione, porcorum ſtabulum. Præterea dictio iſta inuite, ſi abſque diſtinctione, proferatur aut ſcribatur, eſt vna dictio aduerbialis, idem valens quod coactè. Si autem cum diſtinctione, eſt oratio ex præpoſitione & nomine compoſita, ſignificans in ipſa vite. Sic iſta oratio, Rex es tu, ſi proferatur per modum aſſertionis, ſignificat ita rem habere, ſi verò per modum quæſtionis ſiue interrogationis, ſignificatur tantum dubitatio. Idem eſt & de his quæ ſecūdum ironiam proferuntur. Vnde quoties ex huiuſmodi accentuū mutatione contingit deceptio, ſecundum fallaciam accentus id fieri dicitur. Exempli gratia, ſi quis ita argumentetur, Omnia mala ſunt deteſtanda, poma ſunt mala, igitur ſunt deteſtanda. Omnis populus eſt arbor, hominum collectio eſt populus, igitur hominum collectio eſt arbor. Hic ſecundum diuerſam quantitatem ſyllabarum, vocabulorum malum & populus, fit deceptio. Ex parte aſpirationis, aut non aſpirationis, ſic fit paralogiſmus, Omnis ara eſt in templo, porcorum ſtabulum eſt hara, igitur porcorum ſtabulum eſt in templo. Vel ſic. Si dignum eſt in aris fumum euaporari idolis, iuſtum eſt

in

in templis thura eis offerri, eſt autem iuſtum & dignum vt in haris euaporetur idolis fumus (nimirum improbis dæmonibus, & figmentis dignum eſt ad ignominiam, è porcorum ſtercoribus fumum euaporari) igitur dignum eſt vt idolis in templis thura offerantur. Item, Si abeo recedo, argentum habeo, ergo recedo. Vel ſic, Quiſquis dicit, abeo, ſignificat ſe recedere: qui aurum habet dicit habeo, igitur ſignificat ſe recedere. Ex parte vocis prolatæ coniunctim & diuiſim, ſic paralogiſmus texitur, Si quid deus fecit inuite, id fecit coactè, Deus autem vinum fecit in vite, vinum igitur fecit coactè. Item, Omnis terra quæ eſt in via, frequenter pedibus teritur, terra deſerta aut aquis plena eſt inuia, igitur frequenter pedibus teritur. Item, Quiſquis dicit, Metuo longas pereunte noctes Lydia dormis, dicit ſe timere. Amator autem nihil metuens id dicit, igitur nihil metuens dicit ſe timere. Verſus enim ille, Metuo longas, & cæt. qui ex Horatianis odis ſumptus eſt, ſic intelligitur, vt hic ſit ſenſus, Interim dum ego tuus pereo, tu Lydia dormis longas noctes.

Ex parte varij modi pronuntiandi ſecundum interrogationem aut affirmationem, ſecundum ironiam, aut ſecundũ ſeriam aſſertionem, ſic contingit fallacia. Quicunque dicit alteri, Egregiè functus es officio tuo, collaudat illum pro bene peracto negotio. Is autem qui alterum irridet, ita ſubinde loquitur, cùm nihil etiam minus quàm laudare velit (quemadmodum eſt illud apud Virgilium, Egregiam verò laudẽ & ſpolia ampla refertis) igitur qui alterum irridet, eundem collaudat. Hic fit fallacia ex ironica pronuntiatione. Qualis etiam contexi poteſt ex illuſorijs verbis militũ, quibus Chriſtum irridebant, hoc modo, Qui Chriſto dixerunt, Aue rex Iudæorum, regem eum agnoſcebant, & vt talem eum venerabantur. Miniſtri autem impij illudentes ita ei dixerunt, Aue rex Iudæorum, igitur miniſtri illuſores eum agnoſcebant & venerabantur vt regem. Sic ex verbo Caiphæ ſecundum interrogationem prolato, fit paralogiſmus, qui Chriſto dixit, tu es Chriſtus filius dei viui, agnouit & confeſſus eſt Chriſtum eſſe dei filium. Caiphas in concilio verbum huiuſmodi protulit, igitur Chriſtum illic confeſſus eſt.

CAPVT IX.

De fallacia figuræ dictionis.

Fallacia figurę dictionis.

FAllacia figuræ dictionis eſt modus idoneus decipiendi, cauſam apparentiæ ſumens ex figura, id eſt, ſimilitudine dictionis ſimplicis vel compoſitę cum alia, propter quam ſimilitudinem & conuenientiam videtur ei aliquid attribuendum, quod ei attribuendum non eſt ſecundum veritatem. Vt ſi quis putet nomen Poeta eſſe generis fœminini, propter ſimilitudinem in finali terminatione, item & declinatione, cum nominibus muſa & lima. Aut ſi quis putet dogma eſſe primæ declinationis, eò quòd penna ſit primæ declinationis. Item ſi quis verbum abeo, putet eſſe ſecundæ coniugationis, ſicut verbum habeo, propter ſimilitudinem terminationis, quoniam vtrunque terminatur in eo. Vnde huiuſmodi argumenta ſunt ſecundum fallaciam figuræ dictionis, Lima eſt generis fœminini, ergo & poeta. Penna eſt primæ declinationis, ergo & poema & dogma. Habeo eſt ſecundæ coniugationis, ergo & abeo. Atque ita in cæteris. Item quando terminus vnius prædicamenti, putatur eſſe terminus alterius prædicamenti, propter ſimilitudinem terminationis. Vt ſi quis putet lineatum eſſe prædicamenti qualitatis, ſicut coloratum aut figuratum. Contingit autem hoc maximè in prædicamento actionis. Quidam enim termini, qui de prædicamento ſunt paſsionis, ob terminationem ſimilem terminationi verborum ſignificantium actionē, videntur eſſe de prædicamento actionis, cū nō ſint, & econtrario. Exempli gratia, ſentire, videre, & audire huiuſmodi, quia habent terminationem in e, vt ſolent terminari actiua verba, videri poſsint ad prædicamentum pertinere actionis, cùm econtrario paſsionem ſignificent, aut ſimplices qualitates. Qui enim videt, non ſecundum quod agit videt, ſed ſecundum quod patitur. Senſus enim eſt potentia paſsiua, & ſenſatio actu fit per hoc quod ab obiecto ſenſus patitur. Contrà verò, ſentiri, videri, audiri, potius actionem ſignificant, non (vt videtur) paſsionem. Sic verbum operor, quoniam terminationem habet verbi paſsiui, exiſtimari poſsit eſſe generis paſsiui, cùm ſit deponentalis, &

paſsionem

paſsionem ſignificare, cùm idem ſit quod agere. Similiter valere, propter ſimilem terminationem cum verbo docere, videri poſsit ſignificare actionem, cùm potius ſignificet qualitatem, ipſam videlicet diſpoſitionem valetudinis. Vnde qui ex huiuſmodi ſimilitudinibus vnius termini cum altero contexuntur deceptorij ſyllogiſmi, dicentur fieri ſecundum figuram dictionis. Hos autem modos & huiuſmodi exempla apertè indicare videtur Ariſtoteles, cùm ait, Quæ autem ſecundum figuram dictionis ſunt, accidunt, quando nõ idem vt idem interpretatur: vt maſculinum, fœmininum, vel ecõtrario, vel neutrũ genus alterũ horũ, vel rurſus quale quantũ, aut quantũ quale, vel faciens, patiens, aut econtrario, & ſic de aliis prędicamentis. Contingit enim aliquid eorum, quæ non ſignificant facere, vt eorũ quæ ſignificant facere, aliqua dictione ſignificare. Vt valere, ſecundum figuram dictionis videtur ſignificare agere, quemadmodum ſecare vel ædificare: quãuis illud quidem qualitatem aut effectum quodammodo ſignificet, hæc verò facere. Secundum dictiones igitur huiuſmodi fiunt redargutiones. Hactenus Ariſtotelis verba. Poſteriores verò alios etiam ponunt modos, quorum præcipuus ille videtur ſecundum quem ſub termino diſtributiuo vnius prædicamenti, ſubſumitur terminus alterius prædicamenti, aut ſub diſtributiuo vnius ſpeciei terminus alterius. Exemplum primi, Quicquid heri emiſti hodie comedes: carnem crudam heri emiſti, hodie igitur comedes carnem crudam. Item, Quicquid fuiſti heri es hodie: calidus heri fuiſti, igitur calidus es hodie. Exemplũ ſecundi, Quantoſcunque digitos heri habuiſti, habes & hodie: quinque digitos habuiſti heri, igitur & hodie quinque habes digitos. Inſuper & hoc adiciunt, locum iſtum generale eſſe receptaculum, & quaſi diuerſorium publicum omnium ſophiſticarum argumentationum, qualeſcunque tandem fuerint, propterea quod omnis argumentatio ſophiſtica apparentiam ſuæ bonitatis habet ex ſimilitudine cum alia aliqua ſimili argumentatione bona, vtpote ſyllogiſmus malus cum ſyllogiſmo bono, inductio mala cum inductione bona, & ita in cæteris. Quæ nos quidem ſicut non approbamus,

bamus, ita nec improbare contendimus. Hoc tantum dici- mus ex iis quæ habet Ariſtoteles, ſi ſimpliciter abſque torſione verba exponantur nō alios inueniri huius fallaciȩ modos, præter eos, quorum exempla ſuprà propoſuimus. Sed nec inter poſteriores ipſos ſcriptores, his de rebus ſatis conuenit. Quamobrem his de fallaciis in dictione vtcunque tractatis, ad fallacias extra dictionem tranſeamus.

CAPVT XI.

De fallacia accidentis.

Fallacia accidētis FAllacia accidentis tunc omittitur, quando deceptio prouenit ex eo quod in argumentatione qualibet termini videntur adinuicem coniungi ſyllogiſticè, & non rectè coniunguntur: id eſt, quando videtur eſſe bona forma ſyllogiſtica, & non eſt. Hæc fallacia admodum latè patet. Omnis enim argumentatio mala quæ videtur habere formam ſyllogiſticam & non habet, huc pertinet. Vnde omnes illi mali ſyllogiſmi qui peccant contra regulas, ſiue generales, ſiue ſpeciales ſupra poſitas in libro ſyllogiſmorum, dicuntur fieri ſecundum fallaciam accidentis. Vt cùm proceditur ex puris negatiuis, aut ex puris particularibus, cùm altera præmiſſarum exiſtente particulari infertur concluſio vniuerſalis, cùm in prima figura proceditur minore negatiua aut maiore particulari, & huiuſmodi. Exempla patent ex libro ſyllogiſmorum. Peccant etiam ſecundum hanc fallaciam illi ſyllogiſmi, in quibus mutatur genus ſuppoſitionis. Vt cùm dico, Animal eſt genus, & homo eſt animal, igitur homo eſt genus. Petrus eſt diſſyllabum, Petrus eſt animal, igitur animal eſt diſſyllabum. ¶In priori enim paralogiſmo, animal in prima propoſitione pro ipſa voce accipiebatur, aut pro natura ipſa animalis in communi ſiue in genere, non pro perſona aut indiuiduo. In ſecunda autem nec pro voce nec pro animali in communi, ſed pro ſingulari & indiuidua perſona accipitur. Primam vocant ſuppoſitionem ſiue acceptionem materialem aut ſimplicem, alteram perſonalem,

lem. Sicque genus mutatur ſuppoſitionis. Idem cõſtat & in ſecundo paralogiſmo, vbi Petrus in altera pro voce, in altera pro perſona ipſa reali accipitur. Secundum hanc fallaciã videtur fieri etiã illi paralogiſmi, qui fiunt a duobus in antecedẽte diuiſis ad eadẽ in cõſequẽte male coniuncta. Vt hic homo eſt bonus, & eſt artifex, igitur eſt bonus artifex: eſt bonus, & eſt muſicus vel grãmaticus, igitur eſt bonus muſicus, vel bonus grãmaticus. Ad hunc locũ pertinet ſophiſma illud, quod ab Aulo Gellio narratur propoſitũ Diogeni, in hæc verba, Quod ego ſum tu nõ es, homo ſum ego, igitur tu nõ es homo. In quo paralogiſmo manifeſtus eſt defectus, quoniã proceditur à termino in antecedente non vniuerſaliter poſito ad eundem in concluſione ſumptum vniuerſaliter, nempe vocabulum homo. Vnde ſi hic defectus caueatur, valebit ſyllogiſmus. Quod ego ſum non es tu, homo ſum ego, igitur nõ omnis homo es tu. Admodum autẽ facetè Diogenes ſophiſtæ illi huiuſmodi ſophiſma cõtexẽti ſcribitur illuſiſſe verius quã reſpondiſſe, Quod infers me nõ eſſe hominem inquiens falſũ eſt: quod ſi verũ velis fieri, incipe à me, & tu eris beſtia. Videlicet indicare volẽs tã facilè ſe huiuſmodi paralogiſmo aduerſus illũ poſſe cõcludere, quàm ille aduerſus ſe concluſerat. Cuiuſmodi modus refutandi argumentationes ſophiſticas potius retorſio quædam eſt aut illuſio, quã diſſolutio. Poſteriores reſponſionẽ ad hominem dicunt, qua videlicet homini ſatisfit dũ ipſe repellitur, & ſilẽtiũ ei imponitur, quis tamen ſit in re defectus, nondũ exprimitur nec quę latet difficultas explicatur. Et ſunt huiuſmodi reſpõſione maximè digni ſophiſtæ, vt qui non ad rem argumentantur, non ad rem accipiant reſponſionem, iuxta vulgatum illud, Contra vulpem vulpizabis, & contra Cretenſem cretizabis.

CAPVT XII.

De fallacia à dicto ſecundum quid.

DIctum ſecundum quid in propoſito dicimus determinabile ſumptum, cum tali aliqua determinatione, quæ

ipſum diſtrahat aut diminuat aut quoquo modo alienum reddat, ſic nimirum vt cùm addita huiuſmodi determinatione verè poſsit prædicari de eo de quo abſque ea non poſſet. Exempli gratia terminus homo per ſe ſumptus non poteſt dici de pictura, quæ eſt in pariete, aut de ſtatua fuſili ſiue ſculptili. His enim demonſtratis, non poteris dicere, quòd verè & ſimpliciter ſint homines, cùm non ſint animalia rationalia. Adiectis tamen determinationibus verè tibi dicere licebit. Hæc imago eſt homo pictus. Hæc ſtatua eſt homo æneus, aut homo ſculptilis ſiue fuſilis. Ideo hæ omnes faciunt dictum ſecundum quid. Item de mortuo cadauere vnde iam abſceſsit anima ſiue canis ſiue hominis nō potes dicere quòd ſit homo, dices tamen quod ſit homo mortuus. Sic æthiops non ſimpliciter albus dicitur, attamen ſecundum dentes albus verè dicitur. Cùm igitur ad hunc modum argumentamur, Aethiops eſt albus ſecundum dentes, igitur eſt albus. Hic homo ſanctus eſt ſecundum externā apparentiam, igitur ſanctus eſt. Hæc ſtatua eſt homo ſculptus ex marmore, igitur eſt homo. Hoc cadauer exanime eſt homo mortuus, aut animal mortuum, igitur eſt homo aut animal. Antichriſtus eſt homo futurus, igitur eſt homo. Hæ & his ſimiles omnes argumentationes ſophiſticę, à dicto ſecundum quid procedunt ad dictum ſimpliciter. Ariſtot. in topicis obiter hæc tractans huiuſmodi ponit exempla, Hic eſt naturaliter ſtudioſus (vt natura liberalis aut caſtus) igitur eſt ſimpliciter talis. In aliquo loco (vtpote morboſo) expedit vti tali dieta, igitur ſimpliciter expedit. Alicubi bonū eſt mactare patrē, nepe apud Tribalos, igitur ſimpliciter bonum eſt. Aliquando expedit medicari, vtpote ægritudinis tempore, igitur ſimpliciter expedit. Non ens eſt opinabile, igitur non ens eſt. Conuenit autem ſecundum apparentiam dictum ſecundum quid cum parte in modo, & dictum ſimpliciter cum toto in modo: quoniam ſicut pars in modo determinabile ſumit cum determinatione aliqua, ita & dictum ſecundum quid. Atque hinc cauſam apparentiæ habent argumentationes quę ſecundum hunc locum fiunt ſophiſticæ. Verùm in hoc non conueniunt, quòd pars in modo ſumit determinabile cum determinatione

minatione tantum reſtringente:non autem vel diminuente, vel diſtrahente, vel alienante, vel ampliante ipſum determinabile:ita vt ſimpliciter & vniuerſaliter dici poſsit & debeat totum in modo, de eo de quo pars in modo dicitur. In dicto autem ſecundum quid,non determinatio reſtringens adijcitur determinabili,ſed vel diminuens,vt ſecundum dentes reſpectu albi:vel diſtrahens,vt pictus aut ſculptus reſpectu hominis:vel alienans,vt mortuum (nominaliter)reſpectu hominis vel animalis:vel amplians,vt præteritus,futurus,poſsibilis,reſpectu hominis. Atque in hoc latet cauſa defectus. Ad hanc etiam fallaciã pertinent paralogiſmi qui fiunt econuerſo,à negatione dicti ſimpliciter ad negationem dicti ſecũdũ quid hoc modo,Aethiops non eſt albus, igitur nõ eſt ſecundum dentes albus. Antichriſtus non eſt homo, igitur non eſt homo futurus aut poſsibilis. Videntur etiam hic pertinere argumentationes malæ à coniunctis ad diuiſa. Vt cùm ſic argumentamur. Hic homo eſt bonus muſicus,igitur eſt bonus, & muſicus. Eſt laudatiſsimus artifex, igitur eſt laudatiſsimus, & eſt artifex. Eſt bonus latro, aut bonus fur, igitur eſt bonus, & eſt latro. Et econuerſo. Non eſt bonus,aut non eſt latro,igitur non eſt bonus latro.

CAPVT XIII.

De fallacia ignorantiæ elenchi.

Fallacia ignorantiæ elenchi tunc dicitur committi,quando deceptio fit,ex eo quod ignoratur aliqua earum particularum quæ ponuntur in definitione elenchi, ſiue ex eo quòd non pœnitus natura pernoſcitur ipſius elenchi & conditiones omnes ad verum elenchum requiſitæ. Quanquam autem ſuprà in principio libri huius breuiuſculam quandam definitionem elenchi Ariſtoteles aſsignauerit, dicens elenchum eſſe ſyllogiſmum cum concluſionis contradictione: hic tamen eundem longè prolixiori deſcriptione iterum definit his verbis: Fallacia ignorantiæ elenchi.

Definitio elenchi.

Elenchus eſt contradictio vnius & eiuſdem non nominis, ſed rei: & nominis, non ſynonymi, ſed eiuſdem, ex his quæ data ſunt ex neceſsitate, non connumerato eo, quod erat in principio, ſecundum idem, ad idem ſimiliter, & in eodem tempore.

Quæ definitio ſic eſt intelligenda, Elenchus eſt ſyllogiſmus concludens propoſitionem contradictoriam vel contrariam, quæ cum altera cui opponitur, debet eſſe vnius, & eiuſdem tam ſubiecti quàm prædicati, id eſt, eorundem extremorum non ſolùm ſecundum vocem, neq; etiam ſolū ſecundum ſignificationem, ſed ſecundum vocem & ſignificationem ſimul: debetq; ſuam concluſionē ex præmiſsis in modo & figura diſpoſitis & conceſsis, ſecūdum neceſſariam inferre conſequentiam: nec debet admitti in eiuſmodi ſyllogiſmo vitium petitionis principij. Debent poſtremò obſeruari quatuor iſtæ particulæ ſecundum idem, ad idem, ſimiliter, & in eodem tempore. In qua definitione manifeſtum eſt quædam poni ex parte oppoſitionis, ad indicandum quæ ad oppoſitionem veram requirantur, nempe quod dicitur vnius & eiuſdem, non nominis, ſed rei: non ſynonymi, ſed eiuſdē. Quod ſequitur, ex his quæ data ſunt ex neceſsitate, quid ad ſyllogiſmum requiratur explicat. Subſequens, non connumerato eo quod erat in principio, pertinet ad ſyllogiſmū probatiuum, cuiuſmodi debet eſſe elenchus verus. Quatuor autem illæ particulæ vltimo loco poſitæ, ad idem, ſecundum idem, ſimiliter & in eodem tempore, ad vtrunque videntur pertinere, id eſt, & ad rationem oppoſitionis, & ad modum concluſionis. Cùm igitur contingit decipi aliquem apparenti ſiue ſophiſtico elencho, exiſtimans elenchum eſſe qui proponitur, & verè concludi oppoſitum, cùm non ita fiat, propter omiſsionem alicuius horum, quæ ad verum elenchum definita ſunt requiri, locum dicitur habere iſta fallacia ignorantiæ elenchi. Propter non obſeruationem particulæ ad idem, fit fallacia in hoc paralogiſmo, Quatuor ſunt duplum

ad duo

ad duo, & non ſunt duplum ad tria, igitur quatuor ſunt duplum & non duplum. Item, iſte eſt pater huius, & non eſt pater illius, ergo eſt pater & non pater. Propter nõ obſeruationem particulæ ſecundum idem hi ſunt paralogiſmi, Hoc lignum ſecundum longitudinem eſt duplum ad iſtud, & ſecundum latitudinem non eſt duplum ad iſtud, igitur hoc lignum ad idem ſimul eſt duplum & non duplum. Hic manifeſtum eſt obſeruari quidem particulam ad idem, ſed non ſecundum idem. Simile eſt in hoc paralogiſmo, Chriſtus ſecundum humanitatem eſt filius Mariæ matris & patris Dauid, & ſecundum Diuinitatem non eſt eorundem filius, igitur eorundem eſt filius, & non eſt filius. Itẽ hic homo ſecundũ quod pater, eſt iſto filio ſuo dignior, & ſecũdũ quod ſubiectus filio ſuo in præfectura aut prælatione qualibet poſito, non eſt dignior, igitur eſt eodẽ dignior & non eſt dignior.

Propter non obſeruationẽ particulæ, ſimiliter hic eſt fallacia, Ioannes velociter currit, & non neceſſario currit, igitur Ioannes currit & non currit. Hic princeps potenter imperat, & non clementer imperat: igitur imperat & nõ imperat. Itẽ Chriſtus temporaliter eſt natus de virgine, & non eſt æternaliter de ea natus, igitur eſt natus de virgine & nõ natus de eadem. Chriſtus cùm in hoc mundo eſſet, regnabat in eo inuiſibiliter, & non regnabat in eo viſibiliter, igitur regnabat in eo & non regnabat. Manifeſtum eſt hic ſeruari particulas, ad idem ſecundum idem, ſed nõ ſimiliter. Propter non obſeruationem particulæ, in eodem tẽpore, hi ſunt paralogiſmi, Manus mea clauſa eſt pro tempore illo & pro tempore alio non eſt clauſa, igitur eſt clauſa & non eſt clauſa. Hic homo fuit Grammaticus annum vnum aut alterum, & ante vnum aut alterum annum nõ fuit Grammaticus, igitur fuit Grammaticus & non fuit Grammaticus. Itẽ Chriſtus cùm in hoc mundo eſſet non habuit à patre exequutionem poteſtatis ſuper omnia, eam autem mox habuit aſſumptus in cælos, igitur eã habuit & non habuit.

Caput

CAPVT XIIII.

De fallacia petitionis principij.

Petitio principij

PEtitio principij vel eius quod in principio eſt, tunc fieri dicitur, quãdo id quod probandum eſt, ab opponente tãquam notum aut probatum aſſumitur, ad probandum alterum minus notũ vel æquè ignotum. Dicitur etiam peti quod in principio eſt, quando penitus idem aſſumitur ad probandum ſeipſum. Vt ſi ita quis argumentetur, Omnis homo eſt homo, & omnis homo eſt homo, ergo omnis homo eſt homo. Verũ huiuſmodi petitio principii fallaciã facere non poteſt. Cuilibet enim notiſsimũ eſt, antecedens hic nõ probare conſequens. Quando autẽ id quod aſſumitur nõ penitus idẽ eſt cum eo quod eſt probandũ, eſt tamen ignotius vel æquè ignotum, in hoc accidere poteſt fallacia, ex eo quòd reſpondens credat antecedens probare conſequẽs, cũ id minimè faciat. Vt ſi quis ita argumentetur, Omnis homo eſt capax diſciplinæ, & omne animal rationale eſt homo, igitur omne animal rationale eſt capax diſciplinæ. Itẽ, Omne animal rationale interdum dormit, omnis homo eſt animal rationale, igitur omnis homo interdũ dormit. In his antecedẽs eſt ignotius conſequente: quoniã prædicata eſſentialia notiori modo conueniunt definitioni quàm definito, & prædicata accidentalia definito quàm definitioni. Aequè autem ignotum eſt antecedens cum cõſequente in hac argumentatione, Anima equi non remanet poſt mortem equi ſeparata, igitur anima aſini poſt eius mortem ſeparata non remanet. Non enim de anima equi id magis conſtat, quòd intereat cũ corpore, quàm de anima aſini. Ex prædictis patet, inter hanc fallaciã petitionis principii, & alias hactenus poſitas aut etiam ponendas, differentia hæc particularis, quòd cæteræ in forma peccant, & ſunt malæ conſequentiæ, non rectè neque verè inferentes, quod videntur inferre. Quæ autem ſecundum hanc fallaciam fiunt argumentationes ſophiſticæ, ſecundum materiam peccant, & poſſent eſſe bonæ conſequentiæ, & validiſsimè concludentes ſyllogiſmi, aut enthymemata optima.

Sed quia in materia defectus eſt, eò quòd non probent cùm videantur probare, idcirco ſophiſticæ dicuntur. Et hi ſunt ſyllogiſmi illi litigioſi peccantes in materia, de quibus dictũ eſt in fine libri ſyllogiſmorum.

CAPVT XV.

De fallacia conſequentis.

Fallacia conſequentis eſt, quando euenit deceptio ex eò quod putatur conſequentia conuerti, cùm non conuertatur, id eſt quando creditur quod ſicut antecedens infert cõſequẽs, ſic viciſsim conſequens infert antecedẽs. Vt ſi quis credat hãc cõſequentiã valere, Hoc eſt animal, igitur eſt homo, eò quòd ecõtrario ſequatur. Hoc eſt homo, ergo eſt animal. Aut ſi quis credat hanc valere conſequentiam, Non eſt homo, ergo non eſt animal, eò quòd ſequatur contrario ordine. Non eſt animal, ergo non eſt homo. Sic decipitur qui ita argumentatur, Hoc eſt flauum, ergo eſt mel, eò quòd econuerſo valeat conſequentia. Eſt mel, ergo eſt flauum. Huius fallaciæ duos ponunt modos. Primus eſt, quando quis vt ad antecedens ſequitur conſequens, ita ad conſequens econtrario putat ſequi antecedens. Vt ſi homo eſt, animal eſt, igitur ſi animal eſt, homo eſt. Si non eſt animal, non eſt homo: igitur ſi non eſt homo, non eſt animal. Secundus eſt, quãdo ſicut ex antecedente ſequitur conſequens, ita ex oppoſito antecedentis putatur ſequi oppoſitũ cõſequẽtis. Vt ſi homo eſt, animal eſt: igitur ſi homo non eſt, animal non eſt. Si non eſt animal, non eſt homo, igitur ſi eſt animal, eſt homo. Ad hanc fallaciã conſequentis pertinet, quoties quis fallitur argumentando à toto vniuerſali non vniuerſaliter accepto, ad partẽ ipſi ſubiectam, aut à parte ad totum vniuerſaliter ſumptum. Item à toto in modo non vniuerſaliter ſumpto ad partẽ, vel à parte ad totũ vniuerſaliter ſumptũ. Item à parte vna vel non omnibus in quãtitate, ad totũ in quãtitate. Itẽ quando negatiuè argumẽtatur à toto integrali ad ſingulas partes copulatim, vel ad aliquã partiũ ſigillatim: aut ecõtrario affirmatiuè

Fallacia conſequentis.

matiuè ab aliqua partium affirmatiuè ad totum. Item quando in communiter accidentibus à priori ad poſterius procedi tur affirmatiuè, vel à poſteriori ad prius negatiuè, & quando in oppoſitis mala fiunt argumenta, à negatione ad affirmationem, & à maiori affirmatiuè, aut à minori negatiuè, & ab authoritate item negatiuè. Et vniuerſaliter, quando non valet conuerſa conſequentia.

CAPVT XVI.

De fallacia ſecundum non cauſam vt cauſam.

Fallacia ſecundũ non cauſam vt cauſam.

SEcundum non cauſam vt cauſam fiunt paralogiſmi quãdo falſitas illatæ concluſionis imputatur alicui præmiſſarum, quæ non eſt cauſa falſitatis concluſionis, ita vt ea etiam ablata æquè falſa ſequeretur concluſio. Fit autem hæc fallacia in ſyllogiſmis ad impoſsibile, de quibus dictum eſt in libro de ſyllogiſmis. Exemplum huiuſmodi ponit Ariſtoteles, Anima & vita ſunt idem: Generatio & corruptio ſunt contraria, & mors eſt corruptio, igitur vita eſt generatio, & viuere generari. Hoc autem falſum eſt (quoniam is qui viuit, iam non generatur, ſed genitus eſt, & exiſtente vita iam non eſt generatio) igitur & illud primo loco aſſumptum falſum eſt, anima & vita ſunt idem. Hic eſt fallacia ſecundum non cauſam vt cauſam, quoniam illa propoſitio prima aſsignatur pro cauſa falſitatis concluſionis, & ex concluſionis falſitate ipſa interimitur, tanquam propter quam infertur concluſio falſa, cùm non ita res habeat. Non enim iſta, ſed altera illa, Mors eſt corruptio, in cauſa eſt, quare falſa ſequatur concluſio, & ipſa ex concluſionis falſitate erat interimenda. Non enim verum eſt, mortem eſſe corruptionem, ſicut neque verum eſt vitam eſſe generationem. Generatio enim & corruptio ſunt motus. Mors autem & vita non ſunt motus, ſed potius motum concomitantia, & velut eorum termini. Generatio enim eſt motus ad eſſe ſiue ad vitam, & corruptio eſt motus ad non eſſe ſiue ad mortem. Quod autem prima illa propoſitio, Anima & vita ſunt idem, cauſa non ſit falſitatis

ſitatis concluſionis,ex eo patet,quòd æquè ſequatur concluſio, etiam ſi illa auferatur. Sumit autem ſuæ apparentiæ cauſam hæc fallacia, ex conuenientia propoſitionis non cauſæ, cum aliqua præmiſſarum. Niſi enim aliqua ſit conueniẽtia,nulla erit apparentia deceptionis. Defectus autem in hoc eſt, quòd tanquam cauſa ſumitur, quæ verè cauſa non eſt,& ad rem non facit.

CAPVT XVII.

De fallacia ſecundum plures interrogationes vt vnam.

POſtrema fallaciarum extra dictionem, poſitarum ab Ariſtotele, eſt ſecundum plures interrogationes vt vnã. Quæ tunc fieri dicitur, quando propoſita interrogatione ſimul de pluribus, & ad eam reſponſione data ſine diſtinctione, perinde ac ſi de vno ſolo interrogaretur, contingit ex huiuſmodi reſponſione verè vel apparenter ipſum qui ſic reſpondit, ab opponente paralogizari aut decipi. Vt exempli gratia, ſi quis demonſtratis duobus,quorum alter eſt videns, & alter cæcus, interroget, Sunt iſti videntes,aut non videntes? dicat autem reſpondens indiſtinctè, eos non eſſe videntes, argumentabitur interrogans, Igitur iſte non videt, demonſtrato cæco, & iſte non videt demonſtrato vidente. Vtrunlibet enim dixerit, ſiue videntes eſſe,ſiue non videntes, non euadet.Si autem reſponderit diſtinctè,Hic videt,ille non videt,iam euaſit calumniam. Cauſam apparentiæ ſumit hæc fallacia, ex apparenti ſimilitudine interrogationis de vno, cùm ea quæ de pluribus,propter quã putatur ſimiliter eſſe reſpondendum vtrique. Cauſa autem defectus in hoc eſt, quòd non adhibetur diſtinctio quæ deberet adhiberi in reſponſione ad plures interrogationes. Deberet enim reſponderi diſtinctè,perinde ac ſi plures interrogationes eſſent propoſitæ. Poſt hos autem locos ita ſigillatim enumeratos & pertractatos, Ariſtoteles deinde oſtendere conatur, quemadmodum omnes hi loci ad vnum illum qui appellatur

Fallacia ſecũdum plures interrogationes vt vnam.

pellatur ignorantiæ elenchi poſſent reduci, adiiciens & alia quædam quæ ad paralogiſmorum rectam ſolutionem non ſunt inutilia. Verùm nos ea quę iam dicta ſunt, pro qualicunque introductione ſufficere exiſtimantes, illis ſigillatim pertractandis ſuperſedemus, finemque hic Dialecticis noſtris tractatibus imponimus, ad laudem & gloriã ſummæ primæque veritatis, quæ omnẽ aduerſatur falſitatẽ, quæ in vnitate & trinitate viuit & regnat per omnia ſecula, Amen.

Finit liber ſextus conſiderationis Dialecticæ.

DEO ſemper & vbique GLORIA.

LVGDVNI,

Excudebat Balthazar Arnoullet.

1545.

Annotatio omnium

CAPITVM, QVAE IN HOC Volumine continentur.

Quâm magnificè diuinus Plato de Dialectica ſẽſerit. Cap. j.

Quod ſine Dialectica philoſophia non potuit eſſe conſũmata, quodq; Dialecticam Plato adiungens ſcientiæ naturali & morali, conſummatam eſſecerit philoſophiam. ca. ij.

Quæ neceſsitas ad Dialecticæ artis inuentionẽ veteres induxerit. cap. iii.

Dialecticam cæteris artibus inueniendis atque formandis eſſe neceſſariã. ca. iiii.

Quanti Dialecticam fecerint veteres illi Stoici ex Diogene Laertio. cap. v.

Quod Dialectica admodum cõiunctam habeat eloquentiã, artemq; dicendi. ca. vi.

Quod abſq; Dialectica et philoſophia nemo perfectam aſſequi poſsit eloquẽtiam nec Rhetor eſſe ſine philoſophia. ca. vii.

Quod oratorũ præclariſsimi philoſophię, & peculiariter dialecticæ ſtudia coluerint. ca. viii.

Quomodo ſui contemptum vlciſcatur Dialectica. ca. ix.

Quod naturę nõ ita ſit fidendum, vt propterea ars ipſa Dialecticæ negligatur. c. x.

Quod eruditio Dialecticæ, cæterarũq; diſciplinarum liberalium, à Chriſtiana profeſsione nõ ſit aliena. ca. xi.

Quod ad ſcripturas exactius intelligẽdas plurimũ cõducat peritia Dialecticę. cap. xii.

Quod Dialectica ad euertendos ſecularis ſapientiæ errores egregie valeat. cap. xiii.

Quod Deo placitum ſit, per liberales artes hæreticorum figmenta diſſoluere. Cap. xiiii.

Quod hæretici in ſuis erroribus ſtabiliendis plurimũ vtantur Dialectica. ca. xv.

Quod nimium iniqui ſunt hęretici, cùm ipſi frequẽter vtantur Dialectica & Rhetorica & cęteris liberalibus artibus: nolunt tamẽ hæc à ve

ritatis aſſertoribus ad veritatis defenſionem vſurpari. cap.xvi.
Non ob hoc damnandam eſſe Dialecticam, quòd pleriq́ue ea ad captiones ſophiſticas abutantur. cap.xvii.

Primi Libri Capitum Annotatio.

De indiuiduo & vniuerſali in genere. Cap.i.
De quadruplici indiuiduo, & primùm de indiuiduo determinato. cap.ii.
De indiuiduo ex demonſtratione. cap.iii.
De indiuiduo vago. cap.iiij.
De indiuiduo ex hypotheſi. cap. v.
De alią quadam definitione indiuidui. cap.vi.
De quinq; ſpeciebus vniuerſalis, & primùm de genere. cap.vii.
De alijs duabus acceptiōibus vocabuli, genus. cap.viii.
De ſpecie. cap.ix.
De identitate & diuerſitate. cap. x.
De ſpeciei varią acceptione. cap. xi.
De ſpecie ſpecialiſsima & ſubalterna, itémq́ue de genere generaliſsimo & ſubalterno. cap.xii.
De differentia. cap.xiii.
De diſtinctione huius triplicis differentiæ. cap.xiiii.
Declaratur per analogiā quomodo genus cōtrahatur per differentiam ad componēdum ſpeciem. cap.xv.
Differentias conducere ad diuidendum & definiendum. cap. xvi.
Specificam differentiam dici dupliciter. cap.xvii.
Ponūtur definitiones differētię magis proprię. cap.xviii.
De quatuor acceptionibus proprij cap.xix.
Quomodo proprij natura fluat ex coniunctione differentiæ cum genere. cap.xx.
Definitio proprij vt eſt quartum prædicabile. cap.xxi.
De accidente. cap.xxii.
De accidentibus diuerſis, ſeparabilibus & inſeparabilibus. cap.xxiii.
De conuenientia prædicabilium. cap.xxiiii.
De prædicatione ordinata & inordinata. cap.xxv.
De pędicationibus identicis & per accidens. cap.xxvi.
De prædicatione extrinſeca. cap. xxvii.
De differentia quinq; prædicabilium ſecundum diuerſos modos prædicandi. cap. xxviii.

Secun

Secundi Libri Capitũ Annotatio.

DE triplici acceptiõe termini, Prædicamẽtũ, Cap. i.
De antepręd icamentis,& primũm de æquiuocis. cap.ii.
De æquiuoco à caſu & à conſilio. cap.iii.
Tres ponuntur de æquiuocis regulæ. cap.iiii.
De definitione vniuocorum. cap. v.
De quibuſdam ad cognitionem denominatiuorum ſpectantibus. cap.vi.
Explanatio definitionis denominatiuorum. cap.vii.
De prædicatione æquiuoca, vniuoca,& denominatiua. cap. vii.
Prima diuiſio antepraedicamentalis. cap.ix.
De triplici complexo & triplici incomplexo. cap.x.
Secunda diuiſio antepraedicamentalis. cap.xi.
Definitio, eſſe in ſubiecto, poſita ab Ariſtotele. cap.xii.
De prima regula antepraedicamentali. cap.xiii.
Secunda regula antepraedicamentalis. cap.xiiii.
De enumeratione decem prædicamentorum. cap.xv.
De ſubſtantia in ſpeciali. cap. xvi.
De ſecundis ſubſtantiis. cap. xvii.
Ponuntur quędam regulę ad cognoſcendum, inter ſecundas ſubſtantias, quę ſunt magis ſubſtantiæ. cap.xviii.
De cõditionibus ſiue communitatibus, & proprietatibus ſubſtantiæ. cap.xix.
Secunda cõmunitas ſiue proprietas ſubſtantiæ. cap.xx.
Tertia proprietas ſiue communitas ſubſtãtiæ. cap.xxi.
Quarta proprietas ſiue communitas ſubſtãtiæ. cap.xxii.
Quinta communitas vel proprietas ſubſtãtiæ. cap.xxiii.
De ſexta proprietate ſubſtantiæ quæ ſingulariter dici meretur proprietas. cap. xxiiii.
Proponitur,& ſoluitur obiectio de opinione & oratione. cap.xxv.
De prædicamento quantitatis. cap.xxvi.
De quantitate continua, & primò ponitur definitio eius. cap.xxvii.
De altera ſpecie quantitatis, nempe de quantitate diſcreta. cap.xxviii.
De ſecunda diuiſione quantitatis. cap.xxix.
De communitatibus & proprietatibus quantitatis. cap.

cap. xxx.
Secunda proprietas quantitatis. xxxi.
Tertia proprietas quãtitatis. cap. xxxii.
De prędicamento ad aliquid. cap. xxxiii.
De communitatibus & proprietatibus ad aliquid. cap. xxxiiii.
Secunda proprietas ad aliquid. cap.xxxv.
Tertia proprietas ad aliquid, cap. xxxvi.
Quarta proprietas ad aliquid cap. xxxvii.
Quinta proprietas ad aliquid cap. xxxviii.
Secunda definitio ad aliquid explicatur. cap.xxxix.
Ponuntur diuiſiones ad aliquid. cap.xl.
De prædicamento qualitatis. cap. xli.
De quatuor ſpeciebus qualitatis, primùm de habitu & diſpoſitione. cap.xlii.
De iis, quæ ſub habitu & diſpoſitione continentur. cap. xliii.
De ſecunda ſpecie qualitatis. cap. xliiii.
De tertia ſpecie qualitatis. cap. xlv.
De quarta ſpecie qualitatis. cap. xlvi.
De definitione qualium. cap. xlvii.
De cõditionibus ſiue proprietatibus qualitatis. cap.xlviii.
Secunda proprietas qualitatis. cap.xlix.
De tertia proprietate qualitatis. cap.l.
De prædicamento actionis. cap. li.
De proprietatibus actionis & paſsionis. cap.lii.
De prædicamento paſsionis. cap. liii.
De prædicamento vbi. cap. liiii.
De prædicamento quando. cap. lv.
De prædicamento ſitus. cap. lvi.
De prædicamento habitus. cap. lvii.
De proprietatibus habitus. cap. lviii.
De poſtprædicamentis. cap. lvix.
De relatiuè oppoſitis. cap.lx.
De contrariè oppoſitis. cap. lxi.
De cõtrariis mediatis & immediatis. cap.lxii.
De priuatiuè oppoſitis. cap. lxiii.
De contradictoriè oppoſitis. cap. lxiiii.
De modis prioris. cap.lxv.
De modis ſimul. cap lxvi.
De motu & eius ſpeciebus. cap.

cap. lxvii.
De modis habendi.
cap. lxviii.

Tertij Libri Capitum Annotatio.

DE nominis definitione. Cap. i.
De verbo. cap.ii.
De oratione. cap.iii.
De oratione perfecta non enuntiatiua. cap.iiii.
De oratione enuntiatiua. cap. v.
De diuiſiõe propoſitionis in ſimplicem & coniunctam cap. vi.
De ſecunda diuiſione enuntiationis. cap.vii.
De ſignis vniuerſalibus & particularibus, cap.viii.
De propoſitione indefinita. cap. ix.
De propoſitione affirmatiua & negatiua. cap.x.
Quomodo diſtinguãtur prędictę tres diuiſiones. cap. xi.
De oppoſitione in generali. cap. xii.
De ſpeciebus oppoſitionis. cap. xiii.
De cõditionibus quibuſdam ad perfectã oppoſitionem requiſitis. cap.xiiii.
De legibus oppoſitionum. cap. xv.
De diuerſa materia propoſitionum. cap.xvi.
De æquipollentiis propoſitionum. cap.xvii.
De conuerſione propoſitionum. cap.xviii.
De propoſitionibus hypotheticis. cap.xix.
De veritate aut falſitate propoſitionum hypotheticarũ cognoſcenda. cap.xx.
De propoſitionibus, quæ modales vocantur. cap.xxi.
De æquipollentia modalium compoſitarum. cap.xxii.
De conditione quadã ad bonam æquipollentiam obſeruanda. cap.xxiii.
De oppoſitionibus modaliũ. cap. xxiiii.
De conuerſione modalium. cap. xxv.

Quarti Libri Capitũ Annotatio.

DE ſyllogiſmorum principiis materialibus. cap. i.
De definitione ſyllogiſmi. cap. ii.
De ſyllogiſmo perfecto & imperfecto. cap.iii.
De principiis regulatiuis ſyllogiſmi. cap.iiii.
De triplici figura ſyllogiſmorum. cap.v.
De quinque regulis generalibus

bus omnium ſyllogiſmorũ. cap. vi.
De regulis ſpecialibus primæ figuræ. cap. vii.
Diſcernuntur modi primę figuræ vtiles ab inutilibus. cap. viii.
De modis vtilibus primæ figuræ, & de vocabulis, quibus modi illi aptè ſignãtur. cap. ix.
De quinq; modis primæ figuræ indirectè concludentibus. cap. x.
De regulis ſpecialibus ſecundæ figuræ. cap. xi.
De modis ſecundæ figuræ. cap. xii.
De tertia figura. cap. xiii.
De modis tertiæ figuræ. cap. xiiii.
De reductione ſyllogiſmorũ imperfectorum. cap. xv.
De reductione oſtenſiua ſingulorum modorum imperfectorum cap. xvi.
Quomodo reductione hac oſtenſiua ſit vtendum. cap. xvii.
De reductione per impoſsibile. cap. xviii.
Ad quos modos perfectos ſinguli imperfecti ſint reducẽdi per impoſsibile. cap. xix.
De quibuſdam apud Ariſtotelem tractatis, quæ vocantur præſuppoſita. cap. xx.
De arte inueniendi medium. cap. xxi.
De ſyllogiſmorum poteſtatibus. cap. xxii.
De poteſtate verum ex falſis concludendi. cap. xxiii.
De ſyllogiſmo circulari. cap. xxiiii.
De ſyllogiſmo conuerſiuo. cap. xxv.
De ſyllogiſmo per impoſsibile. cap. xxvi.
De ſyllogiſmo ex oppoſitis. cap. xxvii.
De tribus defectibus ſyllogiſmorum. cap. xxviii.
De ſyllogiſmis ex obliquis. cap. xxix.
De ſyllogiſmis hypotheticis. cap. xxx.
De diuiſione ſyllogiſmi in demonſtratiuum, dialecticum & litigioſum. cap. xxxi.
Quæ dicantur prima & vera. cap. xxxii.
De aliis definitionibus demõſtrationis. cap. xxxiii.
De ſyllogiſmo Dialectico. cap. xxxiiii.
De definitione ſyllogiſmi litigioſi. cap. xxxv.
De enthymemate. cap. xxxvi.
De inductione. cap. xxxvii.
De exemplo. cap. xxxviii.

Quinti Libri Capitũ Annotatio.

Quid ſit locus, quid item locus maxima & differentia maximę. Cap. i.
De loco intrinſeco, extrinſeco & medio. cap. ii.
De loco à definitione. cap. iii.
De loco à definito ad definitionem. cap. iiii.
De locis à deſcriptione, & nominis interpretatione. cap. v.
De loco à toto vniuerſali. cap. vi.
De loco à toto integrali. cap. vii.
De loco à toto in quantitate. cap. viii.
De loco à toto in loco & tēpore. cap. x.
De loco à cauſis. cap. xi.
De vulgatiori vſu horum locorum à cauſis. cap. xii.
De vſu generaliori locorum à cauſis. cap. xiii.
De vſu loci à cauſa materiali. cap. xiiii.
De loco à cauſa formali. cap. xv.
De loco à cauſa finali. cap. xvi.
Quomodo etiā apud poetas multus ſit horum locorum vſus. cap. xvii.
De locis à generatione & corruptione. cap. xviii.
De loco ab vſibus. cap. xix.
De loco à communiter accidentibus. cap. xx.
De loco à relatiuè oppoſitis. cap. xxi.
De loco à cōtrariis. cap. xxii.
De locis à priuatiuè, & cōtradictoriè oppoſitis. cap. xxiii.
De contradictoriè oppoſitis. cap. xxiiii.
De locis qui appellantur à cōtrario & in ipſo. cap. xxv.
De loco à diſparatis. cap. xxvi.
De loco à maiori. cap. xxvii.
De loco à minori. cap. xxviii.
De loco à ſimili. cap. xxix.
De loco à proportione. cap. xxx.
De loco à tranſmutata proportione. cap. xxxi.
De loco à diſsimili, & à diſproportione. cap. xxxii.
De loco ab authoritate. cap. xxxiii.
Quibus potiſsimum diſciplinis conueniat locus iſte, & de authoritate duplici. cap. xxxiiii.
De loco à tranſſumptione. cap. xxxv.
De locis mediis, & primū de loco à coniugatis. cap. xxxvi.
De loco à diuiſione. cap. xxxviii.
De multiplici diuiſione. cap. xxxix.
De modis argumentandi per locum

locum à diuiſione. cap.xl.
De aliis quibuſdam locis ſignatis ab Ariſtotele. cap. xli.

Sexti Libri Capitum Annotatio.

IN quẽ vſum Elenchorum liber ſeruire debeat. cap. i.
Definitio elenchi. cap.ii.
De quatuor generibus diſputationum. cap.iii.
De quinque ſophiſtarum finibus. cap.iiii.
Quid ſit fallacia, & quomodo diuidatur. cap.v.
De fallacia æquiuocationis. cap. vi.
De fallacia amphibologiæ. cap. vii.
De fallacia compoſitionis & diuiſionis. cap.viii.
De fallacia accentus. cap.ix.
De fallacia figuræ dictionis. cap. x.
De fallacia accidentis. cap. xi.
De fallacia à dicto ſecũdum quid. cap.xii.
De fallacia ignorantiæ elenchi. cap.xiii.
De fallacia petitionis principii. cap.xiiii.
De fallacia conſequentis. cap. xv.
De fallacia ſecundum non cauſam vt cauſam. cap. xvi.
De fallacia ſecundum plures interrogationes vt vnam. cap. xvii.

FINIS